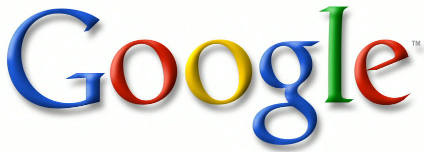
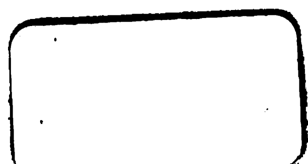

HISTORIE

DER

STAD EN MEYERYE

VAN

's HERTOGENBOSCH,

EERSTE DEEL.

Heurn

GAXZ

Maurer del. — *Fritsch*

HISTORIE
DER
STAD EN MEYERYE
VAN
's HERTOGENBOSCH,

ALSMEDE VAN DE VOORNAAMSTE DAADEN DER

HERTOGEN VAN BRABANT;

DOOR

MR. JOHAN HENDRIK VAN HEURN,

Oud Schepen en Raad der Stad 's Hertogenbosch, en Griffier der Leen en Tolkamer aldaar.

EERSTE DEEL.

Beginnende van de vroegste tyden af tot het jaar 1555.

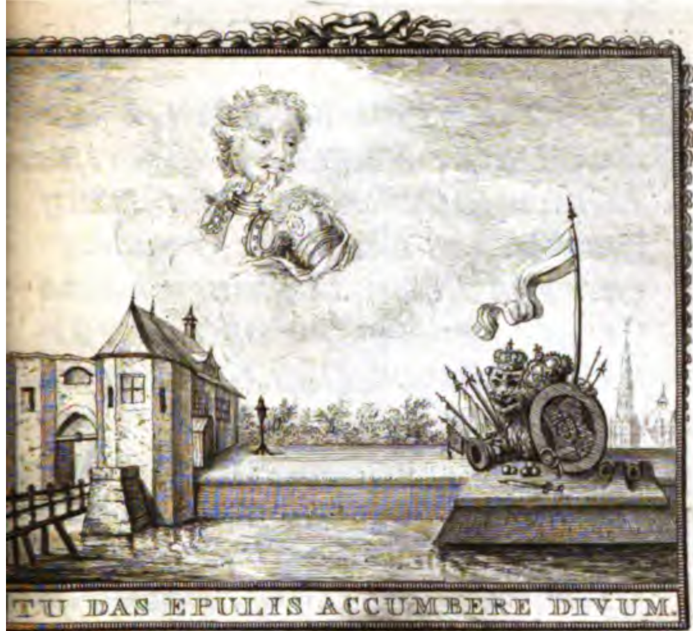

TE UTRECHT,

By J. VAN SCHOONHOVEN EN COMP.

MDCCLXXVI.

J.A.M.

AAN DEN DOORLUGTIGSTEN
VORST, EN HEER

WILLEM DEN V.

BY DE GRATIE GODS,

Prins van Orange en Nassauw, Erfstadhouder, Erf Kapitein en Admiraal Generaal der Vereenigde Nederlanden,

Graave van Katzenellebogen, Vianden, Dietz, Spiegelberg, Buuren, Leerdam en Cuilenburg. Markgraaf van Veere en Vlissingen. Baander-Heer van Breda, Bielstein, der Stad Graave, en Landen van Kuik, Ysselstein, Liesveld, Diest, Grimbergen, Herstal, en Kraanendonk. Heere van Bredevoort, Turnhout, Geertruidenberg, de Willemstad, de Klundert, Niervaart, Eindhoven, Woenssel, Gestel, Stryp, Stratum, Budel, de hooge en laage Zwaluwe, Zevenbergen, Steenbergen, St. Vith, Arlay, Noseroy, Butgenbach, Daesburg, Warneton, Overmonster, ter Heide, Poeldyk, half Loosduinen, en de goederen van Polaanen. Onafhanglyk Heer van het Eiland Ameland. Erf Burggraaf van Antwerpen, en Besançon. Erf Maarschalk van Holland. Ridder van de Kousseband. enz. enz. enz.

DOOR-

DOORLUGTIGSTE VORST.

Heeft Neerlandsch Gemeenebest, eene betrekking op Uw Doorlugtig Huis, en hebben deszelfs meeste Steden, dit in het byzonder, zo kan 's Hertogenbosch daar op, voornaamlyk roemen. Alle de Stadhouders, die ons Vaderland bestierd hebben, bragten iet tot den welvaard dier Stad toe, en stelden een belang in het behoud derzelve. UWE DOORLUGTIGE HOOGHEIDS Voorvader, DE GROOTE WILLEM, stigter van Neerlands Gemeenebest heeft, van den beginne der Nederlandsche onlusten, die Stad getragt te behouden; dat zy in de handen der Spaanschen, de vyanden van Neerlandsch Vryheid, niet vallen zoude: Hy was reeds in het jaar 1577. door

de Staaten van Brabant tot Ruwaard, dat is Beſchermer hunnes Geweſts, verkoren. De Regeering van 's Hertogenboſch, had dit mede, zo ver hunne Stad betrof, gedaan. Die Prins droeg terſtond zorg voor dezelve: Hy zond Gemagtigden derwaards, om op de verbeetering der Veſtingwerken, en de verdeediging der Stad orde te ſtellen. Zyne poogingen waren niet vrugtloos. De Geeſtlykheid verbond zig onder eede, met de Burgery te leeven, en te ſterven, en elkander getrouw te zyn. In deeze gelukkigen toeſtand, die uit zyne voorzorgen geſproten was, leefde men eenigen tyd hier ter Stede geruſt. Als de Spaanſche Veldheer, de Prins van Parma, verſcheide voordeelen in de Nederlanden bekwam, droeg die zelve Prins van Orange, zorg voor onze Stad: Hy wilde, dat

dat men voor allen ongeval, eenige Bezetting daar binnen nam. De Regeering, die toen, meest Spaansch-gezind was, zette de Burgery daar tegen op. Dit was oorzaak van de ongevallen, die daar op volgden, waar door de Stad, in de magt der Spaanschen viel.

De grootste Oorlogs Held zyner eeuw. De dappere MAURITS PRINS VAN ORANGE, heeft door verschei-de verrassingen, en door twee geregelde beleegeringen, 's Hertogenbosch uit 's Vyands magt getragt te rukken: Zy waren allen met byzondere omstandigheden vergezeld, die zyne poogingen, telkens ongelukkig verydelden.

UWE DOORLUGTIGE HOOGHEIDS Voorvader FREDRIK HENDRIK PRINS VAN ORANGE die geen min-

Maurer, del. Fritschius, sculp.

geluk wenſchten, behaagde het Hem onder anderen te antwoorden: *Dat Hy eene byzondere attentie, op al het geen de Stad 's Hertogenboſch aanging, die Hy wiſt, dat niet onder de gelukkigſte Steden der Generaliteit was, maaken zoude; Hy recommandeerde de Gemagtigden, daar van, aan de Regeering rapport te doen* (1). De Stad, en de Meyerye hebben ook de uitwerking dier goedgunſtigheid ondervonden. Zy zyn Hem buiten twyfel verſchuld, dat de Burgery, en de Inwoners der Meyerye, die zeer veel geleden, en veele duizenden, ter onderſteuning der gemeene zaak, in dien tyd hebben gegeeven, van het betaalen des vyftigſten penning, bevryd zyn geworden. Wat Weldaaden! wat voordeelen! had de Stad,

(1) NOTULEN der Stad *van den* 20 *Juni* 1747.

Stad, en, Meyerye uit de beloften deezes Prinſen niet te wagten gehad; indien het den Hemel beliefd had, Hem langer onder de leevenden te bewaaren. Maar helaas! een ontydige dood, rukte Hem in het beſte, en bloeiendſte zyner jaaren, ten grave.

Wy hebben het geluk gehad, UWE DOORLUGTIGE HOOGHEID, onzen dierbaaren Erfſtadhouder, in onze Stad te ontvangen. UWE DOORLUGTIGE HOOGHEID kwam daar, niet in akelige oorlogstyden, om ons, tegen uitheemſch geweld te beſchermen, als veele van Deszelfs Voorzaaten gedaan hebben, maar in den tyd eener diepe ruſte. Wy verheugden ons, over UWE DOORLUGTIGE HOOGHEIDS komſte, en verblyf onder ons. Wy zagen in Denzelven, het eenige

Man-

Manlyk Krooſt, van zo veele dappere Helden, Stigteren, en Herſtellers van Neerlands Gemeenebeſt, en van de Beſchermers onzer Stad, binnen onze muuren komen. Dit kon de Regeering, dit kon de Burgery, niet dan tot liefde aanzetten, om UWE DOORLUGTIGE HOOGHEID met de uiterſte eerbied, en agting te ontvangen.

Alle deeze redenen hebben my aangezet UWE DOORLUGTIGE HOOGHEID te verzoeken, om dit werk aan Hoogſtdenzelven te mogen opdraagen. Dit heeft UWE DOORLUGTIGE HOOGHEID goedgunſtiglyk gelieven te verleenen. UWE DOORLUGTIGE HOOGHEIDS vriendlykheid aan my, als ik de eere had, UWE HOOGHEID te komen begroeten, bewezen, deed my de vryheid gebruiken, dit te ver-

verzoeken. Hier in heb ik geslaagd. Ontvang dan DOORLUGTIGE VORST dit werk, aan UWE HOOGHEID opgedraagen: Ontvang het! om daar uit te zien, wat Uw DOORLUGTIGSTE HOOGHEIDS aanzienlyk Geslagt, ten dienste der Stad 's Hertogenbosch verrigt hebbe. Ontvang het! bid ik, om daar uit, de liefde der Regeering, en der Burgery, tot UWE DOORLUGTIGE HOOGHEID, en Deszelfs Huis, van veele jaaren herwaards, tot heden toe, te bespeuren.

Wy alle twyfelen niet, of UWE DOORLUGTIGE HOOGHEID, zal gelyk alle Deszelfs Voorvaderen, een Beschermer zyn, der Stad, die een Hoofdstad van Brabant is. UWE DOORLUGTIGE HOOGHEID is uit de Hertogen van Brabant afkomstig, en wel uit GODFRIED

DEN

DEN DERDEN, en HENDRIK DEN EERSTEN die 's Hertogenbosch gestigt hebben.

Trouwens; wy hebben van Deszelfs genegenheid onswaards, wanneer wy, om deeze, of geene zaaken, UWE DOORLUGTIGE HOOGHEIDS bystand verzogt hebben, reeds de ondervinding gehad. Myne wenschen en biddingen zyn, dat het den ALMAGTIGEN GOD behaage, UWE DOORLUGTIGE HOOGHEID, eene lange en voorspoedige Regeering te gunnen. Hy geve het geluk aan Nederland, dat het zelve zig, over een aantal van Manlyke Nakomelingen, uit UWE DOORLUGTIGE HOOGHEID, en HAARE KONINGLYKE HOOGHEID, Deszelfs doorlugtige Gemalinne, die van zo veel Helden, en ook mede van den grooten FREDRIK HENDRIK, PRIN-

PRINSE VAN ORANGE, den Verlosser onzer Stad, uit de Spaansche magt, afstamt, verblyden mag, en dat het doorlugtige Bloed van ORANGE, en NASSAUW ter ondersteuning van Neerlands Gemeenebest, en van onze Stad, tot het einde der Waereld blyven mooge.

Voor het overige beveel ik de Stad, en Meyerye, wier Geschiednisschryver ik nu geworden ben, derzelver Regeering, Burgery en Inwoners, iu UWE DOORLUGTIGE HOOGHEIDS goedgunstig aandenken. Ik zal altyd voortgaan UWE DOORLUGTIGE HOOGHEIDS Persoon, en Geslagt te beminnen; en het welvaaren der Stad, en Meyerye van 's Hertogenbosch, zo veel in my is, voorstaan, en mynen eenigen Zoon, gelyk ik altyd gedaan heb, dit beide in te boezemen:

men: om daar door, den naam van een regt geaard Nederlander, waardig te zyn, welken ik bewust ben, dat UWE DOORLUGTIGE HOOGHEID bemind.

Ik noeme my met de diepste Hoogagting:

Uwe Doorlugtige Hoogheids onderdanigen, en ootmoedigen Dienaar.

J. H. VAN HEURN.

VOOR-

VOORREDE.

Van jongs af, is my niets aangenaamer geweest, dan my op de Geschiedkunde toeteleggen. Ik versta hier door niet alleen, de kennis der geschiedenissen in het afgetrokkene, maar alles, wat tot opheldering en verklaring derzelve, dient: Ik begryp 'er naamlyk de Aardrykskunde, Oudheden, Tyd, en Geslagt Rekeningen, en andere kundigheden van kleiner bestek, onder. Altyd las ik met vermaak de Geschiedenissen van alle Volkeren, met meerder graagte die der Nederlanden, het allerliefst die van Brabant, en der Stad en Meyerye van 's Hertogenbosch. In myne jeugd, begreep ik reeds, wanneer ik de Beschryvingen mynes Vaderlands, met een en andere zaaken vergeleek, dat die, met de vereischte volmaaktheid, niet te boek gesteld waren: Ik wist my egter, hier omtrent niet te redden, om dat ik genoegzaam niets bezat, waar mede ik die vergelyken kon. Het stuitte my, by voorbeeld, dat ik by OUDENHOVEN in zyne *Beschryving*

der Stad 's Hertogenbosch bladz. 94. *Edit.* 1670. vond: dat de Hoofd Kerk hier ter Stede, in het jaar 1280. begonnen, en dat dezelve, *bladz.* 20. verhaalt, dat de eerste uitlegging der Stad, in het jaar 1318. aangevangen werd, waar uit zoude volgen, dat dit deftige gebouw, ver buiten de poorten der Stad was aangelegd; Hoe het mooglyk ware, dat dit grootsche gebouw, onder de Kerspel Kerk van Orten, die vry kleiner was, gestaan had. Ik zag ook, dat Hy zig omtrent het oprichten der nieuwe Kerspel Kerken in het jaar 1569, het welk Hy op *bladz.* 93. verhaald, misgrepen had, om dat hy meldt, dat *de Kerk der Kruisbroederen*, *die van St. Katharina*, *van St. Pieter*, en *St. Jakob* tot Kerspel Kerken verheven werden. Hier uit volgt, dat 'er toen vier nieuwe Kerspel Kerken opgerigt zouden zyn: Dit strydt tegen zyn verhaalde *bladz.* 113, en 114, daar Hy maar vier Kerspel Kerken binnen de Stad, daar onder de oude *van St. Jan Euangelist* opgeeft. Meerder feilen van dergelyken aart vond ik. Ik maakte derhalven aantekeningen, van het geen kundige Lieden my over deeze en geene zaaken, waar naar ik hun vroeg, onderrigtten. In de beschryving van andere Steden, vond ik hier en daar iet, dat tot

de

de Stad of Meyerye betrekking had; Dit vergeleek ik met OUDENHOVEN of BOR. Ingeval zulks, van Deezen verschilde, of 'er niets in te vinden ware, tekende ik dit mede aan. Na dat ik tot Griffier der Leen en Tolkamer in 's Hertogenbosch aangesteld was, had ik gelegenheid myne aantekeningen te vermeerderen. Ik benaarstigde my, om de Voorregten, die door de Hertogen van Brabant, en de Algemeene Staaten, aan de Dorpen en plaatsen in de Meyerye verleend waren, en alle de Besluiten van deezen, en des Raads van Staaten, die tot de Stad, en Meyerye betrekking hadden, op te zoeken, en afteschryven. Ik kreeg mede gelegenheid, om de Uitgiften der Gemeentens, de Paalbrieven derzelver, en van veele Heerlykheden, in de Meyerye, naar te zien, die ik mede in mynen voorraad afschreef.

Na dat ik tot Regent van 's Hertogenbosch aangesteld was, begreep ik, om die plaats niet nutloos te bekleden, dat ik kennis der Stads Voorregten moest bekomen: te meer, om den plegtigen eed, dien ik afgelegd had, om die, volgens myn vermogen voor te staan, en Stads welzyn te bevorderen. Ik doorlas die, nevens de Ordonnantien, Keuren, en Besluiten, zo door de Algemeene Staaten, den Raad van Staaten,

als door de Regeering gemaakt, en fchreef die af. In het jaar 1754. werd ik voor den tyd van zes jaaren, tot Rentmeefter der Kerken en Kapellen hier ter Stede door de Regeering aangefteld. Ik kreeg toen gelegenheid, om alle de oude brieven der Kerken te doorzien, en het geene my dienftig was, af te fchryven. Door dit alles bekwam ik een fchat van veele zaaken, die my een merklyk licht, omtrent de Gebeurtenisfen van 's Hertogenbofch, en de Meyerye byzetteden. Toen zag ik eerft met grond, dat alle de gedrukte Befchryvingen der Stad, en Meyerye zeer gebrekig waren: dit zette my aan, om die van OUDENHOVEN, met papier te doorfchieten, waarop ik het kwalyk geboekte, verbeterde, of het overgeflagene, byvoegde. In het jaar 1738, zag de *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden* het licht. Ik kogt dien terftond, en doorlas het werk met graagte. Ik vond dat de Schryver, zo wel als de anderen, merklyke fauten had. Het verdroot my, dat de Befchryving mynes Vaderlands met zo veele misflagen op nieuws te voorfchyn kwam. Ik werd te raade, een Tegenwoordigen Staat der Stad en Meyerye te fchryven. Ik had ook een Grondtekening der Stad doen maaken, om die daar in te plaatfen, om dat die in het

ge-

gemelde werk even zo ſlegt, als de Beſchryving was. Dit alles bood ik den Drukker aan, met verzoek om het in zyn werk te voegen. Hy verſchoonde zig hier van, om rede, zo hy my zeide, dat wanneer zulks geſchiede, men oordelen zoude, dat hy omtrent de andere plaatſen, mede kwalyk geſlaagd had. Dit ſpeet my, en naderhand nog zo veel te meer, om dat ik in eene herdrukten *Tegenwoordigen Staat*, *der Stad en Meyerye*, veel verbeteringen vond, die de Drukker van den Hoog Geleerden Heer *Arnoldus Drakenburg*, Hoog Leeraar in de Geſchiedenisſen, en Welſprekendheid, in de Hooge Schoole te Utrecht, denklyk bekomen had, om dat daar in veele zaaken waren, welke ik dien Heer, mynen geliefden, en hooggeagten Meeſter, op zyn verzoek mede gedeeld had. Ik aarzelde, na de weigering des Drukkers, of ik een afzonderlyken *Tegenwoordigen Staat der Stad en Meyerye*, in het licht wilde geeven. Ik begreep egter, dat de Drukker een uitſluitend voorregt der Staaten van Holland en Weſtfriesland, om dat werk te drukken, bekomen had. Myn werk zoude gevolglyk in Holland niet verkogt mogen werden. Om het voor eene Beſchryving der Stad en Meyerye te doen doorgaan, was het veel

te beknopt. Dus zag ik hier van af, en besloot, om na het voorbeeld van andere Steden, een vollediger Beschryving der Stad, en Meyerye op te stellen. Het kwam my voor, met de Geschiedenissen van dat Land te moeten beginnen, en die zo hoog, als mooglyk ware, op te haalen. Dit was niet te doen, zonder een kort verhaal der Heeren deezer Landen hier by te voegen. Ik werd derhalven geraden, een soort van een Brabantsche Geschiedenis te vormen. Hier toe was zo veel te meer rede, om dat de Stad en Meyerye, een aanzienlyk vierdedeel van dat gewest uitmaken. OUDENHOVEN heeft in den tweeden druk zyner Beschryving van 's Hertogenbosch, in het zes en twintigste Hoofdstuk, een verhaal der voornaamste oorlogen in Brabant opgegeeven; Hoewel Hy daar in verscheide merkwaardige zaaken overgeslagen heeft, komt my dit nogthans, als het beste zynes ganschen werks voor, om dat, het geene Hy hier verhaald, weinig feilen heeft. Hy eindigt met het jaar 1629, zo dat al het voorgevallene na dien tyd, 'er aan ontbreekt. Hy had zeker verder kunnen gaan, om dat Hy zyn werk ten tweeden maal, in het jaar 1670. ter Drukpersse heeft overgegeeven.

BOR

Bor een der deftigste Nederlandsche geschiedschryvers, heeft in zyne Beschryving der Stad 's Hertogenbosch, een Kronyk der voornaamste voorvallen, binnen de Stad gegeeven. Zyn gansche werk bestaat genoegzaam hier in. In den beginne is Hy kort, en in het laatst ongemeen lang, zo dat 'er veele zaaken in voorkomen, die tot de Stad en Meyerye geene de minste betrekking hebben. Myn voorneemen met het opstellen deezes werks, is geweest, om een algemeen denkbeeld van Brabant, van den eersten oorsprong des Lands af, deszelfs lotgevallen, en een Beschryving van de daaden der Heeren deezes Lands op te geeven. Men zal daar in zien, hoe Brabant uit verscheide landstreeken onder eene Magt is gekomen, en hoe het verder, onder de Hertogen van Bourgondien, en Oostenryk met de andere Nederlandsche Gewesten, onder een Hoofd vereenigd werd. Na dat 's Hertogenbosch in het jaar 1629. door de wapenen der Vereenigde Nederlanden onder het bestier des grootsten Krygshelds zyner eeuw, FREDRIK HENDRIK, PRINSE VAN ORANGE EN NASSAUW, enz. enz. enz. van het overige gedeelte van Brabant afgerukt werd, heb ik de Brabantsche geschiedenis, in het algemeen verlaten, en my al-

leen tot die der Stad en Meyerye bepaald. Die Stad en Landſtreek hadden na dien tyd, niets met Brabant gemeen: zy werden als een byzonder geweſt, door de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden beſtierd, dus raakten Haar de gebeurtenisſen, der Hertogen, die 'er na dien tyd waren, niet meer. In de Brabantſche geſchiedenisſen, heb ik my in den aanvang verder uitgebreid, om dat de ſchakel der zaaken dit vereiſchte. Nu en dan heb ik ook, om het een of ander te bewyzen, een uitſtap gedaan. De bynaamen der Hertogen, wanneer twee, of meer den zelven naam hadden, heb ik opgegeeven, onder die van *eerſten*, *tweeden*, of *derden*, naar maate zy elkander volgden, zonder aanſchouw, of zy uit anderen hoofde, andere bynaamen hadden: by voorbeeld Keizer KAREL DE VYFDE is meeſt, onder dien naam bekend. Deezen heb ik KAREL DEN TWEEDEN geheten, om dat hy de Tweede Hertog was, die Karel genaamd werd.

De eerſte bevolking deezer landen is onzeker; de lotgevallen zyn ſchraal, en met beuzelingen vergezeld. De Inwoners bemoeiden zig enkel met den oorlog, of den landbouw; Dit moet noodwendig een ſchaarsheid in de geſchiedeniſſen baaren. De

ſchryf-

ſchryfkonſt werd genoegzaam, onder de Geeſtlyken alleen, geoeffend: Deezen ſtelden denklyk te boek, het geen hun van hunne ouderen, of andere lieden, die het van hunne ouderen mede verſtaan hadden, overgeleverd was, zonder te onderzoeken, of het waarheid was, of daar van ſchyn had: Genoeg was het, zulks van de Voorouderen verſtaan te hebben. Ik heb hier omtrent het gemeenſte gevoelen, uit de beſte Schryvers, die my bekend zyn, gevolgd: Alwillens heb ik alle aanſtootlykheden, tegen den Roomſchen Godsdienſt, welken in dit werk te pas zouden kunnen gebragt worden; gemyd, zelfs zoo, dat het de ſcherpſte onderzoeking daar omtrent, velen kan.

Ik bezit in mynen geringen boekſchat, niet alle de Schryvers, die ik aangehaald heb. Sommige myner Vrienden hebben my eenige boeken en ſtukken geleend, die my tot merklyk nut verſtrekten. Eenigen, die ik by andere Schryvers aangehaald vond, heb ik niet kunnen ontdekken. Ik heb my onder anderen zeer veel moeite gegeeven, om eene *Geſchiedenis der Stad's Hertogenboſch door Andries Everswyk* geſchreven, te bekomen, om dat ik in de Stads Rekening van St. Remys 1613 tot 1614 vond,

dat de Regeering, Hem voor het schryven zynes werks, twee honderd en vyftig guldens geschonken had: Zo heb ik naar eene *Beschryving van 's Hertogenbosch door Pieter Krisloffel van Balen*, te vergeefs gezogt. OUDENHOVEN haald deezen, *Bladz.* 25. *Edit.* 1670. aan, het welk my heeft doen denken, dat dit werk gedrukt was. Ik heb my by iemand van dat Geslagt vervoegd, en daar naar gevraagd: doch Hy verklaarde 'er nooit van gehoord te hebben. By een gelukkig geval, kogt ik MOLLII *Annales Civitatis Buscoducensis*. Dit werk is door een Priester geschreven, en is zo ver ik weete, niet gedrukt. By de lezing vond ik het eenvoudig, doch van een ongekreukte trouw. Dit bleek my hier uit, om dat ik veele plaatsen met de oorspronklyke Stads Voorregten vergeleken heb, waar mede zy volmaakt overeenstemmen. Ik besloot hier uit, dat het overige mede waaragtig is. Eenigen tyd daar na kogt ik, voor eenen geringen prys, in den Haage, een Kronyk van 's Hertogenbosch die nooit gedrukt is. Veele zaaken vond ik hier in, die nergens voorkomen. Zy eindigt met het jaar 1579. De Pensionaris van 's Hertogenbosch Mr. ANTONY MARTINI, heeft my goedgunstig, op myn ver-

verzoek, een geschreven *Kronyk van de Fundatie en begin der Stad 's Hertogenbosch*, geleend. Zy begint met den oorsprong dier Stad, en eindigt met het jaar 1579. By onderzoek derzelver, is my die getrouw voorgekomen. Veele zaaken, die ik, noch in Mollii Annales, noch in de andere Kronyk vinde, heb ik 'er in ontdekt. Behalven deezen, zyn 'er geene andere Beschryvingen van 's Hertogenbosch, dan van OUDENHOVEN en BOR. Den Eersten is men oneindige dankzegging schuldig, om dat Hy veele oude papieren, die thans niet meer in wezen zyn, zag, waar uit Hy veele zaaken geboekt heeft, die men zonder Hem, niet weeten zoude. Van den Anderen heb ik voor, reeds gemeld. Uit deeze Schryvers nevens veele anderen, die de Nederlandsche Geschiedenissen beschreven hebben, en uit de Handschriften, die op het Stadhuis hier ter Stede, op de Leen en Tolkamer, en in de Kommen der dorpen in de Meyerye beberusten, en anderen, die ik van elders bekomen heb, is dit werk samengesteld. Jammer is het, dat veele Schriften, door Brand, Oorlog, als andersins weggeraakt zyn. Door den geweldigen brand in het jaar 1419 alhier, werden de H. Geest of het Armhuis, de Hoofdkerk, het Predikheeren

Kloos-

Kloofter, en het Beggynhof in koolen gelegd. De brand in het jaar 1463. voorgevallen, was nog ongelukkiger voor de Oudheidskunde, om dat daar door, behalven de byzondere huizen, het Stadhuis, met genoegzaam alle de papieren, en het Minderbroeders Kloofter, het oudfte der Stad, waar in denklyk veel te vinden was, verteerd werden. By die twee branden, kwam egter een geluk, dat de L Vrouwe Kapel, die ten noorden des torens der Hoofdkerk ftaat, behouden werd. Daar in ftond oudtyds een yzere kas, waar in de Oorfpronklyke Voorregten der Stad, bewaard werden. Dit heeft oorzaak gegeeven, dat men daar uit verfcheide oude zaaken ondekt heeft. Door de Nederlandfche onluften, zyn 'er veele papieren weg geraakt; De Beeldftorming gaf 'er de eerfte aanleiding toe. De woefte hoop Beeldftormers, vernielde veele papieren der Kerken en Kloofteren. Het vlugten der Hervormden uit 's Hertogenbofch, in het jaar 1579. heeft mede veele ftukken verduifterd; om dat ieder huisgezin de zynen met zig nam. Het overgaan der Stad in het jaar 1629. heeft mede gelegenheid tot het vervoeren van veele fchriften gegeeven. Die der Hoofd Kerk beruften zo ik verfta te Mechelen. Die der Kloofteren

zyn

zyn verſtompeld, vervoerd, of verwaarloosd. Jammer is het, dat 'er aan Stads papieren veelen ontbreeken. Voor het jaar 1579. vind men, behalven in Stads Komme, weinigen van waarde. Gelukkig is het, dat alle de Stads Rekeningen van het jaar 1469. tot heden toe, bewaard zyn. De oudſte vooral, zyn zo omſtandig ingeſteld, dat daar uit, veele zaaken ontdekt kunnen werden. De Lezer zal zien, dat ik 'er telkens gebruik van gemaakt heb. Op een der bovenkamers van het Stadhuis, ſtaat een groote kas, waar in zeer veele oude brieven, aan de Regeering geſchreven, beruſten. Zy beginnen met of omtrent het jaar 1579. en eindigen kort na het overgaan der Stad. Ik heb die allen geleezen, en daar in verſcheide zaaken gevonden. Van Stads Notulen na het overgaan der Stad, zyn ook twee deelen weggeraakt. Dit is de oorzaak, dat ik veele zaaken, niet in haare volkomene omſtandigheden, heb kunnen verhaalen, gelyk ook, dat ik anderen geheel heb moeten overſlaan, om dat my, of het begin, of het einde van dien onbewuſt waren.

De beſte en voornaamſte ſtukken der Leen en Tolkamer, zyn na het overgaan der Stad vervoerd geworden. In verſcheide brieven dier Kamer, kort na dien tyd aan den

den Raad van Staaten geschreven, vind ik, dat men dees of geene zaak zoude kunnen bewyzen, ingeval de papieren niet vervoerd waren. Ik zwyge, om niet te lang te zyn, van de papieren der Secretaryen in de Meyerye, die door den Oorlog, Brand, en het besteelen, van haare beste stukken beroofd zyn. Het kan derhalven, niet wonderlyk voorkomen, dat men veele Stigtingen van Autaaren, Uitgiften van Gemeenten, of Heerlyke Goederen, by deezen of geenen, of wel, op de oude klederkopers tafels vindt. My zyn 'er in het jaar 1765. te Amersfoort vertoond. Verscheide oude stukken heb ik hier en daar gekogt, en voor het vernietigen bevryd. By de aanhaling van deezen, heb ik gevoegd, dat die onder my berusten. Behalven dit alles, is het jammer, dat men in Stads Regifters, en in die der Leen en Tolkamer, voorheen, zelf noch tot in het laast der voorgaande eeuw, geene naauwkeurige aantekening van veele zaaken heeft gehouden. Van veelen word het begin, het einde, of iet in het gemeen gemeld, zo dat ik 'er dikwils naar heb moeten raden, zonder iets zekers van te kunnen opmaaken.

Alle die toevallen hebben oorzaak gegeeven, dat 'er veel aan dit werk ontbreekt, ik

ik voeg 'er by, dat ik my in het begin niet had durven vleien, dat ik nog zo veele zaaken by een geraapt zoude hebben, om een aan een geschakelde Geschiedenis te vormen.

Alvorens te eindigen, moet ik Zulken, Die my in het samenstellen van dit werk iet opgegeeven, of eenige hulp toegebragt hebben, openlyk dankzeggen. Onder deezen meld ik voornaamlyk, den Hoog Gebooren Heere, *Otto Frederik Graave van Lynden, Heere van Neder Hemert en de Voorst, beschreven in de Ridderschap van Gelderland, Amptman, Richter, en Dykgraaf des Ampts Over Betuwe enz. enz.* Deszelfs Heer Vader, heeft my begunstigd, zo dat ik de bevordering in myne ampten, die ik bezitte, Hem voornaamlyk schuldig ben. Hier door heb ik het geluk bekomen, by deszelfs Zoon bekend te worden. Wanneer Deeze, myn voornemen, om dit werk samen te stellen vernam, heeft Hy my, verscheide zaaken opgegeeven, die ik met vrugt gebruikt heb. Een ieder is Zyne kunde, in allerlei soort van geleerdheid bekend, en dus kan men begrypen, dat het gene Hy my mede gedeeld heeft, niet gering is. Ik wensche in staat te zyn, alle Zyne goedheden mywaard, eenig-

eenigsins te kunnen vergelden. Ik bevele my, en de mynen, in Deszelfs steeds aanhoudende Vriendschap, en genegenheid, welke ik nimmer zal vergeten.

De zeer geleerde Heer Mr. *Gerard Meerman, in zyn leven Pensionaris der Stad Rotterdam, en naderhand Meesterknaap der Houtvesterye van Holland*, Wiens levensdraad, tot betreurnis van allen, die kunsten, wetenschappen, en geleerdheid beminnen, te vroeg is afgesneden, heeft my niet alleen aanwyzing van verscheidene stukken gedaan, die ik met vrugt gebruikt heb, maar ook een geschreven Kronyk van Brabant, door EDMUNDUS DINTERUS opgesteld, geleend. Hy heeft boven dien dit werk naargezien, en ik heb het genoegen gehad, dat Hy het zelve goedkeurde.

De wel Edele Manhafte Heer, de dappere Krygsheld *Gideon Salomon Deutz*, Generaal Lieutenant ten dienste der Vereenigde Nederlanden, voorheen Commandeur en Grootmajor te 's Hertogenbosch, thans Gouverneur der Stad Bergen op Zoom, heeft my gunstig op myn verzoek, de besluiten des Krygsraad alhier, geleend. Het voornaamste van het voorgevallene in het rampspoedig jaar 1672. en volgende, ben ik aan Zyne goedheid verschuld.

De

De wel Edele Gestrenge Heeren, *Jakob van Brandwyk*, regerend Schepen, en Raad, en *Abraham Verster*, oud Schepen en Gezworen deezer Stad, Ordinaris Leenman, in de Leen en Tolkamer, en Rentmeester der Geestlyke goederen, over de Kwartieren van Oosterwyk en Kempeland, moet ik voor hunne hulp, myne dankzegging betuigen. De Eerste heeft my een handschrift, van het voorgevallene, gedurende het ongelukkige jaar 1672. en de volgenden, door eene der Voorouderen zyner Huisvrouwe opgesteld, medegedeeld, en de Andere verscheidene stukken uit het Komptoir der Geestlyke goederen geleend, die my van byzonder nut zyn geweest.

De wel Edele Gestrenge Heer en Mr. *Antony Martini* Pensionaris deezer Stad heeft my, uit Zynen wel voorzienen boekschat, een geschreven Kronyk der Fundatie en begin van 's Hertogenbosch, waar uit ik veele zaaken gehaald heb, geleend.

Eindlyk heeft de Hoog Eerwaarde en zeer geleerde Heer *Johan Karel Palier*, zeer geagt en getrouw Bedienaar des Godlyken woords, als mede Hoog Leeraar in de Heilige Godgeleerdheid hier ter Stede, my, niet alleen verscheidene zaaken aangewezen, maar ook eenige oorspronklyke stukken,

ken, die tot de Stad, en Meyerye betrekking hebben, gunſtig geſchonken, waar van ik met vrugt gebruik heb gemaakt.

Om de verdienſten, en gunſten van alle deeze Heeren mywaard te verhalen, is myn pen veel te zwak. Ik beveel my in hunne ſteeds aanhoudende Vriendſchap.

Zyn 'er eenige misſlagen in dit werk ingeſlopen, gelyk het by naar onmooglyk is, dat niet geſchied zy, deeze hoop ik, dat de Lezers my goedgunſtig vergeven zullen: Heeft 'er iemand eenigen in ontdekt, het zal my aangenaam zyn, dat die my aangetoond worden. Hun, die zulks, op eene betaamlyke wyze doen, zal ik altoos dankbaar zyn.

INHOUD

der Boeken van het Eerste Deel:

LIP

VIERDE BOEK.

VYFDE BOEK.

HISTORIE
DER STAD EN
MEYERYE
VAN
'SHERTOGENBOSCH.
EERSTE DEEL.
EERSTE BOEK.

Korte beschryving van het OUDE EN NIEUWE BRABANT. *Naams oorsprong. Landsgesteltenis. Rivieren. Staat en bestaan der Inwoners van de Meyerye. Verandering des Gronds, en rede daar van. Oudste Inwoners. Beknopte Historie van Brabant, en deszelfs Heeren, van het eerste begin af, tot het jaar* 1095, *of den aanvang der Regering van* GODFRIED MET DEN BAARD, *welke Hertog van Lotharingen werd.*

et Hertogdom BRABANT was, in den tyd der zogenaamde midden Eeuw, een gedeelte des ouden Koningryks *Austrasien.* Het werd ook *Brachbant*, of *Bratusbant* genaamd (*a*). Taamlyk groot was dit Landschap. Daar onder was alles, wat tusschen de rivieren de Schelde, de

Beschryving van het oude Brabant, en der landen die er onder hooren.

(*a*) DIVÆUS rerum Brabant. *Lib.* I. *Cap.* 1.

I. Boek. de Deil, de Rupel, en de Haisne ligt, begrepen; en dus een gedeelte der steden *Gend*, *Oudenaarde*, en *Doornik*; van het land van *Dendermonde*, en alles, wat tegenwoordig onder *Henegouwen*, ten noorden der rivier de Haisne ligt (*b*). Hier uit blykt, dat het oude Brabant, behalven de hier voor gemelde gedeeltens van Vlaanderen, en Henegouwen, alleen uit het Kwartier van *Brussel*, en een gering gedeelte van dat van *Leuven*, bestaan hebbe. Zo dat de Kwartieren van *Antwerpen*, en *'s Hertogenbosch*, het Hertogdom van *Aarschot*, het land van *Sichene*, het *Hageland*, de Meyerye van *Cumtich*, met de stad *Thienen*, de Meyeryen van *Landen*, *Orp*, *Geldenaken* of *Judogne*, *Hannuye*, *Incourt*, *Gestavironpont*, en die van *Mont St. Wibert*, daar toe niet behoorden. Het is waarschynlyk, dat dit Brabant een vry land, het geen van niemand ter leen gehouden werd, was; zo als uit de Rymkronyk van NIKOLAAS LE CLERCQ, geheimschryver der stad Antwerpen, by *Divæus* (*c*) aangehaald, blykt; welke zich dus uitlaat.

Want Brabant is syn engen landt /
Al soo verre duert 't rechte Brabandt.
Hyne heeft ter gheenen Heere af /
Dan Godt / die 't al gheeft / ende gaf.
Steden zyn daer inne ghesett /
Nivle / Louen / Brussel met /
Ende 't Landt datter light ontrent.
Die Demer scheet / nae mynen waen /
Also ick d'ander hebbe verstaen.

In

(*b*) *Braghantensis pagus, olim ab Alosto & Gandavo extendebatur supra Tornacum & Condatum:* SIGEBERTI Chron. apud Auct[illegible] ad MIRÆI opera Diplom. *Tom.* I. *pag.* 27 & 32.

(*c*) Rerum Brabant. *Lib.* I. *Cap.* 2.

In dit Brabant waren voorheen vier Graafschappen. Dit blykt uit de verdeling des Ryks van LOTHARIUS, tusschen KAREL DEN KAALEN, Koning van Frankryk, en LODEWYK, Koning van Duitschland (*d*). Deze Graafschappen worden echter daar in niet genoemd. Men gist, datze die van *Leuven*, *Brussel*, *Aalst*, en *Nivelle* waren (*e*). I. Boek.

De andere gedeeltens van Brabant, zyn er van tyd tot tyd bygekomen. Het Landschap TAXANDRIEN was, ten oosten, en gedeeltlyk ten noorden, door de Maas; ten zuiden, door den Demer en het Markgraafschap Antwerpen; en, ten westen, door de oude, en niet meer in wezen zynde rivier Striene, bepaald. Het bevatte de Stad en Meyerye van *'s Hertogenbosch*, een goed gedeelte des Graafschaps *Los* of *Loos*, de landen van *Kuik*, *Kessel*, en *Ravestein*, het Graafschap Orten, en eenige andere landen. Hoewel zommige van die, als een gedeelte des Graafschaps Los, waarvan het land van *Hoorn* een leen was, het Graafschap van Kessel, het land van Ravestein, en andere, wederom uit de magt der Heeren van Brabant geraakt zyn; hebben zy echter de opperheerschappy van eenige derzelve behouden (*f*). Taxandrien viel, in de verdeling des ryks van Lotharius, mede Karel den Kaalen ten deel (*g*); het is echter ten hoogsten denklyk, dat dit enkel van het Oppergebied te verstaan zy, om dat men

Landen die er by gekomen zyn.

Taxandrien.

(*d*) Zie dezelve in MIRÆI Cod. donationum piarum, in *Tom.* I. operum diplomatic. pag. 28.

(*e*) DIVÆUS *Lib.* I. *Cap.* 2.

(*f*) BUTKENS Trophées de Brabant *Tom.* I. *page* 12.

(*g*) BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre I. *page* 7. MIRÆI Codex donationum piarum, *l. c.*

I. Boek. men met reden gelooft, dat de voorouderen der Hertogen van Brabant daar van een gedeelte bezaten, en dat een ander deel van het zelve den Bisschoppen van Luik, en Utrecht toekwam, het welk naderhand door de Hertogen, by koop, ruiling, en anderfins verkregen is (*b*).

Orten. Orten, het welk men onder Taxandrien rekent, wordt van zommigen (*i*) voor een Graafschap gehouden, van anderen (*k*) niet. Wat er van zy, zeker is het, dat er voorheen een adelyk geslacht van dien naam geweest zy. Het wapenschild van het zelve was goud, waar op drie roode Molenyzers geplaatst waren. Het is aanmerklyk, dat zeer veele adelyke geslachten in de Meyerye, de drie Molenyzers, die alle echter in kleur verschillen, in hunne wapenschilden voerden. De naamen dezer geslachten waren genoegzaam alle, naar Meyerysche dorpen of gehuchten, en eenige derzelver zyn 'er Heeren van geweest. Om sommige voorbeelden 'er van te geven, dient; dat het Kwartier van Peelland, het geen men wil, dat oudtyds een Graafschap was, thans nog drie roode Molenyzers, op een wit veld, in zyn wapenschild voere. Het geslacht van Vlierden, dat veele jaaren Heeren des dorps van dien naam geweest is, voerde drie zwarte Molenyzers op een wit veld. Dat van Lierop, het welk insgelyks Heeren van het dorp van dien naam geweest is, drie gouden Molenyzers op een groen veld. Dat van Breugel, van

(*b*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* I. *page* 13.
(*i*) BUTKENS *Tom.* I. *page* 12.
(*k*) OUDENHOVEN Beschryving der stad 's Hertogenbosch *bladz.* 4. 5. *en* 6. *Edit.* 1670.

van welken naam mede een dorp in de Meye- I. Boek.
rye ligt, drie witte Molenyzers op een rood veld. Dat van Broekhoven, drie gouden Molenyzers op een blaauw veld. Schoon my onbewust is, of dit, Heeren des gehugts Broekhoven, onder het dorp Riethoven horende, geweest zy. Het kan derhalven zyn, dat Orten voorheen zyne byzondere Heeren gehad hebbe. Men wil dat Orten, door *Adelheid*, dochter van zekeren Graaf *Everard*, aan de Utrechtsche Kerk geschonken zy (*l*). In den brief dier schenking word het echter, het Landgoed Orten genaamd (*m*). Vaster gaat het, dat Orten naderhand onder Brabant gekomen, en een vry goed des Landheers geweest is (*n*). Deszelfs oude grenzen zyn onzeker. Thans is het binnen de paalen des vrydoms van 's Hertogenbosch gelegen.

Taxandrien.

Taxandrien was voorheen een zeer woest en onbebouwd land, vooral in het midden, als verre van de rivieren gelegen. Door den arbeid, en gestadigen yver der Inwoners, zyn er, van tyd tot tyd, veele heiden tot land gemaakt, zo dat deze hunne nabuuren met koorn voorzien kunnen. Voor het stichten van 's Hertogenbosch, waren er geene steden in (*o*).

Graafschap Stryen.

Het Graafschap STRYEN bevatte de Baandery van Breda, het Markgraafschap Bergen op Zoom, Geertruidenberg, Sevenbergen, en al het land, dat tusschen het Markgraafschap Antwerpen, en

(*l*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* I. *page* 12.
(*m*) Zie dezelve by BUCHEL. ad HEDAM in Conrado pag. 140.
(*n*) BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre IV. *page* 69.
(*o*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* I. *page.* 13.

I. Boek. en de oude Maas lag; het had zyne byzondere Heeren, tot dat *Hilsonde* Gravinne van Stryen, het aan *Ansfried* Grave van Leuven ten huwelyk bragt (*p*). Andere (*q*) zyn van gevoelen, dat Hilsonde aan zekeren Ansfried Graaf van Teisterbant getrouwd geweest zy. Wat er van zy, zeker is het, dat de Heeren van Brabant het opperste bewind over dit land gehad hebben. Hoewel de Heeren van Stryen, Sevenbergen, en andere hunne landen van de Graven van Holland verheven hebben, zo is het echter zeker, dat deze, al het geen aan de Brabantsche zyde der Maaze ligt, voorheen van de Heerèn van Brabant ter leen hielden (*r*). De geweldige overstromingen, onder anderen die des jaars 1421, hebben dit land zeer veranderd; zo dat er geen overblyffelen der oude rivier de Striene, en van veele plaatzen daar omstreeks, meer te vinden zyn.

Graafschap Brugerom. Het Graafschap BRUGEROM, in het landschap *Hesbain*, of Hespengouwen, waar van de stad Thienen de hoofdplaats schynt geweest te zyn, was tusschen de rivieren de Deil, en de Geete gelegen. De Heeren van Brabant, hebben het zelve by koop van den Bisschop van Luik voor twaalf honderd mark verkregen, en aan hun land gevoegd (*s*). Het schynt, dat de Bisschoppen daar van de opperste heerschappy gehad hebben (*t*).

Het

(*p*) IDEM *page* 14.

(*q*) VAN LOON Aloude Hollandsche Historie *Deel* II. *bladz.* 228. VAN MIERIS Charter Boek van Holland *Deel* I. *bladz.* 51. *in de Aantekening.*

(*r*) BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre IV. *page* 53. & 54.

(*s*) IDEM *Tom.* I. *Livre* III. *page* 73.

(*t*) IDEM *Tom.* I. *Livre* I. *page* 13.

Het Graafschap ARNAUW, mede in Hespengouwen tusschen het oude Brabant, Namen en de rivier de Sambre gelegen, bevatte de omgelegen landen van Gembloers, Waalhem, Conroy, Courtil, Villers, Sombref, en de Abdye van Gembloers. Het was een oud goed der Heeren van Brabant (*u*), en is dus by dat landschap gevoegd. Graafschap Arnauw.

Het Graafschap MANSUARIE is van oude tyden af bekent geweest. Zekere Graaf *Robbert*, zoon van Lambert, schonk in het jaar 746. aan de Abdye van St. Truiden, en deszelfs Abt Grimon, zekere plaatze Donge genaamd, die in Hespengouwen gelegen was, als mede de dorpen Haelen, Schaffen, Felepe, en Meerhout. De drie laastgemelde plaatzen liggen ten noorden der rivier de Demer; en dus in Taxandrien, daar het Graafschap Mansuarie mede in lag. Dit paalde tegen het Graafschap Loos, en het land van Ryen, naar den kant van den Demer, waar de dorpen Schaffen, en Meerhout liggen (*v*). Volgens vergelyking der oude landkaarten, met die des tegenwoordigen tyds, schynt het, dat dit Graafschap het noordelykste gedeelte des Hertogdoms van Aarschot, en des lands van Sichene, een gedeelte der Meyerye van Geel, en des Bisdoms van Luik bevat hebbe. Het was het erfgoed van Gizelbert, den stamvader der Hertogen van Brabant (*w*). Het is derhalven ligt te begrypen, hoe dit landschap aan Brabant gekomen zy. Graafschap Mansuarie.

Het

(*u*) IDEM *Tom.* I. *Livre* II. *page* 33
(*v*) IDEM *Tom.* I. *Livre* I. *page* 14.
(*w*) IDEM *Tom.* I. *Livre* II. *page* 33.

I. Boek, Markgraafschap Antwerpen.

Het Markgraafschap ANTWERPEN, anders dat van het Roomsche Ryk genaamd, was voorheen van vry grooter uitgestrektheid, dan het tegenwoordig is; want de rivieren de Rupel en de Deil scheidden het van Brabant, en de Schelde, van Vlaanderen af. Ten noorden grensde het aan het Graafschap Stryen, en ten oosten aan dat van Mansuarie (x). Zo dat het grootste gedeelte des Kwartiers van Antwerpen daar onder begrepen was. Deszelfs grenzen zyn, zederd dien tyd zo verkleind, dat het thans niet meer dan het grondgebied der stad Antwerpen uitmaakt. Het gemeen gevoelen is, dat de Franken op de plaats daar die stad ligt, een mark, of grensvesting gesticht hebben (y), die naderhand aan *Ansbert*, een der Frankische edelen, die *Blithilda*, dochter van Klotarius den eersten Koning van Frankryk, in huwelyk had, en uit wien de stam des Hertogen van Brabant mede afdaalt, gekomen is; welke dit Markgraafschap zynen nakomelingen, met het Hertogdom van Austrasie nagelaten heeft (z). Het is ten hoogsten denklyk, dat de burgt te Antwerpen door de Hertogen van Lothryk, niet als een gedeelte van het zelve, maar als Markgraven des Duitschen Ryks, welke waardigheid van het Hertogdom van Lothryk onderscheiden was, bezeten is. Dit blykt uit de opvolging der Markgraven; want Gozilo, broeder van Godfried, Hertog van Neder Lothryk, bezat dit Markgraafschap van het jaar 1008. tot het jaar 1023., in het welk hy zynen broeder als Hertog van

(x) IDEM *Tom.* I. *Livre* I. *page* 15.
(y) DIVÆUS *Lib.* I. *Cap.* 7.
(z) IDEM *ibid.*

van Neder Lothryk opvolgde (*a*). Na hem bekwam zyn tweede zoon, mede Gozilo genaamd, dit Markgraafschap met Neder Lothryk (*b*). Waar na Frederik, Godfried de IV. en Godfried de V. de *Geboggelde* genaamd, dit Markgraafschap als een gunst des Ryks bezaten. Na het overlyden van den laastgenoemden, gaf de Keizer het Hertogdom van Neder Lothryk, aan zynen Zoon Koenraad, en het Markgraafschap Antwerpen, aan Godfried, Graaf van Bouillon (*c*). Welken Koenraad in het Hertogdom van Neder Lothryk opvolgde. Na zyn dood, gaf de Keizer het Hertogdom, en het Markgraafschap aan Hendrik, Graaf van Limburg (*d*), die dit alles, tot het jaar 1106. behield; wanneer Neder Lothryk, nevens het Markgraafschap van Antwerpen, voor altoos, aan Brabant gehegt zyn; zo als ik dit op zyn plaats verhalen zal. I. Boek.

Dus heb ik het oude Brabant, met de landen die er naderhand bygekomen zyn, opgegeven; Dan, alzo uit het hier voor verhaalde blykt, dat 'er aan de zyde van Henegouwen, en Vlaanderen, verscheide landen afgeraakt zyn; zal het nodig wezen, den tyd en wyze, op welke dit geschied zy, na te speuren. Landen die er van afgeraakt zyn.

Het zogenaamde Keizerlyk Vlaanderen, of het Graafschap *Aalst* heeft, gelyk wy reeds gezien hebben, voorheen onder Brabant behoord. Godfried Graafschap Aalst.

(*a*) Miræi Codex donation. piarum, *Cap.* XLIII. in *Tom.* I. operum diplom. *pag.* 53.
(*b*) Hermanni Contracti Chronicon, chez Butkens *Tom.* I. preuves du *Livre* I. *page* 9.
(*c*) Butkens *Tom.* I. *Livre* I. *page* 9. & 10.
(*d*) Idem *ibid.* *page* 10.

I. Boek. fried Hertog van Brabant, was genoodzaakt, by de vrede, die, in het jaar 1128, een einde des oorlogs, over de opvolging in het Graafschap Vlaanderen, maakte, dat, aan den Graaf van Vlaanderen afteſtaan; onder voorwaarde echter, dat het van de Hertogen van Brabant ter leen gehouden zoude worden (*e*). Doch hoe, en wanneer *het land van Dendermonde*, ter rechtezyde der Schelde, van Brabant geſcheiden zy, kan ik met geen zekerheid bepalen. Een der geagtſte Brabantſche ſchryvers (*f*) verhaalt, dat het tot het jaar 1180. onder Brabant gerekend werd. In dit jaar zoude het door Godfried den III. Hertog van Brabant, aan Filip van Elzas, Graaf van Vlaanderen overgegeven zyn; Waar tegen een Vlaamſch ſchryver (*g*) ſtaande houdt, dat het nimmer onder Brabant gehoord hebbe. Ik zoude te lang uitweiden, indien ik dit geſchil alhier verhandelde; Het heeft geen de minſte betrekking tot myn voorgenomen beſtek. Ik wyze derhalven den weetgierigen lezer tot den laaſt aangehaalden ſchryver, alwaar hy alle de redenen, voor en tegen dit verſchil, vinden zal.

Andere gedeeltens van Vlaanderen. De verdere gedeeltens van Vlaanderen, naamlyk die der landen en ſtede van Gend, Doornik en Oudenaarde, ſchynen my toe met het Graafſchap Aalſt, of mooglyk te voren, van Brabant afgeraakt te zyn. Hoewel ik hier van, den tyd wanneer, niet ontdekt heb, is het zeker, dat na den afſtand van Aalſt, die landen den Hertogen

(*e*) Idem *Tom.* I. *Livre* IV. *page* 102. Harræi Annales Ducum Brabant *Tom.* I. *pag.* 211.
(*f*) Divæus *Lib.* I. *Cap.* II. *pag.* 5.
(*g*) David Lindanus de Teneramunda *Lib.* I. *Cap.* 5.

gen van Brabant van geen nut konden zyn, omdat die tusſchen Vlaanderen en het Graafſchap Aalſt liggen. I. Boek.

Het noorder gedeelte van Henegouwen, het welk over de rivier de Haisne naar Brabant toe gelegen is, behoort thans onder Henegouwen. De reden, waarom het van Brabant afgeſcheiden werd, ſchynt de volgende; Reinier de I., doorgaans *Lankhals* genaamd, die Heer van Brabant, Hespengouwen, en Henegouwen was (*h*), overleed. Deszelfs zoonen verdeelden hunne vaderlyke erfgoederen. De tweede, Lambert genaamd, bekwam voor zyn aandeel een goed gedeelte van het oude Brabant, Hespengouwen, en een gedeelte van Taxandrien. Deze noemde zich Graaf van Leuven (*i*). Zyn' broeder Reinier viel het Graafſchap Henegouwen ten deel, welke, omdat hy te Mons, of Bergen in Henegouwen, zyn verblyf hield, Graaf van Mons genaamd werd (*k*). Deze deelen van Vlaanderen en Henegouwen zyn nimmer met Brabant weder verëenigd geworden. Gedeelte van Henegouwen.

Het HERTOGDOM BRABANT word thans in vier deelen verdeeld; naamlyk in dat van *Leuven*, *Brusſel*, *Antwerpen*, en *'s Hertogenboſch*. Ieder dier Kwartieren wordt naar de Hoofdſtad derzelve genaamd. De grenzen van Brabant zyn zo algemeen bekend, dat ik het onnodig achte die op te geven. Het Kwartier van 's Hertogenboſch, het laaſte der vier, bevat de ſtad en de Meyerye van dien naam, de ſtad Grave, de landen van Kuik, Hedendaags Brabant.

(*h*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* II. *page* 37.
(*i*) IDEM *ibid. page* 46.
(*k*) IDEM *ibid. page* 49.

I. Boek. Kuik, en van Raveftein, en het Graaffchap Megen. Myn voornemen is, om de ftad en Meyerye van 's Hertogenbofch te befchryven. Derhalven zal ik my alleen daar by bepalen; en de overige deelen dezes Kwartiers daar laten.

Naams oorfprong. De naam van MEYERYE heeft dit landfchap met veele anderen in Brabant gemeen; welke, zo ik vermoede, zyn oorfprong van het woord *Meyer*, dat is Schout (*l*), die in verfcheide landftreeken, tot handhaving der wetten aangefteld werden, heeft. Dus wordt dit land, naar zyne Hoofdftad, de *Meyerye van 's Hertogenbofch* genaamd. Wat de naam van 's HERTOGENBOSCH aangaat; Niemand geloof ik, trekt het in twyfel, of die komt van het Bofch des Hertogs af, om dat die ftad in, of by een bofch, dat den Hertog van Brabant toebehoorde, gefticht is.

Luchts- en landsgefteltenis. De oude luchts- en landsgefteltenis, in geheel Gallien, en dus ook in de Meyerye, verfchilde geweldig van de hedendaagfche, naar de verhaalen, welke de oude fchryvers daarvan geven. Zy hadden veel gemeenfchap met die, welken men aan de noordfche landen geeft. De lugtftreek was, volgens hun fchryven, koud en guur, de grond onvruchtbaar, zo dat 'er niets dan graanen wilde wasfen (*m*). Dit wordt mede van geheel Germanien getuigd (*n*). Het is een zekere waarheid, dat de lucht

(*l*) OUDENHOVEN Befchryving der Meyerye *blads*. 1. *Edit*. 1670.

(*m*) VARRO de re ruftica *Lib*. I. *pag*. 321. DIODORUS SICULUS *Lib*. V. *pag*. 211. *Edit*. 1559.

(*n*) TACITUS de moribus Germanorum *Cap*. II. IV. & V.

lucht alhier in vergelyking van Italien, en Griekenland, koud was. Het bleek echter in laatere tyden, dat de onvrugtbaarheid meer aan de onwetendheid, en luiheid der Inwoners, dan aan het land zelf, toe te schryven ware. *Zy* verachtten den landbouw, dien zy als een al te laagen en slaafsen arbeid aanzagen; en leiden zich meer op den oorlog, en het plunderen toe. Na dat zy dit vooroordeel afgelegd hadden, werd het land vrugtbaarder en aangenaamer. Een zaak komt my aanmerklyk voor, dat men verhaalt, dat de rivieren in Gallien, jaarlyks, zo vast bevroren, dat 'er een leger met alle zyne pakkadien overtrekken kon. De woeste volkeren, die over den Ryn woonden, namen deze gelegenheid waar, om in de Romeinsche landen te vallen (*o*). Thans zyn de rivieren in Gallien, en zelfs hier te lande, met zo veel ys jaarlyks niet bezet, dat 'er een leger over trekken kan. Men hoort dit thans van de rivieren, die noordelyker liggen, als de Elbe, de Wezer, de Oder en anderen, weinig. Het is derhalven zeker, dat de lucht hier merkelyk verzacht moet zyn; mooglyk is 'er de rede van, dat de grond zederd deszelfs bebouwing, bekwaamer geworden is, om de zonnestraalen te ontvangen, en daar door gekoesterd te worden, en dat die voorheen tegen den vasten, en op een gepakten grond, zonder warmte te geven, te rug stuitte; of wel, dat de bebouwde aarde meerder dampen dan de onbebouwde afgeeft, welke de lucht matigen. Ook kan het uitroejen der

I. Boek.

(*o*) FLORUS *Lib.* IV. *Cap.* XII. HERODIANUS *Lib.* IV. *Cap.* XII. JORNANDES de rebus Geticis *Cap.* LV. *pag.* 60. *Edit.* 1597.

I. Boek. der bosschen 'er mede een oorzaak van zyn. Dit zyn echter gissingen; De navorsing dezer zaak zal ik den wysgeeren overlaten.

Voorheen was er vry meer hout, dan tegenwoordig in de Meyerye; zelfs waren er verscheide bosschen in. De Romeinsche Veldheer CÆSAR getuigt (*p*), dat het land der Menapiers, waar van de Meyerye een goed gedeelte maakte, uit aan een geschakelde bosschen en moerassen bestond. Lang na dien tyd, wordt er nog van verscheide bosschen gemeld. Om van de stad 's Hertogenbosch, die zyn oorsprong van het bosch des Hertogs had, niet te reppen, vind ik in het jaar 1269. het bosch *Endenhout* genoemd (*q*). Dit stond op de plaats daar het dorp Udenhout ligt; ook vind ik van het hout, of bosch, te klein Deuteren, het welk de Regering van 's Hertogenbosch, in het jaar 1329. deed kappen, en verkopen, gemeld (*r*). De naamen van verscheide dorpen en gehuchten derzelve, geven te kennen, dat 'er voorheen bosschen, daar ter plaatze geweest zyn; waar van zy hunne naamen ontleend hebben. Als, by voorbeeld, Bergeik, het het welk in de oude brieven, Eik genaamd wordt, was

(*p*) CÆSAR de Bello Gallico *Lib.* III. *Cap.* XXVIII.

(*q*) Uitgifte der Heerlykheid VENLOON by BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre IV. *page* 103. Gifte door HENDRIK den I. Hertog van Brabant aan de Abdye van Tongerlo gedaan, van de Tienden van West Tilburg, met den houthak in het bosch te Endenhout Ao 1232. copielyk ten Komptoire der Domeinen van Brabant berustende.

(*r*) Approbatie van Hertog JAN den III. van de verkoping door de Regering gedaan van zyn hout staande tot klein Deuteren *Dominica post Remigii* 1329. *In de Archieven der Stad* INVENTARIS A. *Num.* 80.

was denklyk voorheen een plaats daar eike boomen ſtonden. De Hout, een gehucht van Mierloe, geeft zo wel, als de naamen der dorpen Udenhout, Lieshout, en Stiphout te kennen, dat die voorheen boſſchen geweeſt zyn. In een der oudſte landkaarten der Meyerye, die thans zelden voorkomt, wordt by het dorp Lieshout een groot boſch gevonden. In nieuwer kaarten, is dat boſch, ſchoon het lang weggeraakt is, mede geſteld. Eindlyk beveſtigt de oude wyze van timmeren binnen 's Hertogenboſch, dat er een overvloed van hout daar omſtreeks geweeſt moet zyn; vermids niet alleen de gevels, maar het binnenſte der oude huizen, waarvan veele nog in wezen zyn, alle uit het beſte en ſchoonſte eiken hout beſtaan. Thans valt er in de Meyerye, nog veel timmer- en brandhout. Het eikenhout aldaar, is onder den naam van Brabantſch eikenhout, bekend; en wordt voor het beſte zoort gehouden, wanneer het op zulke plaatzen, daar het veel van de lucht, en het water te lyden heeft, geſteld wordt. Door de gedurige oorlogen raakte het hout veel weg. De Hertogen van Brabant zyn reeds bedacht geweeſt, om het zelve te vermeerderen. Zy verleenden aan de meeſte plaatzen der Meyerye vryheid, om, volgens zekere bepaalde maat, voor de landen op de gemeentens, heiden, en gemeene wegen, boomen te mogen planten. De Algemeene Staaten, die begrepen, dat de Meyerye hoe langer hoe meerder van hout ontbloot wierd, gelaſtten zelfs, „ dat men op de „ gemeentens, heiden, en wegen planten moeſt; „ geſchied dit door de byzondere geërfdens niet, „ zo kunnen de Regenten zulks ten behoeve der „ dorpen, wanneer zy oordeelen, dat het daar

I. Boek.

„ voor

I. Boek. „ voor dienstig zy, doen beplanten; anders moe„ ten zy de geërfdens daar toe houden." Volgens dit Poot-reglement, dat in het jaar 1698. te voorschyn kwam, werden de Ingezetenen gelast; „ over de heiden en gemeentens, wegen, die „ veertig voeten breed moesten zyn, van het eene „ dorp naar het ander, zo regt als het mooglyk „ ware, te maken, en die met een, twee, of meer „ ryen boomen te beplanten." Dit reglement is in de jaaren 1716. en 1746. vernieuwd. Was het mooglyk geweest, dat dit laaste naar wensch gelukte, zoude de Meyerye veel aangenaamer zyn. Het niet genoegzaam roeren der gronden, by het doen dier plantingen, en de zwaare winden, waar door de boomen, die langs de wegen op zich zelven staan, gestadig geschud worden, zyn oorzaak, dat dit niet wel opneemt. Niet tegenstaande deze zorgen, tot vermeerdering van het hout, wordt het van tyd tot tyd duurder, en is by mynen leeftyd merkelyk in prys gestegen. De reden daarvan schynt, om dat, of schoon het Pootreglement in het laatst der voorgaande eeuw gemaakt zy, de lust der Inwoners tot het planten, om den kort daarop volgenden oorlog, waar door de Meyerye veel leed, niet groot, en de uitvoering van het reglement niet wel doenlyk geweest zy. Denklyk is het daarom, in den jaare 1714. vernieuwd. Het gevolg daarvan was, dat men, na dien tyd, eerst met ernst zich op het planten toeleide; zo dat er overvloedig jong hout in de Meyerye gevonden wordt. Indien die landstreek nog eenige jaaren rust genieten mag, zonder dat 'er oorlog op deszelfs bodem gevoerd wordt, zal zy metter tyd timmerhout genoeg uitleveren.

De

De grond der Meyerye is doorgaans, droog, schraal en zandig; vol heiden en duinen. Langs de Maas is die kleiagtig, alwaar men ook goede wei- en hooilanden vind. Langs de andere rivieren zyn ook goede weiden; doch welke in deugd, en waarde, tegen de eersten geenszins evenaaren. Het bouwland ligt doorgaans hooger, en verder van de rivieren af. Wil men vruchten van het zelve zien, en dat het niet met heide bewast, moet het gestadig bemest worden; echter zo, dat als het land eens met rog bezaaid is, het zelve in het volgende jaar, met weinig mest, goede boekweit geeft. De tuin-, boom- en aardvruchten willen in de Meyerye wel voort; Keurige liefhebbers houden ze smaakelyker, dan die in vette kleilanden gegroeid zyn. De rog leverd zeer schoon, en voedzaam brood uit, en de boekweit is 'er zeer goed. Veel vlas, haver, knollen, en aardappelen word 'er gebouwd; en op verscheide plaatzen hop, doch weinig garst, en nog minder tarwe, om dat de grond voor dezelve veel te ligt is. Het schapen vleesch is 'er by uitstek goed van smaak; doch het rund- en kalfsvleesch, in ver na zo zwaar niet, als in het naburige Gelderland en Holland; hoewel het fyner van draad, en, naar veeler smaak, malser en korter is. Het wild is 'er by uitnemendheid lekker, en zeer overvloedig. Een groote menigte word 'er in den open jagttyd, naar Holland vooral, gezonden. Het vleesch der haazen is bruiner, en drooger dan in Gelderland, Holland en andere landen, en heeft eenen voortreffelyken wildsmaak; derzelver wol is rosser, vooral om den hals, en voor de borst. Tusschen de teenen der lopers is minder hair; waar van men wil dat de zandgrond der

I. Boek.

Grond.

I. Boek. Meyerye, die eenigszins ſcherp is, de oorzaak zy. De haanen der patryzen hebben meerder roode vederen op de borſt dan die in andere naburige landen. Hoenderen zyn 'er in menigte. Veele Inwoners, voor al te Lieshout, op de Beekſe donk, en die daar omtrent wonen, maken hun werk, hoenderen uit te laten broeden; die zy naar de meeſte plaatzen van Holland verzenden. Grof wild, als herten en wilde zwynen, zyn 'er niet. In geval 'er een gevonden word, gelyk zulks nu en dan gebeurd, komen die by ſtrenge winters over den Ryn en de Maas, uit Duitſchland herwaards. Het zelve heeft mede omtrent de wolven plaats, welken men echter meer dan het grof wild vind. De edele vogelen, als faiſanten, korhoenders, en anderen, zyn 'er niet gemeen.

Rivieren. Hoewel 'er geene gedolven vaarten in de Meyerye zyn, word het water, dat aldaar valt, door veele riviertjes en beeken afgevoerd. Zy vereenigen zig alle in de twee voornaamſten, de Dommel en de Aa genaamd; welke in de ſtad 's Hertogenboſch te zamen vloeien; en onder den naam der Dieze, van daar naar de ſchans Crevecœur lopen, en in de Maas vallen. Het water der Meyerye is, op het uiterlyk aanzien, zwart, doch, geſchept, is het klaar en gezond om te drinken. Het voortreffelyke bier, dat in 's Hertogenboſch gebrouwen word, is 'er een bewys van. Het water der Meyerye kan niet dan gezond zyn, omdat het van een zandgrond zyn oorſprong heeft. De viſchen die in die rivieren, en in de vennen der Meyerye gevangen worden, zyn zeer goed, en alzo zuiver en ſmakelyk als die der Maas, hoewel de laatſte veel

blan-

blanker van schubben zyn. De vennen zyn laagtens in de heiden, waar van sommige des zomers zo niet in het geheel, immers voor het grootste gedeelte zo droog zyn, dat 'er de beesten in gaan weiden. Zo dra de regentyd komt, staat 'er het water drie, vier of meerder voeten hoog in. Wanneer 'er terstond een menigte snoek, baars en paling, in gevangen word. Offschoon wanneer de vennen droog zyn, men weinig water, en noch minder visch daarin gewaar word. Ik heb die visschen verscheiden maal, met alle naauwkeurigheid aanschouwd. Het komt my voor, dat de baarzen eenigzints van een ander maaksel, dan die op de rivieren, en ook blanker van schubben zyn. Vast gaat het, dat wanneer de visch die in de vennen is gevangen, in de rivier geworpen word, sterft; en 'er niet in aarten kan. In het Kwartier van Peelland, omtrent het dorp Liedrop, ligt een ven in de heide, dat wel anderhalf uur in zyn omtrek heeft, doch dit droogt des zomers in ver na niet uit. In het jaar 1749. heb ik te Liedrop snoek, baars en paling die daarin gevangen en zeer blank was, gegeten. Dezelve smaakte volmaakt wel. My is verhaald, dat na dien tyd het ingewand van al de visch die 'er in gevangen werd, rood was. Ik heb echter verstaan, dat men dit zederd vyf of zes jaaren herwaards, niet meer zo gevonden heeft. Doch wat hier de reden van zy, is my onbekend. Behalven de gewoone visschen onzes lands, als snoek, baars, voorn, post, paling en karper; want ik meld van de slegtste zoorten van visch niet; zyn 'er op de Aa rivierkreeften. Men wil dat die omtrent het begin dezer eeuw, door den Heer *Ivoy*, Kommandeur der stad 's Hertogenbosch, in de I. Boek.

I. Boek. graften zynes buitengoeds Binderen, niet ver van de ſtad Helmond, in het Kwartier van Peelland gelegen, gezet, en dat zy van daar in de rivier de Aa, die voor by Binderen loopt, gekomen zouden zyn. Wat 'er van zy, men vind 'er een menigte in die rivier. Jammer is het, dat de huislieden die te veel opvangen. Hier door gebeurd het, dat zy zelden tot haare gewoone grootte kunnen komen. Behalven de kreeften, vind men in het hooge der Meyerye, maankarpers; deze zyn plat, en als zy op zyde liggen, loopen de rug en buik van den kop naar den ſtaart eenigzins rondagtig. Zy zyn na veeler gedachten, aangenaamer van ſmaak, dan de andere karpers.

De twee rivieren waarvan ik hier voor gemeld heb, kunnen van 's Hertogenboſch opwaards, tot op zekere hoogte bevaren worden. De Dommel is tot Boxtel, ruim twee uuren van 's Hertogenboſch, en de Aa tot aan de ſluis te Erp, ruim vier uuren van die ſtad gelegen, bevaarbaar. Men moet dit echter maar van kleine ſoorten van ſchepen verſtaan. De Dommel ontſpringt in de Luikſche Kenepen uit een moeras, den Donderſlag genaamd. Zy komt by het dorpje Schaft, in de Meyerye, te voorſchyn, en vliet vervolgens langs Borkel, Valkenswaart, de ſtad Eindhoven, Son, Breugel, Oedenrode, Liempde, Boxtel, Michiels Geſtel en Vugt naar 's Hertogenboſch. In denzelven vallen behalven een menigte beekjes en waterloopen, de riviertjes de kleine Dommel, de Tongreep, Aa, Keerſchop, Gender, de Beerſe en de Ley, die alle genoegzaam in de Meyerye ontſpringen. In deze vallen mede een groot getal beekjes en waterloopen. De Aa ontſpringt, in het hoogſte van de Peel. Daar word zy uit

uit een menigte kleine adertjes te zamen gesteld. I. Boek.
Loopt vervolgens door of langs de dorpen Vlierden, Asten, de stad Helmond, Aarle, Beek, Erp, Vechel, Dinter, Heeswyk en Berlicum, naar 's Hertogenbosch. Daar ontlasten zich, behalven een menigte beekjes en waterloopjes, drie of vier riviertjes, in, die mede Aa genaamd worden. De breedte der Aa, is volgens zekere overeenkomst tusschen de gemagtigden der stad 's Hertogenbosch, en des Kwartiers van Peelland bepaald. De Raad van State der vereenigde Nederlanden, gelastte in het jaar 1731., den Raad en Rentmeester der Domeinen van Brabant, de Aa op die beraamde breedte te doen brengen, en voorts te doen houden. De breedte der Dommel is mynes wetens, door geen wet of overeenkomst vastgesteld. De Raad van State magtigde in het jaar 1750., de Leen en Tolkamer, om de breedte dier rivier, en van anderen, die daar in uitwateren, op die plaatzen, alwaar zulks door geene byzondere wetten, of overeenkomsten vastgesteld was, te bepalen. Deze nam uit hoofde van dien, die rivier en allen die daar in vlieten, op. Zy zond van haare verrichtingen den Raad een behoorlyk verbaal over. Echter is daar op, tot heden toe, niets gevolgd. Door die rivieren worden verscheide molens gaande gehouden, waarop koorn, run, en oliezaad gebroken word. Keizer Karel de vyfde heeft als Hertog van Brabant in het jaar 1545. om het onderwater zetten der landen, door de watermolens te beletten, een Plakaat gemaakt; waar by de hoogte van het water dat ieder molen schutten mag, bepaald word.

Van den oorsprong der Inwoners in de Meye- Inwoners.

I. Boek. rye zal ik hier na melden. Zy zyn doorgaans kloek, ſterk, en bereiken een hoogen ouderdom, waartoe de gezonde luchtſtreek niet weinig toebrengt. Het is waar, men vind 'er dikwils aanſtekende ziektens, en in verſcheide najaaren den rooden loop. Men heeft echter aangemerkt, dat die ziektens meer uit armoede en gebrek van behoorlyk voedſel, dan uit de lucht ontſtaan. De roodeloop, wil men, dat van het gebruik der witte kool, die in het najaar met veele karren van het dorp Dungen, en elders, derwaards gebragt word, zyn oorſprong hebbe; wanneer de Inwoners eenige dagen achter een, niet dan kool eeten. Dit kan waar zyn; in dat geval, zou de roodeloop daar jaarlyks ontſtaan moeten, om dat de kool alle najaaren derwaards gebragt word. Verſcheide jaaren verlopen 'er echter, dat men van die ziekte niets gewaar word. Veele Inwoners zyn met zeere oogen gekweld. Dit ſchryf ik echter aan geen landziekte toe. De oorzaak ſchynt my te zyn, dat zy veel heitorf, ſlegt hout, en andere ſtoffen die veel rook geven, ſtoken; en dat de meeſte ſchoorſteenen niet wel gemaakt zyn, om den rook te doen op trekken, ook vind men dit ongemak by de armſten het meeſte.

Staat en beſtaan derzelven. De Inwoners der Meyerye zyn doorgaans arm. De ſchraale landen verſchaffen hen een zeer geringen loon, voor hunnen zwaaren arbeid. Zy persſen als het ware, den akker door het geſtadig meſten en beploegen, vrugten af; en moeten gedurig met hun landwerk bezig zyn. Hier by komt, dat de laſten in die landſtreek, naar evenredigheid van andere naburige geweſten, ongemeen zwaar zyn; en dat de dorpen in de voorige oorlogen geweldig veel penningen tot het

het betalen der brandſchattingen, en andere oorlogslaſten hebben moeten opnemen, zo dat 'er een aanzienlyk gedeelte der inkomſten van de landen voor de renten derzelver, en aan laſten betaald moet worden. De opgenoomen penningen ten laſten der Meyerye voor zo veel die aangewezen waren, beliepen in het jaar 1724. drie millioenen, eenmaal honderd, tienduizend, zes honderd, zeſtien guldens, agt ſtuivers, en vier penningen, die tegen vier ten honderd verrent wierden. Welke dus jaarlyks eenmaal honderd en vier en twintig duizend vier honderd en vier en twintig guldens, en veertien ſtuivers bedroegen. De algemeene Staten verminderden uit hoofde hunner opperſte magt die renten, tegen drie ten honderd. Hier door bekwam de Meyerye eene verligting van een en dertig duizend een honderd, zes guldens, en vier ſtuivers jaarlyks. *Zy* maakten ter zelver tyd mede een ſchikking op de afloſſing der *Hoofdſommen*, welke zo verre gevorderd is, dat in het jaar 1775. of daar omtrent, de geheele Schuld afgeloſt zal zyn.

I. Boek.

Het beſtaan der Inwoners in de Meyerye is voornaamlyk de landbouw. Veele generen zich met ſchapen te fokken, en te weiden, waartoe de heiden en broekvelden gelegenheid geven. Dit is de oorzaak van het aanleggen der lakenweveryen, die als nog te Tilburg, Oiſterwyk, en elders zyn. Het vlas dat in de Meyerye waſt, gaf gelegenheid tot het linnen reden, het welk te Eindhoven, Helmond, Oirſchot, Boxtel, en op veele andere plaatzen geſchiedt. Veele andere handwerken als het klompen, ſchoenen, hoeden en kaatsballen maken, worden in de

I. Boek. Meyerye geoefend. Men merkt echter aan, dat de dorpen wier Inwoners zich met den landbouw, en wat 'er toe behoort, opgehouden hebben, de beste en de welvarendste zyn; om dat wanneer 'er eenige handwerken in verval raken, gelyk 'er veele zyn, de Inwoners zich niet gemakkelyk tot den ploeg gewennen konnen. Een andere aanmerking is, dat de Inwoners der Meyerye zederd eenige jaaren merkelyk vermeerderd zyn. Tot bewys hier van strekken de verzoeken, die genoegzaam van alle de dorpen, van tyd tot tyd aan de algemeene Staten ter vergroting der Kerkenhuizen gedaan worden. De rede dier vermeerdering schynt, dat de Inwoners noch ter zee, noch te land dienen. Zy blyven dus alle in hunne geboorteplaatzen. De lucht is 'er gezond. In de meeste huishoudingen ziet men veele kinderen.

Verandering van den grond. Hier voor heb ik verhaald, dat de grond der Meyerye schraal en mager is. Voorheen was hier een vette leemgrond, welke thans onder den schraalen grond ligt. Hier uit word de leem, tot het bakken van steenen, pannen, en het maken der leeme wanden gehaald. De leem is de oude grond der Meyerye. Dit word hier door bewezen, om dat onder het zand, huiden ten dage nog zwaare boomen gevonden worden. Deze zyn zeker in den leemgrond gewassen, en met zand bedekt geworden. By wat gelegenheid, en op welken tyd, deze verandering van grond voorgevallen zy, kan ik niet vast bepalen. Het waarschynelykst is, dat men hier aan eenen zwaaren vloed te denken hebbe, welke eenige der Kelten de oudste Inwoners dezer landen verschrikt, en hen nevens de Kimbren en Teutonen ge-

genoodzaakt heeft, elders hunne woonplaatzen te zoeken (*s*). Door dezen vloed mogelyk, zyn de landen alhier met zand overdekt, en bedorven geworden. Volgens de echtste bewyzen, zoude die in het zeshonderd, een en vyftigste jaar, na het bouwen van Romen, en honderd en een jaaren, voor de geboorte van Christus geschied zyn (*t*). Uit de omgesmetene boomen, die alle met de toppen naar het oosten, of het zuidoosten liggen (*u*), nevens verscheide hazelnooten in de veenen, en elders ontdekt; is klaar af te nemen, dat die met een noordwesten wind in het najaar, wanneer de vruchten ryp zyn, voorgevallen zy. Het komt my niet onwaarschynelyk voor, dat een gedeelte der duinen, die langs de Zeeuwsche en Hollandsche kusten lagen, door dezen vloed op de landen der Meyerye, en anderen daar omstreeks, geworpen zyn. Verre heeft die overstrooming gelopen. Zommige zyn van gevoelen, dat de zeeschelpen te Leuven, in het begin dezer eeuw, met graven ontdekt, daar van overblyfsels zouden wezen (*v*). Een ander (*w*) wil, dat de zee tot aan de stad Tongeren in het land van Luik doorgedrongen zy. Ik wil wel toestemmen, dat die vloed de landen omtrent Tongeren bedorven, en met zand overdekt I. Boek.

(*s*) FLORUS *Lib.* III. *Cap.* 3.
(*t*) VAN LOON Aantekeningen op de Rym Kronyk van KLAAS KOLYN *bladz.* 2.
(*u*) MATTHÆUS de Nobilitate *pag.* 48. GARGON Walchersche Arcadia *Deel* I. *bladz.* 42.
(*v*) VAN LOON Aantekeningen op KLAAS KOLYN *bladz.* 7. *en* 9.
(*w*) HUBERTUS THOMAS by OUDENHOVEN Beschryving der Meyerye van 's Hertogenbosch *bladz.* 4. *Edit.* 1670.

I. Boek.

dekt kan hebben, doch het bewys, dat 'er ten tyde van dien schryver, nog ringen daar men gewoon was de schepen aan te binden, in de muuren dier stad geweest zouden zyn, komt my geensins daar toe aanneemlyk voor, om dat het schynt, dat die overstroming van al te korten duur geweest zy, om derwaards eene scheepvaart aan te leggen. Geen schryver heeft ooit van Tongeren, als een stad, werwaards men zich te scheep begeven kon, gesproken. Boven dit alles moet men aanmerken, hoe veel eeuwen deze muuren gestaan, en hoe veel verwoestingen, en belegeringen, die de stad Tongeren ondergaan heeft, dezelve niet verduurd zouden moeten hebben.

Oudste Inwoners der Meyerye.

De oudste Inwoners der Meyerye waren de KELTEN of CELTEN die veele eeuwen voor de geboorte van Christus aldaar gewoond hebben. Zy waren van de *Scythen* nakomelingen van Gomer, zoon van Japhet, oorspronkelyk. Onder den naam van Scythen, waren alle de Noordsche volkeren van Aziën, en Europa bekend. De laatsten wierden ook *Keltische Scythen* genaamd; waar onder buiten twyfel de *Germaaners*, *Galliers*, *Spanjaarden* en *Brittanners* begrepen waren (*x*). Zy bleven hier, tot de verhuizing der *Kimbren* en *Teutonen* naar Italien, wonen, wanneer eenige van hen zich mede derwaards begaven. Het is echter waarschynlyk, dat niet alle de Inwoners der Meyerye, en daar omstreeks met die volkeren naar Italien optrokken, maar in tegendeel, dat de meeste hier gebleven zyn, om dat als CÆSAR, omtrent zeven en veertig jaaren

(*x*) CÆSAR de Bello Gallico *Lib.* III. *Cap.* 28. & *Lib.* II. *Cap.* 29.

ren na den optogt der Kimbren en Teutonen, de MENAPIERS de toenmalige Inwoners der Meyerye, beoorloogde; hy van hun als van een volk, dat den Romeinen eenigen tyd het hoofd wilde bieden, spreekt; hy getuigt zelf, van de *Aduatiken*, die de landstreek omtrent Tongeren bewoonden, dat wanneer die den togt naar Italien ondernamen, zy de pakkadie en andere zaaken, die niet gemakkelyk mede te nemen waren; onder de bewaring van zes duizend uit de hunnen, omtrent den Ryn lieten blyven (*y*). Het komt my verder voor, dat de Meyerye zo een geweldige overstrooming als hunne nabuuren niet ondergaan hebbe, of liever dat de bosschen het woeden der baaren gestuit hebben; want het was anders onmogelyk, dat de Menapiers door Cæsar in hunne bosschen gedreven wierden, die hy getuigdt, dat met de moerassen aan een geschakeld waren (*z*). En is het wel denklyk, dat in den tyd van zeven en veertig jaaren, die tusschen den Kimberschen vloed, en de komst van Cæsar hier te lande verliepen, zulke zwaare bosschen, die tot een schuilplaats van een geheel volk dienden, wassen konden? gevolgelyk, moet men vaststellen, dat die bosschen 'er voor den Kimberschen vloed geweest zyn. Tot staving van dit gevoelen zal ik het volgende bybrengen. Het is eene bewezen waarheid, dat op de plaats daar het dorp Udenhout ligd, voorheen een bosch gestaan heeft. Als men den grond van dat, en der aangrenzende dorpen beschouwt, is het duidelyk te zien, dat 'er dit bosch voor den tyd I. Boek.

(*y*) IDEM *ibid.*
(*z*) IDEM *Lib.* III. *Cap.* 8.

I. Boek. tyd van den Kimberfchen vloed geweeft moet zyn, en dat het zand ten noorden van het zelve, daar door geftuit zy; want de grond van Udenhout is geheel leem, zo als de grond der Meyerye, nu onder het zand begraven, mede is. Ten noordweften van Udenhout, naar de dorpen van Venloon, en Drunen toe, ligt een geheele keten hooge duinen, welke zich van Venloon tot aan Helvoirt toe uitftrekt. Het is aanmerkelyk, dat die duinen plotfeling eindigen, daar de grond van Udenhout begint, en dat men van die hooge duinen terftond in den leemgrond komt. Hier uit befluit ik, dat dit bofch de zanden geftuit hebbe, en dat indien het 'er niet geweeft ware, de grond van Udenhout, even als die der andere plaatzen in de Meyerye, met het zand dier duinen overlopen, en dat deze 'er als dan niet geweeft zouden zyn. Hier voor heb ik van de Menapiers gefproken, en dat zy ten tyde van Cæfar de Meyerye bewoonden. Ik vermoede, dat zy uit een vereeniging van verfcheide volkeren, die over den Ryn in Gallien kwamen, gefproten zyn. Hunne naam uit de woorden van *Meene* en *Acht* te zaam gefteld, geeft te kennen, dat zy een gemeene verzameling waren, waar van de Romeinen het woord *Menapië* gevormd hebben. Volgens het getuigenis van Cæfar (*a*) is het waar, dat de *Belgen* een der dapperfte en oorlogzugtigfte Germanifche Volkeren, over den Ryn getrokken zyn; en zich wyd en zyd in *Gallien* verfpreidden, zo dat het onmooglyk ware hen van daar te verdryven. Hier door zyn dan

(*a*) Cæsar de Bello Gallico *Lib.* II. *Cap.* 4.

dan ook de Menapiers vermeerderd, en in ſtaat gesteld geworden, Cæſar het hoofd te bieden. De Belgen bragten met zich den woeſten aart hunnes lands. Men noemde hen Belgen, om dat zy wreed en twiſtmakers waren (*b*). De woorden van *gebelgd zyn*, of iemand *belgen*, zyn thans in onze taal in gebruik, en beveſtigen myne giſſinge. Men beſchuldigde de Belgen van wreedheid, luiheid, en dronkenſchap. Zy achtten het leven zo weinig, dat zy het om de minſte oorzaak in de waagſchaal ſtelden. Het was hen onmooglyk eenige tegenſpraak, of belediging te dulden. Hun aart was, alle zaaken, het zy die eenige gebeurtenisſen, of rechtshandel betroffen, door de wapenen te doen beſlisſen (*c*). Zy doodden alle de mannen, en jongens hunner vyanden; zelf de zwangere vrouwen, wanneer hunne waarzeggers verzekerden, dat zy zoonen baren zouden (*d*). Hunne luiheid was zo groot, dat hen de arbeid onverdragelyk toeſcheen (*e*). De dronkenſchap, was by de Scythen zo algemeen, dat de Grieken, wanneer zy geweldig veel wyns gebruikt hadden, zeiden, dat zy op zyn Scythiſch gedronken hadden. Kleomenes, Koning van Lacedemon, had onder hen het drinken geleerd (*f*). I. Boek.

Greuzen der Menapiërs.

Hier voor heb ik gemeld, dat de Menapiërs de Meyerye bewoonden. Het waren derhalven

(*b*) Idem *Lib.* I. *Cap.* I. & *Lib.* II. *Cap.* 4.
(*c*) Herodotus *Lib.* IV. *Cap.* 2.
(*d*) Pausanias *in Phocic.* XXII. *pag.* 851. *Edit. Lipſ.* 1696.
(*e*) Tacitus de moribus Germanorum *Cap.* 15. 22. & 23.
(*f*) Herodotus *Lib.* VI. *Cap.* 84.

I. Boek. de eerfte Inwoners, waar van men genoegzaam met eenige zekerheid iets weet. Dus zal het, om een begin der gefchiedenisfen der ftad en Meyerye te maken, nodig zyn; dat ik derzelver lotgevallen verhaale. Om dit met de vereifchte orde te doen, zal ik vooraf de grenspaalen van dat volk, en daar na hunne gefchiedenis tot dat zy door de Romeinen overheerd zyn, opgeven; en vervolgens met de gefchiedenis dezes lands, tot heden toe voortgaan.

De grenzen der Menapiërs beginnen daar de Roer in de Maas valt, of daar de ftad Roermunde gelegen is. Zy lopen van daar in een regte lyn, tot aan de rivier den Demer, omtrent de plaats daar thans de ftad Dieft ligt. Van daar langs den noorder oever van den Demer, en de Rupel, tot de Schelde toe; vervolgens langs die rivier, en de thans niet meer in wezen zynde rivier de Striene, tot de plaats, daar deze met de Maas zich vereenigt, dan langs den zuider oever der Maas opwaards, tot de ftad Grave. Van daar moet men over de Maas een regte lyn trekken tot de plaats daar thans de Schenken Schans ligt. Van daar liepen de grenzen langs den linker oever des Ryns opwaards, tot even boven Urdingen, en van daar naar de plaats daar de Roer in de Maas valt. Men meent, dat de Menapiërs ook eenige weinige landen aan den rechte oever des Ryns bezeten hebben (*g*). Hier uit blykt, dat het land der Menapiërs beftaan hebbe uit het noordelykfte gedeelte van Brabant, naamlyk

(*g*) CÆSAR de Bello Gallico *Lib.* IV. *Cap.* 4. CLUVERII German. Antiqua *Lib.* II. *Cap.* 16.

lyk de Kwartieren van Antwerpen, en 's Hertogenbosch, en een klein gedeelte van dat van Leuven, uit de landen van Zevenbergen, Geertruidenberg, en een gedeelte van dat van Heusden, en eenige dorpen daar omtrent in Holland: het grootste gedeelte des Over-Kwartiers van Gelderland, dat gedeelte des lands van Kleef, dat aan den linker oever des Ryns ligt, en een deel van Keulsland aan dezelve zyde, tot boven Urdingen; een gering gedeelte des Hertogdoms Gulik, en genoegzaam de geheele Luiksche Kempen. De Menapiërs, en dus ook de Meyerye, wierden ten tyde van CÆSAR onder Gallien, en wel onder het *Belgische* begrepen. Dit wierd naar de Belgen, die, als voorgemeld is, uit Germanien zich in Gallien nederzetten, genaamd.

I. Boek.

Hun verbond tegen de Romeinen.

Wanneer Cæsar in Gallien door zyne overwinningen berucht werd, traden alle de Belgische volkeren in een verbond tegen de Romeinen. Ik merke in het voorbygaan aan, dat het uit de aantekeningen van Cæsar blykt (*b*), dat 'er geene der Belgische Volkeren minder manschap tot het gemeene leger, dan de Menapiërs, leverden. Naar mate van de grootte hunner landstreek, was zeker hun aandeel gering; want eene vry kleiner landstreek, als by voorbeeld die 'er *Bellovaken*, leverde zestig, en die der *Morinen* vyf en twintig, daar de Menapiërs maar negen duizend gaven. De rede hier van schynt, om dat het land der Menapiërs, met groote heiden, dorre velden, bosschen, en veenen bezet, en dus niet zo volkryk was, als de

(*b*) CÆSAR de Bello Gallico *Lib.* II. *Cap.* 4.

I. Boek. de overige landen. Dit zelve heeft nog in de Meyerye plaats, hoewel zederd dien tyd de bosſchen uitgeroeid, en veele heiden in bebouwde gronden veranderd zyn. De andere Galliers hadden de Belgen tot het beoorlogen der Romeinen opgemaakt; zommige van hen zagen de Belgen, die Germaners waren, zo noode als de Romeinen in Gallien vertoeven. Zy dachten mooglyk, dat als die twee het onder zich oneens waren, een van hun den Galliſchen bodem zoude moeten ruimen. Andere haakten naar een nieuw gebied. De Belgen zelf waren beducht, dat de Romeinen, na het bemagtigen, of bevredigen van het overige Gallien, hunne wapenen tegen hen zouden wenden. Zy trokken derhalven te veld; doch Cæſar noodzaakte hen te deinzen, en op de beſcherming hunnes lands bedacht te zyn. Hy dwong de *Sueſſones*, *Bellovaken*, en *Ambianen* zich te onderwerpen. De *Nerviers* en *Aduatiken*, die zich tot het uiterſte toe verweerd hadden, wierden genoegzaam uitgeroeid (*i*).

Door de Romeinen overheerd. De Menapiërs en de Morinen waren de eenigſte onder de Belgen, die nog onverheerd en in de wapenen bleven. Cæſar joeg de eerſten wel haaſt na hunne bosſchen, en moerasſen; terwyl hy hunne gehuchten verbrandde (*k*). Ik kan uit het verhaal van Cæſar niet volkomen opmaken, of de Menapiërs in dezen veldtogt te onder gebragt zyn.

Het

(*i*) Cæsar de Bello Gallico *Lib.* II. *Cap.* 1. 10. 12. 13. 14. 15. 16. & *ſeqq.*
(*k*) Idem *Lib.* III. *Cap.* & 29.

Het schynt echter ja, omdat de *Tenchteren* en de *Usipeten*, twee Germanische volkeren, in den winter, die op dezen veldtogt volgde, omtrent den Ryn te zamen trokken, om de Menapiers te beoorlogen, en dat deze door Cæsar bygestaan werden. Immers hy trok onverhinderd in hun land, en sloeg de twee voorschreven volkeren, zo als hier na zal blyken. De oorzaak van den inval dier volkeren was, om dat zy door de *Sweven* verdreven wierden. Ik heb hier voor verhaald, dat de Menapiers eenige landen aan de Germanische zyde des Ryns bezaten. Deze, door de aankomst dier volkeren verschrikt, verlieten die allen, en weken om den vyand den overtogt der rivier ongemakkelyk te maken, naar de overzyde. De Usipeten en Tenchteren veinsden te rug te trekken, waar door zy de Menapiers aan de overzyde lokten. Zy overvielen hen daarop onverhoeds en versloegen hen, eer de Menapiers die aan de andere zyde der rivier waren, zulks wisten. Zy togen vervolgens met de bemagtigde vaartuigen over den Ryn, en maakten zich van alle de gehuchten en landen der Menapiers, aan de linke zyde des Ryns gelegen, meester (*l*). Zy verwoestten zelfs alle hunne landen, tot aan de grenzen der *Eburoners*, en *Kondrusiers* (*m*). Na dat Cæsar hier van kennis kreeg, brak hy met zyn leger op, en, schoon de ruitery der Usipeten en Tenchteren, in den aanvang des gevegts, merkelyke voordeelen op de Romeinen behaalde, wierden zy eerlang door dezelven ten eenemaal

I. Boek.

De Tenchteren en Usipeten beoorlogen de Menapiers.

(*l*) Idem *Lib.* IV. *Cap.* 1. & 4.
(*m*) Idem *Lib.* IV. *Cap.* 6.

I. Boek. maal verslagen, en over den Ryn gejaagd, waar in 'er veele verdronken. Deze slag viel voor, op een plaats, daar de Ryn en de Maas zich met elkander vereenigen (n).

Onderzoek naar de plaats van dien slag. Een zeer beroemd schryver meent, dat de plaats daar deze veldslag voor viel, omtrent de stad Tiel gezocht moet werden, en dus in het land, thans tusschen Maas en Waal genaamd (o). Hoewel myne kunde in de oudheden, by die des gemelden schryvers, niet meer dan het spreken eenes stamelaars, by dat eenes welbespraakten redenaars vergeleken moet worden, zal het echter zo ik hoop den lezer niet onaangenaam zyn, dat ik de plaats dezes slags zal pogen op te speuren. Cæsar verhaalt (p) dat het gevegt omtrent den zamenloop der Waal en der Maas voorgevallen zy. Uit het verhaal dat hy van den loop der Maas geeft, blykt het, dat die rivier, na dat zy zich met de Waal vereenigd heeft, het Batavische Eiland uitmaakt (q). Cæsar voegt 'er by, dat de Maas omtrent tagtig duizend schreden van die vereeniging in zee valt. Dit blykt uit zyne woorden ten klaarste; want hy zegt *ab eo* (te weten *loco*) namelyk de plaatze dier vereeniging. Ik zal derhalven volgens den ouden loop der Maaze die vereeniging opzoeken. Volgens de echtste bewyzen, heeft de Maas voorheen, ten zuiden van het Kasteel te Bokhoven, naar Hedik-

(n) Idem *Lib.* IV. *Cap* 15.
(o) G. van Loon Aloude Hollandsche Historie *Deel* I. *bladz.* 22. *kol.* 2.
(p) Cæsar de Bello Gallico *Lib.* IV. *Cap.* 15.
(q) Idem *Cap.* IV. 10.

Dikhuizen, van daar langs de geslegte schans Groenendaal, ten zuiden der stad Heusden, naar Doveren gelopen; ter plaatze daar thans een dyk en sluis in de oude Maas liggen; die men meent, dat zederd de inbreuk van den Dortschen Waard daar in gelegd zyn. Het bed der oude Maaze toont aan, dat die van daar ten noorden der stad Geertruidenberg, door den verdronken Hollandschen Waard, daar men wil, dat zyn oud bed door ingezonken molensteenen, om de visscheryen te onderscheiden, noch kenbaar zy, gelopen hebbe. Voorts stroomde die naar Maasdam, welke plaats naar een *dam* in de *Maas* gelegd, zyn naam heeft; van daar naar Westmaas, alwaar men het oude bed noch onderscheiden kan. Vervolgens door de thans bedykte gorsingen van Beyerland, Geervliet, en Heenvliet, by de stad Briele, in zee (*r*). Men rekent, dat vyfduizend Romeinsche schreden een Duitsche myl uitmaken; gevolgelyk moet men zestien Duitsche mylen de Maas opwaards tellen, om de vereeniging der Maas met de Waal, daar Cæsar van gewaagt, te vinden. Ik heb dit van Geervliet af, opwaards, volgens de bochten der oude Maaze gemeten, wanneer ik net by de vereeniging der Maas en Waal omtrent *de schans St. Andries* uitgekomen ben. Dit levert zo ik denke een bewys uit, om te geloven, dat daar ter plaatze de vereeniging der Waal en Maaze zy, waarvan Cæsar meldt, en dat de voorschreven veldslag aldaar

I. Boek.

(*r*) Pontus Heuterus de Veteri ac sui Seculi Belgio *Lib.* II. *Cap.* 23. Junii Batavia *Cap.* VIII. *pag.* 58. Van Someren Beschryving van Batavien *Hoofdst.* V. *bladz.* 41.

I. Boek. daar voorgevallen zy. VAN SOMEREN, in zyne *beschryving van Batavien* (s), verhaalt wel, dat de doorsnydingen boven de schans Voorn en beneden die van St. Andries, als mede die van Bokhoven tusschen de landen van Heusden, en Altena ter eene, en den Bommelerwaard, ter andere zyde, in latere tyden gegraven zyn. Ik kan in dat geval niet zien, waar de vereeniging daar Cæsar van gewaagt, gezocht moet worden. Ik meene, dat ik die vereeniging gevonden heb. Te meer om dat het zeker is, dat die tusschen Woudrichem en Loevestein na het overstroomen, des Dortschen Waards, in het jaar 1421. gevormd werd. De vereeniging des Ryns door de Lek, is ook na de tyden van Cæsar gemaakt. Deze kunnen 'er niet door bedoeld worden, om dat zy geen tagtig duizend schreden van den mond der Maaze liggen. Ik besluit derhalven, dat die slag in het Kwartier van Maasland omtrent het dorp Alem voorgevallen zy. Een zeer kundig, en geleerd schryver (t), is met my in een gevoelen. De schriften van Cæsar, wanneer men die met aandacht leest, bevestigen dit nader. Want hieruit blykt, dat hy, na het eindigen des vorigen veldtogts, zyn krygsvolk, in de landen der *Auleriers*, en *Lexoviers* welke omtrent Rouan, en Lizieuse by den mond der Seine woonden, en daar omstreeks, in de winterkwartieren gelegd had. Van hier trok hy tegen de Uzipeeten en Tenchteren op, zonder dat ik vinde, dat 'er van eenen overtogt der Maaze gemeld word. Deze vol-

(s) *Hoofdst.* V. *bladz.* 42. *en* 44.
(t) Vaderlandsche Historie *Deel* I. *Boek* I. *bladz.* 44.

volkeren trokken zo als ik hier voor verhaald heb over den Ryn in het land der Menapiers, en verwoestten derzelver landen tot aan de grenzen der Eburones en Kondrusiers, en zonden eenige ruitery, volgens Cæsar (*u*) over de Maas naar de *Ambirasiten:* gevolgelyk waren zy aan de linke zyde der Maaze gekomen, om dat dit volk volgens de oude landkaarten tusschen den Ryn en de Maas woonde. Myne gedachten worden hier door nog versterkt, om dat in het jaar 1766. by het dorp Empel, omtrent een en een half uur gaans van Alem gelegen, onder een heuvel, verscheiden lykbussen, met menschen beenderen gevuld, gevonden zyn. Ik vermoede dat die van de Romeinen zullen geweest zyn, die van de Uzipeeten en Tenchteren eenige dagen voor het gevegt overvallen waren, zo als Cæsar (*v*) verhaalt. Na deze uitweiding, zal ik met de lotgevallen der Menapiers voortgaan. Het schynt, dat zy na het verslaan dier twee volkeren hunne vorige bezittingen weder bekomen hebben. I. Boek.

Terwyl Cæsar in Brittannien was, stonden zy, nevens de Morinen, tegen de Romeinen op. Zy wierden echter door *Quintus Titurius*, en *Lucius Cotta* twee veldheeren van Cæsar bedwongen, die alle hunne bezaaide landen verwoestten, het koorn affneden, en hunne huizen in brand staken. Zy durfden zich zelfs niet in het veld vertonen, maar vloden in hunne digte bosschen (*w*). Opstand der Menapiers tegen de Romeinen.

Het

(*u*) Cæsar de Bello Gallico *Lib.* III. *Cap.* 29. & *Lib.* IV. *Cap.* 12.
(*v*) Cæsar de Bello Gallico *Lib.* IV. *Cap.* 12.
(*w*) Idem *Lib.* IV. *Cap.* 38.

I. Boek.

Zy worden te onder gebragt.

Het duurde echter niet lang, want zy steeds onder een vreemd juk rustloos, verwekten een nieuwen opstand, die Cæsar verpligtte in Gallien te blyven. Zy hadden zich met de Aduatiken Nerviers en *Treviren*, onder het aanvoeren van *Ambiorix*, verbonden. Cæsar tastte hen aan, zy verscholen zich in hunne moerassen en bosschen (*x*). Hy verwoestte echter hunne huizen en vlekken, ontnam hun het vee, en maakte verscheiden gevangenen. Zy waren derhalven genoodzaakt om vrede te verzoeken, die Cæsar hun toestond, mids zy hem eenige gyzelaars in handen stelden. Hy bedong echter, dat die vrede van geen waarde zoude zyn, ingeval zy Ambiorix, of eenige gezanten, binnen hunne landpaalen ontvangen hadden (*y*). Of de Menapiers zich in den algemeenen opstand der Galliers, die eenigen tyd hier na onder *Vercingetorix* tegens de Romeinen voorviel, gemengd hebben, kan ik niet bepalen. Zeker is het, dat Cæsar (*z*) hen niet noemt onder de Gallische volkeren, die ieder een zeker getal krygslieden tot ontzet der belegerde stad *Alesium* by een bragten. Mooglyk heeft hy hen onder hunne nabuuren de Morinen begrepen, of zy hebben in de vrede, die zy in het vorig jaar gemaakt hadden, berust. Zederd dien tyd, vind ik van de Menapiers by Cæsar geen gewag gemaakt. Geheel Gallien werd door hem binnen korten tyd overheerd, en hy verdeelde zyne benden daarin (*a*). Hy maakte dat over-

(*x*) Idem *Lib.* VI. *Cap.* 5.
(*y*) Idem *Lib.* IV. *Cap.* 6.
(*z*) Idem *Lib.* VII. *Cap.* 76.
(*a*) Hirtius *Lib.* VIII. Cæsaris de Bello Gallico *Cap.* 46.

overgroote ſtuk lands, tot een Romeinſch Wingeweſt.

Aan eenige ſteden en geweſten werd toegeſtaan vry te blyven; andere behielden den naam van *Bondgenoten van Romen* (*b*). Onder geen van beide vind ik de Menapiers geſteld; zo dat zy het lot zullen ondergaan hebben van een Romeinſch wingeweſt te worden. Men kan dus hun elendigen ſtaat, uit het ſlot der redenvoering van CRITOGNATUS, die Cæſar (*c*) aanhaalt, zien. *Indien gy*, zegt hy, *weten wilt, op wat wyze afgelegen volkeren, door de Romeinen behandeld worden, ſla uwe oogen op ons naburig Gallien dat nu tot een wingeweſt gemaakt is; wiens rechten, wetten, en gebruiken, veranderd zyn; het welk onder de magt der bylen gebragt is; en door eeuwigdurende ſlaverny gedrukt word.* Gallien word een Romeinſch wingeweſt.

Gallien werd in het einde des levens van den Keizer Auguſtus in zeſtien deelen verdeeld, waar van het Belgiſche, 'er vier uitmaakte (*d*). De Menapiers die een vry volk geweeſt waren, konden zich aan de Romeinſche overmagt kwalyk gewennen. Gedurig. ſtonden zy tegen hunne meeſters op, en deze verkleinden tot hunne ſtraf hunne landpaalen, waar in zy andere volkeren plaatſten. Auguſtus bragt de *Sicambers*, een Germaniſch volk, dat zich aan de Romeinen onderworpen had, in Gallien over; en plaatſte het aan den linke oever des Ryns (*f*). Het is waarſchynlyk, En door Auguſtus in zeſtien deelen verdeeld.

(*b*) PLINII Hiſtor. Nat. *Lib.* IV. *Cap.* 2.
(*c*) CÆSAR de Bello Gallico *Lib.* VII. *Cap.* 77.
(*d*) AMMIANUS MARCELLINUS *Lib.* XV. AUDIFRET Geographie ancienne & moderne *Tom.* II. *page* 8.
(*f*) SUETONIUS in Auguſto *Cap.* 21, & in Tiberio *Cap.* 9. FLORUS *Lib.* IV. *Cap.* 12.

I. Boek. lyk, dat zy hier op, hunnen ouden naam veranderd hebben, en *Gugurnen* genaamd zyn (*g*).

Eenige landen den Menapiers ontnomen. Door dezen wierden alle de landen der Menapiers tusſchen den Ryn, en de Maas ingenomen, en zy tusſchen die laatſte rivier, en de Schelde beperkt. Het ſchynt my toe, dat de Romeinen, deze nieuwe volkeren niet veel betrouwden. Dit leide ik hier uit af, om dat de Veldheer DRUSUS, het Galliſche wingeweſt, met verſcheiden bezettingen langs de Maaze, beveiligde (*h*). Het is niet onwaarſchynelyk, dat het *Kaſteel* der Menapiers, tegenwoordig *Keſſel*, en *Blaricum*, nu *Blerik*, beide in het Overkwartier van Gelderland aan de Maaze gelegen, voorheen, bezettingen van Druſus geweeſt zyn (*i*). Het kan ook zyn, dat de bezettingen die daarin gelegd werden, onder anderen gediend hebben, om de Menapiers, en de Galliſche volkeren, in dien oord, in toom te houden. Want het is, genoegzaam, zeker, dat de Galliers, wien de plonderzucht en de geweldenaryen der Romeinen, zo ſmertelyk vielen, om dat zy te zwak waren, dezen het hoofd te bieden, de hulp van eenige Germaniſche volkeren heimelyk verzocht hebben; en het komt my niet onwaarſchynlyk voor, dat dit de oorzaak tot de volkplantingen der Franken (waar van ik hier na melden zal) gegeven heeft; want de Germanen, die of door de Romeinen verſlagen, of mooglyk uitgekocht waren, naderden allengskens de grenzen van Gallien, en zetteden zich

(*g*) CLUVERII Germania Antiqua *Lib.* II. *Cap.* 18.
(*h*) FLORUS *l. c.*
(*i*) TESCHEMAKERI Annales Cliviæ Juliæ & Montium *pag.* 29. Edit. 1721. & ibi DITHMARUS in notis.

zich aan den Rynoever neder: Als de Romeinsche magt, die hun tegenhield, verzwakte, trokken zy over die rivier, en vestigden zich zo vast in Gallien, dat men niet magtig was hen van daar te verdryven. I. Boek.

Het is waarschynlyk, dat de Menapiers, in den oorlog, die na den dood des Keizers Nero voorviel, en waarin de Batavieren, onder hunnen Veldheer *Klaudius Civilis*, zich mengden; onzydig bleven, om dat ik vinde, dat deze den Germanen beval, dat zy de landen der *Ubiers* en *Treviren* verwoesten, en eene andere bende over de Maas zetten zouden, om de uiterste grenzen van Gallien aan te tasten. By mangel van bewys, is my niet gebleken, of de Menapiers hier door veel geleden hebben: vaster gaat het, dat de Germaanen in de landen der Menapiers en Morinen, veel buit bekwamen; doch dat de Ubiers het meeste daar by leden (*k*).

Zy houden zich onzydig in den oorlog tusschen de Batavieren en de Romeinen.

De Menapiers werden, volgens het gevoelen van een kundig schryver (*l*), door de *Taxanders* of *Toxanders*, verdreven: deze verhaalt, dat hem onbewust is, van waar die gekomen zyn. Zeker vermaard Aardrykbeschryver (*m*), die op het gezag van PLINIUS in dezen steunt, heeft hen in Zeeland geplaatst. Ik kan my echter niet met dat gevoelen vereenigen. De redenen zyn deze, om dat PLINIUS *Lib. IV, cap.* 17. verhaalt: *A Schaldi incolunt extera Taxandri pluribus nominibus*: Het woord *extera* beteekent naar

Naar het gevoelen van sommigen worden zy door de Taxanders verdreven.

(*k*) TACITUS Historiarum *Lib.* IV. *Cap.* 28.
(*l*) PONTUS HEUTERUS de Veteri ac sui Sæculi Belgio *Lib.* I. *Cap.* 10.
(*m*) CLUVERII Germania antiqua *Lib.* II. *Cap.* 29.

I. Boek. naar myn gevoelen niet over de Schelde, maar de boorden der Schelde, en heeft dus tot een gevolg, dat de Taxanders den rechten of oosterschen oever der Schelde, onder verscheiden naamen, bewoonden. Denklyk heeft die rivier voorheen meer postwaards, dan thans, te weten van Bergen op den Zoom, tot aan de plaats daar de stad Antwerpen ligt, gelopen. De naamen van *Stabroek*, *Wilmerdonk*, *Achterbroek*, en *Overbroek* schynen hier toe aanleiding te geven, om dat de woorden Broek en Donk laage en dus ingedykte landen beteekenen. Het kan zyn, dat de Schelde, ingeval men wilde stellen, dat die haar oude bed niet heeft veranderd, die landen overstroomd, en dus onbewoonbaar heeft gemaakt; wat 'er van zy, indien men begrypt, dat het woord *extera* de oevers der Schelde ten oosten aanduide, dan moet men de woonplaats der Taxanders meer oostwaards op stellen, en dus zoude men de inwoners der plaatsen *Mortzel*, *Lier*, *Itegem*, *Nordwyk* en anderen daar omtrent gelegen daar onder begrypen moeten. Het is bewysbaar dat alle deze plaatsen, *in pago Taxandrico* gelegen zyn.. De eerste word in een oud geschrift, het welk in de Abdye, van Lobbes berust, *Mortzella in pago Taxandrico* genaamd: En Lier word *in pago Thessendrico* geplaatst door den schryver des levens van St. Rombout. Itegem en Nordwyk *in pago Taxandrico*, worden in een brief des Keizers Otto van den jaare 974, die in het Klooster van St. Blandinus te Gent berust, gevonden. Het landschap der Taxanders moet mede de geheele Meyerye van 's Hertogenbosch bevat hebben, om dat *Empele* aan de Maas gelegen in een oud geschrift, dat in de

Ab-

Abdye van St. Crispyn in Henegouwen beruſt, I. Boek.
mede als *in comitatu Theſſendrico* gelegen, gevonden word (1). Andere plaatſen als *Waaldre* en *Dieſſen* in de Meyerye, *Alphen* in de Baronye van Breda, *Poppel* in Ooſtenryks Brabant aan de grenzen der Meyerye gelegen, worden in den uiterſten wille van Willebrordus, met meer anderen, als in Taxandrien gelegen, gevonden (*n*). Insgelyks word *Lommel* in het Kwartier der Meyerye, Kempeland genaamd, tegen de grenzen des lands van Luik gelegen, in een oud geſchrift, dat in de Abdye van St. Truiden beruſt, *Lommela in pago Theſſendrico* genaamd. Deze plaatſen tonen de uitgeſtrektheid van Taxandrien duidlyk aan; dan welke de Hoofdplaats daarvan geweeſt zy, is niet volkomen bewezen. Doorgaans word *Teſſenderlo* of *Dieſt* daar voor gehouden; ik geve in bedenken, of de woorden, LE, LOO of LO,

(1) Het dorp Empel heeft voorheen aan de Abdye van St. Crispyn gehoord. Zy heeft die plaats by gifte van Klodovæus Koning van Frankryk bekomen, dan naderhand werd haar die wederom ontnomen. Klotaris, Koning der Franken, gaf die, in het jaar 848, te Aken, der gemelde Abdye, op het verzoek van den Abt Huibert, te rug. In denzelfden brief word gewaagd van het dorp Empel in het Graafſchap Theſſenderland gelegen met de Kerk en dertig Manſen, en al haar toebehooren met haare Haaven tot allen dienſt gehouden, met de landeryen, gelyk dat in de oude brieven begrepen is, op dat die goederen gedurig dienen zouden ten behoeve der tafel van de broeders. Naderhand heeft die Abdye, de Heerlykheid Empel, om dat die te ver afgelegen, en door den oorlog byna geheel verwoeſt was, aan den Graaf van Megen verkocht. Zie Oudenhoven Beſchryving der Meyerye van 's Hertogenboſch *bladz.* 66. Edit. 1670. Hiſtoria Epiſcoptaus Sylvæ ducenſis *pag.* 296.

(*n*) Teſtament van Willebrordus apud Miræum in cod. donat. piarum in *Tom.* I. operum diplom. *pag.* 11.

I. Boek. LO, waar op verscheide naamen van plaatsen in de Meyerye en daar omtrent gelegen, eindigen, niet beteekenen slot of sterkte, of wel heuvels en hoogtens, waar op men dus gevoeglyk sloten kan bouwen en doorgaans bouwde, om dat in de uitersten wille van Willebrordus gevonden word *Portionem in villa quæ vocatur Busloth*, het welk thans het dorp Bulsele of Bulseloo is. Indien deze gissing doorgaat, zyn *Tongerlo*, *Westerlo*, *Tessenderlo*, *Oosterlo*, niet anders dan afleidingen van Tongerslot, Westerslot, Tessenderslot en Oosterslot. Waaruit dan volgt, dat men de grenzen der Taxanders omtrent die plaatsen moet zoeken, en dat noch Tongerlo noch Diest de Hoofdplaats van Taxandrien zyn geweest. Het verder onderzoek dier zaak laat ik daar, en ik keer tot de Taxanders te rug. Plinius, in de hier voor aangehaalde plaats, verhaalt, dat de Taxanders de uiterste boorden der Schelde onder verscheiden naamen bewoonden. Het kan zyn, dat zy ten tyde van Cæsar, die hen niet eens noemt, een zeer klein volk waren, het welk onder een ander, mooglyk de Menapiers, schuilde, of wel, dat 'er een gedeelte der Menapiers, dat langs de Schelde woonde, van deze afgezonderd, zich Taxanders heeft genaamd. De beide volkeren waren ten tyde van Plinius in wezen, want na dat hy verhaald had, dat de Taxanders aan de uiterste boorden der Schelde woonden, laat hy 'er op volgen, *vervolgens de Menapiers en Morinen.* Het komt my verder voor, dat de Taxanders, naderhand, de Menapiers naar Vlaanderen tusschen de rivieren de Schelde en de Leye verdreven hebben. Het is zeker, dat die landstreek *pagus Menapiscus* genaamd wierd, en het schynt, dat

dat de naamen *Menen*, *Commines*, *Messines*, en anderen, van de Menapiers afkomstig zyn. Wat 'er van zy, hun naam bleef aldaar nog tot het einde des jaars 882. na Christus geboorte in wezen, wanneer de eerste Heer van Vlaanderen die *Forestiur* genaamd werd, dit landschap bekwam (*o*). I. Boek.

Onderzoek over dit verdryven.

Het is my, by onderzoek van dit alles, verwonderingswaardig voorgekomen, dat de Romeinen, die meesters van Gallien waren, geduld hebben, dat een gedeelte hunner onderdaanen, een ander gedeelte naar een andere landstreek deed verhuizen. Ik stel een van beide waar te zyn, of, dat de Romeinen de handen met de gedurige veranderingen, die in het Ryk, door het gestadig afzetten der Keizeren, door de Soldaaten, en het weder aanstellen van anderen, voorvielen, zo vol hadden, dat het hun aan lust en moed ontbrak, om zich met het geen aan de uiterste grenzen des Ryks voorviel, te bemoeijen: Of wel, dat zy wel mogten lyden, dat de Menapiers, een onrustig volk, door de Taxanders kleiner gemaakt, en eindelyk door dezelve overheerd wierden.

Eer ik met de verdere geschiedenissen der Meyerye, of der Taxanders voortga, moet ik kortlyk iets, van den oorsprong des naams der Taxanders, of gelyk Ammianus Marcellinus schryft, Toxanders melden.

Naar myn gevoelen, stamt die naam af van het woord *Taxus*, het welk een' fynen mast- of dennenboom beteekent. Deze wassen nog weeldig en over-

(*o*) Pontus Heuterus *ubi supra*.

II Boek. overvloedig in de Meyerye, de Baronye van Breda, en in de Brabantsche en Luiksche Kempen, zo dat het schynt, dat die daar natuurlyk zyn. Cæsar (*p*) getuigt op twee plaatsen, dat 'er zeer veel fyne mastboomen in Gallien en Germanien waren. Hieruit blykt derhalven, dat die boomen, niet zo als veele denken, uit de noordsche landen herwaards gebragt zyn, maar dat 'er al van alle oude tyden veele hier geweest zyn. Ik oordeel daarom, dat van het woord, *Taxus*, Taxandrien, gelyk van Alexander, Alexandrien afstamt, en dat van Taxus, gevoegd by den genitivus van ἀνὴρ dat man beteekent, of Andros, den naam van Taxanders, dat zyn lieden, die in de Taxus-landen wonen, te samen is gebragt. Het woord ἀνὴρ word in het Teutonisch, en Duitsch, *man* overgezet, en stelt dus, in de naamen van *Alemanni*, *Germanni*, *Poemanni*, *Markomanni*, *Normanni*, lieden voor oogen, die uit zekere landen hunnen oorsprong hebben. Ik ben verder niet vreemd van te denken, dat de *Arboricben*, nakomelingen der Taxanders, die in of omtrent het jaar 429. een vryen staat oprichtten, hunnen naam naar de Romeinsche taal veranderd, en zich, naar het woord *Arbor*, dat boom beteekent, Arboricben genaamd hebben.

De Franken lopen Gallien af. Na dezen uitstap ga ik met de verdere lotgevallen der Taxanders voort. Het ombrengen der Roomsche Keizers, en het gedurig aanstellen van anderen, gaf verscheiden volkeren aanleiding om de grenzen des Ryks te ontrusten. Gallien leed 'er

(*p*) De Bello Gallico *Lib.* V. *Cap.* 12. & *Lib.* VI. *Cap.* 31.

'er veel door. De *Franken*, een samenvloed van verscheiden Germanische volkeren, liepen dit geheele land af; en richtten 'er deerlyke verwoestingen aan. AURELIANUS, die naderhand Keizer werd, doch die toen bevelhebber der zesde Gallikaansche keurbende was, sloeg hen deerlyk by *Moguntiacum*: zederd ondernamen zy verscheiden invallen in Gallien, met een wisselvallig geluk. De Keizer PROBUS sloeg hen. Het overschot werd gedeeltelyk verdreven, en een gedeelte bleef met zyn verlof in Gallien, of aan beide oevers des Ryns wonen (*q*). De *Saliers*, een byzonder soort van Franken, die eertyds omtrent de rivier *Sala* in Frankenland schynen gewoond te hebben (*r*), van hier door hunne nabuuren de Saxen verdreven, hadden zich onder anderen ook in Taxandrien nedergezet (*s*). Begerig om deze hunne woningen te behouden, zonden zy gezanten aan den Romeinschen Veldheer *Julianus*, die tegen hen opgetogen, en wiens leger, reeds tot omtrent Tongeren genaderd was. Zy verzochten hem, dat, als zy zich gerust hielden, zy ongestoord in hunne bezittingen mogten blyven. Zy boden hem mede aan, de grenzen des Ryks aan de zyde te bewaren; den Romeinen, de krygsvolkeren, die zy hun afvorderden, te verzorgen, en de gewoone schattingen te betalen. Zy werden door zyn leger eerlang overvallen, zoo dat zy van verbaastheid raadeloos, zich met vrouw en kinderen, en al wat zy hadden, overga-

I. Boek

(*q*) VOPISCUS in Aureliano *Cap.* VII. & in Probo *Cap.* XIII.

(*r*) CLUVERII Germania Antiqua. *Lib.* III. *Cap.* XVI.

(*s*) AMMIANUS MARCELLINUS *Lib.* XVII. *Cap.* VIII.

I. Boek. gaven (t). Julianus ſtond hen daarna eenige landen af (u), denkelyk dezelfden, die zy reeds bezaten, en onder deze waarſchynlyk geheel Taxandrien. Julianus, die hen het Kaſteel der Menapiers ontnomen had, herſtelde het zelve, nevens twee andere veſtingen aan de Maas gelegen (v). Na den dood van Julianus, deden de Franken verſcheiden invallen in Gallien, met wisſelvallige uitſlagen.

409. Honorius ſtaat hun toe in Gallien te woonen. Omtrent het jaar 409, ſtond de Keizer HONORIUS, eenigen van hun toe, om zich aan de Galliſche zyde des Ryns, in *Tongrien*, dat is in het landgebied der ſtad Tongeren, neder te zetten, alwaar zy, door zo veel Koningen, als zy ſteden of landſtreeken bezaten, geregeerd werden (w). Doch wanneer zeer veele Barbaaren in Italien vielen, ontboden de Romeinen hunne bezettingen van den Ryn derwaards (x). Deze gelegenheid namen de Franken, op het voorbeeld der Burgondiers, waar, en trokken onder het beleid hunnes Konings KLOVIS over den Ryn: Zy veroverden alle de landen in Gallien, tot boven Doornik. De Romeinen dreven hen onder het beleid van *Aëtius*, wel te rug. Echter konden zy niet beletten, dat zy zich, omtrent Tongeren, en Dieſt, handhaafden (y).

En

(t) IDEM ibid.

(u) LIBANIUS de laudibus Juliani, in notis VALESII ad *Ammianum Marcellinum* ibid.

(v) AMMIANUS MARCELLINUS *Lib.* XVII. *Cap.* 18. MIRÆI Chron. Belg. ad annum Chriſti 358.

(w) GREGORIUS TURONENSIS Hiſtor. *Lib.* II. *Cap.* 3.

(x) CLAUDIANUS de Bello Getico *Lib.* I. *verſu* 421.

(y) PETAVII Rationar. Temp. *Part.* I. *Lib.* VI. *Cap.* 13.

En alzo de Romeinen niet in ſtaat waren, hunne wingeweſten te beſchermen, hebben de *Brabanders*, en daar onder de inwoners van de Meyerye, zich van de heerſchappy der Romeinen onttrokken, en onderling eene vrye Staatsregering, die der *Arborichen* genaamd, opgericht, om zich dus tegen de indringende Barbaren te beſchermen. Zy deden dit denklyk op het voorbeeld van Brittanje, alwaar men onlangs het Romeinſche juk afgelegd had. Van de ſchikking dezes Gemeenebeſts, en deszelfs Regering hebben de oude geſchriften ons niets nagelaten. Zeker is het, dat de Arborichen, zo wel als verſcheidene Galliſche Landſchappen, de Rechters, en de verdere Amptenaaren der Romeinen, afgezet, en verjaagd, en hun Gemeenebeſt, naar hunne eigene wyze, beſtierd hebben (z). I. Boek. Vrye ſtaat der Arborichen.

Het weſterſche Keizerryk had onder AUGUSTULUS een einde genomen. De Romeinſche bezettingen bezaten echter nog, onder den algemeenen Landvoogd SYAGRIUS, die te Soiſſons zyn verblyf hield, een groot gedeelte van Gallien. Dezen waren met den Staat der Arborichen naauw verbonden. Klovis, Koning der Franken, verſloeg dien Landvoogd, en liet zich met de zynen dopen. Hy deed de Arborichen den oorlog aan; doch zy deden zo eenen dapperen tegenſtand, dat hy genoodzaakt wierd, zich met hun te verdragen; mids dat de twee volkeren, door huwelyken, als andersſins, zich op het naauwſte verbonden. 476. Einde des Weſterſchen Ryks.

De Arborichen namen deze voorwaarden aan; het welk gelegenheid gaf, dat zy onder de Fran- 497. De Franken

(z) ZOZIMUS *Lib.* VI. *Cap.* 5.

I. Boek.

ken versmolten, en te zamen een zeer magtig volk wierden. Hier door eindigde dit Gemeenebest. De Romeinsche Krygsknegten, op de grenzen van Gallien in bezetting liggende, konden niet besluiten, zich den *Gothen* te onderwerpen. Zy begaven zich in dienst der Arborichen, en Franken, en ruimden hun de landen, die hun toevertrouwd waren, in, doch behielden in alles hunne oude gewoonten (*a*).

ken vereenigen zich met de Arborichen.

Zy delen Gallien in twee Ryken.

De Franken zetteden hunne overwinningen voort. Zy maakten zich eindelyk van geheel Gallien meester, het welk zy den naam van FRANKRYK gaven. Zy verdeelden het in *Austrasien*, en *Westrasien*, of Oost- en West-Frankryk. In ieder van het zelve stelden zy byzondere Koningen aan. Ik zal van die allen, als buiten myn bestek, niet meer melden, dan daartoe volstrekt, om de aaneenschakeling te houden, nodig is. Ik merk alleen aan, dat Austrasien alle de landen bevattede, die tusschen den Ryn, de Moezel, de Maas, en de Schelde gelegen waren, en dus was Brabant gevolgelyk onder dit Ryk gelegen. De Hoofdstad van het zelve schynt Metz geweest te zyn. Immers, de munten van THEODEBERT, of Diderik, oudsten zoon van Klovis, aan wien Austrasien na deszelfs dood te beurt viel, zyn te Metz gemunt (*b*).

Oost Frankryk.

Op hem volgden verscheidene Koningen. Onder dezen was SIGEBERT, welke de zorg des Ryks op zynen Groothofmeester *Grimoald*, zoon van *Pipyn van Landen*, die dezelfde waardigheid bekleed had, meest aankomen liet. De Koning hield

(*a*) PROCOPIUS de Bello Gothico *Lib.* I. *Cap.* 12.

(*b*) GREGORIUS TURONENSIS *Lib.* IV. *Cap.* 22. VAN LOON Aloude Hollandsche Historie *Deel* I. *bladz.* 248.

hield zich met het bouwen van Kloosters, en andere Godsdienstige gestichten op; zo dat Grimoald, zo veel gezags als de Koning zelf had (*c*). 'Er is geen huis, dat de Roomsche Kerk zo veel verrykt heeft, als dat van Grimoald. Zyne zuster *Begga* heeft, naar zommiger gevoelen (*d*), de orde der Begynen ingesteld. Deszelfs andere zuster *Geertruid*, heeft in het land van Stryen, naar alle waarschynlykheid, ter plaatze, daar nu Geertruidenberg is, een Kapel gesticht; die door *Amandus* Bisschop van Maastricht ingewyd werd (*e*). De eerste stierf in het jaar 698, en de andere in het jaar 664. I. Boek.

Oorsprong des Christelyken Godsdienst in Brabant.

By deze gelegenheid, zal het niet ondienstig zyn te onderzoeken, of de Christen Godsdienst in dezen tyd eerst, of wel vroeger in Brabant bekent geworden zy. Het schynt, dat de Arborichen wier gemeenebest, als voorgemeld is, de Brabanders voornaamlyk uitmaakten, den Christen Godsdienst omhelsden, en dat zy zich met de Franken, wier Koning Klovis zich had laten dopen, om die reden zo veel te gereder verzoenden, en één volk wierden (*f*). Denklyk waren veele Inwoners hier te lande, den afgodischen Godsdienst der Heidenen nog toegedaan. Want *Eligius* werd, om zyne uitmuntende kennis en deugden, tot Bisschop van Noyon verheven.

(*c*) Van Loon Aloude Hollandsche Historie *Deel* I. *bladz.* 276.
(*d*) Miræi Fasti Belgici & Burgundici *ad diem Martyrol. Rom.* 17. *Decemb. pag.* 744.
(*e*) Diploma Hilsundii Comitissæ Striensis ap. Miræum operum diplom. *Tom.* I. *pag.* 146.
(*f*) Procopius de Bello Gothico *Lib.* I. *Cap.* 12.

I. Boek. ven. Hem werd de zorg over de bekering der Heidenen toevertrouwd. Ik vinde, dat hy zich vooral bevlytigde, om te Antwerpen het Euangelium te prediken (*g*). Hy ſtelde echter den Chriſten Godsdienſt in veele plaatzen, op zo eenen vaſten voet niet, dat alle de Inwoners dien bleven aanhangen. *Lambert*, Bisſchop van Maastricht, predikte het geloof in Taxandrien; en vernielde aldaar een groot getal Tempels, en beelden der Heidenen (*h*). Dit ſchynt gelegenheid gegeven te hebben, dat als *Willebrord* hier te lande de Euangelieleer predikte, deze door eenige vrygeboren Franken, en eenige voornaame lieden onder dezelven, met verſcheidene goederen in Taxandrien gelegen, beſchonken werd. In zyn uiterſten wille, die nog voorhanden is, vind men derzelver optelling (*i*). Daar in komen eenige plaatzen in Taxandrien, en zelfs in de Meyerye gelegen, voor. Ik achte het derhalven der moeite waardig, die hier op te geven. Binnen Antwerpen was hem een Kerk, met het geene 'er toebehoorde,. benevens een derde van den tol, en drie hoeven, door zekeren *Roking* geſchonken. *Angilbald*, had hem met de hoeve *Wadradoch*, die in Taxandrien aan de rivier *Duthmala* lag, begiftigd. Een geleerd man (*k*) meent dat deze plaats

(*g*) MIRÆI Faſti Belgici & Burgundici *ad diem Martyrol. Rom.* 7. *Novemb. pag.* 659.

(*h*) Vita S. LAMBERTI *Martyris* Cap. VI. in H. CANISII lection. *Tom.* II. *part.* I. *pag.* 142.

(*i*) Teſtamentum S. WILLIBRORDI apud MIRÆUM in Codice donationum piarum *Cap.* VIII. *In Tom.* I. Oper. Diplomat. *pag.* 11.

(*k*) BUCHELIUS in notis ad Hedam in Willebrordo *pag.* 33.

plaats *Waderloe*, anders *Waeldre*, een uur van Eindhoven, aan de rivier den Dommel gelegen, zoude zyn. Ik ſtemme graag zyne gedachten toe, om dat de tienden te Waeldre, door de Abdye van Epternach, aan wien Willebrord dit goed by uiterſten wille ſchonk, thans nog genoten worden. *Ansbald*, had hem zyn aandeel in de hoeve *Busloch*, en nog een hoeve *Dioſna* op den ſtroom *Digena*, in Taxandrien gelegen, geſchonken. Busloch, is het dorp Bulſelo. Dioſna word doorgaans voor het dorp Dieſſen, in het Kwartier van Oiſterwyk, by Hilvarenbeek gelegen, genomen (*l*). De Nonne *Beretbinda*, had hem met haar ganſche aandeel in de hoeve *Bobanſchot*, in Taxandrie, beſchonken. Men meent, dat Bobanſchot, Baſchot, een gehugt van het voorſchreven dorp Dieſſen, is (*m*). Van *Hendrik* had hy een gedeelte der hoeve *Pieplo* bekomen: het welk men denkt, dat thans het dorp Poppel, in Brabant, tegen de grenzen der Meyerye, omtrent Hilvarenbeek gelegen, zoude zyn (*n*); en van *Engelbert* had Willebrord deszelfs aandeel in de hoeve *Hinneſloten*, benevens de geheele hoeve *Alpheim*, beide in Taxandrien gelegen, bekomen. Hoe dit eerſte thans genaamd word, kan ik niet bepalen. Het laaſte is het dorp Alphen in de Baronye van Breda (*o*). I. Boek.

Sigebert werd door verſcheiden Koningen van zyn geſlagt gevolgd, tot den jaare zevenhonderd een 751. Pepyn

(*l*) Auctor additionum ad Miræi opera Diplomat. *Tom*. I. *pag*. 12.
(*m*) Idem *ibid*.
(*n*) Idem *ibid*.
(*o*) Idem *ibid*.

I. Boek. word Koning van geheel Frankryk. een en vyftig, wanneer de Groothofmeester *Pipyn*, zoon van *Karel Martel*, die een kleinzoon van Grimoald was, den West Frankischen Koning *Childerik*, in een Klooster liet steken, en zich tot Koning van geheel Frankryk deed kroonen (*p*). Van Pipyn daalen de Koningen van Frankryk van den tweeden stam af.

Karel de Groote. KAREL, doorgaans DE GROOTE genaamd, volgde zyn vader Pipyn op. Hy werd tot eersten Keizer van het Westersche Ryk gekroond, en voegde by de Fransche Kroon, geheel Italien en Duitschland. Zyn zoon, LODEWYK DE VROME genaamd, bekwam alle zyne landen. Hy overleed in het jaar agt honderd en veertig, en liet drie zoonen na, die hun vaderlyke erfgoederen verdeelden. LOTGARIUS, de oudste, bekwam Italien, en alle de landen tusschen den Ryn, de Rhone, en de Maas tot aan de Noordzee toe. Deze liet drie zoonen na. LOTHARIUS, zyn tweede zoon werd Koning van alle de landen, tusschen den berg Jura, en de Schelde. Dit is zederd het Lothringsche Ryk genaamd.

Oorsprong des naams van Lothringen en Koningen van dat land. Lotharius stierf in het jaar agthonderd negen en zestig, zonder wettige kinderen na te laten. Zyns vaders twee broeders, LODEWYK, Koning in Duitschland, en KAREL DE KAALE verdeelden zyne landen (*q*). Na het overlyden van LODEWYK

(*p*) Geslachtlyst der Groot Hofmeesteren van Frankryk by VAN LOON Aloude Hollandsche Historie *Deel* I. *bladz.* 277.

(*q*) Geslachtlyst der Fransche Koningen van den tweeden Stam by VAN LOON Aloude Hollandsche Historie *Deel* II. *bladz.* 3. De verdeling is te zien in MIRÆI Codex donat. piar. *Cap.* XXI. in *Tom.* I. operum diplom. *pag.* 28.

WYK DEN STAMELAAR, zoon van Karel den Kaalen, trachtte LODEWYK de IV., Koning in Duitschland, de landen der zoonen van Lodewyk den Stamelaar, wegtenemen. Hy liet zich niet eerder te vreden stellen, voor dat hem het geheele Koningryk van Lothringen afgestaan wierd. Hy bezat het gedurende zyn leven; na zynen dood volgde hem KAREL DE VETTE, zynen broeder, op. Na wiens dood de Lothringers, en Duitschers, AARNOUD, bastaard zoon van KAROLOMAN, oudsten broeder van Karel den Vetten tot hunnen Koning verklaarden; en, alzo hy ook Keizer was, wist hy de Lothringsche grooten te bewegen, dat dezen, zynen bastaard ZWENTIBOLDUS tot Koning van Lothringen verklaarden. Deze was zo ondraagelyk, dat de Lothringers zich zyner heerschappye onttrokken, en aan Lodewyk, echten zoon van Aarnoud, zich onderwierpen. Lodewyk stierf, in het jaar negen honderd en twaalf, zonder eenige kinderen na te laten (*r*). Met de dood van dezen, was de stam van Karel den Grooten, in Duitschland uitgestorven. KAREL DE EENVOUDIGE, Koning van Frankryk, de eenigste Vorst, die thans uit dit geslacht nog in leven was, oordeelde alleen recht op de Staaten zynes neefs te hebben. Hy trok daarom terstont in Lothringen, daar hy zich tot Koning verklaren deed. REINIER, Graaf van Brabant en Henegouwen, was onder anderen een der grooten die hem toevielen (*s*). In het jaar negenhonderd twee en twintig, bevestigde hy, Dirk den

I. Boek.

(*r*) BUTKENS Trophées de Brabant *Livre* I. *Chap.* I.
(*s*) VAN LOON Alonde Hollandsche Historie *Deel* II. *bladz.* 140. *en* 141.

I. Boek. den eersten, in het Graafschap Holland. Dit geschiede in het Hof te *Pladella*. Het, gemelde Hof, in Taxandrien gelegen, was naar den toestand dier tyden zeer prachtig, en door graften omvangen; het werd doorgaans de nederzaale, genaamd (*t*). De geleerde Heer van Loon, geeft in het tweede deel zyner aloude Hollandsche Historie, eene afbeelding der tegenwoordige Kerk van het dorp Bladel, met de grondslagen, en graften van het oude Hof te Bladel. In de aftekening daar van, is een geheele rivier, met verscheiden gedolven graften verbeeld. Ik ben veel maalen te Bladel geweest, en nimmer heb ik eenig water, by of omtrent de Bladelsche Kerk gezien. De grond derzelve, en daaromtrent ligt zo verheven, dat het my onmooglyk toeschynt, aldaar eenige graften met water gevuld, te kunnen delven. Ik heb my derhalven ten hoogsten verwonderd, dat men de stoutheid gehad heeft, den Heere van Loon zodanig te misleiden, met hem eene zoo geheel valsche aftekening over te zenden. Zeker is het echter, dat dit Hof voorheen te Bladel geweest zy. Ik zal derhalven melden, wat ik 'er van ontdekt heb. Na het gemeene gevoelen heeft dit Hof, in het dorpje Netersel, ruim een half uur van het dorp Bladel gelegen, gestaan. De naam van Netersel, wil men, dat van Nederzaal afgeleid zy. Het schynt, niet alleen, maar het is genoegzaam zeker, dat dit dorp, met Bladel en Reusel, in de oude tyden ééne plaats geweest zy; thans maken die drie dorpen nog ééne Rechtbank uit, waar toe drie Sche-

(*t*) Van Loon *bladz.* 146. *en* 147.

Schepenen uit Bladel, en twee, zo wel uit Reusel, als uit Neterſel gekoren worden. Zy hebben alle drie, een en denzelfden Geheimſchryver, en Gerechtsbode, of Vorſter. In opzichte van de lands en dorpslaſten, zyn zy alleen van elkander afgedeeld. Dus kon men, in die overoude tyden zeggen, dat dit Hof onder Bladel gelegen ware. Oudenhoven (*u*) verhaalt, dat te Neterſel, de overblyffels van een oud Slot gevonden werden. Ik heb, wanneer ik my te Eersſel in het jaar 1765. bevond, naar Neterſel, dat 'er niet ver af ligt, begeven, om na te ſpeuren, wat ik hier van ontdekken kon. Niets is 'er echter, van, by my gevonden; en de huislieden aldaar verzekerden my, dat zy niet wiſten, dat 'er thans eenige grondſlagen van een oud ſlot waren, zo dat het ſchynt, dat die thans weggeruimd, en de graften gevuld zullen zyn (2). I. Boek.

Na

(*u*) Beſchryving der Meyerye van 's Hertogenboſch *bladz.* 60.

(2) Uit het verhaal van kundige lieden, die te Neterſel bekend waren, is my voorgekomen, dat 'er zeker een Kaſteel aldaar geweeſt zy, waar van de grondſlagen, geene vyftig jaaren geleden, nog te vinden waren. Het zelve Kaſteel moet omtrent de Kerk geſtaan hebben. De rede, die my hier toe doet overhellen, is deze. Keizer Karel de V. vergunde op den 3. September, des jaars 1555. de Inwoners van Neterſel, dat de Prieſter van het naburig dorp Bladel *in zyne Kaſtraale Kappelle te Neterſel* een Vikaris mogt houden, om de Inwoners aldaar te bedienen. Nu is het zeker, dat 'er geen Kaſtraale Kappelle zonder Kaſteel kan geweeſt zyn. De oorſprong der Kappellen zelf, geeft 'er aanleiding toe. De oude Frankiſche Koningen waren gewoon, de Kap van St. Maarten, Biſschop van Tours, altyd met zich ten ſtryd te voeren. Die, welke deze Kap bewaarde, werd Kappellaan genaamd. WALAFRID. STRABO *de reb. Eccleſ. cap.* 31.

I. Boek. Na dezen uitstap, dien ik enkel ter ontdekking der waarheid gedaan heb, zal ik de Frankische Koningen daar laten, en my by Lothringen bepalen; te meer om aan te tonen, hoe de Hertogen van Brabant, aan den naam van Hertogen van

Lothringen word een Hertogdom.

31. aangehaald by ANT. MATTHÆUS in de aantekeningen ad OLIVARII DE LA MARCHE *rationarium Aulæ & Imperii Caroli Audacis*, *in Tom.* I. *Analect. veteris ævi*, *pag.* 235. *Edit.* 1738. In vredenstyden, bewaarde men die Kap in een byzonder vertrek des Kasteels van den Vorst, waar in mede verscheiden overblyfsels der heiligen waren; waarom dan dit vertrek de Heilige Kappél genaamd werd. Zie DU CANGE *in glossario mediæ & infimæ latinitatis*, in verbo *Cappella* & *Cappellanus*. Het schynt niet onwaarachtig, dat de Vorsten in die vertrekken gebeden deden, en dat men naderhand daar in Autaars geplaatst heeft, om den godsdienst te oeffenen. Wanneer nu de Koningen byna in ieder Landstreek een Kasteel hadden, was in ieder derzelver eene Kapelle tot den Godsdienst geschikt. De Priesters, die dezelve bedienden, werden Kapellaanen genaamd. Deze Kapellen dienden alleen ten gebruike voor den Vorst, en zyn huisgezin. VAN ESPEN Jus Ecclesiasticum *Tom.* I. *Part.* II. *Tit.* XIX. *Cap.* IV. §. 14. —— OLIVIER DE LA MARCHE *in rationario Aulæ & Imperii Caroli Aud.* geeft eene beschryving van de Kapelle van Karel op, en hy verhaalt, dat daar toe veertig mannen behoorden. Naar het voorbeeld van den Vorst, stichtten verscheiden groote Heeren gebedehuizen in hunne Kasteelen: zy wyden die aan den een of anderen Heilig toe, en namen een Priester aan, om 'er den dienst in te doen, welken men Kapellaan noemde. In latere tyden, bouwde men aan de Kerken byzondere Kapellen, waarin de dienst door een Priester, die van den Pastoor of Priester der Kerspel of Parochie Kerken afgescheiden was, werd verricht. Zie VAN ESPEN *ibid.* §. 15. Als men dit alles overbrengt tot de Kapelle van Neterfel, komt het niet wanschiklyk voor te stellen, dat de Frankise Koningen, eene Kapelle in hun Kasteel te Neterfel gehad hebben, en dat Keizer Karel de V. die zyne Kastraale Kapelle noemt, om dat die de Kapelle van het Paleis

van Lothringen gekomen zyn; en dat zy dien met recht gevoerd hebben. Zo dra de Vorsten van het Duitsche Ryk zagen, dat de nakomelingen van Karel den Grooten, in hun land geheel uitgestorven waren, verkoren zy KOENRAAD, Hertog van Frankenland, tot hunnen Koning, en, na zyn overlyden, HENDRIK, Hertog van Saxen. Gedurende dien tyd, ontstonden 'er veele verdeeldheden in Lothringen. En alzo dit land, tusschen Frankryk, en Duitschland gelegen was, kozen de Lothringsche grooten, nu de zyde van het eene, en dan van het andere Ryk. Hierdoor geraakte het zelve geheel in wanorde, waarom Keizer Hendrik, de magtigsten van dat Ryk, en wel voornaamlyk Giselbert, zoon van Reinier, Graaf van Brabant, Hespengouwen en Henegouwen, tot zich trok. Om dezen zo veel te naauwer I. Boek.

leis des Hertogs geweest is. Men zal my met opzicht tot dit Kasteel denklyk tegenwerpen, dat Bladel met Neterfel, mogelyk voorheen Heerlykheden zyn geweest: ter beantwoording hier van dient, dat het klaar is, dat die plaatsen nooit Heerlykheden zyn geweest, en dat gevolgelyk, het Kasteel en de Kapelle aldaar, door die byzondere Heeren niet zyn gebouwd. Uit dit alles trek ik derhalven dit gevolg, dat als Keizer Karel de V. de Kerk te Neterfel zyne Kastraale Kapelle noemt, deze een Kapelle van een Kasteel moet zyn geweest, dat van oude tyden af in den boezem der Heeren van Brabant is geweest. Deze zaak is door my voorbedachtlyk wat hooger opgehaald, om dat ik zie dat men thans geheel verwerpt, dat de gift van Karel den Eenvoudigen te Bladel is geschied. Ik weet wel, dat het zyn van een Kasteel te Neterfel 'er niets toe doet. Doch het is klaar, dat, wanneer ik de oudheid van dat gebouw bewyze, men de trouwe der oude geschiedenisschryvers niet als geheel onwaarachtig moet verwerpen.

I. Boek.

wer aan zich te verbinden, gaf hy hem zyne dochter GERBERGA, ten huwelyk; en maakte hem HERTOG, BEVELHEBBER en KAPITEIN GENERAAL, over het geheele Koningryk Lothringen, met magt om in zynen naam de hooge heerlykheid aldaar te oefenen, en het zelve tegen alle vyandlyke invallen te beſchermen (*v*). Men moet echter begrypen, dat dit maar alleen een zekere beſtiering ware, die de Keizers aan eenige voornaame lieden gaven. Ook was deze waardigheid niet erffelyk, zo als uit de opvolging de Hertogen blykt: zulks had dit Hertogdom, met alle anderen, Land-, Mark- en Burgraafſchappen gemeen (*w*). Keizer OTTO de I. gaf, het zelve in het jaar 959. zynen broeder BRUNO, die Aartsbisſchop van Keulen was, doch deze was by de Lothringers niet gezien. Hy ſplitſte daarom Lothringen in twee deelen, en hield voor zich alleen de Aarts-Hertoglyke waardigheid. In ieder dezer deelen, ſtelde hy byzondere Hertogen, of beſtierders aan. Hier van komt het, dat men in het vervolg van twee Hertogen van Lothryk, als één' van OPPER LOTHRYK, en één' van NEDER LOTHRYK gemeld vind (*x*).

En in twee deelen geſplitſt.

Neder Lothryk, bevattede een gedeelte des lands van Ardenne, alwaar het van Opper Lothryk geſcheiden werd. Midsgaders Limburg, Gulik, den Eyffel, het land va Luik, Namen, Loos,

Grenzen van beiden.

(*v*) BUTKENS *ubi ſupra.*

(*w*) GUNDLINGII Henricus Auceps, per totum. HERTIUS de origine & progreſſu ſpecialium Rom. Germ. Imp. rer. public. §. 7. Vol. II. Tom. II. Opuſcul. *pag.* 19. & *ſeqq.*

(*x*) VAN LOON Aloude Hollandſche Hiſtorie *Deel* II. *bladz.* 183.

Loos, Hespengouwen, Gelderland, Keulen, Kleef, *Brabant*, Antwerpen, Holland, Utrecht, Friesland, Henegouwen, Kameryk, Doornik, en verder alles wat tusschen de Maas en de Schelde, en de Maas, en den Ryn nederwaards aan ligt. Van dit Lothryk was Aaken de Hoofdstad. Het overige gedeelte behield den naam van Opper Lothryk, waarvan Metz in Lothringen, de Hoofdstad schynt geweest te zyn (*y*). I. Boek.

Waarom de Hertogen van Brabant Hertogen van Lothryk genaamd worden.

Ik zal my enkel by de Hertogen van Neder Lothryk bepalen, om aantetonen waarom de Hertogen van Brabant dien naam gevoerd hebben.. Dit land werd door verscheiden Hertogen, tot op het overlyden van *Godfried van Bouillon* bestierd. Na zynen dood, gaf Keizer HENDRIK DE IV. het zelve aan *Hendrik*, *Graaf van Limburg*. Tusschen dien Keizer, en zyn zoon, mede *Hendrik* genaamd, ontstonden zulke geweldige onëenigheden, dat de zoon den vader met de wapenen vervolgde. De Hertog van Lothryk, en Limburg, hield de zyde des vaders. Dit was de rede, dat, toen de zoon Keizer wierd, hy Lothryk, den Hertog van Limburg ontnam; en het zelve, nevens het Markgraafschap van Antwerpen, aan *Godfried*, Graaf van Leuven, in Brabant, opdroeg, die het zelve tot het overlyden van Keizer Hendrik den V., bezat. Na dat deze Keizer kinderloos gestorven was, rezen 'er groote oneenigheden, wien men tot zyn opvolger benoemen zoude. Twee, namelyk *Lotharius*, Hertog van Saxen, en *Koenraad*, Hertog van Zwaben, kwamen voornamelyk in aanmerking God-

(*y*) BUTKENS *Tom.* I. *Liv.* I. *Chap* 3. & 4.

I. Boek. Godfried hield de zyde des laaſten. Dit was de oorzaak, dat na dat Lotharius alles te boven gekomen was, hy het Hertogdom van Lothryk, aan Godfried ontnam, en het aan *Walleram*, Graaf van *Limburg*, opdroeg. Na dat Lotharius overleden, en Koenraad, Hertog van Zwaben, hem opgevolgd was, gaf deze het Hertogdom Lothryk, aan Godfried, Hertog van Brabant, te rug. Walleram voerde niet te min den naam van Hertog, doch voegde daar achter, dien van Limburg (*z*). Dus bekwam de Hertog van Brabant, den naam van Hertog van Lothryk, welke zyne nakomelingen altoos behouden hebben.

Oorſprong der Hertogen van Brabant. Na dezen uitſtap, zal ik de afkomſt der Hertogen van Brabant van hun eerſte begin ophalen. De eerſte ſtamvader, dien ik vinde, werd GISELBERT genaamd. Hy was Graaf van Manſuarien, en Arnauw. In het jaar 846. ſchaakte hy *Ermgarda*, dochter van Keizer Lotharius. Hy bragt haar naar Aquitanien, daar hy zich met haar in huwelyk begaf. De Keizer was 'er zeer misnoegd over, en het duurde twee jaaren, eer de vrede tusſchen hem, en Giſelbert herſteld wierd (*a*). Van zyne daaden, of kinderen heb ik niets zekers ontdekt. Het ſchynt echter, dat hy een zoon, *Reinier* genaamd, gehad heeft, om dat zyne landen, na zyn overlyden, aan zekeren Reinier overgegaan zyn. Deze had wederom een zoon *Giſelbert* genaamd.

Reinier I. 886. REINIER DE EERSTE, genaamd *Langhals*, was Graaf van Brabant, Heſpengouwen, en Henegouwen, doch op wat tyd hy de regering aanvaar-

(*z*) IDEM *Tom.* I. *Livre* I. *Chap.* IV.
(*a*) IDEM *Tom.* I. *Livre* II. preuves *pag.* 12.

vaardde, vind ik niet aangetekend. Een aanzienlyk getal *Noormannen*, onder het beleid van *Rollo*, trachtte zich in het eiland Walcheren neder te zetten. De Inwoners aldaar bewogen Reinier, hun te hulp te komen. Hy werd door Rollo geslagen, die hem het eiland ruimen deed. Rollo tastte hem, eenigen tyd hier na, in deszelfs Staaten aan. Hy voer ten dien einde de Schelde op, en verwoestte al het land tot de stad Condé toe, welke hy belegerde. Reinier, die zich mede te veld begeven had, werd van Rollo geslagen, en gevangen genomen. Het is waarschynlyk, dat met alle deze ondernemingen meer dan een jaar, verlopen zal zyn. De Historieschryvers hebben zulks niet naauwkeurig aangetekend. In een ander gevegt, omtrent denzelfden tyd voorgevallen, namen de benden van Reinier, twaalf voornaame hoplieden der Noormannen gevangen. Rollo, deed aan *Alberade*, Gravinne van Brabant, zeggen, dat ingeval zy de twaalf hoplieden, met al het goud en juweelen, dat zy zamen konde vergaderen, hem niet toezond, hy Reinier het hoofd voor de voeten zoude doen leggen. De Hertogin, voor het leven haares gemaals beducht, zond de hoplieden, met al den rykdom, dien zy by een brengen kon, aan Rollo, die hier op, Reinier in vryheid stelde (*b*). Deze viel in het jaar agthonderd agt en negentig, in de ongunst van Koning ZWENTIBOLDUS, zyn opperhoofd. Zy liep zo hoog, dat hy hem van alle zyne bezittingen beroofde, en hem beval, binnen veertien dagen, het Ryk van Lothringen te ruimen.

I. Boek.

898.

(*b*) IDEM *Tom*. I. *Livre* II. *Chap*. III.

I. Boek. men. Reinier, die merkte, dat het gezag van Zwentiboldus niet vast genoeg gevestigd ware,

Reinier I. om hem veel te ontzien, was op middelen bedacht, om hem tegen te gaan. Niet lang te voren, had Zwentiboldus drie andere Graven, op dezelfde wyze van hunne waardigheden beroofd. Een dezer word van den Schryver, die dit verhaalt, *Odokar* genaamd (*c*). Men gist, dat dede *Diderik de Eerste*, Graaf van Holland, geweest zy (*d*). Wat 'er van zy, Reinier verbond zich, met dezen Odokar, en, zo het schynt met twee andere afgezette Graaven (*e*). Zy begaven zich, met hunne vrouwen en tilbaare goederen, naar zekere vesting, *Durfos* genaamd. Derzelver gelegenheid word beschreven te zyn, daar de Maas met verscheiden monden loopt, en veele moerassen maakt (*f*). Zommige, vermoeden, dat Durfos dezelfde vesting was, die naderhand *Dordrecht* genaamd werd, of wel dat die stad, op dezelfde plaats, daar Durfos lag, gesticht zy (*g*). Zwentiboldus kwam, eerlang, met een leger voor die vesting. De ongenaakbaarheid der plaats, deed hem echter, zonder iets te kunnen ondernemen, aftrekken, en hy liet 'er veel volk voor zitten (*h*). Reinier en Odokar, niet magtig om het

(*c*) REGINO *ad ann.* 898. chez BUTKENS preuves *Tom.* I. preuves du Livre II. *pag.* 14. MIRÆI diplom. Belg. *Lib.* II. *Cap.* XV. in *Tom.* I. oper. diplomat. *pag.* 252.

(*d*) GOUTHOEVEN Nederlandsche Kronyk *bladz.* 75.

(*e*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* II. *Chap.* III.

(*f*) REGINO *ubi supra.*

(*g*) BUCHELIUS ad BEKAM pag. 38. BEVERWYK Beschryving van Dordrecht *bladz.* 75. MATTHÆUS de Nobilitate *Lib.* I. *Cap.* XXIX.

(*h*) BUTKENS *ubi supra.*

het tegen Zwentiboldus lang uit te houden, vervoegden zich by Karel den Eenvouwigen, Koning van Frankryk, dien zy bewogen, om een leger in Lothringen te zenden (*i*). Karel trok met zyn leger derwaards, en bemagtigde de ſtad Aken, en trok van daar naar Nieuwmegen, zonder iet meer uit te voeren. Zederd werden de gemoederen der Lothringers, zo van Zwentiboldus vervreemd, dat zy Keizer LODEWYK DEN VIERDEN, tot hunnen Koning verkoren. Zwentiboldus trachtte zyn gezag wel door de wapenen te herſtellen; doch hy werd geſlagen, en verloor zyn leven (*k*). Reinier ſtierf in het jaar 916. Hy had zekere Alberade in huwelyk, van wiens geſlacht ik niets vinde. Zyne kinderen waren *Giſelbert*, *Reinier*, *Lambert*, en *Balderik* die Biſchop van Luik werd, en eene dochter, die aan *Berengarius*, Graaf van Lomme of Namen uitgehuwlykt werd (*l*). I. Boek. Reinier I.

GISELBERT, volgde Reinier op. Hy geraakte met zekeren Graaf *Boſo* in onmin; waar van de rede my onbekend is. De waarſchynlykſte is, dat deze een Graaf *Ricuin* die een nabeſtaande van Giſelbert was, had doen vermoorden; ofſchoon Giſelbert, met recht hier over geſtoord was, vereenigden zich echter veele voornaame Heeren tegen hem, daar onder zyn eigen broeder Reinier, en Berengarius Graaf van Namen. Giſelbert, maakte zich van de kinderen van Reinier meeſter. Eenigen tyd daar na, vond de Graaf van Namen gelegenheid, om Giſelbert, die GISELBERT.

(*i*) REGINO *ubi ſupra.*
(*k*) BUTKENS *ubi ſupra.*
(*l*) Geſlachtlyſt der Heeren van Brabant by BUTKENS *Tom.* I. *page* 30.

I. Boek. die met weinig volk verzeld, door zyn Graaf-
schap trok, gevangen te nemen. Hy werd al-
Giselbert. daar gehouden, tot dat hy de kinderen van Reinier losgelaten had. Om dit te wreken, verwoestte Giselbert de landen van Henegouwen en Namen, en die des Graven van Kameryk, welke denklyk de zyde van Reinier, en Berengarius gehouden had. De Keizer, die zich eindelyk in dit geschil mede mengde, vereenigde Giselbert met den Graaf Bozo, doch de vrede was van zeer korten duur (*m*). Giselbert stak zich in de onlusten, die 'er ter zaake van het te rug ontbieden van LODEWYK den Overzeeschen, zoon van Karel den Eenvouwigen Koning van Frankryk, alsmede in die, welke in het Duitsche Ryk, tusschen den Keizer OTTO, en den Graaf *Everard*, broeder van Keizer KOENRAAD den eersten, voorvielen (*n*): doch deze twist geen betrekking tot deze landen hebbende, gaa ik voor by. Giselbert bleef in een gevegt by Andernach, het welk ten tyde, der laastgemelde onlusten voorviel, alwaar hy in den Ryn verdronk. Uit de geslachtlyst der Heeren van Brabant blykt, dat hy met GERBERGA, dochter van Keizer Hendrik den eersten, in den echt verbonden was. By haar verwekte hy twee kinderen; *Hendrik* die in zyne jeugd overleed, en *Gerberga*, die aan *Berenulphus*, Hertog in Beyeren uitgehuwlykt werd, doch van wien men meend, dat geene nakomelingen overbleven.

Lambert I. Zyn broeder LAMBERT DE EERSTE, volgde hem

(*m*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* II. *Chap.* VII.
(*n*) IDEM *Tom.* I. *Livre* II. *Chap.* IV.

hem in het Graafschap Leuven op. Hy bezat boven dien, veele landen in Hespengouwe, en Brabant. Het is zeer denklyk, dat hy mede het Graafschap Arnauw, het welk in dien tyd, met dat van Leuven vereenigd was, bezat. Het is ook waarschynlyk, dat hy met zynen broeder Reinier, de landen hunnes vaders verdeelde, en dat Lambert, voor zyn aandeel een goed gedeelte van het oude Brabant, en van Taxandrien behieldt. Hy werd *Graaf van Leuven* genaamdt, om dat hy aldaar woonde, en dat die stad de hoofdplaats des lands was (o). Men moet zich niet verwonderen, dat Lambert alleen den naam van Graaf eener stad aannam; want naar de gewoonte der Franken, welke men in dien tyd volgde, werden *Hertogen* genaamd, zulken, die over een geheel landschap het bewind voerden; en Graaven, die in eene stad, en het land, dat daar onder behoorde, regeerden. Het waren beide Krygsampten. De Hertogen gelasten den Graaven, krygsvolkeren aan te nemen, en voerden de krygsbenden in den oorlog aan. In vredenstyd, hadden zy beiden de voorzittingen in de rechtsbanken; doch de Graaven stonden onder de Hertogen. De beste overeenkomst, die ik tusschen deze twee hooge amptenaaren maken kan, is gelyk aan die van Aarts-Bisschop, en Bisschop, die het eigenste gebied, ieder in hunne gewesten oeffenen; doch welke laatste, onder de eerste staat. Dus was een Hertog over zeker landschap gesteldt; Doch daar in bevonden zich, zo veele Graaven, als 'er steden in wa-

I. Boek

Lambert I.

(o) Idem *Tom.* I. *Livre* II. *Chap.* IV & V.

I. Boek. waren (*p*). In volgende tyden, zyn de naamen der Hertogen, en Graven, gelyk een ieder bekend is, alleen eernaamen geworden. De naam van *Aarts-Hertog* is van latere uitvinding. Bruno broeder van Keizer Otto den eerften, matigde zich dien naam, met opzicht tot Lothryk, het eerfte aan (*q*). Naderhand, is die aan het Oostenrykfche Huis, alleen eigen geworden. In den tyd van welke ik thans verhaal, werd de naam van Graaf door zulke Vorften gevoerdt, die naderhand, door vermeerdering van hun vermogen, Hertogen genaamd werden. Zy behielden echter den naam hunner Hoofdftad, als by voorbeeld; Limburg, Luxemburg, Kleef, Gulick, en meer andren. Van het huwlyk, en het overlyden van Lambert, vind ik niets aangetekent. Alleenlyk fchynt het, dat zyne Gemalinne, hem het Graaffchap *Hui*, ten huwlyk aanbragt (*r*).

Lambert I.

Ansfried.

Na zyn overlyden, volgde hem zyn zoon ANSFRIED op. Deze gaf aan *Notger* Bisfchop van Luik, het Graaffchap Hui. Keizer OTTO DE DERDE, bevestigde deze gift (*s*). Eenige zyn van gevoelen, dat Ansfried geen Graaf van Leuven, maar van Teifterbant geweeft is. Denklyk zyn zy daar in, door zekeren ouden Kronyk-

(*p*) MATTHÆUS de Nobilitate *Lib.* I. *Cap.* VI.

(*q*) SIGEBERTI Chronicon *ad annum* 956. MIRÆI Chronicon Belgium *ad annum* 944. usque *ad annum* 948. BUTKENS *Tom.* I. *Livre* I. *Chap.* II.

(*r*) BUTKENS *Tom.* I. *Liv.* II. *Chap.* V.

(*s*) Codex donat. piarum *Cap.* XL. in Tom. I. oper. diplom. *pag.* 51.

nykschryver (*t*) gebragt, welke duidlyk te boek gesteld heeft, dat deze Ansfried Graaf van Teisterbant was. Het tegendeel wordt hier door bevestigt, om dat zo als hier voor verhaalt is, dat Ansfried het Graafschap Hui, aan den Bisschop van Luik overgaf. 'Er is geen schyn van bewys, dat de Graven van Teisterbant, Heeren van Hui geweest zyn, gevolglyk kon dit land, door Ansfried, als Graaf van Teisterbant aan de Luiksche Kerk niet geschonken zyn. Het is echter mede waarachtig, dat het niet klaar bewezen is, dat de moeder van Ansfried het Graafschap Hui haaren Gemaal ten huwlyk bragt, en dit berust alleen op het verhaalde, van den hier voor gemelde schryver, welke echter, voor een naauwkeurig onderzoeker, der Brabantsche oudheden gehouden werdt. Dus zoude echter, eer men vast kan stellen, dat Ansfried Graaf van Teisterbant geweest is, bewezen moeten zyn, dat hy het Graafschap Hui bezeten had. Behalven dit, wordt het gevoelen, dat Ansfried Graaf van Leuven geweest is, hier door bekrachtigt, als mede dat Lambert Graaf van Leuven, door Keizer Otto den Eersten, tot Advokaat der Abdye van Gembloers aangesteld was (*u*). In de naamlyst van Abten dier Abdye staat, „ *dat zekeren Edelen* „ *man, Lambert de belft der Kerke van Wiettine,* „ *aan Erluinus Abt van Gembloers, en deszelfs Ad-* „ *vokaat overgegeven heeft, in tegenwoordigheid* „ *van*

I. Boek.

Ansfried.

(*t*) CHRONICA de Trajecto, & de ejus Episcopatu apud MATTHÆUM vet. ævi Analect. *Tom.* V. pag. 323. *Edit.* 1738.

(*u*) MIRÆI Codex donat. piarum *Cap.* XXXII. in *Tom.* I. Oper. diplom. *pag.* 41.

I. Boek. „ *van Ansfried, de zoon van Lambert* (*v*)." Hier uit schynt het, dat Ansfried, na zyn vaders overlyden, dezen in het Advokaatschap opgevolgd is.

Ansfried. De geleerde Schryver der Vaderlandsche Historie, is van gedachten (*w*), dat Ansfried Graaf van Leuven was, doch dat hy eenig land in het Graafschap Teisterbant bezat, en daarom door zommige Kronykschryvers, Graaf van Teisterbant genaamd werd. Dit gevoele komt my het aanneemlykste voor. Ansfried had in huwlyk *Hilsonde* Gravinne van Stryen. Na dat die beiden een geruimen tyd getrouwd geweest waren, vonden zy goed, den geestelyken staat aan te nemen, hy werd tot Bisschop van Utrecht verkoren (*x*), en overleed in het jaar een duizend en acht (*y*). Hilsonde, stichtte het adelyke Stift *Thoor*, waar in zy zich met haare dochter begaf, en het geestlyk gewaad aannamen (*z*), en ook begraven zyn. Ansfried schonk aan de Utrechtsche Kerk, de dorpen Westerlo, Oudlo, Colo, Mirebeek, Honbeck, en Borchte (*b*). De geleerde BUCHEL meend, dat men in plaats van Hombeek, Hilvarenbeek lezen moet (*b*). Ik gisse, dat hy hier door misleid zal zyn, dat *Richard* van

(*v*) CATALOGUS Abbatum Gemblac. apud auctorem additionum ad MIRÆI Oper. diplom. *ibi quo supra.*

(*w*) Vaderlandsche Historie *Deel* II. *Boek* VI. *bladz.* 137. adde MIRÆI Chron. Belg. *ad ann.* 947. *pag.* 221.

(*x*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* II. *Chap.* VI.

(*y*) CHRONICA de Trajecto & de ejus Episcopatu apud MATTHÆUM Analecta veteris ævi *Tom.* V. *pag.* 324. *Edit.* 1738.

(*z*) BUTKENS *ubi supra.*

(*a*) HEDA in Ansfrido.

(*b*) BUCHELIUS ad HEDAM *ibid.*

van Merode, die Heer van Westerlo, en Oelen, of Oudlo was, in het jaar eenduizend vierhonderd negen en twintig, die goederen van het Dom Kapittel, en van Oude Munster te Utrecht voor een jaarlyksche rente bekwam (*c*). Deze Richard, was met *Beatrix* van Petershem getrouwd, die hem de Heerlykheden Oirschot, en Hilvarenbeek ten huwlyk aanbragt (*d*). Hier door is hy in den waan geraakt, dat die aangebragte goederen, uit het huis van Merode afkomstig waren. I. Boek. Lambert I.

Lambert de Tweede kleinzoon des broeders van Ansfried, volgde dezen in het jaar negenhonderd, en negentig op, in welk jaar Ansfried Bisschop van Utrecht werd. Hy was met *Gerberga* dochter van *Karel* Hertog van Neder Lothringen getrouwd. Eenige (*e*) meenen dat Gerberga, hem het Graafschap Leuven ten huwlyk aanbragt. Zeker voornaam Rechtsgeleerde (*f*) bewyst, dat zy hem het Graafschap van *Brabant*, en *Brussel*, als vrye goederen ten huwlyk bragt. Ik zal my derhalven hier niet verder, inlaten. Lambert, viel eerlang in ongunst des Keizers, waar van de rede niet bekent is. Men vermeend echter, dat de aanstelling van *Godfried*, Graaf van Ardennes, tot Hertog van Neder Lothryk, met welke waardigheid Lambert zich gaarne bekleed zag, 'er oorzaak toe gaf Lambert II.

(*c*) Miræi diplomata Belgica in *Tom*. I. operum diplom. *pag*. 228.
(*d*) Butkens *Tom*. II. *Part*. I. *pag*. 127 & 220.
(*e*) Harræus Annales Brabantiæ *Tom*. I. *pag*. 164.
(*f*) Stokmans de jure divolutionis *Part*. III. *Cap*. I. §. 7. *pag*. 157.

I. Boek. Lambert II. gaf (*g*). Veele grooten, onder welken *Gerard*, Graaf van der Elzas, en *Dirk* Graaf van Holland genoemd werden, hielden de zyde van Lambert, tegen den Keizer. Deze zond onder het geleide van Godfried Hertog van Lothryk, een leger in Brabant: Lambert, die deze magt niet weerstaan kon, sloot zich, met de zynen in het Kasteel van Leuven op; het welk terstond belegert, en na veele vruchtelooze aanslagen, eindlyk verlaten werd (*h*).

1013. Oorlog met den Bisschop van Luik. BALDERIK, Bisschop van Luik, had by *Hougarden*, niet ver van Thienen, een sterkte, tot bescherming der goederen, die de Luiksche Kerk daar omstreeks had, doen bouwen. Graaf Lambert, oordeelde hier door in zyne rechten benadeeld te zyn, zond eenige gezanten aan den Bisschop, met verzoek, dat vermits die vesting, te na aan zyne grenzen lag; het begonnen werk te willen staken. Hier op werd geen acht geslagen. De Graaf besloot derhalven, met geweld te verkrygen, dat geene, het welke hy door vriendschap niet verwerven kon. De Bisschop van zyne zyde, riep alle zyne vrienden te hulp, en ontbood, ten zelven einde alle zyne Leenmannen, en deed Lambert in den ban. Hy waande, dat Hy hier door, van alle zyne vrienden verlaten zoude werden. Doch hy kreunde zich echter hier niet aan, maar voegde zyne krygsbenden, by die van *Radbod* Graaf van Namen, en viel den Bisschop niet ver van Hougarden

(*g*) HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 166.
(*h*) IDEM *ibid.* BUTKENS *Tom.* I. *Livre* III. *Chap.* I. MIRÆI Chron. Belg. *ad ann.* 1012.

den op het lyf. Hevig werd er gestreden. De Luikenaars behaalden in den beginne, merkelyke voordeelen op Lambert, welke zyne krygsbenden te rug joegen. Aan den anderen kant, tastte de Graaf van Namen, de Luikenaars met zo veel onverzaagtheid aan, dat hy aan Lambert gelegenheid gaf, om zyn volk te doen stand houden, welke vervolgens met zo veel moed op den vyand aanviel, dat zy dien in wanorde brachten, en eindelyk op de vlugt dreven. Meer dan drie honderd werden verslagen, en veele gevangen genomen. De Bisschop die het verlies der zynen ter harte nam, stichtte, tot rust der zielen van de verslagenen, de Abdye van *St. Jakob* binnen Luik (*i*). Ik vind niet aangetekend, wie in het bezit van Hougarden gebleven is.

I. Boek.

Lambert II.

Aarnoud, Graaf van Hesbaing of Henegouwen, broeder des Bisschops van Luik overleed in het jaar duizend en veertien, zonder kinderen na te laten. Hy maakte zyne meeste goederen aan zynen broeder, ten behoeven der Luiksche Kerk. Lambert, welke vermeende eenig recht op deze nalatenschap te hebben, of wel om dat hy hoopte hier door eene vrede met den Bisschop te weeg te zullen brengen, ligtte *Lutgaard*, weduw van Aarnoud, die naar Luik reisde, op, en bragt haar binnen zyn Kasteel te Leuven. Hy behandelde haar daar zo heuslyk, dat zy de vrede tusschen Lambert, en haaren schoonbroeder bewerkte. By deze vrede, stond de Bisschop het Graaf-

(*i*) Butkens *Tom.* I. *Livre* III. *Chap.* I. Harræus *Tom.* I. *pag.* 168. & 169. Anonymi Chronicon Ducum Brabantiæ *pag.* 30. & 31.

I. Boek. Graafschap *Brugerom*, waar van Thienen de hoofdstad schynt geweest te zyn, en het welk Lambert II. een gedeelte der erffenis des Graven van Hespengouwe uitmaakte, aan Graaf Lambert af; mits deze daar voor den Bisschop, twaalfhonderd mark betaalde, die hy terstont voldeed (*k*).

Oorlog met den Hertog van Neder Lothryk. De vrede was pas getroffen, of *Godfried* Hertog van Neder Lothryk, zoon van Godfried Graaf van Ardennes, deed Graaf Lambert den oorlog aan. Hy viel in Henegouwen, het welk Reinier, broeders zoon van Lambert, toebehoorde. Deze verzamelde zyne krygsbenden, en ontmoette die van zynen oom, aan de rivier de Sambre; hier vereenigde zich de beide legers. Godfried die bespeurde, dat zyne magt te klein was, om die beide legers aan te tasten, keerde te rug. Lambert, en Reinier trokken hier op over de Sambre; doch hunne benden werden by Florines geslagen, Graaf Lambert van Leuven sneuvelde op het slagveld. Dit gevegt viel voor, op den twaalfden September des jaars duizend en vyftien (*l*).

Graaf Lambert sneuveld.

Zyn vrouw en kinderen. Lambert was als voorgemeld is met Gerberga, dochter van Karel Hertog van Neder Lothryk getrouwd. Hy verwekte by haar drie zoonen, te weten: *Hendrik* en *Lambert*, (die hunnen vader, na elkander opvolgden,) en *Reinier* welke van sommigen genoemd (*m*), doch in de berich-

(*k*) Butkens *ubi supra*.
(*l*) Butkens *ubi supra*. Harræus *Tom.* I. *pag.* 169. Divæus rer. Brabant *Lib.* VI. *pag.* 68. Anonymi Chron. *pag.* 32. Miræi Chron. Belg. *ad ann.* 1015.
(*m*) Miræi Chron. Belg. *ubi supra*.

richten van die tyd niet gevonden werd. Hy liet mede een dochter *Mechteld* genaamd na, die aan *Eustacius*, Graaf van Boulogne uitgehuwlykt werd (*n*). De overledene Graaf Lambert, heeft de Hoofdkerk te Leuven, en die van St. Gaugerich te Brussel gesticht (*o*). I. Boek. Lambert II.

Zyn oudste zoon Hendrik volgde hem in het bezit van alle zyne landen op. Deze zette den oorlog tegen Hertog Godfried voort, doch welke eerlang door toedoen der Bisschoppen van Kameryk, Utrecht, en Verdun bygelegd werd (*p*). Hendrik I.

Rudolf, Koning van Bourgondien, die oud was, en geene kinderen had, vond goed, zyn Ryk aan Keizer Koenraad, die zyne nicht Gisla in huwlyk had, over te geven. *Odo* Graaf van Champagne, was, om dat hy oordeelde, nader tot de erffenis zynes ooms, als Koenraad, die maar een aangehuwde neef was, gerechtigd te zyn; hier om zeer te onvrede. Hy liet den Keizer verzoeken, dat hy hem Bourgondien, mits hy dat van hem ter leen houden zoude, afstaan wilde. Na het bekomen van een weigerend antwoord, viel Odo met zyne krygsbenden in het Ryk, verbrande Commercy en verwoestte al het omliggend land. De Keizer zond in het volgende jaar een leger om Odo te beteugelen, dat hem by Barleduc aantrof. Aldaar viel een scherp gevegt voor, waarin Odo het leven liet. Hendrik Graaf van Leuven schynt in dezen twist ingewikkeld geweest te zyn, om dat ik vinde, dat hy Oorlog tusschen Keizer Koenraad en Odo Graaf van Champagne.

(*n*) Butkens *Tom*. I. *Livre*. III. *Chap*. I. *pag*. 75.
(*o*) Miraei Chron. Belg. *ad annum* 948.
(*p*) Butkens *Tom*. I. *Livre* III. *Chap*. I. *pag*. 77.

I. Boek. hy in dien slag tegenwoordig was, en zekeren Heer *Herman* genaamd, gevangen nam. Hy
Hendrik I. voerde denzelven naar Leuven. Men kon over zyn losgeld het niet eens worden. De gevange nam derhalve zyne kans waar, doorstak Graaf Hendrik, en ontkwam het door de vlugt (*q*).

Het is onzeker, met wien Hendrik getrouwt is geweest, hy liet eenen zoon OTTO genaamt, na, die in het zelfde jaar, met zynen vader overleed, en drie dochteren *Adelheid*, *Kunigunde*, en *Adela* genaamt, van welken ik niets verder gemelt vindt. Het is derhalven ten hoogsten denklyk, dat zy ongehuwd overleden zyn (*r*). Waar-
Lambert III. om LAMBERT DE III.; de zoon van Lambert den II., zynen broeder Hendrik in alle zyne Staaten opvolgde (*s*).

Oorlog om de Lothrykſche opvolging. Omtrent dezen tyd overleed *Gothilo* Hertog van Lothryk. Hy liet twee zoonen na *Godfried* en *Gothilo* genaamd. De eerste, die by het leven zynes vaders, reeds in het bezit van Opper Lothryk gesteld was, nam de wapenen tegen zynen jonger broeder die met Neder Lothryk beleend was, op. Godfried, werd door den Keizer, die met een leger Gothilo te hulp kwam, gevangen genomen. Deze wist zyne zaaken echter zo te beleggen, dat hy eerlag vry raakte. Gothilo overleed inmiddels, en *Frederik* Graaf van Luxemburg volgde hem in Neder Lothryk op. Dit joeg Godfried weder in het harnas. Hy

(*q*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* III. *Chap.* II. *pag.* 77. & 78. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 174.
(*r*) BUTKENS *Tom. I. Livre* III. *Chap.* II. *pag.* 78.
(*s*) MIRÆI *Chron. Belg. ad annum* 1038.

Hy vereenigde zich met *Boudewyn* Graaf van Vlaanderen, by wien zich *Dirk de IV.* Graaf van Holland, die reeds met den Keizer oneens was, voegde. Men bemagtigde de ſtad Nieuwmegen. Het vorſtelyk Paleis, het welk Karel de Groote aldaar geſticht had, werd vernielt. Godfried nam de ſtad Verdun in, die geheel door de vlammen verteert werd. De Keizer ontnam Godfried Opper Lothryk, en beleende daar mede *Aalbrecht* Graaf van Elſas, die door Godfried onverhoeds overvallen, en geſlagen werd, waar by Aalbrecht het leven verloor. De Keizer beleende hier op *Gerard van der Elſas*, Aalbrechts broeder met Opper Lothryk. Deze bragt zyne magt by een, om Godfried te keer te gaan. Paus LEO DE IX. die in Duitſchland gekomen was, bewerktte, dat tusſchen den Keizer, Godfried, en den Graaf van Mons, eene vrede getroffen werd. Boudewyn Graaf van Vlaanderen verzoende zich eenigen tyd hier na, met den Keizer, zo dat de Graaf van Holland alleen overbleef, die den oorlog gaande hielt. Deze wilde zich aan geene voorwaarden hoe genaamd onderwerpen, noch geene goederen, die hy van de Utrechtſche Kerk bezat, afſtaan. De Bisſchop van Utrecht riep, om die reden, Lambert Graaf van Leuven te hulp, by welken zich de Bisſchoppen van Luik, en Metz voegden. Zy trokken met een leger in Holland. Ik zal my met de bedryven aldaar voorgevallen, niet ophouden. Ik zal alleen melden, dat volgens eenigen de Graaf van Holland in zeker gevegt ſneuvelde (*t*). Doch dat

I. Boek.

Lambert III.

(*t*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* III. *Chap.* III.

I. Boek. dat hy volgens anderen (*u*), na den slag dood gestoken werd. Het schynt, dat Lambert Graaf

Lambert III. van Leuven, omtrent dezen tyd iets tegen den Keizer ondernam, omdat deze, hem met de wapenen dwong, zyne zyden te kiezen (*v*).

Willem broeder van *Wichard* den III. Voogd

1058. Oorlog tegen den Graaf van Holland. van Gelder, was in deze tyd Bisschop te Utrecht (*w*). Hy werd als een grootmoedig, en oorlogzuchtig man beschreven (*x*). Zonderling wel stont hy aan het Keizerlyke Hof. Hy bewerkte aldaar, dat men een hyervaart tegen den Grave van Holland beschreef, die in het jaar 1058. uitgevoert werd. De Bisschop hield zich echter buiten den stryd (*y*). Doch het is niet buiten vermoeden, dat hy zynen broeder, den Voogd van Gelder bewogen heeft, zich ten zynen voordeele, in dat geschil te mengen. De krysbenden van Wichard, met die des Aarts Bisschops van Keulen, des Bisschops van Luik, der Graven van Leuven, van Kleef, van Zutphen, en van *Herman* Heere van Kuik, kwamen tydig in Holland, omtrent Dordrecht by een (*z*). De Graaf van Holland, welke zulken aanzienlyken magt, die hy onmooglyk wederstaan

(*u*) HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 178. MIRÆI Chronicon *ad annum* 1049.

(*v*) CHRONICON HERMANNI CONTRACTI ad annum 1051. Chez BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre III. *pag.* 26.

(*w*) CHRONICA de Trajecto & de ejus Episcopatu apud MATTHÆUM Analect. veteris ævi Tom. V. pag. 325. Edit. 1738. HEDA in Bernulpho *pag.* 118.

(*x*) BEKA in Wilhelmo apud MATTHÆUM Analect. *Tom.* III. pag. 77. Edit. 1738.

(*y*) JOHANNES A LEYDIS *Lib.* XI. *Cap.* 6.

(*z*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* III. *Chap.* III. *pag.* 82.

ſtaan kon, tegen zich aankomen zag, vondt zich zeer verlegen. Hy ſtelde zich echter in ſtaat, om die tegen te gaan; en nam zyn toevlugt tot den volgenden liſt, waar door hy zyne vyanden misleidde. In de wegen en toegangen, die de vyand noodwendig doortrekken moeſt, deet hy diepe kuilen graven, welke hy vervolgens met ligte horden, en zooden daar op, bedektte. Het vereenigd leger, dat hier van geheel onbewuſt was, en op Dordrecht aan trok, ſtorte onverhoeds met zyne paarden in deze kuilen, waar in de achterſtte de voorſtten verpletterden. De verwarring hier door ontſtaan, gaf den Graaf van Holland gelegenheid, met zyne krygsbenden op het leger zyner vyanden aan te vallen, daar hy een geweldige ſlachting onder maakte, en een volkomen zegen behaalde. De Graaf van Leuven, en de Voogd van Gelder werden gevangen, en niet, als na het betalen van een aanzienlyk losgeld geſlaakt (*a*).

I. Boek. Lambert III.

'Er verliepen weinige jaaren, of de oorlog barſtte weder uit. Lambert Graaf van Leuven, ſpande met Herman van Kuik, en anderen te zamen, om den Graaf van Holland te beſpringen. Deze viel op de benden des Heeren van Kuik, op het onverwachſtte aan, en behaalde de overwinning. De Graaf van Leuven, die met de zynen wat later aankwam, vereenigde zich met de verſtrooide benden. Na dat hy die weder te zamen gebragt had, vielen zy gezamelyk de Hollanders, die tot ververſing zich langs de Maze

1061. Andere oorlog met Holland.

(*a*) JOHANNES A LEYDIS Lib. XI. Cap. 6. BUTKENS *Tom.* I. *Livre* III. *Chap.* III. *pag.* 82.

I. Boek. Maze ophielden, op het lyf. Deze verdedigden zich dapper, doch waren eindlyk genoodzaakt
Lambert de vlucht te nemen, om dat zy gestadig door
III. versche krygsbenden besprongen werden. De overwinning was zo veel te aanzienlyker, om dat Floris Graaf van Holland, het leven daar by liet (*b*). Andere tekenen aan, dat de Graaf van Holland na zyne eerste overwinning, zich met zyne vermoeide benden na den bevochten zegen, te ruste begaf; waar in zy door den Graaf van Leuven, overrompeld, en verrast werden; zo dat 'er by die gelegenheid, veele sluimerende omkwamen, waar onder Graaf Floris zelfs was (*c*).

1064. Graaf Lambert de III. van Leuven overleed
Dood van in het jaar 1064 (*d*). De meeste geschiedenis-
Lambert. schryvers melden echter, dat hy tien jaaren eerder in een slag niet ver van l'Escluse in Vlaanderen gesneuveld is (*e*). Wat hier ook van zy, het is zeker, dat de twee oudste Kronykschryvers, SIGEBERT en ALBERIK, die dezen slag te boek stellen, verhalen; dat Graaf Lambert aldaar het leven verloor. Zy voegen 'er echter niet by, dat hy Graaf van Leuven was. Denklyk moet hier door, Graaf *Lambert* van Lens verstaan worden;

(*b*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* III. *Chap.* III. *pag.* 82.
(*c*) VAN LOON Aantekening op KLAAS KOLYN *blads.* 369. *en* 371.
(*d*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* III. *Chap.* III. *pag.* 83.
(*e*) HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 180. GOTTSENHOVEN Chronyk der Hertogen van Brabant, in Lambert den III. MIRÆI Chronicon *ad annum* 1054. DIVÆUS rer. Brabant. *Lib.* VI. *pag.* 71. ANONYMI Chron. Ducum Brabant. *pag.* 33.

den; om dat zy hem eenen Leenman des Graven van Vlaanderen noemen. Dit had geensins op den Graaf van Leuven, maar wel op die van Lens betrekking, welke een Leenman van Vlaanderen was. Want al het geene dat thans het Graafschap Artois, waar onder Lens ligt uit maakt, behoorde voorheen onder Vlaanderen. Hier komt by, dat *Balderik* in de Kronyk van Kameryk verhaalt, dat Lambert Graaf van Lens, in dien veldslag bleef; zonder dat hy van eenen anderen Lambert meldt (*f*). I. Boek. Lambert III.

Graaf Lambert van Leuven had in huwlyk *Oda*, dochter van Gothilo den Grooten, Hertog der beide Lothryken, en Markgraaf van Antwerpen (*g*). Hy won by haar twee zoonen: *Hendrik*, die hem in zyne Staaten opvolgde, en *Reinier*, die in het jaar 1077. in eenen veldslag, die in het land van Hespengouwen voorviel, zonder eenige kinderen na te laten, sneuvelde (*h*). Zyn vrouw en kinderen.

Hendrik de II. volgde zynen Vader op. Hy mengde zich in het jaar 1072, in eenen twist, die 'er tusschen de weduw van Boudewyn Graaf van Vlaanderen, en *Robbert de Fries*, ontstondt. De laatste bekwam Vlaanderen, en versloeg zyne vyanden, by Broqueroi in Henegouwen, waar onder ik Graaf Hendrik van Leuven, Godfried Hertog van Lothryk, en den Graaf van Na- Hendrik II. 1072.

(*f*) Butkens *Tom.* I. *Livre* III. *Chap.* III. *pag.* 81. Van Loon Aantekeningen op Klaas Kolyn, *bladz.* 361. No. 1.

(*g*) Butkens *Tom.* I. *Livre* III. *Chap.* III. *pag.* 82.

(*h*) Idem ibid. *page* 83. Balduini Avennensis Chron, *Cap.* XX. *pag.* 27.

I. Boek. Namen gemeldt vind (*i*); Zommigen (*k*) stellen het overlyden van Hendrik den II. op het jaar

Hendrik II. 1068, het welk onwaar is, om dat ik vinde, dat hy in het jaar 1073. een gunstbrief, ten voordeele der Kerk van *St. Gudile* te Brussel, verkregen heeft; waarin de Bisschop van Kameryk, hem het *Patronaatschap* dier Kerk afstaat (*l*). Dat nu door Hendrik in dezen brief gemeldt, Hendrik den II. verstaan moet worden, blykt hier uit, om dat daar in gezegt werd, dat deszelfs vader Lambert; in die Kerk Kanunniken gesteldt had.

Zyn vrouw en kinderen. Hendrik de II. had in huwlyk *Adelheid*, zo men meent de dochter des Landgraafs van Thuringen. Hy liet na, *Hendrik* die hem opvolgde, doch kinderloos overleed; *Godfried*, welke na zyn broeders dood de regering bekwam; *Adelbert*, die Bisschop van Luik werd, en *Ida* die aan *Boudewyn* Graaf van Henegouwen ten huwlyk gegeven werd (*m*).

Hendrik III. Het is onzeker wanneer HENDRIK DE III. de regering aanvaarde. Het eerste dat van hem gemeldt werd, is in zekeren brief van het jaar 1086, waarin hy aan de nieuwe opgerichte Abdye van Affligem, verscheiden goederen schenkt, en hy noemt zich daarin *Graaf van Brabant*, en *Advokaat* (*n*), (dat

(*i*) MIRÆI Chron. Belg. *ad annum* 1072.

(*k*) IDEM *ad annum* 1068. DIVÆUS rerum Brabant. *Lib.* VI. *pag.* 71.

(*l*) Zie dezelve by BUTKENS *Tom.* I. *preuves du Livre* III. *pag.* 27.

(*m*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* III. *Chap.* IV. *page* 85. & 86.

(*n*) Zie dezelve by BUTKENS *Tom.* I. *preuves du Livre* III. *page* 28.

(dat is Beschermer). Dit laatste heeft volgens zeker voornaam schryver, zyne betrekking niet op Brabant, maar op de Abdye van Nivelle (*o*). Dit gevoele komt my zo veel te aanneemlyker voor, om dat de Hertogen van Brabant, altyd zich beschermers der Kerken, of Kloosters in hun land gelegen, en zelf dikwils van de een of d'andere byzondere Hoofd-Kerk, genaamd hebben (*p*). Hendrik was de eerste Vorst, die zich Graaf van Brabant noemde. Hoewel het buiten kyf is, dat zyne voorouders het beste gedeelte dezes Lands, zo als uit het hier voor verhaalde opgemaakt kan worden, bezaten. Voerden zy echter dien eernaam niet, denklyk om dat hen niet alles, wat voorheen Brabant genaamd werd toebehoorde. Zy noemden zich waarschynlyk liever *Graaven van Leuven*, en zomtyds ook *van Brussel*, als hoofdsteden van dat deel van Brabant, dat in hunne magt was. I. Boek. Hendrik III.

Hendrik kwam in het jaar 1095, in een Steekspel, dat te Doornik gehouden werd om, nadat hy door zekeren Ridder *Gooswyn* genaamd, gewond was. Zyn lighaam werd naar Nivelle gebragt, alwaar hy in de Kerk der Abdye by zyne voorouders begraven werd (*q*). Hy was getrouwt Zyn dood en vrouw.

(*o*) Miræi Chron. Belg. *ad annum* 948. *pag.* 222.
(*p*) Van de Hoofdkerk van 's Hertogenbosch, vind ik dit van *Filip den Goeden*, Hertog van Bourgondien, in het jaar 1450; van *Filip den Schoonen*, *den* 5 *Augustus* 1497; en van *Keizer Karel* den V., *den* 3 *January* 1543, gemeldt. Zie Miræi Suppl. oper. diplom. sive *Tom.* III. *pag.* 217 & 218.
(*q*) Butkens *Tom.* I. *Livre* III. *Chap.* V. *page* 90. Miræi Chron. Belg. *ad ann.* 1095. Haræus *Tom.* I. *pag.* 196. Divæus *Lib.* VI. *pag.* 75.

I. Boek trouwt met *Geertruid* dochter van Robbert de Fries, Graaf van Vlaanderen. Deze begaf zich naderhand in huwlyk met *Dirk van der Elzas* Hertog van Opper Lotryk. En alzo Hendrik geene kinderen naliet (*r*), volgde hem deszelfs broeder Godfried, in het bezit van alle zyne landen op.

Hendrik III. 1086.

(*r*) BUTKENS *ubi supra.*

B E-

BESCHRYVING
DER STAD EN
MEYERYE
VAN
'SHERTOGENBOSCH.
EERSTE DEEL.
TWEEDE BOEK.

Historie van Brabant, en deszelfs Hertogen, met den aanvang der Regering van GODFRIED DEN EERSTEN, MET DEN BAARD genaamd, Hertog van Lothringen, of met het jaar 1095, *tot den dood van JAN DEN III., Hertog van Brabant, de laatste mansoir van dat geslacht hier te lande, in het jaar* 1355.

GODFRIED, *met den Baard* genaamd, volgde zynen broeder Hendrik den Derden, in alle zyne landen op. Godfried I. 1095.

Ik heb op het jaar 1014, verhaalt, dat de Bisschop van Luik, aan Lambert den Tweeden, Graaf van Leuven, het Graafschap Brugerom voor twaalf honderd mark afstont. De Bisschop wel- Moeite om het Graafschap Brugerom.

II. Boek.

Godfried I.

welke dit geld weder aanboodt, eischtte dat Graafschap te rug. Godfried hoewel hy het zelve liever behouden wilde, stelde echter het geschil aan de uitspraak van twaalf scheidslieden, te weten zes van ieder zyde. Deze verklaarden zich ten voordeele des Bisschop. Godfried deedt derhalven plegtig afstand van het zelve; en de Bisschop gaf dit in het jaar 1099. aan *Aalbrecht* Graaf van Namen ter leen. Na het overlyden dezes, keerde het aan Godfried te rug, welke, en zyne nakomelingen het zelve vervolgens bezeten hebben (*a*).

Hy noemd zich Hertog van Lothringen. De oorzaak daarvan.

Godfried was de eerste, die zich *Hertog van Lothringen*, *Graaf van Brabant*, en *Markgraaf van Antwerpen* noemde; het volgende geval was 'er de oorzaak van.

Hendrik Graaf van Limburg, ondersteunde Koenraad Koning van Italien, tegen zynen vader Keizer Hendrik den vierden. Koenraad stierf in het jaar 1101, wanneer de Keizer den Graaf van Limburg op het lyf viel, en hem alles ontnam. Deze wist echter zich weder zo in 's Keizers gunst te dringen, dat hy niet alleen zyne eigene landen weder te rug kreeg, maar ook het Hertogdom Lothringen, en het Markgraafschap Antwerpen, dat zederd den dood van Godfried van Bouillon zonder Heer was (*b*). Wanneer hy naderhand de zyde des Keizers tegen zynen zoon hieldt, werd hy van dezen, na het overlyden zynes vaders vervolgt, die hem het Hertogdom van Neder Lothringen ontnam, en dat

(*a*) BUTKENS *Tom.* I. *Liv.* IV. *Chap.* I. *page* 95 & 96.
(*b*) BUTKENS *ibid. page* 96.

dat nevens het Markgraafschap *Antwerpen*, aan Godfried Graaf van Brabant opdroeg (*c*). Het is echter ten hoogsten denklyk, dat dit Hertogdom en Markgraafschap, door Godfried en zyne nakomelingen, als een leen van het Duitsche Ryk bezeten zyn (*d*). De Keizer deedt den Graaf van Limburg boven dien gevangen zetten (*e*), waar uit hy nochtans in het jaar 1107 ontkwam. Hy bemagtigde kort daar na de stad Aken, de hoofdplaats van Neder Lothringen. Godfried verzamelde hier op zyne benden, nam de stad St. Truyen in, en om dat die het met den Hertog van Limburg gehouden hadt, welke 'er mede Advokaat van was, gaf hy dezelve ter plundering aan zyn volk over. Van hier trok hy naar Aken; welke stad hy zo schielyk overrompelde, dat het de Graaf van Limburg ter nauwer nood ontkwam. De Graavin, en veele groote Heeren vielen in de magt des overwinnaars. Godfried zond de Graavin met geschenken te rug, en behandelde de gevangenen met zo veel heusheid, dat de meeste van dien tyd af zyne zyde koozen (*f*).

II. Boek. Godfried I. 1106.

Omtrent het jaar 1122 predikte zekere *Tanchelyn*, schoon hy een leek was te Antwerpen, en daar omstreeks eene leer, die men in het gemeen voor ketterisch uitkreet. Men verhaalt van hem, dat hy in klederen met goud verziert,

De ketteryen van Tanchelyn uitgeroeid.

(*c*) Butkens *ibid. pag.* 96.
(*d*) Mascov. de nexu Regni Lotharingiæ cum Imp. Roman. Germ. §. 18. *pag.* 28. De Mean ad jus Leodiense *Part.* III. *Observ.* 357. §. 14. *pag.* 248.
(*e*) Butkens *ubi page* 96.
(*f*) Butkens *ibid. page* 96 & 97.

II. Boek. ziert te voorſchyn kwam, en met een' troep van omtrent drie duizent navolgeren verzelt ging; dat
Godfried I. hy zich niet ontzag, zulken, die hem tegenſton-
1106. den aantevallen, en van het leven te beroven. Het volk hieldt hem in groote achting, en dronk, (zo men verhaalt), het water, daar in hy gebaadt had. Hy werd van vergaande onkuisheid beſchuldigt, zodanig; dat hy de vrouwen in tegenwoordigheid haarer mannen, en de jonge dogters, in die van haare ouders onteerde. *Zyne* ketterſche leer beſtondt hier in, dat het ontfangen van het lighaam des Heeren in het Avondmaal, niets tot de zaligheid deedt: ook droeg hy de Bisſchoppen en Prieſters weinig achting toe. Het Kapittel van Antwerpen, met de Prooſt HIDULPHUS bewoogen *St. Norbert*, de inſteller der Orde van de Premonſtreiten, Tanchelyn te keer te gaan, die hem wederleide, en na agt jaaren tyds zyne ketteryen geheel uitroeide (*g*). 'Er is nog een brief, door den gemelden Prooſt Hidulphus, in het jaar 1124 gegeven voorhanden, in welken van den yver van Norbert tegen de ketteryen van Tanchelyn, met roem geſproken werd (*h*). De Ketter zelf was reeds in het jaar 1116, door een yveraar gedoodt (*i*). De Prooſt, en het Kapittel van Antwerpen, ſchonken aan Norbert de Kerk van St. Michiel, en de bygelegen gebouwen, nevens vier Kanonikdyen, om daar van een Klooſter na de Orde van Premonſtreiten te ſtich-

(*g*) DIVÆUS *Lib.* VIII. *pag.* 88. BUTKENS *Tom.* I. *Liv.* IV. *Chap.* I. *pag.* 100.
(*h*) MIRÆI Codex donat. piarum *Cap.* LXXVI. *Tom.* I. Oper. diplom. *pag.* 85.
(*i*) Auctor addit. Oper. diplom. MIRÆI *pag.* 85.

ſtichten. Zy verkoozen voor zich de Kapelle van de Heilige Maagt (*k*). Dezelve is naderhand geheel herbouwdt, en is de Hoofd-Kerk van Antwerpen geworden.

II. Boek. Godfried I. 1125.

Keizer Hendrik de Vyfde ſtierf, te Utrecht in het jaar 1125, zonder kinderen. De Vorſten des Ryks vergaderden te Mentz, om eenen opvolger te verkiezen. Vyf kwamen 'er in aanmerking. Doch Lotharius Hertog van Saxen, droeg de Keizerlyke Kroon weg. Deze vervolgde de gansche bloedverwantſchap van zyn' voorzaat: onder welke waren Frederik en Koenraad Hertogen van Zwaben, waar van de eerſte een der mededingers, na de Keizerlyke waardigheid geweeſt was. Zy hielden beiden ſtandt, en wiſten Godfried Hertog van Lothringen, en Graaf van Brabant, gelyk ook de meeſtte Lothringſche Grooten op hunne zyde te krygen. Walram, Graaf van Limburg, die in dit troebel water zocht te viſſchen, hielt de zyde des Keizers, die hem ook met het Hertogdom van Lothringen, en het Markgraafſchap van Antwerpen, ten nadeele van Hertoge Godfried, beleende. Deze kreunde 'er zich echter niet aan, vermits hy magt genoeg hadt om zyne landen te beſchermen. Walram die zich ook niet in het bezit derzelven kon ſtellen, matigde zich echter den eernaam van *Hertog* aan, zo als zyne opvolgers mede deden, die zich *Hertogen van Limburg* noemden (*l*).

De Hertog van Limburg word beleendt met Lothringen en Antwerpen, doch behoudt niets als den naam.

Ka-

(*k*) BUTKENS *ibi quo ſupra.*
(*l*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* I. *pag.* 101.

II. Boek.

Godfried I.

1126.

Het Graafschap Aalst in Vlaanderen word een leen van Brabant.

Karel, Graaf van Vlaanderen werd, op den eersten Maart des jaars 1126, of 1127 omgebragt. Hy liet geene kinderen na, weshalven 'er verscheiden mededingers na dit Graafschap zich opdeden. Onder dezen was *Willem*, Hertog van Normandien, zusters zoon van Karel, die door toedoen des Konings van Frankryk, in de voornaamste steden van Vlaanderen gehuldigdt werd. Dit geviel den Koning van Engeland, en aan Godfried Hertog van Lothriugen, en Graaf van Brabant, geenzins. Zy hielden beide de zyde van *Aarnoud* Graaf van Kleef, die met een dogter van Godfried ondertrouwdt was. Doch Willem, die in de meestte steden erkendt was, en door den Koning van Frankryk ondersteunt werd, kwam met weinig moeite alles te boven. Dit duurde echter niet lang, want in plaats van de Vlamingen te believen, leide hy hen verscheiden nieuwe lasten op. Hier door maakte hy zich zo gehaat, dat de Vlamingen hem afzetteden, en zich by *Dirk van Elzas*, tweeden zoon van Dirk Graaf van Opper Lothringen, en *Geertruid*, zuster van *Robbert van Jerusalem* Graaf van Vlaanderen, vervoegden. Willem verzamelde hier op al zyn' magt, en sloeg Dirk, die genoodzaakt werd binnen Hulst te vlugten; welke stad Willem terstond belegerde. Hertog Godfried, die zich zeer gebelgd hield, dat de Heeren van Aalst, en Dendermonde de zyde van Aarnoud van Kleef zyn' schoonzoon verlaten hadden, trok met zyn leger, ter gunste van Willem voor Aalst. Wanneer deze aan een' wonde, die hy in een' gevegt aldaar bekomen had, overleedt, vond Godfried geraden, zich met Dirk

van

van Elzas te verzoenen. Dit geschiedde onder anderen op voorwaarde, dat Dirk het Graafschap Aalst bezitten, doch het zelve van den Graaf van Brabant ter leen zoude houden (*m*). II. Boek. Godfried I. 1128.

Adelbert, Bisschop van Luik, broeder van Godfried, overleed in het jaar 1128. Zyn opvolger *Alexander*, wikkelde zich in moeijlykheden met *Gizelbert* Graaf van Duras. Godfried vriend van dien Graaf, koos zyne zyde; zo ook de Graaf van Vlaanderen. De wederzydsche legers kwamen te velde, en werden den twintigsten July des jaars 1129 hand gemeen. Het gevegt was scherp, en het verlies aan de beide de zyden groot. En, hoe zeer het scheen dat Godfried met de zynen geslagen werden, de Luikenaars echter waren genoodzaakt de belegering voor het Kasteel van Duras optebreken. Godfried verzamelde wederom zyne benden, en trok daar mede op de stad Luik aan. Hy deed vervolgens door eenen Wapenkoning zyne vyanden den stryd aanbieden, welken de Hertog van Limburg zo men wil, in den naam des Bisschop aannam. De plaats daar toe werd by het dorp *Wilre*, niet ver van het Kasteel van Duras bestemt, alwaar op den zevenden van Augustus dezes jaars de slag voorviel. De Luikenaars werden in den aanvang genoodzaakt te deinzen; dan vermits de ruitery van het Graafschap Loos, en van Hui stand hielden, gaven die het verdere krygsvolk gelegenheid zich weder te herstellen. Oorlog met Luik.

De

(*m*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* I. *pag.* 101 & 102. Miræi Chronicon Belg. *ad annum* 1127. Harræus *Tom.* I. *pag.* 210 & 211. Divæus *Lib.* VIII. *pag.* 89.

II. Boek. De overwinning bleef hierop, eenigen tyd twyfelagtig. Zy verklaarde zich eindlyk voor de Luikenaars, en Godfried werd met merklyk verlies geslagen. Hy verloor zynen standaart, die door den vyand zegenpraalend in de Hoofdkerk van Luik opgehangen werd. Godfried spande weder alle zyne kragten in, en verscheen met zo een magtig leger te velde, dat hy daar door het voornemen des Bisschop, die iets tegen zyne landen in den zin hadt verydelde, zyn yver was van dat gevolg, dat de vyand hem zelf den vrede aanboodt, die op zekere voorwaarden gesloten werd (*n*).

Godfried I. 1129. Godfried van de Luikenaars geslagen.

1138. Godfried bekomt het Hertogdom Lothringen en het Markgraafschap Antwerpen erfelyk.

Koenraad, Hertog van Zwaben, die in het jaar 1139, tot Keizer verkoren werd, gaf aan Godfried, zynen zoon, en verdere nakomelingen het Hertogdom van Lothringen en het Markgraafschap Antwerpen erfelyk (*o*). Hier komt het van daan, dat de Hertogen van Brabant zich, in volgende tyden, Hertogen van Lothringen, en van Brabant geschreven hebben.

1139. Zyn dood, vrouwen en kinderen.

Godfried overleed in het jaar 1139: in eenen hoogen ouderdom. Hy had uit zyn huwlyk met *Ida*, dochter van *Aalbrecht* Graaf van Namen, gewonnen: *Godfried* die hem opvolgde; *Hendrik* die een Geestlyke werd in de Abdye van Affligen; *Adelheid*, eerst getrouwdt met *Hendrik* Koning van Engeland, en naderhand met *Willem d'Aubigni* Graaf van Sussex; *Ida*, die uitgehuwelykt werd aan Graaf *Aarnoud*, die men wil dat Graaf

(*n*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* I. *pag.* 102 & 103. Harræus *Tom.* I. *pag.* 211. Divæus *Lib.* VIII. *pag.* 89.
(*o*) Butkens *ibi quo supra pag.* 105.

Graaf van Kleef geweest is; en *Clarice*, die ongehuwd overleedt. Zommigen menen, dat hy eenen zoon *Joostje* * genaamd, nagelaten hebbe, doch men vermoed, dat deze een bastaard geweest is. De tweede vrouw van Godfried was *Klementia*, dochter van *Willem* Graaf van Bourgondien, weduw van Robbert van Jerusalem, Graaf van Vlaanderen. De kinderen uit dit huwlyk geboren, zyn alle jong overleden (*p*). Godfried word beschreven als een zagtzinnig en goedertieren Vorst. Hy werd *met den Baard* genaamdt, om dat hy altyd eenen langen baard droeg, die men wil dat hy niet deed affnyden, voor dat hy het Hertogdom Neder Lothringen, dat hy vermeende hem toe te komen, weder verkregen had (*q*).

II. Boek. Godfried I. 1139. * *Jossetin.* Zyn aard.

GODFRIED DE TWEEDE, had het bestier over zyns vaders landen pas bekomen, of *Hendrik* II. Hertog van Limburg, die met weêrzin zag, dat het Hertogdom van Neder Lothringen mede in Godfrieds handen was, bezette de stad St. Truyen, waarvan Godfried Opperbeschermer was, en hy liep alle de landen der Leenmannen, en vrienden van Godfried af. Godfried daar en tegen, belegerde in het jaar 1140, de stad St. Truyen, die hy in korten tyd bemagtigde, hy trok verder de Maas over naar Aken, alwaar hy zich als Hertog van Neder Lothringen deedt huldigen (*r*).

Godfried doed zig als Hertog van Neder Lothringen huldige. 1140.

God-

(*p*) BUTKENS *ibi quo supra pag.* 106. 107. 108. & 109.

(*q*) BUTKENS *ibi quo supra pag.* 106. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 199.

(*r*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* II. *pag.* 111. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 216.

II. Boek.

Godfried II.

1143.

Zyn dood vrouw en kinderen.

Godfried overleed eenigen tyd hier na, naamlyk in het jaar 1143. Hy liet uit zyne huisvrouwe *Lutgaard* de dochter van *Aalbrecht*, Grave van Moha, en Dasburg, *Godfried* zyn' opvolger na, en Aalbrecht, die Graaf van Moha en Dasburg werd; alsmede *Hugo*, en *Lutgardt*, welke met Dirk Graaf van Hoffade, en Dalem trouwde. Men is van gevoelen, dat Godfried meer kinderen gehad heeft, maar dat het verzuim der schryvers dezes tyds, die verzweegen hebben (*s*).

Godfried III.

Godfried de Derde kwam, na zyns vaders overlyden aan de regering. Hy wordt doorgaans bygenaamd *in de Wieg*, om dat men wil, dat in zekeren stryd tegen de Heeren van Grimbergen, na het overlyden zynes vaders voorgevallen, de Brabanders dien jongen Hertog met de wieg in het leger bragten, en dat het krygsvolk door het schreien van dat kint, zodanig aangemoedigt werden, dat zy die van Grimbergen geheel versloegen. Dit geval wordt van veele Schryvers als waar opgegeven. Het kan zyn dat de Heeren van Grimbergen, tegen den Hertog van Brabant geoorlogd hebben, zo als ik hier na verhalen zal, doch dat Godfried in het leger in de wieg zoude gebragt zyn, word hier door alléén wederlegd, om dat Godfried de Derde zo als hier voor gemeld is, in het jaar 1143 aan de regering gekomen, en omtrent vier en zestig jaaren oud, in het jaar 1190 overleden is (*t*); gevolglyk moet hy in het jaar 1126 gebo-

(*s*) Butkens *ibi quo supra page* 112, 113 & 114.
(*t*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* III. *page* 132.

boren, en de regering in zyn zeventiende jaar aanvaard hebben; veele andere redenen zyn 'er, welke deze dwaling kunnen wederleggen, doch die te verhalen zoude dit werk nodenloos doen uitdeyen, en den Lezer te lastig vallen. Ik trede derhalven tot de gevallen, die in Godfrieds tyd gebeurd zyn. II. Boek. Godfried III. 1143.

Hy verkreeg van Keizer Koenraad, dat hy, en alle zyne nakomelingen, opperste Voorstanders en Voogden van alle Kerken en Kerkelyken en derzelver goederen, door geheel Neder Lothringen zouden zyn (*v*). Men vindt om die reden, dat de Hertogen van Brabant, in volgende tyden, zich Voorstanders van deze of geene Kerk verklaard hebben, zo als ik hier voor op het jaar 1086 gemeldt heb. De Hertog word opperste Voorstander en Voogd van alle Kerken.

De onëenigheden tusschen de huizen van Brabant, en Limburg, waren zo verouderd, en hadden zulke diepe wortelen geschoten, dat men byna op geene vereëeniging kon hopen; het onderling belang vereischte echter, dat zy zich verbonden. Zy begrepen zulks ook, en kwamen in het jarr 1155, overëen, „ dat *Margreet*, 1155. Zyn Huwlyk met een dogter van den Hertog v an Limburg.
„ dochter van Hendrik Hertog van Limburg,
„ aan Godfried ten huwlyk gegeven werdt; en
„ dat Hendrik, aan Godfried, de stad het
„ Kasteel en de landen van 's Hertogenrade, en
„ de opperbescherming van St. Truyen afstaan
„ zoude. Na zynen dood, zoude de helft zyner
„ goederen, tusschen den Ryn en de Moezel
„ gelegen, die niet leenroerig waren, aan God-
„ fried

(*v*) Idem preuves du Livre IV. *pag.* 39.

II. Boek. „ fried vervallen." (*v*) De vrede werd hier door, voor een' poos herfteldt, doch de onëenigheden herleefden wederom onder de regering van Hertog *Jan den Eerften*, zo als ik op zyn plaats verhalen zal.

Godfried III. 1159.

Opftand van de Heeren van Mechelen en Grimbergen.

Weinig tyds hier na reezen 'er onëenigheden tusfchen Godfried ter eenre en *Wouter Bertbout* Advokaat van Mechelen, als mede zynen broeder *Gerard* Heer van Grimbergen, ter andere zyde. De oorzaak hier van fchynt duifter. Zeker is het, dat den Graaf van Vlaanderen hier onder ftookte, en dat die Heeren zich van alle leenpligtigheid aan Godfried verfchuldigt zochten te ontrekken. Godfried, die deze zaak, welke tot een kwaad voorbeeld ftrekken kon, trachtte te keer te gaan, deed in het jaar 1159, het Kasteel van Grimbergen belegeren, het welk hy in korten tyd bemagtigde, en verbranden liet (*w*). Veele Schryvers menen, dat deze oorlog twintig jaaren duurde. De meeften echter maken van dien langen tyd geen gewag. Dit verhaal fchynt ontleent te zyn, uit een Kronyk Schryver, die zonder fteun van waarheid, meer dan twaalf duizend vaerfen aangaande dit geval gefchreven heeft. Hy verhaald die zaak met zo veele omftandigheden, dat in geval hy van het geval ooggetuigen geweeft ware, hy daar van het vierde gedeelte niet had kunnen te boek ftellen (*x*).

God-

(*v*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* III. *page* 125. Harræus *Tom.* I. *pag.* 224. Divæus *Lib.* IX. *page* 96. Chron. Ducum Brabant. *pag.* 36.

(*w*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* III. *page* 125 & 126.

(*x*) Zie eenige van die vaerfen by Butkens *Tom.* I. Preuves du Livre IV. *pag.* 36 & 37.

Godfried nam in het jaar 1172. of daar omtrent, zynen oudsten zoon Hendrik, tot Medebestierder van zyne landen aan. Eenigen tyd hier na huwlykte hy denzelven uit aan *Mathilda*, oudste dogter van *Matthias van Vlaanderen* Graaf van Boulogne, hy stond denzelven, voor een huwlyksgift de stad Brussel, met het Kastelynschap van Vilvoorden, en alles wat hy tusschen het riviertje de Senne en Vlaanderen bezat, af. „ Mathilda zoude, ingeval Hendrik voor haar „ overleed, het vruchtgebruik van alle die lan- „ den behouden. Ingeval Mathilda voor Hen- „ drik kinderloos kwam te sterven, zou de „ Graaf van Vlaanderen Brussel behouden, tot „ den tyd wanneer aan hem de vyftien honderd „ vlaamsche ponden, die hy den Hertoge geschoten had, te ruggegeven waren. Ingeval Hen- „ drik zynen vader overleefde, zoude hy hem „ in alle zyne staaten, uitgenomen in het gewest „ van Orten, en het Graafschap Aarschot, op- „ volgen. En by het voor overlyden van Hen- „ drik, zoude die opvolging door zyne kinde- „ ren by Mathilda geteelt, geschieden." (y)

II. Boek. Godfried III. 1172. Godfried neemt zyn zoon Hendrik tot Medebestierder aan.

Wat de reden zy, dat Hendrik in het gewest van Orten, en het Graafschap Aarschot, zynen vader niet zoude opvolgen, is my onmooglyk te bepalen. Het kan zyn, dat Godfried in die tyd die landen mooglyk ter leen gegeven had. Wat 'er van zyn mooge, het is zeker dat het leen van Orten in dit geval, binnen weinig tyd weder aan Godfried of Hendrik vervallen is, om dat kort

(y) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* III. *page* 128, 129 & 130.

II. Boek. kort hier na, de stad 's Hertogenbosch op den grond van Orten, door Godfried en Hendrik gestigt is; het welk in die tyd een vry land was, zo als uit het vervolg zal blyken.

Godfried III. 1172.

1184. Onlusten om de Veluwe.

Boudewyn Bisschop van Utrecht, beschreef in of omtrent het jaar 1184, alle de Leenmannen zynes Bisdom om hunne leenen te verheffen. Men vind onder anderen als Leenman des Bisschop, den Graaf van Brabant vermeldt (z). Hy was de eenigste die achter bleef. Zekere Graaf *Rotgar*, had in het jaar 838, veele goederen in de Veluwe gelegen, aan de Utrechtsche Kerk geschonken (a). Keizer Henrik de IV. voegde 'er in het jaar 1077, een stuk lands Broek genaamt en in de Veluwe gelegen, by (b). De Bisschoppen van Utrecht gaven voor, dat hen de Veluwe geheel door de Keizers afgestaan was (c). Zy hadden dat land wederom aan de Hertogen van Lothringen ter leen uitgegeven, en Godfried van Bouillon had het zyne dogter, die met *Hendrik van Nassauw* Graaf van Gelder in huwlyk trad, ten bruidschat geschonken (d). De Graaf van Gelder was gevolglyk, in het bezit der Veluwe: en de Graaf van Brabant liet zich zo weinig

(z) Chron. de Trajecto *apud* MATH. Analect. *Tom.* V. *pag.* 334. *Edit.* 1738.
(a) HEDA in Alphrico *pag.* 51.
(b) Diploma Henrici IV. *apud* HEDAM in Conrado *pag.* 137.
(c) Diploma Henrici VI. *apud* eundem in Baldevino *pag.* 177.
(d) SLIGTENHORST Geldersche Geschiedenissen *Boek* VI. *Bladz.* 76.

nig aan de Veluwe, die hy van den Bisschop ter leen hieldt, en weder als een agterleen uitgegeven had gelegen leggen, dat hy verzuimde dit leen op zynen tyd te verheffen. II. Boek. Godfried III. 1184.

De Bisschop nam de onachtzaamheid des Graafs van Brabant zeer kwalyk op; want hy verklaarde het leen verbeurdt, en viel met zyn volk in de Veluwe. De Graaf van Gelder hieldt staande, dat hy alleen den Graaf van Brabant leenpligtig was waar om hy zyn krygsvolk by dat van dien Graaf, en die van Bergen in Henegouwe voegde, en het beleg voor Deventer sloeg. Gedurende deze belegering, werd door bemiddeling des Keizers, eenen stilstand van wapenen voor eenen ruimen tyd getroffen; en men beloofde inmiddels de oneenigheden over de Veluwe te zullen byleggen (e). Dit geschiede echter niet voor het jaar 1191; wanneer de Veluwe op nieuw aan de Utrechtsche Kerk opgedragen werd, onder voorwaarden dat, dat landschap den Graaf van Brabant ter leen afgestaan zoude worden (f). De Graaf van Gelder hieldt de Veluwe van Brabant ter leen; zo als uit twee brieven blykt (g). In het jaar 1311 kwamen *Guido* Bisschop van Utrecht, en Graaf *Reinoud* van Gelder met elkandren overeen, dat de Geldersche Graaven de Veluwe, en andere achterleenen die zy van Brabant ter leen hielden, met uitsluiting van

(e) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* III. *page* 129.

(f) Diploma Henrici VI. *apud* HEDAM *pag.* 177. MIERIS groot Charterboek van Holland *Deel* I. *bladz.* 128.

(g) MIRÆI donat. Belg. *Lib.* II. *Cap.* LXXXIV. & *Lib.* I. *Cap.* LXXXI. *in Tom.* I. Oper. diplom. *pag.* 565 & 401.

II. Boek. van Brabant, van den Bisschop van Utrecht ter leen zouden houden (*b*).

Godfried III. 1184. Stichting der stad 's Hertogenbosch. Godfried de III. had altyd zeer veel vermaak te Orten gevonden. Hy had in het midden der bosschen, die daar omstreeks waren een Kasteel gesticht. Dit gaf oorzaak, dat veele menschen zich mede by of omtrent dat Kasteel ter nederzetteden, Godfried werd hier door bewogen die huizen, en zyn Kasteel met wallen en graften te doen omringen. Hy noemde die nieuwe stad 's HERTOGENBOSH. Dit geschiede in het jaar 1184 (*i*). Het is aanmerklyk; dat op die plaats, alwaar in die tyd niets dan bosch was, men thans daar van niets, en maar alleen weilanden vindt. Het zelve kan men van de landeryen rondsom Breda, Geertruidenberg, en Stryen getuigen, alwaar voor heen alle de landen met bosschen bezet waaren (*k*), die tegenwoordig alle hei- en weilanden zyn. De landsdouw in het noordergedeelte van Brabant moet dus zeer van gedaante verandert zyn.

1185. Godfried geeft het bestier zyner landen aan zynen zoon over. De Prins HENDRIK zoon van Godfried, die eene reiz naar het Heilige Land gedaan had, vondt by zyne te rugkomst zynen vader zeer verzwakt en ziek, waarom deze, zynen zoon in het jaar 1185, het voornaamste bestier van zyne zaaken overgaf (*l*). Dit schynt de reden te zyn, waarom de geschiedschryvers (*m*) den dood van God-

(*b*) SLICTENHORST Geldersche Geschiedenissen *Boek* I. *bladz*. 109.

(*i*) BUTKENS *Tom*. I. *Livre* IV. *Chap*. III. *page* 131.

(*k*) BUTKENS *ibi quo supra*.

(*l*) BUTKENS *ibi quo supra*.

(*m*) DIVÆUS Rer. Brab. *Lib*. IX. *pag*. 99. HARRÆUS *Tom*. I. *pag*. 232.

Godfried in dit, of in het volgende jaar ſtellen; te meer om dat men vindt dat Hendrik van dit jaar af den eernaam van *Hertog van Lothringen* aannam. Ik zal enkel tot wederlegging van dit gevoelen bybrengen, dat Godfried in het jaar 1188, aan de Abdye van Everbode nog zekeren gift beveſtigt, die *Gerard* Graaf van Loos daar aan gedaan had *(n)*. II. Boek. Godfried III. 1185.

Godfried ſtierf in het jaar 1190 *(o)*. Van zyn eerſte huwlyk met Margareta van Limburg, heb ik hier voor gemeld. Na haar overlyden trouwde hy, met *Imana* Gravin van Loos, die na zynen dood zich in het Stift van Munſterbilſen begaf, daar zy als Abdis overleedt *(p)*. Uit zyn eerſte huwlyk liet hy *Hendrik* zynen opvolger, en *Aalbrecht* Bisſchop van Luik, die naderhand voor heilig verklaard werd, na. Uit het tweede, *Willem* Heer van Perwys, en *Godfried van Leuven* genaamt *(q)*. 1190. Dood van Godfried, zyne huisvrouwen en kinderen.

Hendrik de I. die de ſtad 's Hertogenboſch wilde begunſtigen, verwierf van den Keizer Hendrik den VI., voor derzelver Ingezetenen vrydom van Tol op den Ryn, volgens open brieven gegeven te *Boppaert* den 1 *Juny* 1196. Dit is naderhand by Keizer Karel den IV., ten verzoeke van Hertog *Jan den III.*, op den vyf en twintigſten *July* 1349, beveſtigt *(r)*. 's Hertogenboſch verkrygt vrydom van Tol op den Ryn.

Bou-

(n) Zie dezelve by Butkens *Tom.* I. *preuves du Livre* IV. *pag.* 44.

(o) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* III. *pag.* 132.

(p) Butkens *ibi quo ſupra.*

(q) Butkens *ibi quo ſupra pag.* 133. 136. & 137. Stokmans de Jure devolut. *Part.* 2. *cap.* 3. §. 15. *pag.* 38.

(r) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* IV. *page* 154.

II. Boek.

Hendrik I. 1196.

Oorlog tusschen Brabant en Gelderland.

Boudewyn Bisschop van Utrecht, overleedt in het jaar 1196. *Dirk van Holland* Domproost van Utrecht, en *Aarnout van Ijsenburg* stonden naar dat Bisdom. En alzo zy ieder even veel stemmen hadden, gingen zy naar Romen om hunne zaak te bepleiten, doch stierven beide op die reize. De Geestlykheid van Utrecht verkoos toen *Dirk van der Aare* tot Bisschop (s). Deze keuse smaakte noch den Graaf van Gelder, noch dien van Holland. Zy verbonden zig te zamen tegen dien Bisschop. Hendrik van Brabant, die een vriend van hem was, deet den Graaf van Gelder weten, dat hy van zyn verbondt met den Graaf van Holland zoude afzien, of dat hy genoodzaakt zoude zyn, den Bisschop met al zyne magt by te springen. Deze stoorde zich hier niet aan, waarom Hendrik hem in zynen dienst tot verdediging des Bisschop daagde, waartoe de Graaf als zynen leenman verpligt was. Hy bleef niettegenstaande dit in gebreke, waarom Hendrik goedvondt hem te beoorlogen. Alvoorens het hier toe kwam, werd dit geschil te Orten bygelegt.

Vrede gemaakt te Orten.

Men kwam overëen, „ dat de Graaf van „ Gelder, den Hertog van Lothringen tegen „ een' ieder, en overal, behalven tegen het Ryk, „ bystaan zoude." Van dit verbond waren de Graaven van Loos, van Gulick, en verscheidene Leenmannen des Graafs van Gelder waarborgen. Zy zwoeren alle, dat indien de Graaf den Her-

(s) Beka in Theodorico II. pag. 62.

Hertog van Lothringen niet te hulp kwame, zy alsdan den Hertog uit de landen, die zy van den Graaf ter leen hielden, byſtaan zouden. Men bedong verder, dat alle de Brabanders te Arnhem, en de burgers van 's Hertogenboſch door geheel Gelderland Tolvry zouden zyn. Meer andere zaaken, doch van minder belang werden 'er bedongen (t).

II. Boek. Hendrik I. 1196.

De vriendſchap tusſchen Brabant en Gelderland ſcheen dus herſteld. Het eigenbelang verwekte egter nieuwe onluſten, en de Graaf van Gelder kon niet nalaten den Graaf van Ooſt-friesland, die met hem tegen den Bisſchop verbonden was, onder de hand te onderſteunen. Hier door ſchenen de oneenigheden tusſchen Hendrik, en den Graaf van Gelder te zullen herleven. De vrienden des Graafs wendden eenige verſchooningen voor, om zyn gedrag te rechtvaardigen. Zy wiſten de zaaken egter zo ver te brengen, dat men tot een verdrag kwam, het welk te Utrecht geſloten werd (u).

Nieuwe opluſten, die egter geſtilt worden.

De Graaf van Gelder, die zich weder ten oorlog bereidt had, en naderhand zich met den Hertog van Lothringen verzoende (v), leidde eindlyk het momaanzigt geheel af. Hy deedt den Bisſchop den oorlog aan, en nam de ſtad Deventer in: de Graaf van Holland viel in het Nederſticht,

Nieuwe oorlog, waar in de Graaf van Gelder gevangen werd.

(t). Butkens *Tom.* I. *Liv.* IV. *Chap.* IV. *page* 157 & 158. Copye van de Vrede tusſchen Hendrik Hertog van Gelder gemaakt, in de Archieven van 's Boſch Inventaris A. No. 301.

(u) Zie het zelve by Butkens Preuves du Livre IV. *page* 50.

(v) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* I. *pag.* 161.

II. Boek. Hendrik I. 1202.

ſticht, en ſloeg het beleg voor Utrecht. Hertog Hendrik vergaderde hier op zynen raad, die eenpaarig oordeelde, dat de Graaf van Gelder van alle zyne leenen, die hy van den Hertog hieldt, vervallen was. Dit werd den Graaf bekendt gemaakt, deze hieldt zich niet tegenſtaande dit in het bezit dier leenen. Terwyl de Hertog zich wapende, om die met geweldt te bemagtigen, verſtont hy dat de Graaf zich naar den Keizer, met weinig manſchap vergezelt op weg begeven had, waar om hy hem deedt opligten, en gevangen nemen (*w*).

's Hertogenboſch, door den Graaf van Holland, ingenomen.

De Graaf van Holland, brak zo dra hem die tyding ter ooren kwam het beleg voor Utrecht op, en belegerde 's Hertogenboſch, welke ſtad hy met zo veel geweldt aantaſtte, dat zy op den zevenden van September aan hem overging (*x*). Willem Heer van Perwys broeder van Hertog Hendrik, en *Hendrik van Kuik*, die zich met hun volk ter verdediging daar binnen begeven hadden, werden aldaar gevangen. Vermits den Graaf ter ooren kwam, dat Hertog Hendrik tot hulp in aantogt was, deet hy de ſtad met haaſt plunderen; dien hy vervolgens in koolen leide (*y*).

De Hollanders geſlagen, en de Graaf gevangen.

De Hertog die midlerwyl zyne magt met Keulſche en Luikſche knegten, en met de benden des Hertogs van Limburg, en des Graaven van Vlaanderen verſterkt had, viel de aftrekkende Hollanderen by het veer aan de Maas omtrent Heus-

(*w*) Idem *ibi quo ſupra.*
(*x*) Beka in Theodorico II. *pag.* 62.
(*y*) Butkens *ibi quo ſupra.*

Heusden op het lyf, met zulk eenen gelukkigen uitslag, dat zy verslagen en de Graaf zelf gevangen genomen werd (*z*). De Heeren van Perwys, en van Kuik, bekwamen by deze gelegenheid weder hunne vryheid, en al de gemaakte buit werd hernomen. De Hertog behandelde de twee gevangen Graaven edelmoedig. Binnen het jaar werden zy op vrye voeten gesteldt. De Graaf van Holland moest twee duizent (*a*), en de Graaf van Gelder twee duizent en vyfhonderd mark losgeld betalen (*b*). Deze was genoodzaakt om dit te bekomen, al het land tusschen Mastricht en Roermonde, aan den Bisschop van Luik, voor drie duizent mark te verpanden (*c*). Verscheidene overëenkomsten werden 'er tusschen den Hertog van Lothringen, en de Graaven van Gelderland en Holland gemaakt. „ De Graaf van „ Gelder verbondt zich, den Hertog van Loth„ ringen, als zyn' Leenheer, in den kryg te „ zullen bystaan." (*d*) Doch in een ander vry wydlopiger verdrag, „ deet hy, ten behoe„ ve des Hertogs afstand van het recht dat hy „ voorgaf in Megen, en in Kempeland te bezit„ ten. Hy draagt den Hertog zyn vry goed in „ Oosterbeeke op, en ontfangt het wederom van „ hem ter leen. Hy belooft de Brabantsche koop„ lieden Tolvryheid op den Ryn, met naame de

„ bur-

(*z*) Beka & Butkens *ibi quo supra.* Harræus *Tom.* I. *pag.* 239.
(*a*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* IV. *pag.* 165.
(*b*) Idem *ibi quo supra page* 162.
(*c*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 239.
(*d*) Miræi donat. Belg. *Lib.* II. *Cap.* LXXXIV. *Tom.* I. Oper. diplom. *pag.* 565.

II. Boek. „ burgeren van den *Bosch by Orten*", dat is 's Hertogenbosch voor welke stad, de Hertog, Hendrik I. in den jaare 1196, van Keizer Hendrik den VI. 1203. reeds Tolvryheid op den Ryn verworven had (*e*). „ Voorts herhaalt de Graaf van Gelder de ge„ daane beloftte om den Hertog in den kryg te „ zullen bystaan. De Hertog verbindt zich van „ zynen kant, ook den Graaf met de wapenen „ te zullen beschermen. Indien dit verdrag van „ 's Graaven zyde geschonden werd, belooft de„ ze te zullen gedogen dat vyf en twintig Gel„ dersche Edellieden, en zo veele Amptlieden, „ den Hertoge by staan, om den Graaf van Gel„ der tot het naarkomen hier van te dwingen." Dit verdrag werdt te Loven in het jaar 1203 getroffen (*f*). Uit het zelve is duidlyk aftenemen, dat de Hertog van Gelder in geene kleine verlegenheid geweest is. Men kan dit van den Graaf van Holland mede zeggen, zo als uit zyn gemaakt verdrag blykt.

Dordrecht, en het omliggend land, werd een leen van Braband. Het betrof voornaamlyk: „ dat de Graaf, in „ plaats van het land tusschen de Schelde en de „ Maas naar Zeeland aan, op het welk Hen„ drik van Lothringen meende recht te hebben, „ aan Hendrik de stad Dordrecht, ter wederzy„ de van het water, Dordrechtswaarde, Heris„ waarde, Dussen, en het gansche land tusschen „ Stryen en Waalwyk, tot aan het land des Her„ togs toe, aan Hendrik afstaan zoude. Al dat „ land zoude hy van Hendrik ter leen houden, „ dien

(*e*) Miraei diplom. Belgic. *Cap.* LXXIII. *Tom.* I. Oper. diplom. *pag.* 193.

(*f*) Butkens Trophees de Brabant *Tom.* I. *preuves du Livre* IV. *page* 52.

„ dien hy belooft, tegen alle zyne vyanden, uit-
„ genomen tegen het Keizerryk ten dienste te
„ zullen staan. Het zelve leen zoude volgens
„ het Brabantsch recht op de naaste erfgenaamen
„ versterven. Voorts staat de Graaf van Holland
„ al zyn recht op Breda, aan den Hertog af.
„ Hertog Hendrik verbondt zich daar tegen,
„ den Graaf van Holland tegen alle zyne vyan-
„ den, uitgenomen tegen het Keizerryk te zullen
„ beschermen. De Ingezetenen van Brabant en
„ Holland, zouden over en weder niet meer
„ dan de gewoone Tollen verpligt zyn te beta-
„ len. Ook zouden de wederzydsche kooplie-
„ den elkanders goederen om schuldt niet in be-
„ slag mogen nemen, dan na dat zy de schulde-
„ naaren voor hunne gewoone Rechters gedag-
„ vaart hadden, en geen recht daar over konden
„ bekomen. Eindlyk werd vastgestelt, dat dit
„ verdrag niet alleen tusschen de twee Partyen,
„ maar ook tusschen hunne Erfgenaamen stand
„ zoude grypen." Dit verdrag werd mede in het jaar 1203 gesloten (*g*). Dit alles doet duidlyk zien, hoe schadelyk de neêrlaag by Heusden, en 's Graaven gevangenis voor Holland geweest zyn. 't Liep tot in het jaar 1280, eer de Graaven van Holland van deze leenroerigheid ontheven werden, zo als uit het vervolg zal blyken (3).

Aal-

(*g*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* IV. *pag.* 164 & 165. VAN MIERIS, groot Charterboek van Holland *Deel* I. *bladz.* 138 *en* 139.

(3) In den Latynschen Brief te vinden in *de Handvesten der Stad Dordrecht*, door MR. PIETER HENDRIK VAN DE WAL

II. Boek. *Aalbrecht* Graaf van Moha en Dasburg, ftierf in het jaar 1211, zyn dood veroorzaakte tusfchen
Hendrik I. Hendrik Hertog van Brabant, en HUGO Bisfchop
1211. van Luik eenen oorlog, waar van de oorzaak
Oorlog met den Bisfchop van Luik. deze was. De Graaf had by zeker verdrag in het jaar 1204 gemaakt belooft, dat zyne vrye goederen *Moha* en *Waleve*, in geval hy kinderloos overleet aan de Luikfche Kerk vervallen zouden (*b*). Hy liet eene dogter na, en de Bisfchop bezette onder fchyn van dit verdrag, de Kas-

WAL *Afdeeling* I. *bladz.* 10 *en* 11 ftaat onder aan: *Acta funt hac apud Lovanium Anno Domini Incarnationis* MCC *tertio nonas Novembris.* Die geleerde Heer meent, dat deze Brief tot het Jaar 1200 behoort, en niet tot het Jaar 1203 zo als verfcheiden afichriften in houden. Zie deszelfs aantekeningen op *bladz.* 17. De redenen welke hy geeft komen zeer aanneemlyk voor; doch het is aanmerklyk, dat BUTKENS *Tropheez de Brabant Tom.* I. *Preuves du Livre* IV. page 53. welke denzelven Zoenbrief uit de Regifters van Brabant opgeeft, het Jaartal op deze wyze 'er onder fteldt, MCCIII *tertio Nonas Novembris.* Ingevaldit echt is, behoort deze brief ontwyfelbaar tot het Jaar 1203. en dezelve geeft (*ibi qua fupra*) den Zoenbrief tusfchen den Hertog van Brabant, en den Graaf van Gelder mede op, en fteldt 'er het Jaar MCCIII onder. Het is klaar, dat beide die Graven, in een en denzelven flag gevangen waren, en denklyk zich in het zelve Jaar met den Hertog verzoent zullen hebben.

Door deze vrede werd *Dordrecht*, *Dordrechtswaardt*, *Heriswaarde* en *Duffen* een Leen van Brabant. Wat Dordrecht aangaat, het is klaar welke ftad daar mede bedoeld wordt. Door Dordrechtswaarde verfta ik met den Heer van de Wal, den grooten Zuidhollandfchen Waard, wat Heriswaarde zy verklaar ik niet te weten. Duffen is thans genoeg bekendt.

(*b*) Extrait de l'Hiftoire de Liege par F. GILLIS D'ORVAL chez BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre IX. *pag.* 234.

Kasteelen van Moha en Waleve. De Hertog van II. Boek.
Brabant was hier over misnoegt, hy vermeende dat hem als Voogt over de dochter zynes Hendrik I.
ooms, het bestier dier goederen toebehoorde; te 1211.
meer om dat die van zyne grootmoeder Lutgaard Gravinne van Moha en Dasburg gekomen waren. De Bisschop was boven dien aan Graaf Aalbrecht veel geld schuldig, 't welk de Hertog als Voogd mede vorderde; en alzo Aalbrecht ook des Hertogs schuldenaar was, hoopte hy dien schult by deze gelegenheid mede te bekomen. Hy begaf zich daarom naar Luik, en vroeg aan den Bisschop reden van zyn doen, doch bekwam geen voldoenend antwoordt. Hy werd te raade zich te wapenen, en trok met een leger in het land van Luik. De Bisschop die het Kasteel van Moha versterkt, en met krygsvolkeren bezet had, om dat hy meende dat de Hertog van Brabant het daar op gemunt hadt, liet zyn land zonder eenigen tegenweer open leggen. Deze trok terstondt op de stad Luik aan, Luik door
welke hy door de verslagenheid der burgery, de Brabanders ingenomen.
genoegzaam zonder eenigen tegenstandt innam, en vervolgens ter plundering overgaf. Dit geschiedde op hemelvaarddag des jaars 1212 (i). Drie dagen daar na deedt de Hertog de geestelykheid, en burgery in het bisschoplyk paleis vergaderen, en hun den eed van getrouwheid aan Keizer *Otto* afleggen. Hier na trok hy met zyne geheele magt naar het Kasteel van Moha, doch vondt de plaats te wel versterkt en voorzien, waar-

(i) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* IV. *page* 176 & 177.

II. Boek. waarom hy Waleve bezette, dat door de Luikenaars verlaten was.

Hendrik I. 1213. De Bisschop doed den Hertog van Brabant in den ban. De Bisschop riep de Geestelykheid zynes Bisdoms binnen Hui, alwaar hy plegtig den Hertog van Brabant, den Graaf van Gelder, en alle hunne aanhangeren en begunstigers in den kerklyken ban deedt, het welk de Paus goedkeurde (*k*). De Bisschop wist inmiddels de Graaven van Vlaanderen en Henegouwen, den Markgraaf van Namen, en den Graaf van Loos in zyn belang te brengen, die met een machtig leger in Brabant trokken. Zy konden egter door de hitte en droogte die zo groot waren; dat men naauwlyks water bekomen kon niets uitvoeren. De Hertog van Brabant, die dit tot zyn voordeel nam, handelde inmiddels met den Graaf van Vlaanderen, en den Markgraaf van Namen, die een' stilstand van wapenen tusschen hem en den Bisschop bewerkten. Bestand getroffen. De Hertog beloofde daar by, dat hy de schade, die zyn volk aan de Luiksche Kerk toegebragt had, zo goed als hy konde herstellen zoude (*l*).

Oorlog tusschen den Hertog en den Graaf van Vlaanderen, en den Bisschop van Luik. Hertog Hendrik van Brabant, was in het jaar 1213 in een tweede huwlyk met Maria dogter van Filip Koning van Frankryk, weduw des Graafs van Namen, getreden. Dit gaf oorzaak, dat de Hertog de zyde des Konings tegen den Graaf van Vlaanderen koos, en zich naar het leger voor Gent begaf. De Koning bemagtigde gedurende dezen oorlog gansch Vlaanderen; doch hy was naauwlyks naar huis gekeerdt, of de Vlamin-

(*k*) Butkens *ibi quo supra.*
(*l*) Butkens *ibi quo supra page* 178.

mingen floegen aan het muiten, dreven zyne bezettingen uit hunne steden, en verzoenden zich met hunnen gewezen' Graaf Ferdinand. Deze zag zyne zaaken hier door hersteldt: waarom hy zich op den Hertog van Brabant zocht te wreken. Hy verbond zich derhalven met den Bisschop van Luik, den Graaf van Loos, en hunne aanhangeren, aan welke hy beloofde Brabant van de Vlaamsche zyde vyandlyk aantetastten. De Koning van Frankryk hieldt Ferdinand echter zo in bedwang, dat hy zyne beloften niet na komen kon. De Luikenaars van hunnen kant, kwamen ten bestemden tyde op de Brabantsche grenzen; doch als zy verstonden dat de Graaf van Vlaanderen van zyne zyde den Hertog van Brabant niet aanviel, keerden zy terstond te rug. II. Boek. Hendrik I. 1213.

De Hertog van Brabant vervolgde de Luikenaars tot aan Waleve. Hy verbrande veele dorpen, en nam de stad Tongeren in. De Bisschop trok zyne benden te zamen, en de twee legers raakte by Montenaken slaags, waarin de Brabanders de nederlaag kregen. De Bisschop kwam in den avond van dezen dag in het steedje Hanuien, dat hy verbranden liet. Het eigenste lot trof den volgenden dag het steedje Leeuwe, en nog twee en dertig dorpen daar omstreeks. De Luikenaars pleegden vervolgens, tien dagen lang allerlei soorten van wreedheden in Brabant (m). De Brabanders door de Luikenaars geslagen.

De Graaf van Vlaanderen, die zich inmiddels van den Koning van Frankryk had weten te ontslaan viel in Brabant, en belegerde de stad Brussel. Brussel door de Vlamingen belegert.

(m) Butkens *ibi quo supra pag.* 180 & 181. Harræus *Tom.* I. *pag.* 242 & 243.

II. Boek. Hendrik I. 1213. fel. De Hertog, die zich van alle kanten aangevallen, en van den Koning van Frankryk verlaten zag, wist door den Graaf van Boulonge zynen schoonbroeder eene vrede te bewerken. Deze en de Graaf van Vlaanderen, die den Hertog van Brabant van de zyde van Frankryk zochten aftetrekken, bragten het zo ver, dat 'er eene vrede tusschen den Hertog, en den Bisschop van Luik getroffen werd. De Hertog kwam zelf te Luik, daar de Bisschop den kerklyken ban ophief, waar voor de Hertog vyftien honderd ponden blanke munt betalen zoude. De Graaf van Vlaanderen bleef 'er borg voor, en nam *Hendrik* en *Godfried*, zoonen van den Hertog tot waarborgen mede (*n*).

1219. De Hertog word Voogt van alle minderjarigen, die eenige leenen bezitten. Hertog Hendrik was in het jaar 1219, tegenwoordig op den Kyksdag die te Frankfort gehouden werd. De Keizer *Frederik* verklaarde aldaar ten zynen voordeele, dat hy, en zyn nakomelingen altyd Voogden van de minderjaarigen, die eenige leenen in Brabant bezaten, wezen zoude (*o*).

1222. Orten en zyn toebehooren weggeschonken. Hertog Hendrik schonk in het jaar 1222, tot blyk zyner genegenheid, den Aartsbisschop van Keulen zyne vrye goederen te *Lommersbem* en te *Orten*, met de bosschen daar omtrent, behalven *de plaats daar zyn Paleis en de Kerk op stonde*; en ontfing dit van den Aartsbisschop wederom ter leen (*p*). Het schynt in den eersten opslag twyfel-

(*n*) BUTKENS *ibi quo supra pag.* 181 & 182. DIVÆUS *Lib.* X. *pag.* 110.

(*o*) BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre IV. *page* 66.

(*p*) IDEM *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* IV. *pag.* 189.

selagtig of de Hertog onder deze gift de stad 's Hertogenbosch, binnen wiens muuren zyn paleis stond, mede begrepen hebbe. OUDENHOVEN (q) is in dit gevoelen, en denkt dat de gemelde Kerk, de Hoofdkerk dier stad is. Ik kan my met dit gevoelen geensints vereënigen, om dat ik niet kan geloven, dat de Hertog een' der Hoofdsteden van Brabant zoude hebbe durven wegschenken. Uit den brief, by BUTKENS (r) te zien blykt klaar, dat daar gesproken wordt van een Kerk, die toen in wezen was, want men vindt daar in de woorden: *cum atrio Ecclesiæ.* Waarom ik de uitdrukking liever op de Kerk van Orten, die de Kerspel Kerk der stad in dezen tyd was toepasse. Maar boven dien meldt die brief, dat indien de Hertog daar eenige sterkte zoude bouwen, dat die mede aan de Keulsche Kerk zoude toekomen. De stad 's Hertogenbosch was nu reets versterkt: zy had eene belegering van den Graaf van Holland uitgestaan, zo als ik hier voor gemeldt heb. Het is derhalven niet denklyk, dat de Hertog daar omstreeks nog eene andere sterkte maken zoude. Tegen dit gevoelen kan men inbrengen, dat ingeval de stad 's Hertogenbosch onder deze gift niet begrepen ware, waarom dan Hendrik uitdruklyk daar van, zyn Paleis dat binnen de stads muuren stondt, uitzonderde? Ik beken, dat dit zyn opmerking zoude verdienen; maar men moet weten, dat 'er twee Paleizen des Hertog geweest zyn; een binnen

(q) Beschryving der stad 's Hertogenbosch *blads.* 3 en 4. *Edit.* 1670.

(r) *Tom.* I. preuves du Livre IV. *pag.* 69.

II. Boek. nen de stad, ter plaatse daar thans de herberg *de Zwaan*, en eenige omliggende huizen gelegen
Hendrik I. zyn, daar de Hertog zyn optrek had; en het
1222. tweede in de nieuwe *Gasthuisstraat*, welke laatste in dien tyd buiten de stad stond (*s*). Het komt my daarom voor, dat de woorden *cum Busco*, niet op de stad 's Hertogenbosch, maar op het bosch in en omtrent Orten of de stad zyn betrekking hebben. De stad lag op den grond van Orten; en de Kerk van die plaats was de Kerspel Kerk der Burgeren (*t*): gevolglyk behoorde het Paleis buiten de Lovensche poort mede onder Orten, en daarom was het noodig, dat men het met naame uitzonderde. Deze Leenpligtigheid werd in het jaar 1288, na dat de Aarts-Bisschop van Keulen, in den slag van Woeringen gevangen was, wederom afgedaan (*u*).

1235. Dood van Hendrik. Hendrik overleed op den vyfden van September des jaar 1235 te Keulen. Zyn lighaam werd in de Hoofdkerk te Leuven in het midden van het Koor begraven, alwaar zyn verheven graftombe noch te zien is.

Zyn aard. Hy word als een Vorst van grooten moed, en van een zonderling beleid beschreven. Zyn gezag in het Ryk was zo groot, dat veele Vorsten zyne vriendschap zochten. Van zyne jeugd af had hy zich aan alle ongemakken gewent. Zyne genegenheid tot den Godsdienst, kan men uit zyne mildheid voor verscheidene geestlyke gestigten en kerken opmaken: Hy was de eerste die den

(*s*) OUDENHOVEN beschryving der stad 's Hertogenbosch *bladz.* 14. *Edit.* 1670.
(*t*) IDEM *bladz.* 93.
(*u*) IDEM *bladz.* 4.

den naam van Hertog van Brabant, by dien van Lothringen voegde, en ook den geelen Leeuw op een zwart veldt in zyn wapenschild voerde, welk beide zyne nakomelingen gevolgd hebben (*v*).

II. Boek. Hendrik I. 1235.

Huwlyken en kinderen.

Hendrik had in eerste huwlyk *Mechteld* Gravinne van Boulogne, uit welke hy naliet; (1) *Hendrik den tweeden* zynen Opvolger; (2) *Maria*, uitgehuwlykt aan Keizer *Otto den vierden*; (3) *Alyda* die eerst met den Graaf van Loos, vervolgens met *Willem* Graaf van Auvergne, en laatstlyk met *Aarnoud* Heer van Wezemale in huwlyk tradt; (4) *Margareta* die met *Gerard* Graaf van Gelder trouwde, (5) *Mechteld*, die Graaf *Floris* van Holland tot man had, (6) en eene dogter, waar van men nergens dan in het grafschrift hares vaders gemeldt vind; (7) *Godfried van Leuven* genaamd, van wien de Heeren *van Leuven*, *Leeuwen*, en *Gaasbeek* afkomstig zyn (*w*). Uit zyn tweede huwlyk met *Maria* dogter van *Filip Augustus* Koning van Frankryk, weduw van *Filip* Graaf van Vlaanderen en Markgraaf van Namen, liet hy twee dogters na, (1) *Elisabeth*, die in haar eerste huwlyk *Dirk van Kleef* Heer van Dingslaken, en in het tweede, *Gerard* Heer van Wassenberg en Spremont had; (2) *Maria* die naar alle waarschynlykheid ongehuwd overleden is (*x*).

HEN-

(*v*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* IV. *pag.* 198. & 199.
(*w*) Idem ibi quo supra *pag.* 204. jusque a *page* 212.
(*x*) Idem ibi quo supra *page* 199, 213 & 215.

II. Boek. Hendrik II. 1235. Oneenigheid met Keulen.

HENDRIK DE TWEEDE was naauwlyks in het bezit der landen zynes vaders gekomen, of daar ontstonden tusschen hem en den Aarts-Bisschop van Keulen onëenigheden, die mooglyk tot een oorlog uitgeborstten zouden hebben, ingeval die by tyds niet voorgekomen waren.

Hier voor heb ik verhaald, dat Hendrik de eerstte aan de Kerk van Keulen zyne vrye goederen Orten en Lommershem geschonken had, mits dat die hem ter leen wederom uitgegeven zouden worden. De Aarts-Bisschop was uit dien hoofde, aan Hendrik duizent mark jaarlyks schuldig: en alzo dit gelt eenige jaaren achter een niet voldaan was, weigerde Hendrik dit Leen te verheffen.

Die gestildt worden.

Eenige vrienden voor verwydering beducht, bewerkten tusschen den Aarts-Bisschop, en Hendrik een verdrag, waarby de eerstte beloofde, gedurende zes agter een volgende jaaren aan Hendrik vyfhonderd mark te voldoen (y), waarmede deze zaak een einde nam.

Het Graafschap Daalhem, aan Brabant gehegt.

De oneenigheid was egter maar voor een korten tyd voorgekomen, want als *Koenraad* zoon van *Lotharius* Graaf van Hofstade en Daalhem, tot Aarts-Bisschop van Keulen verheven was, spande deze zyn uiterstte vermogen in, om Hendrik van het Kasteel van Daalhem, dat zyn vader in het jaar 1227 ingenomen had, te ontzetten. De Aarts-Bisschop belegerde het Kasteel, het welk zich egter zo kloekmoedig verdedigde, dat Hendrik geen versch volk daar binnen brengen konde. Hy trok vervolgens over de Maas, en ver-

(y) BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre IV. *pag.* 79.

vervolgde den Aarts-Bisschop tot Keulen toe. II. Boek.
Van hier trok hy naar Bon, daar hy alle de wyn-
bergen en het land daar omstreeks verwoestte. Hendrik II.
De oorlog duurde tot in het jaar 1240, wanneer 1237.
Otto Graaf van Gelder middel vondt, om de ou-
de oneenigheden tusschen de Keulsche Kerk en
het huis van Limburg, waaruit deze oorlog ont-
staan was, by te leggen. Men bewerkte ten dien
einde een dubbeld huwlyk, te weten tusschen
Adolph oudste zoon des Hertogs van Limburg,
met de zuster des Aarts-Bisschop, als mede tus-
schen *Dirk* Graaf van Hofstade neef van denzel-
ven, met de dogter van *Walleram* van Limburg,
Heer van Monjoue en Valkenburg: Hendrik Her-
tog van Lothringen schoon in dit verdrag begre-
pen, weigerde egter het Kasteel van Daalhem
aftestaan, en hy grondde zich op eenige oude
rechten, en de opperheerschappy die hy in dit
Kasteel had (z). De oneenigheden hier over
duurden tot in het jaar 1243, wanneer het Graaf- 1243.
schap Daalhem by verscheidene verdragen, aan
Hendrik in vollen eigendom overgegeven werd (a),
waar door hy zyn gebied tot over de Maas uit-
zette.

Dirk van Dingslaken oudtste zoon des Graaven De Brabanders Tolvry te Orsoy.
van Kleef, verklaarde omtrent dezen tyd, dat alle
de onderdanen van Hendrik van Brabant, en van
zyne opvolgers te *Orzoy* Tolvry zouden zyn, van
de

(z) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* V. *pag.* 229 & 230. ANONYMI Chron. Ducum Brabant. *pag.* 41.
(a) BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre IV. *pag.* 85. 86. & 87.

II. Boek. de wynen en andere koopmansgoederen die zy daar voorby voerden (*b*).

Hendrik II. 1243. De Paus *Gregorius de IX*, had Keizer *Frederik den II*, in het jaar 1239 reets in den kerklyken ban gedaan. Na het overlyden van dien Paus werd *Celestinus de IV* verkoren, dog hy bekleedde den zetel maar zestien dagen; en zyn opvolger *Innocentius de IV* beschreef in het jaar 1245, eene Kerkvergadering te Lions, waar by de Keizer in den ban gedaan, en van zyne waardigheden vervallen verklaardt werd. De Ryksvorsten vergaderden hier op te Wurtsburg, en verkoren *Hendrik* genaamd *Raspe*, Landgraaf van Thuringen schoonzoon van den Hertog van Brabant tot Keizer. *Koenraad* zoon van den gewezen' Keizer Frederik, die tot Roomsch Koning verkoren was, kantte zich tegen deze verkiezing aan; doch hy werd by Frankfort geslagen en overwonnen. Hy was genoodzaakt in Zwaben te vlugten. Hendrik belegerde hierop de stad Ulm, alwaar hy aan een bekoomen wonde stierf. Koenraad beurde hier na het hoofd weder op, en verbondt zich met verscheidene Ryksvorsten.

DeKeizerlyke Kroon den Hertog van Brabant aangeboden.

De Paus zondt een' der Kardinaalen aan Hertog Hendrik van Brabant, om hem de Keizerlyke waardigheid aantebieden. De Hertog wees die van de hand: Hy handelde egter met 's Pausen gezant zo gelukkig, dat zyn Neef Willem de II Graaf van Holland, te Nuys door de Ryksvorsten in het jaar 1247, tot Keizer gekoren

Dog die hy weigerd aantenemen.

(*b*) Opene brieven van *daags na Hemelsvaartdag* 1241.

ren: werd (c). Men wil dat Hendrik, beducht dat de moed zyns jongen neef ten eenigen tyde hem iets euvels brouwen mochte, hartlyk zyne bevordering tot Keizer wenschte, op dat hy verder van de hand zoude zyn (d).

II. Boek. Hendrik II. 1247.

De Hertogin van Brabant huisvrouw van Hendrik, was wegens haaren oom *Hendrik* Landgraaf van Thuringen en Heer van Hessenland, erfgenaam dier landen. Hoewel *Hendrik* Markgraaf van Meyssen, het grootste gedeelte derzelver bezat, nam egter Hertog Hendrik van Brabant, den naam van Landgraaf van Thuringen aan, en ontfing 'er de hulde van (e).

De Hertog van Brabant, tot Landgraaf van Thuringen gehuldigd.

Hendrik zyn einde voelende naderen, maakte binnen Loven op den 22 January 1247 zynen uiterstten wille. Hy stierf aldaar op den eerstten February daar aan volgende. Zyn lighaam werd naar de Abdye van Villers, twee uuren van Loven gelegen gebragt, alwaar in het Koor dier Kerk zyn' verheven' graf noch te zien is. Men getuigt van hem, dat hy een dapper en deugdzaam Vorst was en die zich voornaamlyk op de rust en het welzyn zynes volks en landen toeleidde (*f*).

Zyn uiterste wille en dood.

Hy was tweemaal getrouwt geweest, eerst met *Maria* dogter van Keizer *Filips de tweede*, en naderhant met *Sophia* dogter van *Lodewyk* Landgraaf van Thuringen. Deze overleefde haaren egtgenoot, en haar weduwschat werd op het land van

Zyne Huisvrouwen en kinderen.

(c) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* V. *pag.* 235 & 236.
(d) Melis Stoke *in* Willem II. *bladz.* 83.
(e) Butkens *Tom.* I. preuves du Livre IV. *pag.* 89.
(*f*) Idem *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* V. *pag.* 237.

II. Boek. van Aarschot gevestigd (*g*). Zyne kinderen uit het eerste bedt waren; (1) *Hendrik* zyn opvolger, (2) *Filip* jong gestorven; (3) *Mechteld* eerst getrouwd met *Robbert* Graaf van Artois, en naderhand met *Guy van Chatillon*, (4) *Beatrix*, eerst uitgehuwlykt aan *Herman* Landgraaf van Thuringen, en vervolgens aan *Willem van Dampierre* Graaf van Vlaanderen; (5) *Maria* getrouwd aan *Lodewyk* Graaf van Beyeren, (6) *Margriet* Abdisse van Valleduc, welke Abdye Hendrik in het jaar 1235 gestigt had. Uit zyn tweede huwlyk verwekte hy *Hendrik van Brabant*, gemeenlyk het *kind van Hessen* genaamt, waaruit het tegenwoordige huis der Landgraven van Hessen afkomstig is, en *Elisabet* getrouwd met Aalbrecht Hertog van Brunswyk (*h*). Hendrik liet behalven deze kinderen noch eenen bastaardzoon na, *Gillis* genaamd, die in het jaar 1288 in den vermaarden slag van Woeringen zich bevondt, en van wien men wil dat het adelyk geslagt van *van der Balcht* afstamd (*i*).

Hendrik II. 1247.

Hendrik III. Beleg van Aken.

Hendrik de III, begaf zich kort na zyn komst tot de regering, in de belegering der stad Aken; welke stad Willem Graaf van Holland, als Keizer weigerde te erkennen. De stad gaf zich den laatsten van October 1248 over, en de Keizer deedt zich aldaar den eersten November kroonen (*k*).

Hen-

(*g*) Idem ibi quo supra *pag.* 238.
(*h*) Idem ibi quo supra *pag.* 240. 241. 242. 243. 244 & 245.
(*i*) Idem ibi quo supra *pag.* 245.
(*k*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* VI. *pag.* 252. Harræus ann. Brab. *pag.* 261.

Hendrik van Gelder verkozen Bisschop van Luik, was met verscheiden zyner onderdaanen in onmin geraakt, en had veele van dien in den ban gedaan. Hy won hier door egter niets: in tegendeel verwyderden zy zich hoe langs hoe meer van hem, waarom hy goedvondt de wapenen optenemen. Hy wist *Otto* Graaf van Gelder zynen broeder, *Willem* Graaf van Gulick zynen schoonbroeder, en Hendrik Hertog van Brabant op zyne zyde te krygen. Deze belegerden hier op de stad St. Truyen, die hy zo benaauwde, dat hem eenige gemagtigden gezonden werden, welken verklaarden dat zy den Hertog van Brabant voor hunnen hoogen Schutsheer aannamen, en uit dien hoofde hem om hulp verzochten. Zy beloofden mede tot verdediging zyner landen, even gelyk zyne onderzaaten van Diest en Mechelen, hem met de wapenen by te staan, egter met behoud van het recht van hunnen Heer den Bisschop van Luik, tegen wien of deszelfs Kerk, zy den Hertog niet zouden behoeven te volgen. Zy beloofden boven dien den Bisschop zekere somme geld, mits dat de Hertog de vrede tusschen hen en den Bisschop bevorderde. Dit verdrag dat voor den Hertog voordeelig was, mishaagde den Bisschop zeer, die hoewel hy dit voor eenen tyd ontveinsde, niets deed dan meerder geld van die van St. Truyen te vorderen. Zy verzochten hier op de hulp des Hertog van Brabant, die daar op zelf voor de stad kwam, en hen aanraadde niets meer aan den Bisschop te betalen; ook verzekerde hy hen van zynen bystand. De Bisschop was hier over zo gestoort, dat hy Hertog Hendrik in den kerklyken ban

II. Boek.

Hendrik III. 1248.

De Hertog word door den Bisschop van Luik in den ban gedaan.

II. Boek. Hendrik III. 1248.

deedt, onder voorwendzel dat hy de gemeene weiden (*l*) in Brabant zich toeëigende en de Geestlyk-

(*l*) *Gemeene Weiden* worden in Brabant genaamt de heiden, vroentens, en alle onbebouwde landen, welke geene byzondere lieden toekomen. Van deze landen behoort de eigendom volgens het recht den Vorst des lands toe: en het is waarschynlyk, dat voorheen die met gemeene bewilliging hem overgegeven zyn, om daar onder anderen zyne hofhouding uit goed te maken, vermits die in hunnen aard niemand toebehoren. Zy worden by de Rechtsgeleerde onder de Domeinen, of Prinsen goederen gerekend, zie SIXTEN. *de regal. Lib.* I. *Cap.* I. *No.* 14; en met opzigt tot de Domeinen der Graaven van Holland by BORT, *Traktaat over de Domeinen van Holland Deel* I. §. 5. 6 *en* 7. en voor zo veel Brabant betreft by STOKMANS Decis. Brab. *Decis.* 87. §. 3. De Hertogen hebben van tyd tot tyd, het gebruik dier heiden en gemeentens aan de dorpen en plaatsen, onder wiens rechtsgebied zy behoorden uitgegeven, mits zy aan zyne Domeinen daar voor jaarlyks iets betaalden, welke betaaling een *Chyns* genaamt wordt. De Hertog heeft egter den eigendom der grond aan zich behouden, waarom de dorpen geene stukken dier gemeene weiden aan byzondere lieden zonder zyn verlof verkopen mogen. In dit geval word op yder verkocht stuk, ten voordeele der Domeinen een Chyns gesteld, te weten tot erkentenis van den afstand van den eigendom der grond, gelyk dit al uit *hun* Ho. Mo. Res. *van den* 20 *Novemb.* 1660 *en hun Ed. Mo. Res. van den* 20 *May* 1648 blykt. De mineraalen, veengronden, verborgene schatten, gelyk mede de tienden van het koorn dier nieuwe verkochte stukken gemeente, blyven aan den Hertog of de Domeinen. Zo dat Hertog Hendrik, in dit geval aan zyne Domeinen maar gevoegt heeft, het geen volgens het gemeene recht daartoe behoorde. Ik vinde zelf in latere tyden, dat *Filip de Goede* als Hertog van Brabant, by *Ordonnantie van den* 26 *May* 1462, bevolen hebbe, dat die welke eenige vroentens, heiden of moeren bezaten, de Verkrygbrieven daarvan moesten overbrengen, en dat de ingezetenen van het dorp *Deurne* in de Meyerye, die voorgaven op

den

lykheid de nieuwe tienden (m) onthieldt. En alzo de Bisschop aan den Hertog van Brabant, Mechelen, Hougaarde en Bavenchem voor dertien hondert mark verpand had, wist hy in het jaar 1256, van den Paus eene Bull te verkrygen, waar by hem toegestaan werd, den twintigsten penning van het inkomen der Geestlyken in zyn geheel Bisdom te ligten. Hy had hier mede voor die

II. Boek. Hendrik III. 1248.

den 1 Maart 1325. zekere gemeente, onder het rechtsgebied hunner plaats gelegen, verkregen te hebben, schoon zy die veel jaaren gebruikt hadden, om dat zy daar van geen Verkrygbrieven vertonen konden, wederom van den Hertog hebben moeten kopen, waar van op den 20 January 1465 nieuwe opene brieven gegeven zyn.

(m) *Nieuwe*, anders *Novale Tienden* worden zulken genaamdt, die geheven worden van het koorn, dat op landen die van de heiden of gemeentens afgestoken zyn, wast. Zie SCHRASSERT *de jure decimandi Gelr.* Cap. 5. §. 9. De Geestlykheid dreef, dat de Tienden der vruchten van de nieuwe landen, als nieuwlings opkomende zaaken, van een' anderen aart waren, dan de Tienden der oude landen, welke by het verkryg van de Tienden bebouwt wierden, en gevolglyk dat die, welke in het algemeen met de Tienden over zekere plaats verleid was, geen recht tot de nieuwe Tienden had, maar dat deze aan de Geestlyken, die zich de Tienden van alles aanmatigden toebehoorden, zie VAN DER SCHELLING *Hollands Tiendrecht* Cap. 40. §. 3. Men vind zelf dat zommige Nederlandsche Vorsten aan de Geestlykheid dit voorgewend recht overgegeven hebben, waar van de uiterste wil van Hertog Hendrik de III. van Brabant ten voorbeelde strekt; zie dezelve in *het Plakaatboek van Brabant.* Deel I. bladz. 91 en 92, waarby hy aan de Geestlykheid de nieuwe Tienden in Brabant overgegeven heeft. Naderhand is het recht der nieuwe Tienden wederom als een Domein gerekendt, gelyk tegenwoordig die alom in de Meyerye, voor zo ver die niet aan eenige byzondere Heeren van Heerlykheden vergundt zyn, ten behoeve van 's Lands Domeinen verpacht worden.

II. Boek. Hendrik III. 1256.

die pandpenningen wederom te geven. Zo dra dit Hendrik ter ooren kwam, verboodt hy alle zyne Leenmannen en de Geestlyken in Brabant, die voor het grootste gedeelte toen ten tyde onder het Bisdom van Luik behoorden, dien te betalen, of dat hy anderzints hen den tienden penning van hunne inkomsten afvorderen zoude (n). Men bewerkte te Brussel aan een vergelyk tusschen den Bisschop en den Hertog, doch te vergeefsch. De eerstte, nam inmiddels zyne kans waar, en kwam in stilte binnen St. Truyen, daar hy de geheele regering veranderde, en daar in die zyne zyde hielden stelde. Hy onderzocht verder naar zulken, die den Hertog van Brabant toegedaan waren welker huizen hy deedt verwoesten. Om zich geheel van de stad meester te maken deedt hy de poort waar door men naar Brabant gaat toemetselen, en naar de zyde van Mastricht een Schans opwerpen om de ingezetenen in bedwang te houden (o). De Hertog van Brabant klaagde geweldig hier over aan alle zyne vrienden. *Floris* Voogd van Holland, beloofde op den 21 Maart 1256 den Hertog; dat indien hy of de verdere gekorene Scheidslieden bevonden, dat de Bisschop iet onwettig die van St. Truyen aangedaan had, of dat de Toren of het Kasteel aldaar, tegen zekere voorwaarden by hun te Brussel beraamd, of ten smaad des Hertogs gemaakt ware, dat zy alles herstellen, en het Kas-

(n) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* VI. *pag.* 258 & 259. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 265.

(o) BUTKENS ibi quo supra *pag.* 260. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 266.

Kasteel zouden doen afbreken (*p*). De vrede werd kort hierop hersteldt, en de Bisschop bleef in het bezit van St. Truyen, welks Kasteel hy verder mogt versterken om de ingezetenen in toom te houden (*q*).

II. Boek. Hendrik III. 1256.

Ik heb hier voor verhaald, dat Dirk Graaf van Hofstade aan Hertog Hendrik den II. het Kasteel en het land van Daalhem overgaf. Het zelve land was voor een gedeelte leenroerig aan den Hertog van Limburg. En alzo de Hertogen van Brabant aan geen waereldsche Vorsten, behalven aan het Ryk leenpligtig waren, spande Hendrik zyn uiterstte vermogen in om zich onafhanklyk Heer van Daalhem te maken. Hy handelde derhalven met *Walleram* Hertog van Limburg, die op Paaschdag des jaars 1257, hem alle zyne leenen in het Graafschap Daalhem gelegen overgaf, zonder dat hy of zyne nakomelingen op die eenige eischen zouden kunnen maken. De Hertog van Brabant gaf hem voor dien afstand zes honderd mark Keuls (*r*).

Het geheele Graafschap van Daalhem aan Braband gehegt.

In het jaar 1258, werd te Antwerpen een Steekspel gehouden, daar Floris Voogd van Holland zodanig gekwetst werd, dat hy aan die wonde overleedt (*s*). Men was het in Holland over de voogdye des jongen Graaf niet eens. Eenige verkoren Otto Graaf van Gelder: Anderen, Hertog Hendrik van Brabant. Deze begaf zich hier op

1258. Hendrik staat de voogdye over den Graaf van Holland af.

(*p*) Idem ibi quo supra *pag.* 261. Van Mieris groot Charterboek vad Holland *Deel* I. *bladz.* 294.
(*q*) Harræus ibi quo supra.
(*r*) Butkens ibi quo supra *page* 263.
(*s*) Melis Stoke *bladz.* 95.

II. Boek. Hendrik III. 1261.

op naar Holland alwaar hy de voogdye nevens *Aleida* weduw van *Jan van Avennes*, moey des jongen Graaf aanvaardde. Dan om de oneenigheden die 'er waren keerde hy naar huis, en gaf de voogdy aan Aleida en 's Lands Staaten over (*t*).

Zyn dood, huisvrouwe, en kinderen.

Hendrik de III. overleedt, korten tyd hier na in zyn Kasteel te Leuven. Zyn sterfdag wordt op den agt en twintigsten van February des jaars 1261 gesteldt (*u*). Hy werd te Leuven in het Predikheeren-Klooster, het welk hy nevens zyne huisvrouwe gesticht had begraven (*v*). Hy was getrouwdt geweest met *Aleida* dogter van *Hugo van Bourgondien*, en *Jolenta de Dreux* (*w*), waar uit hy de volgende kinderen naliet; (1) *Hendrik*, die den Geestlyken staat aannam, (2) *Jan* die Hendrik opvolgde, (3) *Godfried* die voor zyn aandeel de landen van Aarschot, Sichene, en anderen bekwam, (4) *Maria* die aan *Filip den III.* Koning van Frankryk, ten huwlyk gegeven werd (*x*).

Zyn' aart.

Hendrik werd beschreven als een goedaardig en vreedzaam Vorst zonder hoogmoed, en die het recht in zyne landen door het doen on-

(*t*) Butkens ibi quo supra *bladz.* 264.

(*u*) Idem ibi quo supra *page* 267. Divæus *Lib.* XI. *pag.* 121.

(*v*) Divæus, ibi quo supra. Harræus, *Tom.* I. *pag.* 267.

(*w*) Tabula Chronologica Ducum Brabant. Mechil. 1669 *pag.* 43.

(*x*) Butkens ibi quo supra *page* 270 & 271. Stokmans, de jure devol. *Part.* II. *Cap.* 3. *num.* 15. *pag.* 39.

onderhouden der wetten bloeyen deedt (y). II. Boek,
Omtrent een jaar voor zyn overlyden, maakte Hendrik
hy zynen uiterſten wil, welke veele goede zaa- III.
ken voor de ingezetenen van Brabant inhieldt. 1261.
Zy behelsde zaaklyk: „ dat de Brabanders niet Uiterſte
„ als by vonnisſen geoordeeldt zouden worden. wil.
„ Dat dezelve in vervolg van alle ſchot en lot
„ vry zouden wezen, behalven wanneer de Her-
„ tog, tot verdediging van den lande of het
„ Ryk te veldt moeſt trekken, of wel als hy een'
„ zoon of dochter uithuwlykte, of een' zoon
„ Ridder maakte. Hy ſchonk de nieuwe tienden
„ aan de Geeſtlykheid, om dat hy oordeelde dat
„ die hen toebehoorden. Hy wilde mede, dat
„ men uit Brabant de Jooden, en andere woeke-
„ raars dreef; ten ware zy op den voet als de
„ andere kooplieden nering wilden doen. Hy
„ maakte ook ſchikking, dat zyne gemaakte
„ ſchulden uit zyn huisraad en zilverwerk be-
„ taaldt zouden werden." Dezen uiterſten wil,
heb ik om dat die niet algemeen bekend is,
hier na in de Bylaagen geplaatſt.

Na den dood van Hendrik waren het zyne Adelheid
bloedvrienden over het bewind der landen, en als Voog-
der voogdye zyner nagelaten kinderen niet eens. desſe ge-
Hendrik Landgraaf van Thuringen en Hesſen, ſteldt.
vorderde dit als broeder van den overledenen Her- Onluſten
tog; Adelheid weduw van Hendrik, wiſt eg- over die
ter zyne redenen by 's Lands Staaten te veryde- voogdye.
len. Godfried van Leuven Heer van Gaasbeek,
eigen neef des overledenen Hertog, eiſchtte den
voor-

(y) Butkens ibi quo ſupra pag. 267.

II. Boek. voorrang als Voogd boven alle anderen, doch de Hertogin weduw ging hem heimlyk tegen. De

Adelheid als Voogdesse. 1264. Heer van Gaesbeek die dit merkte, en op de genegenheid des volks steunde, nam 's Lands bewind en de voogdye over de minderjaarige kinderen aan. 's Lands Staaten vonden zich zo slegt by zyne bestieringe, dat zy Otto Graaf van Gelder, en zyn' broeder Hendrik gekoren Bisschop van Luik, de naaste vrienden van Adelheid, tot Voogden en Bestierders stelden. De Hertogin weduw, en 's Lands Staaten ontdeeden zich egter van hen korten tyd hier na beleefdlyk; en *Godfried* Heer van Perwys uit het bloed van Brabant gesproten, nevens *Wouter Bertbout* Heere van Mechelen, werden met de Hertogin in hunne plaats gesteldt. En alzo Hendrik de oudste zoon van Hendrik de III, zwak van geest en lighaam was, en dus weinig bekwaamheid tot 's Lands bestier beloofde, lieten de gezamentlyke

Men wil Jan doen opvolgen. Voogden hunne gedagten gaan, om Johan zynen jonger broeder tot opvolger van Hendrik de III. te bestemmen, waartoe ook veele der Baanderheeren en steden, maar voornaamlyk de Hertogin, die veel werk van Johan maakte neigden. 'Er waren echter andere met naame de stad Loven, die zich hier tegen kantten.

Waar tegen veelen zig stellen. Zy meenden dat het eene ongehoorde zaak ware, een' jonger' broeder voor een' ouder', om wat reden het ook mogte zyn te trekken. *Aarnoud van Wesemaale* Maarschalk van Brabant, die als toen met een moeye des overledenen Hertog getrouwdt was, stelde zich aan het hoofd der laatsten. De zaak liep zo ver dat de burgery van Leuven zich in tweën verdeelde. De Heer

van

van Wesemaele; toog met eenige Ridders derwaards, en deedt het gedeelte der burgery dat niet in zyne belangen was de stad uittrekken, waar van hy het bestier op zich nam. 's Lands Staaten zonden verscheidene gemagtigden derwaards, die hem te vergeefsch tragtten te bewegen de wapenen neder te leggen. Hy leide de schuldt van alle deze wanorde op Wouther Berthout, die als gemeldt is, tot Voogd aangesteldt was. Dit schoot zulke diepe wortelen in de gemoederen der Leuvensche Burgery, dat zy, onder het geleide des Heeren van Wesemaele, de wapenen opvatteden om Berthouts landen te verwoestten. Deze kreeg hier van zo dra de lugt niet, of hy vereënigde zich met die van Brussel en Mechelen, en trok met hen tegen die van Leuven, welke hy by *Leespe*, tusschen die stad en Mechelen aantrof, en geheel versloeg (z).

II. Boek. Adelheid als Voogdesse. 1264.

Slag by Leespe.

Inmiddels wendde de verkoren Bisschop van Luik, die t'onvrede was dat men hem buiten het bestier gesteldt had, alle moogelyke moeite aan om dat wederom te bekomen. De Hertogin wist egter middelen te vinden, om zyn voornemen te leur te stellen. Dit vertoornde hem dermaaten, dat hy na gelegenheid zocht om haar te beöorlogen.

Hy gaf voor reden, dat het Kasteel van Falais, een oud Brabantsch leen aan hem behoorde, en hy belegerde het terstond. Wouter Berthout als Voogd, nam de wapenen op, en legerde zich by

Oorlog met Luik.

(z) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* VII. *pag.* 179 & 280. Anonymi Chron. Ducum Brabant. *pag.* 42. Dintheri Chron. *Lib.* V. *Cap.* I.

II. Boek. Adelheid als Voogdesse. 1267.

by Hannuyen. Hier op trok de Bisschop naar zyn land, en ontveinsde voor eerst den spyt dien hy had, dat zynen aanslag mislukt ware (*a*). Alle deze verdeeldheden binnen 's lands, en de toebereidzelen van oorlog daar buiten, die op Brabant gemunt waren, ontrustten de Hertogin niet weinig. Zy vertrok met haaren tweeden zoon Jan naar Leuven, alwaar zy de onbekwaamheid van Hendrik om te regeeren vertoonde. Zy verzekerde de Ingezetenen, dat hy zelf voorgenomen had den geestlyken staat te omhelzen, en de opvolging der vaderlyke landen aan Jan afteftaan. De Leuvenaars, ziende dat Jan bekwaamheid en verstand had, luisterden na de Hertogin. Korten tyd hier na vergaderden 's Lands Staaten te Cortenberg, alwaar Hendrik uit eigene beweging zo hy verklaarde, zynen broeder Jan de landen van hunnen vader afstondt. Dit geschiedde op den 17 May des jaars 1267. Hendrik begaf zich naar Bourgondien, daar hy in de Abdye van St. Steven, te Dijon den geestlyken staat aannam (*b*).

Hendrik staat het bewind over het land aan Jan af.

De Bisschop van Luik tragt te vergeefsch Mechelen te overmeesteren.

De Bisschop van Luik, die zo het scheen, nog niet vergeten had, dat Wouter Berthout hem in zyn voornemen tegen het Kasteel van Falais gestuit had, kwam met een leger in Brabant. Hy meende de stad Mechelen, die toen een open vlek was te vermeesteren. Hy verbondt zich om

(*a*) Butkens ibi quo supra *pag.* 282.

(*b*) Butkens ibi quo supra *pag.* 282 & 283. Harræus *Tom.* I. *pag.* 273. Joan. a Leidis Annal. Rer. Belg. *Lib.* XXIII. *Cap.* 14. *pag.* 202 & 203. Molani Milit. Sacr. *Cap.* 62. Magn. Chron. Belg. *apud* Pistor. Rer. Germ. *pag.* 279.

om zyn voornemen beter te doen gelukken, met II. Boek.
Margriet Gravin van Vlaanderen, welkers krygs- Adelheid
volk te Bornheim en daar omstreeks lag. Berthout als Voog-
die het Brabantsche leger geboodt, sneedt den desse.
Bisschop allen toevoer af, waar door hy hem in 1268.
geen kleine verlegenheid bragt. Hy had gezworen by St. Lambert, dat hy in spyt der Brabanders binnen Mechelen komen zoude. Waarom Berthout op voorspraak der Gravin van Vlaanderen, hem als uit een beleefdheid, eens voor eene korte poos daar in dulde, waar tegen Berthout zich niet al te zeer dorst stellen, om dat hy Mechelen van den Bisschop ter leen hieldt. De Bisschop trok weinig tyds hier na te rug, en begaf zich naar Maastricht, daar hy gewapender hand binnen kwam. Aldaar deedt hy de gerechttekenen van Brabant ter neder werpen. Hy belegerde zekeren toren, die de maasbrug te wyk beschermde. Van deszelfs bouwstoffen stichtte hy het Slot te Montfoort by Roermonde (*c*). De Burgery van 's Hertogenbosch heeft die van Mechelen in hunnen nood geenen geringen dienst gedaan, waarom zy de Bosschenaars, het lighaam van hunnen Beschermer St. Rombout wilden schenken. Deze weigerden dit heuslyk, waarom die van Mechelen goedvonden, dat wanneer eenige Bosschenaars zich aldaar ten tyde des omgangs op de Kermis bevonden, zy dat lighaam mede zouden dragen, en alsdan met eeten en wyn door die van Mechelen onthaaldt zouden worden (*d*).

Dit

(*c*) Butkens ibi quo supra *page* 283.
(*d*) Oudenhoven beschryving der Stad 's Hertogenbosch *bladz.* 181. *Edit.* 1670.

II. Boek. Dit werd noch tot den jaare 1565 onderhouden (*d*).

Adelheid als Voogdesse. 1268. De Hertogin, welke bemerkte dat zy van meer dan eenen kant aangetast stondt te werden, verbondt zich met verscheidene nabuuren, en voornaamlyk met *Dirk* Heer van Valkenburg, en met *Dirk* Heer van Heinsbergen (*e*).

Verscheiden verbonden door de Hertogin gemaakt. Hulde van Hertog Jan aan den Roomsch Koning. De Roomsch Koning *Richard* kwam in het jaar 1268 uit Engeland te Kameryk, alwaar Hertog Jan hem van al zyne landen, die hy van het Ryk ter leen hieldt, hulde deedt, uitgenomen van den weduwenschat der Hertogin. Van daar begaf de Hertog zich naar Leuven, alwaar hy alle de voorregten dier stad bevestigde, en beloofde die te zullen onderhouden. Hy deedt ook eenige oproerigen aldaar kastyden en bannen. Het zelve deedt hy ook in de voornaamste steden van Brabant, daar hy met toejuiging en vreugde ontfangen werd (*f*).

Jan I. Zyn huwlyken. Kort na dat Hertog Jan bezit van zyne vaderlyke landen genomen had, tradt hy in huwlyk met *Margriet* dogter van Koning *Lodewyk* van Frankryk de *Heilige* genaamdt (*g*), doch welke in het jaar 1271, in het kraambed van eenen Prins overleedt, die met haar begraven werd (*h*). Hy nam in het jaar 1273, tot zyne tweede vrouwe

1273. *Margriet* dogter van *Gui* Graaf van Vlaanderen. De

(*d*) Kronyk der Fundatie en begin van 's Hertogenbosch Mss.
Kronyk der stad 's Hertogenbosch Mss.

(*e*) Butkens ibi quo supra *page* 283 & 284.

(*f*) Butkens ibi quo supra *page* 284. Dintheri Chron. ibi quo supra.

(*g*) Butkens ibi quo supra.

(*h*) Butkens ibi quo supra *page* 332.

De moeder der aanstaande Hertogin schonk de bruitschat van wylen haaren zoon *Willem*, die met *Beatrix* van Brabant, moey des Hertogs getrouwt was, en van wien zy dien nog te vorderen hadt, by deze gelegenheid aan den Hertog (*i*).

II. Boek. Jan I. 1273.

Hertog Jan wapende zich kort hier na voor het eerst. Hy had voorgenomen zich op den Bisschop van Luik te wreken, waarom hy zyn leger tusschen Leuven, en St. Truyen by een vergaderde. De Bisschop hieldt in die stad eene sterke bezetting, hy schroomde het veldt te houden, en een slag te wagen. De Hertog maakte zich hier op gereedt om Luikerland te verwoesten, doch vermidts hy de tyding van de dood zyner moeder Adelheid, die op den 23 October des jaars 1273 overleedt ontfing, liep alles te niet (*k*).

Dood van de Hertogin Adelheid.

Alzo Adelheid verscheidene jaaren als Voogdesse na het overlyden van haaren Gemaal regeerde, zal ik eenige byzonderheden van haar alhier opgeven. Zy bestierde het Hertogdom met gestadige moeilykheden; die gewoonlyk in tyden der vrouwlyke regeringen hier te lande voorvielen. Zy hieldt briefwisseling met *Thomas van Aquinas*, van de Predikheren orde, wiens raad en gevoelen zy by verscheidene gelegenheden innam. Thomas droeg aan haar het XXVIIste Deel zyner werken op, waarin hy verhandeldt, hoe een Vorst wyslyk, en zonder iemand te benadelen zyne Staaten bestieren kan. Hy pryst veele deugden van Adelheid, voornaamlyk dat zy

Haar aart en levenswyze na Henriks dood.

(*i*) BUTKENS ibi quo supra *pag*. 286.
(*k*) BUTKENS ibi quo supra *page* 286.

II. Boek.

Jan I.
1273.

zy zo veel voor zyne Orde gedaan had. Zy deedt by het Klooster der Predikheeren te Leuven een huis stichten in het welk zy woonde, en na haar overlyden aan dat Klooster schonk. Meer andere geestlyke gebouwen heeft zy gestigt. In het gemeen oordeelde men egter, dat Adelheid hoewel zy wysheid en deugd bezat, zich niet te min, door haare geweldige driften te ver vervoeren liet (*l*), waar aan men mooglyk veele ongelukken, die gedurende haar bewind voorvielen, te wyten had. Zy werd naast haaren man in de Kerk der Predikheeren te Leuven begraven.

1276.
Die van Heusden tot reden gebragt.

Die van Heusden, met hunnen Heer deeden in het jaar 1276, die van 's Hertogenbosch, tegen den inhoud der overeenkomst met Hertog Hendrik III. gemaakt, eenige moeilykheid aan. De Drossaard van Brabant trok naar Heusden om die grieven te doen beteren, doch hy vondt den Heer van Heusden in de wapenen, en het Kasteel aldaar met Hollandsch krygsvolk bezet. Hertog Jan trok hier op met al zyn volk naar Heusden, met voornemen om dien Heer te kastyden. Zo dra deze hier van kennis kreeg, deedt hy de Hollandsche bezetting uittrekken, en hy handelde door eenige vrienden met den Hertog zodanig, dat deze hem verschoonde; doch de Hertog leide eenigen van zyn volk in het Kasteel te Heusden (*m*).

Verbond tot bewa-

De Hertog trok van daar naar het land van Limburg, om eenige Heeren te straffen, die de koop-

(*l*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* VI. *pag.* 267. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 271. 272 & 273.

(*m*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* VII. *pag.* 289.

kooplieden welke uit Brabant kwamen geplunderdt hadden. Hy nam aldaar het Kasteel van Ringelberg in, dat hy vernielde. Van daar begaf hy zich naar de Roer, alwaar hem de Aarts-Bisschop van Keulen, de Hertog van Limburg, de Graaf van Kleef, de Heer van Heinsbergen, en andere ontmoetten. Deze kwamen aldaar overëen, dat men zulken, die de kooplieden eenigen overlast deeden met gemeene magt vervolgen zoude: en de Hertogen van Brabant en van Limburg, als mede de Aarts-Bisschop van Keulen, wierden als Opperbewaarders der wegen tusschen den Ryn en de Maas aangesteldt. (*n*).

II. Boek. Jan I. 1276. Ring der wegen tusschen den Ryn en de Maas.

In den jaare 1277 werd de Graaf van Holland *Floris de V.* te 's Hertogenbosch in tegenwoordigheid van Hertog Jan van Brabant, Ridder geslagen (*o*). Hy bestierde zedert alles in Holland, en deedt zyne Voogdes *Adelheid* vertrekken (*p*). Ik heb nergens gevonden wat Floris hier toe bewogen hebbe, als mede niet, waar ter plaatse dit geschied zy. Volgens de gewoonte deed men dit in een der Kerken voor den hoogen Autaar, gelyk ik zulks van *Filip* zoon van Keizer *Maximiliaan*, die in het jaar 1481 hier ter stede, in het hooge Koor der Hoofdkerk Ridder geslagen werd, aangetekendt vinde (*q*). Vermits de bouwing der Hoofdkerk alhier eerst in het jaar 1280 be-

1277. De Graaf van Holland te 's Hertogenbosch Ridder geslagen.

(*n*) Butkens ibi quo supra *page* 289.
(*o*) Oudenhoven beschryving der stad 's Hertogenbosch *blads.* 169. *Edit.* 1670.
(*p*) Melis Stoke *blads.* 101.
(*q*) Oudenhoven *blads.* 171.

II. Boek. Jan I. 1277.

begonnen werd (r), heeft dit my doen denken, dat die plechtigheid in de Kerk van het Franciscaner- of Minderbroeders-Klooster geschied zy; te meer, om dat die voor het bouwen der Hoofd Kerk, tot eene Kapelle die onder de Kerkspel Kerk van Orten behoorde, gemaakt werd. De Hertogen hadden behalven dit, nog een byzonder recht tot deze Kapelle, om dat zy tot hunnen byzonderen dienst als eene Hof Kapelle gediendt hadde; van welkers Kapellanye zy ook langen tyd begifters geweest zyn, en die zy nevens de Kapelle en het paleis aan de Minderbroeders geschonken hebben (s).

Hendrik Landgraaf van Hessen staat van al zyn recht op Brabant af.

Ik heb hier voor gemeldt, dat Hendrik II. Hertog van Brabant, onder anderen eenen zoon naliet, Hendrik genaamd, waar van de Landgraven van Hessen afstammen. Deze werd Landgraaf, en erkende in het jaar 1279, dat hy ten behoeve zynes Neefs Hertog Jan van Brabant afstondt van alles, het welke hy wegens zynen vader Hendrik II. op het Hertogdom van Brabant eischen kon (t).

De Hertog word Opperbeschermer der stad Aken.

De Regering der vrye Rykstad Aken had in het jaar 1277 den Hertog van Brabant, als haaren Opperbeschermer aangenomen (u). Tusschen die stad, en den Graaf van Gulik, die Onder-Advokaat of Beschermer daar van was, waren geweldige verschillen ontstaan. Hy kwam by nagt over de wallen binnen de stad, en werd aldaar zonder dat men wist wie hy ware, door die van het

(r) Oudenhoven *bladz.* 94.
(s) Gramaye in Taxandria *pag.* 8. *col.* 1.
(t) Butkens ibi quo supra *page* 292 & 293.
(u) Butkens *Tom.* I. preuves du Livre IV. *page* 108 & 109.

het slagtersgild dood geslagen (v). En alzo de onëenigheid tusschen zyne kinderen en die van Aken bleven duuren, verzocht de Regering dier stad in het jaar 1280. den bystand des Hertogs van Brabant, en erkende dat hy en zyne Opvolgeren ten eeuwigen dage, den Opperstten Advokaat en Beschermheer hunner stad zouden zyn, zo als zyne voorvaderen de Hertogen van Lothringen en Brabant geweest waren. Hertog Jan verklaarde zich van zynen kant daar voor (w). II. Boek. Jan I. 1280.

Vermits alhier gesproken is van den Opperbeschermer van Aken, zal het niet ten onpas komen, dat ik het onderscheid tusschen den Opperbeschermer en Advokaat, en den Onderadvokaat dier stad opgeve. De eerstte bezit het hooge rechtsgebied, de bescherming en verdediging des Keizerlyken Stoel, het welk van rechtswege de Hertogen van Nederlothringen, als *Vicarissen* en *Luitenants* des Keizers door het geheele Ryk van Lothringen toekomt. Zy bestierden in deze hoedanigheid, in dien Keizerlyken Stoel het hooge rechtsgebied over alle de zaaken die in hun Hertogdom voorvielen, welke voor hen by wyze van beroep gebragt werden. De tweede of Onderadvokaat hoewel minder van gezag, is egter aanzienlyk, want hy bezit het Schout-ampt, en uit dien hoofde is hy rechter en gewoonlyken Schout des Keizers binnen de stad, en heeft de begeving der Proosdy van O. L. Vrouwe Kerk of Onderscheid tusschen den Opper- en Onderadvokaat dier stad.

(v) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* VII. *page* 290 & 291. DIVÆUS *Lib.* XII. *pag.* 125.

(w) BUTKENS ibi quo supra *pag.* 293. DINTHERI Chron. *Lib.* V. *Cap.* II.

II. Boek. Jan I. 1280.

of het Munster aldaar, en eenige renten. Deze waardigheid is niet erflyk, maar de Keizer geeft die voor zyn leven aan wien hem goeddunkt. De Graaf van Gulik had die voor eenig geld in pandschap bekomen. Na zynen dood reezen 'er verscheidene onlusten over. Het Onderadvokaatschap kwam in verscheiden handen, tot dat Keizer *Karel de IV.*, in het jaar 1347, aan *Willem* Markgraaf van Gulik, dit voor twaalfduizend Duitsche guldens verpandde, en hy beloofde daar by, dat hy dit pandschap nimmer af zoude leggen (*x*).

De Graaf van Holland van het leenmanschap wegens Dordrecht ontslagen.

De Graaf van Holland, had zedert het jaar 1203, wegens de stad Dordrecht, Dordrechtswaarde, Hereswaarde, Dussen, en al het land tusschen Stryen en Waalwyk, tot aan het land des Hertogs, Leenman van Brabant geweest. Hertog Jan van Brabant ontsloeg Floris Graaf van Holland vrywillig van dit leenmanschap, zonder dat ik eenige redenen, waarom dit geschiedde, aangetekend vinde, en hy beloofde den Graave zo lang hy leven zoude, met raad en daad te helpen (*y*).

Oorlog om Limburg.

Walleram Hertog van Limburg, overleedt in het jaar 1280. Na zynen dood, nam *Reinoud* Graaf van Gelder en Zutphen, die de eenige dogter van Walleram in huwlyk had, den naam van *Hertog van Limburg* aan, en stelde zich in het

(*x*) Butkens ibi quo supra *page* 293. 294 & 295.

(*y*) Brief van Hertog Jan, van Zondag na *St. Dionysdag* 1280. by Butkens preuves du Livre IV. *page* 113. Van Mieris groot Charterboek van Holland *Deel* I. *bladz.* 433 en 434.

het bezit van dat Hertogdom. Hoewel *Adolph* Graaf van Berg, die een broeders zoon van Walleram was, vermeende den naaſtten erfgenaam te zyn, en hoewel de Gravin van Gelder, twee jaaren hier na kinderloos ſtierf, eiſchte Graaf Reinoud egter dit Hertogdom voor zyn leven. De Graaf van Berg die ligt begreep, dat hy zonder oorlog, die hem zyne uitgeputte ſchatkiſt niet toeliet te voeren, den Graaf van Gelder niet verdryven kon, vondt goed al zyn recht op Limburg aan Hertog Jan van Brabant afteſtaan (z). Hertog Jan heeft egter, volgens eenige Schryvers, daar voor den Graaf van Berg zes duizend vyf en twintig ponden Lovens, en nog vier duizend drie honderd een en tagtig mark, dat een geweldige ſomme geld in dien tyd was, voldaan (*a*). Men arbeidde zedert zonder vrugt, om het geſchil tuſſchen den Hertog, en Graaf Reinoud by te leggen. De laatſte, en verſcheidene Heeren uit het huis van Limburg maakten een Verbond tegen den Hertog, en zy wiſten den Keurvorſt van Keulen, de Graaven van Kleef, Gulick, Naſſauw, Sponheim, Solms, Salm, en Nieuwenaarde, en vele andere grooten op hunne zyde te krygen. De Hertog trok niet tegenſtaande dit, de Maas over, en nam het Kaſteel Lismale in, dat hy deedt verdelgen en nederwerpen. Het leger der

II. Boek.

Jan I. 1282.

Verbond daar over tegen Hertog Jan.

(z) MIRÆI Chron. Belg. *ad ann.* 1070. *pag.* 190. BUTKENS, *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* VII. *page* 297.

(*a*) BUTKENS ibi quo ſupra *page* 298. Aantekeningen VAN MIERIS in het groot Charterboek van Holland, onder de verbintenis tuſſchen Hertog Jan van Brabant, met de Graaven van Kleef en Holland tegen den Graaf van Gelder, van den 6 Maart 1287. *Deel* I. *bladz.* 466.

II. Boek. Jan I. 1282.

der vereenigde Vorsten verzamelde zich omtrent de stad Aken, met voornemen om 's Hertogs leger aantevallen. Deze kreeg hier de lucht van, en trok hen tegen by Gulpen tusschen Maastricht en Aken. De beide legers waren in slagorde geschaard, wanneer door het toedoen van eenige Geestlyken, het geschil over het Hertogdom Limburg, aan de uitspraak van Gui Graaf van Vlaanderen, en *Jan van Avennes* Graaf van Henegouwen gesteldt werd (*b*). Zy spraken na hun gevoelen uit, dat de Graaf van Gelder gedurende zyn leven, het vrugtgebruik van het Hertogdom Limburg genieten, en de Hertog van Brabant na deszelf overlyden, daar van in het bezit treden zoude, en dat het Kasteel van Limburg den Graaf van Vlaanderen overgegeven zoude worden. Deze zondt vier Ridders om zich daar van in het bezit te stellen. De Graaf van Gelder, die dat Kasteel in had, wilde het zelve geenzints ruimen, maar hy hieldt de Vlaamsche Ridders daar in gyzeling. De Hertog van Brabant hieldt zich mede niet aan de uitspraak, en hy gaf voor, dat Reinoud verscheiden gedeeltens van Limburg verpand, en geweldige sommen ten laste van het zelve opgenomen had. Waar door het gebeurde, dat men wederzydts t'onvrede, zich om het geschil door de wapenen te beslissen: bereidde. 'Er vielen hier en daar schermutselingen voor, die gedeeltlyk voordelig voor de Brabanders uitvielen (*c*). De Aarts Bisschop van Keulen riep zyne verbondenen te

Het geschil aan de uitspraak van scheidslieden gesteld.

Doch waaraan men zich niet houdt.

Nuis

(*b*) Butkens ibi quo supra *page* 300 & 301.
(*c*) Butkens ibi quo supra *page* 303.

Nuis te zamen; alwaar men over een kwam, om de ſtad Maaſtricht intenemen. De Hertog die dit ter ooren kwam, zondt 'er *Hendrik* van Leuven Heer van Gaasbeek, en *Aarnoud* Heer van Dieſt, met hunne banieren, en andere Ridders met veel krygsvolk binnen, die zich zo moedig kweeten, dat of ſchoon de vyanden geweldige ſtormen op Wyk deeden, zy egter hen noodzaakten met verlies aftetrekken. II. Boek. Jan I. 1284. Vergeefſche aanſlag op Maaſtricht.

Het vereenigt leger viel hier op in het land van Daelhem, daar zy alles tot voor de poorten van het Kaſteel verwoeſtten. De Heer van Valkenburg trok de Maas over, en plunderde het dorp *Lommel* in de Meyerye van 's Hertogenboſch. De ſtad Aken hieldt het met den Hertog, waarom de verëende Vorſten haar allen toevoer affneden. De Hertog deedt hier om onder een groot geleide van volk, veele levensmiddelen daar binnen brengen, en de opſtandt in de ſtad werd ras geſtildt (*d*). Stroperyen.

De Aarts-Biſchop die niet wel velen konde, dat de Hertog in het bezit bleef van het Kaſteel van Kerpen, dat hy onlangs bekomen had, belegerde het zelve, en na dat hy dat bemagtigd had deedt hy het verbranden, en geheel vernielen. In den zomer des jaars 1285, viel het vereenigd leger op de ſtad Aken, die zich dapper verdedigde. De Hertog trok hier op met zyn leger over de Maas, waar op Aken verlaten werd; en de beide legers kwamen weder by Gulpen te ſtaan, daar men een beſtand trof, en het verſchil over Limburg, werd als toen andermaal aan de uitſpraak Kerpen ingenomen. 1285.

(*d*) Butkens ibi quo ſupra *page* 303 & 304.

II. Boek. Jan I. 1284.

Het geschil te vergeefsch aan scheidslieden gesteldt, en den oorlog voortgezet.

ſpraak der Graaven van Vlaanderen en Henegouwen geſtelt (*e*). Dit beſtand werd binnen korten gebroken, want van de zyde der vereenden werd het Kaſteel Frepont ingenomen; en van de zyde van Brabant trok *Jan* Heer van Kuik en Hoogſtraaten, over de Maas, en verwoeſtte verſcheidene dorpen in Gelderland. Reinoud van Gelder om hier over wraak te nemen, meende de ſtad Graave te verraſſen en te verwoeſtten, zy werd zo ſpoedig voorzien, dat Reinoud niet over de Maas durfde trekken (*f*). Graaf Floris van Holland, die een vriend des Hertogs van Brabant was, deedt de Gelderſchen veele ſchade; hy nam het Kaſteel Meer in, dat hy geheel verwoeſtten deedt.

Slag tusſchen de Brabanders en de Gelderſchen.

De ſtad Thiel die Hertog Jan in handen had, was geenzints verſterkt. Zy was den Heere van Kuik toevertrouwdt, die uit dezelve in Gelderland ſtroopte. Reinoud van Gelder werd daarom geraden die ſtad in te nemen. De Heer van Kuik, die zich op de veſtingwerken van Thiel niet vertrouwde, trok met zyn volk te veld, en riep den Heer van Heusden te hulp, die hem nevens veele Ridderen by ſtondt. Hoewel deze minder in getal dan de Gelderſchen waren, waagden zy egter eenen veldſlag, die zo gelukkig uitviel, dat zy de overwinning behaalden. Zy namen den Baron van Buezen en veele Gelderſche Edellieden gevangen. De Heer van Kuik begaf zich na den ſlag naar de ſtad Graave, en leide bezetting in de ſtad Thiel (*g*).

De

(*e*) IDEM ibi quo ſupra *page* 304 & 305.
(*f*) IDEM ibi quo ſupra *page* 305 & 306.
(*g*) IDEM ibi quo ſupra *page* 307.

De Graaf van Gelder had, in den beginne van dezen oorlog den Hertog van Brabant de leenplegtigheid, die hy hem wegens de Veluwe, Thielerwaard, Bommelerwaard, en andere landen verschuldigt was, doen opzeggen. De Hertog was hier om van voornemen, zich van die landen te verzekeren. Hy trok daarom met zyn leger naar *Oisterwyk* in de Meyerye van 's Hertogenbosch, alwaar hy wagtte tot dat de schepen die de Graaf van Holland hem beloofdt had te zenden, om over de Maaze te trekken, ter bestemder plaatse aangekomen zouden zyn. Hy zoude aldaar vergeessch gewagt hebben, indien *Vastaart van Ghisene* Ridder geen middel gevonden had om met eenige schuiten, die hy allerwegen te zamen geraapt had, over de Maas te komen. Het leger trok over die rivier, en versloeg eenige boeren, die den overtogt by het dorp *Hedel* wilden betwistten. De Hertog deed zo dra hy in den Bommelerwaard gekomen was, het Slot te Driel versterken. Hy wilde over de Waal trekken om den Graaf van Gelder, den Aarts-Bisschop van Keulen, en den Graaf van Luxemburg, die in den Thielerwaard waren, slag te leveren. Terstondt deedt hy den eerstten weten, dat in geval hy hem onverhindert wilde doen overtrekken, hy hem den slag aanboodt, of wel dat hy hem den vryen overtogt in den Bommelerwaard toestondt, om hunne wapenen te beproeven, en dus een einde des oorlogs te maken. De Graaf sloeg het een en ander af. Hy bezettede de dyken, en trok naar de stad Thiel, welken hy innam en verbranden liet. Hy trok van daar de Maas op naar Roermonde, alwaar hy besloot de stad Maastricht te belegeren, doch welke hy te sterk bezet

II. Boek. Jan I. 1285.

De Hertog trekt in Gelderland.

En biedt den Graaf van Gelder te vergeefsch eenen slag aan.

II. Boek. Jan I. 1285.

zet vondt, waarom hy met zyne bondgenooten, de Maas by Stochem weder overtrok, en het beleg voor het Kasteel van Witthem sloeg. Hy was egter genoodzaakt dit op te breken. Hy viel vervolgens met gelyk ongelukkig gevolg, op het Kasteel van Lonsies aan, dat na een beleg van veertig dagen door Hertog Jan ontzet werd, die hier op in het begin des jaars 1286, de voorsteden van Limburg verwoestte (*b*).

1286. Het geschil word aan de uitspraak van den Bisschop van Kameryk gelaten.

In het zelve jaar sloot de Hertog van Brabant een naauwe vriendschap, met de Regering der stad Luik, welke hem als hoogstten Advokaat, en beschermer haarer stad erkende (*i*). Hy vereenigde zich mede met Dirk Graaf van Kleef, en Floris Graaf van Holland, die hem bystand beloofden. De Hertogin weduw van Walleram van Limburg, stondt hem in het jaar 1288, het vrugtgebruik van het Hertogdom Limburg af (*k*).

Het geschil werd inmiddels, door toedoen der Koningen van Frankryk en Engeland, aan de uitspraak des Bisschops van Kameryk gesteldt; welke men wederzydsch beloofde natekomen. Het Kasteel van Limburg werd mede in zyne bewaring overgegeven. De Bisschop deedt eenigen tyd daar na de uitspraak (*l*), wiens inhoud ik nergens geboekt vind. Dit alles was egter van geen

Het werk van geen vrugt is.

vrucht, want noch de Hertog van Brabant, noch de Graaf van Gelder, wilden iets van hun recht op Limburg afstaan. Ieder van hen dacht om zyne

(*b*) Idem ibi quo supra *page* 307 & 308.
(*i*) Idem ibi quo supra *page* 308 & 309.
(*k*) Idem ibi quo supra *page* 310. Van Mieris groot Charterboek van Holland *Deel* I. *bladz.* 464.
(*l*) Idem ibi quo supra *page* 311.

zyne banden vast te maken, en zich ten oorlog te bereiden. De vereende Vorsten kwamen in het Kasteel van Valkenburg by een, en zy lieten verluiden, dat zulks een verdrag met den Hertog ten doel had. De Graaf van Gelder stondt aldaar, op zekere voorwaarden, al zyn recht op Limburg aan den Graaf van Luxemburg af, en alle de verbondene Vorsten zwoeren, dat zy dien Graaf, daar in, tegen een' ieder handhaven zouden. Hertog Jan verbondt zich, aan den anderen kant nauwer met zynen schoonbroeder den Bisschop van Luik. Hy kwam vervolgens met een leger te Maastricht, alwaar hy van het voorgevallene te Valkenburg kennis kreeg. Waar op Hy verder met vyftien honderd ruiteren, en eenig voetvolk op Valkenburg aan trok; doch verstondt aldaar dat de vereende Vorsten vertrokken waren. Niettegenstaande dit, gelastte hy zyn volk om op het Kasteel aantevallen, het welk hy denklyk bemagtigdt zoude hebben, ingeval de Graaf van Vlaanderen, die zich aldaar bevondt, niet te weeg gebragt had, dat hy van dien aanslag zoude afzien; mits dat de Heer van Valkenburg met eede zoude beloven, dat hy de wapenen tegen hem, over het geschil van Limburg niet zoude voeren, of dat hy anderfins, vierduizend mark zilver zoude betalen, waar voor de Graaf van Vlaanderen borg bleef. De Hertog vervolgde hier op den Aarts-Bisschop van Keulen, tot Heinsberg en Wassemberg, van waar hy zich naar den Ryn wendde, en al de wyngaarden en hoven tusschen Keulen en Broel verwoesten liet. Hy vermaakte zich vervolgens aldaar met de jagt, tot dat het krygsvolk het geen hy uit Brabant ontboden had, aangekomen was.

II. Boek. Jan I. 1288.

De Heer van Valkenburg moet zich onzydig houden.

Voortzetting van den oorlog.

II. Boek. Jan I. 1288.

Alhier kwamen hem onder anderen de gemagtigden der ſtad Keulen, die met den Aarts-Biſſchop overhoop lagen, opwagten. Zy klaagden dat een bende ſtruikrovers, die de kooplieden en reizigers van het hunne beroofden, en door den Aarts-Biſſchop onderſteund wierden, zich in het Kaſteel van *Woeringen*, aan den Ryn tuſſchen Keulen en Nuis gelegen, neſtelden. Zy verzochten dat de Hertog, als Opperbewaarder der wegen tuſſchen den Ryn en de Maas, de ſtruikrovers wilde uitroeijen, en het Kaſteel ſlegten. De Hertog ſtondt hen dit verzoek toe, en trok met zyn leger derwaard. De Aarts-Biſſchop, die meende dat hy den Hertog reeds in het net had, nodigde verſcheiden Heeren, om aan den buit dien hy waande op de Brabanders te zullen maken deel te hebben. Hy legerde zich omtrent een uur van Woeringen. Als de Hertog dit vernomen had brak hy de belegering op, met voornemen om eenen ſlag te wagen; en hy bleef met zyn leger den geheelen nagt onder de wapenen. De Aarts-Biſſchop, die de miſſe in de Abtdy van Buswiler bygewoondt had, vermaande zyn volk tot dapperheid, en vertoonde hen, „ dat 's Hertogs leger meer dan de helft zwakker dan het „ zyne, en hy ver van zyn land was, waar uit „ hy geene hulp verwagten konde, en dat het „ derhalven ſcheen, dat God den Hertog in zyne handen gegeven had," hy deedt boven dien, denzelven en alle de zynen in den Kerklyken ban, en hy vergaf zyn volk al wat zy tegen den Hertog doen zouden. De Hertog van zynen kant, deedt een' deftige aanſpraak aan zyn krygsvolk; „ hy vertoonde hen de rechtmatigheid zyner zaak, en het ongelyk dat zyne vyanden

Vergeefſche belegering van Woeringen.

Voorbereidzels tot den ſlag.

„ hem

„ hem aandeden, en bragt hen de dappere daa- II. Boek.
„ den hunner voorouderen, en de overwinnin- Jan I.
„ gen door hen behaaldt in geheugen." Dit moe- 1288.
digde hen zodanig dat zy verklaarden liever te sterven, dan zich te laaten overwinnen. Hier op begon het gevecht. De Hertog bemerkte, dat de vyand zich in drieën verdeeld had, gebood den zynen het zelve te doen. Hy stond gewapend aan het hoofd van zyn leger omhangen met zyn tabberd, daar zyn wapenschild op stond. De Aarts-Bisschop, ziende dat de Hertog op hem aantrok, wendde insgelyk zyne magt tegen hem, zo als ook het Luxemburgsche en het Geldersche krysvolk deeden, doch zy verwarden onder elkander. De Heer van Wesemaele, dit ziende, gaf hier op bevel aan de Brabanders dat zy zich gesloten zouden houden. De vyand schreeuwde: *op den Hertog aan!* doch de Brabanders hielden zich digt by een. De Graaf van Luxemburg, die den Hertog te lyf wilde werd nevens veele Ridders gedoodt. De Aarts-Bisschop viel meede op de Brabanders aan, maar werd door den Heer van Aarschot te rug gedreven. De Graaf van Berg, die niet anders dan boeren, alleen gewapend met stokken, waar aan yzere punten geslagen waren, te veld gebragt had, zag zo veele welgewapenden op hem aankomen, egter haastte hy zich niet om te vechten. Zyn volk werd evenwel door een' Geestlyke ten stryde aangemoedigdt, zy schreeuwden: *Berge Romeryk!* en vielen zonder onderscheid op een ieder, die niet als zy schreeuwde, vriend of vyand aan: hier na trokken zy door een gragt, en versterkt door die van de stad Keulen, vielen zy den Aarts-Bisschop met de zynen van achteren aan, daar

Slag by Woeringen.

III. Boek. Jan I. 1288.

zy zich zo wel kweeten, dat zy alles in wanorde bragten. De Graaf van Mark taftte des Aarts-Bisschops volk van ter zyde aan, waar door zy in zo eene engte geraakten, dat veelen de vlugt namen.

De Aarts-Bisschop van Keulen gevangen.

De Aarts-Bisschop vreesde dat hy in de handen van het Keulsche krygsvolk zoude vallen, wilde zich aan den Hertog van Aarschot overgeven, het welk egter de Graaf van Berg belette, die verder verzocht dat men den Aarts-Bisschop aan hem overgaf; en hy beloofde dat hy hem zonder toestemming des Hertog en zyne bondgenooten niet los zoude laten. Hy bragt hem vervolgens te Monheim, daar hy denzelven in de kerk deed opsluiten en bewaren.

Alsmede de Graaf van Gelder met veele Edelen.

De Graaf van Gelder gedroeg zich dapper met de zynen, hy werd eindlyk van de Brabanders geslagen en gevangen; zyn winpel en wapenen werden hem ontnomen. De Heer van Valkenburg die op de vlugt gedreven werd, verzamelde wel eenige vlugtende, doch deze werden wederom geslagen. Veele Geldersche Heeren, waaronder ik die van Bronkhorst, Meurs, Kuilenburg, Batenburg en anderen gemeld vind wierden gevangen, als mede *Wallerani* en *Adolph* Graaven van Nassauw, de Graaven van Nieuwenaarde, van Gulik en veele duitsche Heeren. Hier mede eindigde dit gevegt. Ik vind aangetekent, dat van den vyand omtrent elfhonderd Ridders, en veele aanzienlyke Heeren, zonder het gemeen te rekenen bleven, behalven zulken, die naderhand aan hunne bekomene wonden stierven.

Getal der gesneuvelden.

Omtrent vier duizend paarden werden van wederzyde gevelt. Van de Brabanders en hunne bondgenooten werd verhaaldt, dat 'er weinige sneuvelden; verscheidene Grooten werden egter gekwetst. Onder de dooden

den telde men *Woutber Bertbout* Heer van Mechelen, *Godfried* Heer van Waalhem, *Aarnoud van Zeelem*, en *Dirk van Heusden*. Het gevecht duurde van zes uuren des morgens tot drie uuren na den middag. De Hertog, en de andere Vorsten ontwapende zich hier op, ook deed hy zich dien avond noch te scheep naar Keulen brengen, om aldaar zyne bekomene wonden te doen verbinden, het leger eischte noch dien zelven avond het Kasteel van Woeringen op, dat zich zonder eenige voorwaarden te bedingen, op genade en ongenade overgaf. By gelegenheid van het begraven der dooden, kon men de lighaamen des Graafs van Luxemburg, zynes broeders en des Heeren van Mechelen uit de anderen, hoeveel moeite men daartoe aanwendde, niet onderscheiden. Het leger stond den geheelen nagt onder de wapenen. De Aarts-Bisschop bleef den gevangenen des Graafs van Berg, en de Graaf van Gelder dien des Hertogs van Brabant. De Graaven van Nassauw, Nieuwenaarde en andere gevangene Heeren, werden onder de overwinnaars verdeeldt. Deze slag is in het breede door JAN VAN HEELU, genaamd *van Leeuwe*, die daar van ooggetuigen geweest is, in oude nederlandsche rym beschreven en het zelve werd aan *Margareta van Engeland*, die met Hertog *Jan II.* van Brabant getrouwdt was opgedragen, het welk oorspronglyk in de *Thesaurie* der stad Brussel als nog bewaardt wordt (*m*).

II. Boek. Jan I. 1288.

Het Kasteel van Woeringen ingenomen.

De

(*m*) BUTKENS ibi quo supra *page* 311—321. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 284-286. ANONYMI Chron. Duc. Brab. *pag.* 43. 44 & 45. DINTHERI Chron. *Lib.* V. *Cap.* II.

II. Boek. Jan I. 1288.

De Hertog kwam eenigen tyd hier na in Brabant, alwaar hy met veel vreugde ontfangen werd. Hy nam eerlang bezit van Limburg, dat hy ten zynen koste gewonnen had. Hy stelde het geheugen dezer overwinning zo hoog, dat hy den oorlogskreet zyner voorouderen; LEUVEN AAN DEN RYKEN HERTOG, in LIMBURG AAN DIE HET GEWONNEN HEEFT, veranderde. Hy stichtte mede ter gedagtenis van die, eene Kapel in de Hoofd Kerk te Brussel, dien hy begiftigde, en aan de H. drie Koningen toeweidde (n).

Hertog Jan komt weder in zyn land, en neemt bezit van Limburg.

Walleram Heer van Valkenburg, was uit den slag ontkomen; Hertog Jan vreesde dat hy op nieuw verbonden tegen hem zoude bewerken, belegerde in dit jaar het slot van Valkenburg. Walleram viel inmiddels met eenig volk in Walsch-Brabant, daar hy alles plunderde en verwoestte. De Heer van Melin, die hem met eenig volk tegen trok, werd geslagen en gedoodt. De Hertog brak de belegering van het Kasteel op, en ging Walleram opzoeken, doch deze ontvlugtte hem, en verbergde zich in Namen (o).

Het Kasteel van Valkenburg vergeefsch belegerd.

1289.

De Hertog van Brabant hieldt den Graaf van Gelder omtrent zestien maanden te Leuven gevangen. Hy werd egter met die vriendlykheid en heusheid: welke men zyne geboorte schuldig was, behandeldt. Te meer om dat hy een volle neef, en schoonbroeder des Hertog was. Zedert werd, door toedoen van *Filip de Schoone* Koning van Frankryk in het jaar 1289, eene vrede ontworpen, volgens welke Graaf Reinoud van Gel-

Voorwaarden waar op de Graaf van Gelder in vryheid geraakt.

(n) BUTKENS ibi quo supra *page* 321.
(o) BUTKENS ibi quo supra *page* 322.

Gelder in vryheid gesteldt werd, mits hy voor altyd zyn recht op Limburg, gelyk mede de Kasteelen van Duisburg, Wassenberg, Herve, Spremont, en het geen daar toe behoorde afstondt. Hy zoude boven dien, vier duizend drie honderd mark Keuls, en nog agt duizend zes honderd mark, waar voor hy den Aarts-Bisschop van Keulen het Kasteel en land van Wassenberg verpand had, aan den Hertog moeten voldoen, de overige vier duizend zes honderd mark, werden hem kwytgescholden, welke ten laste des Hertogs bleven. Bovendien moest hy nog aflossen, of den Hertog zekere penningen, die hy op de landen van Duisburg en Wassenberg opgenomen had, betalen. Ingevalle men bevond dat hy die landen met nog meerder gelden na den dood zyner gemalin belast had, zoude hy die tegen den tienden penning moeten kweiten. De Graaf zoude de stad Thiel den Hertog te rug geven; en deze daar tegen de Bommeler- en Thieler-waarden den Graave afstaan, mits dat hy den Hertog daar van als zynen Leenheer erkende. Eindlyk zoude het aan het believen van den Hertog staan, om de Schans, die hy te Driel in den Bommelerwaard opgeworpen had, te slegten, of te behouden.

II. Boek. Jan I. 1289.

Hier voor het ik verhaald, dat de Heer van Valkenburg beloofdt had, dat hy de wapenen tegen den Hertog wegens het geschil over Limburg niet zoude voeren, of dat ingeval hy zulks deedt hy vier duizend mark zilver betalen zoude, en dat de Graaf van Vlaanderen daar voor borg bleef. Alzo nu dezelve Heer zich in dezen oorlog ingewikkeld, en de wapenen tegen Hertog Jan gevoerdt had, werd nog vastgesteld; dat

II. Boek. Jan I. 1289. dat Gui Graaf van Vlaanderen, dit geld binnen Brussel zoude doen tellen. Dezelve Graaf moest boven dien de Kasteelen Herve, en Spremont overgeven, mits dat de Hertog daar voor de kooppenningen voldeedt. De Graaven van Gelder, en Vlaanderen namen deze voorwaarden aan: waar op de vrede hersteld werd (*p*).

Wat de vrede met den Aarts-Bisschop van Keulen aangaat, daar van vind ik by de schryvers, voor zo ver die my bekendt zyn, niets gemeldt. Alleen verhaalt OUDENHOVEN (*q*) doch zonder eenig bewys, dat de Aarts-Bisschop omtrent dezen tyd zyne leengoederen te Lommershem en Orten, die zyne voorzaaten in het jaar 1222, bekomen hadden, den Hertog afstaan moest. Dit kan waar zyn, of wel dat zulks naderhand geschiedt zy, want het is zeker, dat Orten thans geen leen maar een vry goed is, dat onder het vrydom der stad 's Hertogenbosch behoordt.

1290. Wetten of landkeuren in Brabant gemaakt. De Hertog maakte in het jaar 1290, zekere wetten *Landkeuren* genaamdt. Zy behelsden eenige straffen en boeten tegen de kwaadsprekers, vechters, doodslagers, straatschenders, moordenaars, en geweldenaars, welke wetten thans nog voor een gedeelte plaats hebben. Zy werden in eene volle vergadering van 's lands Staten uitgesproken (*r*).

Na

(*p*) BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre IV. *page* 123. 124 & 125. PONTANI Histor. Gelr. *Lib.* VI. *pag.* 166. DINTHERI Chron. ibi quo supra. De bevrediging zelf, is te zien by MIERIS groot Charterboek van Holland *Deel* I. *bladz.* 498.

(*q*) Beschryving der stad 's Hertogenbosch *bladz.* 4. Edit. 1670.

(*r*) DIVÆUS Rer. Brab. *Libr.* XII. *pag.* 129 & 130.

Na dat *Adolph van Nassauw* in het jaar 1291, tot Keizer verkoren was, bevestigde hy den Hertog van Brabant, niet alleen in alle de leenen, vryheden, en andere zaaken, welke zyne voorzaaten van de Keizers Rudolph, Frederik, en anderen verkregen hadden, maar hy stelde hem ook tot voornaamsten Beschermer en algemeenen Rechter in het Ryk, van de Moezel af, tot aan de Zee toe, en van den Ryn tot in Westphalen, en hy gelastte alle de geestlyke en waereldlyke Vorsten, in die streeken gelegen, den zelven daar voor te erkennen (*s*). Dit schynt geschied te zyn, om de Hertogen van Lothringen in hunnen voorigen luister en magt te herstellen.

II. Boek. Jan I. 1291.

De Hertog word Stedehouder van het Duitsche Ryk.

De Hertog was door den oorlog om Limburg zodanig uitgeput, dat hy zich in veele schulden gestoken zag, waar om de Ingezetenen van Brabant hem vrywillig, een twintigste gedeelte van alle hunne goederen schonken. De Hertog verklaarde in het jaar 1292, dat zulks in geen gevolg getrokken zoude worden, en dat hy nimmer om wat reden of in welken nood hy zich bevondt, zodanigen verzoek meer doen zoude; en hy verbondt zich deswege zo voor zich, als zyne nakomelingen onder eede. Ook zoude zyn oudste zoon *Jan* dien eed afleggen, en de brieven, die daar van gegeven zouden worden mede zegelen. Hy beloofde verder, dat *Hendrik van Luxemburg*, die zyne oudste dogter in huwlyk had, dit voor zich en zyne nakomelingen goedkeuren zoude (*t*).

Die van Brabant geven den Hertog een twintigste gedeelte hunner goederen. 1292.

In

(*s*) BUTKENS preuves du Livre IV. *page* 127 & 128.
(*t*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV, *Chap.* VII. *page* 328 & 329.

II. Boek. Jan I. 1294.

In het jaar 1294, trouwde *Hendrik* Graaf van Bar, met *Eleonora* dogter van *Eduard* Koning van Engeland. De Hertog ging de bruid, die te Antwerpen landde, opwachten, en vergezelde haar tot Bar, daar het huwlyk met pracht gevierdt werd. By deze gelegenheid werd volgens de gewoonte dier tyden, een steekspel gehouden, waar in de Hertog, vermits zyne eizere handschoen los schoot, in den arm gekwetst werd. Men verbondt terstond de wonde, en hy werd naar Brabant gebragt, daar hy eenigen tyd aan die wonde, welke niet genezen wilde, kwynde. Zyne kragten verminderden allengskens, en hy overleed op den derden May 1294, in den ouderdom van omtrent drie en veertig jaaren (v). Een ander verhaaldt, dat men op de wond kwalyk acht geslagen had, en dat zyne dood hier door verhaast was (v). Hy werdt als een *grootmoedig*, milddadig, en vriendlyk Vorst beschreven: Ook getuigt men, dat hy welsprekend, en een goed en voorzigtig krygsheld was (w). Immers de slag by Woeringen geeft van dit laastte een bewys, want men getuigt van hem, dat hy daar met vier duizend mannen, de overwinning op twintig duizend behaalde (x). Volgens verhaal was hy van meer dan middelmaatige lengte, behendig en rad. Hy beminde de steekspelen zeer, zo dat hy 'er meer dan zeventig bygewoond had, en

De Hertog word in een steekspel gewondt.

Sterft.

Zyn Aart.

Gestalte en zeden.

(u) HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 289. BUTKENS ibi quo supra *page* 331.

(v) DIVÆUS Rer. Brab. *Lib.* XII. *pag.* 131.

(w) BUTKENS ibi quo supra.

(x) SLICHTENHORST Geldersche Geschiedenissen *Boek* VI. §. 59. *bladz.* 106.

en hy kocht voorbedagtlyk daar toe een veld by St. Quintin, welke plaats hy het bekwaamste daar toe oordeelde, om dat zy in het midden der geenen die van dat spel werk maakten, gelegen was (y). Zyn lighaam werd naar Brussel gebragt, en aldaar in het Koor der Minderbroeders Kerk, onder eene pragtige tombe begraven. Ten tyde der Nederlandsche onlusten, is dit graf nevens het Koor door de beeldstormers geheel vernieldt. De Aarts-Hertogen deden op het graf in het jaar 1620, eenen marmeren zark leggen, waar op zyn geslachtwapen, met de kwartieren uitgekapt werden, en daar onder een kopere plaat met een kort opschrift (z).

III. Boek. Jan I. 1294. Begrafenis.

Hy had in zyn eerstte huwlyk Margriet dogter van Lodewyk, *de heilige* genaamd, Koning van Frankryk, die in haar eerstte kraambed met haar kind overleedt. Hy tradt vervolgens in den tweeden egt met *Margriet* dogter van Gui Graaf van Vlaanderen, die in het jaar 1285 stierf, en by wien hy de volgende kinderen verwekt heeft: (1) *Godfried*, die zich in het jaar 1283, aan *Margriet van Limburg* dogter van *Hendrik* Heer van Windeke, verloofde. Het huwlyk had geenen voortgang, en men meendt, dat hy kort na de verloving overleedt; (2) *Jan II.* zynen opvolger; (3) *Margriet* welke aan *Hendrik* Graaf van Luxemburg die naderhand tot Keizer, de VII. van die naam verkoren is, uitgehuwlykt werd; en (4) *Maria*, die met *Amadeus V*, Graaf van Savoyen in huwlyk tradt (a).

Huwlyken en kinderen.

Be-

(y) BUTKENS ibi quo supra.
(z) Incliti Brabant. Duces &c. in Joh. I. pag. 16.
(a) BUTKENS ibi quo supra page 332. 333 & 334.

II. Boek. Jan I. 1294.

Behalven in deze egt, verwekte Hertog Jan de volgende bastaardkinderen; (1) *Jan* genaamd *Meeuwe*. Zyn vader gaf hem Dongelberge en Wavre. Uit dezen is het adelyk geslagt van *Dongelberg* of *Wavre* gesproten; (2) *Jannekin* of *Hannekin*, *van Mechelen* genaamd, waar uit het geslagt *van Mechelen* zynen oorsprong neemt; (3) *Jan* genaamd *Pylyzer*, waar uit het geslagt der *Pylyzers* afkomt; (4) *Margreet*, die met *Jo. Adam van Landwyk* Ridder, Heer van Horst, in huwlyk trad; en (5) *Jan*, *van der Plasch* genaamd (*b*).

Bastaard kinderen.

Zyn wapenschild.

Eer ik van Hertog Jan den Eersten afscheide, moet ik nog melden, dat hy by het wapenschild zynes vaders dat van Limburg voegde, zo dat het uit vier deelen bestondt. Het eerste en het vierde was dat van Brabant, zynde een goude Leeuw op een zwart veld, en het tweede en derde, een roode gekroonde Leeuw met eenen *dubbelden* staart op een zilver veld, zynde dat van Limburg (*c*). Het welk hy denklyk gedaan heeft, om dat hy het Hertogdom Limburg gewonnen had.

Jan II.

Jan II. Hertog van Brabant ontfing in Engeland de tyding van het overleiden zynes vaders (*d*). Hy was aldaar op den vierden January 1294, in huwlyk getreden met *Margriet* dogter van *Eduard I.* Koning van Engeland (*e*).

Eeni-

(*b*) Idem ibi quo supra *page* 334 & 335. & preuves du Livre IV. *page* 132 & 133.
(*c*) Inclyti Brabant. Duces *pag.* 16.
(*d*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* VIII. *page* 345.
(*e*) Idem ibi quo supra *page* 368.

Eenige jaaren hier na, ontstond in het land van Luik eene geweldige oneënigheid tusschen den Adel en het gemeen. De drift ging zo ver, dat een eider de wapenen opnam. De Bisschop voor grooter onheil beducht, stelde den Hertog van Brabant, met toestemming van het Kapittel der Hoofdkerk, tot Opperbeschermer van Luikerland aan. De openbrief daarvan, werd op St. Michiels-dag des jaars 1300. gegeven (*f*).

II. Boek. Jan II. 1294. De Hertog van Brabant wordt Opperbeschermer van het land van Luik. 1300.

Zedert eenen geruimen tyd, hadden de Bisschoppen van Luik met den Opperbeschermer der stad en vryheid van *Mechelen*, die egter van de Kerk van Luik afhing overhoop gelegen. De Opperbeschermers hadden van tyd tot tyd, de zaaken zo ver weten te brengen, dat zy met dien naam te onvrede, zich als Heeren van Mechelen gedroegen, zo dat de Luiksche Kerk, van dat gewest niets of luttel genoot (*g*). De Bisschop verdroeg zich derhalven met den Hertog van Brabant, en verkocht aan hem in het jaar 1300. al zyn recht, dat hy binnen Mechelen en haare vryheid bezat; op voorwaarde; dat die koop alleen v or deszelf nakomelingen tot in het derde geslagt zich uitstrekken zoude (*h*), en dat hy, op zyne kosten van Jan Berthout toen ter tyd Opperbeschermer, al het geen hy, en zyne voorzaaten, van de Kerklyke goederen naar zich genomen hadden, afhalen zoude (*i*). De Hertog kwam hier op binnen Mechelen, daar hy als Heer ge-

Hy koopt de stad, en Heerlykheid Mechelen.

(*f*) Idem ibi quo supra *page* 348 & 349.
(*g*) Idem ibi quo supra *page* 350.
(*h*) Idem preuves du Livre IV. *pag*. 137.
(*i*) Butkens ibi quo supra *page* 350.

II. Boek. Jan II. 1300. gehuldigd werd (*k*). Hy behartigde in deze zaak meer zyn eigen voordeel dan dat der Luiksche Kerk, want hy verdroeg zich met Jan Berthout, zynen leenman wegens het land van Mechelen; zo, dat deze van hem de helft dier stad ter leen ontfing. Om de burgery op zyne zyde te krygen, gaf hy nevens Berthout aan de stad verscheidene vryheden. Onder anderen had hy hun het stapelrecht van het zout en de visch, het welk de stad Antwerpen voorheen bezeten had, geschonken. Die van Antwerpen vertoonden den Hertog, dat zy dit alles van den Roomschen Keizer voorheen bekomen hadden, en gevolglyk het hem niet vry stondt, hun stads recht naar zyn goeddunken te veranderen (*l*). De Hertog die voor had zyne nieuwe Leenmannen te begunstigen, stoorde zich aan deze klagten niet (*m*). De Antwerpenaars vervoegden zich hier over by den Keizer, welke hen twee of drie jaaren na dezen tyd, dit stapelregt weder gaf (*n*).

En geeft de helft van de stad aan Jan Berthout ter leen.

De ingezetenen van Mechelen, om een geringe oorzaak t'onvrede op den Hooftschout des Hertogs, bragten denzelven ter dood. De Hertog hier over verstoort, belegerde hier op de stad. Twee der Minderbroeders kwamen in het leger, en bragten zo veel te weeg, dat de Hertog gedurende den tyd van het Paaschfeest, eene stil-

Die van Mechelen doden den Hooftschout.

De Hertog belegerd die stad.

(*k*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 294.
(*l*) Idem ibi quo supra. Dintheri Chron. *Lib.* V. *Cap.* III.
(*m*) Butkens ibi quo supra *page* 351.
(*n*) Leven en daaden der Hertogen van Brab. *blads.* 171. Divæus *Lib.* XIII. *pag.* 139 & 140. Dintheri Chron. ibi quo supra.

ſtilſtand van wapenen toeſtond. Die van Meche- II. Boek.
len bemerkten, dat de wachten gedurende dien
tyd met minder manſchap als naar gewoonte be- Jan II.
zet waren, deden eenen uitval, waar in veele der 1302.
belegeraars ſneuvelden. *Zy* werden egter wederom naar binnen gedreven, en de Hertog ſloot de ſtad nauwer in, waar door groot gebrek aan levensmiddelen daar binnen ontſtondt. De belegerden voeren hier op met eene menigte ſchepen door de Deyl in de Schelde, en voorzagen zich aan de Vlaamſche zyde van alles. De Hertog deedt terſtond eene talryke Vloot byeen brengen, welke veele Mechelſche ſchepen namen of vernielden, waar door de belegerden, die door den honger geparſt waren, de ſtad den Hertog overgaven. Hy kwam daar binnen, en deedt de poort Welke by
die naar Bruſſel ligt, nevens eenige roeden van wint.
den wal ſlegten, en het overige bleef aan zynen wil, welkers behoud die van Mechelen voor geld afkogten (*o*). Een ander die hier over ſchryft verhaaldt, dat die van Mechelen het afwerpen der poort met groot geld afkochten (*p*).

De Vlamingen, wiens moed door de over- 1304.
winning by Kortryk op de Franſchen, gerezen Oorlog
was, ondernamen in het jaar 1304. de Zeeuw- tuſſchen
ſche Eilanden aantetaſten. Hertog Jan van Bra- Brabant en
bant, te onvrede over den afſtandt van de opperſte Holland.
magt der ſtad Dordrecht en het omliggende land, in het jaar 1280, door Hertog Jan den I. aan Graaf

(*o*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 295 & 296. Divæus *Lib.* XIII. *pag.* 134. 135 & 136. Anonymi Chron. Ducum Brab. *pag.* 49 & 50.

(*p*) Leven en daaden der Hertogen van Brabant *bladz.* 166.

II. Boek. Jan II. 1304.

Graaf Floris van Holland gedaan, oordeelde dat de kans om het verlorene te herwinnen thans te schoon ware, dan dat hy 'er zich niet van bedienen zoude. Eenige voornaame Heeren vertoonden hem, dat zyn vader die leenpligtigheid reeds afgedaan had. Het was naar hun gedagten beter, dat hy de Zeeuwsche landen tusschen de Maas en de Schelde gelegen, waar op de Hertogen van Brabant recht hadden tragtte te bekomen. Dit alles kon egter zyn voornemen niet stuitten. Hy verklaarde om 's Lands Staaten eenig genoegen te geven, dat de hulp die zy hem in dezen oorlog gaven, in geen gevolg getrokken zou werden, en dat hy die als vrywillig aanmerkte (q).

De Hertog neemt Geertruidenberg in, en belegerd Dordrecht.

Hy trok derhalven door de Langestraat tot voor Geertruidenberg, zonder eenigen merklyken tegenstand te ontmoetten, en werd in korten tyd meester van die stad. Van daar trok hy naar Dordrecht, voor welke stad hy het beleg sloeg (r). De levensmiddelen waren in zyn leger ongemeen duur, voor het brood werd twintigmaal meer dan de gewoone prys betaaldt. *Nicolaas* Heer van Putten en Stryen, scheen ook de levensmiddelen te zullen afsnyden (s). Graaf Gui van Vlaanderen den voortgang van 's Hertogs wapenen vernemende, begaf zich naar Woudrichem, daar hy met Hertog Jan in gesprek trad. Men wil dat zy aldaar over de verdeling van het land oneens raakten. De Hertog, en Gui begeerden ieder een deel van Dordrecht; over

(q) Butkens ibi quo supra *page* 356.
(r) Harræus *Tom.* I. *pag.* 296. Divæus *Lib.* XIII. *pag.* 136.
(s) Butkens ibi quo supra *page* 356 & 357.

over deze verdeling ontſtondt zo veel geſchil, dat de onderhandeling vrugtloos afliep (*t*). II. Boek. Jan II. 1304.

Op de zelve wyze ging het met het beleg van Dordrecht. Het Huis te Merwede, het geen de ſtad dekte, moeſt eerſt bemagtigt worden. Dit was wel bemant, en de Brabanders ſtieten daar voor het hoofd (*u*). Nicolaas Heer van Putten en Stryen, die als gezegt is binnen Dordrecht geboodt, deedt zo veele gelukkige uitvallen, dat hy Hertog Jan noodzaakte aftetrekken: Hy trok naar *Waalwyk* in de Lange Straat, daar een ſlag voorviel waar in de Brabanders het te kwaad kregen, en het Hollandſche leger ſtak het dorp Waalwyk in den brand (*v*). Hy vervolgde des Hertogs leger tot voor 's Hertogenboſch, en verwoeſtte onderweeg alles te vuur en te zwaard. De ſtad zelf beſchoot hy met vuurige pylen, waar door brand ontſtondt (*w*). De Hertog geen kans ziende om zyn oogmerk te bereiken, week met het overſchot zynes legers dieper in Brabant te rug (*x*). Hier door werd de Heer van Putten zonder eenige moeite wederom meeſter van Geertruidenberg (*y*). Het welk verlaten word.

De vrede tuſſchen Brabant en Holland werd eerſt op den 10 April 1307 getroffen, in welke alle Vrede tusſchen Braband en Holland.

(*t*) Melis Stoke in Jan II. *bladz.* 214. 215 *en* 219.
(*u*) Extract uit de Reken. der Dordr. Ontfang *by* Balen beſchryving van Dordrecht *bladz.* 731.
(*v*) Melis Stoke in Jan II. *bladz.* 217 *en* 218.
(*w*) Leven en daaden der Hertogen van Brabant *bladz.* 166. Harræus *Tom.* I. *pag.* 296. Divæus *Lib.* XIII. *pag.* 136.
(*x*) Meyerus *ad ann.* 1304.
(*y*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 297. Oudenhoven Beſchr. der ſtad 's Hertogenboſch *bladz.* 182 *Edit.* 1670.

II. Boek. Jan II. 1305.

alle de oneenigheden bygelegd zynde, bedongen werd; dat de Leenmannen en Ingezetenen van Holland, die den Hertog in dezen oorlog gediendt hadden, en welkers goederen om die reeden verbeurd verklaart waren, in het bezit derzelver herſteldt zouden worden. Hertog Jan ſtont daar tegen volkomen af, het recht van *hulde en manſchap*, dat hy wegens Zuid Holland, op den Graaf te vorderen had, en de brieven die daar van waren, ſtelden hy den Graave van Holland ter hand (*z*).

Oproer te 's Hertogenboſch.

Als de Hertog de buitenlandſche zaaken afgedaan en vrede gemaakt had, vond hy thuis weinig ruſt; want het Gemeen lag in veele ſteden met de Regering overhoop. Te 's Hertogenboſch had het zelve de geheele wyze van beſtier dier ſtad verandert, de Regering afgezet, en een andere uit de hunnen aangeſteldt. Wat de oorzaak hier van geweeſt zy, heb ik nergens gevonden. Alleenlyk vind ik, dat de Hertog den Heer van Kuik met eenig volk derwaards zondt, en dat de Burgers het zelve tegen trokken. Tusſchen *Hinthem* en *Rosmalen*, na by de ſtad kwam het tot een gevegt. 's Hertogs krygsvolk kreeg daar in de nederlaag. De Heer van Kuik, die het leger des Hertogs geboodt, nevens veelen gemeenen ſneuvelden in dat gevegt, veelen werden gevangen, en binnen gebragt. Het ſchynt egter, dat de Hertog zich naderhand van de ſtad wederom meeſter gemaakt, of wel dat het Gemeen aldaar zyne misſlag ziende, zich aan denzel-

(*z*) VAN MIERIS Charterboek van Holland *Deel* II, *bladz.* 63. BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre IV. *page* 140.

zelven onderworpen heeft: om dat ik vinde, dat hy in het jaar 1305 aan de stad de misdaaden, die zy tot dien tyd toe bedreven hadden, kwytgescholden hebbe, mits dat dezelve hem voor dat wanbedryf vyfduizend vyfhonderd ponden betalen zoude (*a*). Deze boete werd in het volgende jaar eerst voldaan, zo als uit twee *Quitantien* te zien is (*b*), waar uit blykt dat de ponden, waar van in den gemelden Vergiffenis Brief gesproken wordt, geweest zyn *ponden payements*, zo dat die boete, naar de tegenwoordige waarde des gelds gerekend, negentienhonderd vyf en twintig guldens bedragen heeft. In denzelven Brief staat de Hertog de Regering toe, die boete gedurende den tyd van vyf jaaren, op stads excynsen te vinden, te weten om die te verhoogen of nieuwe te stellen. De stad zoude verder in dien tyd niets aan den Hertog behoeven te betalen, ten ware het geheele Land hem eene bede toestondt, wanneer dezelve haar aandeel daar in zoude voldoen. De Hertog gaf verder de Ingezetenen der stad, het gebruik hunner gemeente binnen de paalen van dien, en behieldt alleen de Opperheerschappy en het Rechtsgebied aan zich. Ook zoude hy binnen de stad de ledige en onbetimmerde erven, op aanwyzing der Regering mogen uitgeven. Hier van komen naar myn gedach-

II. Boek. Jan II. 1305.

(*a*) Brieven van Abolitie van Hertog Jan II. aan de stad 's Hertogenbosch veerleend; *die Dominica in quinquagesima* Ao. 1305. in de Archieven der stad. *Invent.* A. No. 142.

(*b*) Twee Quitantien van Hertog Jan den II. van Braband beide van *St. Marcus Nagt* 1306. in de Archieven der stad. *Invent.* A. No. 9. en 64.

II. Boek. Jan II. 1305. dachten de *Grond Chynsen*, die binnen de stad uit veele huizen aan 's Hertogs domeinen moeten betaald worden; of schoon men de waare oirspronk derzelve niet vindt aangetekend. Hy wilde verder dat de stad, de Ingezetenen, en alle die daar toebehoren door de Schout, Schepenen, en Gezworens alléén, bestiert zouden worden, en dat Ingezetenen voor Schepenen alléén, te recht staan zouden. Hy ontsloeg de Regering, die het gemeen aldaar op eene andere wyze als gebruiklyk was, aangesteldt had; en dat ingeval een ander zich in de Regering indringen, of den vorm van dien veranderen wilde, aan den lyve gestraft zoude worden.

Te Brussel. Te Brussel liep de zaak vry erger dan hier ter stede af. Het Gemeen zette de Edelen waar uit de Regering aldaar gekoren moest worden ter stad uit. De Hertogin welke toen te *Brussel* was, tragtte door haare tegenwoordigheid die ongeregeldheid te doen staken, doch te vergeefsch. De Hertog bragt een leger byeen, en trok daar mede naar Vilvoorden. De Gemeente toog hem tegen, doch zy werd geslagen. De Hertog trok hier op in Brussel, daar hy de Regering die de Gemeente aangesteldt had, afzette, en de Edelen daar weder inbragt. Ook maakte hy eene vaste wet, hoedanig de Regering aldaar jaarlyks veranderdt zoude worden (*c*).

En te Leuven. Te Leuven moet ook eenige beweging, doch van minder belang ontstaan zyn, om dat ik vinde, dat de Hertog aan de Regering dier stad de magt

(*c*) HARRAEUS *Tom.* I. *pag.* 298 & 299. DIVAEUS *Lib.* XIII. *pag.* 137 & 138.

magt gaf, dat zy van alle de oproeren, tegen de stad en hem gedaan, zoude mogen kennis nemen, doch dat de Schepenen de oproermakers straffen zouden (*d*). II. Boek. Jan II. 1305.

Hier voor heb ik verhaaldt, dat de Bisschop van Luik al zyn recht op de stad Mechelen en haaren omtrek aan den Hertog van Brabant verkogt had. *Thibout van Bar* die thans Bisschop was, herriep dezen koop, om dat die zonder toestemming van den Paus en het Kapittel van Luik geschied was. De Hertog welke Mechelen gaarne behouden wilde, bragt by; dat die stad hem tot in het derde lid was overgegeven: en dat de eigendom derhalven aan de Luiksche Kerk gebleven was, welker inkomsten door dien gift vermeerderd waren: om dat hy de oude rechten der Kerk, die door de beschermers aldaar ingeslokt waren, had moeten in staat brengen: dat hy aldaar, tot herstelling van alles zich eenen geruimen tyd had moeten ophouden. De Bisschop deed den Hertog voor het Hof van Romen dagvaarden, om zich aldaar te verantwoorden. En hoewel deze met alle magt daar ter plaatse, zyn regt op Mechelen wilde beweeren, werd egter die stad, en haaren omtrek de Luiksche Kerk toegewezen. De Hertog stelde het overgeven daar van, van tyd tot tyd uit. De Paus gaf hierop een vonnis, waar by hy den Hertog in den ban deedt, in geval deze binnen zekeren bepaalden tyd, de stad Mechelen niet overgaf. De Hertog ruimde derhalven die aan den Bisschop in, en deze kwam met *Gillis Bert-* Moeite om Mechelen. Dat aan den Bisschop van Luik overgegeven word.

(*d*) HARRÆUS & DIVÆUS ibi quo supra. BUTKENS *Tit.* I. *Livre* IV. *Chap.* VIII. *page* 359.

II. Boek. Jan II. 1305. *Berthout* Heer en Advokaat van Mechelen overeen, dat de ſtad en haaren omtrek, onder de Opperheerſchappy en rechtsgebied van Luik behoren, en dat zy de inkomſten en rechten van dien gelyklyk delen zouden, met meer andere zaaken, te veel om hier te verhalen (*e*).

De Jooden vervolgd. Omtrent dezen tyd, kwamen 'er verſcheidene lieden uit Frankryk en Duitſchland in *Brabant*, die voorgaven, dat zy zich naar het zogenaamd *heilig Land* wilden begeven om de ongelovigen te beſtryden. Deze mooglyk door zommigen aangezet, vielen hier te lande op de *Jooden*, wier huizen zy omver wierpen, plunderden, en derzelver bewoners doodden. De Hertog die voor meerder onheil vreesde, deed alle de Jooden in het Kaſteel van Gennappe verhuizen. De Kruisvaarders belegerden het zelve terſtond. De Hertog die terſtondt eenig krygsvolk op de been bragt, ontzette het Kaſteel, en doodde een menigte dier oproermakers (*f*).

Voorrechten door Jan den II. aan Brabant verleend. Kort hier na werd Hertog Jan van eene ſlepende ziekte door graveel en ſteen veroorzaakt, aangetaſt. Hy gevoelende dat zyn einde naderde, riep de voornaamſte Edelen en Steden des Lands by een; wanneer hy door hunnen raade, by wyze van uiterſten wille, ten welwezen des Lands en zyne Leenmannen, om de dienſten door hen bewezen, het Land de volgende voorrechten ſchonk. (1) „ Hy, noch iemand zyner nakomelingen, „ zoude het land met eenige Beden mogen be-

„ laſt-

(*e*) Butkens ibi quo ſupra *page* 360—362.
(*f*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 299 & 300. Divæus *Lib.* XIII. *pag.* 140.

„ lastten, ten ware de Hertogen, of hunne kin- II. Boek.
„ deren in de Ridderschap beschreven wierden; Jan II.
„ in huwlyk traden; of krygsgevangen waren, 1309.
„ en in die gevallen met zulken gematigheid,
„ dat de landen zich daar over niet beklagen
„ konden. (2) Alle de Onderdaanen van Bra-
„ bant niemand uitgezonderd, zouden naar in-
„ houd hunner voorrechten recht gedaan wor-
„ den. (3) Hy, en zyne nakomelingen zouden
„ de goede steden van Brabant, by haare wetten
„ en voorrechten handhaven (4). De Hertog
„ zoude met gemeene toestemming van den lan-
„ de, veertien leden, te weten vier Ridders,
„ drie uit Leuven, drie uit Brussel, een uit Ant-
„ werpen, een uit 's Hertogenbosch, een uit
„ Thienen, en een uit Leeuwen verkiezen, die
„ te Cortenberg by een vergaderen, en te zamen
„ het gemene welvaren des lands handhaven zou-
„ den; een ieder, de Hertog zelf, zoude zich aan
„ hunne besluiten moeten onderwerpen." De gezegelde Brief hier van werd op den zeven en twintigsten September des jaars 1312 gegeven. 1312. De meeste Edelen van Brabant, als mede alle de steden, en zelf eenige vlekken, hongen hun zegel aan denzelven (*g*). Deze Voorrecht Brief werd de *Kaart van Cortenberg* genaamdt, na de aanzienlyke Vrouwe-Abtdye der Benediktyner Orde, tusschen Leuven en Brussel gelegen. De Staaten van Brabant hielden dien van zo veel gewigt, dat zy de Hertogen dikwils verzocht hebben dien plegtig willen bevestigen.

Her-

(*g*) Butkens ibi quo supra *page* 366 *en* 367. Zie dien in het Brabantsch Plakaatboek *Deel* I. *bladz.* 122. *en volgende.*

II. Boek. Jan II. 1312. Hertog Jan ſtierf korten tyd hier na, te weten op den zeven en twintigſten October van het zelve jaar. Zyn lighaam werd van het Kaſteel ter Vuuren naar de Hoofd Kerk van Bruſſel gebragt, daar het in het midden van het Koor, zo als hy belaſt had, begraven werd (*h*). De Aarts-Hertogen *Aalbrecht* en *Iſabella* hebben op zyn graf, eene deftige Tombe van marmer laten oprichten. Hy was een zeer edelmoedig en dapper Vorſt,

Zeden. die de vrede meer dan den oorlog beminde (*i*). In den laatſten tyd zynes levens was hy zo als ik hier voor verhaald heb, niet altyd even gelukkig. Hy was met *Margreet* dogter van *Eduard den I.* Koning van Engeland getrouwd, waar uit hy maar eenen zoon mede *Jan* genaamd, verwekte. Hy liet mede de volgende Baſtaard-

Baſtaarden. kinderen na; (1) *Jan* genaamd *Corſelaar*, welke van zynen vader het land van Witthem bekwam, en waar van het adelyk geſlagt *van Witthem* afſtamd; (2) *Jan* genaamd *Wytſliet* naar zyne moeder, van welke denklyk het geſlagt van *Wytſliet* zynen oorſprong neemt; (3) *Jan* genaamd *Cordekin*, van wien de Adelyke geſlagten van *Glimes*, en *Bergen* gekomen zyn; (4) *Jan* genaamd *Magerman*; (5) en *Jan* genaamd *Eſſelen*, dan deze word zonder waarſchynlykheid onder zyne baſtaarden geſteldt (*k*).

Jan III. JAN DE III. volgde zynen vader op. Hy was ten tyde van deszelf overlyden nog minderjaarig. Jan II. had veel geld by een gebragt, om de ſchul-

(*h*) HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 302. DIVÆUS *Lib.* XIII. *pag.* 142.
(*i*) BUTKENS ibi quo ſupra *page* 368.
(*k*) BUTKENS ibi quo ſupra *page* 369—371 & 656.

ſchulden gedurende de Oorlogen gemaakt, te voldoen. De Beſtierders zyner geldmiddelen kwamen den wil des overledenen Hertogs geenzins na, want zy beſteeden het by een gebragte geld tot hun eigen voordeel. De uitlanders, die hun geld den Hertog geleend hadden, ziende dat zy geene voldoening bekomen konden, hielden de Brabantſche Kooplieden over al aan. De Regeerders der ſteden kwaamen met elkanderen overeen, en vonden goed dat men om de Uitlanders te voldoen, by bede, zekere ſomme vinden, en het overige uit de ſchatkiſt nemen zoude. De inkomſten der Domeinen des Hertogs zouden niet aan zyne Rentmeeſteren betaaldt werden, maar aan de ſteden, om daar uit haar verſchot te vinden: men ſtelde hier toe, uit ieder ſtad eenen Ontfanger aan, die de penningen der Domeinen invorderen, en de Staaten rekening van hun bewind doen zouden. De Rentmeeſters der Domeinen ſtelden zich hier tegen. Zy meenden dat die achterſtallige ſchulden, zo als voorheen geſchied was, door den lande behoorden voldaan te worden: maar hunne pogingen hadden geen gewenſcht gevolg. Door deze ſchikking werd het land van zyne ſchulden ontlaſt, en de Kooplieden konden hunnen handel overal vry dryven (*l*). II. Boek. Jan III. 1313. Onluſten.

Hertog Jan tradt in het jaar 1314 in huwlyk met *Maria* dogter van *Lodewyk van Frankryk* Graaf van Evreux. Korten tyd hier na, deedt hy 1314. Hy trouwt.

(*l*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 302 & 304. Divæus *Lib.* XIV. *pag.* 143 & 144. Kronyk der ſtad 's Hertogenboſch op het jaar 1313. Mſſ.

II. Boek. Jan III. 1314.

hy zyne openbaare intrede binnen de voornaamste steden van Brabant, en hy vernieuwde en bevestigde alle haare Voorrechten. Hy vergunde den lande, het geen als zyne blyde inkomste aangemerkt moet werden, het volgende. „ Geen geld „ zou hy, dan binnen de Brabandsche steden, en „ niet als by raade van 's Lands Staaten doen „ munten; de geenen, die om zyne schulden „ aangehouden werden, zou hy schadenloos stel„ len; en geen Schouts- of Onderschouts ampten „ te lyve of voor eenen tyd geven; zyne Rent„ meesters zouden hem jaarlyks rekening moeten „ doen; Eindelyk, hy zou niet toelaten, dat zy „ eenig geld tot herstelling der wegen ontfingen, „ ten zy het zelve daartoe waarlyk besteed werd (*l*)." Deze Voorrechtbrief wierd de *Walsche Charte* genaamdt. Zy was des vrydaags na de Octave van St. Peter en Paulus dag des jaars 1314 gegeven (*m*).

Mechelen aan den Graaf van Holland verkocht.

De Bisschop van Luik wetende dat zyn Bisdom met groote schulden beladen was: begreep dat Mechelen hem weinig voordeel gaf, besloot derhalven zyn recht, dat hy op die stad en het onderhorige land had, aan *Willem* Graaf van Henegouwen en Holland, te verkopen, egter met voorwaarde, dat hy dit binnen vyf jaaren wederom zoude konnen lossen. Deze werd aldaar als Heer ingehuldigdt, en maakte met *Floris Berthout*, in het jaar 1315, wegens het gedeelte dat hy van Mechelen bezat, eene overeenkomst, „ dat

1315.

(*l*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* IX. *page* 385.
(*m*) Idem preuves du Livre IV. *page* 147. Babantsch Plakaatboek *Deel* I. *blads.* 126.

„ dat hy hem zyn gedeelte dier ſtad, en het on- II. Boek,
„ derhorige land, voor een jaarlykſche rente van Jan III.
„ twee duizend en drie honderd ponden, de 1315.
„ grooten ponden *tournois* voor zeſtien derniers
„ gerekend, en nog twee duizend en drie hon-
„ derd ponden gelyke munte afſtaan zoude." De Hertog van Brabant, die Mechelen dat in het midden zynes lands gelegen was, gaarne daar aan wilde hechten, mishaagde dit alles ten hoogſten, eiſchte derhalven dit van den Graaf te rug, op voorwendſel dat de voorzaaten van Berthout die ſtad en haaren omtrek, altyd van de Hertogen van Brabant ter leen gehouden hadden. Deze weigerde zulks, en de zaak liep zo ver, dat zy op den dertiende February 1315, elkander van hunne onderlinge verbonden ontſloegen, waar op men zich wederzydſch ten Oorlog bereidde. Door tuſſchen komen van goede vrienden, werd zulks egter voorgekomen; en de Graaf van Holland werd geraden, den Hertog van Brabant hulde te doen wegens Mechelen, voor het gedeelte dat hy van Berthout gekogt had. De Biſſchop van Luik gaf inmiddels het geld, waar voor hy Mechelen aan den Graaf van Holland verpand had, te rug; en deze handelde hier op met Berthout, wegens het te rug nemen zynes aandeels: waar van het verdrag in jaar 1316 getroffen werd (*n*).

In de maand Maart des jaars 1315 begon het te regenen, het welk byna een geheel jaar duurde. Groote duurte en Peſtziekte.

Dit

(*n*) MIERIS groot Charterboek van Holland *Deel* II. *bladz.* 167. BUTKENS *Tom.* I, *Livre* IV. *Chap.* IX. *page* 385. 386 & 387.

II. Boek. Jan III. 1316.

Dit gaf oorzaak dat het graan niet tot rypheid kwam, en op het veld verrotte: waarop een groote duurte, en hevige pestziekte volgde. Men vind aangetekend, dat de Armen in dezen bangen nood verwaarloosd werden, en het gras en de wortelen van de gewassen der velden moesten eeten, en by menigten op de straaten versmagtten (*o*). Het mud rog kostte te Antwerpen zestig grossen tournois, en te Leuven negen rynsguldens. In de laatste plaats voor al heerschte de Pest zo sterk, dat men daaglyks omtrent agttien of meer Menschen uit het huis aldaar, in een veld buiten de stad ter aarde bestelde (*p*). Volgens het verhaal woedde de Pestziekte zo sterk, dat men verzekerde, dat een derde der inwooners van Brabant daar door omkwamen (*q*). Door de Goddelyke voorzienigheid daalde de prys van het koorn dermate, dat men in het volgende jaar, het mud voor eenen rynsgulden kopen konde (*r*). Sommigen schryven deze schielyke verandering aan een volgend vrugtbaar jaar toe. Veelligt is 'er ook toevoer van graanen uit de Oostzee hier te lande gekomen, om dat men vind, dat de Oosterlingen, in dezen tyd reeds met hunne schepen in Holland kwamen, en hunne waaren te Dordrecht, en elders ter markt brag-

(*o*) Oudenhoven Beschryving der stad 's Hertogenbosch *Bladz.* 175. Edit. 1670. Divæus Rer. Brab. *Lib.* XIV. *pag.* 144. Harræus *Tom.* I. *pag.* 305. Reineri Snoi Rerum Batav. *Lib.* 8. *pag.* 124. Kronyk der stad 's Hertogenbosch op het jaar 1315. MSS.

(*p*) Harræus ibi quo supra.

(*q*) Anonymi Chronicon *pag.* 52. Kronyk der stad Hertogenbosch op het jaar 1315. MSS.

(*r*) Harræus ibi quo supra.

bragten, en met Hollandsche waaren beladen te rug keerden (*t*). II. Boek. Jan III. 1317.

Otto Heer van Buuren, raakte omtrent dezen tyd met de stad Thiel, over de grensen van hun rechtsgebied in geschil. Hy was boven dien te onvrede, dat de Hertog hem zekere gerechtigheden, die aan zyne voorzaaten toegestaan waren, ontnomen had. Hy nam derhalven de wapenen op, en kwam in het jaar 1317 met eenig volk voor Thiel. De Burgery dier stad trok hem tegen, doch zy werden te rug gedreven; en de Heer van Buuren kwam met de vlugtende binnen de stad, daar hy met 'er haast, de voornaamste huizen verwoestte. Hertog Jan was hier over zo gebelgd, dat hy voornam deswegen wraak te nemen. De Graaf van Henegouwen, met wiens natuurlyke zuster Heer Otto getrouwd was, bragt de zaak zo ver, dat men het verschil door scheidslieden zoude doen beslissen. Deze kwamen te Hoogstraaten by een, en verstonden „ dat de „ Heer van Buuren zich naar Leuven zoude „ moeten begeven en aldaar blyven, tot dat de „ Hertog van Brabant voldaan was." De Graaf van Henegouwen bragt binnen korte tyd de zaak hier toe, dat die Heer losgelaten, en het geschil aan zyne uitspraak overgegeven werd. Dezelve behelsde: „ Dat de Heer van Buuren eene rente „ van vyftig ponden tournois aan den Hertog „ vergelden zoude; dat hy 's Hertogs Leenman „ zyn, en hem met vyftig mannen te paard, op „ zyn eigen kosten, zes weeken lang, als het „ den

De stad Thiel ingenomen.

Verdrag tusschen den Hertog en den Heer van Buuren.

(*t*) Handvest van Graaf Willem III. by BALEN Beschryv. van Dordrecht *bladz.* 493.

II. Boek. Jan III. 1317. „ den Hertog behaagde; dienen zoude. Hy „ moest verder voor de gedooden en gekwetsten „ binnen Thiel, zeker geld, en voor de schade, „ aan die stad toegebragt, duizend ponden tour- „ nois betalen." Hier mede werd de vrindschap tusschen den Hertog en den Heer van Buuren hersteldt (*t*).

Oorlog met den Heer van Valkenburg. De Graaf van Gülik was in oorlog met den Heer van Valkenburg geraakt, en deze was door den Graaf gevangen genomen. Geslaakt zynde leide hy zyne onderdaanen zwaare lasten op. Boven dien belastte hy mede de inwoners van Maastricht, die in zyne landen goederen bezaten, zeer sterk. De Hertog vertoonde hem hier van te vergeefsch de onredelykheid; deeze trok, daarom met een leger over de Maas, en belegerde de stad Sittert, die hy niet tegenstaande den wakkeren tegenweer, innam. Het Kasteel van Heerle werd mede gewonnen. De Heer van Valkenburg, ziende dat zyne zaaken te rug liepen, vreesde dat hy geheel van den Hertog overheerdt zoude werden, nam zyne toevlugt tot een verdrag, waar by men overëen kwam, dat de stad Sittert, en het Kasteel van Heerle aan den Hertog blyven zouden (*u*).

Verschil over Heusden en Drongelen. Omtrent dezen tyd ontstondt 'er een verschil tusschen Hertog Jan, en den Graaf van Holland, over het *land van Heusden*. De laatste grondde zyn recht hier op: dat *Jan* Heer van Heusden, in het jaar 1290, zyn land den Graaf van Holland

(*t*) Butkens ibi quo supra *page* 387 & 388. Divæus *Libr*. XIV. *pag*. 145.

(*u*) Butkens ibi quo supra *page* 389 & 390. Dinthera Chron. *Lib*. V. *Cap*. VI.

land overgegeven, en het zelve van hem ter leen ontfangen had. De Hertog hieldt daar en tegen staande, dat het land van Heusden van de Graave van Kleef ter leen gehouden werd; die dit wederom van hem verheffen moest, behalven het Kasteel, het welk een vry goed van hem was. Dit verklaarde de Hertog van Kleef in dit jaar. Des niettegenstaande, bleef de Graaf van Holland by zyne mening volharden, en het stondt tot eenen oorlog uit te barsten. Men bewerkte egter, dat de zaak aan de uitspraak des Graafs van Gulik gelaten werd, die den eisch des Graafs van Holland ongegrond verklaarde, en dus dat het land en de stad van Heusden, den Hertog van Brabant behoorde, en aan *Dirk* Graaf van Kleef, als Leenheer. Deze verklaarde zulks by opene Brieven. Een gelyk lot trof den Graaf in opzigte van *Drongelen*, dat hy mede eischte, doch door verkorene rechters hem ontzegt werd (*v*).

II. Boek. Jan III. 1318.

In het jaar 1318, was in Brabant zo eene groote sterfte onder het Rundvee, dat men rekende, dat negen tiende gedeeltens stierven. Niemand dorst eenig rundvleesch eten. De nazomer van dit jaar was ook ongemeen droog (*w*).

Sterfte onder het Rundvee.

Otto Heer van Kuik en Heverle, gaf in het jaar 1323, in handen van Hertog Jan de stad *Graave*, met alle haare voorrechten over, en deze gaf aan den Heer van Kuik die stad te rug, om dezelve voor hem en zyne erfgenamen, als een leen van te Brabant houden: waar van Heer Otto

1323. De stad Graave aan Brabant gehegt.

(*v*) Van Mieris groot Charterboek van Holland *Deel* II. *bladz.* 1. Butkens ibi quo supra *page* 292—295. Dintheri Chron. *Lib.* V. *Cap.* VI.

(*w*) Anonymi Chron. *pag.* 55.

II. Boek. Jan III. 1324. Otto terstondt hulde en manschap deedt. De Hertog schonk hem voor dezen dienst vyf duizend ponden grooten tournois. Hoewel Otto de stad Graave den Hertog overgaf, behieldt hy egter als een leen des Keizerryks het land van Kuik (*x*). De stad Graave werd dus aan Brabant gehegt. Het liep nog eenige jaaren aan eer het land van Kuik mede daar aan gevoegt werd, zo als ik op zyn plaats verhalen zal.

De Koning van Bohemen eischt een gedeelte van Brabant. *Jan* Koning van Bohemen en Polen, Graaf van Luxemburg, kwam in het volgende jaar te Brussel, en vorderde, dat men hem een gedeelte van Brabant afstaan zoude. Hy grondde zynen eisch hier op; dat zyne moeder eene dogter van Hertog Jan den I. was. De Hertog die dezen eisch vreemd vondt, stelde dien 's Lands Staaten voor. Deze gaven hem by monde van *Rogier van Leefdaal*, Kanselier van Brabant te kennen; dat Jan de I. zyne dogter, wanneer hy die aan den Graaf van Luxemburg uithuwlykte, met aanzienlyke huwlyks goederen beschonken had; dat men, volgens het Brabantsche landrecht niet gewoon was, eenige gedeeltens van dat Landschap aan eene dogter te geven zo lang 'er mannelyke nakomelingen in wezen waren. Zy booden hem zelf aan zynen eisch door Rechtsgeleerden te doen onderzoeken, om daar over, volgens 's Lands wetten, uitspraak te doen (*y*). De Koning hier over

(*x*) BUTKENS ibi quo supra *pag.* 395 & 396. DINTHERI Chron. ibi quo supra. VAN MIERIS groot Charterboek van Holland *Deel* II. *bladz.* 319.

(*y*) DINTHERI Chron. ibi quo supra. DIVÆUS *Lib.* XIV. *pag.* 146. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 306 & 307. *Adde hac de re* STOKMANS de jure devol. *Cap.* 21. *Num.* 17 & 18. *pag.* 179.

over ganfch te onvrede, vertrok van Bruffel, met bedreiging, dat hy het geen hem volgens recht geweigerd werd, met de wapenen zoude tragten te bekomen (z). Het zal haaft blyken dat hy zyn ongenoegen hier over toonde.

II. Boek. Jan III. 1324.

In den jaare 1326, bekende *Gerard* Heer van Baffinghem en Lidekerke, dat hy den Hertog zyn goed en het *land van Breda* verkocht had, zo als zyne huisvrouw en hy, als haar momboir, dat van den Hertog ter leen hielden (*a*). Het land van Breda, dat zynen naam van die Stad en Kafteel heeft, was voorheen een gedeelte van het oude Graaffchap Stryen. Behalven het land van dien naam, behoord het Markgraaffchap van Bergen, met de dorpen Schoeten, en Merchem by Antwerpen gelegen, daar onder (*b*). Het land van Stryen had zyne byzondere Heeren, tot dat Hilzonde Gravin van Stryen, het zelve aan Ansfried Graaf van Leuven, in of omtrent het jaar 980, ten huwlyk bragt (*c*). Hoe, en aan wien het door de Heeren van Leuven vergundt werde, en of, voor dat zy het land van Stryen bezaten, de Baronye van Breda uitgegeven zy, is hier de de plaats niet, om te verhandelen. Ik vinde, dat by het verdrag, tuffchen Hendrik den I. Hertog van Brabant, en Dirk den VII. Graaf van Holland, in het jaar 1203 gemaakt, de laatfte genoodzaakt ware, aan den eerften, al zyn recht, dat hy zeide op Breda te hebben, af te ftaan

1326. Breda aan Brabant gebragt.

(z) DIVÆUS ibi quo fupra. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 307.

(*a*) BUTKENS ibi quo fupra *page* 398 & 399.

(*b*) BUTKENS *Tom.* II. *part.* I. *Livre* III. *page* 74.

(*c*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* I. *Chap.* VI. *page* 14.

II. Boek. Jan III. 1326. ſtaan (*d*). Uit welke woorden ik opmaake, dat het recht, het welk de Graaf van Holland op Breda had, gewaand ware, en dat Hendrik van Brabant de gelegenheid van het gevangen houden van den Graaf waargenomen hebbe, om hem van zyn voorgewend recht te doen afzien, zederd dien tyd zoo als het my voorkoomt, hebben verſcheide Heeren, als Leenmannen van Brabant, Breda bezeten, tot dat Gerard van Raſſinghem, die ſtad en het onderhorige land, aan Hertog Jan den III., als voorgemeld is, opdroeg. Het komt my verder voor, dat die Heer van Breda zyne Heerlykheid, en geenzints de opperſte magt over dezelve, aan Hertog Jan voorſchreve, opgedragen hebbe; om dat zo als gezegd is het reeds een Leen des Hertogs was. Hertog Jan gaf in het jaar 1351, die Heerlykheid aan *Jan van Polanen* Heer van der Lek, in welken uitgift, Jan van Polanen des Hertogs *Man* van den lande van Breda, dat is Leenman genaamd word (*e*). Jan de III. ſchyndt zeer in zyn ſchik met het bekomen der Heerlykheid Breda geweeſt te zyn, om dat ik vinde, dat in zyne eernaamen die, als *Heer van Breda* gemeld word (*f*). Hy ſtelde ook in het jaar 1328, aldaar eenen Droſſard aan, dien hy magtigde om in zynen naam de Regering in alle de plaatſen te veranderen, en alle de boeten en geregtigheden in te vorderen (*g*).

De

(*d*) IDEM *Tom.* I. preuves du Livre IV. *page* 53 & 54.
(*e*) BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre IV. *page* 186. VAN MIERIS groot Charterboek van Holland *Deel* II. *blads.* 775.
(*f*) IDEM *Tom.* I. *Chap* IX. *page* 384.
(*g*) IDEM ibi quo ſupra *page* 400.

De Heer van Valkenburg, die als voorgemeld is in oorlog met den Hertog, om de zwaare lasten, welke hy de ingezetenen van Maastricht opgelegd had, geraakt was, en naderhand vrede met den zelven gemaakt had, ging thans zynen ouden gang. De Hertog sloeg derhalven, in het jaar 1327, het beleg voor het Kasteel en de Stad Valkenburg, die hy zo benaauwde, dat men daaglyks het overgaan daar van te gemoet zag. De Graaf van Gulik bragt het door toedoen des Konings van Bohemen zo ver, dat de onderlinge verschillen aan den laatsten gelaten werden; welke beloofde in de eerstkomende Paaschweek die zaak te zullen afdoen. Men kwam egter overeen, dat de poorten en wallen der stad Valkenburg geslecht zouden werden (*b*).

II. Boek. Jan III. 1326. Oorlog met den Heer van Valkenburg. 1327.

De Koning van Bohemen draalde inmiddels met het afdoen des verschils, dat aan hem overgelaten was. Hy kwam in het laatst des jaars 1328. te Nivelle, daar het scheen, dat hy de zaak afdoen zoude; doch alzo hy zig om eenige gezochte redenen ontschuldigde, scheidde men zonder iet uit te voeren, en de Hertog en de Heer van Valkenburg, zonden elkander hunne Wapenkoningen om den Oorlog te verklaren. In het begin des jaars 1329, berende de Hertog de stad en het Kasteel van Valkenburg, het welke hy na eene belegering van negen weeken, innam, en alle de muuren en vestingwerken slegten deed (*i*).

1329. Valkenburg ingenomen en geslegt.

In-

(*b*) Divæus *Lib.* XIV. *pag.* 147. Harræus *Tom.* I. *pag.* 309. Butkens ibi quo supra *page* 399.
(*i*) Divæus *Lib.* XIV. *pag.* 148 & 149. Harræus *Tom.* I. *pag.* 311. Butkens ibi quo supra *page* 401.

II. Boek. Jan. III. 1329. Inmiddels begaf zig de Koning van Bohemen naar Frankryk, met voornemen, om den Franschen Koning tegen Hertog Jan in het harnas te jagen. Als dit mislukte, zette hy den Koning aan, om de vrede tusschen den Hertog en den Heer van Valkenburg te bewerken. De Koning zond eenige gezanten tot dien einde naar Brussel, die aldaar heuslyk ontfangen, en met eenigen van 's Hertogs raaden, te rug gezonden werden, om den Koning van de redenen dezes Oorlogs te onderrechten. Deze bestonden hier in, dat de Hertog dien niet om een anders goederen te overheeren, maar om zyne verdrukte ingezetenen te beschermen, had aangevangen. Zy verzochten daarom, dat de Koning zig met dien oorlog niet bemoeyen wilde. Hier toe haalden zy den Koning ligt over. Hy beloofde dit, tot tyd en wylen toe, dat de Hertog hem geen oorzaak om te oorlogen geven zoude (*k*).

De Koning van Frankryk wil de zaak bemiddelen.

Doch te vergeefsch.

Robbert van Artbois Graaf van Beaumont, schoonbroeder des Konings van Frankryk, en neef van Hertog Jan van Brabant, geraakte in dezen tyd met dien Koning in onmin. Deze niet te vrede, dat Robbert uit zyn Ryk gevlugt ware vervolgde hem alom. Hem kwam ter ooren, dat hy zig naar Namen begeven had; waarom hy den Graaf van Namen met de wapenen dreigde, ingeval deze hem van daar niet deedt vertrekken. Robbert zocht hier op eenen schuilplaats by den Hertog van Brabant, welke hem dien verleende. De Koning verzocht den Hertog, dat deze hem Robbert wilde overleveren. De Her-

Twee Koningen en twintig Vorsten vereenigen zich tegen den Hertog.

(*k*) Divæus *Lib.* XIV. *pag.* 149. Harræus ibi quo supra. Butkens ibi ubi supra.

Hertog weigerde zulks: deels om dat deze hem in den bloede bestondt, als mede, om dat hy als Hertog van Brabant, geen Leenman des Konings was, en zyn Hertogdom alleen als een vry Heer bezat, en dat hem dit gevolglyk tot schande verstrekken zoude. Euvel werd dit by den Koning opgenomen. Hy rechtte in het jaar 1332, een verbond op, waar in hy den Koning van Bohemen, wien het nog smerte, dat hem geen deel van Brabant toegewezen was, den Aarts-Bisschop van Keulen, den Bisschop van Luik, de Graaven van Henegouwen en Holland, van Gelder, Gulik, Los, en Chiny, met meer anderen, tot twintig in getal, nodigde. Zy namen alle hier deel in, en verklaarden Hertog Jan den Oorlog.

II. Boek.
Jan III.
1332.

Hunne krygsbenden verzamelden zig te Fere in Luikerland, en de ligte troepen leiden op den drie en twintigsten April de stad Hannuyen in koolen. Het leger kwam den zesden May in Brabant, daar het alles verwoestte. De Hertog trok mede te veld, en versterkte de bezetting der stad Leeuwe, en sloeg zig tusschen de steden Thienen en Landen neder. Hier deedt hy door den Wapenkoning van Brabant, tegen den dertienden van May, den veldslag aanbieden. Hy stelde het in hunne keuze, om hen in zyn leger af te wagten, dan of hy hen opzoeken zoude, daar het hun goeddagt. De Verbondenen, die de Standvastigheid des Hertogs zagen, begrepen, dat de uitslag van een gevegt onzeker was, en dat hun leger ingeval van verlies, in een land dat reeds verwoest was, met geen mooglykheid bestaan konde, besloten den voorslag des Graafs van Henegouwen, om tot een bestand te geraken, aantenemen. Dit werd ook voor den tyd

Trekken te velde.

Bestand.

II. Boek. van zes weeken gesloten. De Koning van Frankryk, die in den beginne voorgenomen had den
Jan III. Hertog onder te brengen, kreeg thans achting
1332. voor zyne grootmoedigheid en dapperheid. Zo dat by de vrede, die in het jaar 1333 getroffen
1333. Vrede. werd, hy zyne dogter *Maria*, aan *Jan*, de zoon des Hertogs, ten huwlyk beloofde (*l*). De Hertog zond hier op zynen zoon naar Frankryk; doch alzo de bruid voor het voltrekken van het huwlyk overleedt, vereerde de Koning hem met aanzienlyke geschenken (*m*). Robbert van Arthois vlugtte, eenigen tyd hier na naar Engeland, daar hy den Koning, tegen Frankryk ophitste (*n*), zo als ik by vervolg op zyn plaats verhalen zal.

Oorlog om Mechelen met Vlaanderen. De Heerlykheid Mechelen, die zo dikmaal een twistappel geweest was, gaf nu wederom gelegenheid tot eenen Oorlog. De Bisschop van Luik die 'er weinig voordeel van genoot, en dezelve noch door geweld, noch door reden zag te bemagtigen, verkocht de stad, en omliggende dorpen, aan den Graaf van Vlaanderen. Hy zoude die van de Kerk van Luik ter leen moeten houden, en nooit van dat gedeelte van het Graafschap Vlaanderen, dat hy van den Keizer ter leen hieldt, mogen afscheiden. Het Kapittel der Hoofdkerk van Luik keurde deze verkoping goed (*o*). De Graaf

(*l*) DINTHERUS *Lib.* V. *Cap.* 8. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 311-313. DIVÆUS *Lib.* XIV. *pag.* 149—151. BUTKENS ibi quo supra *pag.* 403—405. ANONYMI Chron. *pag.* 60—63.

(*m*) HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 313. DIVÆUS *Lib.* XIV. *pag.* 151.

(*n*) BUTKENS ibi quo supra *page* 420.

(*o*) IDEM ibi quo supra *page* 406 & 407.

Graaf kocht mede het gedeelte van Mechelen, dat het geslagt van Berthout, als Advokaaten, bezeten had, het welk *Margriet* dogter van Reinoud Graaf van Gelder, en van *Sophia Berthout*, hem opdroeg. Hy zondt hier op zyne gemagtigden naar Mechelen, om aldaar gehuldigd te worden. De Regering dier stad, na eenigen tyd zig hier op beraden te hebben, droeg dit het volk voor, dat hier om zo oproerig werd, dat 's Graaven gemagtigden werks genoeg hadden om zig te bergen, en uit de stad te vluchten. De Graaf was hier over zo te onvrede, dat hy alle de goederen van die van Mechelen in beslag nam, en hy verboodt dat men niets derwaard brengen zoude.

II. Boek. Jan III. 1333.

De Hertog van Brabant, welken die van Mechelen om hulp verzocht hadden, verklaarde den koop des Graaven van Vlaanderen voor nietig, om reden, dat de Keizer hem als Opperbeschermer der Luiksche Kerk gesteld had, alsmede dat de opdragt van Margreet ook onwettig was, om dat het Advokaatschap van Mechelen als een Brabantsch Leen zonder toestemming des Leenheers niet verkocht kon worden. De Graaf van Vlaanderen, wetende dat hy met eenen magtigen vyand zoude te doen hebben, verbond zig met de Graaven van Gelder en Gulik, en kondigde Hertog Jan den Oorlog aan.

Daar de Hertog van Brabant zich insteekt.

De Vlamingen vielen hier op in Brabant verbrandden de Abtdye van Affligem, en naamen den Heer van Kranendonk gevangen. Zy drongen verder door, met voornemen, om de voorsteden van Brussel te verbranden, hier in werden zy verhinderd, en by Selleke gesla-

Inval in Brabant.

II. Boek. Jan III. 1333. gen (*p*). Van den anderen kant, viel de Vyand op het ſteedje Landen, dat in koolen gelegd werd.

Thiel verloren. De Koning van Bohemen voerde midlerwyl den Oorlog in het land van Limburg; de Graaf van Gelder nam de ſtad Thiel in; en de Graaf van Gulik belegerde het Kaſteel van Roode in het land van Overmaaze. Hy benaauwde het zelve zodanig, dat de Bevelhebbers beloven moeſten, dat indien in veertien dagen geen ontzet kwam, zy het zelve overgeven zouden (*q*). Hertog Jan was toen hy dit verſtond op de grenzen van Vlanderen, en hy ſpoedde zig terſtond naar Roode, doch de belegeraars hadden zig zo verſchanſt, dat het hem onmooglyk ware dat Kaſteel te ontzetten. Hy deed den Graaf van Gulik eenen veldſlag aanbieden; die zulks weigerde. De Hertog trok derhalven weder over de Maaze, en het Kaſteel van Roode viel in 's vyands handen.

En het Kaſteel van Roode.

De Graaf van Gelder, bemagtigde in die tyd, mede by verraſſing, de ſtad Sittaert, ten behoeve der kinderen van den Heer van Valkenburg. De Biſſchop van Luik te onvreede, dat die van Maaſtricht den Hertog door hunne ſtad hadden laten trekken, kwam met zyn leger digt by die ſtad, en vorderde daar van geweldige ſommen, tot boete voor het geen zy misdaan hadden. Veelen van de vereenigde Vorſten voegden

(*p*) BUTKENS ibi quo ſupra *pag.* 407—409. DIVÆUS *Lib.* XIV. *pag.* 151-153. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 313—315.

(*q*) BUTKENS ibi quo ſupra *pag.* 409. DIVÆUS *Lib.* XIV. *pag.* 153. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 315.

den hunne benden by de zynen (*r*). De Aarts-Bisschop van Aix, spande al zyn vermogen in om eenen stilstand van wapenen te bewerken: welke getroffen, en naderhand meer dan eens verlengd werd. Men handelde inmiddels te Kameryk, werwaard de Koning van Frankryk eenige gezanten gezonden had, om eenen vrede te bewerken, die in Augustus van het jaar 1334 getroffen werd (*s*).

II. Boek. Jan III. 1333. Bestand.

Het voornaamste van dezelve bestond hier in, „ dat alle aangegaane verbonden, van wederzy„ de opgezegd, en de vrede hersteld; en de „ krygsgevangenen zonder losgeld, geslaakt zou„ den werden. *Johan* zoon van Hertog Jan, „ zoude met de dogter des Graafs van Holland; „ *Hendrik* zyn tweede zoon, met die des Graafs „ van Gelder; en de zoon des Graafs van Gulik „ met eene dogter van Hertog Jan in huwlyk „ treden. De Hertog moest eene somme geld „ aan de Graaven van Holland en Gulik, als me„ de aan den Koning van Bohemen en den Bis„ schop van Luik uitkeren. De Graaf van Gel„ der bekwam de stad Thiel, die daar en tegen „ wederom eenige dorpen by Heusden gelegen, „ aan Hertog *Jan* afstond, zo als ik hier na bre„ der zal melden. De Koning van Frankryk „ zoude Mechelen bewaren, tot dat hem het „ recht wien zulks toekwam, zo van Brabant als „ Vlaanderen aangetoond zoude zyn." Meer an-

Vrede.

(*r*) Butkens ibi quo supra *pag.* 409 & 410. Divæus *Lib.* XIV. *pag.* 153 & 154. Harræus *Tom.* I. *pag.* 315 & 316.

(*s*) Divæus *Lib.* XIV. *pag.* 154 & 155. Harræus *Tom.* I. *pag.* 316. Dintherus *Lib.* V. *Cap.* 10–14.

II. Boek. andere zaken werden 'er bedongen, die in het verdrag te zien zyn (*t*).

Jan III. 1334. Twist om Heusden.

Jan Heer van Heusden, was in het jaar 1330, zonder kinderen na te laten, gestorven. *Jan* Heer van Saffenberg, die *Sophia van Heusden*, zuster van den overledene in huwlyk had, eischte het land van Heusden. Dirk Graaf van Kleef, wilde hem egter dit niet ter Leen uitgeven, op voorwendsel, dat het een manlyk Leen ware, het welk op de vrouwen, by gebrek van het mans oir, niet konde verleid werden. De Heer van Saffenberg voegde zig hier op by den Hertog van Brabant, van wien de Graaf van Kleef het land van Heusden ter leen hieldt, en hy bragt de zaak daar zo ver, dat deze hem in het zelve jaar Heusden ter leen uitgaf. De Graaf van Kleef stelde zig hier op in het bezit van Heusden, en hy gaf de helft van dat land aan de kinderen van *Gerrit* Heer van Hoorn, welke uit *Ermgarde* van Kleef zyne zuster, geboren waren. De andere helft schonk hy zynen broeder *Jan van Kleef*, welke Deken der Keulsche Kerk was. Hy zonderde egter daar van het Kasteel van Heusden uit, dat hy erkende, aan den Hertog van Brabant te behoren. De Heer van Saffenberg, hier door van het bezit van Heusden verstoken, klaagde over het ongelyk dat hem aangedaan werd. Hy stroopte in het land van Kleef, en zelf in de Brabantsche Kempen, daar hy in viel, en verscheiden huizen te Turnhout verbrand-

(*t*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *page* 166—174. Van Mieris groot Charterboek van Holland *Deel* II. *bladz.* 565-568.

brandde. Hy werd egter van de Brabanders zo vervolgd, dat hy met agterlating der geroofde goederen, vlugten moest. Hy verkocht hier na al zyn recht op Heusden, aan den Graaf van Holland (*u*). Deze belegerde vervolgens het Kasteel van Heusden, het welk door *Jan van Elshout* zo wakker verdedigd werd, dat de Graaf genoodzaakt was die belegering op te breken. Dit verschil werd mede te Kameryk, in het jaar 1334 beslist. Daar kwam men overeen, „ dat „ Heusden en Drongelen den Hertog van Bra- „ bant zoude toebehoorden. De Graaf van Holland „ moest al zyn recht dat hy daarop had, aan hem „ overdragen; waar tegen de Hertog hem eene „ jaarlyksche rente van honderd ponden op dat „ land bewees." De Hertog had eenigen tyd te vooren, van *Dirk van Hoorn*, en zyne broeders, kinderen van Ermgarde van Kleef, hun recht, dat zy in het land van Heusden, uit hoofde der gifte van hunnen oom bezaten, gekocht. Hy had, insgelyk by koop, het aandeel van Jan van Kleef Deken te Keulen bekomen. De Heer van Saffenberg klaagde geweldig over de overdragt van Heusden, door den Graaf van Holland gedaan, en kreet dien als onwettig uit; waarom de Hertog, om dezen te stillen, hem eenen jaarlyksche rente van drie honderd reaalen, uit de gruit over de stad 's Hertogenbosch te voldoen, toestond. Door dit alles bekwam de Hertog van Brabant de Opperheerschappy en de Heerlykheid Heusden, waar van hy voorheen het eerste alleen maar bezat.

II. Boek. Jan III. 1334.

Heusden aan Holland verkogt.

Aan Brabant afgestaan.

(*u*) Van Mieris groot Charterboek van Holland *Deel* II. *bladz.* 562.

II. Boek. Jan III. 1335. zat. De Heeren van Heusden hadden voorheen mede de landen van Oudheusden, Vlymen, Hedikhuizen en Engelen bezeten. Deze waren zo men meend, door het uitsterven, van het mansoir, op Reinoud Graaf van Gelder, verstorven, en de Hertog ruilde die, van den Graaf, voor Thiel, Santwyk, en Herwaarden (*u*).

De zaak van Mechelen afgedaan. Hier voor heb ik verhaald, dat by het verdrag van Kameryk in het jaar 1334 gesloten, onder anderen bedongen was: dat de Koning van Frankryk de stad en het land van Mechelen bewaren zoude, tot dat hem, zo van Brabant als van Vlaanderen was aangetoond, wie daar toe gerechtigd was. De Hertog en de Graaf waren beide t'onvrede, dat de Koning zo lang met het afdoen van deze zaak draalde. Zy kwamen derhalven onderling, op de volgende wyze overeen: „ Zy, „ en hunne nakomelingen zouden die stad met „ haaren omtrek in het gemeen bezitten, op dien „ voet, zo als die de Bisschop van Luik, en „ Margreet van Gelderland, bezeten hadden; „ mids dat de Hertog zyn aandeel van den Graaf, „ en deze het zyne van den Hertog ter leen hiel- „ den. De inkomsten zouden gelyklyk gedeeld, „ de Schout, en de Regering uit beider naam „ aangesteld werden. De inwoonders van *Nek-* „ *kerspoll*, zouden alléén onder den Hertog, en „ die van *Blydenberg*, onder den Graaf alléén „ staan. De een of ander mogten zonder elkan- „ ders

(*u*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* IX. *pag.* 419. Divæus *Lib.* XIV. *pag.* 155. Harræus *Tom.* I. *pag.* 316 & 317. Van Mieris groot Charterboek van Holland *Deel* II. *bladz.* 622 *en* 623.

„ ders toestemming, geen Kasteelen of Vestin- II. Boek.
„ gen binnen de stad of haaren omtrek aanleg- Jan III.
„ gen. Dit verdrag werd den 31 Maart 1336 1336.
„ gesloten (*v*)."

Robbert van Artois Graaf van Beaumont, die Oorlog tusschen Engeland en Frankryk.
zo als ik hier voor verhaald heb, in Engeland gevlucht was, stookte den Koning Eduard de III. op om met Frankryk te breken. Hy had voorgenomen dat Koningryk, daar hy na zyn voorgeven, uit hoofde zyner moeder recht toe had, te bemagtigen. Dan alzo dit een zaak van gewigt was, vond Koning Eduard goed, zig alvorens door verbindtenissen met oude Vorsten te sterken. Hy bewoog, door den Bisschop van Lincoln zynen Afgezant, den Hertog van Brabant, den Graaf van Gelder, den Aarts-Bisschop van Keulen, de Graaven van Gulik, Berg, en Mark, de Heeren van Heynsbergen en Valkenburg, en meer anderen zyne zyde te kiezen (*w*). Eduard stak in den zomer des jaars 1338. naar Antwerpen over, daar de Hertog hem kwam opwachten. Men bepaalde aldaar, om te Halle by een te komen, ten einde onderling te beramen, hoe den oorlog te beginnen. Ter dezer plaatze werd goedgevonden, den Graaf van Gulik, en eenige anderen naar het Keizerlyke Hof af te vaardigen, om den Keizer te bewegen, dat hy Eduard tot *Ryks-Stedehouder* aanstellen zoude. Zy slaagden daar in volkoomen, en de Keizer stel-

(*v*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 318. Divæus *Lib.* XIV. *pag.* 156 & 157.
(*w*) Butkens ibi quo supra *page* 420. Harræus *Tom.* I. *pag.* 317. Divæus *Lib.* XIV. *pag.* 156.

II. Boek. ſtelde Eduard in die waardigheid; die hier op te Antwerpen goude en zilvere penningen deed ſlaan, daar Jan III.'s Keizers beeldtenis, en het zyne op geſteld waren. De winter naderde inmiddels, waarom men beſloot den oorlog tot het volgende voorjaar uitteſtellen (*x*). Hertog Jan ontſchuldigde zig midlerwyl aan het Franſche Hof. De Koning van Frankryk gaf hem evenwel goede woorden, ſchoon hy zag wat de Hertog in zyn ſchild voerde. In het begin des jaars 1339 werd het mombaanzigt afgelegd, en Koning Eduard, en zyne bondgenooten, zonden den Koning van Frankryk hunnen Wapenkoningen met gezegelde brieven, waarin de oorlogs verklaringen vervat waren. Eduard, als Ryks-Stedehouder, belegerde hier op de ſtad Kameryk. Hertog Jan van Brabant begaf zig derwaard, met negenhonderd ruiters, en een goed getal voet volk. Van daar zond hy zynen Wapenkoning, met eene oorlogs verklaring, aan den Koning van Frankryk. Kameryk verdedigde zig zeer lang, zo dat het Eduard, aldaar, die de overwinning van Frankryk, meer als die der plaatſen die tot het Ryk behoorden, beoogde, zeer begon te verdrieten; dierhalven brak hy dat beleg op, en trok met zyn leger in Frankryk, daar hy alles, zelfs de kloofters verwoeſtte. De Koning van Frankryk kwam het verëenigd leger, by de rivier Oiſe, met de zynen tegen. De bondgenooten hielden hier op eenen krygsraad, waar in men volgens het gevoelen des Hertogs van Brabant, beſloot eenen Wapen-

1339.

(*x*) Butkens ibi quo ſupra *page* 425. Dintheri Chron. *Lib.* V. *Cap.* 21 & 23.

penkoning aan den Koning van Frankryk te zenden, om hem eenen dag tot het houden van eenen veldslag aan te bieden; die op den zestienden van Augustus vastgesteld werd. De Koning van Frankryk oordeelde het egter beter, dat hy zyne vyanden dieper in zyn ryk moest afwagtten en trok dienvolgens met zyn leger te rug. De Koning van Engeland vond niet geraden hem te volgen, en hy trok zelf achterwaard tot by Brussel, daar men vast stelde om den veldslag tot eene bekwamer gelegenheid uittestellen. De Hoofden van het Vlaamsche leger overreedde Eduard, om den naam en het wapen van Frankryk aantenemen, het geen hy deed. Men sloot mede een vereeniging tusschen Brabant en Vlaanderen, waar op Eduard van Antwerpen naar Engeland vertrok om zyn leger voltallig te maken (*y*). Wanneer het verbondene leger in *Frankryk*, *als gemeld is trok*, hadden de Graaven van *Holland*, en *Henegouwen*, alsmede de Graaf van Namen, het zelve derwaard geweigerd te volgen, om reden, dat zy om de Ryks zaaken te herstellen, den oorlog begonnen hadden, en geenzins om Frankryk, daar zy Leenmannen van waren, te beöorlogen (*z*). Als nu Eduard, in het volgende jaar uit Engeland te rug gekeerd was, ging de Graaf van Holland, en Henegouwen aan de Engelsche zyde over, waar toe het volgende geval gelegenheid gaf. De in-

II. Boek.

Jan III.
1339.

(*y*) BUTKENS ibi quo supra *page* 425—429. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 319 & 420. DIVÆUS *Lib.* XIV. *pag.* 158 & 159. DINTHERI Chron. *Lib.* V. *Cap.* 24.
(*z*) BUTKENS ibi quo supra *page* 426.

II. Boek. Jan III. 1340. inwoonders van Haspre in Henegouwen werden door de Fransche bezetting van Kameryk geplaagd, waar op die plaats nevens verscheidene anderen, in koolen gelegd werd. De Graaf verkondigde hier op den Franschen den oorlog. Henegouwen werd deerlyk door hen verwoest. Eduard, die een merklyk voordeel op de Fransche vloot, by Sluis in Vlaanderen bekomen had, riep korten tyd hier na, de bondgenooten te Vilvoorden by een. Men besloot aldaar Doornik te belegeren; 't welk in het einde van Augustus ondernomen werd. De Hertog van Brabant bragt twintig duizend mannen, benevens de bloem van 's lands Edelen derwaard. De belegering werd agt weeken en zeven dagen lang, voortgezet. Gedurende dezelve arbeidde Johanna van Valois weduwe van Holland, zuster des Konings van Frankryk, en schoonmoeder des Konings van Engeland, zo yverig aan de bevrediging der partyen, dat men, op den twintigsten van September een bestand voor een jaar trof, dat naderhand nog voor twee jaaren verlengd werd (*a*).

De Graaf van Vlaanderen, verkoopt zyn aandeel van Mechelen, aan den Hertog van Brabant.

De Graaf van Vlaanderen, die geweldig met zyne ingezetenen overhoop lag, en geld noodig had, verkogt zyn aandeel van Mechelen aan den Hertog van Brabant, voor vyf en tagtig duizend goude reaalen. De Paus wilde den Graaf van den eed, dien hy aan den Bisschop van Luik, om die stad nimmer van Vlaanderen aftescheiden, gedaan had, geenzins ontbinden. Hier door bleef

(*a*) BUTKENS ibi quo supra *page* 429—431. HARRÆUS *Tom* I. *pag*. 320 & 321. DIVÆUS *Lib*. XIV. *pag*. 159 & 160. DINTHERI Chron. *Lib*. V. *Cap*. 26.

bleef die koop onvolmaakt, en was voor den Hertog van geen nut altoos. De Koning van Frankryk, die gaerne den Hertog van het Engelsche bondgenootschap aftrekken wilde, begreep ligt, dat hy op het geruft bezit van Mechelen met den omtrek dier ftad zeer gezet ware: bragt derhalven te weeg, dat de Paus het ontflag van dien eed toeftond. De Graaf van Vlaanderen overleefde dit niet lang, want hy bleef in den flag van Crecy, die in het jaar 1346 voorviel. Hy liet eenen zoon na *Lodewyk van Male* genaamd, hy noch die van zynen Raad, wilden het geld voor de verkoop van Mechelen niet ontfangen, en zelfs ftelden zy zig tegen de gedaane verkoping. De Koning van Engeland, om dien jongen Graaf in zyn belang te trekken, ftelde hem een huwlyk met zyne dogter voor, het welk dezen niet geviel. Hy begaf zig naar Frankryk, daar men een huwlyk, met *Margriet* tweede dogter van Hertog Jan van Brabant en hem, bewerkte, het geen te St. Quintin gefloten werd. De Koning van Frankryk gaf hem den eigendom der ftad en het land van Dendermonde, het geen hy onlangs, van den Heer van Amboife, en zyn vrouw Maria van Vlaanderen bekomen had. De Graaf beloofde daar tegen, dat hy binnen twee maanden, na dat de Hertog van Brabant hem daarom aangemaand had, de ftad Mechelen en haaren omtrek aan zynen oudften zoon *Hendrik* zoude overgeeven, om dezelve ten eeuwigen dage, zoo voor zig als voor zyne nakomelingen, als Hertogen van Brabant, te houden. De voorwaarden hier van werden, in het jaar 1347, getekend. De Koning van Frankryk, om Hertog Jan zo veel te meer in zyne belangens

II. Boek. Jan III. 1346.

De ftad voor altoos aan Brabant afgeftaan.

II. Boek. Jan III. 1347. te trekken, handelde met hem over een huwlyk, tusschen deszelfs oudste zoon Hendrik voornoemd, en de oudste dogter van *Jan* Hertog van Normandyen, alsmede tusschen *Godfried*, tweeden zoon des Hertogs: en de dogter van den Hertog van Bourbon. De Hertog schonk zynen zoon Hendrik het Hertogdom Limburg, en de stad Mechelen, met haren omtrek; en Godfried zynen tweeden zoon, het land van Aarschot. Men sloot by deze gelegenheid, door toedoen des Franschen Konings, een huwlyk tusschen *Johanna*, dogter des Hertogs, die weduwe van den Graaf van Holland was, en *Wenselaus* Graaf van Luxemburg; als mede, tusschen *Maria*, jongste dogter des Hertogs, en *Reinoud* Hertog van Gelder. Hier door trok de Koning van Frankryk alle die Vorsten van het Engelsche verbond af, en haalde Hertog Jan in zyne belangen over, ook verleende de Koning de Brabanders, die in zyn ryk handel dreven, verscheidene voorrechten (*b*).

Huwlyken van 's Hertogs kinderen.

Verdeeling tusschen de dogters van Hertog Jan.

's Hertogs drie zoonen, waren korten tyd na elkander overleden, waar over de Hertog zig zeer bedroefde; vooral om dat zyn land daar door van een manlyk oir verstoken was. Oud zynde, en door verscheidene ziektens en toevallen verzwakt, haakte hy naar ruste in het laatste zyner dagen. Hy maakte derhalven eene verdeling zyner goederen tusschen zyne drie dogters: Johanna Hertogin van Luxemburg, zoude na zynen dood, alle zyne landen bezitten; Margreet

(*b*) BUTKENS ibi quo supra *page* 334-336. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 323 & 324.

greet Gravin van Vlaanderen, zoude honderd en twintig duizend; en Maria Hertogin van Gelderland, tagtig duizend ryksdalers bekomen; Keizer Karel de IV. bevestigde dit, op Palmzondag des jaars 1354 (*c*). II. Boek. Jan III. 1354.

Hertog Jan, gevoelende zyn einde naderen, beriep 's Lands Staaten, en beval hen zyne dogter Johanna, en den Hertog van Luxemburg getrouw te zyn. Hy belastte dezen, het land met alle zagtzinnigheid te bestieren, en de ingezetenen, volgens de voorrechten, wetten, en gewoontens te behandelen. Kort voor zynen dood, nam hy de orde en het kleed der Cisteriensers aan. Hy overleed den vyfden December des jaars 1355, in den ouderdom van negen en vyftig, en na eene Regering van drie en veertig jaaren. Hy werd in de Abtdye van Villers, in het Koor der Kerk, voor den grooten Altaar, onder eene verhevene grafsteen, daar zyn beeld op uitgehouwen ligt, begraven. Naderhand is dit beeld door de beeldstormers zeer beschadigt geworden (*d*). Dood des Hertogs.

Hertog Jan was zeer gematigd in alles, geducht voor zyne nabuuren, en bemind van zyn volk: Hy werd tweemaal van de voornaamste magten van Neder-Duitschland besprongen; waaruit hy zig egter met roem redde. Zyne deugd deed de gerechtigheid in zyn land bloeijen. Hy sprak weinig, en met gematigdheid. Zyne klederen waren zedig, doch zyn hofhouding kostelyk. Hy was een slaaf van zyn ge- Zyn aard.

ge-

(*c*) Butkens ibi quo supra *pag.* 440.
(*d*) Butkens ibi quo supra *pag.* 440 & 441.

II. Boek. gegeven woord: ook vergat hy niet ligt de weldaaden, veel min de beledigingen, die men
Jan III. hem deed. Voor het overige was hy welgemaakt
1355. van lighaam (*e*).

Huwlyk, en kinderen. By zyne Gemalin Maria, dogter van Lodewyk Graaf van Evreux, heeft hy de volgende kinderen verwekt. (1) *Jan*, die ten huwlyk beloofd was aan *Isabella*, dogter van Willem Graaf van Henegouwen, en Holland, naderhand werd hy aan Maria dogter van Filip Koning van Frankryk verloofd. Na haar overlyden, handelde men op nieuw wegens een huwlyk met de Gravin van Henegouwen. Dit werd egter wegens den dood des Prinsen niet voltrokken; (2) *Hendrik*, getrouwd met Johanna, dogter des Hertogs van Normandyen. Doch deze overleed zonder kinderen, in het jaar 1349, (3) *Godfried* Heer van Aarschot, die aan *Bonne van Bourbon* verloofd was. Dit huwlyk, werd eerst om de jonge jaaren der Prinsesse, en naderhand om den dood des Prinsen niet voltrokken; (4) *Johanna*, in het jaar 1334 met Willem Graaf van Henegouwen en Holland, en na zyn overlyden, met *Wencelaus van Bohemen*, Hertog van Luxemburg getrouwd; (5) *Margreet*, aan Lodewyk van Male, Graaf van Vlaanderen uitgehuwlykt. Deze liet eene dogter mede *Margreet* genaamd na, welke, eerst met *Filip van Bourgondien*, en naderhand met *Filip* Hertog van Bourgondien, broeder van *Karel den Vyfden* Koning van Frankryk, in huwlyk trad.

(*e*) BUTKENS ibi quo supra *pag.* 441. DINTHERI Chron. *Lib.* V. *Cap.* V.

trad. Deze liet drie zoonen na, waar onder *Antony*, welke na den dood van Johanna, Hertog van Brabant werd, zo als ik op zyn plaats zal melden. (6) *Maria*, die met Reinoud Hertog van Gelder trouwde, doch zonder kinderen na te laten, stierf (*f*). II. Boek. Jan III. 1355.

Hertog Jan de III. verwekte boven dien de volgende Bastaardkinderen; (1) *Jan* genaamd *Brant*, om dat hy uit eene Jonkvrouwe van dien naam geboren was, van wien het adelyk geslagt van *Brant* afdaald (2) *Jan* genaamd *van Veen*, geboren uit *Isabella van Veen*, anders genaamd *Ermgard van Vilvoorden*, uit wien het adelyk geslagt der *van Veenen* afkomt; (3) *Willem* genaamd *van Erpe*, Kanunnink te Lier, (4) *Aarnoud*, genaamd *van der Hulpen*; (5) *Hendrik*, mede genaamd *van der Hulpen*, broeder van den voorgaande; (6) *Nicolaas*, genaamd *van Sweerthem*; (7) *Maria*, getrouwd met *Willem*, Baanderheer van Rotselaar, (8) *Maria*, getrouwd met *Kostyn van Ranst*, (9) *Johanna*, die in huwlyk had *Godfried* Heer van Dilft, Borgvliet en Hogerheide; (10) *Maria*, die in het Klarisse-Klooster te Brussel geestlyke dogter werd; (11) *Margriet*, genaamd *van der Hulpen*, getrouwd, eerst met *Bernard van der Spout*, Heer van Overeyssche, en naderhand met *Wouter van Melin*; (12) *Barbara*, genaamd *van Ophem*, Klarisse te Opbrussel; (13) Eene dogter, uitgehuwlykt aan *Wynand* Heer van La Chapelle; (14) *Katharina*, getrouwd aan *Godfried* Heer van La Chapelle, broeder van Wynand voor- Bastaarden.

(*f*) BUTKENS ibi quo supra *pag.* 444—447 & 550.

II. Boek. Jan III. 1355. voornoemd; (15) eene dogter, getrouwd aan *Klarenbout* Heer van Hauterive; (16) en eindelyk eene dogter, getrouwd met *Radoux van Coulonster*, Ridder (g).

(g) BUTKENS ibi quo supra *pag.* 448—450.

HIS-

III. Boek.

Wenfelaus en Johanna.

HISTORIE DER STAD EN MEYERYE VAN 'SHERTOGENBOSCH.

EERSTE DEEL.

DERDE BOEK.

Historie van Brabant, en deszelfs Hertogen; beginnende met den aanvang der Regering van WENSELAUS van BOHEMEN, Hertog van Luxemburg en JOHANNA Hertogin van Brabant, in het jaar 1355. tot den dood van FILIP DEN I. of het jaar 1430 waarna het Hertogdom van Brabant onder FILIP DEN GOEDEN, Hertog van Bourgondien, met verscheide andere Nederlandsche gewesten vereenigd werd.

Na het overlyden van Hertog Jan den III, volgde hem zyn dogter JOHANNA op. Zy was eerst getrouwd met Willem, oudsten zoon van

Johanna volgd haar vader op. 1356.

III. Boek. van den Graaf van Henegouwen en Holland (†) die by haar eenen zoon, mede *Willem* genaamd verwekt had, welke, in zyne kindsche jaaren stierf. Zy trad in het jaar 1354, in een tweeden echt met WENSELAUS, jonger zoon des Konings van Bohemen. Deszelfs broeder Keizer Karel IV, gaf hem het Graafschap Luxemburg, het Markgraafschap Arlon, en de Graafschappen Chiny, La Roche en Durbuy. Om het bruiloftsfeest des te luisterryker te maken, verklaarde hy Luxemburg tot een Hertogdom (*a*).

Wenselaus en Johanna. 1356.

Zy worden gehuldigd.

Wenselaus en Johanna deden op den 3 January 1356, hunne plegtige intrede binnen Leuven, daar zy door 's Lands gemagtigden ontfangen werden. Zy verbonden zig aldaar 's Lands voorrechten en gewoontens te zullen onderhouden; waar na dezen, aan hun den eed van getrouwigheid afleiden (*b*).

Van Leuven begaven zig de Hertog en Hertogin naar Brussel, en van daar naar Antwerpen, daar zy insgelyks gehuldigd werden. In de laatstgemelde stad, bevestigden zy die, in het bezit van het stapelrecht van het zout en de visch (*c*), welk Jan II. haar ontnomen, en aan die van Mechelen vergund had, dat hun egter door den Keizer te rug gegeven was, zo als ik hier voor op het jaar 1300, gemeld heb. Zy kwa-

En komen te 's Hertogenbosch.

(†) Zie de Huwelyks Voorwaarden by VAN MIERIS groot Charterboek van Holland *Deel* II. *bladz*. 492.

(*a*) BUTKENS *Tom*. I. *Liv*. IV. *Chap*. X. *pag*. 466 & 467. DINTHERI Chron. *Lib*. V. *Cap*. 40.

(*b*) BUTKENS ibi quo supra *pag*. 468. DINTHERI Chron. *Lib*. VI. *Cap*. 1.

(*c*) DIVÆUS *Lib*. XIV. *pag*. 166.

kwamen in het zelve jaar binnen 's Hertogenbosch, alwaar zy mede plegtig gehuldigd werden. Men deed hen aldaar alle vermaak, en men rechtte verscheidene spelen aan. De Hertog en Hertogin, om zig van den gunst der stad te verzekeren, schonken haar twee vrye Jaarmarkten, en vergunden haar in den rechte hoek van het stadswapen, het hunne, zynde Brabant en Limburg tegen over elkander *geëcarteleerd*, te mogen voeren (*d*). Deze laatste gunst is aan geene stad in Brabant, voor zo veel my gebleken is geschied. Men moet alhier aanmerken, dat 'er eene misslag in het handschrift, waaruit ik dit gehaald heb, ingeslopen moet zyn, of wel, dat Hertogin Johanna naderhand nog twee andere Jaarmarkten by de overigen gevoegd hebbe; om reden, dat ik in de stads papieren vinde, dat zy, in het jaar 1403, aan de stad twee Jaarmarkten heeft toegestaan (*e*), en dat aldaar van geenen in het jaar 1356 vergund, gemeld word. Het kan zyn, dat de Vergunbrief der laasten vermist is.

III. Boek. Wenselaus, en Johanna. 1356.

By gelegenheid dezer huldiging, vergunden de Hertog en Hertogin aan den lande verscheidene voorrechten, waar van zommige nieuw, doch anderen door derzelver voorzaaten reeds verleend waaren. Deze Vergunbrief werd de *blyde Inkomste* genaamd, om dat zy het volk daar mede verblydden, of mooglyk, dat zy verblyd, dat het volk

Hunne blyde Inkomste.

(*d*) Mollii Annales Civitatis Buscod. MS. *pag.* 60. Bor beschryving der stad 's Hertogenbosch *bladz.* 13. Kronyk der stad 's Hertogenbosch op het jaar 1356.

(*e*) Octroy van Hertogin Johanna, om binnen de stad twee Jaarmarkten te mogen houden dato 25 *September* 1403 in de Archieven der stad *Regiſter* A. *Num.* 179.

III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1356.

volk hunne komste tot de regering aangenaam was, daarom aan het zelve die voorrechten schonken of de voorige bevestigden. Ik merk in het voorbygaan aan, dat 'er geene zodanige blyde Inkomsten van de voorige Hertogen of 's lands Heeren gevonden worden, en dat dus die van Wenselaus en Johanna de eerste zyn die men geboekt vind. Ik moet geloven, dat de voorige vermist zyn, om dat ik vind, dat die van Leuven, in het jaar 1348, de Domeinen van den Hertog aanhielden, om dat men op de goederen van eenige burgers voor 's Hertogs schulden elders de hand gelegd had, en dat zy zig toen op de blyde inkomste van den Hertog beriepen (*f*).

Inhoud van dien.

De blyde Inkomste van Wenselaus en Johanna behelsde zaaklyk. „ Dat alle de voorrechtbrieven, en andere papieren, de vryheid, rechten, „ en het rechtsgebied des lands rakende, naar „ Leuven gebragt, en aldaar in verzekerheid ge„ steld zouden worden. De Hertog en Herto„ gin zouden eene van de sleutels der plaatse „ daar die bewaard werden, en die van Leuven „ en Brussel, ieder, mede eenen sleutel hebben. „ De Hertog en zyne Gemalin mogten het land „ met geene nieuwe schulden, zonder toestem„ ming der steden, bezwaren. Niemand dan „ Brabanders zoude in den Raad van Brabant „ toegelaten worden. Het Hertogdom Limburg, „ met de landen van Daelhem, Rode, Spremont, „ Wassenberg, en Heusden, mogten van Bra„ bant niet afgescheiden, en het bestier aan nie„ mand,

(*f*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* IX. *pag.* 437.

„ mand, dan die trouwe gezworen had, gege- III. Boek.
„ ven worden. De Landvrede en de verbonden Wenfelaus
„ met de Luikenaars en Vlamingen moeften on- en Johanna,
„ derhouden worden, Zy zouden geenen oorlog 1356.
„ dan na overweging van 's Lands Staaten aan-
„ vangen, de Regeringen der fteden jaarlyks ver-
„ anderen, en geene Baftaarden daar in toelaten.
„ Zy zouden eenen ieder, die eenig bewind, zo
„ over het rechtsgebied, als over 's lands penningen
„ hadden, rekening laten doen, en zorg dragen
„ dat de misflagen daar in begaan, herfteld wer-
„ den. Geen vergiffenis van doodflagen mogt
„ verleend, of de daader in den lande geduld wer-
„ den, voor dat de Bloedverwanten van de ne-
„ dergevelden verzoend waaren. Zy zouden niet
„ toeftaan, dat de eene Brabander den anderen
„ buiten 's lands in rechten, behalven in het ge-
„ val van uiterfte willen, of godsdienftige giften,
„ betrok. De Gebannenen om oproer, dood-
„ flag, dievery, wichlary, en vrouwen kragt,
„ zouden door hun binnen den lande niet mogen
„ toegelaten worden, Alle de Steden, Kafteelen,
„ en landen in den oorlog gewonnen, zouden
„ aan Brabant gehegt moeten worden. Alle de
„ voorrechten der Kerken en Kloofters, moeften
„ ongefchonden bewaard werden, en de St. Pe-
„ tersmannen * te Leuven, hunne gerechtighe-
„ den behouden. Zy zouden zulken, die het
„ geen zy van anderen te vorderen hadden, aan
„ Geeftelyken verkochten, om het gefchil daar
„ over van den gewoonen Regter aftetrekken,
„ voorbeeldig ftraffen. Verder ftonden zy toe,
„ dat eenen ieder zyne graanen en landgoederen,
„ met honden tegen het wild gedierte mogt be-
„ waren. Een ieder zoude haazen en voffen, en

* Burgers van Leuven.

„ de

III. Boek. Wenfelaus en Johanna. 1356.

„ de Edelen ook grof wild, buiten de vrye wa„ randen mogen vangen. De Schouten in Walfch„ Brabant, en hunne dienaars, zouden Braban„ ders moeten zyn." Deze blyde Inkomfte werd door den Hertog, en Hertogin, midsgaders, door verfcheidene van 's Lands Edelen, bezegeld (g).

De Graaf van Vlaanderen, eifcht een gedeelte van Brabant.

Zo dra Lodewyk Graaf van Vlaanderen, verftaan had, dat Wenfelaus als Hertog van Brabant, alom gehuldigd was, eifchte hy een gedeelte van dat Landfchap, uit hoofde dat hy Margareta, zufter van Hertogin Johanna in huwlyk had; hy magtigde ten dien einde eenige afgezondenen derwaard. Deze antwoordde men, dat de Graaf te Mechelen konde komen, om aldaar met den Hertog die zaak in der minne te befliffen. De byëenkomft liep vruchteloos af; en de Graaf wift de gemoederen der Ingezetenen aldaar, zo door het beloven van nieuwe voorrechten, als met den ftapel der waaren, waarvan ik hier voor meermaalen gewaagd heb, dermaate te vleyen, dat zy hem ten hoogfte aanhingen. Hy bemagtigde dus die ftad, zonder veel moeite. Wenfelaus daar en tegen, fterkte eenige plaatfen in de nabuurfchap derzelver, alsmede aan de zyde naar Vlaanderen gelegen. De Graaf van Berg, met eenig Hoogduitfch krygsvolk onderfteund, hield die van Mechelen in toom, terwyl die van Bruffel en Antwerpen tot in het land van Waas ftroopten. Men kwam, kort hier na, te *Affche* by een, daarmen eenige voorwaarden beraam-

(g) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* X. *pag.* 468 & 469. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 328 & 330.

raamde, doch die kwalyk onderhouden werden; waar op een wederzydsche oorlogsverklaring volgde (*b*).

III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1356.

De Graaf van Vlaanderen die eerst te veld kwam, trok met zyn leger in Brabant. De Brabanders, hoewel noch niet alle by een gekomen, trokken op de Vlamingen aan, die te *Scheut*, niet ver van Brussel lagen. Hier viel een scherp gevegt voo , daar in de Brabanders geslagen werden. De Vlamingen, die de vlugtende op de hielen volgden, kwamen met hen binnen Brussel, daar zy zig zo schielyk meester van maakten, dat d Hertogin naauwlyks tyd had, om zig te bergen. De Graaf van Vlaanderen kwam eenigen tyd hier na binnen Brussel, hy nam zynen intrek in het Paleis der Hertogen van Brabant, plantende zynen wimpel op de markt aldaar, en veranderde de Regering. Van hier trok hy naar ter Vuuren, Leuven, Thienen, Nivelle, Leeuwen, en andere plaatsen, daar men de poorten opende, en hem als Hertog van Brabant hulde deed (*i*).

Oorlogsverklaring daar over.

Brussel door de Vlamingen veroverd.

Wenselaus bevond zig toen te Maastricht, om in het land van Overmaas, eenig volk ter versterking van zyn leger by een te verzamelen. De Hertogin uit Brussel verdreven, vervoegde zig met veele Heeren verzeld, by haaren Gemaal. Zy begaven zig naar 's Hertogenbosch, dat genoegzaam de eenigste veilige plaats was, en verleen-

De Hertog en Hertogin begeven zig naar 's Hertogenbosch.

(*b*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 330 & 331. Divæus *Lib.* XV. *pag.* 167. Butkens ibi quo supra *pag.* 469.

(*i*) Butkens ibi quo supra *pag.* 469 & 470. Divæus *Lib.* XV. *pag.* 168. Harræus *Tom.* I. *pag.* 332.

III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1356.

togs van Brabant verlaten, en hem binnen hunne ſtad niet toelaten zouden (*p*).

Slag by Santvliet.

In dit zelve jaar viel 'er een gevecht tuſſchen de Brabanders en Vlamingen, omtrent *Santvlied* voor, waar in de eerſten te kort ſchooten. Ik heb de gevolgen hier van niet geboekt gevonden; en het ſchynd, dat zy niet zeer nadeelig voor den Hertog geweeſt zyn, vermids hy in de maand November dezes jaars, de ſtad Namen belegerde, welke hy egter weder verlaten moeſt. In dezen oorlog werd het grof geſchut voor de eerſte reize gebruikt, om dat ik vind, dat die van Leuven, twaalf *Donderbuſſen* in dezen tyd kochten (*q*).

Vrede met Namen.

De belegering van Namen word met reden, door eenen ander in twyfel getrokken (*r*), deze meend; dat de Hertog, die zyn land nauwlyks beſchermen kon, en by Santvlied geſlagen werd, geenzins in ſtaat ware, om eenen belegering buiten zyn land te ondernemen. Wat 'er van zy, de Graaf van Namen verzoende zig in het begin des volgenden jaars met den Hertog (*s*), en verliet zynen bondgenoot den Graaf van Vlaanderen; waarom het my voorkomt, dat die Graaf eenigzins in het nauw moet gebragt zyn: doch de oorlog met de Vlamingen bleef noch duren. Zy tragtten zig in dezen jaare, van Santvlied meeſter te maken, doch als hun voornemen ontdekt

(*p*) Butkens ibi quo ſupra *pag.* 471.
(*q*) Harræus & Divæus ibi ubi ſupra.
(*r*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 333 & 334.
(*s*) Butkens ibi quo ſupra *pag.* 472. Dinthëri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* VII.

dekt was, werden zy geslagen en veelen krygs-gevangen (*t*). III. Boek.

Wenselaus vond zig met dit alles genoodzaakt, maar uitheemsche hulp om te zien. Willem V. Graaf van Holland, neef zyner gemalin scheen hem de naaste. Deze liet zig niet bewegen, voor dat de *Heerlykheid van Heusden*, die hem door den Hertog van Brabant, zynes oordeels onthouden werd, aan hem weder afgestaan was, het welk op den negen en twintigsten van Maart 1356 geschiedde. De Hertog behield aldaar niets dan het recht van den klokslag tegen allen, behalven tegen den Graaf van Holland. De Graaf beloofde daar tegen, het verschil tusschen Wenselaus, en den Graaf van Vlaanderen te zullen bemiddelen, en in geval van geenen gewenschten uitslag, den eersten met al zyne magt by te staan (*u*).

Wenselaus en Johanna. 1357.

Heusden aan Holland overgegeven.

De vrede werd, in dezen jaare, tusschen Brabant en Vlaanderen, door toedoen van Graaf Willem van Holland, die daar toe volmagt van Wenselaus en Johanna bekomen had, getroffen: daar by werd onder anderen bedongen: „ dat de „ Graaf van Vlaanderen de stad *Antwerpen*, met „ het onderhorig land; en de inkomsten daar van „ tot de waarde van tien duizend guldens van „ Florence gerekend, bezitten zoude: alle de „ goederen en inkomsten van die plaatsen, wer- „ den derhalven gewaardeerd. De Graaf zoude „ dit alles van Brabant ter Leen moeten hou- „ den

Vrede tusschen Brabant en Vlaanderen.

(*t*) BUTKENS ibi quo supra.
(*u*) BUTKENS ibi quo supra *pag*. 473. DINTHERI Chron. *Lib*. VI. *Cap*. IX & X. VAN MIERIS in het groot Charterboek van Holland *Deel* II. *badz*. 867.

III. Boek. Wenſelaus en Johanna. 1357.

„ den (*v*)." De Graaf van Vlaanderen bezat de ſtad Antwerpen, en haaren omtrek, zyn leven lang, als mede zyne dogter, de Hertogin van Bourgondien, tot dat dezelve dit alles haaren tweeden zoon *Anthonis* van Bourgondien, Hertog van Brabant en Limburg overgaf (*w*): zo als ik op zyn plaats zal melden. Wenſelaus behield egter den eernaam van *Markgraaf des Heiligen Roomſchen Ryks*, welke aan het bezit van Antwerpen byzonder verknocht was. De Graaf van Vlaanderen bekwam mede de ſtad *Mechelen*, met het onderhorig land. Die van de gemelde ſtad verzochten den Graaf: dat hy hen het ſtapelrecht, dat hy in den aanvang des oorlogs beloofd had, toeſtaan wilde. Die van Antwerpen daar en tegen, hielden ſtaande, dat hen dit recht toe kwame, en dat de Hertog, die hunne ſtad enkel ter leen hield, dat recht niet vervreemden kon. Offchoon dit eene groote opſchudding baarde, egter beveſtigde de Graaf die van Mechelen in het ſtapelrecht (*x*).

Oproer te Leuven.

Binnen Leuven ontſtond, ten dezen tyde een groot oproer, door toedoen van *Pieter Cotrel*, Meyer of Hoofdſchout dier ſtad, die over de Regering aldaar, wegens zeker gewezen vonnis klaagde. Het gemeen, die zig de zaak van Cotrel aan-

(*v*) Butkens ibi quo ſupra *pag.* 473—478. Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* XI. Van Mieris groot Charterboek van Holland *Deel* III. *bladz.* 23.

(*w*) Butkens ibi quo ſupra *pag.* 478. Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* XI.

(*x*) Butkens ibi quo ſupra *pag.* 478 & 479. Harræus *Tom.* I. *pag.* 335. Divæus *Lib.* XV. *pag.* 171. Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* XIV & XV.

aantrok, vloog des nagts te wapen, en joeg de Schepenen uit hunne huizen. De Meyer bezette het Raadhuis, waar in de Schepenen gevlugt waren, en deed hen in de gevangenis zetten. Hy verzekerde zig mede van de sleutels der stad, en zette daar uit die hem tegenstonden. Ook stelde hy eenen Burgemeester en zeven Schepenen, naar zynen zin. De Hertog, die uit Luxemburg te rug kwam, verstond, dat 'er geen middel overig ware om die oproerigen te dwingen, besloot hen met de wapenen tot reden te brengen. Deeze kwamen hem hier in voor, en verzochten vergiffenis, het welk hen toegestaan werd. Korten tyd hier na, stonden zy weder op, waarom de Hertog de stad van alle kanten insloot. Zy werden hier door genoodzaakt, met hem in onderhandeling te treden, en de vrede werd hersteld, mids dat de stad den Hertog agt en twintig duizend Mottoenen voor dit wanbedryf voldoen zoude (y). Cotrel, ziende dat hy overal gehaat was, vertrok naar *Asten* in de Meyerye van 's Hertogenbosch, en wist, niet tegenstaande zynen kwaaden handel, de zaken zo te beschikken, dat hy in het jaar 1362, het hoog en laag gerecht dier plaats van den Hertog bekwam (z). Hy werd in het jaar 1364, om andere euveldaaden genoodzaakt zyn vaderland te verlaten. De Hertog beloofde vierhonderd ryksdalers aan dien, wel-

III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1361.

(y) Butkens ibi quo supra *page* 479—481. Harræus *Tom.* I. *pag.* 336-340. Divæus *Lib.* XV. *pag.* 172—178. Anonymi Chron. *pag.* 91—94.

(z) Uitgift der Heerlykheid Asten *van den* 4 *Septemb.* 1362 in de Archieven des Heer van Asten.

III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1362.

welke hem, dood of levendig, zoude vangen (a). De Hertog verleende egter, het hooge en laage gerecht der Heerlykheid Asten, met alles dat hy daar bezat, uitgenomen den klokslag en de Hooge Heerschappy, aan *Hendrik van Kuik* (b), welke een zoon was van Otto van Kuik, die de dogter van Cotrel in huwlyk had (c).

Verbonden van 's Hertogenbosch met verscheiden andere steden.

Of de overige Brabantsche steden de magt des Hertogs vreesden, en het gebeurde te Leuven haar bekommerde, kan ik niet melden: het schynd egter zo, om dat ik vinde dat de stad 's Hertogenbosch een verbond van vriendschap met verscheiden steden sloot, om elkanderen by te staan, en haare onderlinge rechten te helpen handhaven. De verbondene steden met 's Hertogenbosch, waren Leuven, Gembloers, Turnhout, Herentals, Brussel, Nivelle, Vilvoorden, Leeuwen, Haalen, Lier, Geldenaken, Sichene, Thienen, en Oyencourt (d).

De Hertog van Brabant bekomt de Heerlykheid Valkenburg.

Jan Heer van *Valkenburg*, laatste mansoir van dat geslagt stierf in het jaar 1352, waar door die Heerlykheid op zyn oudste zuster *Filippina* verviel; de tweede was getrouwd aan den Heer van Vyanden; de derde, aan den Heer van Brederode; de vierde was Vrouw van Sconecken; de vyfde Abtdis te Maubeuge; en de zesde Kanonikesse

(a) Butkens ibi quo supra *pag*. 483.
(b) Uitgift der Heerlykheid Asten *van den* 31 *January* 1366 in de Archieven van den Heer van Asten.
(c) Anonymi Chron. *pag*. 93. & Butkens ibi quo supra *page* 486.
(d) Verbonden voorsch. *van den* 1 *November* 1362 in de Archieven der stad: *Invent*. A. No. 193—197. en 199—206.

kesse in Duitschland. Filippina, hoewel over de veertig jaaren oud, trad met *Hendrik van Vlaanderen*, Heer van Ninove in huwlyk: zy verkreeg met hem onder anderen, een derde gedeelte van het Kasteel en de stad Valkenburg, doch zy verkocht Valkenburg, en Monjouw aan den Heer van Schoonvorst, welke daar mede door den Keizer beleend werd. Walleram van Valkenburg vermeende recht op die Heerlykheid, als naaste mansoir der linke zyde des laatsten Heers van Valkenburg te hebben, om dat, volgens de grondwetten des Keizerryks, geene Vrouwen leen opvolgers konden wezen, en gevolglyk rekende hy de verkoping door Filippina gedaan, nietig. De Heer van Schoonvorst ziende, dat hy met eenen magtigen mededinger te doen had, verkocht Valkenburg aan den Hertog van Gulik. De Keizer verhief, ten behoeve van dien Hertog, Valkenburg tot een Graafschap, en beleende denzelven daar mede. Walleram hier over te onvrede, wilde den twist met de wapenen beslissen. Men vond egter middel om dit voor te komen. Het Kasteel, de stad, en het Land van Valkenburg werden Hertog Wenselaus in handen gesteld, tot dat de Keizer dit geschil beslecht zoude hebben. Deze verklaarde in het jaar 1362, dat Valkenburg aan Walleram toebehoren zoude, mids dat hy aan Filippina zekere somme gelds betaalde, dan het geen hy niet voldeed. Zy verkocht derhalven Valkenburg, of om beter te zeggen, haar regt, aan Wenselaus van Brabant en zyne gemalin. De Hertog verklaarde egter, dat hy niets meer vorderde, dan het geen hy by koop verkregen had; dat hy het geëischt recht van Walleram niet betwisten wilde, en die zaak door den ge-

III. Boek.
Wenselaus en Johanna,
1362.

III. Boek. Wenfelaus en Johanna. 1362.

woonen Rechter zoude laten beslissen. Walleram wilde dit geenzins aannemen. Hy deed zyn Kasteel *Raveſtyn* verſterken, waar uit hy verſcheiden ſtroperyen in Brabant aanrechtte. De Hertog belegerde dat Kaſteel, doch was genoodzaakt af te trekken, waar na hy op Herpen viel en dat innam: men kwam eenigen tyd hier na overeen, dat het geſchil aan de gemagtigden tot de Landvrede overgelaten werd. Dezen bewerkten eene overeenkomſt tuſſchen de twee ſtrydende partyen, doch die werd kwalyk onderhouden. Filippina verklaarde hier op ten tweedemaal: dat zy haar recht op Valkenburg, Monjouw, en andere landen, den Hertog en Hertogin verkocht had. De Hertog kocht mede de eiſchen, die de kinderen des Heeren van Brederode, uit *Beatrix* van Valkenburg geboren, zo uit hoofde hunner moeder, als van hunne moeye de Abtdiſſe van Maubeuge hadden. Zy bewerkte tot meerder zekerheid des koops, de goedkeuring des Keizers, egter zo, dat de Stad en het Kaſteel van Valkenburg een leen des Ryks zouden blyven. De Hertog kocht mede van den Hertog van Gulik den eiſch, dien hy uit hoofde van verkoping, door den Heer van Schoonvorſt, waar van ik hier voor gemeld heb, op die landen maken kon. Hy, en de Hertogin, handelde mede met Walleram Heer van Herpen, en Raveſtyn, en naderhand met zynen broeder, Wallerams opvolger, waar door dan eindlyk de Heerlykheid Valkenburg in het jaar 1381, aan de Hertogen van Brabant in eigendom overgegeven werd (*e*).

De

(*e*) Butkens ibi quo ſupra *page* 483–486.

De Hertog had by gelegenheid der overeenkomst met de kinderen des Heeren van Brederode, dezelven, voor den afstand van hunnen eisch op Valkenburg, en Monjouw, negen honderd oude schilden jaarlyks beloofd. Hy kwam ten zelven tyde met die kinderen over een, dat hy hen, behalven dit, binnen zekeren tyd, een zyner drie dorpen, *Drunen*, *Waalwyk*, of *Tilburg*, alle in de Meyerye van 's Hertogenbosch gelegen, overleveren zoude. Ingevolge van dien, gaf de Hertog hun het Dorp Waalwyk over, en verklaarde die plaats tot eene Heerlykheid. Doch behield voor zig alleen de Opperheerschappy, gelyk hy die in de landen van Breda, en Bergen op Zoom bezat (*f*). III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1364. Uitgift der Heerlykheid Waalwyk.

Eenigen tyd hier na rees 'er een merklyk geschil, tusschen Wenselaus, en Hertog Willem van Gulik, over het wegnemen van eenige goederen in het land van Gulik, welken aan Brabantsche kooplieden behoorden: Wenselaus vorderde, dat men die te rug gave. De Hertog van Gulik te onvrede, dat Wenselaus Valkenburg bezat, was hier toe, niet gereed. De Hertog van Brabant bereidde zig derhalven ten oorlog, en trok met zyn leger, dat door eenige Luiksche benden versterkt werd, in het land van Gulik, daar hy eenige dorpen verbrandde. Oorlog tusschen Brabant en Gulik.

De Hertog van Gulik trok Wenselaus tegen. Omtrent *Baswiller* werd men handgemeen. Het gevegt was hardnekkig. Die van Gulik deinsden in den beginne. Doch na dat zy, door den Hertog Slag by Baswiller.

(*f*) Kopye van de Uitgift van Waalwyk *van den* 24 *Juny* 1364 ten Komptoire der Domeinen van Brabant.

III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1371. tog van Gelder, die met versch volk aankwam, onderſteund wierden, keerde de kans. De Brabanders werden toen geslagen. en Wenselaus, nevens veele grooten gevangen. Van den anderen kant werden 'er veelen, waar onder de Hertog van Gelder, nedergemaakt. De Hertog van Gulik, die de gevangenen tusschen hem, en zyne bondgenooten verdeelde, behield voor zyn aandeel Wenselaus, welken hy naar de ſtad Gulik, en van daar naar het Kaſteel van Nidekken voerde, daar hy langen tyd gevangen bleef, om dat geweldige ſommen voor zyn losgeld, en onredelyke vredens voorwaarden gevorderd werden. Zyne Gemalin begaf zig naar Coblents, om van den Keizer byſtand te verzoeken (*g*).

Wenselaus gevangen.

Voorslagen aan den Hertog van Gulik gedaan.

De Keizer, overboodig om de vryheid voor zynen broeder Wenselaus te bewerken, ſloeg den Hertog van Gulik voor, dat hy hem, als uit eigen beweging in vryheid ſtellen zoude, in welk geval, hy het Hertogdom Gelder, en het Graafſchap Zutphen, dat door het overlyden van Reinoud zonder Heer was, bekomen zoude. Hy zoude mede een huwlyk tusschen hem, en *Katharina* dogter van *Albert van Beyeren*, beſtierder van Henegouwen en Holland, bewerken. De Hertog was hier toe niet gereed, om dat hy oordeelde, grooter voordeelen uit het vrylaten van Wenselaus te kunnen trekken (*h*). De Keizer kwam derhalven, met een groot leger naar Aken af.

(*g*) Butkens ibi quo ſupra *page* 489–491. Harræus *Tom.* I. *pag.* 344–346. Divæus *Lib.* XV. *pag.* 181–184. Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* XXX.

(*h*) Butkens ibi quo ſupra *page* 491 & 492.

af. In Brabant maakte men veele toebereidselen, om den Keizer met een leger te gemoet, over de Maas tè komen: Waarom Aalbrecht bestierder van Henegouwen en Holland, en *Otto* Markgraaf van Brandenbnrg zyn broeder, den Hertog van Gulik hunnen neef overreedden, dat hy zig met Wenselaus derwaard begeven, en als dan op eene knie ter aarde liggende, bekennen zoude, dat hy misdaan had, met Wenselaus, als bewaarder der landvrede, te beöorlogen. Dit geschiedde, en de Hertog van Gulik verzocht van den Keizer, deswegens, vergiffenis, welke hem verleend werd, mids dat hy Wenselaus, en de overige krygsgevangen in vryheid stelde. De Keizer beloofde hier op den Hertog van Gulik de beleening des Hertogdoms Gelder en des Graafschaps Zutphen (*i*).

III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1372.

Wenselaus geslaakt.

Het is ligt te begrypen, dat het verlies van de veldslag by Baswiller; het gevangen nemen des Hertogs, en van zo veele Grooten, eene geweldige verslagenheid in geheel Brabant baarde. De steden dezes lands zonden haare afgezanten naar Brussel, daar zy zig, op den agtienden February 1372. onderling verbonden, om eendragt en vriendschap te onderhouden, en de Kaart van Kortenberg, door Hertog Jan den II, in het jaar 1312. verleend, naartekomen (*k*). Uit de oorspronglyke gelofte, die op het stadhuis van 's Herto-

Vereeniging der Brabantsche steden.

(*i*) Idem ibi quo supra *page* 492. Harræus *Tom.* I. *pag.* 346. Divæus *Lib.* XV. *pag.* 184. Sligtenhorst Geldersche Geschiedenissen *Boek* VII. *blads.* 147 *en* 148.

(*k*) Oorspronklyke Gelofte *van den* 18 *February* 1372, in de Archieven der stad 's Hertogenbosch *Invent.* A. No. 1.

III. Boek. Wenfelaus en Johanna. 1372.

togenbofch beruft, heb ik gezien, dat dit verdrag, niet alleen door de Hoofdfteden van Brabant, maar ook door de mindere fteden, en zelf door de dorpen, *Vryheden* genaamd, bezegeld is. In het Kwartier van 's Hertogenbofch gefchiedde dit mede, door de fteden Helmond en Eindhoven; gelyk ook door de Vryheden Oifterwyk, Oirfchot, Oedenrode, Waalwyk, Oerle, en Eerffel.

Bede tot goedmaking van oorlogs-koften.

Na dat Wenfelaus weder in vryheid gefteld was, befchreef hy op den 17 September 1372, eene algemeene vergadering van 's Lands Staaten, waarin hy verfcheidene middelen, om de door den oorlog gemaakte fchulden te voldoen, voorfloeg. De Staaten ftonden hem negen maal honderd duizend Mottoenen munte van Vilvoorden toe, die binnen zeker getal van jaaren voldaan zouden werden. De Geeftlyken zouden daar in honderd duizend, de Edelen en Steden het overige voldoen (*l*). De ftad 's Hertogenbofch betaalde hier in, voor haar aandeel vier en dertig duizend agt en dertig Mottoenen, en twee derde. Het komt my voor, dat men eenen tyd van zes jaaren bepaald heeft, tot betaaling van de geëifchte fomme; om dat ik vinde, dat de ftad zig eerft op den 29 Maart 1378 van die fchuld gekweten heeft (*m*).

Hier

(*l*) BUTKENS ibi quo fupra. DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* XL. KRONYK der ftad 's Hertogenbofch op het jaar 1371. MfT.

(*m*) QUITANTIE van WENSELAUS en JOHANNA van Brabant *van den* 29 *Maart* 1378 in de Archieven der ftad *Invent.* A, No. 55. De *Mottoenen* verfchilden in Brabant in prys, de Vilvoordfche, waar van hier gemeld word, deed zeftien

Hier uit is te zien, dat 's Hertogenbosch, het welk noch geen twee honderd jaar gesticht was, geweldig zederd haar begin, in magt toegenomen moet zyn; te meer, als men daar by aanmerkt, dat zy reeds in het jaar 1360, drie duizend drie en een halve ouden gulden schilden, aan Wenselaus had doen tellen, om de Meyerye van *Oister-wyk*, nu het Kwartier van dien naam, het geen hy aan de Hertogin van Gelder verpand had, te lossen. Wenselaus, die niets om te betalen had, deed dat geld over alle de dorpen en plaatsen van dat Kwartier omslaan, en beloofde voor hem, en zyne nakomelingen, nimmer eenige dorpen in het zelve Kwartier, of in de Meyerye gelegen, te verzetten, of van de stad 's Hertogenbosch te vervreemden (*n*). III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1372. Aanmerking over den aanwas van 's Hertogenbosch.

De magt der stad was door den koophandel aangegroeid; want de ingezetenen vertierden overal de handwerken, die 'er in menigte gemaakt werden. Het schynd dat de Maas, die voor het doorbreken des Dortschen Waards veel regter dan heden naar zee toe liep, hun daar in begunstigde. Wat hier van zy, zeker is het, dat *Waldemar* Koning van Denemarken in het jaar 1363 de burgeren van 's Hertogenbosch toestond, met hunne koopwaaren en schepen, in de plaats genaamd *Scha-* En koophandel.

zestien stuivers. *Schat der Chynsen* bladz. 26. Zo dat de ingewilligde Bede aan Wenselaus, zevenmaal honderd twee en twintig duizend guldens bedroeg, en het aandeel van 's Hertogenbosch, zeven en twintig duizend, twee honderd zeventig guldens, en agttien stuivers.

(*n*) SCHADELOOZE GELOFTE van WENSELAUS van Bohemen; en Hertogin JOHANNA van Brabant, wegens penningen, die verstrekten om Oisterwyk te lossen, dato 9 *September* 1360, in de Archieven der stad *Invent.* A. No. 22.

III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1374.

Schanon te mogen aankomen, havenen, en Vitte te maken (*o*). Wenselaus en Johanna stonden de Regering der stad toe, eene Vitte (1) in Schoonreland te mogen kopen, en dat zy jaarlyksch daar eenen voogd zoude mogen stellen, *die rechten zoude in der Vitte van alle zaaken na der stads rechten van den Bossche, gelyk andere steden die daar ook Vitten hebben, naar hunnen rechten doen* (*p*). Dit voorrecht is door *Christoffel* Koning van Denemarken, in het jaar 1442, vernieuwd (*q*).

Twist over het ontfangen der Bede.

Na dezen uitstap ga ik weder voort. Over het ontfangen dezer ingewilligde Bede ontstond een merklyk ongenoegen tusschen den Hertog en de steden. De Hertog beweerde, dat die aan zyne Ontfangers zoude betaald werden: en de steden, dat zy Ontfangers daar toe moesten aanstellen. Niemand wilde van zyn gevoelen afgaan, of iet toegeven. De Hertog zeer gestoord, vertrok met zyne Gemalin uit Brussel naar Genappe, daar hy eenig krygsvolk verzamelde. Jan van Arkel Bis-

(*o*) Privilegie van Koning Waldemar van Denemarken *Feria tertia intra Octavam beatæ Virginis* 1363 in de Archieven der stad *Invent.* A. No. 261.

(1) Het woord *Vitte*, geeft naar myne gedagte, te kennen, een hut van teenen gemaakt, welke naderhand met leem overstreken word. In zeer veele dorpen in de Meyerye vinden zig zulke huizen, die uit horden van teen gevlogten, en een dak van stroo bestaan. Dit teenvlegten noemen de huislieden thans nog *vitselen*, en de teen *vitsel*.

(*p*) Acten van Consent van Wenselaus en Johanna, van den 28 *July* 1361 en 6 *February* 1365 in de Archieven *Invent.* A. No. 18 *en* 91.

(*q*) Privilegie van Christoffel Koning van Denemarken *die Calixti* 1442 in de Archieven *Invent.* A. No. 208.

Bisschop van Luik, begreep dat hier uit eenen inlandschen oorlog zoude kunnen ontstaan, bewoog den Hertog, dat hy in eene zamenkomst te *Braine Alleu*, die op den 30 April 1374. gehouden zoude worden, bewilligde. Daar kwam men over een, dat de Regenten der steden, nevens de Geestlykheid, den Hertog en Hertogin, by het naderen van ieder stad te gemoet zouden gaan, en dezelven vergiffenis afbidden, ingeval zy iet misdaan hadden. De overeenkomst tusschen de steden, ten tyde der gevangenis des Hertogs gemaakt, zoude aan den Raad van Cortenberg overgegeven werden, om daar uit te zien, of zy iet, dat tegen de hoogheid des Hertogs streed, inhield, en zo ja, zulks te vernietigen. Van de toegestaane Bede zoude de Geestlykheid honderd duizend Mottoenen, en de steden agtmaal honderd duizend, betalen. Tot aankweking van vriendschap beloofden de steden, en het platte land, daar en boven, nog vyf en twintig, de Geestlykheid twintig, en de Edelen vyftien duizend Mottoenen aan den Hertog te voldoen. Alle die penningen zouden ontfangen werden by zulken, die daartoe by den Raad van Cortenberg, en de steden gesteld zouden worden, de Hertog konde 'er twee byvoegen. Indien alle de schulden uit deze Bede niet konden betaald worden, zoude de Hertog de overigen uit zyne Domeinen moeten voldoen. Geene der steden tekenden deze overeenkomst; alleen Leuven, Brussel en Thienen, deden zulks, en beloofden, de overigen tot het nakomen van dien te zullen beweegen (r). Hier uit

III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1374.

(r) Butkens ibi quo supra *pag.* 494 & 495. Harræus *Tom.* I. *pag.* 347. Divæus *Lib.* XV. *pag.* 186 & 187.

III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1374.

uit is op te maken, dat Wenselaus niet zeer naauw gezet ware, om de oude gewoontens in Brabant te laten blyven; zynde van oude tyden af, de Ontfangers der Beden, door 's Lands Staaten, en nooit door de Hertogen aangesteld. Den dwingzieken aard van Wenselaus, is hier mede uit te bespeuren; want indien de Bisschop van Luik hier niet tusschen gekomen was, die zaak zoude gewislyk kwaade gevolgen gehad hebben. Wenselaus vond evenwel by de overeenkomst zyne rekening; want hy kreeg zestig duizend Mottoenen meerder, dan hem in het eerst toegezegd waren. Mooglyk heeft dit hem aangezet, om van het aanstellen der Ontfangers in zo ver afte zien, dat hy zig alleen met twee vergenoegde.

Onlusten over de grenzen van het Vrydom van 's Hertogenbosch, en het land van Heusden.

De stad en lande van Heusden waren in het jaar 1356, door Wenselaus en Johanna aan den Graaf van Holland afgestaan. De wederzydsche grenzen, hoewel in dat jaar, door *Bernard* Heer van Borgneval, Drossaard van Brabant, vastgesteld, waren zo wel niet geregeld, of daar viel van tyd tot tyd, geschil over. Die van 's Hertogenbosch beweerden, dat de dorpen *Vlymen* en *Engelen*, die de Hollanders onder het land van Heusden begrepen wilden hebben, tot Brabant behoorden. In het jaar 1472 was de twist hier over tot daadlykheid gekomen. *Jan van Neerveen* stak het huis van *Laurens van der Putte*, te *Honsoirt* of *Onzenoort* in brand. Daar en tegen deeden *Nikolaas*, en *Floris van Borselen* Zeeuwsche Edelen, de goederen der Brabanders in Zeeland aan slaan. Ook viel *Reinoud van Brederode* Heer van Gennip, in de Meyerye, daar hy veele huizen, in en omtrent de vryheid van *St. Oedenrode* verbrandde. Hier op trokken die van 's Hertogenbosch

bosch naar *Vlymen* en *Engelen*, welke dorpen zy afbrandden. Het volk van Wenselaus trok in Henegouwen, daar zy de landstreek, aan deze zyde van Valenpont afliepen, en verwoestten. De Schout van Leuven nam de goederen der Hollanders aldaar in beslag. De verwoesting werd door dit alles groot. Eenige welmeenende bewerkten, dat Wenselaus en Johanna, ter eenre, en de bestierder der Graafschappen Henegouwen en Holland ter andere zyde, te Geertruidenberg, in het jaar 1374. overeenkwamen, om de geschillen aan de uitspraak van vyf goede mannen te doen verblyven. Twee werden door den Hertog, en Hertogin van Brabant, uit den Raad van Henegouwen en Holland benoemd, waar toe zy *Filip van Polanen* Heer van Kapelle, en Heer *Koenraad* Deken van St. Maria, in den Haage, verkoren. Twee anderen, naamlyk *Jan van der Aa* Heer van Grimberge en Griethuizen, en *Gerard van der Heiden* Heer van Bautershem, werden uit den Brabantschen Raad, door den Bestierder van Holland, hier toe benoemd. De vyfde, die gezamelyk als Opperrechter verkoren werd, was *Jan van Polanen* Heer van de Lek en Breda. Doch in plaats van Filip van Polanen, en Jan van der Aa, werden zederd om redenen die niet zeker zyn, *Godfried de la Tour*, en *Reinier Willemanszoon* benoemd (*s*). Deze deden op den agtienden van October 1347, hunnen uitspraak te Breda, volgens welke „ de schade, die „ men wederzydsch elkanderen aangedaan had, „ vereffend gerekend werd, en de grensscheiding „ op

III. Boek. Wenselaus en Johanna, 1374.

(*s*) Butkens ibi quo supra 496 & 497.

III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1374.

„ op den zelven voet, als zy voorheen door den „ Heer van Borgneval gemaakt was, bepaalde. „ De beesten die buiten deze grenzen kwamen, „ mogten van wederzyde geschut, en voor zeke- „ ren bestemden pryze gelost worden. En alzo „ Brabant by die grensscheiding bevoordeeld was, „ oordeelden zy, dat Hertog Aalbrecht Bestier- „ der van Henegouwen en Holland, en zyne „ opvolgers, uit de Heerlykheid Heusden, daar „ tegen jaarlyks twee honderd oude goude schil- „ den genieten zouden. *Engelen* en *Vlymen* „ werden geoordeeld tot het land van Heusden te „ behoren. De Schepenen van 's Hertogenbosch „ moesten zweren, dat de stad, aan den moed- „ wil aldaar gepleegd geen deel had, of anders „ Hertog Aalbrecht, zo dikwils hy dat begeer- „ de, veertien nachten lang, met twintig man- „ nen, op eigen kosten in den kryg te dienen. „ Van den anderen kant, moest Reinoud van „ Brederode Heer van Gennip, wegens den brand „ te St. Oedenrode gesticht, den Hertog en Her- „ togin van Brabant vergiffenis verzoeken, en „ zig met vier Ridders zyner maagschap, gevan- „ gen in hunne handen stellen: waar na hy zyne „ vryheid bekomen hebbende, zig insgelyksch „ tot eenen krygsdienst van veertien nachten ver- „ binden moest (*t*)." De onderlinge rust en vre- de werd hier door, hersteld.

Opschudding te Leuven.

Eenigen tyd hier na, ontstond 'er een geweldige opschudding te Leuven. Zy werd veroorzaakt,

(*t*) BUTKENS *Tom.* I. preuves du Livre IV. *page* 198—201. by MIERIS is het overgezet. *Deel* III. *blads.* 299.

zaakt, om dat Wenſelaus, kort na den laatſten oproer aldaar, de burgers mede deel in de Regering dier ſtad gegeven had. Dit duurde tot na den ongelukkigen Gulikſchen oorlog, waar in hy gevangen was. Terug gekomen zynde, herſtelde hy den Adel in het bewind dier ſtad, egter zo, dat 'er twee Raaden uit de burgery gekoren moeſten worden. Deze droeg dit zes jaaren, te weten tot het jaar 1378. geduldig; doch in dit jaar, bezetteden zy het ſtadhuis, en bragten de Burgemeeſters en Schepenen in hegtenis. Zekere *Wouter van Leiden*, een wever, werd door het gemeen tot Hoofdſchout benoemd. Zy droegen, naar het voorbeeld van die van Gend, welken tegen den Graaf van Vlaanderen opgeſtaan waren, witte hoeden. Wenſelaus, van dit alles onderricht, kwam te Leuven, en hy veranderde den vorm der Regering aldaar, om het gemeen te bewilligen; zo, dat de helft uit den Adel, en de wederhelft uit de Burgers beſtaan zoude (*u*). Inmiddels ontſtond 'er tuſſchen den Heer van Wezemale, en die van Leuven, onmin, om dat deze eenige Burgers dier ſtad op het Kaſteel van Weſterlo, in hegtenis had doen brengen. De tyding daar van kwam te Leuven, en hielp het gemeen aan het hollen. Eenige gewapende Burgers liepen naar de Abtdye van Park, daar zy onder ſchyn van hunne vyanden te zoeken, veel moedwil bedreven (*v*). Gedurende dezen oploop gebeurde het, dat Wouter van Leiden die zig te Brus-

III. Boek. Wenſelaus en Johanna. 1378.

(*u*) J. Lipsii Lovanium *Lib.* II. *Cap.* XI. *pag.* 72 & 73.
(*v*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* X. *pag.* 501.

III. Boek. Wenſelaus en Johanna. 1378. Bruſſel bevond, door zekeren *Jan de Keizer* Ridder, gedood werd, het welk de Leuvenaars zeer euvel opnamen. Het hollend gemeen deed eenigen der maagſchap van den zelven de Keizer, die zy waanden aan dien moord deel te hebben, op het Stadhuis brengen, en ſtelden eene wagt daar by. Ook zonden zy eenen uit de hunnen naar de Hertogin (vermids de Hertog uitlandig was) om recht te eiſchen. Deze beloofde hun voldoening te geven, doch het ongeduld had hier geenen tyd toe. Het volk alom gaande gemaakt in de ſtad, wierpen door de venſters van het ſtadhuis, zulken, die zy gevangen hielden, welken door anderen, daar onder ſtaande, op pieken gevangen werden (*w*). Fel was de woede, het bloed der geſneuvelden ſtroomde door de ſtraten (*x*). Zeventien vonden hun einde in dezen moord, en de overige Edelen die zig in hunne huizen bevonden, werden in de gevangenis gebragt (*y*). De Leuvenaars zonden hier op eenigen naar de ſteden, die onder hen behoorden, om ſommige gemagtigden naar hunne ſtad te zenden, ten einde met hen middelen te beramen om derzelver zaken op eenen vaſten voet te brengen. De gemagtigden dier ſteden, kwamen ten dien einde binnen Leuven, daar men naar veel overlegging beſloot, eenigen naar de Hertogin te zenden,

(*w*) Lipsii Lovanium ibi quo ſupra *pag.* 73 & 74, Butkens ibi quo ſupra. Miræi Chron. Belg. *ad ann.* 1379.

(*x*) Vetus Chron. Belg. incerti Auctor: *apud* Matheum *Tom.* I. *pag.* 51. *Edit.* 1738.

(*y*) Lipsii Lovanium ibi quo ſupra *pag.* 74. Divæus *Lib.* XV. *pag.* 190.

den, met verzoek, dat zy de ftraf over de moordenaars van Wouter van Leiden, wilde doen verhaaften, en dat zy over hun gedrag tegen de vermoorde Edelen, als uit eene rechtmaatige wraak gefchied, niet vervolgd mogten worden. Ook zonden zy eenigen naar Parys, daar de Hertog zig toen bevond, om hem van al het voorgevallene kennis te geven, en te verzoeken, dat hy zig, zo dra mooglyk, naar Leuven wilde begeven (z). De Hertog kwam, in het begin des jaars 1380, te Bruffel. Hy was over het gedrag van die van Leuven, ten hoogfte misnoegd, en gelaftte hunne gezanten, die zig te Bruffel bevonden, terftond naar huis te keren, met byvoeging, dat hy binnen korten daar ter ftede zig zoude laten vinden, om de fchuldigen te doen ftraffen. By hunne aankomfte te Leuven, was men aldaar niet weinig verlegen. De ingezetenen, de tegenwoordigheid des Hertogs fchroomende, verzochten die van Luik, Tongeren, en St. Truyen, dat zy zig nevens die van Thienen, Leeuwe, Nivelle, en den Schout van Leuven naar Bruffel begeven wilden, om den Hertog, op deze wyze zo als zy beft konden, te vrede te ftellen. Zy verzochten, dat hy eenigen van zyne Edelen naar Ter Bank wilde zenden, om met hen te handelen, daar men hem alle genoegen geven zoude. De Hertog ftond hen dit verzoek toe, en zy booden tot eene boeten voor hun misbedryf aan, alle, welken aan den moord der Edelen handdaadig waren, over zee in pelgrimaadje

(z) BUTKENS ibi quo fupra *page* 501. DIVÆUS *Lib.* XV. *pag.* 190.

III. Boek. maadje te zenden. Men verwierp egter dien voorslag, en de byeenkomst liep vrugteloos af (*a*).
Wenselaus en Johanna. Op het aanhoudend verzoek van Brussel en an-
1380. dere steden, kwam men andermaal te Ter Bank overeen, „ dat de moordenaars der Leuvensche „ Edelen, over zee in pelgrimmaadje gezonden, „ en die aan den moord van Wouter van Leiden „ schuldig waren, uit Leuven gebannen zouden „ worden. De kinderen der geblevene Edelen, „ zouden uit stads Schatkist voldoening beko- „ men, en daar uit zoude eenig geld aan de Pel- „ grims gegeven worden (*b*). De Bisschop van „ Luik zoude ook den Kerklyken ban, die hy „ op die van Leuven, wegens hunne oproerigheid „ gelegt had, opheffen (*c*)." Eenigen der adelyke Leuvensche jeugd was te onvrede, dat men het bloed hunner ouderen op eenen prys stelde. Zy namen eenige Kasteelen en plaatsen by de stad gelegen in, en gingen aller wegen op buit uit. Het Gemeen daar en tegen, nam mede de wapenen op, en verbond zig met die van Gend, welke tegen den Graaf van Vlaanderen opgestaan waren. De Hertog vond derhalven goed, met een leger in het laatst des jaars 1382, voor Leuven te trekken. De belegering duurde tot in het begin des volgenden jaars, wanneer door het toedoen van *Aarnoud van Hoorn* Bisschop van Luik, eene overëenkomst getroffen werd, volgens welke het volk geknield, met ontbloote hoofden en voeten,

(*a*) DIVÆUS ibi quo supra. BUTKENS ibi quo supra *page* 501 & 502.

(*b*) DIVÆUS *Lib.* XV. *pag.* 191. BUTKENS ibi quo supra *page* 502.

(*c*) BUTKENS ibi quo supra.

ten, den Hertog by zyne aankomst binnen de stad, vergiffenis verzoeken zoude. De gemaakte vestingwerken, midsgaders de muur op de plaats daar de Hertog zyne intrede in de stad zoude doen, moesten geslecht, en de hoofden der wederspannigen, ten eeuwigen dage uit Brabant gebannen werden (*d*). Weinigen werden met den dood gestraft: Veele verlieten uit vreeze hun vaderland, onder welken verscheiden Lakenwevers waren, die zig naar Engeland begaven, en aldaar de lakenweverye overbragten, en de zelve yverig voortgezet hebben (*e*). III. Boek. Wenselaus en Johanna, 1383.

Eenige Ballingen uit Leuven, waar by zig zommige Brabanders, Luikenaars, en andere gebannenen voegden, verrasten in het jaar 1383. de stad Leeuwen, zy werd egter spoedig wederom hernomen, en de gevangenen naar Leuven gebragt, en aldaar gestraft. De verdere Ballingen schuilden in het Hespengouwsche, daar zy met *Peter van den Bosch*, hoofd der oproermakers van Gend, een verbond troffen. Men had voor de stad Leuven te verrassen, doch een van hun werd te Vilvoorden gevangen, en te recht gesteld. Die onderneming liep dus te niet, en de overige dit hoorende, vlugtten uit Hespengouwe door de Luiksche, en Brabantsche Kempen in Holland; doch verstaande, dat zy aldaar bekend waren, begaven zy zig, met den uitersten haast naar Gend. In het volgende jaar 1384. plaagden deze Ballingen, welken zig *wilde zwynen* noemden, Bra- Leeuwen genomen en hernomen.

(*d*) Butkens ibi quo supra. Lipsii Lovanium ibi quo supra *pag.* 74 & 75.

(*e*) Lipsii Lovanium ibi quo supra *pag.* 75. Miræi Chron. Belg. *ad ann.* 1379.

III. Boek. Wenselaus en Johanna. 1383.

Brabant geweldig, zo dat men om hen te verdryven, genoodzaakt was, de huislieden overal met den klokslag by een te roepen. Veelen werden gevangen genomen, en ter dood veroordeeld (f).

Dood van Wenselaus.

Wenselaus begaf zig in den winter des jaars 1383, naar zyn Hertogdom Luxemburg alwaar hy op den zevenden December van dat jaar overleed. Zyn lighaam werd in de Abtdye van Orval ter aarde besteld. Zyne verheven graftombe van zwart marmer, waarop zyn beeld uit wit marmer gehouwen ligd, is aldaar nog te zien.

Zyn Aard.

Hy word als een goedertieren Vorst, en maatig in al zyn doen, maar die zig blindlings door zommigen zyner Raadslieden deed bestieren, beschreven, het welk de oorzaak was, dat veele van zyne ondernemingen kwalyk uitvielen. Ik vinde, dat hy uit zyn moeders lighaam gesneden werd, zonder dat deze daar van stierf (†). Hy was van een zwakke gesteldheid, en zeer aan ziektens onderhevig. By zyne huisvrouw, Hertogin Johanna, liet hy geene kinderen na: ook vind ik niet aangetekend, dat hy eenige bastaarden verwekt hebbe. Zyne weduw viel, kort na zyn overlyden, in eene zwaare krankte, waaruit zy egter haast gered werd. Zy nam na het overlyden van haaren man, het bewind der regering op zig; en alzo zy de laatste van den Brabantsche stam hier te lande was, werd zy geraden, haare zusters dogters kinderen, aan magtige Vorsten uit te huwlyken,

(f) Divæus *Lib.* XV. *pag.* 194.

(†) Kronyk der Fundatie en begin van 's Hertogenbosch op het jaar 1383.

ken. *Jan* Hertog van Bourgondien, trouwde met *Margreet*, dogter van *Aalbrecht van Beyeren* Graaf van Henegouwen en Holland, en *Willem van Beyeren*, zoon van Aalbrecht, met *Margreet van Bourgondien*, zuster van Hertog Jan voornoemd. Deze huwlyken werden binnen de stad Kameryk, den 9 April 1385. voltrokken (*g*). III. Boek. Johanna. 1383.

De Hertogin, die onlangs den burgerlyken oorlog in Vlaanderen had helpen nederleggen, geraakte nu met den Hertog van Gelder in onmin. Het zal ten uiterste noodig zyn, de reden, die hier toe oorzaak gaf, wat hooger op te haalen. *Godfried* Heer van Heinsbergen, had eenige jaaren geleden, aan *Eduard* Hertog van Gelder, de landen van Vucht; Gangelt, en Millen in het Hertogdom van Gulik gelegen, voor vier en twintig duizend ryksdalers verpand, egter zo, dat hy die konde losschen. Eduard gebrek aan geld hebbende, verpandde die plaatsen, nevens het land van Kriekenbeek, aan *Jan*, broeder van *Dirk* Graaf van Meurs, voor vyf en dertig duizend ryksdalers. *Jan van Honselaer* Heer van de Velde, die in onmin met Jan van Meurs geraakte, verraste het Kasteel van Vucht: en, om dat hy oordeelde, dat hy zig aldaar niet kon handhaven, gaf hy het zelve aan Hertog Wenselaus, voor zekere somme over. Na den dood van Jan van Meurs, erfde zyn neef, *Dirk van Meurs*, alle de bovengemelde landen. Deze tragtte Wenselaus het Kasteel van Vucht af te kopen; doch, vermids

Oorzaak van den oorlog met Gelderland.

(*g*) Butkens ibi quo supra *page* 503 & 504. Harræus *Tom.* I. *pag.* 355 & 356.

III. Boek. Johanna. 1383. mids dit niet gelukte, verkocht hy al zyn recht op Vucht, Gangelt en Millen aan Wenſelaus en Johanna. Zy gaven het bevel dier plaatſen aan *Jan* Heer van Gronsvelt. *Reynoud van Schoonvorſt*, vermoordde dezen in een tweegevegt, waar toe hy, zo men wil, door Willem van Gulik Hertog van Gelder, aangezet was, vermids deze, by die gelegenheid zig van alle plaatzen meende meeſter te maken. En alzo hy zig in zyn voornemen te leur geſteld zag, tragtte hy die, door koop, van Hertogin Johanna te bekomen. Hy boodt haar ten dien einde het geld aan, waar voor die plaatzen aan Jan van Meurs, door zynen oom Eduard van Gelder, verpand waren; en nademaal dit

1386. De Hertog van Gelder verklaard den oorlog. niet gelukte, kondigde hy haar, in het jaar 1386, den oorlog aan (*b*). De Hertogin zond terſtond Heer *Jan van Witthem*, naar 's Hertogenboſch, om Brabant aan dien kant te beſchermen, en zig van de ſtad Graave te verzekeren: doch de Hertog van Gelder had reeds de zaaken zo beſteld, dat hy de poorten te Graave geſloten vond (*i*). Hertog Willem van Gelder zondt binnen die ſtad zynen ſchoonzoon, met veele benden. Het platte land tuſſchen 's Hertogenboſch en Graave leed geweldig veel, alzo de uitlopers der wederzydſche ſteden, dat geheel verdierven (*k*).

De

(*b*) Butkens ibi quo ſupra *page* 505. Anonymi Chron. Ducum. Brabant. *pag*. 105 & 106. Dintheri Chron. *Lib*. VI. *Cap*. LII.

(*i*) Butkens ibi quo ſupra. Anonymi Chron. *pag*. 106. Dintheri Chron. ibi quo ſupra.

(*k*) Dintheri Chron. *Lib*. VI. *Cap*. 52. Oudenhoven Beſchryving der ſtad 's Hertogenboſch *blads*. 184. Edit. 1670.

De Hertogin deed de ſtad, in de maand October 1386. belegeren. Na veele vergeefſche aanvallen, was zy genoodzaakt van het beleg aftezien, en de ſtad door eene inſluiting, uit te hongeren. Willem van Gelder, voorziende dat de ſtad, door gebrek van leeftogt, eindlyk zoude moeten bukken, werd te raade, de Hertogin de bemiddeling van Hertog Aalbrecht van Henegouwen, zynen ſchoonvader, aan te bieden. Hy beloofde, onverbreeklyk zig aan zyne uitſpraak te zullen houden. „ Deze wees de ſtad „ Graave, Hertogin Johanna toe, om die te be„ zetten, zo als zy die voor den oorlog gehou„ den had. De wederzydſche ſchaaden zouden „ tegen elkander vereffend gerekend, en zo ook „ de gevangenen, zonder eenig losgeld, geſlaakt „ werden. Hy behield eindlyk, aan zig de „ uitlegging der twyfelagtigheden die 'er in de „ voorwaarden mogten voorkomen, gelyk mede „ de beſliſſing der verdere zaaken, die geduren„ de dezen oorlog voorgevallen waren." Hertogin Johanna, en de Hertog van Gelder, namen deze voorwaarden aan, en keurden dezelve goed (*l*).

III. Boek. Johanna. 1386.

Graave belegerd.

Vrede.

Gedurende de belegering der ſtad Graave, had de ſtad 's Hertogenboſch aan de Hertogin honderd mudden rogge, om haar krygsvolk te ſpyzigen, geleend, welke men eenen geruimen tyd daar na eerſt, aan de bede, die de ſtad haar ſchuldig was, liet korten (*m*).

De

(*l*) DINTH. Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 53. 54. 55. & 56. VAN MIERIS groot Charterboek van Holland *Deel* III. *bladz.* 452 *en* 453.

(*m*) ACTE OBLIGATOIR van Hertogin JOHANNA *van den* 23

III. Boek. Johanna. 1388.

Nieuwe oorlog met Gelderland.

De vrede was naauwlyks gemaakt, of zy werd gebroken. De Hertog van Gelder, die zo men wil, door den Koning van Engeland opgeruid was, ftelde het overzenden der brieven tot goedkeuring der vrede uit. Hy bemagtigde wederom de ftad Graave, en leverde de krygsgevangen niet over. De ftilftand van wapenen was, op Paafchdag van het jaar 1388. ten einde gelopen, zonder dat de Hertog van Gelder de vrede beveftigde. In 's Hertogenbofch hield men eene byeenkomft tot het byleggen der verfchillen, welke vrugteloos afliep. Men befloot derhalven in den Raad der Hertogin, eene algemeenene heirvaart uit te fchryven, om de ftad Graave in te nemen (*n*), en het leger trok in de maand Juny 1388. ten dien einde te velde, en zette zynen togt naar die ftad. De Hertog van Gelder, w en de magt der Brabanders niet *onbewuft was*, en welke hy met zyn volk *geenzins weêrftaan kon*, zondt zyne gemagtigden naar het hoofdkwartier der Brabanders, te Herpen. Hy boodt aan, de ftad Graave over te leveren, en zig naar de uitfpraak van Hertog Aalbrecht te gedragen. De Legerhoofden, en veelen van 's lands Edelen, keurden dit aanbod goed. De fteden in tegendeel, wezen het van de hand, en beweerden, dat de Hertog van Gelder de koften des oor-

23 *Septemb.* 1387. en GELOFTE van Hertog ANTONY van Brabant *van den* 13 *Maart* 1407. om honderd mudden rogge, aan Hertogin Johanna in de belegering van de Graave geleend, aan de Beden te laten korten, in de Archieven der ftad *Invent.* A. No. 369.

(*n*) BUTKENS ibi quo fupra *page* 510 & 511. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 358.

oorlogs, waar toe hy reede gegeven had, boven dien moest voldoen (*o*). III. Boek.

Johanna. 1388.

Men besloot derhalven, de stad Graave te belegeren, die men aan de eene zyde langs de Maaz, zeer benaauwde. Het Brabantsch leger; dat op veertig duizend mannen gerekend werd, vorderde egter weinig, om dat de stad rondsom niet ingeslooten was, zo dat men langs de Maaz van den anderen kant, daar volk in konde brengen. Men besloot derhalven, een gedeelte van het leger over die rivier te doen trekken; waar toe in allen spoed, eene brug geslagen werd. De Belegerden dit ziende, deden des nachts, eenen uitval, en verbrandden die brug. Hier op trokken tien duizend mannen uit het leger, over de Maaze, ter plaatse daar die rivier waadbaar was, en omtrent duizend van het zelve stroopten in Gelderland (*p*).

Belegering der stad Graave.

De Hertog van Gelder, die zig te Nieuwmegen bevond, kreeg bericht, dat 'er weinig orde in het Brabantsche leger ware, en dat men zig meest op het plunderen toeleide, besloot zig van deze gunstige gelegenheid te bedienen. Hy trok derhalven heimlyk, met eenige Edelen, en omtrent vyfhonderd Speerdragers en eenige Boogschutters verzeld op, en verraste, in den vroegen morgen de Brabanders, waar van 'er omtrent vyftien honderd sneuvelden of in de Maaz verdronken. Het overige gedeelte des legers

De Brabanders geslagen.

(*o*) Butkens ibi quo supra *page* 511. Oudenhoven Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 187. *Edit.* 1670.

(*p*) Dinth. Chron. *Lib.* IV. *Cap.* 58. Harræus *Tom.* I. *pag.* 359. Oudenhoven ibi quo supra. Divæus *Lib.* XVI. *pag.* 199.

III. Boek. Johanna. 1388. gers was hier door zo verschrikt, dat het zig op de vlugt begaf. Niets was in staat om het krygsvolk tegen te houden, zo dat de belegering met de uiterste verwarring opgebroken werd. Alle

De stad Graave ontzet. de pakkadie, levens- en krygsbehoeftens, gingen verloren. Gelukkig was het voor de Brabanders, dat de belegerden geene kennis van hunne nederlaag hadden, want dezelve bleven binnen hunne wallen, vermids zy zig verbeeldden, dat de belegeraars uit eene krygslist te rug trokken, om hen, by het doen van eene uitval, zo veel eerder te overrompelen. Zy werden omtrent den middag eerst, van den waaren staat der zaaken onderrecht, wanneer zy naar buiten toogen, en de legerplaats plunderden. Zy bekwamen aldaar zeer veel buit, krygsbehoeftens, levensmiddelen, en tenten. De Hertog van Gelder vertrok hier op naar Nieuwmegen, daar hy zig voor het beeld van Maria deedt ontwapenen, en hy schonk haar zyn harnas, nevens zeventien winpels, die hy bemagtigd had (q).

Die van 's Hertogenbosch hadden een geweldig groot stormtuig naar de Graave doen brengen, om de muuren te doen breeken of de poorten open te rameyen. Dit was egter niet gebruikt, en geraakte by deze gelegenheid in 's vyands handen (r).

De Geldersche vallen in de Meyerye. De Hertog van Gelder viel, in de maand Augustus dezes jaars in de Meyerye, en verbrandde een gedeelte van het dorp *Boxtel*, als mede de dor-

(q) Butkens ibi quo supra *page* 511 & 512. Oudenhoven ibi quo supra.

(r) Kronyk der Fundatie en begin van 's Hertogenbosch op het jaar 1388. Dintheri Chron. ibi quo supra.

dorpen *Oisterwyk*, *Hilvarenbeek*, *Oirschot*, en *Moergestel*. Nadat hy alle de landen daar omstreeks verdorven had, trok hy met zyn leger door het land van Hoorn, naar huis (*s*). III. Boek. Johanna. 1388.

Om deze stroperyen tegen te gaan, wierven de Brabanders twaalf honderd ruiters, en vier duizend boogschutters, waar mede zy *Herpen*, *Osch*, *Ravestein* en *Littoyen*, onder het bevel des Heeren van Witthem, en *Hendrik van der Lekke* Heer van Heeswyk en Dinther, bezetteden (*t*). Brabantsche bezetting in verscheidene dorpen.

Hertogin Johanna, had zig inmiddels door toedoen van den Hertog van Bourgondien, met Karel den VI. Koning van Frankryk, verbonden. Dezelve Hertog zond aan de Hertogin in het jaar 1389, voor den tyd van drie maanden, ten zynen koste, vyf honderd speerdragers, welke binnen Vucht, Gangelt, en Millen in bezetting gelegd werden. Deze verwoestten, onder het beleid des Heere van Borne, al het land rondsom Roermonde, daar zy alle de huizen in brandstaken en alles afliepen. Van gelyke stroopten de bezettingen van Ravestein, en Osch in het land tusschen de Maaz en Waal. Het Bourgondische krygsvolk wilde, na verloop der gemelde drie maanden, naar huis keeren, doch op het verzoek der Hertogin, bleef het den geheelen zomer, in haaren dienst. Het nam in denzelven het steedje Stralen, in het Overkwartier van Gelderland gelegen, in, dat geheel vernield werd (*u*). 1382. Verbond met Vrankryk, en den Hertog van Bourgondien.

De

(*s*) Dintheri Chron. *Lib.* IV. *Cap.* 59. Oudenhoven ibi quo supra. Anonymi Chron. *pag.* 117.

(*t*) Butkens ibi quo supra *page* 512. Haraeus *Tom.* I. *pag.* 360. Divaeus *Lib* XVI. *pag.* 200.

(*u*) Dintheri Chron. ibi quo supra. Anonymi Chron. *pag.* 117.

III. Boek. Johanna. 1389.

De Koning van Frankryk trok met een leger van vyftig duizend mannen, door Luxemburg en het bosch van Ardenne, in het land van Gulik (v). De Hertog van Gelder, die zig binnen Nieuwmegen bevond, verzamelde aldaar zyne magt, als mede die, welke hy van zyne bondgenooten uit Duitschland ontfing, doch welke te zamen tegen de Fransche krygsmagt niet opwoegen. De Aarts-Bisschop van Keulen, en de Bisschop van Luik, vertoonden hem het gevaar waar in hy was, indien hy zig met den Koning van Frankryk niet verzoende. Traag liet hy zig hier toe beweegen, doch besloot egter zulks te doen, en maakte met den Koning vrede (w). Ook verzoende hy zig, in het jaar 1390, met Hertogin Johanna. Men bedong „ dat de stad Graave aan Brabant zoude „ blyven. De wederzydsche krygsgevangen zouden geslaakt, ieder zoude zyne kosten, die hy „ gedurende den oorlog gemaakt had, voldoen, „ en de geledene schade dragen (x)."

Vrede met Gelderland.

Hertogin Johanna verklaarde in dit jaar haare zusters dogter, de Hertogin van Bourgondien, tot haare erfgenaam. Zy droeg haar geheel Brabant op, en behield enkel het vrugtgebruik daar van gedurende haar leven (y). 's Lands Staaten, bevestigden dit, in het jaar 1396. nader (z).

De Hertogin van Bourgondien, tot erfgenaam van Johanna verklaard.

De

(v) OUDENHOVEN Beschryving van 's Hertogenbosch bladz. 188 *Edit.* 1670.

(w) BUTKENS ibi quo supra *page* 513 & 514.

(x) IDEM ibi quo supra *page* 514 & 515. OUDENHOVEN ibi quo supra. ANONYMI Chron. *pag.* 118 & 119. *in notis.*

(y) BUTKENS ibi quo supra *page* 514.

(z) IDEM ibi quo supra *page* 517.

III. Boek. Johanna. 1397.

De oorlog tusschen Brabant en Gelderland ontstak weder in het jaar 1397. Dezelve nam uit eene geringe zaak zynen oorsprong. *Wouter van Overryn*, Amptman van Bommelerwaard, kwam op de St. Jans Misse, dat is Kermisse, binnen 's Hertogenbosch, wanneer aldaar volgens gewoonte, een plegtige omgang met het beeld der L. Vrouwe gedaan werd. Aldaar in eene herberg zynde, onstond met hem, en een burger dier stad eene hevigen twist, waar op andere toeschoten. De Amptman, mooglyk beducht dat hy het te kwaad zoude krygen, schreeuwde hierop luidkeels *Gelder! Gelder!* waar op veele Gelderschen, die toen ten tyde mede in 's Hertogenbosch waren, zig by hem voegden, en met de burgers handgemeen raakten (*a*). Zekere *Goossen van der Diessen*, burger der stad, en dienaar van de Hertogin van Brabant, die met haare lievery gekleed was, werd door den Amptman doorstooken. De burgers drongen in zeker huis, daar veele Geldersche zig onthielden, welken zy allen uit de vensteren wierpen, die, door anderen daar onder staande, op spiessen en zwaarden ontfangen, de armen en beenen afgekapt, en deerlyk vermoord werden (*b*). De Hoofdschout van 's Hertogenbosch, die met zyne dienaaren op het gerucht aan kwam, greep den Amptman, en bragt hem in hegtenis. Hy werd vervolgens door Schepenen der stad veroordeeld, om onthalst te worden, om dat hy, door het roepen van *Gelder! Gelder!* de oorzaak tot den

Oorzaak des oorlogs tusschen Brabant en Gelderland.

(*a*) DINTHERI Chron. *Lib.* IV. *Cap.* 60. ANONYMI Chron. *pag.* 119.

(*b*) DINTHERUS ibi quo supra. KEMP Beschryving van Gorinchem, en het land van Arkel, *blads.* 145.

III. Boek. Johanna. 1397.

den oproer gegeven, en den dienaar van den Hertogin gedood had (*c*). Euvel werd dit geval by den Hertog van Gelder opgenomen. Hy schreef aan de Hertogin, dat zy eenigen uit haaren Raad naar Ravestein zoude zenden, om hem daar voor voldoening te geven, of dat hy, by mangel van dien, zig op die van 's Hertogenbosch wreken zoude. De Hertogin, om alle verdere onlusten te ontgaan, zondt eenigen op den bestemden tyd naar Ravestein; doch de eisschen des Hertogs van Gelder waren zo buitenspoorig, en onaanneemlyk, dat de byeenkomst vrugteloos afliep (*d*). De Hertogin, voor 's Hertogenbosch meest bezorgd, zond eenige Heeren tot verzekering dier stad derwaard; dan deze durfden de Gelderschen niet tegentrekken, om dat zy vermoedden dat de burgery al te genegen tot dien landaard was: Waar op men de stad *Eindhoven* met drie honderd mannen bezette (*e*).

Vrugteloo-ze byëen-komst te Ravestein.

De Aarts-Bisschop van Keulen, die eenige oude verschillen tegen de Hertogin van Brabant opgeraapt had, voegde zig by den Hertog van Gelder. De Bisschoppen van Utrecht, Munster, Paderborn, en Osnabrug vereenigden zig mede met dien Hertog. De Heeren die binnen 's Hertogenbosch door de Hertogin gezonden waren, vermeen-

Verbondenen met den Hertog van Gelder.

(*c*) Dinther. ibi quo supra. Anonymi Chron. ibi quo supra.

(*d*) Butkens ibi quo supra *pag*. 517. Anonymi Chron. *pag*. 119 & 120.

(*e*) Oudenhoven Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz*. 188. *Edit*. 1670. Kronyk der stad 's Hertogenbosch op het jaar 1397.

meenden, dat men zig tusschen die stad en het dorp Engelen moest vervoegen, en den Hertog van Gelder den doortogt betwisten: anderen waren van gevoelen, dat men dit niet moest doen, om dat de Hertogin zulks niet bevolen had; dat het ook niet veilig ware, digt by eenige steden veldslagen te wagen, om dat het gemeen, zo dra hun de oorlogskans tegen loopt, gewoon was, naar de steden te vluchten, waar door dan het geheele leger in wanorde zoude geraken. De vyand zoude ook, in zo een geval, de vlugtenden ligt kunnen nazetten, en met hun daar binnen komen, en 's Hertogenbosch overrompelen; zy zouden mede, daar buiten zynde, niet ligtlyk wederom binnen geraken, om dat de Hertog van Gelder daar in veele vrienden had. Ook dacht men dat die Hertog derwaards afkomen zoude, in de hoop om 's Hertogenbosch te winnen, vermids eenige zyner vrienden daar binnen, zulks hem heimlyk toegezegt hadden. Het veiligste derhalven, naar hun gevoelen was, binnen de stad te blyven, en liever tien of twaalf dorpen, dan 's Hertogenbosch, dat een voornaame grensvesting tegen Gelderland was, te verliezen (*f*). Dit gevoelen had de overhand, en de Hertog van Gelder kwam met zyn leger tusschen de stad, en het Dorp Engelen te staan. Hy was ook van eenige muurbrekers of mollen voorzien; waar uit ik vermoede, dat hy zeker zyn oog op het bemagtigen der stad gehad hebbe. By dit dorp was een Blokhuis, dat wel versterkt, en

III. Boek. Johanna. 1397.

Het Geldersche leger trekt in Braband.

(*f*) Anonymi Chron. *pag.* 120 & 121. Dinth. *Lib.* VI. *Cap.* 61.

III. Boek. Johanna. 1397.

en met bezetting voorzien was. De Gelderschen tragtten eene windmolen, die daar omtrent stond, in brand te steken, doch het geen door de bezetting van het Blokhuis belet werd. Omtrent eene der stads poorten, staken zy eene molen in den brand, zonder verder iet tegen de stad te ondernemen (*g*). Het leger trok vervolgens by Engelen over de Dieze, en kwam te *Oisterwyk* staan. De Hertog meende de stad Eindhoven in te nemen. Dit mislukte egter, om dat men, als voorgemeld is, daar binnen eene bezetting van drie honderd mannen gelegd had (*h*). Hy verwoestte ondertusschen het platte land deerlyk, met roven en plunderen (*i*). De Hertogin deed hier op den Hertog, eerst door eene bode met brieven, en vervolgens door haaren Wapenkoning in zyne gewoone klederen, en dragende een uitgetogen zwaard, den oorlog aankondigen. Zy bad hem verder: dat hy om Gods en om der menschlievendheid wille, haare arme landlieden wilde sparen, en dat hy enkel vyf dagen geliefde te wagten, wanneer haar leger by een gekomen en de plaats tot het gevegt bestemd zoude zyn, dat in zulk een geval de zaak in eenen dag beslist konde worden: indien dit hem niet geviel, dat hy als dan maar drie dagen zig van het roven en plunderen wilde onthouden: en, om dat hy geen reden zoude voorwenden, om den slag te weigeren wegens gebrek van leeftogt, beloofde zy den Hertog, ter plaatse daar hy het begeerde, honderd

En regt aldaar deerlyke verwoestingen aan.

(*g*) Anonymi Chron. *pag.* 121.
(*h*) Butkens ibi quo supra *page* 518.
(*i*) Oudenhoven Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 188. *Edit.* 1676.

derd voederen wyn, daaglyks drie honderd ossen, brood, en andere levensmiddelen, op haare eigene kosten, te zenden (*k*).

Trekt te rug.

De Hertog het zy beducht, of om andere reden, antwoordde hier niet op. Immers ik vinde daar van niets aangetekend. Hy liet vervolgens een gedeelte zyner ruitery eene togt dwars door de Meyerye, en de Langstraat doen, en vertrok met roof beladen, naar Gelderland (*l*). Het Brabantsch leger was inmiddels omtrent Herentals by een gekomen, daar het tyding van het vertrek des Hertogs van Gelder bekwam. Hier op hielden de Legerhoofden eenen krygsraad, waar in besloten werd, met het geheele leger omtrent Maastricht over de Maaze te trekken, en in het land van Gulik te vallen; gelyk geschiedde.

De Brabanders verwoesten Gulikerland.

Binnen tien dagen tyds, werd een groot gedeelte van Gulikerland tot Aldenhoven toe, verwoest, welke plaats men innam, en verbrande. De Brabanders deden aldaar, met roven en branden, vry meerder schade, dan door den Hertog van Gelder in de Meyerye geschied was. Het leger trok door de stad Maastricht, wederom in Brabant (*m*). *Jan Gunders*, Bevelhebber der sterkte te Littooien, stak over de Maaze, en verbrandde de Geldersche dorpen Dreumel, en Bracht. De Gelderschen leiden uit weerwraak het dorp Littooien in koolen; namen de stad Graave in, en stroopte zo ver in Brabant, dat men

(*k*) DINTH. Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 62. ANONYMI Chron. *pag.* 121.
(*l*) OUDENHOVEN ibi ubi supra.
(*m*) DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 63.

III. Boek. Johanna. 1398.

Verbond met die van Luik en krygsbedryven.

men geraden werd, hen met alle krachten te beoorlogen. Vermids de Luikenaars eenige oneenigheden met de Gelderschen hadden, werden de Brabanders geraden, zig met de eersten tegen de laatsten te vereenigen, welk verbond op den zesden February 1398. binnen Diest gesloten werd (n). Het Brabantsch leger, dat zo men wil uit veertig duizend mannen bestond, trok, in de maand Juny van dat jaar naar Maastricht, en van daar tot omtrent het dorp Vlietingen, daar het die van Luik afwagtte. De Hertog van Bourgondien had den Graaf van St. Paul, met drie honderd speerdragers naar het Brabantsche leger gezonden. De Hertogin stelde dien Graaf, tot eene der bevelhebbers van het zelve aan. Het Luiksche vervoegde zig onder het geleide van *Jan van Beyeren Verkorene* * van Luik, by het leger. Men kwam daar overëen, het zelve in twee deelen te splitsen: de Luikenaars zouden zig naar Gulikerland begeven, om alles te vuur en te zwaard te verwoestten, en de Brabanders in het Overkwartier van Gelderland trekken. De laatsten togen naar het steedje Nieuwstad, alwaar zy hoopten den Hertog van Gelder gevangen te krygen. Deze had zig by tyds geborgen. De inwoners van Nieuwstad voor de Brabantsche krygsmagt beducht, leiden hunne stad in koolen, en vlugtten de eene poort uit, terwyl de Brabanders de andere binnen trokken (o). Deze verwoestten, by die gelegenheid het Kasteel van dat steedje (p). Het leger trok van hier naar Roermon-

* *Elect.*

(n) Butkens ibi quo supra *page* 519.
(o) Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 65.
(p) Butkens ibi quo supra.

monde, welke ſtad terſtond belegerd werd. Hier had het groot gebrek aan levensmiddelen. Jan van Beyeren, of hier over te onvrede, of om dat de Hertog van Gelder zyne zuſter in huwlyk had, verzoende zig met dien Hertog, en voerde de Luikſche benden uit het leger (*q*). De Brabanders, hier over verbaasd, braken het beleg op, trokken weder in het land van Gulik, daar zy het ſteedje Lennich innamen en in brand ſtaken. De muuren en poorten werden door hen omvergeworpen (*r*). Men meende verder Gulik te belegeren, doch de burgery kocht hun leven en goederen voor dertig duizend guldens vry. Ook werden de voorſteden van Aken in brand geſtoken, en het rondsom liggend land verwoeſt, om dat de ingezetenen dier ſtad geweigerd hadden, het leger met levensmiddelen voor gereede betalinge, te voorzien, en als ſpotswyze maar éénen wagen met brood naar buiten zonden. Het leger brak van hier op naar Gulpen, van waar het verder naar Maaſtricht trok (*s*).

III. Boek. Johanna. 1398.

Terwyl de Brabanders in Gulikerland waren, trok de Hertog van Gelder over de Maaze in de Meyerye van 's Hertogenboſch, en verbrandde de dorpen *Heeswyk* en *Dinther*. Weinig tyds hier na, bewerkte de verkorene van Luik eene ſtilſtand van wapenen, tusſchen de Hertogin van Brabant, en den Hertog van Gelder, die tot de lente des volgenden jaars duren zoude. De Hertog van Bourgondien deed op verzoek der Brabant-

Heeswyk en Dinther door de Gelderſchen verbrand.

(*q*) DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 66.
(*r*) DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 67.
(*s*) DINTHERI ibi quo ſupra. BUTKENS ibi quo ſupra *page* 520. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 367.

III. Boek. Johanna. 1399.

bantsche steden, een magtig leger tot onderstand zyner moeye Hertogin Johanna, by een trekken. Dit maakte den Hertog van Gelder bedacht de vrede met ernst te zoeken. Zy werd in het jaar 1399. te Ravestein, onder anderen op deze voorwaarden getroffen. „ *Willem* Heer van „ Kuik, Bastaardzoon van den Hertog van Gel„ der, zoude de stad Graave, van Brabant ter „ leen houden. Die stad en het kasteel zouden „ altyd eene open plaats voor de Hertogen van „ Brabant zyn; doch gedurende het leven van „ Hertogin Johanna, zoude de Hertog van Gel„ der, noch de Hertogin by het leven van de„ zen, elkander daar uit geene schade mogen toe„ brengen." De Hertog van Bourgondien was egter over deze vrede misnoegd, om dat hy reeds geweldige kosten, tot het voortzetten des oorlogs gemaakt had (*u*).

Vrede tusschen Brabant en Gelderland.

Oorlog tusschen Brabant en Holland voorgekomen.

Het oorlogsvuur was naauwlyks aan den eenen kant uitgebluscht, of het stond geschapen aan de andere zyde weder uit te barsten; waar toe het volgende geval oorzaak gaf. Een balling uit 's Hertogenbosch was te Hoogstraten gevangen, en als deze aldaar gepynigd werd, ontdekte hy verscheiden medepligtigen binnen de eerstgemelde stad. Dit kwam ter ooren der Burgery aldaar, waar van zommigen de medepligtigen wilden gestraft, en anderen, die weder op vrye voeten gesteld hebben. *Wolphaart van Borsselen* Heer van Veere, welke zig op dezen tyd binnen 's Hertogenbosch bevond, nam mede deel in die onëenigheid, en

(*u*) DINTHERI *Lib.* VI. *Cap.* 68. DIVÆUS *Lib.* XVI. *pag.* 204. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 368.

en hy werd om die reden, gevangen genomen. III. Boek.
Aalbrecht Graaf van Holland, welken dit ter
ooren kwam, schreef aan die van 's Hertogen- Johanna.
bosch, dat zy den Heer van Veere op vrye voe- 1399.
ten stellen zouden. Dit van geen gewenscht gevolg zynde, gebood hy, dat men de wollen der Burgers van Leuven, Brussel en Diest in Zeeland aanhouden zouden. De Kooplieden aldaar vertoonden, dat de oorzaak hier van, aan die van 's Hertogenbosch alléén, en geenzins aan alle de Brabanders te wyten was. Dit mogt egter niets helpen. De zaaken schenen zig derhalven tot eene vredebreuk te schikken. De Hertog van Bourgondien, denkende dat die oorlog tot verderf der wederzydse landen strekken zoude, vond middel om de twistende partyen te vereenigen (v).

De onëenigheid in 's Hertogenbosch, die steeds bleef duren, werd door eenige Edelen van dat Kwartier gevoed. En alzo het volk aldaar om de minste redenen de wapenen opvatte, en in de Meyerye alle baldaadigheid pleegde, vond de Hertogin in het jaar 1400. goed het Kasteel van Loon op Zant, dat aan *Paulus van Haastrecht*, het Hoofd van de Oproermakers binnen 's Hertogenbosch toebehoorde, te doen belegeren. De Burgery dier stad dreef *Hendrik Dikbier*, *Gerard van Berkel*, en anderen, die zy vermoedden, dat tegen den Heer van Loon waren, ter stede uit. De Hertogin beval, dat de Brabantsche steden de wapenen tegen 's Hertogenbosch opvatten zouden,

Oneenigheid in 's Hertogenbosch.

(v) Harræus *Tom.* I. *pag.* 368. Divæus *Lib.* XVI. *pag.* 204 & 205. Butkens ibi quo supra *page* 251.

III. Boek. Johanna. 1400. den, om de Burgery tot reden te brengen. Deze verzochten, dat de zaak in het minlyke afgedaan mogt worden. Dit was egter onmooglyk, om dat het volk aldaar, als losbandig, opentlyk oproerig was. De Hertogin handelde derhalven met *Jan* Heer van Heynsbergen, om met een vliegend leger de ſtad in te ſluiten, gelyk deze deed, en hy vong verſcheiden Burgers, die zonder groot losgeld niet vry raakten. Hier door benaauwde hy de ſtad zo, dat de ingezetenen geraden werden, de Hertogin te verzoeken, dat zy hunne onderlinge verſchillen wilde beſliſſen. Ingevolge van dien, zond dezelve eenige gemagtigden naar Oiſterwyk, alwaar aan de Burgers van 's Hertogenboſch hun misdryf vergeven werd (*w*). De Burgery kon egter niet bewogen werden om vergiffenis te verzoeken (*x*). Naderhand werd er, door tuſſchen komen van *Filip*. den Stouten Hertog van Bourgondien, tuſſchen de Hertogin en de Burgery, eene overeenkomſt gemaakt, dat al het voorgevallene vergeten zoude zyn, mits dat de ſtad aan de Hertogin vier duizend Franſche Kroonen betaalde (*y*).

Brand in 's Hertogenboſch. Op den veertienden Juny van het Jaar 1400, ontſtond 'er een zwaare brand binnen 's Hertogen-

(*w*) Butkens ibi quo ſupra *page* 521. Divæus *Lib.* XIV. *pag.* 205 & 206.

(*x*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 369 & 370. Divæus *Lib.* XVI. *pag.* 206.

(*y*) Accoord tuſſchen de Hertogin van Brabant en de Borgery van 's Hertogenboſch, door interventie van Hertog Filip van Bourgondien, gemaakt *den* 1 *October* 1401; in de Archieven der ſtad, *Inventaris* A. No. 372.

genbosch, waar door zes en dertig huizen in koolen gelegd werden (z). Ik heb nergens aangetekend gevonden, waar ter plaatse die ontstond, of waar door die toekomen zy. III. Boek. Johanna. 1401.

Filip Hertog van Bourgondien wiens huisvrouw *Margareta van Vlaanderen*, een eigen nigt van Hertogin Johanna van Brabant, en wiens kinderen dus haare naaste erfgenaamen waren, kwam omtrent dezen tyd, in Brabant, hy verzocht de Hertogin en de Staaten, toen te Brussel vergaderd, dat zy zyne huisvrouw en derzelver kinderen, na den dood der Hertogin, als erfgenaamen van het Hertogdom Brabant aannemen wilde. De Staaten antwoorden hier op, dat zy gedurende het leven der Hertogin, niemand dan haar in die waardigheid erkennen zouden: na haar overlyden zouden zy zig ter goeder trouwe, en volgens het recht daar omtrent, kweiten. Hy was over dit antwoord niet vergenoegd, en verzocht de Staaten nader, dat zy dan zyne zoonen van die erfopvolging wilden verzekeren. Hy beloofde hun, ingevalle zy hem hier in te wille waren, de Steden Antwerpen en Mechelen, met haare onderhoorige landen, aan Brabant te zullen hechten. Boven dien, zoude hy aan de Staaten, de stad en het land van Dendermonde overgeven, tot tyd en wyle hy de stad Graave en het land van Kuik, ten zynen koste, vry aan Brabant gehecht had. Dit aanbod werkte niets by 's Lands Staaten

Filip van Bourgondien verzoekt om de erfopvolging van Brabant.

(z) Vetus Chron. Belg. incerti Auctoris *apud* MATH. Analect. Vet. Ævi *Tom.* I. *pag.* 53. *Edit.* 1738.

III. Boek. ten uit, welke by hun voorig besluit bleven volharden (*a*).

Johanna. 1401.

Oproer in 's Hertogenbosch.

Hendrik van der Lekke Heer van Heeswyk, die een groot begunstiger der ballingen van 's Hertogenbosch was, verzocht in dezen jaare, dat de Burgery hem binnen haare stad wilde laten komen. Hy verkreeg zulks; doch niet tegenstaande dit, werd hy gevangen gezet, en veelen van zyn volk gedood. De gansche Adel des lands verzocht zyn ontslag, doch de Burgery liet hem niet los, voor dat hy zekere voorwaarden, die men meende, dat tegen de waardigheid eenes Edelmans streeden, onder eede beloofd had na te komen. De Adel hier over gebelgd, vong verscheiden Burgers, daar zy die krygen konde, op; welken zy niet dan voor zwaar losgeld slaakten: eenigen werden ook gedood. De Hertogin leide het verschil by, waar door de Heer van Heeswyk in vryheid raakte (*b*), mids dat hy drie duizend oude schilden betaalde, waar van de Hertogin twee derden, en de gekwetste Burgers een derden deel genieten zouden (*c*).

1403. Antony van Bourgondien word Ruard van Brabant.

De Hertog van Bourgondien, wien het in het jaar 1401 mislukt was, dat 's Lands Staaten zyne nakomelingen als opvolgers in het Hertogdom Brabant erkenden, ziende dat Hertogin Johanna in jaaren toe, en in krachten afnam, bewoog alles wat hy konde, om zynen zoon *Antony*, in het be-

(*a*) Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 69.
(*b*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 370. Divæus *Lib.* XVI. *pag.* 206 & 207.
(*c*) Vetus Chron. Belg. in certi Auctor: *apud* Matth. Analect. *Tom.* I. *pag.* 53. *Edit.* 1738.

bezit van Brabant, na den dood van Johanna te ftellen. Dit gelukte hem in het einde des jaars 1403. in zo ver, dat zyn gemelten zoon door de Staaten tot *Beftierder* of *Ruard van Brabant* aangefteld werd (*d*). Men wil dat hy 's lands Edelen, waar onder voornaamlyk de Heer van Wezemale genoemd word, hier toe, door beloften en gefchenken overgehaald had, welke door hun gezag, de fteden overreeden (*e*). Wat 'er van zy, Antony leide den eed als Ruard van Brabant, op den zesden Juny 1404. af (*f*). Hertogin Johanna had reeds op den zevenden May te vooren haare landen, fteden en kafteelen, aan Margriet van Vlaanderen, haare zufters dogter, moeder van Antony voornoemd, afgeftaan. Zy behieldt voor zig alleen daar uit, agt en twintig duizend Franfche kroonen; de begeving van alle Geeftlyke bedieningen; de helft van de Munt, en haar paleis te Bruffel. Ook bedong zy voor zig haare *weduw gifte** op de landen van Luxemburg en Holland (*g*). Waar na zy zig geheel aan Godsdienftige zaaken over gaf, en overleed op den eerften December 1406. Haar lighaam werd in het midden van het Koor der Karmeliten-Kerk te Bruffel, onder eene verheven grafttombe, begraven. Zy liet uit beide haare huwlyken geene kinderen na. By haare eerften man, Willem Graaf van Henegouwen en Holland, had zy

III. Boek. Johanna. 1403.

1404.

* Douarie.

1406.

(*d*) DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 74.
(*e*) BUTKENS ibi quo fupra *page.* 523. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 372. DIVÆUS *Lib.* XVI. *pag.* 208.
(*f*) DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 75.
(*g*) BUTKENS ibi quo fupra *page.* 524.

III. Boek. zy egter eene zoon gehad, die weinig dagen na zyne geboorte overleed (*i*).

Antony. 1406. Na dat het lighaam van Johanna plegtig ter aarde besteld was, begaf zig Hertog ANTONY, in gezelschap van veele Edelen, naar Leuven, alwaar hy op den achtienden December 1406, als Hertog van Brabant ingehuldigd werd (*k*).

Antony tot Hertog van Brabant gehuldigd.

Hy beloofde ten zelven dage, by zyne blyde Inkomste, „ een goed en getrouw Heer te zullen „ zyn. Niet te zullen gedogen dat iemand bui„ ten recht of vonnisse gehandeld werd. 's Lands „ Voorrechten zouden altyd in de handen der „ steden van Brabant zyn, en van de plaats daar „ die bewaard werden, zouden drie sleutelen we„ zen, waar van éénen de Hertog, éénen de „ stad Leuven, en den derden de stad Brussel „ bewaren zoude. De Hertog zoude van al die „ Voorrecht-brieven afschriften bekomen. Hy „ verbond zig geenen oorlog, dan by raade en „ toestemming der steden te beginnen. Geene „ anderen, dan geborene Brabanders van wetti„ gen bedde, en binnen den lande gegoed, in „ zynen Raad te nemen. Het land van Overmaaze „ zoude van Brabant niet afgescheiden, noch het „ zelve, of eenige steden van dien, verzet mo„ gen werden. Hy zoude niet meer dan de ge„ rechte tollen vorderen. De straaten in den „ lande open en vry houden. Ook de verbonden „ tusschen de voorige Hertogen en Hertoginnen, „ en de Graaven van Vlaanderen, als mede die, „ wel-

Zyne blyde Inkomste.

(*i*) BUTKENS ibi quo supra *page* 525.
(*k*) HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 374. DIVÆUS *Lib.* XVII. *pag.* 210.

„ welken tusschen de eersten en die van Luik III. Boek.
„ gemaakt waren, onderhouden: de gevangenen
„ nimmer buiten Brabant voeren: geen geld bui- Antony.
„ ten toestemming van den lande munten: geen 1406.
„ Bastaarden eenige ampten in Brabant geven:
„ niet gedogen dat eenige ingezetenen elkander
„ buiten 's lands dagvaardden: geene vergiffenis
„ van neêrlagen geeven, zonder dat de vrienden
„ van den gedoodde eerst verzoend waren. Hy
„ beloofde mede zorge te draagen: dat de Officie-
„ ren en Vorsters, zelf hunne ampten zoude
„ moeten waarnemen, zonder die te mogen ver-
„ huren. De gebannenen om moord, dievery,
„ vrouwen kracht, en andere zaaken, zouden
„ nimmer weder in den lande mogen komen.
„ Die een vryster of een onbejaard kind schaakte
„ zoude lyf en goed verbeuren. De landen en
„ steden, die de Hertog met gemeenen oorlog
„ won, zouden met Brabant vereenigd worden.
„ Hy zoude toelaten, dat een ieder, die dit be-
„ geerde afpaling bekwam, zo wel tegen 's Her-
„ togs landen als tegen die van een ander. De
„ Burgers van Leuven zouden by hunne voor-
„ rechten gehaafd worden. Die een geding ver-
„ loor, en zyne zaak aan eene Geestlyke over-
„ gaf, om den overwinnaar buiten 's lands in
„ rechten te betrekken, zoude lyf en goed ver-
„ liezen. Ieder zoude zyn goed door bandhon-
„ den mogen doen bewaren, en ieder Brabander
„ haazen, vossen, en konynen buiten vrye wa-
„ randen vangen, en over al met vogelen vliegen
„ zonder bemoeijelykt te werden. De Ridders,
„ en de lieden uit de goede steden, zouden over-
„ al grof wild mogen vangen, uitgenomen in de
„ vrye waranden van Sonyen, Zaventerloo,

„ Groot-

III. Boek. Antony. 1406. „ Grootheyst, en Meerdale. Geene vrye waranden zouden 'er mogen gemaakt worden, dan „ die 'er van ouds geweest waren. De Hoofdschout van Wasch-Brabant, zyn Klerk, en Onder ambachtenaaren, moesten geboren Brabanders zyn. Het Hof zoude als voorheen te Genappe gehouden, en een ieder aldaar na recht „ gehandeld werden. De stad Antwerpen, en „ haaren omtrek, het land, en de sloten van „ Over-Maaze, zouden weder met Brabant vereenigd worden, op die wyze, als zy voorheen „ geweest waren. Alle Vryheden en Voorrechten, door de Hertogen van Brabant voorheen „ aan eenige kloosters, edelen, heeren en steeden verleend, zouden in hun geheel blyven. „ De Hertog keurde dit alles op nieuw voor „ goed, en bevestigde het zelven. Hy beloofde „ eindelyk, nimmer voor te zullen brengen, dat „ hy voor deze Voorrechten de Brabanders niets „ schuldig ware, als mede, dat hy dezelve nimmer zoude besnoeien (*l*)."

Inhuldiging te Brussel, Antwerpen en 's Hertogenbosch. 1407. De Hertog werd, op den een en twintigsten December 1406. van dit jaar te Brussel, en, op den tweeden January van het volgende, te Antwerpen ingehuldigd (*m*). Ook geschiedde dit mede in 's Hertogenbosch (*n*); doch wanneer, heb ik nergens aangetekend gevonden. Om den Lezer een

(*l*) Blyde Inkomste van Hertog Antony van den 18. *December* 1406. in het Brabantsch Plakaatboek *Deel* I. *bladz.* 140. *Col.* 2. en in de Archieven der stad 's Hertogenbosch, *Invent.* A. No. 359.

(*m*) Harræus & Divæus ibi ubi supra.

(*n*) Bor beschryving der stad 's Hertogenbosch *bladz.* 14. Mollie Annales Civit. Buscod. MSS.

een denkbeeld des eeds die de Hertog aan de stad deed, te geven, zal ik dien, welken Antony binnen 's Hertogenbosch gedaan heeft, woordlyk, zo als dezelven aangetekend is, hier laten volgen *Ik beloove en zweere ten heilige, en op het heilige Euangelium, dat ik alle de voorregten, Charten, gewoontens gebruiken, en Costuimen der stad 's Hertogenbosch zal bewaren, en wel en getrouwlyk doen bewaren, zo als dezelve stad, die bezit, en van myne voorzaaten, Hertogen en Hertoginnen van Brabant, verkregen heeft gelyk die zonder inbreuk bewaard zyn: zo waarlyk helpe my God en alle zyne heiligen. Ik beloove bovens dien, en zweere ten heilige en op het heilige Euangelium, dat ik alle de rechten, voorrechten, Charten, gebruiken en Costuimen van alle de Prelaaten, Kloosteren, Kerken, Baanderheeren, Edellieden, Steden, Vryheden, aller Ingezetenen en goede lieden van Brabant. in het gemeen, en in het byzonder, zal bewaren, en doen bewaren, zo als zy die bezitten en van onze lieve voorzaaten, de Hertogen en Hertoginnrn van Brabant verkregen hebben, gelyk die zonder eenigen inbreuk bewaard zyn: zo waarlyk helpe my God, en alle zyne heiligen.* III. Boek. Antony. 1407.

Na dat de Hertog dus tweemaal plechtig gezwooren had, deed de Gemeente, op de markt voor het stadhuis vergaderd, aan hem den volgenden eed van getrouwigheid, welken, door eene der Geheimschryvers van de stad, met eene luide stem uitgesproken werd.

Wy allen in het gemeen, en ieder van ons in het byzonder, voor ons zelven, beloven, en zweeren aan onzen edelen Heere den Hertog van Brabant, welke zig hier tegenwoordig bevindt, en

III. Boek. Antony. 1407. *zynen eed afgelegd heeft, gelyk een recht Hertog van Brabant gehouden is te doen, dat wy hem, van nu af, gehou, en getrouw zullen zyn, en in alle zaaken geboorzamen zullen, zyn land, en deszelfs grenzen zullen helpen beschermen, verdedigen, en zyn ongelyk aan een ieder wreken, en hem dienen, gelyk goede Ingezetenen hunnen Heer verpligt zyn te doen: zo waarlyk helpe ons God, en alle zyne heiligen* (*o*).

En in andere plaatsen. Ik vinde mede, dat Antony binnen de steden Thienen, Leeuwe, Nivelle en Maastricht ingehuldigd is (*p*) zonder dat daar van met opzigt tot eenige andere Brabantsche steden gewaagd word. Het huldige binnen de laatstgenoemde stad ontmoette egter, in den beginne, eenige zwaarigheid, alzo die van Maastricht, door de Luikenaars opgehitst, den Hertog die huldiging weigerden. Antony besloot hen met de wapenen daar toe te dwingen. Terwyl hy hier toe alles gereed maakte, weigerden die van Brussel hunne heirbenden te laten trekken. Zy haalden de andere steden behalven Antwerpen, en 's Hertogenbosch hier mede toe over. De Hertog, die 'er over gebelgd was, en vreesde dat de uitheemsche hulpbenden verlopen zouden, besloot door het land van Luik naar Maastricht te trekken. De Luikenaars, dit hoorende, zonden twintig duizend mannen naar die stad, doch, afgeschrikt door 's Hertogs magt, besloten zy *Dirk van Hoorn*, welken zy tot Bisschop, in plaats van Jan van Beyeren, die door hun verdreven was, verko-

Moeite daar over met die van Maastricht.

(*o*) Dintheri Chron. *Lib.* VI. 81.
(*p*) Idem ibi quo supra.

koren hadden, te gelyk met Antony, die meede Heer van Maaſtricht was te huldigen. De Hertog werd binnen die ſtad, met veel eerbied, ontfangen. De Luikenaars ſlooten met hem aldaar een beſtand, en hun leger trok naar huis (*q*).

III. Boek. Antony. 1407.

De Hertog van Gelder weigerde mede aan Antony, wegens de ſtad Graave, hulde te doen, om dat hy op de hulp van *Robbert* thans Keizer ſteunde. Van dezen verlaten, en ziende dat de Hertog, met eene aanzienlyke bende, over de Maaze trok om hem te dwingen, kwam hy te Empel, werwaards de Hertog zig met veele Edelen en Ridders, nevens zynen broeder *Filip* begeven had, en zwoer hem aldaar hulde en trouwe (*r*). Antony ſcheidde hier op zyn leger; en t'onvrede op de Brabantſche Steden, wilde hy in geene van dezelven, behalven in Antwerpen, komen. Hy vertoefde eenigen tyd te Oirſchot in de Meyerye van 's Hertogenboſch, en begaf zig van daar naar Frankryk, alwaar hy den geheelen winter doorbragt (*s*).

En met den Hertog van Gelder wegens Graave.

Jan Hertog van Bourgondien, oudſte broeder van Antony, ſtond in dezen jaare, al zyn recht van opvolging op Brabant, Limburg, en de landen van Overmaaze, aan zynen broeder Antony af (*t*): zo dat deze nu in allen opzigte,

Jan van Bourgondien ſtaat zyn recht op Brabant af.

(*q*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 376. Divæus *Lib.* XVII. *pag.* 211 & 212. Anonymi Chron. *pag.* 134.
(*r*) Harræus ibi quo ſupra. Divæus *Lib.* XVII. *pag.* 212. Anonymi Chron. *pag.* 135.
(*s*) Harræus & Divæus ibi quo ſupra.
(*t*) Acte van Renunciatie van Jan Hertog van Bourgondien *dato* 23 *Juny* 1407, in de Archieven der ſtad 's Hertogenboſch *Invent.* A. No. 353.

III. Boek. Antony. te, in het opperbewind dier landen bevestigd was.

1409. Hertog Antony nam in het jaar 1409, voor zyne tweede vrouwe *Elisabeth*, dogter van *Johan van Luxemburg*, Hertog van *Gorlitz*, die broeder van den Roomschen Koning *Wencelaus* was. Zy bekwam van dezen haaren oom, tot eene bruidschat het Hertogdom van Luxemburg, het Graafschap Chiny, en het Advokaatschap van den Elzas (*u*).

De Hertog trouwd ten tweedemaal.

Geschil met die van Holland vereffend.

Willem Graaf van Henegouwen en Holland, woonde dit huwlyksfeest by. Antony vorderde, als erfgenaam van Johanna Hertogin van Brabant, hem de bruidsgave dier Hertogin, als weduw van Graaf Willem den IV. die tot dien tyd toe onvoldaan was, af. De Graaf, die den schuld niet kon lochenen, doch wiens geldmiddelen niet gedoogden, dien te voldoen, zocht alle bedenklyke uitvlugten. Antony hield hier op sterker aan, waarom men voor nadeelige gevolgen vreesde. Jan Hertog van Bourgondien, kwam hier tusschen beide, en braagt te weeg, dat de Hertog en de Graaf zig verdroegen onder voorwaarde: dat de agterstallen der overledene Hertogin, met zeventig duizend oude schilden eens, in dezen jaare afbetaald zouden werden. Antony zoude daar en tegen den Graaf, tegen den Hertog van Gulik en Gelder, midsgaders tegen den Heer van Arkel, bystaan (*v*).

De

(*u*) HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 377. DIVÆUS *Lib.* XVII. *pag.* 213.

(*v*) DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 91. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 377 & 378. DIVÆUS *Lib.* XVII. *pag.* 214.

De Hertogin beviel, in het jaar 1410. van eenen zoon. De steden van Brabant zonden gemagtigden om by den doop tegenwoordig te zyn (*w*). Dit kind overleed den tienden Juny dezes jaars, en werd in het graf van Johanna Hertogin van Brabant begraven (*x*).

III. Boek. Antony. 1411.

De Hertogin baard eenen zoon die jong sterft.

In of omtrent dit jaar, deed Antony binnen 's Hertogenbosch een *Kasteel* beginnen. Wat de redenen die hem hier toe bewogen waren, heb ik by mangel van bewys, niet kunnen ontdekken. Het eenige dat ik hier van melden kan, is, dat Antony op den twintigsten Augustus 1410, den Rentmeester van Brabant gelast heeft, tot het maken van het zelve Kasteel, twee duizend goude kroonen te geeven (*y*). Even zo weinig ben ik geslaagt omtrent de plaats daar dit Kasteel begonnen was. Ik kan wel daar omtrent eene gissing maken, doch alzo die enkel op gedachten, zonder eenigen grond, steund, ga ik die met stilzwygen, voorby. Het is ten hoogste waarschynlyk, dat dit Kasteel nimmer voltooid geworden is, om dat ik in de Rekening van 's lands Domeinen, een Hoofdstuk vinde van erfrenten, gaande uit de goederen, alwaar het Kasteel begonnen was (*z*). Denklyk, is het, dat de Hertog de

Kasteel binnen 's Hertogenbosch begonnen.

(*w*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 378. Divæus *Lib.* XVII. *pag.* 214.

(*x*) Butkens ibi quo supra *pag.* 550.

(*y*) Vidimus van zekere Ordonnantie van Hertog Antony op *Steven van Nederalphen*, Rentmeester Gen. van Brabant, tot het voldoen van verscheidene schulden, en, onder anderen, van twee duizend kroonen voor het maken van een kasteel te 's Hertogenbosch, in de Archieven der stad *Invent.* A. No. 349.

(*z*) Rekening der Domeinen van Brabant *over het jaar* 1744 *bladz.* 135.

II. Boek. Antony. 1411. de erven waar op dit Kasteel aangelegd was, van de eigenaars ingekocht, en voor die kooppenningen eenige renten op zyne Domeinen gevest heeft, en dat die erven naderhand, van wegen dezelve Domeinen verkocht zyn: te meer, om dat 'er in dit Hoofdstuk geen uitgaaf gevonden word.

Wederspannelingen geslagen. Eenige Luxemburgsche Edellieden stonden, in het jaar 1411. tegen Antony op, die hier om van de Staaten van Brabant hulp verzocht, en van hun verworf; waar na die wederspannigen verslagen werden (*a*).

1412. Geschil tusschen den Hertog en de Staaten. In het jaar 1412 bragt de Hertog zyne benden te zamen om het Kasteel van Batenburg te belegeren. De steden weigerden haare burgers te laten uittrekken; en zy beraadslaagden onder zig, om ingeval dit euvel by den Hertog opgenomen werd, geweld met geweld te keren. De Hertog, wien dit voornemen ter ooren kwam, deed de gemagtigden der steden Thienen en Leeuwe, die van Leuven naar huis gingen, opligten; en zulks zoude die van Brussel mede overgekomen zyn, ingeval zy niet door eenige schutters vergezeld waren geweest. De Hertog beriep hier op eene vergadering der Staaten te Vilvoorden, waar in hy zig zeer over het gedrag der steden beklaagde. Deze bragten hier tegen in, dat de Hertog haare gerechtigheden niet beschermde, en voegden hier by, dat dit bewezen konde worden, indien eenigen uit 's Hertogs Raad naar ieder stad gezonden werden, om haare bezwaarnissen op te nemen. Dit geschiedde, en de meesten of genoeg-

(*a*) Divæus *Lib.* XVII. *pag.* 215. Harræus *Tom.* I. *pag.* 379.

noegzaam alle de steden bragten in, dat de stad III. Boek.
Graave, en het land van Kuik in handen des Her- Antony.
togs van Gelder bleven, en dat eenige plaatsen, 1412.
die voorheen in het land van Overmaaze verpand
waren, door den Hertog niet gelöscht werden.
Vervolgens bragt ieder stad haare byzondere belangen in. Die van 's Hertogenbosch klaagden zeer, dat de Hertog haar geen recht gedaan had, ter zaake dat *Willem van Gent* Ridder, eenigen tyd geleden, geweldiger hand binnen haare stad gekomen was, en de burgery veel schade toegebragt had. De Hertog uit de gemagtigden zynes Raads die klagte verstaande, slaakte ten eerste de gevangene afgezondenen der steden Leeuwen en Thienen, en beloofde in het toekomende alles te zullen beteren: waardoor de onderlinge vriendschap hersteld werd. Antony begaf zig hier op naar Brussel (*b*).

Dat bygelegd word.

De Hertog eischte, in het jaar 1414. eene geweldige Bede van Brabant. 's Lands Staaten te Leuven vergaderd, wilden die niet inwilligen, ten ware Antony alle de grieven der byzondere steden, gelyk hy beloofd had, herstelde (*c*). Het schynd egter, dat de Staaten hem eene Bede toestonden, om dat ik vinde, dat die van 's Hertogenbosch, in de maand May des jaars 1415, hun aandeel in eene Bede van honderd en vyftig duizend kroonen, in twee jaaren te voldoen, waar van het laatste tydperk in het jaar 1416, verval-

1414. Bede gevorderd.

1415.

(*b*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 379. Divæus *Lib.* XVII. *pag.* 215 & 216.
(*c*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 380. Divæus *Lib.* XVII. *pag.* 216 & 217.

III. Boek. Antony. 1415.

vallen zoude, reeds betaald hadden (*d*). *Hendrik de Vyfde*, Koning van Engeland, in het jaar 1413. tot de kroon gekomen, zond eenige gezanten naar Frankryk, om het bestand, in het jaar 1400. tusschen die twee kroonen gesloten, te vernieuwen. Het Engelsche Hof eischte van Frankryk, niet alleen *Katharina*, jongste dogter van *Karel den Zesden* Koning van Frankryk, maar ook geheel Aquitanien en Normandien tot eene bruidschat (*e*). Doch men kon zig daar over niet verstaan. Het schikte zig gevolglyk tusschen de twee Mogendheden tot eene vredebreuk. De Koning van Engeland, zond eenen gezant naar den Hertog van Bourgondien, onder voorwendzel, om eenige schikkingen ter zaake van den koophandel met de Vlamingen, te maken. Hier door werd een verbond tusschen dien Koning, en den Hertog bewerkt (*f*). Antony kreeg verscheidedene brieven van Fransche Grooten, waarby hy genodigd werd in Frankryk te komen, om met den Dausin te spreken. De Hertog schreef hier op terstond, aan alle de Edellieden en Leenmannen van Brabant, dat zy hem, met zo veel volk als mooglyk was zouden volgen, en zig naar Kameryk begeven, om de Engelschen te beoorlogen. Ook schreef hy aan de steden Leuven, Antwerpen, en Brussel, dat zy haare manschappen daar

Oorlog tusschen Engeland, en Frankryk.

Waar in de Hertog zig mengd.

(*d*) Quitantie van Antony voor het aandeel der stad 's Hertogenbosch in de bede van 150000 kroonen *dato* 12 *May* 1415 in de Archieven der stad *Invent.* A. No. 344.

(*e*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 381. Divæus *Lib.* XVII. *pag.* 219.

(*f*) Rapin Thoyras Abregé de l'Histoire d'Angleterre *Tom.* III. *pag.* 417, 418 & 419.

daar heen zenden zouden (*g*). Deze weigerden hun volk derwaards te doen trekken. Men tragtte hem te doen begrypen, dat hy zig in dezen oorlog, die Brabant niet raakte, geenzins behoorde te mengen. Dit alles hielp niet; en de Hertog besloot herwaards te vertrekken. Hy kwam in de maand October bezes jaars, te Leuven, beval zyne zoonen de Staaten aan, en vertrok in den nacht, met weinig Edelen verzeld, naar Frankryk. Hy was tegenwoordig in den slag van *Azincourt*, die op den vyf en twintigsten October dezes jaars voorviel, waar in hy sneuvelde. Zyn lighaam werd drie dagen daar na gevonden, en eerst naar Brussel, van daar naar ter Vuuren gebragt, en aldaar begraven (*h*).

III. Boek. Antony. 1415.

En blyft in den slag van Azincourt.

Hertog Antony had uit zyn eerste huwlyk met Johanna van Luxemburg, Gravin van St. Paul, die op den twaalfden Augustus 1407 overleed, twee zoonen gewonnen, met naame *Johan* en *Filip*, welke beide hem, de een na den anderen in zyne Staaten opvolgden. Hy hertrouwde met Elisabeth van Gorlitz, Hertogin van Luxemburg, by welken hy eenen zoon verwekte, *Willem* genaamd, doch die in zyne jeugd overleed, en te Brussel in het graf van Hertogin Johanna, begraven werd (*i*).

Zyne huwlyken en kinderen.

De Staaten van Brabant, als mede de gemagtigde des Adels, en der Steden van het land van Over-

Vergadering der Staaten.

(*g*) DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 126.
(*h*) HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 381 & 382. DIVÆUS *Lib.* XVII. *pag.* 219 & 220.
(*i*) BUTKENS ibi quo supra *pag.* 550.

III. Boek. Jan IV. 1415.

Overmaaze, vergaderden, op den vierden November dezes jaars, te Brussel. Daar kwam men eenpaarig overeen, dat zy JAN, oudste zoon van Antony, voor hunnen wettigen Heer ontfangen zouden (*k*).

Voogden van Hertog Jan.

Men benoemde gedurende zyne minderjaarigheid elf Voogden uit de Staaten; te weten twee uit de Geestlyken, drie Baanderheeren, twee Ridders, en uit ieder Hoofdstad een. Uit 's Hertogenbosch vind ik, dat daar toe *Dirk de Rover* Ridder, oud voorzittend Schepen en Raed dier stad, aangesteld werd (*l*).

Hy word ingehuldigd.

Jan was dertien jaaren oud, toen hy te Leuven als Hertog ingehuldigd werd. Hy beloofde, al het geen zyn vader Antony aan de ingezetenen van Brabant, by zyne blyde inkomste versproken had, naar te zullen komen (*m*). Ook vind ik, dat hy zig verbond, wanneer hy vyftien jaaren oud zoude zyn, als dan alle 's Lands voorrechten op nieuw te bevestigen, en bezweren (*n*). Hy werd vervolgens in alle de Brabantsche steden ingehuldigd. Te 's Hertogenbosch geschiedde dit met pracht, daar men veele spelen, ter eere des Hertogs, aanrigtte (*o*).

De

(*k*) DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 128.

(*l*) DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 129. DIVÆUS *Lib.* XVIII. *pag.* 121. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 384.

(*m*) Brabantsch Plakaatboek *Deel* I. *bladz.* 144. *kol.* 2. *en* 145. *kol.* 1.

(*n*) GELOFTE van Hertog JAN de IV. *van den* 27 *January* 1416 in de Archieven van 's Hertogenbosch: *Invent.* A. No. 339.

(*o*) MOLLI Annales Civit. Buscod. MSS.

De Voogden van Hertog Jan slooten, tot behouding der rust en vrede, in het land van Overmaaze, met de gemagtigden van Jan Hertog van Beyeren Verkorene van Luik, op den zeventienden December dezes jaars, binnen Maastricht, een verdrag. Het strekte voornaamlyk, om de verschillen en wederzydsche eischen te vernietigen, of te vereffenen. Ook bedong men aldaar, dat wegens den Hertog van Brabant afgekondigd zoude worden, dat zekere kwaaddoeners, *Heydrosten*, of *Mooymakers* genaamd, die uit Luikerland, in Brabant, en in de landen van Overmaaze overgelopen waren, en in het land van Luik veel schade deeden, uit 's Hertogs landen gebannen zouden worden, op verbeurte van hun lyf, indien zy weder daar in kwamen. De Schouten van het zelve land, zouden ook die kwaaddoeners in 's Hertogs landen mogen vervolgen, en die van den Hertog zouden hun, in het vangen, alle hulp en bystand doen (*p*).

III. Boek. Jan IV. 1415.

Verdrag van vrede in het Land van Overmaaze.

De weduwe van Hertog Antony was in dezen tyd te Turnhout. 's Lands Staaten deeden haar eene plegtige bezending, die uit twee Abten, zo veel Baanderheeren, en uit een gelyk getal Ridders, nevens zes uit de Steden bestond. Deze betoonden aldaar hun leedwezen over het afsterven van Hertog Antony op de beleefdste wyze, en verzochten haar, dat zy zulk eene plaats in Brabant tot haar verblyf geliefde uittekiezen, die haar het meeste behaagde, alwaar men haar volgens haare staat een behoorlyk onderhoud geven zoude. De Hertogin trok hier op naar Brussel by

De weduwe van Hertog Antony trekt naar Luxemburg.

(*p*) DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 130.

III. Boek. Jan IV. 1415. by haaren voorzoon Johan, welke beloofde, dat hy haar, ten zynen kosten, overeenkomstig haaren staat in het paleis aldaar, zoude houden, doch indien dit haar niet behaagde, zy haare intrek in een ander voornaam paleis daar ter stede konde nemen, of wel in zyn kasteel te ter Vuuren, het geen hy haar overgeven zoude. Hy beloofde haar ook vyfduizend kroonen, munte van Frankryk, jaarlyks te zullen uitkeren, tot tyd en wyle, men omtrent haare weduwschat overeen gekomen was. De Hertogin bleef voor eerst zonder hier op iet te besluiten in 's Hertogs paleis te Brussel (*q*). Zommigen (*r*) verhalen, dat 's Lands Staaten haar vyfduizend Fransche kroonen, tot eene weduwschat, toegelegd hadden, doch dat zy dit, met verachting verwierp, en zig naar het Hertogdom Luxemburg begaf. Anderen stellen de reden van haar misnoegen te zyn: dat men haar zulke Staatjuffers had toegeweezen, de welke geheel tegen haaren zin waren (*s*). Wat 'er van zy, men oordeelde het vertrek der Hertogin geenzins voordeelig voor Brabant, om dat de Roomsch Koning *Sigismond*, haar oom, het euvel opnemen konde, dat zy op zulk eene wyze uit het land als verstoten werd. Hertog Jan zond eenige gezanten naar Sigismond welke zig ten dezen tyde binnen Luik ophield, om hem hulde te doen van het Markgraafschap Antwerpen, en de stad Maastricht, welke hy van het Keizerryk hield, met belofte, dat hy dit nader-

(*q*) IDEM *Cap.* 132.
(*r*) HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 386. DIVÆUS *Lib.* XVIII. *pag.* 222.
(*s*) DINTHERI *Lib.* VI. *Cap.* 133.

derhand zelf, als het Sigismond behaagde, vernieuwen zoude. Deze wilde hier toe niet komen, voor dat men aan de Hertogin weduwe, genoegen gegeven had. Ter dees' tyd ontstond een gerucht, dat die van Luik zig het gezag over geheel Maastricht wilden aanmatigen, waarom zig Hertog Jan met veel krygsvolk, in de maand Maart des jaars 1417, derwaards spoedde en den eed van getrouwheid de Burgery deed afleggen, het welk die van Luik niet durfden beletten (*t*).

III. Boek. Jan IV. 1413.

Hulde van die van Maastricht.

De Hertog bereikte thans den ouderdom van ruim vyftien jaaren. Willem Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland, welke in dit jaar stierf, liet, uit Margriet van Bourgondien, zuster van Hertog Antony van Brabant, eene dogter na, *Jakoba* genaamd, die by haar vaders leven met den Daufin van Frankryk trouwde, doch deze was, zonder kinderen na te laten, overleden. Jakoba bleef derhalven weduw: en men wil, dat haar vader by zyn overlyden, de Staaten zyner landen onder eede had doen beloven, dat zy zyne dogter aan Jan Hertog van Brabant uithuwlyken zouden; niettegenstaande zy hem in den tweeden graad van maagschap bestond (*u*). Doch men zoude van den Paus daar toe verlof trachten te bekomen. Hertog Jan, die zulks te weten kwam, begaf zig eerst naar Mechelen, en van daar naar Gend, om met zynen oom Jan van Bourgondien, over dat huwlyk raad te plegen

Huwlyk van den Hertog met Jacoba van Holland.

(*t*) Anonymi Chron. *pag.* 148 & 149. Harræus & Divæus ibi quo supra.

(*u*) Anonymi Chron. *pag.* 150, 151 & 152. Harræus *Tom.* I. *pag.* 386. Divæus *Lib.* XVIII. *pag.* 222.

III. Boek. Jan IV. 1417.

gen (*v*). Deze, nevens vrouwe Margareet van Holland, zyne zuster, begerig om de Graafschappen Henegouwen, Holland en Zeeland in hun huis over te brengen, bragten te weeg, om de handeling over dit huwlyk zo ras doenlyk voort te zetten, als mede dat de Paus daar toe vryheid verleende (*w*). Hertog Jan bezegelde hier na de huwlyksche voorwaarden te Biervliet; doch Jan van Beyeren, Verkorene van Luik, weigerde zulks te doen, ten waare hy dat geene, het welk hem door zynen vader Aalbrecht, en broeder Willem gemaakt was, behield. Men stond hem dit toe, waar op hy mede het huwlyks verdrag tekende (*x*). Weinig tyd hier na, beroude hem dit, en hy deed zyn best, om deze voorwaarden te vernietigen. Hem werd bericht, dat de Hertog van Brabant, zonder toestemming van 's Lands Staaten, niets konde vaststellen, en geene brieven met het groot zegel bekrachtigen; waarom hy al het beloofde herriep, en als nietig aangemerkt wilde hebben (*y*). De Paus verleende egter de verzochte toestemming, tot het huwlyk van Hertog Jan en Vrouwe Jakoba. Waar op het zelve in den Haage, in de maand April des jaars 1418, voltrokken werd (*z*).

Jan

(*v*) DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 142.

(*w*) Chron. auctius JOH. DE BEKA *pag.* 360 & 361. *in Tom.* 3. Analect. vet. ævi MATH. *Edit.* 1738.

(*x*) HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 386 & 387. DIVÆUS *Lib.* XVIII. *pag.* 223. ANONYMI Chron. *pag.* 152 & 153. Zie de Huwelyksche Voorwaarden en de bekrachtiging daar van door Hertog Jan gedaan by VAN MIERIS groot Charterboek van Holland *Deel* IV. *bladz.* 409 *en* 410.

(*y*) ANONYMI Chron. *pag.* 153.

(*z*) HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 388. Zie de Bulle van ontslag

Jan van Beyeren, oom van Vrouw Jacoba, ziende zig door dit huwlyk van het Ruardschap van Holland verstoken (*a*), besloot hier om den geestlyken staat te verlaten, en met Elisabeth van Gorlitz, weduw van wylen Antony Hertog van Brabant, in huwlyk te treeden, hebbende hier toe verlof van Paus *Martyn den V.* en van Keizer Sigismond verkregen: waar op hy, en zyne manlyke nakomelingen, met de landen van Henegouwen, Holland en Zeeland verleid werd, en Hertog Jan van Brabant werd verboden zig met het bewind dier landen te bemoeyen (*b*). Men beweerde hier tegen, dat die landen meermaalen ten huwlyk door de vrouwen bygebragt waren; dat ook Jan van Beyeren in het huwlyk toegestemd had. Alles was te vergeefsch; waarom men zig ten oorlog bereide. Dordrecht werd derhalven belegerd, en met verscheiden aarde schantzen omsingeld. Men had voor, door een uithongering die stadte bemagtigen. Het geen egter mislukte; want na een beleg van zes weeken werd de stad verlaten. Het groote blokhuis, dat de Brabanders op den dyk getimmerd haddan, werd door hun zelf by het aftrekken, in brand gestoken. Men liet egter in de aarde schanzen eenig volk,

III. Boek. Jan IV. 1418.

Jan van Beyeren verlaat den geestlyken staat.

Dordrecht belegerd en verlaten.

slag van den 22 December 1417. by VAN MIERIS groot Charterboek van Holland *Deel* IV. *bladz.* 440. Hy herriep en vernietigde die op den 5 January 1418, VAN MIERIS *Deel* IV. *bladz.* 445. Op den 27 Mei 1418. herriep en vernietigde hy de laastgemelde Bulle. VAN MIERIS *Deel* IV. *bladz.* 485.

(*a*) VELDENAARS Chronyk *bladz.* 115.

(*b*) ANONYMI Chron. *pag.* 156. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 388 & 389. DIVÆUS *Lib.* XVIII. *pag.* 224 & 225.

III. Boek. volk, het welk door de belegerden doodgeslagen werd (c).

Jan IV. 1418. Hertog Jan, door dezen keer dezer zaaken als verlegen, luisterden gaarn naar de voorslagen van

Vrede te Woudrichem gesloten. vrede, die hun wegens Filip van Bourgondien als middelaar, voorgeslagen werden. Men trad te Woudrichem in onderhandeling. Daar werd besloten, dat de stad Dordrecht, en het Bailjuwschap van Zuid Holland, Gornichem, en het land van Arkel, de stad en het land van Leerdam, en de stad Rotterdam, aan Jan van Beyeren als Bestierder van Holland afgestaan zouden worden. Jan Hertog van Brabant, en Vrouw Jakoba, begaven zig naar Holland, Zeeland en Henegouwen, alwaar dezelven ingehuldigd werden (d).

1419. De Brabantsche steden begroeten Hertog Jan en Vrouw Jakoba. Zy kwamen in de maand February des jaars 1419 te Vilvoorden, daar de afgezanten van alle de Brabantsche steden hun kwamen begroeten. Van hier begaf zig Jakoba naar Leuven, daar zy met veel eer ontfangen werd. De Hertog vertrok inmiddels naar 's Hertogenbosch, en na een wyl vertoevens, naar Grobbendonck, daar hem aangeraden werd, dat hy de Hollandsche Staat-Juffrouwen, die by Jakoba van der jeugd af geweest waren, zoude doen vertrekken, en in haar plaats Brabantsche aannemen. Jakoba, wien dit ter ooren kwam, smertte zulks zeer (e); en dit was

(c) Harræus *Tom.* I. *pag.* 389. Divæus *Lib.* XVIII. *pag.* 225. Anonymi Chron. *pag.* 157 & 158.

(d) Harræus & Divæus ibi ubi supra. Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 149. Zie de verzoening by van Mieris groot Charterboek van Holland *Deel* IV. *bladz.* 521.

(e) Harræus *Tom.* I. *pag.* 391. Divæus *Lib.* XVIII. *pag.* 226.

was de oorsprong van veele onheilen, die hier naderhand uit volgden, zo als ik op zyn plaats zal verhalen. III. Boek. Jan IV. 1419.

Eer ik verder ga, moet ik, om de orde des tyds niet te breken, eene uitstap doen, en melden; dat op den dertigsten April des jaars 1419, een groot gedeelte van 's Hertogenbosch in koolen werd gelegd. De brand ontstond op het Hinthamereind, in de huizinge daar de *Valk* uithangt, niet verre van de kapelle van St. Antony. Het grootste deel van het Hinthamereind, de Hinthamerstraat, nevens alle de huizen aan de eene zyde der markt, behalven het huis daar de *bond* uithing, werden tot asch verteerd. Onder de voornaamste gebouwen die daar door vernield werden, worden de Hoofd-Kerk, het Arm- of heilige Geesthuis, het Predikheeren-Klooster, het Beggyn-Hof, en het zieken Gasthuis geteld. Honderd en twaalf menschen lieten 'er het leven by (*f*). Uit OUDENHOVEN schynd het, dat de brand omtrent den avond by na uitgedoofd was, om dat hy schryft, die zig den volgenden dag wederom verhefte. Ik moet, uit de vergelyking zynes werks met eene andere schryver (*g*), geloven, dat hy zig hier in niet misgrepen hebbe, en dat die brand omtrent het Predikheeren-Klooster aller eerst gestuit is; om dat deze verhaald, dat de *Rector* of bestierder des Armhuis welke voormaals tegen dit klooster aan paalde, door

Een groot gedeelte der stad 's Hertogenbosch brand af.

(*f*) OUDENHOVEN beschryving der stad 's Hertogenbosch *bladz.* 175. *Edit.* 1670. MOLLII Annales civit. Buscod. MSS.

(*g*) DE JONG Desolata Batavia Dominicana *pag.* 94.

III. Boek. Jan IV. 1419.

door de Wethouderschap van de stad, in een boete van negenhonderd guldens verwezen werd, vermids hy door zyne achtloosheid, oorzaak gegeven had, dat het gemelde klooster verbrandde. Ik kan egter Oudenhoven van eene mislag niet vryspreken, als hy verhaald, dat *alle de huizen op de markt afbrandden, behalven het huis de band.* Dit is niet wel mooglyk, vermits het Stadhuis het geen mede aan de markt stond, als toen niet door de vlam verteerd is, maar wel in den brand, die eenige jaaren hier na voorviel: of men moet denken, dat het Stadhuis alléén onbeschadigd onder de afgebrande gebouwen is blyven staan, het welk zo wel aantekenswaardig ware, als van het burgerhuis, de hand. Hy misgrypt zig ook, omtrent den naam van dat huis, want het uithangbord van het zelve was niet *de band*; maar *de bond*, zo als uit zeker vaarsje, hier na in de aantekeningen gemeld, blykt. Het is my derhalven uit dit alles voorgekomen, dat alle de huizen aan de oost, en noordzyden der markt zullen afgebrand zyn; het welk zo veel te geloofwaardiger is, om dat de brand, als voor gemeld is, zynen oorsprong had op het Hinthamereind, en dat de geheele Hinthamerstraat, die aan de noordzyde der markt uitkomt, is afgebrand. Ook staat tegenwoordig nog op den hoogen steenweg, kort by de markt aan de noordzyde op de hoek van het scheidstraatje een huis, daar de zwarte hond uithangd, het welk denklyk het zelve zal zyn, dat men wil, dat door den brand verschoond, en in het midden der vlammen staande gebleven is. Ik kan op de uithangborden, zo als die tegenwoordig zig nog binnen de stad bevinden, zo veel te meer staat maken,

kén, om dat genoegzaam alle de huizen hier ter ſtede, de oude uithangborden, die zy voor veel jaaren gehad hebben, thans nog behouden, zo als my uit zeer veele oude opdragten dier huizen; en andere ſtukken gebleken is. De ſtraaten en gebouwen, welken deze brand getroffen heeft kunnen uit zeker vaars by GRAMAYE te vinden, opgemaakt worden (*b*). III. Boek. Jan IV. 1419.

De ingezetenen leden zeer veele ſchade door dezen brand, voornaamlyk om dat 'er veele brieven, die betreklyk waren tot den eigendom der gronden en erven, midsgaders der renten, pagten, en chynſen, die uit die erven gingen, vernield werden. Hertog Jan vond derhalven goed, dat de eigenaars der vermiſte brieven, met eede verklaren zouden, dat die brieven door den brand verteerd, of weggeraakt waren; als mede, van welke huizen, erven, renten, pagten of chynſen de vermiſte brieven ſpraken. Men zoude hier na, tot drie maal toe in de kerken afkondigen, dat zodanigen eed afgelegd ware, door wie, en we- Orde op de brieven der renten en pagten op de verbrande huizen.

(*b*) Antiquitates Belgicæ *Tit.* Taxandria *Cap.* IV. *pag.* 4.

Apoſtolorum Principum Pervigilio.
Falco vomit flammas, Hintbamia concipit ignem.
Collegiata, Dominicani, Spiritus.
Ædes Sacra Sacri. dolet & Begina favillas
Dum cernit, Hoſpitale in hoſpitem capit
Ægroto plorante Deum, fora nuda videres,
Et rudera Templis, & ruinas ædibus.
Abs inteſtato ſuccedere. Parcite Divi,
Niſi mavelitis Ditis eſſe quàm Ducis
Sylvam: & tu Diana canem quem ſubſtrabis igni,
Nec docta laribus aut hominibus partere,
Vindicta ſaciare gravi, ſine ſylva reſurgat,
Tabulata numen ſingula agnoscent tuum.

III. Boek. Jan IV. 1419.

wegens welke erven, renten, pagten of chynsen. Indien niemand hier tegen iet konde inbrengen, zoude die eed voor een wettig bewys, tot den eigendom der gronden en erven, of beuring der renten, pagten, of chynsen, verstrekken (*i*).

Jakoba wykt met haare moeder naar Henegouwen.

Hier voor heb ik verhaald, dat Hertog Jan alle de Hollandsche Juffers, die by Jakoba van haare jeugd af geweest waren, wilde doen vertrekken, en dat dit Jakoba zeer ter herte ging. Zy volgde den Hertog, van Vilvoorden naar ter *Vuuren*, doch was egter niet in staat om hem van zyn voornemen te doen af zien. Hier by kwam, dat hy, buiten weten van Jakoba, Jan van Beyeren, nog voor zeven jaaren in het bestier van Holland, Zeeland, en Vriesland bevestigde, en hy voegde daar het Markgraafschap van Antwerpen, en het Schoutschap van Herentals by (*k*). Dit, en het afdanken der Hollandsche Juffers, bedroefde Jakoba en haare moeder ten hoogste. De laatste begaf zig naar Brussel, om den Hertog van voornemen te doen veranderen. Doch dit niet gelukkende, begaf zy zig naar het huis *de Spiegel* in Brussel staande, en nam aldaar haaren intrek, haare dogter, alléén met eenen knegt vergezeld, volgde de moeder al weenende derwaarts te voet. Veele ingezetenen dit ziende, beklaagden het lot dier ongelukkige Vorstin. Jakoba begaf zig den volgenden dag, met haare moeder en verscheiden anderen, van Brussel naar Quesnoy in Henegouwen

(*i*) Ordonnantie van Jan den IV. *van den* 4 *Augustus* 1419. in de Archieven der stad *Invent.* A. No. 26.

(*k*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 391. Divæus *Lib.* XVIII. *pag.* 227.

wen (*l*). De Brabantſche Adel was door het vertrek der Hertogin geheel te onvrede. 's Lands Staaten kwamen te Leuven by een, om te overleggen, hoe zy die geenen, welke den Hertog deze daad tegen Jakoba, en tegen het land in het gemeen, geraden hadden, ſtraffen zouden. De Heer van Aſche, *Evert 'T Serclaes*, en anderen, werden uit den lande gebannen. Die van Bruſſel en Antwerpen, welke hier niet by tegenwoordig waren, keurden egter die beſluiten voor goed (*m*). Doch die van 's Hertogenboſch deeden zulks niet. De Hertog begaf zig, om die reden, met zyne vrienden derwaard, en bleef aldaar eenigen tyd (*n*). Eer hy vertrok, hadden de Staaten iemand naar Bruſſel by den Hertog gezonden, die hem van hunne beſluiten kennis gaf; doch hy, alles in den wind ſlaande, ſtelde weder anderen van zyne gemeenzaame vrienden, in de plaats der gebannenen. Zy verzochten mede aan de Hertogin, welke thans te Aath in Henegouwen was, dat zy zig naar Leuven wilde begeven. De Hertog ſtoorde zig verder nergens aan, en leende het oor alléén aan gemeen volk, die hem tegen de Staaten oprokkende, waar door alles in Brabant hoe langer hoe verwarder liep. De Staaten verzochten hier op Filip broeder van Hertog Jan, die zig in Frankryk onthield, over te komen om 's lands beſtier op zig te nemen. Deze kwam in de maand September dezes jaars te Bruſſel. Van hier-

III. Boek. Jan IV. 1420.

Vergadering van 's Lands Staaten.

Zy verzoeken dat Filip, broeder van Jan overkomt.

(*l*) Dintheri *Lib.* VI. *Cap.* 173. Anonymi Chron. *pag.* 161.

(*m*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 391 & 392. Divæus ibi quo ſupra.

(*n*) Chron. Auctus Joh. de Beka *apud* Math. Analecta vet. ævi *Tom.* III. *pag.* 391.

III. Boek. Jan IV. 1420.

hier vertrok hy naar Leuven, daar hy Jakoba verzocht had te komen, het welk zy, vergezeld met haare moeder, deed. Het voornemen van Filip was, om Hertog Jan, met Vrouwe Jakoba, en tevens met de Staaten te verzoenen, waar om hy, vergezeld met Jakoba, naar Vilvoorde vertrok. Hy had zynen broeder Jan ook verzocht daar te komen. Deze verschoonde zig, wegens eene gemaakte ziekte; en vertrok met eenigen zyner boezemvrienden, naar het Kasteel *Herlaer*, by 's Hertogenbosch gelegen. Eenigen tyd daar na, kwam hy binnen die stad; en, na weinig vertoevens, begaf hy zig naar *Heeze*, alwaar verscheiden zyner gemeenzaame vrienden by hem kwamen, en geheime raadslagen hielden. De Hertog begaf zig van hier naar Maastricht. Zo dra men dit te Vilvoorde verstond, werd Filip, met eenpaarige stemmen, tot Ruard, of bestierder des lands, aangesteld (*o*). Filip begaf zig korten tyd hier op, naar Brussel, en maakte zig gereed om Jan van Beyeren te beoorlogen; deze kwam hem voor, en nam Geertruidenberg in. Filip bragt Jakoba naar Heusden, alwaar *Arnold* Heer van Zevenbergen tot bevelhebber aansteld was (*p*).

De Hertog vertrekt naar Maastricht.

Filip tot Ruard verklaard.

Aard van Jakoba.

Jakoba werd door dit alles afkeerig van haaren gemaal Hertog Jan, en het ongenoegen, dat zy lang gesmoord had, barstte nu volkomen uit: verklarende, dat zy het huwlyk met hem, tegen haare genegenheid aangegaan had. Zy was jong; en

(*o*) Harræus *Tom.* I. *pag* 392. Divæus *Lib.* XVIII. *pag.* 227 & 228. Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 81 & 82.

(*p*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 392 & 393. Divæus *Lib.* XVIII. *pag.* 228.

en men verhaald van haar, dat zy ſchoon en verſtandig ware: gevolglyk is het ligt te begrypen, dat zy voor Hertog Jan, die men als zwak, onverſtandig, loom, en traag beſchryft, gene liefde altoos kon hebben. Zy gaf derhalven openlyk te kennen, dat zy gaarne van hem geſcheiden wilde zyn (q).

III. Boek. Jan IV. 1420.

Filip broeder van Jan, zond eenige gemagtigden naar Maaſtricht, daar deze zig nog onthield, om hem te overreden wederom in Brabant te komen. Jan verzocht hier op, dat de gemagtigden van 's Lands Staaten tegen den vyftienden December dezes jaars by hem te Dieſt wilden komen. Dit geſchiedde; doch de Hertog vertrok des nagts naar Bruſſel, en kwam met den dageraad voor de poorten dier ſtad. Het gemeen aldaar ontſteld, weigerde hem te ontfangen, ten ware hy beloofde, dat hy met niet meer dan honderd en twintig ruiters daar binnen komen zoude. De Edelen, met wier kennis hy voor de ſtad gekomen was, openden de Leuvenſche poort, waar door de Hertog, met een geheel leger binnen de ſtad kwam. Hy deed de Regering terſtond op het Stadhuis vergaderen, en beloofde, dat de ſtad geen kwaad van zyn krygsvolk wedervaren zoude, vermids hy dat ter beſcherming daar ingebragt had. Verder verklaarde hy, niets meer te wenſchen, dan de vrede met 's Lands Staaten te herſtellen, en verzocht derhalven, dat de Regering daar toe mede werken wilde. Een deel der Bruſſelſche Regering, welke uit den Adel beſtond, hield het met den Hertog, en beloofde, dat in-

Filip verzoekt Hertog Jan, in Brabant te komen.

Die zig met veel volk naar Bruſſel begeeft.

(q) Harræus ex Meyero *Tom.* I. *pag.* 392.

III. Boek. Jan IV. 1420. ingeval de Ruard iet ondernam, zy zulks met al hunne magt tegen zouden gaan. Het gemeen werd niet weinig door de taal der vreemde krygsknegten, welke voorgaven zig met het Brabantsche geld te willen verryken, ontrust. Zy voegden by hun zeggen het dreigen, en liepen met ontbloote zwaarden langs de straaten: waarom het gemeen, op den vyf en twintigsten January van
1421. het jaar 1421, aan het hollen raakte; het geen zo ver ging, dat het naauwlyk door den Hertog, die zig van het Stadhuis onder de menigte begaf, gestild kon worden.

Oproer aldaar. Twee dagen daar na, wanneer men voorgaf, dat de Duitsche benden des nagts de stad wilden plonderen, was het door geene redenen altoos in toom te houden. De Heer van Heinsbergen, en de verdere Duitschers, werden gevangen en geboeid. De Graaf van Meurs werd verboden buiten zyn huis te komen. Filip Ruard van Brabant, kwam den volgenden dag, genoegzaam met den geheelen Brabantschen Adel verzeld, binnen Brussel, en goedkeurende het gedrag der burgery, deed Hy terstond eene vergadering van 's Lands Staaten beleggen, welke goedvond, dat eenige gevangenen naar het kasteel van Leuven, en anderen naar Antwerpen gebragt zouden worden. Ook werden zommigen ten eeuwigen dage, met verbeurdverklaring hunner goederen, uit den lande gebannen. Men beloofde vyfhonderd kroonen aan zulken, die eenige van de gevangenen, welke uit het gevangenhuis gebroken en gevlugt waren, doodden. Eindlyk zoude men den Hertog dwingen om dit te bevestigen. By deze gelegenheid werden de burgers, nevens den Adel, mede in de Regering der stad toegelaten. Hertog Jan

Filip komt te Brussel.

De Hertog vertrekt naar Leuven.

Jan vertrok hier op met eenigen zyner vrienden, naar Leuven (*r*). III. Boek. Jan IV. 1421.

Keizer Sigismond, zond inmiddels dreigende brieven aan den Ruard Filip, om den Heer van Heinsbergen, den Graaf van Meurs, en andere Duitsche bevelhebbers op vrye voeten te stellen, of dat hy hem anderzints in den ban zoude doen. De Keurvorsten deden den zelven eisch. De Brabanders waren voornemens dit aftewagten; doch de gevangenen vonden middel, om *Gerard van Zype* gunsteling des Ruards, door geschenken in hunne belangen over te halen, die zo veel te weeg bragt, dat de Heer van Heinsbergen, onder voorwaarde, dat hy op zekeren bestemden dag, te rug keeren zoude, en de Graaf van Meurs, zonder eenige voorwaarden, vry gelaten werden. De vrede werd eindlyk, tusschen Hertog Jan, en zynen broeder, hersteld. De laatste leide het Ruardschap van Brabant neder. Men beloofde den Hertog honderd en tagtig duizend Fransche kroonen, en aan Filip honderd en tien duizend. De Hertog aanvaardde wederom 's Lands Regering, en keurde alles goed, dat de Ruard verricht had, en verklaarde de rechten der Staaten wettig, waar van hy eenen bezegelden brief overgaf. De gewezen Ruard begaf zig hier op, weder naar Frankryk. De Staaten van Brabant beloofden dat zy hem voor zyne gedaane diensten schadeloos zouden houden (*s*). Vrede tusschen den Hertog en zyn broeder.

De

(*r*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 393 & 394. Divæus *Lib.* XVIII. *pag.* 228—230. Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 184—189.

(*s*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 395. Divæus *Lib.* XVIII.

 pag.

III. Boek. Jan IV. 1422.

De onderlinge verschillen tusschen Hertog Jan, en Vrouw Jakoba waren egter niet weggenomen, en liepen van tyd tot tyd erger. Zy begaf zig uit Henegouwen, op den raad haarer vrienden naar Calais, en stak van daar vervolgens naar Engeland over, van waar zy eenigen naar Romen zond, om eene Pauslyken verlof-brief, tot de egtscheiding met haaren gemaal te verwerven: voorgevende: dat de verlof-brieven om met Hertog Jan, uit hoofde van de bloedverwandschap, te mogen trouwen, valsch waren, en gevolglyk, dat het zelve huwlyk van geen waarde gehouden moest worden. De Hertog werd naar Romen ontboden, welke den Bisschop van Kameryk, nevens *Johan Bont* derwaards zond, om de zaak zynes huwlyks tegen Jakoba te verdedigen. Jakoba, die de uitslag dezer zaak te lang viel, stak toen van Calais naar Engeland over, daar zy met *Humfried* Grave van Glochester, broeder van Hendrik den Vyfden Koning van Engeland, in huwlyk trad, en kwam vervolgens, in het jaar 1423, met dien Graaf te Calais weder te rug: van daar trok zy met veel krygsvolk, naar Henegouwen, alwaar zy, door toedoen haarer moeder, in de meeste steden met blydschap ontfangen werd, doch de meeste Adel aldaar verklaarde zig voor Hertog Jan (*t*).

Jakoba trouwd met den Hertog van Glochester.

Halle versterkt en bezet.

Zo dra de tyding hier van te Brussel kwam, zond de Regering aldaar eenige boogschutters, met

pag. 231—233. Dinth. Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 192. 195 & 196. Van Mieris groot Charterboek van Holland *Deel* IV. *bladz.* 603.

(*t*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 396. Divæus *Libr.* XVIII. *pag.* 233 & 234.

met den Amptman dier ſtad aan het hoofd, naar het ſteedje Halle, om het zelve te verſterken, en voor Hertog Jan te bewaren. De Hertog, verzocht zynen neef, den Hertog van Bourgondien, en *Jan* van Beyeren, om hem by te ſtaan, het geen dezem hem toezeiden: dit verzoek had dien uitſlag niet by den Biſſchop van Luik en het kapittel aldaar. Het zelve raadpleegde daar lang over, en vreesde, dat mooglyk de Heer van Heinsbergen, en zyn zoon de Biſſchop zig heimlyk met den Hertog van Glocheſter verſtonden. Hertog Jan kwam dit egter voor, en hy verdroeg zig met den Heer van Heynsbergen. De ſteden Maaſtricht en Doornik verzekerden den Hertog van haaren byſtand tegen de Engelſchen (*u*). Jan IV. 1423.

Terwyl dit alles voorviel, overleed Jan van Beyeren in den Hage. Men wil dat hy door vergif omkwam, het geen hem door *Jan van Woerden* Heer van Vliet, zo men meend door aanzetting des Hertogs van Glocheſter, ingegeven was. Wat 'er van zy, de Heer van Vliet wierd deswegens in den Haage eerſt onthalſt en vervolgens gevierendeeld (*v*). Dood van Jan van Beyeren.

De Hertog van Brabant had zo dra geene tyding van dezen dood bekomen, of hy ſpoedde zig naar Holland, daar hy als Graaf ingehuldigd werd, en ſtelde den Heer van Gaasbeek tot beſtierder aldaar aan (*w*). Jan als Graaf van Holland gehuldigd.

Het Engelſch krygsvolk, dat de afwezendheid van Hertog Jan waarnam, viel in Walſch Brabant; 's Lands Staaten zonden hier op den Heer van De Engelſchen vallen in Brabant.

(*u*) Anonymi Chron. *pag.* 170.
(*v*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 396.
(*w*) Idem *pag.* 397. Divæus *Lib.* XVIII. *pag.* 234.

III. Boek. Jan IV. 1424.

van Montjouw, en *Jan* Heer van Wezemale naar Nivelle, om die plaats te bewaren, zy zonden ten zelven einde, de Heeren van Rotselaar, en Bergen naar Halle, welke de Engelsche benden, die op verscheidene plaatsen verstrooid waren, veel afbreuk deden (*x*).

Braine belegerd en ingenomen.

De Hertog van Glochester, had het steedje Braine in Henegouwen versterkt, en met krygsvolk bezet, dat veel moedwil in de aangrenzende landen van Brabant bedreef. De Heeren van Montjouw en Wezemale beteugelden hen, en lokte de Engelsche in eene hinderlaage, daar zy 'er veelen doodden (*y*). Hertog Jan beschreef een Heirvaart om Braine te winnen. De burgery van 's Hertogenbosch, het verste van daar gelegen, kwam vyftien dagen laater in het leger, dan die der andere Brabantsche steden. Of dit de Bosschenaars ten schimp verstrekte, weet ik niet, zeker is het, dat zy om hun te laat komen verzochten, den eersten aanval te mogen doen, in welken wel zeven honderd van hun sneuvelden (*z*). De twee Schutteryen, de oude en jonge genaamd, de eenigste toen ter tyd in de stad, voegden zig hier na by elkander, om dat van de laatsten de meesten, in het beleg van Braine gesneuveld waren; deze Schuttery is naderhand weder op den ouden voet gebracht, en in tweeën gedeelt, de eene onder den naam van oude,

(*x*) HARRÆUS & DIVÆUS ibi quo supra.

(*y*) HARRÆUS ibi quo supra. DIVÆUS *Lib.* XVIII. *pag.* 235.

(*z*) OUDENHOVEN Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 190 *Edit.* 1670.

de, de anderen onder dien, van jonge boogſchutters (*a*). III. Boek, Jan IV. 1424.

De ſtad Braine gaf zig op genade en ongenade aan den Hertog over, welke aldaar veele burgers en ingezetenen deed onthalzen (*b*). Volgens een gemeen gevoelen, doch waar voor ik niet inſta, is zeker kerkkroontje dat thans nog in de hoofdkerk hier ter ſtede hangt, by de verovering van Braine, door die van 's Hertogenboſch bemagtigd, en naar hunne ſtad gevoerd: zeker is het egter, dat als het zelve met een naauwkeurig oog beſchouwd werd, men zien kan, dat het eenen hoogen ouderdom heeft.

De Hertog bemagtigd de meeſte ſteden in Henegouwen.

Gedurende de belegering van Braine, kreeg Hertog Jan de ſtad Valencienne in zyn magt; ofſchoon eenige van den Henegouwſchen Adel den Hertog van Gloceſter aanhingen, was egter het grootſte en magtigſte gedeelte van hen Hertog Jan getrouw gebleven. Humfried deed, kort na het veroveren van Braine, den Graaf van St. Paul broeder van Hertog Jan, den oorlog door zynen Wapenkoning verklaren. Deze wagtte hem vier dagen lang, met zyn leger af, waarna hy, om de menigvuldige regen en ſneeuw genoodzaakt was, met het leger in Brabant te rug te keren. Veele Engelſchen, welke zig te Soigne bevonden, volgden hem op de hielen. De Graaf, die de agterhoede gebood, deed hen, met eenige edellieden en de burgery van Leuven en Bruſſel, eenen wakkeren tegenſtand, waarop de Engelſchen aftrokken; en ingeval het weder den Graaf niet

(*a*) Idem *bladz.* 41.
(*b*) Idem *bladz.* 190.

III. Boek. Jan IV. 1425. niet ongunstig geweest ware, zoude hy dezelven geheel geslagen hebben (*c*).

In het volgende jaar kreeg de Hertog, gedeeltlyk door vreeze, en deels vrywillig, de steden Conde, Soigne, Aath, Bouchain, en anderen in handen, zo dat de stad Bergen alleen, in de magt van Jakoba bleef. Tusschen de Engelschen en Brabanders werd in dezen tyd een bestand getroffen, het welk de Hertog van Glochester gelegenheid gaf, om naar Engeland overtesteeken (*d*).

Jakoba word uit Bergen naar Gend gevoerd. De moeder van Jakoba voor erger bedugt, verzogt Filip Hertog van Bourgondien, dat hy een verdrag wilde bewerken, het geen geschiedde. Volgens het zelve moest Henegouwen, Holland en Zeeland aan Jan Hertog van Brabant, en Vrouw Jakoba in bewaring van Hertog Filip blyven, tot dat 'er over de wettigheid van haar huwlyk te Rome, uitspraak gedaan zoude zyn (*e*). Jakoba was, na het vertrek des Hertogs van Glochester in Bergen gebleven, en die stad werd met een beleg gedreigd, ingeval men Jakoba niet overgaf. Die Hertogin in den beginne het verdrag door Filip gemaakt, versmaad hebbende, en ziende dat de burgers van Bergen haar niet beschermen konden of wilden, werd daarom genoodzaakt, het zelve aantenemen. Zy vertrok derhalven in de maand Juny uit de belegerde stad, verzoekende om in een der Brabantsche plaatsen te mogen blyven, om dus nader by Holland te zyn;

(*c*) Dinth. Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 212. Divæus *Lib.* XVIII. *pag.* 236.
(*d*) Harræus *Tom.* I. *pag.* 399.
(*e*) Van Mieris groot Charterboek van Holland *Deel* IV. *bladz.* 782.

zyn ;. zulks werd haar geweigerd , en zy werd naar Gend gevoerd. Bergen gaf zig kort hier na, aan Hertog Jan over, wiens burgers hem hulde deden (*e**). III. Boek. Jan IV. 1425.

Na dat Jakoba te Gent eenigen tyd was geweest, verschalkte zy haare wachters. *Aarnoud Spiering*, en *Aarnoud van Aalburg*, twee Hollandsche Edelen, hielpen haar ontvlugten. Zy kleedde zig in mans gewaad; trok met dezen uit Gend, en kwam den derden dag, te Woudrichem, van waar *Jan van Vianen* Ridder, haar naar Schoonhoven bragt, daar zy als mede te Gouda, en Oudewater, voor Gravinne erkend werd. Zo dra deze tyding in Engeland kwam, zond de Hertog van Glochester haar drie duizend mannen ter hulp; doch Filip van Bourgondien sloeg deze te Brouwershaven, daar zy geland waren, waar na hy de Hollandsche steden met sterker bezettingen voorzag (*f*). Zy ontvlugt naar Holland.

Inmiddels kwam 'er tyding van Rome, dat het huwlyk van Jan Hertog van Brabant en Vrouw Jakoba wettig, en dat, met den Hertog van Glochester wetteloos geoordeeld was. Humfried dit ter ooren komende, verliet Jakoba en trok zyne benden naar Engeland terug, daar hy met *Eleonora Cobham*, met welke hy voorheen onbetaamlyke gemeenschap gehouden had, trouwde (*g*). Ik zal my met de verdere gevallen van Jakoba als Glochester verlaat Jakoba.

(*e**) Harræus *Tom*. I. *pag*. 399 & 400.
(*f*) Harræus *Tom*. I *pag*. 400 & 401. Divæus *Lib*. XVIII. *pag*. 238 & 239.
(*g*) Van Mieris groot Charterboek van Holland *Deel* IV. *bladz*. 789 *en* 910. Divæus *Lib*. XVIII. *pag*. 239.

III. Boek. als tot de Brabantsche geschiedenissen geene betrekking hebbende niet verder ophouden.

Jan IV. 1425.

Duuren tyd, en sterfte in 's Hertogenbosch.

De stad 's Hertogenbosch die, in het jaar 1419, voor een groot gedeelte afgebrand was, kreeg, omtrent dezen tyd, eene anderen ramp, naamlyk eene duuren tyd, en groote sterfte, welke over de twee jaaren aanhielden. Men vind aangetekend, dat de meeste menschen in het jaar 1426 stierven (*b*).

1426. Hooge School te Leuven gestigt.

Hertog Jan stichtte, in het jaar 1426, de *Hooge School* te Leuven. Ik heb hier voor gemeld, dat door eene geweldigen oproer aldaar, de lakenwevers, voor een groot gedeelte van daar naar Engeland geweken waren. Leuven was hier door in verval geraakt. Men wil, dat dit Hertog Jan aanzette, om die stad, boven Mechelen te verkiezen, zynde door de zuiverheid der lugt, en als midden in het land gelegen, by hem meerder in aanmerking gekomen (*i*).

Verraad tegen Hertog Jan gesmeed.

Eenigen tyd hier na, wanneer Hertog Jan in het Sonien-Bosch by Brussel ter jagt ging, was hy byna door verraad, daar men wil dat Margreet, de moeder van Vrouw Jakoba oorzaak van was, omgekomen. Zekere *Jakob Chevalier* was voor uit gezonden, om het gezelschap van Hertog Jan te bespieden. Deze werd gevat, zonder dat ik vinde wat de reden ware dat men argwaan op hem had. Een makker van hem, *Peeterkins* genaamd, werd mede gevangen, doch deze vond middel om te ontkomen. Chevalier werd naar Brus-

(*b*) Oudenhoven Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz*. 175. *Edit*. 1670.

(*i*) Lipsii Lovanium *Lib*. III. *pag*. 91.

Bruſſel gevoerd. Gevraagt zynde wat reden hy gehad had, om den Hertog in het Sonien-Boſch altyd te volgen; beleed hy: dat hy in den ſlag by Brouwershaven gevangen, en naderhand vrygekocht was: De moeder van Vrouw Jakoba had hem vervolgens naar Gend gezonden, om aldaar te onderſtaan, op wat wyze, en met hoe veel manſchap verzeld, Hertog Jan gewoon was uit te ryden. Hy ſprak ook van een verwonderenswaardig goud halsſieraad, dat uit Engeland gezonden, by zekeren *van der Motten* beruſtte, doch verklaarde niet te weten, wat men daar mede wilde uitrichten. Chevalier werd tot een eeuwige gevangeniſſe veroordeeld. De Graaf van St. Paul 's Hertogs broeder, had liever gezien, dat men met hem volgens verdienſten handelde, doch Hertog Jan wilde hier toe niet komen, om reden, dat hy vergiffenis wilde doen aan zulken, die hem beledigd hadden, hoopende hy daar door, even als hy zyne beledigers vergaf, mede by Gode vergiffenis van zyne zonden te erlangen. De Hertog had zelf voorgenomen, hem op goede Vrydag van het volgende jaar los te laten: Dit geſchiedde niet, om dat Hertog Jan, daags voor Palm Zondag van het volgend jaar, ſtierf (*k*).

III. Boek. Jan IV. 1427.

Hertog Jan, begaf zig kort voor zynen dood, naar de ſtad Lier, daar hy de drie Staaten van Brabant had doen by een komen. Hy keerde na het ſcheiden dier vergadering, naar Bruſſel te rug. Tusſchen Vilvoorden en die ſtad, gevoelde hy zig on-

Dood van Jan den vierden.

(*k*) Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 225. Anonymi Chron. *pag.* 178 & 179. Harræus *Tom.* I. *pag.* 402. Divæus *Lib.* XVIII. *pag.* 240.

III. Boek. Jan IV. 1427. onpasselyk. De ziekte verergde hoe langer hoe meer, Jan besteedde zynen overigen tyd met godsdienstige zaaken. Hy stierf op den zeventienden April des jaars 1427, des avonds omtrent tien uuren, in den ouderdom van vier en twintig jaaren. Zyn lighaam werd gebalzemd, en van Coudenberg naar de Hoofdkerk van Brussel gebragt, alwaar de *vigilien* gezongen, en den volgenden dag zielmissen gedaan werden. Men bragt het vervolgens, den twee en twintigsten dier maand, naar ter Vuuren, daar het in het Koor der Kerk, by dat van zyne vader en moeder, begraven werd (*l*).

Zyn aard. Men beschryft hem als weeklyk van gesteldheid; laf en traag van geest, en ook onverstandig (*m*). Ten tyde zyner Regering ging het den lande slegt; hy verzuimde de welvaard van het zelve; verachtte de klagte der onderdaanen; stelde onwaardigen en onbekwaamen aan het stuur der Regering; vermaakte zig met de jagt, en als hy daar van moede in zyn paleis te rug gekeerd was, versleet hy zynen tyd verder met geringe zaaken, als het smeden van yzer, en andere nutteloozе bezigheden, die aan geen Vorst betaamlyk waren, waarom 's Lands Staaten, hem als een verkwister aanmerkten, die 's lands penningen verspilde, om die redenen hem, zynen broeder, den Graaf van St. Paul als Voogd toe voegden (*n*).

Van

(*l*) Harræus & Divæus ibi quo supra. Anonymi Chron. *pag.* 179 & 180.

(*m*) Harræus *ex* Meiero *Tom.* I. *pag.* 392.

(*n*) Matthei Dedicatio Chron. Anonymi Ducum Brabantiæ.

Van zyne onëenigheden met zyne Gemalin Jakoba, en de ongevallen die het land hier door leed, heb ik hier voor reeds in het breede gewaagd. Zyn gering verſtand, en onbekwaamheid tot de regering, waren daar van de oorzaak; gelyk ook de onbetaamlyke gemeenſchap, die hy met eene dogter van *Willem van Aſſche* een Brabantſch Edelman, hield (*o*). Al het welk aan Jakoba, als een ſchoone en moedige jonge Vrouw, groot hartzeer baarde. III. Boek. Jan IV. 1427.

Hertog Jan was, zonder kinderen na te laten, overleden, waarom hem zyn broeder Filip in het Hertogdom van Brabant, de landen van Overmaaze, en het Markgraafſchap Antwerpen, opvolgde. Hy was door 's Lands Staaten, by zyns broeders leven tot Voogd verkoren, doch na dat Jan, Henegouwen onder zyne magt gebragt had, vertrok hy naar Rome, en verzocht oorlof van den Paus, om het heilige land te bezigtigen, het geen deze hem, om den oorlog tuſſchen den Koning van Cyprus en de Turken ontſtaan, weigerde. Hy bleef derhalven eene geruimen tyd te Rome. Terwyl hy herwaards op weg was, vernam hy den dood zynes broeders Jan. Hy ſpoedde zig derhalven, en kwam in het laatſt van April in Brabant (*p*). Filip volgt zynen broeder op.

In de maand Mey dezes jaars werd hy te Leuven ingehuldigd. By zyne blyde Inkomſte, beloofde hy hoofdzaaklyk, alle de voorwaarden die zyn vader Antony den lande toegezegd had, te zul- Zyne blyde Inkomſte.

(*o*) Ægid. de Roya *ad ann.* 1419. *apud* Sweertium.
(*p*) Anonymi Chron. *pag.* 181. Harræus *Tom.* I. *pag.* 403. Divæus *Lib.* XIX. *pag.* 241.

III. Boek. Filip I. 1427. zullen onderhouden; en behalven die, nog de volgende. „ Hy zoude zyn Zegel buiten toestem-
„ ming van 's Lands Staaten, niet laten verande-
„ ren. Zyne Raaden, Zegelaars, en Geheim-
„ schryvers, zouden by eeden beloven, dat zy
„ nimmer brieven, waar by eenige landen, ste-
„ den, sloten, renten of heerlykheden verzet,
„ verkocht of bezwaard werden, schryven, te-
„ kenen, of zegelen zouden, zonder toestem-
„ ming der Staaten. Hy zoude geen *kwytslag*
„ van boeten of misdaaden mogen geven, noch
„ Officieren af- of aanstellen, zonder oorlof der
„ Staaten. De bruggen en wegen zouden door
„ zulken, die daar toe verpligt waren, in be-
„ hoorlyken staat gehouden werden. De Her-
„ tog zoude hen daar toe noodzaken, en by na-
„ latigheid van dien, zoude de Hoofdstad daar
„ die onder gelegen zyn, zulks, ten kosten
„ der gebrekigen, laten doen. De Pagters der
„ tollen of die deel daar aan hadden, zouden,
„ gedurende het jaar van hunne pagting, of aan-
„ deel, in de regering der steden, waar onder
„ die tollen behoorden, niet mogen gesteld wor-
„ den. Geen ampten zouden meer verpacht,
„ maar als van ouds bediend werden. Iemand
„ die een ander tot een tweegevegt uitdaagde,
„ zoude lyf en goed verbeuren; gelyk ook die
„ den ingezetenen beroofde, of den vyand
„ eenige hulp gaf. Geene doodslagers, zouden
„ buiten gewoon rechtsgeding veroordeeld wer-
„ den. De Hertog zoude goede mannen in zynen
„ Raad stellen. De Raad en de Rekenkamer zouden
„ binnen den lande hun verblyf moeten houden.
„ Daar zouden geene vrye waranden mogen ge-
„ maakt worden, maar de zelven moesten in dien

„ staat

„ ftaat blyven, als die over zeftig jaaren geweeft III. Boek.
„ waren. De bank van Uccele, die lang gefloten Filip I.
„ was geweeft, zoude wederom geöpend, en in 1427.
„ haar voorigen ftaat gebragt worden. De Her-
„ tog zoude geenen Droffaard of Rentmeefter van
„ Brabant mogen aan- of afzetten, zonder goed-
„ dunken van zynen Raad; ook geene Kanfelier
„ aanftellen, indien de Raad oordeelde, dat hy
„ het Latyn, Nederduitfch, en Walfch niet ver-
„ ftond. De dagvaarden van 's Lands Staaten
„ zouden, veertien dagen voor den tyd der dag-
„ vaart, befchreven worden, ten ware, in zaa-
„ ken die grooten haaft vereifchten; en, in allen
„ gevalle zouden de dagvaarten, in zulke fteden
„ gelegd worden, daar de Staaten vry en onbe-
„ zorgd konden komen, en te rugkeren. De drie
„ Staaten van den Lande, zouden aldaar vry haa-
„ ren laft mogen zeggen, zonder dat de Hertog
„ of iemand, zulks haar kwalyk af nam: het Leen-
„ Hof zoude gehouden worden ter plaatfe, al-
„ waar de Hertog zyn verblyf hield. 's Hertogs
„ Raaden en alle Rechters, zo van fteden als an-
„ dere plaatzen, die eenige ampten bekomen
„ hadden, zouden moeten zweren, dat zy geen
„ geld, goed, giften, door hun of anderen ne-
„ men; maar ryk en arm goed recht doen zou-
„ den, en dat zy, om hunne ampten te beko-
„ men, geen geld gegeven of beloofd hadden,
„ ook noch geven noch beloven zouden. De
„ voorrecht brieven der fteden 's Hertogenbofch,
„ en Lier, die aldaar misbruikt waren, zouden
„ hunne voorige kragt behouden, en de wetten
„ in die fteden, daar naar ingericht werden; be-
„ houdlyk, dat de zulken welke binnen 's Her-
„ togenbofch voormaals Schepenen geweeft wa-

III. Boek. Filip I. 1427.

„ ren, wederom daartoe aangesteld zouden mogen worden. De Drossaard van Brabant, de groote Ambachteren des Lands, en de Wethouderen der steden zouden zweren, al het geen voorschreven is, te onderhouden, zonder daar iet tegen te mogen doen (q)." Uit de vermeerdering dezer blyde inkomste, kan men duidlyk opmaken, dat 'er veele kwaade inbreuken ten tyde der slappe regering van wylen Hertog Jan den IV., in de gemeene zaaken gekomen zyn, en dat 's Lands Staaten zig ook tegen de aanwasschende magt, van het huis van Bourgondien tragtten te handhaven.

Huldiging in de verdere steden.

Kort na dat de inhuldiging binnen Leuven geschied was, werd Filip mede in de andere steden van Brabant ingehaald (r). Weinig tyd hier na, deed hy Jacob Chevalier, waar van hier voor gesproken is, en die tot nu toe gevangen gezeten had, ter dood brengen. Hy werd voor het Stadhuis te Brussel eerst onthoofd, en zyn lighaam vervolgens in vier stukken gehouwen (s).

Chevalier ter dood gebragt.

Bede.

De Hertog verzocht kort hier na, aan de drie Staaten van Brabant, te Vilvoorden vergaderd, dat zy hem eene Bede wilden toestaan, zo om zekere plaatsen, en Heerlykheden, die voorheen verpand waren, te lossen, als om eenige schulden die hy had, te voldoen. De Staaten sloegen zulks plat af, zonder dat ik eenige reden waarom dit

(q) Zie de geheele blyde Inkomste in het Brabantsch Plakaatboek *Deel* I. *bladz.* 145 *en volgende*.

(r) Harræus *Tom.* I. *pag.* 403. Divæus *Lib.* XIX. *pag.* 241.

(s) Harræus & Divæus ibi ubi supra. Anonymi Chron. *pag.* 179.

III. Boek. Filip I. 1427.

dit geschiedde, aangetekend vinde (*t*). Moogelyk waren zy van gedachten, dat de Hertog, of zyne voorzaaten, de penningen, waar voor die plaatsen verpand waren, ten hunnen voordeele, of wel van hunne *Domeinen* hadden gebruikt, en dat gevolglyk, de aflossing daar van, wederom daar uit moest gevonden worden. Wat 'er van zy, Filip beriep een wyl hier na, de Staaten binnen Antwerpen, daar hy het zo ver bragt, dat zy hem eene Bede van driemaal honderd en vyf en twintig duizend Fransche Kroonen, die op zekere bepaalde tyden betaald zouden werden, toestonden. Men benoemde tot het ontfangen dier Bede, vier uit den Adel, en vier uit de Steden (*u*). Hoewel een ander verhaald, dat 'er maar vier in het geheel daar toe aangesteld werden (*v*).

Oorlog met Gelderland voorgekomen.

Omtrent dezen tyd rees 'er zeker misverstand tusschen Filip Hertog van Brabant, en Aarnoud Hertog van Gelder, waar toe het volgende aanleiding gaf. Maria dogter van Jan den III. Hertog van Brabant, was met Reinoud den III. Hertog van Gelder getrouwd geweest. By de huwlyksche voorwaarde was bedongen, dat ingeval Maria zonder kinderen overleed, haare bruidschat wederom aan de Hertogen van Brabant vervallen zoude (*w*). Maria was kinderloos gestorven, waarom Hertog Filip, als haar naaste erfgenaam oordeelde, dat hy recht had om van Hertog Aarnoud, die brudschat te rug te vorderen. Deze bragt

(*t*) Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 228.
(*u*) Idem ibi quo supra.
(*v*) Anonymi Chron. *pag.* 182.
(*w*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* IX. *page* 414.

III. Boek. Filip I. 1427. bragt hier tegen in, dat Maria, reeds in het jaar 1398. overleden, en het dus niet denklyk ware, dat haare erfgenaamen dien schuld, indien zy wettig was, niet gemaand zouden hebben (*x*). De zaaken stonden derhalven geschapen, om tot eene oorlog uit te barsten. De gewoone voorbooden daar van, vertoonden zig reeds. Die van 's Hertogenbosch, het naaste aan de Geldersche grenzen gelegen, klaagden over verscheidene ongemakken, welke die van Gelderland hen aandeeden (*y*). Zy vorderden den tol van de burgers dier stad in hun gewest, zonder op de brieven van vrydom, aan dezelve verleend, acht te geven. Hertog Filip gelastte den algemeenen Rentmeester zyner Domeinen te 's Hertogenbosch, zorge te dragen, dat 'er insgelyk binnen die stad tol van de Gelderschen gevorderd werd (*z*). Over het verschil, wegens het te rug geven der bruidsschat van Maria, waaren verscheidene vrugtlooze byeenkomsten gehouden. Filip gaf hier van aan 's Lands Staaten kennis, en verklaarde het beste te zyn, om met geweld te halen, het geen hy door de reden niet bekomen kon. *Rudolph van Diepholt*, verkoren Bisschop van Utrecht, die met Aarnoud van Gelder overhoop lag, stookte hier onder, om dat hy hoopte, door, met den Hertog van Brabant, Hertog Aarnoud op het lyf te jagen, zyne zaak te bevorderen. Hy bood Filip aan, Nymegen te belegeren, ingeval deze het slot Oyen

(*x*) SLIGTENHORST Geldersche Geschiedenissen *Boek* IX. *bladz.* 218.

(*y*) IDEM ibi quo supra.

(*z*) BRIEVEN VAN RETORSIE van Hertog Filip *van den* 20 *Sept.* 1427, in de Archieven der stad: *Invent.* C. No. 205.

Oyen aan de Brabantsche zyde der Maaze gelegen aantasten wilde. Alles schikte zig derhalven tot eene vredebreuk. Aarnoud van Gelder, denkende dat hy het, in zo een geval, te kwaad zoude krygen, vervoegde zig by Filip Hertog van Bourgondien, met wiens zuster hy getrouwd was, en hy bragt by hem zo veel te weeg, dat deeze oordeelde, het geenzins geraden was, dat twee Heeren, die zig zo na in den bloede bestonden, elkander om zo eene geringe zaak, beöorloogden. Men wisselde derhalven over dit geschil verscheidene brieven, en bewerkte door tusschenkomsten van eenigen, by voorraad, een bestand. De stad Mechelen werd tot een handelplaats benoemd, om die zwarigheden uit den weg te ruimen (*a*). De oorlog was dus wel voorgekomen, doch de zamenkomst te Mechelen werden niet gehouden, en dus bleef het verschil over de bruidschat onafgedaan (*b*). Ook heb ik nergens daar van eenig verder gevolg gevonden.

III. Boek. Filip I. 1427.

Kort na Paasschen des jaars 1428. beschreef de Hertog 's Lands Staaten binnen de stad Lier, om met hen over zaken van het uiterste gewigt te handelen. Hy toonde by deze gelegenheid zyn ongenoegen aan vyf van de voornaamste Edelen, met naame den Heeren van Engien, *Engelbert* Grave van Nassauw, en Vianden, Heer van de Leck en Breda, den Heer van Wezemale en van Falays, *Johan* Heer van Rotselaar, en van Rethy. *Johan van Schoonvorst*, Burggraaf van Montjouw, Heer van Cranendonk en Diepenbeek. De waare oor-

1428. Verschil tusschen den Hertog en vyf voornaame Edelen.

(*a*) Slichtenhorst ibi quo supra.
(*b*) Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 230.

III. Boek. Filip I. 1428. oorzaak van zyn misnoegen, heb ik niet aangetekend gevonden. Wat 'er van zy, de Hertog deed hen door eenige zyner Raaden hier van kennis geven. Hun antwoord was: dat zy niet konden begrypen, en ook geheel onkundig waren, waar door zy des Hertogs ongenoegen op hunnen halzen gehaald hadden. Zy vreesden egter 's Hertogen gramschap, en vertrokken uit Lier naar hunne woonplaatsen. De Hertog werd hier door nog meer vertoornd. De Edelen en Steden, voor meerder onheilen beducht, verzochten den Hertog, dat hy hun de reden zyner misnoegen wilde bekend maken, het geene hy deed. Na onderzoek der zaken bevond men, dat de vyf Edelen ten onregten door eenigen, hen ongenegen, by den Vorst waaren aangeklaagt wegens wangedrag, waar aan zy nimmer deel gehad hadden. Dit was, gedurende de regering van Hertog Jan den IV. meer dan eens voorgevallen, waar uit toen zo veel onheils voor den lande sproot. De Edelen en Steden vertoonden dit den Hertog, en verzochten hem, dat hy zig, om die reden, met de vyf Edelen wilde verzoenen. Filip, een edelmoedig Vorst, nam hun niet alleen weder in gunst aan, maar vertrouwde hen zelfs, het bestier zynes huis, en van het vaderland, en zy stonden naderhand meerder in zyne blakende gunst dan voorheen. De Edelen en Steden vergaderden verder te Herentals, en bestrafte aldaar ernstig die van Hertogs huisgezin, welken oorzaak hier van geweest waren (c). Door de voorzigtige

Het geen bygeligd word.

(c) DINTER. Chron. Lib. VI. Cap. 229. ANONYMI Chron. pag. 182.

ge handelwyze der twee laatste Staaten, werd die zaak bygelegd, welke anderzins gevaarlyke gevolgen gehad zoude hebben. III. Boek. Filip I. 1428.

In dit jaar deed de Hertog zig tot eene Gemalin *Jolenta*, dogter van *Lodewyk van Anjouw*, Koning van Napels en Sicilien, verzoeken. Paus Martinus de V. had reeds zyn verlof hier toe gegeven, om dat zy zig in den derden graad van maagschap bestonden, en zonder wiens toestemming gevolglyk dit huwlyk, volgens de kerklyke wetten, ongeoorloofd zoude geweest zyn. De zaak was, in het jaar 1430, reeds zo ver gevorderd, dat de Bruid binnen de stad Rheims aan 's Hertogs gezanten overgegeven zoude worden. Deeze zond derhalven de Heeren van Engien, van Rotzelaar en van Boutersheim derwaards, om de aanstaande Hertogin aftehalen. Zy waren pas vertrokken, of de Hertog werd door eene ziekte aangetast, welke zo verergerde, dat hy, op den vierden Augustus, dezes jaars, in zyn Kasteel te Leuven overleed (*d*). Voorgenomen huwlyk van Filip. 1430. Zyn dood.

Filip was een gestreng en deftig Vorst, sterk van gesteldheid, en tot alle lighaams oeffeningen vaardig. Hy beminde zeer de steekspelen, die hy met vermaak oeffende. Groote droefheid was 'er over zyne dood. Eenigen van 's Lands Staaten kwamen te Leuven, om het doode lighaam des Hertogs te bezichtigen: en vermids hy zo schielyk gestorven was, gaven zy last, het zelve te doen openen, om te weten, of hy door eene natuurlyken dood overleden ware. Men vond de lever ont- En Aard.

(*d*) Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 234 & 236. Anonymi Chron. *pag.* 184. Harræus *Tom.* I. *pag.* 406. Divæus *Lib.* XIX. *pag.* 242.

T 5

III. Boek. Filip I. 1430.

ontſtoken, en oordeelde, dat dit oorzaak van zyn ſterven was. Het lighaam werd vervolgens gebalſemd, en in de Kapelle van het Kaſteel gebragt.

Goed vinden der Staaten na den dood van Filip.

's Lands Staa en ſtelden inmiddels, tot dat 'er eene nieuwe Hertog wezen zoude, tot Regenten des lands, den Raad des gewezene Hertogs aan, welken zy magt gaven, om de Staaten, als het nodig was, te doen vergaderen. Zy kwamen, korten tyd hier na, te Leuven by een, daar zy goedvonden, dat 's Vorſten lighaam niet begraven zoude worden, voor dat het land eenen anderen Hertog zoude hebben. De Kanſelier moeſt inmiddels het oude zegel gebruiken. De Kamer van Rekeningen, en alle andere amptenaaren, zouden haare waardigheden behouden. En de Muntmeeſters zouden, tot den tyd der begraafniſſe toe, op de gewoone wyze geld munten. Eenige Edelen, nevens de ſtad Bruſſel, ſtelden zig tegen de drie laatſtgenoemde zaaken, welken egter door de meerderheid overſtemd werden. Niet tegenſtaande dit, deed die ſtad de Kamer van Rekeningen ſluiten, en verzegelde die, zo dat 'er geene rekeningen afgedaan, of aangenomen werden (*e*).

Begraafnis.

Zyn lighaam werd te ter Vuren, by zyn vaders, moeders, en broeders lyken begraven. De Aarts-Hertogen Aalbrecht en Iſabella hebben, in het jaar 1616, op dit graf, het geen tot dien tyd toe zonder opſchrift was, een deftig grafſchrift doen ſtellen (*f*).

Filip

(*e*) Anonymi Chron. *pag.* 184 & 185. Dintheri Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 237.

(*f*) Ducum. Brabant. Ortus, Regimen, Sepultura Epitaphia &c. colon. 1675. *Cap.* 11. *pag.* 28 & 29. Ducum Brabant. ſeries *pag.* 7. 8 & 9.

Filip was nimmer getrouwd geweest, en dus kon hy geen wettige kinderen nalaten. Hy heeft egter twee Bastaard-zoonen geteeld, waar van de oudste, *Antony* genaamd, in het jaar 1498, overleden, en in de Kerk van Heymissem, by Antwerpen, onder een verheven grafstede, begraven ligd. Ik vind niet, dat deze eenige nakomelingen meerder verwekt heeft, dan eene bastaard dogter, Margriet van Brabant, die mede te Heymissem begraven is. De tweede Bastaard-zoon van Filip, was mede *Filip* genaamd; hy was Heer van Crubeque. Ik vinde niet dat deze in den huwlyken staat getreden is. Hy liet egter eene Bastaard na *Filip van Brabant* Heer van Crubeque genaamd, welke met *Anna van Baenst* trouwde (g). Doch ik heb niet gevonden of uit dien egt kinderen verwekt zyn.

III. Boek. Filip I. 1430.

Bastaarden.

(g) CHRISTINÆI Jurisprud. Heroica *Tom.* II. *pag.* 34 & 35.

HIS-

HISTORIE DER STAD EN MEYERYE VAN 'SHERTOGENBOSCH.

EERSTE DEEL.

VIERDE BOEK.

Historie van Brabant, en deszelfs Hertogen, van den aanvang der regering van FILIP VAN BOURGONDIEN, den Goede *genaamd, of met het jaar* 1430, *tot het overlyden van MARIA VAN BOURGONDIEN, wanneer Brabant, nevens de meeste Nederlanden, in het huis van Oostenryk overgingen, in het jaar* 1482 *voorgevallen.*

Overgang tot de Bourgondische regering.

Tot hier toe heb ik de gevallen van Brabant, en deszelfs Hertogen, als een land, dat met geene andere gewesten vereenigd was, en het welk op zig zelf bestond, beschreven. Wel is waar, dat 'er verscheiden andere landen, zedert den beginne, bygekomen zyn, als het Markgraafschap van Antwerpen, de Heerlykheid Mechelen, de landen van Overmaaze, en eenige kleindere gedeeltens

tens van minder belang: doch deze alle hebben een zoort van gemeenſchap met elkander gehad. Want Antwerpen werd geheel in Brabant ingelyfd, en die ſtad, is als een der vier Hoofdſteden van dat geweſt aangemerkt, en verſcheen nevens de anderen, ter dagvaart van 's Lands Staaten. De ſtad en het land van Mechelen was 'er juiſt wel niet mede vereenigd, doch werd als een aanhangſel, of als een wingeweſt der Hertogen aangemerkt. De landen van Overmaaze hadden wel hunne eigen en byzondere Staaten, doch de ingezetenen ſtonden onder den Raad van Brabant, als hun gemeen Gerechtshof, met die van Brabant te recht, en gevolglyk, moet men die landen, als in eene zekeren zin, met dat geweſt vereenigd houden. Thans zal ik de gevallen van dat landſchap, als met de Graafſchappen van Vlaanderen, Arthois en Namen onder eenen Vorſt en kort hier na, met Henegouwen, Holland, Zeeland en Luxemburg, onder denzelven, en zyne nakomelingen vereenigd, beſchryven. Niemand moet derhalven verwagten, dat ik de gevallen der Hertogen, uit het Bourgundiſche en naderhand van die uit het Ooſtenrykſche huis geſproten, verder beſchryven zal, dan dezelve tot Brabant betrekking hebben; deels, om dat die door andere deftige Schryvers, met veel naauwkeurigheid te boek geſteld zyn; en deels, om dat zulks dit werk, buiten het oogmerk van het zelve, te veel en onnuttig zoude doen vermeerderen. Ik zonder egter hier van eenige zaaken die de aaneenſchakeling raken, uit.

IV. Boek. Filip II. 1430.

Kort na het overlyden van Filip den I, en eer zyn lighaam begraven was, vergaderden 's Lands

Vergadering van 's Lands Staaten.

VI. Boek. Filip II. 1430.

Staaten, nevens die der landen van Overmaaze; binnen Leuven. Margreet, dogter van Filip den Stouten, Hertog van Bourgondien, zuster van wylen Hertog Antony van Brabant, en weduw van Willem Hertog van Beyeren, Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland, zond eenige Gezanten derwaards. Deze beweerden dat Brabant, volgens het erfrecht, op Margreet verstorven ware. Zy grondden hunnen eisch hier op, dat het zelve Hertogdom, voorheen het vrouwlyke oir aanbestorven was, en dat gevolglyk dit nu mede geschieden kon. Men moest in zulk een geval, op de naaste maagschap acht geven. Zy was de zuster des overledene Hertogs Antony, en gevolglyk moeye van Filip den I; derhalven rekende zy zig daar toe nader dan *Filip de Goeden*, gereg-tigd te zyn, die alleen zyn vaders broeders zoon was. Van den anderen kant, zond Filip Hertog van Bourgondien, de Bisschoppen van Doornik, Amiens, en Atrecht, met veele andere Edelen derwaards. Zy hielden, uit zynen naam, staande, dat Brabant, Limburg, en de verdere landen van Overmaaze, op den Hertog van Bourgondien verstorven waren. Die landen waren, na het overlyden van Johanna van Brabant, weduw van Wenselaus, Hertog van Luxemburg, op Johan van Bourgondien, vader van Filip den Goeden, vervallen. Deze had die, aan Antony, zynen broeder, afgestaan, op voorwaarde, dat ingeval hy, of zynen kinderen, zonder manlyk oir stierven, die wederom op zyne nakomelingen komen zouden. Hier van was eenen gezegelde brief, met toestemming des Koning van Frankryk, van Filip den Stouten, en zelf met toestemming en wille der

Margreet, weduw van Holland, vermeend de naaste erfgenaam te zyn.

Filip de Goede houd het tegendeel staande.

der Hertogin Johanna, gemaakt, waar van zy een echt afschrift overgaven: gevolglyk, stelden zy, dat die landen aan Filip den Goeden toebehoorden. De Afgezondenen van Margreet beweerden hier tegen, dat de overëenkomsten tusschen haare broeders Johan en Antony, haar recht niet benadelen kon, om dat die beiden door den Keizer, van wien eenige deelen van Brabant ter leen gehouden werden in het bezit dier landen niet bevestigd waren. De Afgezondenen van Filip antwoordden hier op, dat, ingeval men op de overeenkomsten der Hertogen van Bourgondien over de opvolging van Brabant gemaakt, geene acht sloeg, in zo een geval, Antony en zyne zoonen, dat land ten onrechte bezeten hadden, en gevolglyk, dat het door den dood van Hertogin Johanna, op Johan, Hertog van Bourgondien, vader van Filip den Goeden, en vervolgens op hem, zynen naasten en eenigen erfgenaam, vervallen was. Gevolglyk, ingeval men de overeenkomst wettig of onwettig rekende, Filip altyd de naaste erfgenaam van dat land bleef. 's Lands Staaten, die deze en meer andere redenen van wederzyde aangehaald, gehoord hadden, verklaarden eenpaarig: dat zy FILIP DEN GOEDEN, voor hunnen wettigen Hertog zouden erkennen. Margreet den uitslag der zaaken vernomen hebbende, begaf zig naar Quesnoy in Henegouwen. De Staaten handelden verder met de Gezanten van Filip, over eenige voorrechten, die hy aan den lande, by zyne blyde Inkomste, verleenen, en hoe hy de voorige bevestigen zoude. Hier in kwam men overeen, en Filip, die zig toen te Mechelen bevond, keurde dit alles goed, en gaf van zyne toestemming gezegelde brieven, welken zyne

IV. Boek. Filip II. 1430.

De Staaten verklaaren zig voor Filip.

IV. Boek. Filip II. 1430.

ne gezanten aan 's Lands Staaten te Leuven over-bragten (*a*).

Afkomst van Filip uit de Hertogen van Brabant.

Eer ik verder ga, moet ik, met weinig woorden, de afkomst van Filip uit de Hertogen van Brabant aantekenen. Jan de III. Hertog van Brabant, het laatste mansoir uit dien stam, hier te lande, liet, onder andere kinderen, eene dogter naar Margreet genaamd, die aan Lodewyk van Male Graaf van Vlaanderen, uitgehuwlykt werd. Deze liet eene eenige dogter naar, mede Margreet genaamd, die met Filip van Bourgondien, broeder van Karel den Vyfden Koning van Frankryk, in huwlyk trad. Hy verwekte by haar drie zoonen, Jan, Antony en Filip. Uit den oudsten, die met Margreet van Beyeren, dogter van Aalbrecht Graaf van Henegouwen, Holland, en Zeeland, trouwde, werd Filip de Goede geboren. Antony was Hertog van Brabant, gelyk mede zyne twee zoonen Jan en Filip, en Filip de derde zoon, was Graaf van Nevers, en Rhetel, en Heer van Donsy (*b*).

Zyne blyde Inkomste.

Filip die, door 's Lands Staaten tot Hertog van Brabant verklaard was, kwam te Leuven, daar hy met veel plegtigheid, ingehaald werd. Zyne blyde Inkomste was grooter en uitvoeriger dan die der voorige Hertogen, het zy, dat hy by zyne komst tot de regering, zig by de Brabanders, met het verleenen van nieuwe voorrechten, wilde aangenaam maken, of wel, dat de Staaten, voor zyne magt beducht, hem naauwer beperkt hebben. Zy

(*a*) DINTHERI Chron. *Lib.* VI. *Cap.* 238. ANONYMI Chron. pag. 185. 186 & 187. HARRÆUS *Tom.* I. *pag.* 410.
(*b*) BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* XII. *page* 550.

Zy behelsde hoofdzaaklyk het volgende. „ Hy
„ zoude zyne luiden een goed Heer zyn, en hun
„ geen geweld aandoen, noch naar zynen wille,
„ vonnissen, maar naar de rechten der steden
„ en banken, daar zulks behoren zou, behande-
„ len. 's Lands Voorrechten, welken te Nivelle en
„ elders bewaard werden, zouden by een geza-
„ meld, en naar Antwerpen vervoerd worden.
„ Van de plaats daar die bewaard werden, zoude
„ de Hertog, de stad Leuven, en Brussel,
„ ieder eene sleutel hebben, en de Hertog van die
„ Voorrechten afschriften bekomen. Met den
„ oorlog in Frankryk en Luik, zoude het land
„ niet belast worden. Hy zoude geene oorlog
„ aanvangen, of pandingen doen, dan met toestem-
„ ming van 's Lands Staaten, noch buiten hun
„ verlof geene zaaken verzegelen, die de paalen
„ des lands, of de voorrechten van het zelve ver-
„ minderden. Den naam en de wapenen van
„ Brabant zoude hy aanneemen, en, ingevolge
„ van dien, een zegel doen maken, het geen hy
„ niet zoude veranderen, en binnen Brabant laten
„ blyven. Ook zouden de brieven by den Bra-
„ bantschen Secretaris getekend werden. Ten tyde
„ van zyne afwezendheid, zoude hy, zeven waar-
„ dige leeden de Kanselier daar onder begrepen,
„ alle Brabanders, uitgenomen twee vreemden
„ benoemen, die het zegel bewaren, en het land
„ als dan bestieren zouden. By zyne tegenwoor-
„ digheid, zoude hy alle zaaken by raade des Raads
„ van Brabant bestieren. De Raaden, Zegelaars
„ en Geheimschryvers zouden, op hunnen eed,
„ de Staaten moeten beloven, geene brieven te
„ tekenen of te zegelen, waar door eenige landen,
„ steden, slooten, renten of heerlykheeden bezet,

IV. Boek. Filip II. 1430.

„ beleend of verkogt werden, als by toeftemming „ der drie Staaten van den lande. De beftiering „ des lands zoude hy in twee jaaren niet mogen „ veranderen, ten ware zig iemand daar in mis- „ greep, die als dan met recht, naar vereifch van „ zaaken, en naar het gevoelen der Edelen en Ste- „ den, veroordeeld zoude worden. Geene boe- „ tens of misdaaden zoude hy mogen kwytfchel- „ den, noch bediendens af- en aanzetten, of groo- „ te gefchenken, dan by raad en goeddunken des „ Raads van Brabant doen. Niemand zoude in „ dien Raad, dan Brabanders van echten bedde „ en in den lande geboren, en aldaar woonende „ aangenomen mogen worden. Het geëifchte „ recht des Graaven van Vernenburg op Limburg „ moefte afgedaan, en dat land, ten eeuwigen „ dage, aan Brabant gehegt worden. De andere „ landen van Overmaaze zoude hy, op de ge- „ voeglykfte wyze doen loffen, om mede met „ Brabant te vereënigen; als mede den Grave „ van *Oyen* door zyne magt daar toe brengen (†). „ De landen van Overmaaze, met hun toebeho- „ ren, zouden niet bekommerd of verzet mogen „ worden. De fteden en huizen moeften met Bra- „ banders bezet worden. Die in het land van Over- „ maaze zouden niet verzet, en de inwoners aldaar, „ niet dan by vonniffe geoordeeld worden. De „ ingezetenen zouden in Holland en Zeeland, op „ de gerechte tollen mogen varen, als van ouds. „ De tol van den tienden vifch te Hellegate en „ Ausbrugge moeft voor altoos afgefchaft wor- „ den. De beletfels in de rivieren de Schelde en „ de

(†) Ik ftelle vaft, dat men hier moet lezen: *de Graaf en Oyen*.

„ de Senne, zouden door twee Brabanders en twee „ Vlamingen onderzocht worden, en die welke „ zulks aanging gehoord worden. De tol te Cal- „ loo mogt, in vier eerstkomende jaaren, niet „ geheven worden. De Raaden van Brabant en „ Vlaanderen zouden inmiddels onderzoeken, of „ die aldaar wezen moest: ingeval van ja, kon „ die, naar vier jaaren, weder gevorderd worden „ en anderzins voor eeuwig vernietigd blyven. „ Geene ingezetenen zouden om 's Hertogs schul- „ den aangehouden konnen worden. Die van 's „ Hertogenbosch konden in Holland en Zeeland, „ volgens hunne brieven tolvry met hunne koop- „ manschappen varen. Filip zoude al zyn ver- „ mogen inspannen, dat dit in Gelderland, vol- „ gens den inhoud der brieven, mede konde ge- „ schieden. In geval eenige ingezetenen, om 's „ Hertogs, of zyner voorzaaten schulden gevan- „ gen of beschadigd werden, zoude hy die daar „ van ontheffen, en schadeloos houden. Alle „ vrye straaten moest hy open en vry houden; en „ alle ingezetenen mogten daar door, op hunne „ gerechten tol, ryden, zonder aangehouden te „ worden, dan om hunne schulden of euveldaa- „ den. Die geene, die de wegen en bruggen moe- „ sten onderhouden, zoude de Hertog dwingen „ die te maaken, en, by verzuim van dien, zoude „ de Hoofdstad daar die onder gelegen waren, „ zulks mogen laten doen, ten koste van die de- „ zelven onderhouden moesten. De pagters der „ tollen, of die daar deel aan hadden, gelyk ook „ aan de munten, zouden in de Regeering der „ steden niet gesteld worden. De gevangenen „ mogten buiten den lande niet gevoerd worden. Geen geld zoude binnen Brabant gemunt mo-

IV. Boek. „ gen worden, dan met toestemming van den
Filip II. „ gemeenen lande, en in een der vrye steden. De
1430. „ munt moest op de zelve waarde blyven als die
„ goedgevonden was; ten ware 's Lands Staaten
„ zulks anders begreepen. Geene Bastaarden kon-
„ den tot Raaden, Drossard of rechters aange-
„ steld worden. In gevalle van twist of gevegt,
„ zouden de onschuldigen een vaste, en zekere
„ vrede, vier en twintig uuren lang hebben; en
„ geen doodslager mogt die vrede genieten, voor
„ dat hy met de vrienden des nedergevelden ver-
„ zoend was. Geen officiers- of gerechtsdienaars
„ plaatsen zouden verkocht of verhuurd mogen
„ worden; gelyk ook niet, de ambachten, schou-
„ ten en bedieningen, en die, welke voorheen
„ beleend waren, afgelost. Niemand mogt een
„ ander buiten den lande aanhouden, uitgenomen
„ ter zaake van uiterste willen, huwlyksche voor-
„ waarden, aalmoessen, en geestlyke goede-
„ ren. In geval de een den ander uitdaagde, ver-
„ beurde hy lyf en goed. De Hertog mogt die
„ niet weder in het land laaten, deede hy zulks,
„ zoude dit van geene waarde gehouden worden.
„ Die den vyand eenige hulp verleende, verbeur-
„ de mede lyf en goed, en die zoude zonder oor-
„ lof der Staaten niet weder in den lande toege-
„ laten worden. Ingevalle een vrouwe geschaakt
„ werd, welke by den schaker bleef, zoude de
„ Hertog al haar goed, zo lang zy leefde, bezit-
„ ten. De schaker, zyne helpers, en die daar
„ van kennis hadden, zouden lyf en goed ver-
„ beuren. Niemand mogt om doodslagen of kwet-
„ suuren, dan met recht veroordeeld worden. De
„ Raad van Brabant moest binnen den lande bly-
„ ven, en de Rekenkamer als voorheen gehou-

„ den

„ den worden. Alle sloten en landen, die met „ gemeenen heirvaart van Brabant, gewonnen „ werden, zouden aan dat land behooren. Indien „ iemand een afpaling verzocht, zelfs tegens 's „ Hertogs landen, mogt zulks niet geweigerd „ worden. Binnen Antwerpen zoude niemand, naar „ stads recht, dan met vonnisse veroordeeld mogen „ worden, en de burgers van Leuven gehandeld „ als van rechtswegen geschieden moest. Die een „ geding verloren had, en zyne zaak eene geest- „ lyke of anderen overgaf, om hem buiten den lan- „ de te bemoeilyken, zoude lyf en goed verbeu- „ ren, en nimmer binnen den lande mogen ko- „ men. Ieder mogt zyne eigen goederen met hon- „ den bewaren; velden of doodden deze hon- „ den eenig wild, zoude men dat moeten laten „ liggen, zonder dat hier door iet misdaan was. „ Een ieder zoude haazen, vossen, en konynen, „ buiten vryen waranden, mogen vangen, en ook „ met vogelen vliegen, gelyk ook grof wild bui- „ ten de zelve waranden vangen : behalven „ in het Sonyenbosch, Saventerlo, Groot Heyst, „ Meerdaal en Groten Hout, en de Hertog zou- „ de daar tegen geen verbod mogen doen. Hy „ verbond zig geene vrye Waranden meer te mo- „ gen maken dan die 'er geweest waren voor het „ jaar 1367, en die men van de zulke die dezel- „ ven toekwamen ter leene ontfangen heeft: ook „ zoude daar uit de ingezetenen geene onredely- „ ke schade mogen gedaan worden. De Bailluw „ van Walsch-Brabant, zyn Klerk, en de Am- „ bachteren (Hooftschouten) der andere groote „ zes Ambachten moesten geborene Brabanders „ zyn. Het Hof zoude als voorheen te Ge- „ nappe gehouden, en de bank van Zandhoven

IV. Boek. Filip II. 1430.

IV. Boek. Filip II. 1430. " hervormd, en in ſtaat geſteld worden. De bank " van Uccele moeſt geopend en hervormd worden, " en de Schepenen hun verblyf binnen Bruſſel " houden. Antwerpen moeſt ten eeuwigen dage " me: Brabant vereenigd blyven, gelyk ook de " ſtad Nivelle. Hy beloofde, dat hy geene Dros- " ſaarden, Rentmeeſters, aan- of afzetten " zoude, zonder raad of goeddunken van den " Raad van Brabant, of, ten minſte, zes van " hun, die in de brieven getekend zouden wor- " den. Ook zoude hy geene Kanſelier of Zege- " laar in den Raade zetten, ten zy die by den " Raad van Brabant aangenaam verklaard, en het " Latyn, Walſch en Neêrduitſch ſprak. De Bra- " bantſche Geheimſchryvers, en de Klerken van " de leenboeken moeſten geborene Brabanders " zyn. De dagvaarten van 's Lands Staaten, zou- " de hy veertien dagen voor den dag, dat die ge- " houden werden, beſchryven: en altyd op zulke " bekwaame plaatſen binnen de lande, dat alle " de leeden aldaar onbezorgd komen, en weder " naar huis gaan konden. Dezelve leeden zouden " mede onbekommert zig aldaar mogen uitten, " zonder dat de Hertog of iemand anders dit hun " kwalyk afnam. Deede zulks iemand, die ver- " beurde lyf en goed. Het Leenhof moeſt " gehouden worden ter plaatſe daar Filip zyn ver- " blyf hield: bevond hy zig buiten lands, zoude " hy een eerzaam man, het zy den Droſſaard, of " eene der Raaden van Brabant, magtigen, om " de leenen te ontfangen, en het Leengerecht " daar ter plaatſe te houden. Alle Rechters moe- " ſten onder eede belooven, geene giften of ga- " ven te zullen aanneemen, maar ryken en armen " gelyklyk recht doen; als mede, dat zy, om

" hun-

„ hunne ampten te bekomen, geene giften of ga- „ ven beloofd, of gegeven hadden, of geven „ zouden. De Voorrechtbrieven der steden 's „ Hertogenbosch en Lier, die aldaar misbruikt „ waren, zouden hunne voorige kragt behouden, „ en de rechten en wetten dier steden daar naar „ ingesteld worden: behoudlyk, dat die welken in „ de eerstgemelde stad voorheen Schepenen ge- „ weest waren, weder tot Schepenen aangesteld zou- „ den mogen worden. De Drossaard van Brabant, de „ groote Ambachteren, en de Regenten van 's lands „ steden moesten zweren, alles het geene voorge- „ meld is te onderhouden, zonder daar tegen iet „ te doen. De Hertog beloofde verder, de ui- „ terste willen der Hertogen Johan, en Filip uit „ te zullen voeren. De onderzaaten zouden van „ de bede, aan Filip den. I. toegestaan, genoeg- „ doening bekoomen. De jaarmarkten te Antwer- „ pen moest de Hertog te water en te land vry „ maken; de Regering die aldaar nog maar veer- „ tien dagen gezeten had, moest mede verlengd „ werden. Hy zoude de Vlamingen geene voor- „ ten ten nadeele der Brabanders vergunnen. De „ laatste mogten in alle de landen des Hertogs „ hunne goederen brengen, en onder elkander „ vryelyk handelen. De landen, slooten en steden „ van Hensden en Geertruidenberg, zouden aan „ Brabant blyven, tot zo lang het geld, om de „ eerste stad te winnen, en de laatste te belege- „ ren, geheel en al wedergegeven was. In ge- „ valle het land eenige schaden, om dat het Filip „ tot Hertog gehuldigd, en ontfangen had, over- „ kwam, zoude hy het zelve deswegen tegen „ een ieder beschermen, en ten zynen kosten al- „ les schadeloos afdoen. Hy zoude aan die van

IV. Boek, Filip II, 1430.

IV. Boek. Filip II. 1430. „ Antwerpen brieven verlenen, waar door zy „ van de geloften van lyf- en losrenten, door „ wylen de Hertogen Jan en Filip opgenomen, „ ontlast worden. Ook zoude hy zekere lyfren- „ ten, die op de Tolkamer van Leuven, tot be- „ taling van eene rente aan den Heer van Mont- „ foort, opgenomen waren, betalen, naar den „ inhoud der brieven daar van gemaakt. Eind- „ lyk beloofde hy, dat indien die van Holland, „ en Zeeland, zeker verdrag tot het voldoen van „ eenige lyfrenten aan de Brabanders, op die „ landen gevest, niet na kwamen, hy dezelve „ Rentheffers, in alle zyne landen, recht zoude „ doen geworden. Hy bevestigde verder aan alle „ de ingezetenen des lands alle haare rechten, „ vryheden, voorrechten, gewoontens, en her- „ komsten, welke hun van de Hertogen van Bra- „ bant vergund waren, zonder dat hy nimmer „ daar tegen zoude inbrengen: dat hy die niet „ schuldig was natekomen."

Byvoegsel tot de blyde Inkomste.

Ten zelven dage, gaf de Hertog aan Brabant, de volgende Voorrechten, zynde een byvoegsel tot zyne blyde Inkomste.

Hy had beloofd, dat Brabant met den oorlog tusschen hem en Frankryk, en Luik, niet belast zoude worden; derhalven stond hy den lande nog toe, „ dat in gevalle hy, ter zaake van den oor- „ log met Luik, zyn krygsvolk door Brabant, of „ de landen van Overmaaze moest laten trekken, „ zy hunnen mondkost in die landen voldoen „ zouden, zonder de zelve verder te ontrusten, „ en, in geval zy daar weder in kwamen, dat zy „ geene schade of geweld aldaar bedryven zou- „ den. Geschiedde zulks, de Hertog zoude dit „ herstellen, en hy verbond hier toe het inkomen,

„ dat

„ dat hy uit die landen genoot. Hy verpligtte IV. Boek.
„ zig dat alle Ambachteren (Officiers) Rentmeeste- Filip II.
„ ren van den lande in het byzonder, en bewaar- 1430.
„ ders van de flooten, geboren Brabanders zou-
„ den moeten wezen. Hy bevestigde, het geen
„ 's Lands Staaten, na het overlyden van Filip
„ den I, tot welvaart en voordeel van den lan-
„ de, besloten hadden."

Vermits by de blyde Inkomste besproken was, dat hy by zyn afwezen zeven waardige lieden, tot bestier van het zelve stellen zoude, en dat onder die zeven, twee vreemden zouden mogen zyn; beloofde hy nu, „ dat hy, na verloop van twee „ jaaren, die twee Vreemden afzetten, en in hunne plaats twee, geborene Brabanders stellen „ zoude." Met opzigt tot de beletselen in de rivier by Heffen was bedongen, dat zes van den Brabantschen, en zes van den Vlaamschen Raade om dit te onderzoeken, gesteld zouden worden, zo beloofde hy nog, „ dat, ingeval zy hier in „ niet eensgezind waren; die zaak naar de Klerken „ van het Hof te Kameryk gezonden zoude worden, en dat hy binnen vier maanden daar na, „ hun vonnis voor recht erkennen, en zonder arg „ of list zoude doen houden." By de blyde Inkomste was mede bedongen, dat die geenen welke binnen den lande, Vorsteryen hadden, zy die zelf zouden moeten bedienen, zonder die te mogen overgeven, verkoopen of verhuuren; „ zo wilde hy met goedvinden der Staaten nogtans, dat „ hier van uitgezonderd zouden zyn, zulken, „ die dezelve Vorsteryen van Hertogin Johanna, „ of van Hertog Antony, by gifte bekomen hadden, en welke zo oud en ziek waren, dat zy „ die niet bedienen konden, en zulken, die van

IV. Boek. Filip II. 1430.

„ ouds deze ampten ter erfleen gehouden hadden. Eindlyk bevestigde hy nogmaals, alle „ 's lands Voorregten, uitgenomen de schuldbrieven die de Ingezetenen hadden op zulken, „ welken zy, volgens opene brieven van Filip „ den Eersten, vervolgen konden. Dit zoude „ egter niet ten nadeele, des Heeren van Breda, „ wegens het geene hy op Geertruidenberg, en „ des Heeren van Sevenbergen, van het geene hy „ op Heusden te vorderen had, verstrekken (c)."

Filip word alom als Hertog gehuldigd.

Na dat Filip deze blyde Inkomste bezworen had, werd hy als Hertog in de steden van Brabant ingehuldigd (d). In 's Hertogenbosch kwam hy, met eene groote menigte vergezeld, te paard aan. By gelegenheid zyner inhuldiging aldaar, verleende hy aan de stad eenige voorrechten, doch welken, vind ik niet gemeld: alleenlyk word 'er gezegd, dat hy haar verlof gaf, om eene vrye Beestemarkt na St. Severyns dag, of op den tweeen twintigsten October te mogen houden (e). By vergelyk van dit verhaal met den Voorrechtbrief heb ik gevonden, dat 'er een misslag hier omtrent ingeslopen moet zyn, om dat ik vinde, dat Filip de stad vergund heeft de Beestemarkt, die daar jaarlyks, daags na St. Lukasdag, of den agttienden October gehouden werd, om eene markt die te Aarnhem op den zelven tyd inviel, op St. Severynsdag te mogen verzetten; doch alzo de Voorrechtbrief hier van op den tweeden Ja-

(c) Zie de geheele blyde Inkomste in het Brabantsch Plakaatboek *Deel* I. *bladz.* 152—168.
(d) Harræus *Tom.* I. *pag.* 410.
(e) Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.

January 1463 gedagteekend is (*f*), heeft dit my doen denken, dat mooglyk Filip, by zyne huldiging, de Beestemarkt aan de stad vergund hebbe, om dezelve op St. Lukasdag te houden. Doch hier van, vinde ik onder de stads geschriften geen bewys. IV. Boek. Filip II. 1430.

Filip, die zo veele landen, aan zyn vaderlyk erfgoed gehegt had, stelde in navolging van veele Koningen, de Ridder Orde des *Gulden Vlies* in. Dit geschiedde ter gelegenheid zynes derde huwlyk met *Isabella*, dogter van *Jan* Koning van Portugal (*g*). Zeer vermaard is deze Orde naderhand geworden; doch het is hier de plaats niet om daar over uit te weiden. Ik zal egter gelegenheid hebben, daar van in het vervolg te handelen. Instelling van de orde van het Gulde Vlies.

In dit, of het volgende jaar, bragt Filip den Raad van Brabant, die tot dezen tyd toe te Cortenberg gewoon was te vergaderen, naar Brussel over (*h*). Hier toe was hy bevoegd; mids dat die Raad niet buiten den lande, volgens het beloofde by zyne blyde Inkomste, gebragt werd. De Raad van Brabant naar Brussel overgebragt.

In het jaar 1434 ontstond 'er eene geweldige oneenigheid, tusschen de steden Antwerpen en Mechelen over de jaarmarkten, die elk van die steden vorderden. Die van Antwerpen en Brussel belegerden de stad Mechelen. Filip bevond zig in dezen tyd te Geneve, daar hy de bruiloft van 1434. Oneenigheid tusschen Antwerpen en Mechelen.

Lo-

(*f*) Octrooy van Filip van Bourgondien om de Beestemarkt binnen 's Hertogenbosch te verzetten *dato* 2 *January* 1463 in de Archieven der stad *Invent.* A. No. 170.
(*g*) Christinæi Jurisprud. Heroica *Tom.* I. *pag.* 428.
(*h*) Miræi Chron. Belg. *ad ann.* 1431.

IV. Boek. Filip II. 1434.

Lodewyk Graaf van Geneve, met *Anna*, de dogter van *Jan*, Koning van Chyprus, beiwoonde. Hy begaf zig, na het voltrekken des huwlyks, in de maand April van dit jaar herwaaads, en bevredigde de onderlinge geschillen (*i*).

Tusschen den Hertog en de stad 's Hertogenbosch.

De Landzaaten ondervonden, kort na de komst van Filip tot de regeering, wat het te zeggen ware door eene magtigen Vorst geregeerd te worden: waar van het volgende geval ten voorbeelde kan strekken. De Beden, die de Hertogen van Brabant van hunne onderzaaten vorderden, en door 's Lands Staaten toegestaan werden, waren verdeeld onder de Geestlyken, den Adel, Steden en het platte land. Het aandeel van het laatste werd over alle de dorpen gesmaldeeld. De oudste verdeeling, die ik hier van vinde, is van het jaar 1406, waar in de stad 's Hertogenbosch op twee duizend zeven honderd agt en zeventig, en de Meyerye op agt duizend dertig, en een derde oude schilden gesteld is (*k*). Hoewel de Beden, van tyd tot tyd hooger liepen, had men zig egter, tot nu toe, aan die zetting gehouden, welke, naar maate van de grootte der Beden, naar die zelve evenredigheid verhoogd werd. 's Lands Staaten hadden den Hertog, in jet jaar 1434, eene Bede van driemaal honderd duizend Filip ryders toegestaan, en boven dien, nog tien duizend voor de Hertogin. De ingezetenen der stad en Meyerye, weigerden volstrekt, hun aandeel daar in te voldoen, om dat men hen wilde opdringen, die ou-

(*i*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 416. PONTI HEUTERI rer. Burg. *Lib.* IV. *pag.* 261.

(*k*) OUDENHOVEN beschryving der stad 's Hertogenbosch *bladz.* 81-83. *Edit.* 1670.

oude zetting te veranderen, waar door zy, volgens de oude evenredigheid, meerder dan voorheen zouden moeten betalen. Filip schreef de stad en Meyerye aan, dat zy gemagtigden zouden hebben te zenden, om met de verdere Kwartieren van Brabant, de oude zetting der Beden te veranderen. Zy voldeeden hier aan niet, waarom Filip eenige der voornaamsten deed gevangen nemen. Zy bleven egter onwillig aan 's Hertogs begeerte te voldoen. Filip gelastte hier op den Drossard van Brabant, met eenige manschap, voor de stad 's Hertogenbosch te trekken, welke aldaar op den negenden October des jaars 1438, aankwamen. Zo dra de Burgery en de Ingezetenen der Meyerye, dit ontwaar werden, luiden zy alomme de stormklok, en besflooten geweld met geweld te keeren. De Burgery trok, op den tienden October, gewapend onder haare vaandelen, uit de stad. Men kwam, even buiten dezelve tot een gevegt, waarin eenigen gedood, gewond, en gevangen werden: genoodzaakt zynde weder binnen de stad te trekken, koelden zy toen hunnen moed aan de stads Regeering, die zy voorgaven, dat het met Filip hield; en overvielen haar op het stadhuis, van daar dreven zy de zelve uit de stad. Deze werd hier op naauwer ingesloten, zo dat de Burgery geraden werd zig met den Hertog te verdragen, het welk eindlyk, door tusschenkomen der Hertogin, op de volgende voorwaarden, die alle zeer voordelig voor Filip waren, gelukte.

IV. Boek. Filip II. 1454.

„ (1) De stad en Meyerye, zouden tot het
„ doen der verandering, en zetting van de Beden
„ moeten stemmen, en haar aandeel in dezel-

„ ven

IV. Boek. „ ven, volgens de nieuw gemaakte zetting, vol-
„ doen.

Filip II. „ (2) Zy zouden den Hertog moeten kwyt-
1434. „ schelden vyftien duizend goude Filip ryders,
„ die zy hem, in mindering der eerste in te wil-
„ ligen Bede, hadden opgeschoten, en die nim-
„ mer in afslag mogen rekenen, en de quitansie,
„ door hem daar van gegeven, wederom moeten
„ overleveren.

„ (3) Zy zouden boven dien, aan den Hertog
„ nog vyf duizend gelyke ryders, boven hun aan-
„ deel in de Beden, voldoen.

„ (4) De gevangene Poorters, zouden door
„ den Hertog worden losgelaten, mids dat zy de
„ kosten der gevangenis voldeeden.

„ (5) Eindlyk beloofde Filip volkomen ver-
„ giffenis van al het bedrevene; mids, dat hier
„ onder eenigen, die tegen den Hertog of zyne
„ hoogheid misdaan hadden, geenzins begre-
„ pen zouden zyn; dezen moesten voor hunne
„ gewoonlyke rechters te recht gesteld werden."
De Hertog verleende hier van op den dertien-
den November 1438 een open brief (*l*). Het
schynt dat de stad, en Meyerye terstond al een
gedeelte, dier nieuwe Bede hebben moeten vol-
doen, om dat ik vind dat Filip, ten zelven dage,
een volmagt op *Jan Loenman*, Rentmeester
over het Kwartier van 's Hertogenbosch tekende,
om zestien duizend drie honderd kroonen, in
„ min-

(*l*) Brief van Abolitie van Hertog Filip van Bourgondien, waar by, de stad 's Hertogenbosch geremitteerd word, het geen zy misdaan had, door haare oppositie, tegen het betalen der beden, dato 13 *November* 1438 in de Archieven der stad, *Invent.* A. No. 137.

mindering der Beden, die de ſtad en Meyerye schuldig waren, te ontfangen (*m*). Hy verleende ook ten zelven dage, om de vyf duizend goude ryders die de ſtad, nevens de Meyerye, als voorgemeld is, moeſten betalen, op de ſtad en Meyerye bedenswyze met de koſten, te zetten (*n*). IV. Boek. Filip II. 1434.

Het verband van zaaken heeft my eenigzins verder in den tyd afgeleid, waarom ik nu weder te rug moet keeren.

Jakoba van Beyeren, weduw van Jan Hertog van Brabant, had, gelyk het bekend is, zig in een heimlyk huwlyk met Heer *Frank* van *Borſſelen* begeven. Filip deed hem, om dat hy zonder zyn toeſtemming tegen den zoen in het jaar 1428 gemaakt met Jakoba getrouwd was, opligten, en naar het ſlot Rupelmonde in Vlaanderen gelegen, brengen. Jakoba was genoodzaakt, om hem los te krygen, haare vaderlyke erfgoederen, Henegouwen, Holland, Zeeland, en Friesland aan Filip afteſtaan, het geen zy in het jaar 1433 deed; waar door deze ook Heer dier landen werd. Hy liet haar egter de Heerlykheden van Voorne, Zuid Beveland, en Tholen, benevens de tollen van Holland en Zeeland, en het Graafſchap

Filip bekomt Henegouwen, Holland, Zeeland, en Friesland.

(*m*) Vidimus van de volmagt van Hertog Filip op *Jan Loenman*, Rentmeeſter in het Kwartier van 's Hertogenboſch, om 16300 kroonen in mindering der Beden, die de ſtad en Meyerye aan den Hertog ſchuldig waren, te ontfangen dato 13 *Novemb.* 1438 in de Archieven voorſz. *Invent.* A. No. 294.

(*n*) Octroy van Filip ten einde als voor van den 13 *Novemb.* 1438. in de Archieven voorſz. *Invent.* A. No. 172.

IV. Boek. schap Oistervant in Henegouwen, voor haar leven (*o*).

Filip II. 1434. Door den oorlog, die tusschen Holland en de Oosterlingen ontstaan was, werden veele schepen met graanen in de Oostze en elders weggenomen. De prys van het graan rees hier door zo merklyk, dat een roggenbrood van vyf ponden, vier en een halve groot, en een schepel rog, op eene gouder ryder, kwamen te staan: een geweldige som voor waar in dien tyd, wanneer het geld vry wat schaarser dan tegenwoordig was! Hier by kwam, het doorbreken van veele dyken in Holland, Friesland, en de Betuwe, waar door veel koornland onder water gezet werd (*p*). Ik vinde dat binnen 's Hertogenbosch, in het jaar 1436 verscheiden menschen van honger stierven (*q*).

Duurte hier te lande.

1436.

Karel, zoon van Filip, verloofd.

Filip vertrok, in het jaar 1438, naar Kameryk, alwaar hy in de maand Juny, van dat jaar, zynen eenigen zoon *Karel*, Graaf van Charolois, aan *Katryn*, dogter van *Karel den VII.* Koning van Frankryk, verloofde. De aanstaande Bruid bereikte toen maar den ouderdom van tien jaaren, waarom het huwlyk voor eerst geen voortgang had; en het bleef geheel agter,

(*o*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 416. Goudhoeven Chron. van Holland *Deel* I. *bladz.* 457.

(*p*) Goudhoeven *Deel* I. *bladz.* 460. Goudsche Chronykje *bladz.* 129.

(*q*) Oudenhoven Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 93. *Edit.* 1649. Mollii Annales Civit. Buscod. Mss. Bor beschryving der stad 's Hertogenbosch *bladz.* 15.

ter, om dat Katryn, eenige maanden daar na, overleed (r). IV. Boek. Filip II.

In het jaar 1439 woedde de Pestziekte zeer sterk in deze landen. Gelderland, Holland, Zeeland en de plaatsen langs den Ryn gelegen, waren alle hier mede besmet (s). Binnen 's Hertogenbosch was de plaag ook geweldig. Zy hield gedurende vier agtereenvolgende jaaren, naamlyk tot het jaar 1442 aldaar aan. De stad stierf daar door zo ledig, dat het gras langs de straaten wies, gelyk in de weilanden of beemden (t). Behalven deze straf, bleef de hooge prys van het koorn hier te lande nog duren. Die van Leuven, Brussel, en Mechelen raakten over den toevoer van het graan, zodanig overhoop, dat de zaaken tot daadlykheid uitbersten. Filip wist egter middelen te vinden om hen te bevredigen (u). 1438. Pest tyd.

Wanneer *Frederik de III.* de Keizerlyke waardigheid verkregen had; en te Aken gekroond was, werd hy door Filip, in zyne te rug reize naar Oostenryk, te Besançon, in de maand November des jaars 1442, tien agtereenvolgende dagen, heerlyk onthaald. By welke gelegenheid men wil, dat Frederik de landen van Brabant, van de leenpligtigheid des Roomschen Ryks, vry verklaarde (v). Zeker is het, dat geheel Brabant hier 1442. De Leenpligtigheid van Brabant aan het Keizer Ryk opgeheven.

(r) Harræus *Tom.* I. *pag.* 419.
(s) Slichtenhorst Geldersche Geschiedenissen IX. *Boek blads.* 233.
(t) Mollii Ann. Sylvaduc. MSS. Oudenhoven Beschryving van 's Hertogenbosch *blads.* 175. *Edit.* 1670.
(u) Harræus ibi ubi supra.
(v) Harræus ibi quo supra. Pont. Heuter. Rer. Burg. *Lib.* IV. *pag.* 288.

IV. Boek. Filip II. 1445.

hier onder niet moet verſtaan worden, maar alleen het Markgraafſchap van Antwerpen, en eenige der landen van Overmaaze, zo als uit het voorige dezer Hiſtorie ligt optemaken is.

Filip bemagtigd Luxemburg.

In dezen tyd kreeg Filip gelegenheid, het Hertogdom Luxemburg mede in zyn huis over te brengen. Om den Lezer van het regt van Filip op dit land eenig denkbeeld te geven, zal het noodig zyn, de zaak eenigzins hooger op te halen. Het zelve Hertogdom had voorheen byzondere Heeren gehad, en werd in dezen tyd door Eliſabeth van Gorlitz, weduw van Antony van Bourgondien, Hertog van Brabant, bezeten. Zy had dit, ter gelegenheid haares huwlyks met Antony, tot eene bruidsgave, in plaats van honderd en twintig duizend goudene rynsguldens bekomen (*w*); egter met deeze voorwaarde, dat het zelve voor die ſomme zoude kunnen geloſt worden (*x*). *Willem van Saxen*, Landgraaf van Thuringen, had met zyne gemalin *Anna van Ooſtenryk*, dogter van Keizer Aalbrecht den II. honderd en twintig duizend guldens tot een bruidsgave bekomen, welke Aalbrecht als in huwlyk hebbende *Eliſabeth van Luxemburg*, dogter van Sigismund Roomſch Keizer, die dat Hertogdom aan Eliſabeth van Gorlitz verpand had, op de inkomſten van het zelve, aanwees. Dit geld werd niet voldaan, waarom Willem voornam, zulks door de wapenen te vorderen. Eliſabeth begreep ras, dat zy die magt niet wederſtaan kon; des nam

(*w*) Harræus *Tom.* I *pag.* 377. Divæus *Lib.* XVIII. *pag.* 213.

(*x*) Audiffret Geograph. ancien. & moderne *Tom.* II. *page* 390.

nam zy haare toevlugt tot Filip van Bourgondien, die haar gereedlyk byſprong, doch zyne gunſt duur liet betalen. Zy was genoodzaakt het Hertogdom van Luxemburg, en het Graafſchap Chiny, ten behoeven van Filip voor zeſtien duizend rynsguldens eens, en een jaarlykſe lyfrente van agt duizend gelyke guldens afteſtaan (y). De overdragt hier van, werd op den 20 Maart 1445 gemaakt (z). Eliſabeth, trok naderhand met 'er woon naar Trier, daar zy arm, en van een ieder verlaten, in het jaar 1460. overleed (a), waar door dan Filip van die lyfrente ontlaſt werd. Uit de ſchadelooze belofte van Hertog Filip, aan de ſtad 's Hertogenboſch gegeven, die ik aangehaald heb, is my gebleken, dat de ſtad, aan Eliſabeth van Gorlitz, in de lyfrente van agt duizend guldens, een agtſte deel betaalde, doch dat Filip, gedurende het leven van Eliſabeth, daar voor aan de ſtad, al het geene hy, wegens cynſen, beden, renten, pagten, of anderzins van haar genoot, overgaf. Naderhand ſtelde *Karel de Stoute*, zoon van Filip, de erfgenaamen van Sigismund met eene groote ſomme te vrede, waar door het Hertogdom van Luxemburg, wettig in het huis van Bourgondien kwam, het geen door de Staaten van dat Land-

IV. Boek. Filip II. 1445.

(y) Hiſt. gener. des Païs-bas *Tom.* III. *page* 143 & 144.

(z) SCHADELOOZE GELOFTE van Hertog FILIP van Bourgondien, wegens een lyfrente van duizend guldens jaarlyks door de ſtad 's Hertogenboſch aan Vrouw ELISABETH VAN GORLITZ Hertogin van Luxemburg gelooft: *van den* 21 *Maart* 1445. in de Archieven der ſtad 's Hertogenboſch: *Invent*. A. No. 124.

(a) Hiſtoire Generale des Païs-bas *Tom.* III. *page* 144.

IV. Boek. Filip II. 1446. Hooge Watervloed.

Landſchap, te Marche en Famine vergaderd, bevestigd werd (*b*).

Het water rees in het jaar 1446 zo hoog, dat een groot gedeelte der ſtad 's Hertogenboſch onder liep. Men was genoodzaakt, met ſchuiten naar de Hoofdkerk te varen: zommige (*c*) tekenen aan, dat die vloed in het voorgaande jaar voorgevallen zy, doch andere (*d*) geven niet alleen het jaar 1446 op, maar zelf den dag, met byvoeging, dat het op Palm-Zondag, welke in dat jaar op den tienden April inviel, gebeurde. Ik tekene dezen watervloed voorbedagtlyk aan, om dat ik nergens gevonden heb, dat het water hier ter ſtede, voor dien tyd, tot die hoogte gekomen zy. De waarheid hier van, word hier door ook beveſtigd, om dat geene der polders die boven de ſtad liggen, voor dien tyd bedykt zyn geweeſt, en dat zy hier door, mooglyk aangezet zyn geworden, om dit te doen. Het dorp Vugt begon hier mede eerſt, en verwierf eene dykkaart in het jaar 1463. na dat de polder egter eenigen tyd te voren bedykt geweeſt was.

1447. Aanwas van het gezag der Geeſtlyken hier te lande beteugeld.

Het gezag der Geeſtlyken was zedert eenige eeuwen hier te lande zeer toegenomen. Onder den naam van kerklyke geſchillen, werden door de Geeſtlykheid, alle zaaken, daar het ſcheen, dat de

(*b*) Audiffret Geographie ancienne & moderne *Tom.* II. *page* 391.

(*c*) Oudenhoven. Beſchryving van 's Hertogenboſch *bladz.* 177 *Edit.* 1670. Bor. Beſchryving van 's Hertogenboſch *bladz.* 15. Molli Annales Civit. Buſc. MSſ.

(*d*) Kemp. Beſchryving van Gorinchem en het land van Arkel *bladz.* 262. Gabbema Nederlandſche Watervloeden *bladz.* 178—180.

de Kerk of de Godsdienst eenigzins gemengd, of mede verknogt ware, voor haare rechtbank getrokken. Zy oordeelde, dat geene misdaadigen uit haare kerken, ja zelf van de kerkhoven door de waereldlyke Rechters, mogten gehaald worden. De Regeering van 's Hertogenbosch, had reeds voorheen, daar over moeilykheid met den Bisschop van Luik, onder wiens geestlyk regtsgebied de stad, en Meyerye toen ter tyd stonden, gehad; en een regtsgeding voor het Hof van Romen, om dat eenige misdaadigers, op het kerkhof der Minderbroeders gevat, en voor Schepenen der stad te recht gesteld waren, ondergaan (*e*). Dit was door dien Bisschop zo euvel opgenomen, dat hy daarom de geheele stad in den ban deed, welken egter door het Hof van Romen, by voorraad, en onder borgtogt, opgeheven werd (*f*). Hy had de Regeering mede gelast: geene misdaadigen meer uit de kerken, of van de kerkhoven te ligten; dan het Hof van Romen hefte zulks op, en vernietigde dit (*g*). Dit

IV. Boek. Filip II. 1447.

(*e*) Gelofte en volmagt van de Leden der Regeering van 's Hertogenbosch, rakende zeker proces tegen den Bisschop van Luik, over het apprehenderen van eenige misdaadigers op het kerkhof van de Minderbroeders in 's Hertogenbosch. dato *den* 6 *May* 1367 in de Archieven der stad *Invent*. A. No. 20.

(*f*) Appoinctement van het Hof van Romen van den 7 *April* 1367. waar by den ban van den Bisschop van Luik tegen de stad 's Hertogenbosch onder cautie word opgeheven. in de Archieven der stad *Invent*. A. No. 180.

(*g*) Vonnis van het Hof van Romen, waar by vernietigd word het interdict van den Bisschop van Luik tegen de Regering van 's Hertogenbosch gedaan over het apprehenderen van misdaadigers op het Kerkhof der Minderbroeders aldaar *dato* 21 *Febr*. 1371 in de Archieven der stad *Invent*. A. No. 116.

IV. Boek. Filip II. 1447. Dit geval, en mooglyk eenige anderen ſchynen my toe, de Hertogen aangemoedigd te hebben, ten einde dergelyke zaaken by vervolg voortekomen, het inbrengen van geeſtlyke daagvaardigingen binnen de ſtad, en Meyerye van 's Hertogenboſch te verbieden, zo als ik vinde dat Wenſelaus en Jo-Johanna op den 16 April des jaars 1382, en dus kort na dit voorval deeden (*b*). De Geeſtlykheid ging, des niet tegenſtaande, haaren ouden gang, en onderkroop, hoe langer hoe meerder, het gezag der waereldlyke Regters, waarom Filip op den 3. January 1447 beval, dat de Biſſchoppen van Luik en Kameryk, geene geboden in Brabant zouden mogen doen, dan van geeſtlyke zaaken, zonder order van de Schouten der hoofdſteden van het zelve land (*i*).

1451. Zesjaarige Bede in Brabant. De oorlog, welke Filip tegen de Gentenaars, die ter zaake hunner voorregten opgeſtaan waren, voeren moeſt, noodzaakte hem, in het jaar 1451 onder anderen eene Bede van de Staaten van Brabant te vragen. Zy ſtonden hem honderd, vier en veertig duizend oude Filip ryders toe, en zes duizend voor zyne gemalin en zoon, die in zes jaaren te weten jaarlyks, met een zesde voldaan zouden worden. Filip die deze Bede als een zonderlinge gunſt aanmerkte, beloofde de Staaten: Dat zy gedurende die zes jaaren met alle

(*b*) Verbod van Wencelaus en Johanna van Brabant tegen het brengen van geeſtlyke citatien en geboden binnen de ſtad en Meyerye van 's Hertogenboſch dato 16 *April* 1382 in de Archieven voorſchreven *Invent.* A. No. 76.

(*i*) Privilegie van den inhoud als voor te vinden in het Brabantſch Plakaatboek *Deel* I. *bladz.* 1.

alle andere Beden en belaſtingen niet gemoeid zouden worden, egter onder dezen mids, dat 'er geene zaaken voorkwamen, die eene nieuwe Bede vereiſchten, in welk geval, de eene Bede geſchort zoude worden, om die, na verloop van den tyd der eerſte Bede, te heffen (*k*). IV. Boek. Filip II. 1451.

Filip verleende op denzelven tyd den lande van Brabant de volgende Voorregten, die alle op de Bede betrekking hadden. „ Van de vyf en twintig duizend goude ryders die gedurende zes jaaren, jaarlyks betaald moeſten worden, zouden „ de Prelaaten drie, de Edelen, en Steden, twee „ en twintig duizend voldoen. Ieder ſtad en „ dorp zoude zyn aandeel daar in over de ingezetenen omſlaan, mids dat men binnen de ſteden de negentigſte, en op het platte land de „ vyfde Haardſtede voor den armen vry laten „ zoude. Ieder Haardſtede binnen de Hoofdſteden zoude met elf, in de andere Steden met „ zeven en een halve, en op het platte land, met „ zes ſtuivers belaſt worden. Ieder plaats, zoude met het voldoen zynes aandeels konnen „ volſtaan, en niemand om de wanbetaling van „ een ander bemoeilykt mogen worden. Elke „ plaats zoude eene byzondere vrybrief* gegeven „ worden. Bleef iemand in gebreke zyn aandeel „ in de Bede te voldoen; de Rechter zoude dit „ van de woonplaats des nalatigen uitpanden. „ Na verloop van den tyd, dat de Bede voldaan „ moeſt zyn, en dat die niet betaald was, zoude „ de

Verleende Voorregten rakende de Beden.

* *quitantie*

(*k*) Gelofte van Filip van Bourgondien wegens de geconſenteerde Bede van hondert en vyftig duizend goude ryders *dato* 20 *Sept.* 1451 in de Archieven der ſtad *Invent.* A. No. 169.

IV. Boek. „ de Hertog, of zyne Offisieren, de lieden van
Filip II. „ zulken plaats, die wanbetalig was, mogen aan-
1451. „ houden. Alle Regters, Offisieren, Schepe-
„ nen, Wethouderen en alle waereldlyke, uitge-
„ nomen de vrye goederen, zouden de Bede moe-
„ ten voldoen. Hier van zouden alle Geestlyken,
„ Beggynen, als mede de Geestlyken, en Kloos-
„ ters, buiten Brabant gelegen, voor zo ver zy
„ goederen, binnen dat land bezaten, geenzins
„ vry zyn, met uitzondering egter van zulke goe-
„ deren, die tot de eerste stigting van die Kloos-
„ ters gegeven waren. Van de Erfrenten, en
„ goederen, die in lyftogt bezeten werden, zou-
„ den men mede moeten betalen, en de lyftogt
„ naar de helft van de waarde gerekend worden.
„ Die buiten den lande woonagtig waren, moe-
„ sten de Bede van hunne Brabantsche goederen
„ voldoen. Ingeval de Hertog iemand *kwytschel-*
„ *ding* van Bede vergunde, zoude zulks van de
„ somme, dier plaats waar onder de goederen ge-
„ legen waren, moeten afgeschreven worden,
„ zonder dat men iemand hier mede be-
„ zwaaren mogt. Alle de Bedezetters moe-
„ sten eed doen, dat zy de ingezetenen van ieder
„ plaats, naar maate van het aandeel, gelyklyk
„ belasten zouden. Ook moesten zy jaarlyks re-
„ kening doen. Eindlyk zouden alle geschillen
„ wegens betaling der Bede, het zy die tusschen
„ de inwooners der Hoofdsteden, of wel tusschen
„ de zelven en de Bedezetters ontstonden, door
„ de Regeeringen der Hoofdsteden beslegt, en
„ die welke tusschen de steden en dorpen reezen,
„ door de Hoofdsteden in het minlyke afgedaan
„ worden. By mangel van dit, moest de zaak
„ voor den Raad van Brabant gebragt worden.

„ Viel

„ Viel het geschil tusschen plaatsen onder verschei-
„ dene Hoofdsteden gelegen, voor, dan moest
„ het geschil door de Regeering der Hoofdstad,
„ waar onder de goederen gelegen waren, afge-
„ daan, en indien dit niet geschieden konde,
„ voor den Raad van Brabant gebragt wor-
„ den (*l*)."

De Domeinen van Brabant belast.

By de laatste ingewilligde Bede van honderd en vyftig duizend goude ryders, had Filip, zo als voorgemeld is, zig verbonden, om, gedurende de zes eerstkomende jaaren, geene Beden te vragen: Ook waren 'er geene redenen voor, om dat het land in eene geruste vrede was. Filip, die egter geld nodig had, verzocht aan 's Lands Staaten, om zyne Domeinen te mogen belasten, onder voorwendsel, zyne schulden daar mede af te betalen. Zy stonden hem, in de maand July 1453. toe, om ten lasten der Domeinen van Brabant, lyfrenten, tegen tien van het honderd, tot vier duizend Filips ryders toe, te verkopen. Het schynd, dat hy niet gereedlyk kopers hier toe konde vinden, om dat de stad 's Hortogenbosch, onder anderen, ten zynen behoeve, voor vyf honderd ryders jaarlyks aan lyfrenten verkogt, mids dat de Hertog zyne Domeinen daar voor verbond, (*m*), en dat zyne Rentmeester

(*l*) Instructie op het heffen der Beden in Brabant van den 20 Sept. 1451 in het Brabantsche Plakaatboek *Deel* II. *bladz*. 2. *en volgende*.

(*m*) Schadelooze gelofte van Hertog Filip van Bourgondien wegens lyfrenten die de stad 's Hertogenbosch aangenomen had, voor den Hertog te verkopen, en te vesten, *dato* 15 *July* 1453 in de Archieven der stad *Invent*. A. No. 188.

IV. Boek. Filip II. 1454. meester de jaarlyksche renten aan de stad voldoen, en zig daar voor verbinden zoude; zo als geschiedde (*n*).

Moordbranders in de Meyerye. In het volgende jaar onthield zig in Brabant, en voornaamlyk in de Meyerye van 's Hertogenbosch, zeker gespuis *Moordbranders* genaamd, welke de opgezetenen brandschatteden, en by wanbetaling van dien, de huizen in brand staken, en de inwoners vermoordden. De Hoofdschout van 's Hertogenbosch, wendde alle moeite aan om die te vangen, en te doen straffen, met dat gevolg, dat dezelven geheel uitgeroeid werden. De kosten hier toe gemaakt, en waar voor de stad in het verschot was, beliepen ruim duizend Filips ryders. De Meyerye weigerde hier van iet te voldoen, waarom de Regeering zig daar over by den Hertog vervoegde, die haar magtigde om dat verschot, volgens de wyze der Beden, over de Meyerye omteslaan (*o*).

Huwlyk van Karel Graaf van Charolois. Karel Graaf van Charolois, eenige zoon van Filip, trad in dit jaar in huwlyk met *Isabella*, dogter van *Karel* Hertog van Bourbon (*p*). Hier voor heb ik verhaald, dat hy in het jaar 1439. aan Katryn, dogter van Karel den VII. Koning van Frankryk, verloofd was geweest, doch dat die

(*n*) SCHADELOOZE GELOFTE van Jo. *Gooſſen Heym*, Rentmeester van Brabant in 't Kwartier van 's Hertogenbosch, wegens lyfrenten door de stad ten behoeven van den Hertog gevest. in de Archieven der stad *Invent.* A. No. 176.

(*o*) OCTROY van Hertog FILIP van Bourgondien, houdende dat de stad de kosten door haar gedaan in het vervolgen van de Moordbranders Bedengewyze op de stad en de Meyerye te mogen zetten in de Archieven der stad *Invent.* A. No. 362.

(*p*) HARRAEUS *Tom.* II. *pag.* 423.

die Prinses voor het voltrekken van het huwlyk overleed. IV. Boek.

Filip stelde, in het jaar 1455, eene *Grooten Raad* in, welkers Raadsheeren altyd het Hof des Hertogs volgen zouden. Hy beoogde hiermede, de geschillen, die van gewigt waren, onder zyn opzigt en gezag te doen beslegten. Men was voorheen gewoon, zig van de Geregtshoven alhier op het Hof, of Parlement te Parys te beroepen, waarom het zelve, het oprichten van dezen nieuwen Raad (hoewel te vergeefs) tragtte te beletten. Filip, mooglyk om met den Koning van Frankryk niet in onmin te geraken, verbood zyne ingezetenen het beroepen naar het Parlement te Parys niet, maar liet dit aan die geenen, die zulks goedvonden te doen, vry. Het is ligt te begrypen, dat de meesten zig by dezen nieuwen Raad vervoegden. Filip van Oostenryk, de *Schoone* genaamd, verdeelde naderhand dezen Raad in twee deelen: de eene verkreeg den naam van *Hoogen Raad*, en werd te Mechelen geplaatst. Op dezen beriep men zig van de Gerechtshoven van Vlaanderen, Artois, Holland, Zeeland, Friesland en Luxemburg. De andere bleef, onder den naam van den *Geheimen Raad*, binnen Brussel (*q*). Filip II. 1455. Aanstelling van den grooten Raad.

De Gemalin van Karel, zoon van Filip beviel, op den twaalfden February des jaars 1457, van eene dogter *Maria* genaamd (*r*). Welke na het overlyden van haaren vader erfgenaam van de wyduitgestrekte Bourgondische landen, en bezit- 1457. Maria van Bourgondien geboren.

tin-

(*q*) HARRÆUS ibi quo supra.
(*r*) IDEM *Tom.* II. *pag.* 424.

IV. Boek. Filip II. 1457. tingen werd, en de meeste van dien, door haar huwlyk met *Maximiliaan* in het Oostenrykſche huis overbragt.

Filip neemt eene togt naar Turkyen voor, welke egter niet geschied. Filip had voor eenen togt tegen de Turken te ondernemen. Hy had het ontwerp daar van reeds gemaakt, by gelegenheid eenes gastmaals, dat hy te Ryſſel, gaf, na dat de Turken Konstantinopel reeds in het jaar 1453, ingenomen hadden. De Kerk werd aldaar door eene vrouw vertoond, die haaren nood aan Filip klaagde (*s*). Deze beantwoordde zulks met eene gelofte, om de Kerk te beschermen, en de verdoemlyke onderneming der ongelovigen tegen te gaan (*t*). Zyn voorbeeld werd door zynen eenigen zoon Karel, den Hertog van Kleef, den Graaf van Estampes, den Heer van Ravestein, Antony bastaard van Bourgondien, de Heeren van Pons, van Charny, van Croy, van Chimay, van Santer, van Crequy, van Haubourdin, van Bergen, van Commines, van Rochefort, van Bois, van Lalain, van Toulongeon, van Digoine, en van Nicolaas Raoulin Kanſelier van Bourgondien nagevolgd (*u*). Hy had, reeds van eenigen zyner landen daar toe, eene goede ſomme gevorderd.

Bede daar voor toegestaan. Ik vinde dat de Staaten van Brabant hem, tot dien togt, honderd en vyftig duizend goude Filip ryders toestonden, behalven nog duizend gelyke ryders voor zynen zoon Karel. Dit alles zoude binnen zes jaaren betaald worden; onder voor-

(*s*) De la Marche *Liv.* I. *Chap.* XXIX. *page* 424.
(*t*) De la Marche *Liv.* I. *Chap.* XXX. *page* 439.
(*u*) De la Marche *Liv.* I. *Chap.* XXX. *page* 440—448. Pont. Heuter. Rer. Burgund. *Lib.* IV. *pag.* 335.

voorwaarde egter, dat 'er gedurende dien tyd, geene andere Beden geheven zouden worden, en verder op zulke voorwaarden, als de Hertog, ter gelegenheid van de toegestaane Bede in het jaar 1451, beloofd had (*v*). Zo dra Filip de toestemming dezer Bede bekwam, maakte hy geen werk om dien togt te bevorderen; in tegendeel hy verschoof dien van tyd tot tyd. *Pius de II.* die in het jaar 1458 tot Paus verkoren was, beriep, in het volgend jaar eene kerklyke byeenkomst te Mantua, alwaar alle de gezanten der meeste Christen-Vorsten byeenkwamen, Filip zond zyne Gezanten mede derwaards (*w*); doch wegens Brabant waren 'er aldaar geene tegenwoordig (*x*). Hier werd den togt tegen de Turken op nieuw vastgesteld; doch Filip, aan wien de Paus het opperbevel daar over gaarne wilde geven, verklaarde hier toe onbekwaam te zyn, waar door de byeenkomst vrugtloos afliep (*y*). De bewegingen der Franschen omtrent de grenzen, maakten hem onrustig, en rieden hem zig niet van huis te begeven. Dit nam Pius de II. zo kwalyk op, dat hy hem, volgens het verhaal van zommige, in den ban deed (*z*).

IV. Boek. Filip II. 1457.

1459.

Om-

(*v*) GELOFTE van FILIP van Bourgondien wegens de Bede door de Staaten van Brabant, ter zaake van den oorlog tegen de Turken toegestaan. dato 28 *Novemv.* 1457. in de Archieven der stad *Invent.* A. No. 136.

(*w*) PONTUS HEUTERUS Rerum Burgund. *Lib.* IV. *pag.* 345. HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 424.

(*x*) BASELII Sulpit. Belg. *pag.* 207 & 210.

(*y*) PONTUS HEUTERUS & HARRÆUS ibi ubi supra.

(*z*) AMANDUS ZIRIZEENSIS in Chron. *apud* BASILIUM Sulpit. Belg. *pag.* 210.

IV. Boek. Filip II. 1459. Verbetering van de Regtsoeffeningen.

Omtrent deze tyd waren 'er veele misſlagen in de handhaving van het regt, zo wel by de geeſtlyke als waereldlyke Rechtbanken ingeſlopen. Filip ſtelde derhalven eenige gemagtigden aan, om die wanbedryven te onderzoeken, en de overtreders daar van, naar bevind van zaaken te ſtraffen. Geeſtlyken en waereldlyken, en alle die zig hier aan ſchuldig bevonden, waren in de weer om het onheil, dat hun dreigde te ontgaan. De Staaten van Brabant kwamen eindlyk tuſſchen beide, en de Hertog liet zig bewegen, om zyne gemagtigden geen verder onderzoek, op die zaak te laten doen, en verleende opene brieven aan den Lande, waar by alle die overtredingen en misſlagen, tot dien tyd toe gepleegd, vergeven werden, mids dat voor die gunſt zekere ſomme aan hem voldaan zoude worden (a). In dien brief, welke nog voorhanden is, heb ik niet gevonden, hoe veel deswegens betaald werd, doch het blykt uit de *Quitantie*, die Filip aan de ſtad 's Hertogenboſch gegeven heeft, dat het aandeel dier ſtad daar in, agthonderd twee en twintig Filip ryders en drie ſtuivers belopen heeft (b).

1460. Ziekte van Filip.

In het volgende jaar viel de Hertog in een zwaare ziekte. De Lyfartſen raadden hem zyne hoofd hai-

(a) Brieven van abolitie van Hertog Filip, waar by aan het land van Brabant geremitteerd worden de abuizen en overtredingen tot dien dag geſchied, dato 14 *Aug.* 1459. in de Archieven der ſtad *Invent.* A. No. 132.

(b) Twee Quitantien zo van Filip van Bourgondien, als van *Peter Blonde*, Rentmeeſter Generaal van Brabant wegens ſtads aandeel voor de generaale Informatie, en reformatie in Brabant van den 27 *January* 1461. in de Archieven *Invent.* A. No. 17. 1ſte en 2de *Locis.*

hairen aftefnyden, en eenen paruik te dragen: doch merkende dat men hem hier over in het heimlyk befpotte, gelaftte hy alle de Hovelingen zyn voorbeeld te volgen. Men verhaald dat 'er vyfhonderd Edelen te Bruffel, dien zelven dag hunne hoofd hairen affneeden. De overigen volgden van tyd tot tyd hun voorbeeld (c). En het geen als toen belachlyk was, is naderhand by na in een algemeen gebruik veranderd.

IV. Boek. Filip II. 1460.

In het jaar 1461 overleed Karel de VII. Koning van Frankryk. De Daufin, welke, om zyns vaders gramfchap te ontwyken, nu reeds vyf jaaren in Nederland geweeft was, volgde hem onder den naam van *Lodewyk den Elfden* op. Filip van Bourgondien, met veele Edelen verzeld, woonde deszelfs kroning te Reims by, en hy deed hem kort hier na hulde, wegens het Hertogdom Bourgondien, en de Graaffchappen Vlaanderen en Artois, welke van ouds Franfche leenen waren geweeft (d). Deze vriendfchap was egter van korten duur, want Lodewyk maakte, eenigen tyd hier na toeleg, om de plaatfen, aan de Somme in Pikardyen geleegen, by de vrede van Atrecht, in het jaar 1435. aan het huis van Bourgondien afgeftaan, magtig te worden. De Koning had, gedurende zyn verblyf in Brabant, Filip tot dien afftand tragten te bewegen; doch deze, door zynen zoon Karel aangezet, had hier toe geen ooren. Lodewyk, gedurende zyn verblyf in Brabant, die van Croui, door gefchenken, hebbende weten te winnen (e), bediende zig van hun, om

1461. Hulde aan Frankryk wegens Vlaanderen en Artois.

(c) Harræus *Tom.* II. *pag.* 424.
(d) Idem ibi quo fupra.
(e) De la Marche *Liv.* I. *Chap.* XXXIII. *page* 460.

IV. Boek. Filip II. 1463.

om Filip tot den begeerden afstand te bewegen; die daar toe besloot, mids dat hem de viermaal honderd en vyftig duizend kroonen, waar voor die plaatsen verpand waren, voldaan werden. Deze afstand, ging Karel aan het hart, welke, zo dra hy hier van kennis kreeg, zig met zyne Gemalin, naar Gorinchem begaf (*f*).

Zwaare brand binnen 's Hertogenbosch.

Ik moet het gevolg van deze zaak voor een wyl daar laten, om eene zwaare brand, die in dit jaar binnen 's Hertogenbosch voorviel, te verhalen. Deze ontstak op den dertienden van Juny dezes jaars in de Ververstraat, in zeker huis, daar de *Groote Ketel* uithing, thans de stallinge der wagt van den Bevelhebber der stad, het welk in dien tyd een Lakenverver bewoonde (*g*). Naar myne gedagten, zyn daar door alle de huizen, in de Ververstraat, van het huis de Ketel af, markt waards aan, in de Kolper- en Ridderstraaten, nevens die agter het Wild Varken, een gedeelte van de Vugterstraat, de Snel- en Minderbroedersstraaten, met een gedeelte van de huizingen op de Groote- en Pensmarkten, het Stadhuis en het Minderbroeders-Klooster, in de assche gelegd. Wat 'er van zy, ik vinde aangetekend, dat 'er ruim vier duizend huizen verteerd zyn, en dat de

(*f*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 425.
(*g*) Gramaye *in* Taxandria *Cap.* IV. *pag.* 4. alwaar van dezen brand dit tydvaers staat.

TInCtor aCCenDIt LVMen In bVsCo.

En nog dit volgende:

Asperfit Sylvam cacabus tinctoris, & omnis.
Una luce die, lux perit atque dies.

de ſchade op vyf tonnen ſchats gewaardeerd werd (*b*). Het grootſte verlies, was egter dat van het Stadhuis, om dat alle de ſtads-papieren, en boeken, waar in zeer veel lieden belang hadden, daar door verteerd werden. Dit is de reden, dat ik van al het geen, voor dezen tyd, hier ter ſtede voorgevallen, weinig of niets heb kunnen verhalen, en dat alles dat ik daar van gemeld heb, alleen uit eenige Schryvers gehaald is, die veele zaaken niet met de noodige naaúwkeurigheid geboekt hebben.

Verbod van geene Daken van ſtroo of riet aldaar te maken.

De Regeering vond, op den vyftienden September dezes jaars, goed, dat geene daken van riet of ſtroo, hier ter ſtede gemaakt zouden mogen worden, maar de huizen met tegelen of leijen te dekken: de overige ſtrooije of riete daken, moeſten binnen tien jaaren afgebroken, en met hard dak gedekt worden. Zy gaf, tot aanmoediging dezes werks, van ſtads wegen, voor ieder roede Leijendak veertig, en voor ieder roede Tegelendak, vier en twintig ſtuivers (*i*). Om hier aan te kunnen voldoen, ſtelde zy eenige nieuwe excynſen op het Bier, Wyn, en Mede, die binnen de ſtad geſleten werden. De zogenaamde Leidaksmeeſters, of Rentmeeſters, zouden deze laſten ontfangen, en het beloofde aan die, welke hunne daken met leijen of tegelen dekten, uitreiken.

(*b*) OUDENHOVEN. Beſchryving van 's Hertogenboſch *bladz.* 175. *Edit.* 1670. BOR. Beſchryving van 's Hertogenboſch *bladz.* 15. MOLLII Annales Civit. Buſcod. Mſſ. GRAMMAYE in Taxandria *pag.* 8. *col.* 2.

(*i*) Ordonnantie van de Regeering van 's Hertogenboſch van den 15 *September* 1463. in de Archieven der ſtad *Invent.* A. No. 129.

IV. Boek. ken. Ik vinde, dat gedurende het eerste jaar, Filip II. voor het maken van nieuwe Leijedaken, vyf dui- 1463. zend vyf honderd en dertig oude schilden, en voor Tegeldaken vyf honderd en twintig gelyke schilden uitgegeven zyn (*k*). Hertog Filip keurde, omtrent de vermiste brieven, van erven, renten en chynsen, by na het zelve voorgoed, 't geene Hertog Jan de IV. ter gelegenheid van den brand, in het jaar 1419 voorgevallen, daar omtrent verstaan had (*l*). Het schynt egter dat de Geestlykheid zig, omtrent het veranderen van strooije of riete daken, in lei- of tegeldaken, naar het goedvinden der Regeering geensins heeft willen ge- 1464. dragen, om dat Filip in het jaar 1464. verklaarde, dat het geene de Regeering deswegens vastgesteld had, zo wel de Geestlyken als de Burgers raakte (*m*).

Karel treed in een verbond tegen Lodewyk den XI. Hier voor heb ik verhaald: dat Karel zoon van Filip, zeer over den afstand van eenige plaatsen in Pikardyen, langs de rivier de Somme gelegen, te onvrede was. Hy trad om die reden, met *Francois* Hertog van Bretagne, en eenige andere Fransche Grooten, tegen Koning Lodewyk in een heimlyk verbond (*n*). Dit had naauwlyks zyn beslag gekregen, of Karel trok met een aan-

(*k*) Rekening van de Leidaksmeesters, van *October* 1463 *tot* 1464. op de Kamer van stads Rekeningen op het Stadhuis in 's Hertogenbosch.

(*l*) Declaratoir van Hertog Filip van Bourgondien van den 21 *Aug*. 1463. wegens de brieven, door den brand vermist, in de Archieven der stad *Invent*. A. No. 130.

(*m*) Declaratie van Hertog Filip van Bourgondien van den 2 *Jan*. 1464. als voor *Invent*. A. No. 133

(*n*) Harræus *Tom*. II. *pag*. 425. Anonymi Chron. *pag*. 196.

aanzienlyk leger in Frankryk. By Monthelery viel op den zestienden Augustus 1465, een bloedige slag voor, waar in Karel het veld behield. IV. Boek. Filip II. 1465.

Weinig dagen hier na, werd 'er in het Kasteel van Vincennes, eene vrede gemaakt, waar by de Koning van Frankryk, de plaatsen aan de Somme gelegen, aan Karel afstond, onder voorwaarde, dat die gedurende zyn leven, niet gelost zouden kunnen worden (o). Vrede van Vincennes.

Deze vrede herstelde de rust niet in het geheel. De Luikenaars vielen in Brabant, en Namen, daar zy veele verwoestingen aanrigtten. Karel trok met zyn leger in Luikerland, en noodzaakte de Luikenaars, zig, op harde voorwaarden, met hem te verdragen; zy moesten hem, onder anderen, driemaal honderd duizend goude kroonen, binnen zes jaaren, betalen; den Hertog van Brabant voor hunnen Schutsheer erkennen, en des wegen, jaarlyks duizend goude kroonen geven (p). Oorlog met die van Luik.

Die van Dinand in Luikerland schonden egter deze vrede, en plunderden de Graafschappen Henegouwen en Namen. Karel trok hier op, in het jaar 1466. derwaards; belegerde die stad; en, na 1466. dat hy die ingenomen had, gaf hy dezelve zynen krygsknegten ter plundering over. De poorten en torens werden verwoest en verbrand; de Kerken geslegt, en van alle de huizen bleef genoegzaam geen steen aan een gehegt: zo dat de gansche stad by na met den grond gelyk gemaakt werd. Gedu-

(o) Idem *Tom.* II. *pag.* 426. Anonymi Chron. *pag.* 197.

(p) Harræus *Tom.* II. *pag.* 426 & 427. Pont. Heuter. Rerum Burg. *Lib.* IV. *pag.* 353.

IV. Boek. Filip II. 1466.

durende het leven van Karel, was het zelf niet geoorloofd daar eene houte hut opteflaan, en die plaats bleef als verwoeft liggen, zo lang Karel leefde. De Luikenaars, welke die van Dinant geholpen, en deze verwoefting zagen, zonden eenige gezanten naar Filip, welke zig thans binnen Namen bevond. Deze gaf hun de vrede, op de eigenfte voorwaarden, als Karel die hun in het vorig jaar verleend had (*q*).

Vrede met de Luikenaars.

1467. Filip had, van tyd tot tyd, gevaarlyke krankhedens gehad. Men leide hem, om die redenen geen lang leven toe. Karel zyn zoon, die zig in den winter des jaars 1466 in Holland en Zeeland onthouden had, kwam in het begin der maand February te Bruffel, van waar hy eene reis door Vlaanderen deed, en zig vervolgens naar Ryffel, by zynen vader, die zig niet wel bevond, begaf. Filip deed zig in de maand Maart van daar te fcheep naar Brugge voeren, werwaards Karel mede volgde (*r*). Filips flepende ziekte duurde tot in den zomer van dit jaar, wanneer hy, te Brugge, op den vyftienden July, in het twee en zeventigfte jaar zynes ouderdoms, overleed. Karel was even te voren, van Gend te Brugge gekomen, daar hy zynen vader zieltogende vond. Het lighaam van Filip werd, met eenen deftigen uitvaart, in de Kerk van St. Donaas aldaar bygezet. Als zyne Gemalin in het jaar 1473 overleden was, werd het lighaam weder opgegraven, en, nevens dat

Dood van Hertog Filip.

(*q*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 427 & 428. ANONYMI Chron. *pag.* 198 & 199. PONT. HEUTER. Rer. Burg. *Lib.* IV. *page* 353–356.

(*r*) EXTRAIT d'une ancienne Chronique dans les Addit. de Commines *Tom.* III. *pag.* 334. 343 & 346.

dat der Hertogin, te Dijon in Bourgondien, in het Karthuizers-Klooster, gelyk hy bevolen had, begraven (*s*). Op zyn graf zyn de beelden van Filip den Stouten, Jan den Onverzaagden en dat van Filip de Goede, in wit marmer uitgehouwen (*t*), nevens een groot grafschrift in de Fransche taal (*u*). **IV. Boek. Filip II. 1467.**

Zyn vrouwen en kinderen. Filip was driemaal getrouwd geweest; eerst in het jaar 1409 met *Michaelis*, dogter van Karel den VI. Koning van Frankryk; ten tweede maal in 't jaar 1424 met *Bonne van Artois*, weduw van Hertog Filip van Nevers; en voor de laatste maal, in het jaar 1430, met *Isabella* dogter van Jan den I, Koning van Portugal. By de twee eersten verwekte hy geene kinderen, doch by de laatste, drie zoonen, *Antony*, *Joost*, en *Karel* genaamd. De twee eersten stierven jong, doch de laatste overleefde zynen vader, wien hy in het bewind zyner landen opvolgde, zo als ik hier na verhalen zal (*v*).

Bastaarden. Filip teelde by vier byzitten de volgende Bastaarden (1) *Kornelis* Heer van Beveren, die ongehuwd overleed, doch die mede een bastaardzoon naliet. (2) *Antony* Heer van Beveren, la Roche, Graaf van Steenbergen, die in huwlyk met *Maria de Vieuville* trad, en kinderen naliet. (3) *Maria*, genaamd *du Bosquiel*, trouwde

(*s*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 428. Pont. Heuter. Rerum Burgund. *Lib.* IV. *pag.* 356 & 357.
(*t*) Pont. Heuter. ibi quo supra *pag.* 357.
(*u*) Ducum Brabant. Ortus Regimen, obitus sepulturæ & Epitaphia &c. *Colon.* 1675. *pag.* 31.
(*v*) Diction. de Bayle *Art.* Philippe de Bourgogne *dans la Note* G.

VI. Boek. Filip II. 1467. de met *Reinier van Beauffremont* Heer van Charny; Ridder van het gulde Vlies; (4) *Anna* die eerst met *Adriaan van Borsselen* Heer van Brigdamme, Ridder van het gulde Vlies, en naderhand met *Adolf van Kleef* Heer van Raveftein, Ridder van het gulde Vlies trouwde; (5) *Jolenta*, welke *Johan d'Ailly*, Vidame van Amiens, in huwlyk had; (6) *Filip*, in zyne kindsche jaaren overleden; (7) *David* Bisschop van Terouanne en Utrecht; (8) *Filip* Heer van Sommelsdyk, Blatin &c. Ridder van het gulde Vlies, Admiraal. Hy werd naderhand Bisschop van Utrecht; (9) *Raphael*, Abt van St. Baafs te Gend; (10) *Jan*, Prooft van O. L. Vrouwe te Brugge, en ook van Oudenaarde; (11) *Boudewyn* Heer van Falais, Bredam en Somelsdyk, die met *Marina Manuel* trouwde en kinderen naliet; en (12) *Hieronimus* en (13) *Boudewyn*, die de kleine bastaarden van Bourgondien genaamd werden; (14) *Kataryn* die met *Humbert de Curieu* Heer van la Cueille, trouwde; (15) *Cornelia* die *Adriaan de Toulongeon* Heer van Mornay in huwlyk had; (16) *Magdalena*, die met . . . . . . *de Bonpar* Heer van L. Aage en Cournon, en Baron van Ades in den egt trad; (17) *Maria*, en (18) *Katryn*, welke beiden den geestlyken staat omhelsden; (19) *Margriet* (*w*).

Zyn aard. Filip was van eenen ongebonden, en onkuischen aard, het welk de Hertogin zeer onaangenaam was. Men verhaald, dat zyne laatste Gemalin, wanneer zy zig aan het Hof van Karel den VII. Ko-

(*w*) AUCTOR addit. *ad* MIRÆI oper. diplom. *Tom.* II. *pag.* 1260. 1262 & 1263.

Koning van Frankryk bevond, gewoon was dikwils met de Koningin, die op den Koning, om dat hy zekere Juffer beminde, te onvrede was, over het gedrag van haare mannen zig onderling beklaagden (*x*). Filip werd, door zyne vlyers *de Goede* genaamd, welke dit meest uit eigen belang deeden. Egter kan hy by zulken, die zyne daaden nagaan, dien naam niet verdienen. Zyne handelwyze met Jakoba Gravin van Holland, Zeeland, en Henegouwe, in 't afnemen haarer voorouderlyke landen, waartoe hy geen regt altoos had, maaken hem dien naam onwaardig. Het is niet te min zeker, dat zyn gezag veel toebragt, om de landen te doen bloeijen; doch hy wist, om looze redenen, de Staaten te bewegen, hem aanzienlyke Beden toetestaan, gelyk hier voor, inzonderheid ter zaake van den togt tegen de Turken gebleken is: ook bekwam hy geweldige sommen, wegens de opstanden van veele steden, die hy, om het voorstaan van derzelver voorregten, drukte, gelyk dit in opzigte der steden Gend en Brugge gebleken, en voor zo veel de stad 's Hertogenbosch aangaat, hier voor verhaald, is. Hy was genegen tot pracht, het welk niet alleen op de Hovelingen, maar op de verdere ingezetenen des lands invloed had. IV. Boek. Filip II. 1467.

KAREL, eenige wettige zoon van Filip, volgde zynen vader in het bewind van alle zyne landen op. Hy werd, in de maand July des jaars 1467, als Hertog van Brabant ingehuldigd. Zyne blyde Inkomste was uitvoerig, en behelsde, voor het grootste gedeelte, het geene zyn vader den lande toegezegd had. Het Karel I.

(*x*) LA MARCHE *Livre* I. *Chap.* XIII. *page* 238.

IV. Boek. Karel I. 1467.

Het zoude derhalven den Lezer laſtig vallen, dit alles wederom te herhalen. Waarom ik alleen maar het verſchil, tuſſchen die twee blyde Inkomſten, alhier opgeven zal. Het beſtond eenig-

Zyne blyde Inkomſte.

lyk hier in, „ dat de Brabanders, die eenige goe„ deren in zyne andere landen hadden, of ver„ krygen zouden, die geruſt zouden mogen ge„ bruiken, en dat de Kooplieden, en Ingezete„ nen van alle de landen van Karel, met hunne „ goederen en koopmanſchappen, onder elkan„ der zouden mogen handelen en dezelven op „ hunne geregte tollen ter markt brengen." Behalven deze byvoeging, waren 'er uit de blyde Inkomſte van Karel zekere zaaken gelaten, welke Filip afgedaan had, en die dus thans geen plaats meer hadden (*y*).

Huldiging.

Karel werd, in dit jaar binnen Leuven, Brusſel, en Antwerpen, als Hertog van Brabant gehuldigd (*z*). In dit zelve jaar geſchiedde dit binnen 's Hertogenboſch, daar hy, met ongemeene vreugde, door de burgery, als Hertog, ontfangen werd (*a*).

De Luikenaars overwonnen.

Zo dra de tyding van het overlyden van Filip binnen Luik kwam, vermeende de Luikenaars, dat zy aan de gemaakte vrede niet langer gehouden waren. Zy verraſten derhalven de ſtad Huy, daar Bourgondiſche bezetting in lag, welke zy daar uit dreven. Deze vlugtten met den Bisſchop in Brabant. De Luikenaars plunderden en verwoeſtten Huy, waar na zy het land van Limburg

(*y*) Zie de geheele blyde Inkomſte in het Brabantſch Plakaatboek *Deel* I. *bladz.* 163. *en volgende.*

(*z*) ANONYMI Chron. *pag.* 200.

(*a*) MOLLII Annales Civit. Sylvæ duc. MſT.

burg en Luxemburg afliepen, en daar binnen veel wanorde bedreven. *Jan* Hertog van Kleef, en zyn broeder de Heer van Ravestein, welke zig daar bevonden, waren genoodzaakt om naar een goed heenkomen te zien. Karel verzamelde hier op, ten spoedigste een leger, omtrent twintig duizend mannen sterk, by Leuven, waarmede hy de stad St. Truyen belegerde. Hy versloeg de Luikenaars, welke met omtrent dertig duizend mannen, uitgetrokken waren, om die stad te hulp te komen. Men wil dat 'er negen duizend bleven, en dat Karel naauwlyks agt honderd mannen verloor. Hy bemagtigde vervolgens de stad St. Truyen, en trok naar Tongeren, welke stad hy mede innam. Voorts vertoonde hy zig naauwlyks voor de stad Luik; of deze opende terstond voor hem haare poorten. Karel gelaste de ingezetenen, dat zy hunne torens, muuren en wallen slegten zouden, en hy ontnam hen, hun geschut, en krygs voorraad. Zy moesten boven dien, onder eede beloven, dat zy hem dertig duizend guldens betalen zouden (*b*).

IV. Boek. Karel I. 1467.

Karel trad in het jaar 1468, voor de tweede reis, in huwlyk, met *Margriet van York*, zuster van *Eduard den IV*, Koning van Engeland. De Bruid landde, op den vyf en twintigsten Juny van dit jaar, te Sluis in Vlaanderen. Karel begaf zig, twee dagen daar na, derwaards, doch hy keerde dien zelven dag wederom naar Brugge, te rug. Het huwlyk werd, weinig tyds daar na te Damme

1468. Twede huwlyk van Karel.

(*b*) COMMINES *Livre* II. *Chap.* 2. 3 & 4. DE LA MARCHE *Liv.* II. *Chap.* I. *page* 498. HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 430 & 431.

IV. Boek. Kare II. 1468.

me voltrokken, waar na het vorstlyk paar zig naar Brugge begaf (c).

Karel noodzaakt Lodewyk Koning van Frankryk tot de vrede.

Lodewyk de XI. Koning van Frankryk, tragtte, omtrent dezen tyd, Karel te overreden om zig met hem te verbinden. Deze liet zig bewegen, om met hem te Peronne een gesprek te houden, en hy begaf zig derwaards met veel krygsvolk verzeld. De Koning trok mede een deel volks byëen, en zond eenige gezanten naar zynen broeder Karel, en den Hertog van Bretanje, om hun van Hertog Karel aftetrekken, het welk gelukte. Lodewyk had mede, kort te vooren, eenigen naar Luik gezonden, om die stad tegen Karel op te stoken, en tot eene afval aantezetten; doch, vermids hy voor had, zig met Karel te verdragen, gelastte hy zyne gezanten dit te staken. De onderhandelingen te Peronne waren begonnen, eer Lodewyk van hun antwoord bekomen had. De Luikenaars hadden terstond de wapenen opgevat, en zig van Tongeren meester gemaakt. Karel, die deze tyding bekwam, en teyens verstond, dat dit door het toedoen van Lodewyk geschied ware, deed hem op staanden voet, in het Kasteel der stad opsluiten, en stelde wachten aan de poorten en andere plaatsen der stad. Lodewyk, die hier omtrent drie dagen zat, spilde veel geld onder de raadslieden en vrienden van Karel. Deze deed hem een verdrag tekenen, volgens het welk hy Karel in den optogt tegen de Luikenaars verzellen moest. Dit geschiedde, en Lodewyk was genoodzaakt tegen zyne eigene bondgenooten in het veld te verschynen. De

Lui-

(c) Addition de COMMINES *Tom.* III. *page* 351 & 352.

Luikenaars, dien zulks ter ooren kwam, onderna- IV. Boek.
men, door toedoen des Bisschops, Karel te ver- Karel I.
geefsch tot vrede te bewegen, waarom zy de 1468.
poorten en wallen hunner stad herstelden. Karel trok hier op naar Luik, welke stad hy ligtlyk bemagtigde, en aan zyn krygsvolk ter plundering overgaf, en vervolgens met vuur en zwaard, verdelgen liet. Agt dagen hier na, liet Karel Lodewyk naar zyn ryk te rug keeren (*d*).

De oneenigheden in Engeland tusschen de Ko- 1471.
ningen Eduard den IV. en Hendrik den VI, in Oorsprong
het jaar 1470. voorgevallen, waren oorzaak dat van de ge-
Lodewyk Koning van Frankryk, zig, met list, huurde
van de steden Amiens en St. Quintin meester ge- krygsknegten hier te
maakt had. Karel beriep de Staaten te Brussel, lande.
en vertoonde, dat die steden, by gebrek van geregeld krygsvolk, in de handen van Frankryk gekomen waren. Het was derhalven, naar zyne gedagten noodig, agt honderd Ruiters op de grenzen van Nederland gestadig te onderhouden. De Staaten keurden dit goed, en stonden hem, ten dien einde, honderd en twintig duizend kroonen jaarlyks toe, die eenige maanden daar na, door het loos beleid van Karel, tot op vyfmaal honderd duizend vermeerderd werden. Dit was het eerste begin van het gehuurde krygsvolk in de Nederlanden (*e*). Voorheen waren de Burgeryen der steden, en de Inwoners van het platte land, onder Hoplieden, in *Schutteryen*, vaandelen,

(*d*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 432–434. PONT. HEUT. Rer. Burg. *Lib.* V. *pag.* 386 & *sqq.*
(*e*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 436. PONT. HEUT. *Lib.* V. *pag.* 400 & 401.

IV. Boek. Karel I. 1472.

len, of zogenaamde *Gilden*, verdeeld, gewoon geweest te veld te trekken.

De Brabantsche steden ligten voor Karel geld op renten.

De gestadige oorlogen, waar in Karel zig gedurig mengde, waren oorzaak, dat zyne schatkist uitgeput werd. Hy moest gevolglyk zyne landen met nieuwe Beden bezwaren. De Geestlykheid, Adel en Steden van Brabant, kwamen over dit stuk by een. Zy stonden Karel toe, dat de Steden, voor haare eigene rekening, voor twee duizend, en agt honderd Fransche Kroonen *jaarlyks* aan erfrenten zouden doen verzegelen; waar tegen de Hertog haar het overschot, dat van de laatste toegestaane Bede noch onbetaald was, over gaf, om de opgenomene renten daar mede afte lossen. Ook gaf hy haar eenige zyner Domeinen daar toe, over. De stad 's Hertogenbosch verzegelde voor haar aandeel, vyf honderd Kroonen jaarlykse renten. Het is aanmerklyk, dat de opgenomene penningen, voor het aandeel dier stad, tegen den vyftienden, en dat van de overige steden, tegen den zestienden penning gelost konden worden; 's Hertogenbosch kon egter niet meer, dan voor vier honderd kroonen jaarlykse renten aan den man helpen. De Regeering was daarom genoodzaakt, nog voor een honderd en vyftig kroonen aan jaarlykse lyfrenten, op twee lyven, tegen tien ten honderd, op te nemen (*f*). Dit laatste schryf ik aan den zwaaren brand die de

(*f*) Acte van Approbatie van de Staaten van Brabant, wegens de honderd en vyftig kroonen lyfrenten, door de stad 's Hertogenbosch, ten behoeve van den Hertog verkogt, dato den 8 *Augustus* 1472. in Archieven der stad *Invent.* A. No. 126.

de ſtad, voor weinige jaaren gelegen had, toe. De Hertog had aan die ſtad, om de loſſing der opgenomene penningen, zo ſpoedig als mooglyk ware, te konnen doen, de inkomſten der gruit, tollen, en chynſen binnen de ſtad en Meyerye overgegeven (*g*). IV. Boek. Karel I. 1473.

Adolph, zoon van Aarnoud Hertog van Gelderland, had zynen vader, in het jaar 1465, om eenige oneenigheden, in hegtenis doen zetten (*h*). De Hertog van Kleef, die de zyde van Aarnoud hield, en in Gelderland eenige voordeelen op Adolph behaald had, verzoende zig, door tuſſchenkomen van Karel van Bourgondien, met Adolph (*i*). Karel was waarborg voor deze vrede, en dit gaf hem gelegenheid, om Adolph, in een geſprek, zo ſterk, tot het ſlaken zynes vaders aantemanen, dat deze daar eindlyk zig toe liet overhalen (*k*). Aarnoud, de gevangenis nu ontkomen, verdeedigde zyne zaak, tegen Adolph, in de tegenwoordigheid van Karel. Adolph wilde tot geene voorwaarden, hoe genaamd, het oor lenen (*l*). Hy wilde dat Aarnoud van het beſtier des Hertogdoms afzien, en zelf den naam van Hertog verlaten zoude. Karel dit, als onredelyk afkeurende, werd Adolph ongeruſt, en meende te Gelderland en Zutphen aan Karel verpand.

(*g*) SCHADELOOZE GELOFTENS van KAREL van Bourgondien, wegens renten tot vier honderd kroonen jaarlykſch, en van honderd en vyftig kroonen lyfrenten mede jaarlykſch door de ſtad 's Hertogenboſch voor den Hertog verkogt, beide van den 30 *May* 1472 beruſtende als voor, *Invent.* A. No. 168.

(*h*) PONTANI Hiſtor. Gelr. *Lib.* IX. *pag* 424 & 425.

(*i*) IDEM *Lib.* IX. *pag.* 533.

(*k*) IDEM *Lib* IX. *pag.* 536 & 537.

(*l*) COMMINES *Lib.* IV. *Chap.* I. *page* 206.

IV. Boek. Karel I. 1473. te vlugten, doch hy werd agterhaald en op het Kasteel van Vilvoorden gebragt (*m*). Aarnoud, om weder in het bewind van Gelderland te komen, verzocht Karels onderstand, het geen deze hem verleende, op voorwaarde, dat hy daar voor het Hertogdom Gelder, en het Graafschap Zutphen verpanden moest, gelyk geschiedde. Aarnoud onterfde ook zynen zoon Adolph, en overleed in February 1473. In eene vergadering der Ridders des gulden Vlies, te Valencienne gehouden, werd geoordeeld: dat de verpanding of verkoping van Gelderland en Zutphen, niet alleen stand houden, maar ook, dat Adolph, om zyne onbarmhertige handelwyze met zynen vader, tot het einde zynes levens in hegtenis moest blyven (*m**). Karel verzamelde hier op zyne benden by Maastricht, om, het zy in het minlyke, of met geweld, zig als Hertog van Gelderland te doen huldigen. Roermonde was de eerste stad, die haare poorten voor Karel opende. Haar volgde Kuik, Kessel, en anderen. Montfoort ging ook, na eenigen tegenstand, aan hem over. Venlo werd mede overmeesterd. Gedurende dit beleg, verkogt *Gerard* Hertog van Gulik, die eenig regt op Gelderland waande te hebben, en die de magt van Karel vreesde, met toestemming zynes zoons Wilhem, al zyn regt, dat hy op Gelderland en Zutphen had, voor tagtig duizend goudguldens, aan Karel van Bourgondien. Zo dra dit de Gelderschen vernamen, gaven de steden,

(*m*) Addition de COMMINES *Tom.* IV. *pag.* 431. & COMMINES ibi quo supra.
(*m**) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 437.

IV. Boek. Karel I. 1473.

den Gelder, Straalen, Wagtendonk, Tiel, Bommel, Buuren, en Erkelens, zig aan Karel over (*n*). Nieuwmegen hield hem het langste op. De Burgers aldaar deeden alle de onweerbaare uit de stad trekken, en bereidden zig tot eenen wakkeren tegenstand. Karel dwong de stad egter tot de overgaaf. Waar na zig alle de steden van Gelderland onderwierpen, deze werden in zekere boetens geslagen, om dat zy zig voor de overgaaf van Nieuwmegen niet onderworpen hadden. Karel werd door de Staaten als Hertog gehuldigd (*o*). In de maand November dezes jaars, deed hy aan Keizer *Fredrik den III.* van dien naam, wegens Gelderland en Zutphen hulde, waartoe men meent dat aanleiding gaf, dat de Keizer, voor zynen zoon Maximiliaan, een huwlyk met Maria, dogter van Karel, in den zin had (*p*).

Doorgraving van de Maaz by Heusden.

De oude rivier de Maaz liep voorheen achter het Kasteel van Bokhoven, ten zuiden van Heusden naar Doveren, en zo voorts naar Geertruidenberg, en verder door den verdronken Zuid-Hollandschen Waard naar Zee; zo als ik hier voor in het eerste Boek, breedvoerig gemeld heb. Naderhand, (denklyk na het inbreken van den Zuid Hollandschen Waard) werd die rivier, door eene nieuwe gegraven gragt, die den Bommelerwaard, van de landen van Heusden en Altena scheid,

(*n*) Pontani Hist. Gelr. *Lib.* IX. *pag.* 552. Harræus *Tom.* II. *pag.* 437 & 438.
(*o*) Pontanus ibi quo supra. Harræus *Tom.* II. *pag.* 438.
(*p*) Pontanus ibi quo supra *pag.* 553. Harræus ibi quo supra.

IV. Boek. Karel I. 1473. ſcheid, een weinig beneden het Slot Loeveſtein, in de Waal gebragt. Deze rivier, droeg na dien tyd, den naam van de *nieuwe*, en het oude bed, dien van de *oude Maaze* (*q*). In de eerſte was omtrent de ſtad Heusden een merklyke kromte, waar door de Schoordyk, te Hedikhuizen, zeer veel leed, en niet wel te houden was. Die van Heusden waren derhalven bedacht om eene doorgraving, door den Waard van het dorp Wel, in de Bommelerwaard gelegen, te maken. Zy hier toe onmagtig zynde, verzochten de ſtad 's Hertogenboſch, dat die hen het noodig geld tot dit werk wilde lenen, waar in die ſtad bewilligde, hier op werd de Maaz, door den Welſchen Waard gebragt, met toeſtemming van *Walraven van Broekhuizen*, Heer van Amerzode, Wel, en Waardenburg (*r*). OUDENHOVEN (*s*) verhaald, dat dit in het jaar 1460 gewapenderhand door die van 's Hertogenboſch, om van den Heusdenſchen Tol bevryd te zyn, geſchied zy. Het kan zyn, dat zulks als toen voorgenomen, doch niet volvoerd, en naderhand, om den Schoordyk, te werk geſteld is; te meer: om dat uit zekere verklaring van die van Heusden blykt, dat die van 's Hertogenboſch, zo den ouden als nieuwen ſtroom aldaar, tolvry mogten bevaren, om dat die ſtad het geld, tot het doorgraven van de Welſche

(*q*) OUDENHOVEN Beſchryving van Zuid Holland *bladz.* 27.

(*r*) ACTE van *Walraven van Broekhuizen*, Heer van Wel, waar by dezelve de doorgraving van de Maaz door de Welſchewaard toeſtaat, dato 1 Juny 1474 in de Archieven der ſtad: *Invent* A. No. 10.

(*s*) Beſchryving van 's Hertogenboſch *bladz.* 191. *Edit.* 1670.

sche Waard, en het ontzetten van den Schoordyk by Hedikhuizen, geschoten had (*t*), waar toe Karel van Bourgondien, in het jaar 1473, vryheid gegeven had (*u*). Het schynd dat in het jaar 1480. weder oneenigheid, tusschen de stad 's Hertogenbosch, en den Heer van Hemert, over het bevaren dier doorgraving gerezen zy, om dat ik vinde, dat by gelegenheid van zekere verzoening, door de gemagtigden van Hertog Maximiliaan, met de stad Bommel en die van de Bommeler- en Thielerwaarden aangegaan, uitdrukkelyk bedongen werd: dat Jan Heer van Hemert de doorsteking van de Maaze aldaar open laaten, en daar toe de lynpaden, die men nodig had, verlenen zoude (*v*).

IV. Boek. Karel I. 1473.

Door het bemagtigen van Gelderland, waren genoegzaam alle de Nederlandsche gewesten in het huis van Bourgondien geraakt. Karel bezat 'er veertien van. David zyn bastaard broeder, was Bisschop van Utrecht; en dus Heer van het Neder- en Oversticht, als mede van Groningerland; zo dat Friesland, het eenigste van de zeventien gewesten was, dat niet onder het Bourgondische huis behoorde. Karel, moedig op zyne magt, vergenoegde zig niet, met den eernaam van *Heer* dezer byzondere gewesten; de naam van

Karel staat naar de waardigheid van Koning.

(*t*) Declaratoir van de stad *Heusden*; van den inhoud als voor, van den 12 *Juny* 1474, in de Archieven der stad, *Inv.* A. No. 10.

(*u*) Octroy van Karel van Bourgondien, tot het doorsteken van de Maaz te Wel, dato 31 *Jan.* 1473, in de Arch. ibi ubi supra.

(*v*) Tractaat van pacificatie, met die van Bommel &c. aangegaan, dato 20 *April* 1480, in de Archieven der stad, *Invent.* C. No. 38.

IV. Boek. Karel I. 1473. van *Koning* ſtreelde hem nog meer. Het is bekend, dat 'er in voorige tyden een Koningryk van Bourgondien geweeſt was, doch dit beſtond geenzins, uit die landen, die Karel bezat. Het Graafſchap Bourgondien, anders het *Franſche Comté* genaamd, het welk Karel toebehoorde, was misſchien het eenigſte van dat oude Koningryk, dat in de magt van Karel was. Men wil, dat hy, wanneer hy de hulde wegens Gelderland en Zutphen, te Trier, van Keizer Fredrik ontfing, deze hem zyne dogter Maria, voor zynen zoon Maximiliaan, een jongeling, welke toen omtrent agttien jaaren bereikte, ten huwlyk vroeg, en dat Karel dit toeſtond, mids dat Fredrik hem als Koning van Bourgondien erkende. Te Trier werd hier toe alles in gereedheid gebragt. De goude Kroon, Scepter, en andere verſierſelen, waren reeds vaardig. In de kerk der L. Vrouwe, waren twee Throonen, eenen voor den Keizer, den anderen voor den nieuwen Koning opgericht: Doch Fredrik vertrok zeer ſchielyk van Trier naar Keulen, zelf, zonder van Karel affcheid te nemen. Karel, dus bedrogen, was zeer verſtoord, doch hy ontveinsde zyne gramſchap, om niet beſpot te worden. De oorzaak, waarom de Keizer zo ſchielyk vertrok, werd toegeſchreven, om dat Lodewyk Koning van Frankryk, welke de Koninglyke waardigheid aan Karel misgunde, den Keizer had doen weten: dat de heimlyke inzigten van Karel, die doch met den naam van Koning niet te vrede zoude zyn, de Keizerlyke waardigheid zelfs bedoelde en gevolglyk, dat hy, met aan Karel den naam van Koning te geven, meerder voedzel tot zyne hoogmoed gaf. De Keizer, die ligt agterdocht opvat-

vatte, floeg hier te meer geloof aan, om dat Karel, kort te vooren naar het Rykssteedehouderschap gestaan had, en hem nu in pragt en rykdom, verre te boven gong: ook duchte hy, dat de Hertog, zynen zoon Maximiliaan, de opvolging van het Keizerryk ontrukken wilde (*w*). Karel had verscheiden jonge Vorsten met de hoop gevoed, om hun zyne dogter te geven. *Karel* Hertog van Guyenne, *Nikolaas* Hertog van Kalabrie, *Philibert* Hertog van Savoye, werden hier onder geteld. Van Maximiliaan van Oostenryk heb ik hier voor gemeld; deze had brieven, van Maria door last van Karel geschreven, nevens eene diamandsteen ontfangen. Men hield het egter voor zeker, dat niemand, gedurende het leven van Karel, Maria ten Gemalin bekomen zoude hebben (*x*). Wat 'er van zy, men meend, dat Maximiliaan Maria niet getrouwd zoude hebben, ingeval Karel langer geleefd had, vermids deze over de behandeling van Fredrik, geweldig verstoord was (*y*). Maximiliaan beriep zig egter naderhand op de belofte van Maria (*z*).

IV. Boek. Karel I. 1473.

Hier voor heb ik verhaald, dat Filip de Goede genaamd, in het jaar 1455, te Mechelen een Gerigtshof opgerigt had, waarop men zig van de Gerigtshoven dezer landen beroepen zoude. Karel veranderde dit Gerigtshof naar de wyze van het Parlement te Parys. De leden hier van waren; de Vorst van den Lande; zyn Kanselier; twee

Oprigting van het Parlement te Mechelen.

(*w*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 438 & 439. Pont. Heut. Rer. Burg. *Lib.* V. *pag.* 413.
(*x*) Commines *Lib.* III. *Chap.* VIII. *page* 180.
(*y*) Pont. Heut. ibi quo supra.
(*z*) Commines *Lib.* III. *Chap.* VIII. *page* 180 & 181.

IV. Boek. Karel I. 1474.

twee Voorzitters; negen geestlyke Raadsheeren; twaalf andere, waar onder vier Edelen die Meesters in de beide Regten waren; zes Verzoekschriftmeesters, en de Advokaat van den Vorst wiens pligt hier in bestond, om niet alleen des Hertogs zaaken, maar vooral die der arme en behoeftige lieden, tegen magtige aanvallers, voor te staan. Dit Parlement hield niet langer, dan gedurende het leven van Karel stand. Naderhand heeft Filip *de Schoone* genaamd, dat Geregtshof in het jaar 1503, op den zelfden voet, als Filip de Goede het ingesteld had, wederom gebragt (*a*).

Karel zoekt eenige landen langs den Ryn te winnen.

Karel, die zig nu van de hoop der kroone verstoken zag, zogt zyne magt te vergroten. *Sigismund* Hertog van Oostenryk, Graaf van Tirol, had, vermids hy geld tot den Oorlog, die hy met de Zwitzers voerde, noodig had, in het jaar 1468, aan Karel het Graafschap Ferette of Pfirt, en eenige landen ter wederzyde des Ryns gelegen, verpand. Lodewyk Koning van Frankryk, mooglyk voor de uitbreiding van Karels magt beducht, bood Sigismund de pandpenningen ter leen aan, en bezorgde, dat dit geld te Bazel gereed lag. Karel eischte daar en tegen, dat dit hem, binnen Besançon geteld werd. Hy had reeds over die verpande landen iemand gesteld, die dezelven in zynen naam bestieren zoude; doch deze misbruikte zyne magt op de schandelykste wyze, waarom hy binnen Brisak openlyk onthalsd werd. Karel nam voor, hier over wraak te nemen. Tevens had hy een voornemen in het hoofd, om

(*a*) Pont. Heut. Rer. Burgund. *Lib.* V. *pag.* 415.

om zig van alle de plaatzen langs den Ryn, van Bazel af, tot aan de Nederlanden toe, meester te maken (b). Ten dien einde kwam hem te stade, dat *Robbert van Beyeren*, tot Aarts-Bisschop van Keulen verkoren, met het Dom-kapittel aldaar in verschil geraakt was, het geen, denzelven in die waardigheid niet wilde erkennen, maar hem uit de stad gedreven, en *Herman van Hessen* in zyne plaats aangenomen had. Karel, by wien Robbert om hulp verzocht had, stond hem dit gereedlyk toe, te meer, om dat hy dus hoopte zig op den Keizer te wreken (c). Hy belegerde hier op de stad *Nuis* in Keulsland, doch welke zig zo dapper verdeedigde, dat Karel genoodzaakt was, de belegering in een uithongering te veranderen. De Koning van Frankryk viel inmiddels in Artois, en liep dat Graafschap, tot Arras toe, af. Het zelve deed de Hertog van Lothringen, in het Hertogdom Luxemburg, doch dit alles was niet magtig om Karel van Nuis af te trekken. Eindlyk werd 'er, na een beleg van elf maanden, een verdrag getroffen, waar by men vaststelde, dat de oneenigheid over het Keurvorstendom Keulen, aan de uitspraak van den Paus overgelaten, en de stad Nuis aan zynen *Legaat* in handen gesteld zoude worden (d).

IV. Boek. Karel I. 1474.

1475.

Deze langdurige belegering, had nadeelige gevolgen voor Karel, want de Hertog van Lothringen, had, geheel Luxemburg afgelopen. De Koning

Nadeelige gevolgen hier van.

(b) IDEM ibi quo supra *pag.* 418 & 419. HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 439.
(c) HARRÆUS ibi quo supra.
(d) IDEM *pag.* 440 & 441. PONT. HEUT. *Lib.* V. *pag.* 420—424.

IV. Boek. Karel I. 1475.

ning van Frankryk, welke met de *Zwitzers* verbonden was, verdroeg zig met Sigismund van Oostenryk. By dit alles kwam, dat Eduard de IV. Koning van Engeland, die Karel met eenige krygsbenden bygestaan had, met den Koning van Frankryk zig verdroeg, en met zyn volk naar huis keerde, waar door de laatste de handen ruim kreeg (*e*). De Fransche Kapers deeden ook geweldige schaden op de Hollandsche kusten. Karel was derhalven genoodzaakt zig met Lodewyk Koning van Frankryk, te verzoenen, en hy sloot met hem een bestand, voor den tyd van negen jaaren, om den koophandel adem te doen scheppen (*f*).

Karel bemagtigd Lothringen.

Karel had den Hertog van Lothringen, buiten dit bestand weeten te houden. Hy meende hem, zo dra hy met den Koning van Frankryk bevredigd was, de gepleegde vyandlykheden in Luxemburg, betaald te zetten. Het Hertogdom Lothringen was Karel zeer gelegen, om dat het ten noorden van Bourgondien, en ten zuiden van Luxemburg lag, en hy dus die twee Staaten aan één hegten konde, waar door hy uit Holland, over zyn eigen land, tot aan Lions, in Frankryk konde trekken. Hy viel derhalven met zyn leger in Lothringen, en overweldigde het zelve in korten tyd. De stad Nancy alléén, stond een beleg van vyf weeken uit, doch werd egter genoodzaakt zig aan Karel te onderwerpen (*g*).

De-

(*e*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 441 & 442.

(*f*) Idem ibi quo supra *pag.* 442. Preuves & observations sur Commines *Tom.* IV *page* 470 & 471.

(*g*) Commines *Livr.* IV. *Chap.* XII. *page* 265–267.

Deze gelukkige oorlog zette Karel aan, om meerder ondernemingen te doen. De Zwitzers, welke hem, terwyl hy voor Nuis lag, beoorloogd, en hem het Graaffchap *Ferette* afhandig gemaakt hadden, verdienden, zynes oordeels, gestraft te worden. Deze, voor Karels magt beducht, deeden alles wat zy konden, om zig met hem te verzoenen. Zy booden hem schâevergoeding aan, en zouden, ten zynen gevalle, van alle hunne verbindtenissen, met naame, die zy met den Koning van Frankryk aangegaan hadden, afzien, ook zouden zy zig met hem verbinden, en met zes duizend mannen ten dienste staan, zelf tegen den Koning van Frankryk, en zo dikwils, als het Karel goedvinden zoude (*b*). Om hem dien oorlog tegen te maken, vertoonden zy, dat hun land arm, en onvrugtbaar ware; dat de tuigen zyner paarden, en de spooren zyner ruiters, meer dan gantsch Zwitzerland waardig waren, en dat hunne gevangenen zig met geene mooglykheid, zouden kunnen vrykopen. Karel was voor alle deze redenen doof (*i*). Hy trok met zyn leger op, en belegerde *Granson*, welke stad hy innam, en de bezetting ter dood deed brengen (*k*). De Zwitzers toogen tegen Karel te veld, welke hun tegen den raad zyner bevelhebbers, te gemoet trok. Men geraakte, in eene engte tusschen twee bergen handgemeen, daar hy genoodzaakt werd te wyken, Karels vlugt bragt het geheele leger in wanorde, zo dat het, met agterlating van alle zy-

IV. Boek. Karel I. 1476.

Trekt op tegen de Zwitzers.

En word geslaagen.

(*b*) Commines *Livre* V. *Chap.* I. *page* 273.
(*i*) Bayle Diction. Historic. & Critique dans Charles de Bourgogne *dans la note* K *a la fin*.
(*k*) Commines *Livre* V. *Chap.* I. *page* 275.

IV. Boek. Karel I. 1476. zyne pakkadien, den aftogt nam. Twee duizend van zyn volk lieten het leven, en twee honderd werden gevangen genomen, welke de Zwitzers, uit weerwraak van het gebeurde te Granſon, deeden ophangen (*l*). Zy bekwamen veel buit, doch onkundig van de waarde, verkogten zy zilver, voor den prys van tin. De diamant van Karel, de grootſte die 'er bekend was, werd voor éénen gulden verkocht (*m*). Karel trok des nagts naar Iverdun, en kwam in den morgenſtond te Lauſanne, daar hy, van ſpyt, ziek werd. Hy vergat daarom den oorlog niet (*n*).

Hy belegert Morat. Hy herſtelde zig zo ſpoedig als mooglyk was, en bragt weder een leger van vyf en twintig duizend mannen by een, waar mede hy de ſtad *Morat*, niet ver van Bern gelegen, belegerde. Hy had daar, voor eenigen tyd geweeſt, wanneer de Zwitzers, met omtrent vier en dertig duizend mannen, op hem af kwamen. Karel trok hen tegen. *René* Hertog van Lothringen, die het Zwitzerſch leger gebood, ging hem met zo veel beleid te keer, dat Karel andermaal geſlagen, en op den vlugt gedreven werd.

Word andermaal geſlaagen. Deze nederlaag, was zwaarder dan de voorige, want hy kwam ſlegts met omtrent drie duizend mannen, in Bourgondien te rug (*o*). Men wil dat 'er agttien duizend van de zynen bleven (*p*).

Verlieſt Nancy. Karel was zo gevoelig over dit verlies, dat hy zig

(*l*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 443 & 444.

(*m*) BAYLE ibi quo ſupra *dans la note* L. COMMINES *Liv.* V. *Chap* II *page* 282.

(*n*) PONT. HEUTER. Rer. Burgund. *Lib.* V. *pag.* 434.

(*o*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 444.

(*p*) COMMINES *Liv.* V. *Chap.* III. *page* 287.

zig eenige dagen opsloot, en in mymeringen doorbragt, welke hem het verstand eenigzins krenkte (*q*). De Hertog van Lothringen bediende zig van deze gelegenheid, en verzamelde eenig volk, daar mede hy het beleg voor de stad *Nancy* sloeg, welke hy, in de maand October van dit jaar, bemagtigde (*r*). Karel, hier door opgewekt, trekt in den winter voor die stad, en deed dezelve wederom insluiten. Hy stelde tot het hoofd zynes legers, zekeren *Campobasso*, eenen Italiaan, aan, om gedurende de belegering te gebieden. Het grootste gedeelte van het Bourgondische leger was slegt gewapend, ziek, en had aan alles gebrek (*s*). Campobasso schreef aan eenige voornaame lieden in de Nederlanden, dat het onnoodig ware, gedurende de wintertyd, eenig krygsvolk in het leger voor Nancy te zenden, vermids de Zwitzers geen behoorlyk leger zouden uitrusten, en dat de stad zig, door schaarsheid van levensmiddelen, binnen korten tyd overgeven zoude; niet tegenstaande Karel, een weinig te vooren, aan *Hugonet*, zynen Kanselier, om geld en versterking van krygsvolk geschreven had. Karel van het schryven zynes Veldheers onkundig, was op de Nederlanders, om dat zy zyne bevelen niet nakwamen, zeer verstoord, en zwoer, dat hy zulke, die zynen last niet opvolgden, even als oproermakers straffen zoude. Engelbert van Nassauw, en *Jan* Graaf van Chimay, kwamen met eenige Edelen,

IV. Boek. Karel I, 1476.

(*q*) Commines *Liv.* V. *Chap.* V. *page* 292.
(*r*) Commines *Liv.* V. *Chap.* V. *page* 293—295.
(*s*) Commines *Liv.* V. *Chap.* V. *page* 295 & *Chap.* VI. *page* 296. Harræus *Tom.* II. *pag.* 445 & 446.

IV. Boek. Karel I. 1476. len, in het leger voor Nancy, en beloofden Karel byſtand, ingeval hy met den kryg tot in het aanſtaande voorjaar wilde wagten. Hy verwierp hunnen voorſlag, ſchoongenomen 'er daaglyks veel van zyn volk, door de koude en den honger, ſtierf (*t*). Réné Hertog van Lothringen, trok, aan het hoofd van vyftien duizend mannen, tot ontzet van Nancy. Karel beriep hier op zyne Legerhoofden te zamen, die hem raadden, naar Pon a Mouſſon op te breken, en herleger in de naaſte ſteden en kaſteelen, tot in het aanſtaande voorjaar te verdelen. Karel verwierp dit op aanraden van Campobaſſo, en ſtelde zyn leger, dat omtrent uit tien duizend mannen, waar van 'er maar twee duizend gezond en welgewapend waren, beſtond, tegen vyftien duizend van zyne vyanden, in ſlagorde, en waagde een gevegt. Campobaſſo liep, gedurende het zelve, met vier honderd Italiaanen tot den vyand over. Karel, die de vlugtende te vergeeffch had getracht te ſtuiten, en zig van een ieder verlaten zag, vlugtte mede. Hy viel in eene beek, dien hy te paard meende over te ſpringen. Zyn lyk werd, (Sneuveld.) drie dagen daar na, uitgeſchud gevonden, met drie wonden, de eene van den mond tot het oor, en de twee anderen aan de dyen. Dit viel in het begin des jaars 1477 voor. Drie duizend van zyn volk bleven in dit gevegt. De twee baſtaard- (1477.) broeders van Karel, Antony en Boudewyn, werden, nevens meer Edelen, gevangen genomen (*u*). Karel ſtierf in den ouderdom van vier en veertig jaaren, een maand, en vyf en twintig dagen. Zyn

(*t*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 446.
(*u*) Idem ibi quo ſupra *pag.* 446 & 447.

Zyn lyk, dat mishandeld was, werd, eerst eenige tyd daar na, door zynen Lyf-Arts en geheimschryver, die onder de gevangenen waren, herkend. Reinier Hertog van Lothringen, deed het zelve in de Hoofdkerk te Nancy, voor den hoogen altaar begraven, en eene tombe van marmer voor hem opregten, welke 'er nog te zien is. Nevens zyn lyk, werden die der Edelen, die met hem in het gevegt omgekomen waren, ter aarde besteld (*v*). Keizer *Karel de V.* deed naderhand zyne beenderen naar Luxemburg brengen, en zyne zuster *Eleonora*, deed die naar Brugge vervoeren, daar dezelven, by die zyner dogter Maria, werden bygezet. Zo als, uit het grafschrift op de kopere tombe aldaar, blykt (*w*). IV. Boek. Karel I. 1477.

Zulk eene ongelukkigen dood, had Karel, de laatste mansoir van het huis van Bourgondien. Hy was van een middelmaatige lighaams gestalte, en korter dan zynen vader, doch sterk van zenuwgestel, lang van wezen, had een breed voorhoofd, bruine oogen, een manlyk aanzien, lange neus, die omtrent de neusgaten een weinig dikker was, en, gelyk die van zyn geslagt, een lange kin. Zyne kleur was eenigzins graauwagtig, en zyn hair en baard bruin. Geene of weinigen zyner tydgenooten konden zo wel als hy, honger, dorst, koude, en warmte lyden, waar van hy de bewyzen in zyne gestadige oorlogen gegeven heeft; ook gaf hy zig nimmer, wat tyd van het jaar het was, eenige rust. In de Luiksche en Loth- Zyn gestalte.

(*v*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 447. Pont. Heut. Rer. Burg. *Lib.* V. *pag.* 447.

(*w*) Harræus & Pont. Heut ibi quo supra.

IV. Boek. Karel I. 1477.

Lothringsche oorlogen stierven 'er veelen, niet alleen Soldaaten, maar zelf Edelen door honger en koude, doch Karel bleef gezond. In alles evenaarde hy zynen grootvader, Jan den Onverzaagde genaamd. Hy droeg de naamen van *Stoute*, *Strydbaare* en *Verschriklyke* niet te vergeefsch, want hy was onverzaagd, eerzugtig, ongerust, hakende naar den oorlog, en voldeed zig zelfs altoos alléén. Na het overlyden zynes vaders, wanneer zyn gemoed door voorspoed noch niet opgeblazen was, was hy zeer vriendlyk en spraakzaam, en woonde dikwerf de Staatsvergaderingen, en die der gerigtshoven by, en deed een ieder recht geworden. Hy was de eerste der Nederlandsche Vorsten, die de Edelen en magtige lieden verbood, hun regt door de wapenen te beslissen. Men pryst zyne gematigdheid, omtrent het gebruiken van kostlyke klederen en lekkernyen. Hy had ook geene byzitten, en liet dus geene bastaarden na. In oorlogstyd scheen hy geen werk van den Godsdienst te maken, doch gedurende de vrede, scheen hy bygelovig. Hy beminde de Muzyk, daar hy zig dikwils met vermaak in oeffende, en onderhield, gelyk zyne voorzaaten, een bende bekwaame muzykanten (*x*).

Vrouwen. Karel was driemaalen getrouwd geweest; eerst met Kathryn, dogter van Karel den VII. Koning van Frankryk, doch welk huwlyk, om den dood der Princesse niet voltrokken werd. Hy trad in een tweede met Isabella, dogter van Karel Hertog van Bourbon: en laatstlyk trouwde hy met Margreet, dogter van *Richard* Hertog van

York.

(*x*) PONT. HEUT. Rer. Burg. *Lib.* V. *pag.* 448 & 449.

York. Uit zyn tweede huwlyk liet hy niet dan eene dogter na, Maria genaamd, die na zynen dood met Maximiliaan van Oostenryk in den egt trad (y). IV. Boek. Karel I. 1477.

Wanneer de tyding zynes doods hier te lande kwam, waren zommige droevig, en anderen verheugden zig hier in, na dat ieder geneigd was. Hy was by veelen, om zyne gestadige oorlogen, waar door hy genoodzaakt was, telkens van zyne Staaten geld te vorderen, gehaat. Veelen waanden, dat Karel nog in leven was. Zommigen verhaalden, dat zy hem gezien hadden, en dat hy eerstdaags in zyne landen te rug keeren zoude (z).

Kort na zynen dood, ontstond'er binnen 's Hertogenbosch, een geweldig oproer. De oorzaak hier van was, dat zommige Regenten der stad sterk gedrongen hadden, dat men den Hertoge eene Bede, die na het oordeel der burgery te zwaar was, toestond. Het Gemeen, hier door aan het hollen geraakt, kwam den agttienden Maart van dit jaar, op het Stadhuis, liep de kamer der Regenten open, en sleepte den Onderschout, en zeven der Schepenen, Gezworens of Raaden, waar onder den voorzittende Schepen, op welken zy zeer gebeten waren, van het Stadhuis, en bragten hen in de gevangenis, daar zy dezelven eenen geruimen tyd vast hielden; eischende, dat men die, om voor verhaalde redenen, te regt, stellen zoude. *Fredrik van Egmont*, Heer van Ysselstein, welke zig toen binnen de stad bevond, ne- Oploop binnen 's Hertogenbosch.

(y) IDEM *pag.* 449.
(z) ANONYMI Chron. *pag.* 417.

IV. Boek. Karel I. 1477.

vens *Pieter Vertaing* Heer van Heeswyk, geweżen Hoofdſchout van 's Hertogenboſch, ſpanden hun uiterſte vermogen in, eerſt om het regtsgeding te doen opſchorten, en vervolgens de Gildens met de Regeering te verzoenen, het welk, na veel moeite, eindlyk gelukte. Eer het hier egter toe kwam, viel 'er een gevegt voor, waar in niemand, dan de Heer Vertaing ſneuvelde. De Gildens vervoegden zig hier op by Vrouwe Maria, van wien zy vergiffenis verzogten, het welk hun den twintigſten Juny van dit jaar, vergund werd (*a*). Boven dien moeſten zy zig aan de uitſpraak van goede mannen onderwerpen, die op den negenden December des volgenden jaars verklaarden: dat de Ambachten, voor dit wanbedryf, zeven duizend en zeven honderd Rynsguldens zouden moeten betalen (*b*), gelyk dan ook geſchiedde. Ook vind ik aangetekend, dat eenige der voornaamſte belhamels met den dood geſtraft zyn (*c*).

MARIA,

(*a*) BRIEF VAN ABOLITIE van Hertogin MARIA van Bourgondien, waar by geremitteerd worden de exceſſen en commotien, door de Ambagten tegen de Wethouderen der ſtad gedaan, dato *den* 20 *Juny* 1477. in de Archieven, *Invent.* A. No. 23. OUDENHOVEN Beſchryving van 's Boſch, *bladz.* 129. *Ed.* 1670. BOR Beſchryving van 's Boſch, *bladz.* 16 *en* 17.

(*b*) ACTE VAN SUBMISSIE, met de uitſpraak van goede mannen, over zekere differenten en feitelykheden in 's Boſch voorgevallen, *dato* 3, *en* 9 *December* 1478 in de Archieven, *Invent.* A. No. 182.

(*c*) BOR en OUDENHOVEN ibi ubi ſupra. MOLLII Annales Civit. Buſcod. MSſ. CHRONYK van der fundatie en begin der ſtad 's Hertogenboſch *op het jaar* 1476. MSſ.

MARIA, eenige dogter van Karel den Stouten, volgden haaren vader in alle zyne erflanden, en dus mede in Brabant, op. Zy werd als Hertogin van dat Land, te Leuven, op den 29 May dezes jaars 1477, ingehuldigd, en verleende aan den Lande by haare blyde Inkomste veele voorregten, welke alle door Maximiliaan', op den vyfden December, daar aan volgende, bevestigd werden. Dan alzo die in het geheel, by het laatste Lid, van die haares zoons Filip de Schoone vernietigd zyn, zo dat men die nimmer zoude aanhalen, heb ik onnoodig geacht, daar van een verhaal alhier te doen. Zy is nog voorhanden, en daarom wyze ik de nieuwsgierigen derwaards (*d*).

Maria van Bourgondien.

1477.

Blyde Inkomste van Maria vernietigd.

Maria werd vervolgens in alle de Brabantsche steden, als Hertogin, gehuldigd. Zy kwam ook, ten zelven einde, binnen 's Hertogenbosch, en werd door de Geestlykheid en Burgery, op de gewoone wyze, ingehaald. By gelegenheid dezer huldiging hier ter stede, gebeurde een zonderling voorval.

Maria in 's Hertogenbosch gehuldigd.

Het was de gewoonte, wanneer 's Lands Vorsten ingehuldigd werden, dat men voor het Stadhuis eene verheven troon stelde, waarop de Hertog of Hertogin, nevens de Edelen die hen verzelden, terwyl die huldiging geschiedde, gingen zitten. Wanneer Maria zig op dezen troon begaf, gebeurde het, dat die, vermids ze niet sterk genoeg gemaakt was, aan het waggelen geraakte, en wel zo, dat de Hertogin van boven neder kwam. De Burgery, die, in menigte op de Markt, tot het

Zonderling geval by deze gelegenheid.

(*d*) *Agter* ANSELMI Codex Belgicus *bladz.* 138—163.

IV. Boek. Maria. 1477.

het zien dezer plegtigheid by een gekomen was, ondersteunde het gevaarte, en vongen Maria in het vallen, zo dat zy zig niets bezeerde. De Regeering, op de puye van het Stadhuis vergaderd, verzocht dat de Hertogin dit geval verschonen wilde, het geen dezelve deed (*e*).

De Koning van Frankryk bemagtigd een gedeelte der Erflanden van Maria.

Lodewyk de XI. Koning van Frankryk, had op de eerste gerugten des doods van Karel, reeds last gegeven, om van het Hertogdom en Graafschap Bourgondien bezit te nemen. Hy viel met zyn leger in het Graafschap Artois. Onderweg openden hem de steden Ham, St. Quintin, en anderen, aan de Somme gelegen, die aan het huis van Bourgondien verpand waren, haare poorten. Ook bemagtigde hy de stad Doornik. Eenigen tyd hierna, nam hy de steden Arras, Lens, Bethune, Terouanne, en Hesdin, in. De Hertogin zond hier op een gezandschap aan den Koning, welke aan het zelve deze vredens voorwaarden voorstelde. „ Dat Maria met zynen zoon „ in huwlyk treden, en, ingeval zy hier toe ongenegen ware, dat zy hem het Hertogdom en „ Graafschap van Bourgondien, nevens de plaatsen aan wederzyde van de Somme, en de „ Graafschappen Boulonge en Artois, voor hem „ en zyne nakomelingen afstaan zoude. Ook zoude zy hem zestig duizend goude Ryders, betalen, en borg stellen, dat zy zig, buiten zynen „ raad en toestemming, niet in huwlyk begeven „ zoude." Die van Gend, voor Vlaanderen bedugt, zonden aan den Koning gezanten met verzoek, dat hy den oorlog wilde staken, om dat Ma-

(*e*) Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.

Maria, 's Lands bewind aan de Staaten overgegeven had. De Koning ontkende dit, en bewees, met eenige brieven, zo door Maria zelf, als haare moeder, aan hem geschreven, dat zy het bewind haarer zaaken aan de Hertoginne weduwe, Hertog Adolph van Kleef, *Imbercourt*, en Hugonet, welke twee laatsten, onder anderen, door haar, naar Lodewyk gezonden waren, toevertrouwd had. De Koning had deze brieven de Gendsche Afgezanten mede gegeven. Dit verbitterde het Gemeen te Gend dermaate, dat zy Imbercourt, en Hugonet gevangen zetteden, en vervolgens, niettegenstaande het ernstig verzoek der Hertogin, deeden onthalzen. Dit geval ging de welmeenende zo te harte, dat zy voornamen, Maria uit te huwlyken (*f*). IV. Boek. Maria. 1477.

De Gentenaars, en die van Brugge begrepen, dat zy in deeze gelegenheid, een aanzienlyk Legerhoofd nodig hadden, begaven zig, met omtrent twintig duizend mannen naar Kortryk, daar zy Adolph van Gelder, die zedert het jaar 1473 gevangen was, slaakten, en tot Legerhoofd aanstelden. Adolph, door de hoop des huwlyks met Maria gevlyd, trok met een leger naar Doornik, waar van hy de voorsteden verbrandde. De bezetting deed hier op eenen geweldigen uitval, waar door de Vlamingen geslagen werden, en Adolph sneuvelde (*g*). Adolph van Gelder geslaakt.

De Staaten der Nederlanden, ziende hun land verwoesten, begonnen mede ernstlyk om het huwlyk der Hertogin te denken. Frederik de III. Roomsch Huwlyk van Maria met Maximiliaan van Oostenryk.

(*f*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 450 & 451.
(*g*) Idem *pag.* 451.

IV. Boek. Maximiliaan en Maria. 1477.

Roomsch Keizer, had meer dan eens, gezanten aan de Staaten gezonden, om een huwlyk tusschen zynen zoon MAXIMILIAAN, en Maria te sluiten; dan het welk, zo het schynd, geen gevolg had. Eindlyk zond hy aan Maria, en aan de Staaten, de Aarts-Bisschoppen van Mentz, en Trier, den Bisschop van Metz, en eenige anderen, die te Gend ontfangen werden. De laatste zeide: „ Dat Frederik, en Karel van „ Bourgondien, in het maken der vrede by „ Nuis, aangaande het huwlyk van Maximiliaan „ met Maria, overeengekomen waren." Ten bewyze vertoonde hy eenen brief, door Maria, aan Maximiliaan geschreven, als meede eenen ring daar een groote diamant in gevat was, welke zy, als een pand der minne, uit naam van Maximiliaan, voor de Hertogin overgaven. 's Lands Staaten en Gezanten, kwamen vervolgens te Leuven by een, daar het huwlyk gesloten werd, en zonden van daar na den Keizer, *Boudewyn de Lannoy*, om hem, hunne toestemming bekend te maaken. Maximiliaan vertrok hier op naar Gend, daar het huwlyk, op den agttienden Augustus van dit jaar met de uiterste pragt, voltrokken werd (*h*), waar na Maximiliaan, als Heer dezer landen ingehuldigd werd (*i*). in 's Hertogenbosch geschiedde dit op den laatsten dag van het zelve (*k*).

De

(*h*) IDEM *pag* 451 & 452.
(*i*) IDEM *pag*. 452.
(*k*) BOR, beschryving der stad 's Hertogenbosch *blads*. 17. CHRONYK van der Fundatie en begin van 's Hertogenbosch op het jaar 1477.

De Gelderschen hadden, na het overlyden van Hertog Karel van Bourgondien, besloten, niemand, dan Adolph van Egmond, welke toen ter tyd nog leefde, voor Hertog te erkennen (*l*). Na zynen dood, vonden de Staaten van dat Gewest goed, de Voogdy over zyne onmundige kinderen, *Karel* en *Filippina*, die nog te Gend waren, aan *Katryn* zuster van Adolph, op te dragen. Deze zond terstond een Gezantschap aan Lodewyk den XI. Koning van Frankryk, die haar beloofde, nevens haare kinderen, tegen Maximiliaan, te zullen bystaan (*m*). Zy verzogt, op het krachtigste, aan Maximiliaan en Maria, dat de kinderen van haaren broeder, haar te rug gezonden mogten worden; doch deze had hier geen ooren naar (*n*). De Staaten des Graafschaps Zutphen verpanden, in het jaar 1478. dat Graafschap, voor zestig duizend Rynsgoudguldens, aan *Hendrik van Zwartzenburg* Bisschop van Munster, onder voorwaarde, dat hy het zelve, na de teruggeving der pandpenningen, aan den regten eigenaar weder in handen stellen zoude (*o*). Hoe wel deze, zederd ook als Bescherm-Heer van Gelderland erkend was, werd egter Karel, op veele plaatsen aldaar, als Hertog aangemerkt, en regt op zynen naam gedaan (*p*). Maximiliaan, die gaarne het Hertogdom Gelderland,

IV. Boek. Maximiliaan en Maria. 1477. Oorlog met Gelderland. 1478.

(*l*) SLICHTENHORST Geldersche Geschiedenissen IX. *Boek bladz.* 273.
(*m*) PONTANUS Hist. Gelr. *Lib.* X. *pag.* 561.
(*n*) IDEM *pag.* 563.
(*o*) SLICHTENHORST X. *Boek bladz.* 279.
(*p*) PONTANUS *Lib.* X. *pag.* 565 & 567.

IV. Boek. Maximiliaan en Maria. 1478.

land, daar zyn schoonvader, Karel de Stoute, als Hertog ingehuldigd was, behouden wilde, verbond zig met den Hertog van Kleef, verzekerde hem, vergoeding voor alle schade, en gaf hem magt, om in zynen naam, oorlogs volk te werven. De Gelderschen, om niet onverhoeds overvallen te worden, maakten hunne krygsbenden voltallig, wierven, boven dien, meerdere aan, en gaven het bevel derzelver aan *Frederik* Hertog van Brunswyk en Luxemburg, over. By hen voegden zig de Munstersche en Luiksche krysbenden, nevens *Jan* Paltsgraaf Vorst van Byeren, en *Vincent* Graaf van Meurs (q). Frederik kwam, op vastenavond dezes jaars, met omtrent zes duizend mannen uit de stad Graave; verbrandde een groot gedeelte der stad en vryheid *Osch* in de Meyerye gelegen, en trok, dien zelven dag wederom naar de Graave, zo dra men binnen 's Hertogenbosch, hier van de tyding bekwam, trokken de Burgers de klokken, en gingen den vyand tegen; dan vermids de Gelderschen, by hunne aankomst, reeds weggetogen waren, vielen zy uit weerwraak, in den Bommelerwaard, en brandden het dorp Driel af. Eenigen van hun, te zeer op den buit verhit, volgden de overigen niet, maar waren genoodzaakt in het dorp Hedel te overnachten, daar zy van de Gelderschen overvallen, en meest doodgeslagen werden. Die van 's Hertogenbosch hier over verstoord, bezetten de uiterste grensen der Meyerye tegen Gelderland, en verzamelden eene menigte volks, zo uit de stad, als van het platte land by een,

Osch afgebrand.

(q) Slichtenhorst X. *Boek*, *pag*. 280.

een, waar mede zy in Gelderland trokken, daar zy groote schade deeden. Eenigen tyd hier na, kwamen zy voor de stad Graave, die zy met blokhuizen omzingelden, en innamen. De Burgery aldaar behield niets dan lyf en goed. De stad werd met eene sterke bezetting voorzien, en *Kornelis* Heer van Sevenbergen, tot bevelhebber over dezelve gesteld (*r*). *Frederik van Egmond*, eerste Graaf van Buuren Heer van Yselstein, hield in dezen tyd, zyn verblyf binnen 's Hertogenbosch, in zeker huis, dat *van Hemert* genaamd werd, en waar thans de glasblazery is. Hy was de Burgers in hunne togten tegen die van Gelderland behulpzaam. Hy oeffende gestadig zyn volk, in den wapenhandel en reed zeer prachtig met zyne ruiteren rondsom de markt, dezelve stellende aldaar in slagorde (*s*).

IV. Boek. Maximiliaan en Maria. 1478. Graave ingenomen.

De Geldersche oorlog kwam de stad en Meyerye zeer duur te staan. De Regeering vertoonde in het jaar 1479, aan 's Lands Staaten, dat de Meyerye den meesten aanstoot des vyands geleden had, en dat haar dien oorlog, tot hier toe, reeds op agt en twintig duizend een honderd een en zeventig rynsguldens en tien stuivers, behalven de schade, door het roven en plunderen, aan de huislieden toegebragt, gekost had. Maximiliaan en Maria bewilligden, dat dit geld, en de verdere te doene oorlogskosten, Bedenswys door geheel Brabant gedragen zouden worden (*t*). De oor-

1479. Zwaare last van den Gelderschen oorlog voor de Meyerye.

(*r*) Oudenhoven Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 191. *Edit.* 1670.
(*s*) Idem ibi supra.
(*t*) Octrooy van Maximiliaan en Maria van den 7 *January* 1479 in de Archieven der stad *Inv.* A. No. 131.

IV. Boek. Maximiliaan en Maria. 1481.

oorlog met Gelderland bleef nog het geheele volgende jaar duren, zonder dat ik gemeld vind, wat 'er uitgevoerd werd; doch in de maand January des jaars 1481, werd te Nunſpeet op de Veluwe, een beſtand geſloten, het welk de vyandlykheden voor eenigen tyd deed op houden. Egter vind ik, dat het leger van Maximiliaan, in het zelve jaar, voor Bommel kwam, met voornemen die ſtad te verraſſen, doch het werd genoodzaakt onverrigter zaake af te trekken. Uit weerwraak verwoeſtte het een groot gedeelte van den Bommelerwaard. Maximiliaan trok, uit 's Hertogenboſch en het omliggend land, een maggtig leger by een, willende daar mede in Gelderland dringen, waarom de Staaten van dat landſchap beſloten, zig op eerlyke voorwaarden, met hem te verdragen. Zy zonden ten dien einde, eenige gezanten van Nieuwmegen naar 's Hertogenboſch, daar zy beloofden, hem voor Heer aan te nemen, en te huldigen, gelyk geſchiedde (*u*).

Kapittel van het gulde Vlies binnen 's Hertogenbosch, en korte ſchets van die Orde.

Maximiliaan beſchreef, in het jaar 1481, binnen 's Hertogenboſch, een algemeen Kapittel der Ridderorde van het Gulde Vlies. Hier voor heb ik verhaald dat Filip de Goede die orde, in het jaar 1430, ingeſteld hebbe. Het zal den Lezer, zo ik hoop niet onaangenaam zyn, dat ik my, by deze gelegenheid, daar over een weinig uitbreide. Het *Hoofd* of *Grootmeeſter* dezer orde is altyd de Vorſt des lands, en dus ten dezen tyde, Maximiliaan (*v*). Het is egter aanmerklyk, dat

(*u*) SLIGTENHORST X. *Boek*, *bladz*. 284. *en* 285.
(*v*) CHRISTINÆI Juriſprud. Heroica *Tom*. I. *pag*. 434.

dat ik niet vinde, dat deze, alvoorens hy Grootmeester werd Ridder geslagen zy, daar nochtans de meeste, (ik zondere Filip den Goeden insteller der Orde uit) eerst Ridders werden. Het getal der Ridders was, by de eerste instelling, vier en twintig, behalven de Grootmeester (*w*). In het algemeen Kapittel te Dijon in Bourgondien in het jaar 1433 gehouden, vermeerderde Filip het getal met zes (*x*). Keizer Karel de Vyfde voegde 'er, zo het schynt, in het algemeen Kapittel in het jaar 1516 te Brussel, nog twintig Ridders by (*y*); zo dat het getal in die tyd uit vyftig bestond. Ik heb niet aangetekend gevonden, dat dit zedert dien tyd vermeerderd is. De verkiezing der Ridders geschiedde in het algemeen Kapittel, dat de Grootmeester in de eene of andere stad, naar zyn goeddunken, beschreef. Ik vinde dat 'er drie en twintig algemene Kapittelen, zedert de instelling dier orde, tot het jaar 1559, wanneer het laatste te Gend gehouden is, beschreven zyn geweest (*z*). De Koningen van Spanjen hebben naderhand, als Grootmeesters dier Orde, met bewilliging van den Paus, Ridders zonder een algemeen Kapittel te houden, verkoren (*a*). De Orde heeft vier groote Amptenaaren, als eene *Kanselier*, *Schatbewaarder*, *Griffier* en *Wapenkoning*. De Kanselier, moet al-

(*w*) IDEM ibi quo supra *pag*. 483.
(*x*) IDEM ibi quo supra *pag*. 484.
(*y*) IDEM ibi quo supra *pag*. 487 & 488.
(*z*) IDEM ibi quo supra *pag*. 490.
(*a*) IDEM ibi quo supra *pag*. 491. 492 & 494. Statuts, Ordonnances, Privileges &c. de la Toison d'Or *pag*. 111 & 112.

IV. Boek. Maximiliaan en Maria. 1481.

altyd een voornaam Geestlyk persoon zyn, het zy een Aarts-Bisschop of Bisschop; of wel een Waereldlyk, die op een hooge School, eene waardigheid, het zy in de Godgeleerdheid, Roomsch, of Burgerlyk Regt, bekomen heeft. Deze bewaard het Zegel der Orde. In de vergadering des Kapittels onderzoekt hy naar den staat, en handel van ieder Ridder, die tot lid verkooren zal worden, en na gedaane omvraag, brengt hy het goeddunken des Kapittels uit: ook haald hy de briefjes, waar in de stemmen der Ridders tot de aanneming eenes nieuwen geschreven staan, op, en kondigd den gekoorene af. Hy neemt, nevens eenige daar toe benoemde Ridders de Rekening des Schatbewaarders op. Eindlyk doed hy, uit naam des Grootmeesters, den voorslag in het Kapittel, over alle voorkomende zaaken. De Schatbewaarder heeft alle de charters, voorregtbrieven, en andere papieren, als mede de juweelen, heilige overblyfsels, tapyten, kerkzieraaden en boeken der Orde in bewaaring. Hy moest in de Kapel der Orde te *Dijon* de wapens der afgestorvene doen wegnemen, en die der op nieuws verkorenen in de plaats stellen; midsgaders de inkomsten der Orde ontfangen; ook behoorlyk aantekening houden, van de giften, aalmoesen, en legaaten, aan de Orde gemaakt, en van zyn bewind rekening doen. De Griffier had twee boeken, waar in de stigting der Orde, berigtschriften, en gewoontens derzelver geschreven zyn, van welke het eene in het Koor der Kerk, van de Orde te Dijon, en het andere op de plaats daar het algemeen Kapittel gehouden werd, voor de zitplaats van den Grootmeester berusten moet. Alle de loflyke daaden des Grootmeesters, en al-

ler

ler Ridders werden door hem in ſchrift gebragt. IV. Boek.
Eindlyk moet hy van al het verhandelde in het
Kapittel, boek houden. De Wapen-Koning moeſt Maximiliaan en
eene wapenrok, met het wapen des Grootmee- Maria.
ſters, dragen; de brieven van den zelven aan de 1481.
Ridder geſchreven bezorgen; by overlyden eenes Ridder, dit aan den Grootmeeſter bekend maken; aan de nieuw verkorene de Verkieſingsbrieven doen overbrengen; eindlyk was hy gehouden, naarſtig, de loflyke daaden des Grootmeesters en Ridders te onderzoeken, en daar van den Griffier kennis geven (*b*). Om tot Ridder aangenomen te worden, word vereiſcht, dat iemand Edel van naam en wapen zy, dat is, wiens naam en wapen voor adelyk bekend zyn (*c*), dat zyn adel ouder dan alle aantekening en gedachtenis is; dat hy onbeſprooken in zyn geſlagt is, dat is, dat zyn voorouders nimmer aan onadelyke getrouwd zyn geweeſt: ook moet 'er niets op zyn gedrag te zeggen vallen, dewyl men op alles nauwkeurig let, dus werd *Lodewyk van Chalon*, die zeer dapper was, alleen geweerd, en niet tot Ridder aangenomen, om dat hy na eene verloren veldſlag, de zyne met vliegende vaandelen had doen aftrekken (*d*). Het oogmerk der Orde was de verdeediging des Roomſchen Geloofs (*e*). Het plegtig gewaad der Ridders beſtond in eene ſcharlakene mantel en muts, met hermeynen beladen. Op de rand der mantel waren ſnaphaanen, vuurſteenen vonken, en de zinſpreuk der Orde, Au-

TRE

(*b*) Statuts, Ordonnances, Privileges &c. de la Toiſon d'Or *page* 82—93.
(*c*) Idem *page* 270.
(*d*) Idem *page* 280.
(*e*) Idem *page* 298.

IV. Boek. Maximiliaan en Maria 1481. TRE N'AURAY, dat is, *geen ander zal ik hebben*, geborduurd, waarmede men te kennen gaf, dat de Ridders zig in geen andere Ordens begeven mogten. Karel de Stoute veranderde den ſcharlakene, in eenen rooden fulpen mantel met witten zyde gevoêrd, en nam voor zinſpreuk, JE L'AY EMPRIS, dat is, *ik heb dit op my genomen.* Op de dagen wanneer de Miſſen voor de overledenen gedaan werden, moeſten de Ridders witte zyde klederen dragen, welke *Filip de II.* Koning van Spanje in het algemeen Kapittel in het jaar 1559, binnen Gend gehouden, goed vond in zwarte te veranderen (*f*). Het ordens teken, dat de Ridders om den hals droegen, was een keeten geheel van goud, en verbeeldde vuurſteenen, en vuurſlagen, aan elkander gehegt, waar aan, op de borſt een *Goud Vlies* of vagt van een ſchaap hing (*g*). De Apoſtel *Andreas* was de Schutsheer der Orde, aan wien Filip de Goede die toegewyd had (*h*). Als de Grootmeeſter een algemeen Kapittel beſchreven, en de Kerk waar in hy het zelve houden wilde, uitgekozen had, moeſt de Wapen-Koning, de wapenen der Ridders met hunne naamen in die Kerk, boven hun zitplaats, op hout doen ſchilderen (*i*). Men vind thans nog binnen 's Hertogenboſch, Bruſſel, Antwerpen, 's Gravenhage en Gend, in de Kerken daar die Kapittels gehouden zyn, de wapenen der

(*f*) IDEM ibi quo ſupra. CHRISTINÆI Juris prud. Heroica *Tom.* I. *pag.* 439 & 440.
(*g*) CHRISTIN. *Tom.* I. *pag.* 430.
(*h*) Statuts, Ordonnances, Privileges &c. de la Toiſon d'Or *pag.* 301 & 302.
(*i*) IDEM *page* 219 & 220.

der aldaar tegenwoordig gewezene Ridders. Doch na dat 'er geene algemeene Kapittels meer gehouden zyn, worden de naamen en wapenen der Ridders, in een boek, dat de Grootmeester bewaard, geschilderd (*k*). Het eerste, het welk in het algemeen Kapittel verhandeld werd, was de lofspraak der overledene Ridders te doen; vervolgens werden 'er nieuwe in plaats der gestorvene verkoren; eindlyk trad men tot het onderzoek der zeden van de Ridders. Die, welke dit onderging, was gewoon, gedurende dien tyd, zig uit het Kapittel te begeven. Indien hy onschuldig bevonden werd, riep men hem te rug, en de Kanselier deed, openlyk, zyn lofspraak, doch, indien hy ergens aan schuldig was, werd hy door denzelven openlyk berispt. Het Musyk en de Vespers, die gedurende de drie dagen dat het Kapittel duurde, gezongen werden, waren ongemeen fraai (*l*). Van de drie en twintig algemeene Kapittels, was het welke binnen 's Hertogenbosch gehouden is, het veertiende. Maximiliaan hield gedurende zyn aanwezen in die stad, zyn verblyf in het Predikheeren-Klooster, waar aan hy een geschenk, om een nieuwe boekery te timmeren, deed. Maria nam haar intrek met haaren zoon Filip by de zusteren van Orten (*m*). In dit algemeen Kapittel werden agt nieuwe Ridders verkoren, daar onder *Filip van Oostenryk*, zoon van Maximiliaan (*n*) welke laatste, door Adolph

IV. Boek. Maximiliaan en Maria. 1481.

(*k*) Idem *page* 291.
(*l*) Idem *pag.* 289 & 290.
(*m*) Oudenhoven beschryving der stad 's Hertogenbosch *bladz.* 170. *Edit.* 1670.
(*n*) Christinæi Jurisprud. Heroica *Tom.* I. *pag.* 486.

IV. Boek. Maximiliaan en Maria. 1481.

Adolph van Kleef, Heer van Ravestein, Ridder geslagen werd. Dit blykt uit zeker vaers, thans nog in het Koor der Hoofd Kerk van 's Hertogenbosch te zien, het geen ik hier na zal opgeven. Zo dra de jonge Hertog onder de plegtigheid zig voelde slaan, trok hy zyn degentje, waar mede hy den Graaf van Kleef te lyf wilde, om wraak te oeffenen, dat deze hem geslagen had, het welk Maximiliaan en de andere Ridders, die 'er tegenwoordig waren zeer deed lachen (*n**). In dit Kapittel werden de naamen van verscheide Ridders, die zig aan de zyde des Konings van Frankryk gevoegd, en die van Maximiliaan verlaten hadden, uit de Regifters geschrapt (*o*). De vonnissen dezer Ridders staan nog in het Koor der Hoofd Kerk alhier, boven de plaats, die zy in het Kapittel hadden moeten bekleden, te lezen, doch die zouden den Lezer te lastig vallen, waarom ik alleen de naamen opgeven zal.

Jan van Damas Heer van Clessy.
Jacob van Luxemburg Heer van Richebourg.
Filip de Crevecour. Heer van des Cordes.
Filip Pot Heer van La Royche.
Jan van Neufchastel Heer van Montaigu.

Tegen niemand, werd egter zwaarder vonnis, dan tegen den Heer van des Cordes, uitgesproken, alzo, boven dien deszelfs wapenen 't onder-

(*n**) Krafft Histoire Generale de l'Auguste Maison d'Autriche *Tom.* I. *Livre* XIII. *page* 350.
(*o*) Statuts, Ordonnances, Privileges &c. de la Toison d'Or *page* 273.

IV. Boek. Maximiliaan en Maria. 1481.

derste boven, voor een der kerkdeuren als die van eenen verrader gehangen werden (*p*).

By gelegenheid dezes algemeenen Kapittels werden 'er steekspelen, en andere Ridderlyke oeffeningen hier ter stede gehouden. Om dit alles te zien begaven zig een menigte vreemdelingen derwaards (*q*).

In het Koor der Hoofd Kerk alhier, aan de noordzyde, staat nog het volgende oude Rymvaers, dat, ter gelegenheid des algemeenen Kapittels van het gulde Vlies, binnen deze Stad gehouden gemaakt is.

In 't jaer duisent vier hondert tachtentich een.
Als di sonne acht daeghen in den Mey scheen
Wert 't Capittel van den Heeren gecelebreert.
Van den Orden des Gulden Vlies vermeert.
Door den Doorluchtigen Vorst Maximiliaan bekant.
Hertoge van Oistenrych en Brabant.
Ooch wert daer memorie gehouden statelyck
Voir den Heeren die voorleden waeren uyter tydt.
Des Sondaechs daernae volgende/was in deser Kercken
In presentien der Hertoge en Hertoginne te mercken
Hoe dat die jonge Hertog Philips Heer van Charlois
In syn drie jaer gaende der landen hoop/ en troist
Is geslagen Ridder van den Heere van Ravesteyn
Ende ooch ontfinc op 't Choor 't gulden Vlies gemeyn.
Den welcken Godt gesparen wil ende gunnen mede.
Syn landt in rust te brenghen hier namaels in vrede.

Maria

(*p*) PONT. HEUT. Rer. Belg. *Lib.* I. *pag.* 99.
(*q*) OUDENHOVEN, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 171 *Ed.* 1670.

IV. Boek. Maximiliaan en Maria. 1482. Maria werd, in den bloei haarer jaaren, haaren Egtgenoot door eene onverwagten dood ontrukt: willende zig op de jagt begeven, reed by die gelegenheid, op het makste paard dat te vinden ware, het welk egter in het veld zynde, begon te springen, waar door Maria op eene wortel van een boom viel, die, voor een gedeelte, haar in het onderlyf bleef zitten. Men wil, dat de wonde niet ongeneeslyk ware, in geval Maria had willen toelaten dat een Heel-Arts daar na zag, maar dat zy door beschaamdheid dit niet wilde toelaten, waar door de kanker in de wond sloeg, en de Hertogin uit het leven rukte (r).

Dood van Maria.

Maria was vyf en twintig jaaren oud, als zy overleed. Zy had Maximiliaan twee zoonen; *Filip den Schoonen*, welke haar in haare Staaten opvolgde, en *Francois*, kort na zyne geboorte overleden, en eene dogter *Margreet* genaamd, gebaard, welke eerst aan *Jan* Prins van Kastilien en Leon, en naderhand aan den Hertog van Savoyen, algemeenen Bestierder der Nederlanden, ten huwlyk gegeven werd. Ten tyde haares overlyden was zy zwanger. Maximiliaan was over dit onverwagt sterfval zo zeer aangedaan, dat hy, wanneer van haar gesproken werd, zugtte, en somtyds traanen storte. Haar lighaam werd te Brugge in de L. Vrouwe Kerk begraven, en haar hart in de Kerk der Abtdye van St. Michiel te Antwerpen, by haar

(r) VARILLAS Histoire de Louis Onze *Liv.* IX. *page* 249.

haar moeders lyk, gezet (*s*). Van haar gestalte en aard heb ik niets aangetekend gevonden. IV. Boek. Maximiliaan en Maria. 1482.

(*s*) Pont. Heut. Rer. Belg. *Lib.* II. *pag.* 100 & 101. Harræus *Tom.* II. *pag.* 458.

HIS-

HISTORIE
DER STAD EN
MEYERYE
VAN
'SHERTOGENBOSCH.
EERSTE DEEL.
VYFDE BOEK.

Historie van Brabant en deszelfs Hertogen van den aanvang der Regeering van FILIP III. den Schoonen *genaamd, beginnende met het jaar* 1482. *tot op den afstand van de Nederlanden door Keizer KAREL V., aan zynen zoon FILIP IV. in het jaar* 1555.

1482. Filip volgd Maria op. Door het overlyden van Maria, kwam het bewind dezer landen aan haaren eenigen zoon Filip, welke *de Schoone* genaamd werd, en gingen dus uit het huis van Bourgondien in dat van Oostenryk over. Filip was op den twee en twintigsten Juny 1478. geboren (*a*), en bereikte dus naauwlyks den ouderdom van vier jaaren.

Maxi-

(*a*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 453.

Maximiliaan beschreef, op den twintigsten July deezes jaars, de Staaten van Brabant, welke hem tot Voogd, over zynen minderjaarigen zoon aanstelden (*b*). Ik vinde dat (zeker om die reden) verscheiden brieven, en voorregten in Brabant door Maximiliaan en Filip verleend zyn geworden. V. Boek. Filip III. 1482. Maximiliaan tot Voogd door de Brabanders aangesteld.

Het ombrengen van *Lodewyk van Bourbon*, Bisschop van Luik, die een oom van moeders zyde van Vrouwe Maria van Bourgondien was, wikkelde Maximiliaan in eenen oorlog. Hy besloot dien dood, op *Willem van der Mark*, die 'er oorzaak toe gegeven had, en die zynen zoon tot Bisschop van Luik had weten te doen verkiezen, te wreken. De stad Borchloon werd ingenomen en geplunderd, als mede Hasselt, welkers muuren en poorten nedergeworpen werden. Willem van der Mark trok, met twintig duizend mannen uit Luik de Oostenrykers tegen, en het kwam tot een gevegt, waar in de Luikenaars verslagen werden. Zy waren vervolgens genoodzaakt Maximiliaan, als Voogd en Schuts-Heer der stad, en het land van Luik te erkennen, en hem, jaarlyks, twee en dertig duizend goud guldens te betalen (*c*). Men bedong ook, „ dat het geen aan „ de voorzaaten van Maximiliaan, door die van „ Luik jaarlyks betaald had moeten zyn, en on- „ voldaan gebleven was, aan het goeddunken „ van den Keizer, den Aarts-Bisschop van Mentz, „ en den Bisschop van Luik gesteld zoude wor- „ den, en dat die, welke de vrede brak, en den „ an- Luiksche Oorlog.

(*b*) Idem *pag*. 459.
(*c*) Harræus *Tom*. II. *pag*. 460 & 462.

V. Boek. Filip III. 1482. „ ander den oorlog aandeed, vyfmaal honderd „ duizend goudguldens betalen zoude (*d*)."

Maximiliaan werd nu in alle de Nederlanden als wettig Voogd zynes zoons erkend, uitgenomen in Vlaanderen (*e*). De jonge Aarts-Hertog Filip werd door de Gentenaars bewaard, en het Graafschap, door eenige voornaame Nederlandsche Edelen bestierd (*f*), om reden dat Maximiliaan te veel het oor aan de *Duitschers* en andere vreemden leende, ook stelden zy om die zelve reden, eenige Heeren aan, die, in den naam van Filip, alles bestieren zouden. Een klein gedeelte van Brabant, waar onder ik vermoede, dat 's Hertogenbosch mede geweest is, hield het met Gend en Vlaanderen (*g*). Maximiliaan schreef den Vlamingen, dat zy hem ongelyk deeden, hem de zorg der opvoeding en bestiering zynes eigen' zoons te onttrekken, doch, terwyl de Heeren, wien de zorg over Filip toevertrouwd was, over het antwoord hier op te geven, raadpleegden, schreven de Vlamingen aan Maximiliaan over deeze zaak onheuslyk (*h*). Deeze besloot hen te doen buigen, en te noodzaken, hem zynen zoon te rug te geven, Hy verzamelde, ten dien einde, een leger by Mechelen, waar mede hy zig van Dendermonde, en, in het begin des jaars 1485, van Oudenaarde meester maakte. Die

Binnenlandschen oorlog.

1485.

van

(*d*) Pont. Heuteri Rer. Belg. *Lib.* II. *pag.* 107.
(*e*) Preuves & Observations sur Commines *Tom.* V. *page* 356.
(*f*) Olivier de la Marche *Livre* II. *Chap.* XI. *page* 634.
(*g*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 463.
(*h*) Pont. Heut. Rer. Belg. *Lib.* II. *pag.* 111.

van Sluis in Vlaanderen staken daar en tegen gedurig in Zeeland over, vielen in zommige eilanden die zy plonderden, overrompelden Vlissingen, dat nog open lag, en keerden, met eene geweldigen buit te rug. Maximiliaan bragt eenig krygsvolk op het eiland Walcheren, dat hy aldaar verdeelde, waar door de gestadige invallen der Vlamingen belet werden (*i*). Maximiliaan verzoende zig, eenigen tyd hier na, met Brugge, en zelf met die van Gend (*k*). De jonge Filip werd hier op zynen vader overgeleverd, en naar Mechelen, onder de bewaring van *Adolf van Kleef* Heer van Ravestein, gesteld (*l*). V. Boek. Filip III. 1485.

1486. Maximiliaan, werd, in het jaar 1486, met eenpaarige stemmen der Keurvorsten, tot Roomsch Koning verkoren. Na dat hy te Aken gekroond was, keerde hy in de Nederlanden te rug. Wanneer hy 's Hertogenbosch naderde, kwamen de Geestlykheid en de Regeering der stad hem te gemoet. Hy werd, by die gelegenheid, met twee vette ossen, en twee voederen rynschen wyn beschonken, waar na hy zig, over Heusden en Gornichem, naar Dordrecht begaf (*m*). Maximiliaan word Roomsch Koning.

Het jaar 1488 bragt merkwaardige veranderingen in de Nederlanden; en vermids de stad 's Hertogenbosch daar eenigzins mede ingemengd is geweest, zal ik de oorzaak hier van wat omstandiger, dan zulks noodig ware, moeten verhalen. Maximiliaan had *Adriaan de Vilain*, Heer van Ras- Onlusten in Brabant en Vlaanderen.

(*i*) Harræus *Tom.* II *pag.* 463 & 464.
(*k*) Idem *pag.* 466 & 467.
(*l*) Idem *pag.* 467 & 468.
(*m*) Idem *pag.* 468 & 469. Pont. Heut. Rer. Belg. *Lib.* II. *pag.* 125.

V. Boek. Filip III. 1487. Raffinghem, in het jaar 1487, op het Kasteel van Vilvoorden doen gevangen zetten. Deze was het egter, door toedoen van *Adriaan van Lidekerke*, een zyner nabestaanden, daar uit ontsnapt. Zy begaven zig beide naar Gend, daar zy het gemeen zodanig tegen Maximiliaan opruiden, en de gebreken zyner regeering openleiden, dat 'er
1488. een volkomen opstand door ontstond (*n*). In het begin des volgenden jaars, trokken eenige van hun naar Kortryk, het welke zy innamen. *Maximiliaan* zond eenig krygsvolk derwaards, om, was het mooglyk, de stad te ontzetten, doch dit kwam te laat, en was genoodzaakt onverrigter zaake naar Brugge te keeren (*o*). Die stad was het genoegzaam met de Gentenaars eens, en het gemeen geraakte daar mede aan het muiten, en eischte: dat men hen die, welke 's Lands zaaken kwalyk behandeld hadden, overleverde. Die van Gend, schreeven hier op naar Brugge, dat zy Maximiliaan, welke zig binnen hunne stad bevond, gevangen nemen zouden, het geen geschiedde, en eenigen die hem verzelden, werden mede in hegtenis genomen; veelen ontvloden in vermomde klederen. Men veranderde vervolgens de Regeering in den naam van Hertog Filip, en den Koning van Frankryk; ook werd *Maximiliaan* tot de voogdye zynes zoons onbekwaam geoordeeld (*p*). Midlerwyl waren de gemagtigde der Staaten van de meeste Nederlanden, te Gend by een gekomen, om de vryheid voor Maximiliaan,

(*n*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 471 & 472.
(*o*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 472.
(*p*) Idem *pag.* 472 & 473.

liaan, op eerlyke voorwaarden, te verkrygen, het geen, naar veel moeite, eindlyk op de volgende wyze gelukte. „ Filip van Kleef, en de „ Graaf van Hanau zouden, als borgen, ter nakoming deezes verbonds, te Gend en te Brugge moeten verblyven. Adolph van Kleef „ zoude, in den naam zynes zoons, de stad en „ het Kasteel van Sluis bewaren. Het vreemde „ krygsvolk moest, binnen drie dagen na het „ ontslag van Maximiliaan, Vlaanderen, en, binnen agt dagen, de Nederlanden verlaten. Hy „ zoude Filip van Kleef, en andere gyzelaars, „ uit den eed hem gedaan, ontslaan, en hun vryheid laten, ingeval hy de voorwaarden niet nakwam, tegen hem, met de Vlamingen te dienen: Hy zoude, met de hulp der Staaten, eene „ vrede met Frankryk tragten te bewerken. Zy „ zouden hem, om de schade van den oproer te „ vergoeden, in drie reizen, vyftig duizend goudguldens betalen. Ook zoude hy, uit zyn eigen „ geld, Gruithuyze, Burgemeester van Brugge, „ moeten lossen (q)."

V. Boek. Filip III. 1488.

By eene andere vind ik het volgende nog daar by gevoegd. „ Maximiliaan zoude aan die van „ Brugge de misdaad, die zy door hem gevangen te houden, bedreven hadden, vergeven. „ Die van Vlaanderen zouden het geledene ongemak, hun ten dezen tyde overkomen, vergeten. Hy zoude van het regt van Voogdy over „ zynen minderjaarigen zoon afstappen, en toestaan, dat Vlaanderen, gedurende die minder-

„ jaa-

(q) Pontus Heuterus Rerum Belg. *Lib.* III. *pag.* 152.

V. Boek. Filip III. 1488.

„ jaarigheid, door de Staaten geregeerd zoude „ werde, waar tegen zy hem duizend ponden „ jaarlyks betalen zoude, zo dat hy niet meer „ den naam of wapen van dat land voeren „ mogt (r).”

De rust scheen hier door hersteld, doch die verdween wel haast, want Keizer Frederik de III., kennis van het gevangen nemen van Maximiliaan zynen zoon, gekregen hebbende, had zig met eenig krygsvolk, herwaards op weg begeven. Dit werd van Henegouwen, Antwerpen, Mechelen, en andere landen, die het met Maximiliaan hielden, zeer kwalyk opgenomen (s). Het schynd my toe, dat 's Hertogenbosch mede onder de Brabantsche steden is geweest, die zulks euvel opgenomen hebben, om dat ik vinde dat de Burgery aldaar, geweigerd heeft Keizer Frederik, en zynen zoon Maximiliaan, met hun gevolg binnen haare stad te laten; en, hoewel een ander zegt, dat de gemagtigden dier stad, nevens anderen, die door Maximiliaan, voor den oproer naar Brugge ontbooden waren, om de vrede met Frankryk te vernieuwen, naar zyn gevangen neming, zig naar huis begaven (t), waar uit het dus zoude schynen, dat zy in zyn belang waren; zo vind ik egter, dat de gemeente van 's Hertogenbosch, behalven den Hooftschout en Wethouderen, agt leden, (mooglyk uit de haare,) gesteld hadden, om het bewind over haare stad te hebben, en dat zy zig aan de waardeering der Munte, door de Staaten

(r) Custis Jaarboeken der stad Brugge *Deel* II. *bladz.* 398 *en* 399.

(s) Harræus *Tom.* II. *pag.* 477.

(t) Pont. Heuter. Rer. Belg. *Lib.* III. *pag.* 141.

ten van Brabant, te Lier vergaderd, gesteld, niet wilden houden. Het komt my dan voor, dat de gemeente in 's Hertogenbosch, het met Gend en Brugge gehouden hebbe: immers haare misdaad werd, mede in het volgende jaar, vergeven, mids dat zy beloofde getrouwe onderdaanen te zullen blyven. Zy moest mede Hertog Filip en den Hertog van Saxen, die in dat jaar, door Maximiliaan, tot algemeenen Stedehouder aangesteld was, ten allen tyde, als het hem geliefde, met veel of weinig volk, in en uit de stad laten komen, de aangestelde agt mannen afzetten, en die nimmer weder aanstellen, midsgaders de schikking op de Munt te Lier beraamd, aannemen. Boven dien, moesten zy aan den Hertog, vyf en dertig duizend Rynsguldens, in drie byzondere tyden, voldoen, waar in een ieder, zo Geestlyke als Waereldlyke, naar maate hunner goederen, betalen moest (u).

V. Boek. Filip III. 1488.

Het is my vreemd voorgekomen, dat ik van den opstand in 's Hertogenbosch, en al het voorgevallene aldaar, niets by eenige schryvers gevonden heb. Hier uit zou men denken, dat dit geval, na den opstand te Brugge geschied zy, wanneer die van Leuven, Brussel, en Thienen, met *Filip van Kleef*, zoon van Adolph van Ravestein, vereenigd waren, tegen de steden Antwerpen en Lier, welke zig met den Hertog van Saxen verbonden hadden. Doch dit is mede niet mooglyk, om dat in den aangehaalden brief van uitwissching ** uit-

Aanmerking hier omtrent.

** Abolitie.

(u) Brieven van abolitie van Maximiliaan en Filip van het geen die van 's Hertogenbosch in de jongste onlusten misdaan hebben, dato 21 Oct. 1489. in de Archieven der stad Bos. A. No. 119.

V. Boek. Filip III. 1488. uitdruklyk gemeld werd, dat die van 's Hertogenbosch, gemagtigden naar de dagvaarten, binnen Gend, Brugge, en elders gehouden, gezonden hadden; als mede, om dat ik elders geboekt vinde (*v*), dat die van Leuven, zo wel als die van Antwerpen, gedurende de laatstgenoemde oneenigheden, by die van 's Hertogenbosch, sterk aanhielden, om zig met hen te vereenigen, doch dat de Bosschenaars dit beide afsloegen, en verkooren in dit geschil onzydig te blyven.

Einde der gemeld onlusten. Hier voor heb ik verhaald, dat de Keizer Frederik met een leger naar Vlaanderen trok. De voorhoede hier van, begaf zig naar Gend, aan welke stad de Keizer verzogt binnen te mogen komen. Dit hem geweigerd zynde, dreigde hy die met een beleg, het welke mede terstond ondernomen werd: doch hy werd eerlang genoodzaakt op te breken. Die van Gend, hadden zulks aan het beleid van Filip van Kleef, die borg voor het jongst gemaakte verbond, met Maximiliaan gebleven was, te danken; hy spande, om die reden, zyn uiterste vermogen in, om de zaak der Vlamingen voor te staan. Frederik nam dit zo euvel op, dat hy hem daarom in den ryksban deed. Filip van Kleef hier door verbitterd, nam verscheidene plaatsen in Vlaanderen en Brabant gelegen weg, met naame Brussel en Leuven (*w*). Deze onlusten duurden tot in Augustus des
1489. jaars 1489, wanneer te Frankfort aan de Main een verbond gesloten werd, het welk den weg tot eene algemeene vrede in Vlaanderen baande. Maximiliaan bedong daar by de volkomene voog-

dye

(*v*) Molii Annales Civit. Buscod. MSS.
(*w*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 477 & 478.

dyeschap over zynen zoon, en het Graafschap Vlaanderen (x). Engelbert van Nassauw werd door Maximiliaan als bestierder van dat Landschap aangesteld, die de Regeering in de Steden aldaar veranderde. Maximiliaan herstelde ook in het eind dezes jaars, de Munt, welke omtrent twee derde boven de waarde geklommen, veel twist en ongemak veroorzaakt had (y).

V. Boek. Filip III. 1489.

Keizer Frederik de III. stierf in Augustus des jaars 1493, wanneer Maximiliaan hem opvolgde. Deze vond gerade, zig in het volgende jaar, van de Regeering der Nederlanden te ontslaan, en die zynen zoon op te dragen, welke daar op, als Hertog van Brabant, in alle de steden van dat land ingehuldigd werd (z). Het liep tot in het jaar 1496 aan, eer zulks binnen 's Hertogenbosch geschiedde; zo als ik dit op zyn plaats verhalen zal.

Maximiliaan word Keizer, en Filip als Hertog van Brabant gehuldigd.

De blyde Inkomste van Filip, was genoegzaam van denzelven inhoud als die van Filip den Goeden en Karel den Stouten, waar om ik alléén hier ter plaatse, het geen Filip bovendien, den lande van Brabant beloofd hebbe, midsgaders de veranderingen by de laatste gemaakt zal opgeven.

Zyne blyde Inkomste.

„ Hy zoude de renten, door Filip den Goeden, „ Karel den Stouten, Maria van Bourgondien, en „ Maximiliaan, op de Domeinen van Brabant ge- „ vestigd, aflossen: Ook niet gedoogen, dat de In- „ gezetenen over burgerlyke zaaken, in eenige „ Sloten binnen den lande gevangen gehouden „ werden. Zy zouden alleen in de plaatzen daar

„ zy

(x) Idem *pag.* 478–481.
(y) Idem *pag.* 481.
(z) Idem *pag.* 491 & 493.

V. Boek. Filip III. 1494.

„ zy door het regt aangetast werden, opgesloten „ mogen worden. Men zoude hen egter ingevalle zy borg stelden, het gewysde te zullen „ voldoen, moeten slaken; ten ware zy over reeds „ uitgewezen zaaken, die hunne eigen schulden „ raakten, gevangen waren. Ingevalle een der „ Ingezetenen, over eenige misdaaden met den „ dood gestraft werd, die zoude zyne goederen „ niet verbeuren. De Wethouderen der plaatsen, zouden ten verzoeke der Officieren, de „ misdaaden onderzoeken en verklaren, of die „ voor misdaaden te houden waren of niet, het „ geen men schuldig zoude zyn te agtervolgen. „ De Hertog zoude de Vrye Jaarmarkten binnen „ Brussel, Antwerpen, en Bergen op Zoom, niet „ ontrusten, het zy door regts uitvoeringen, brieven van *Marque*, of andere dergelyke zaaken, „ te verlenen, uitgenomen in zaaken van eigen „ schulden, of het stuk der Munte, welkers *Ordonnantie* mede op de Jaarmarkten nagekomen „ en de overtreders van dien gestraft moesten „ worden. Ieder, van wat staat hy zy, mogt „ op de rivier de Senne visschen, gelyk men gewoon was ten tyde van Filip de Goede te doen. „ De opene en beslotene brieven, by den Raad „ van Brabant wegens den Hertog verleend, zouden geschreven worden, in de taal der plaats, „ daar de brieven naar toe gezonden zouden worden. Ingevalle een der Officieren iemand ving, „ die een anders goed ontvreemd, geroofd, of „ gestolen had, en het zelve nog bezat, zoude „ dat goed, door den Officier aan die, van wien „ het genomen was, moeten te rug gegeven worden, voor zo ver die bewyzen konden, dat „ zulks het zyne was, behoudelyk dat de Officier

„ daar

„ daar uit behoorlyk betaald zou worden. Men „ zoude niemand die ter goeden naame en faame „ ftond vangen mogen, zonder dat den Offifier „ eerft volkomen berigt was, waarom hy oordeel- „ de, dat zodanig eene, gevangen moeft worden. „ Men zoude ook niemand mogen pynigen, zon- „ der dat hy daar toe door de Wethouderen ver- „ wezen was, ten ware in bevoorregte zaaken, „ waar van de kenniffe aan den Raad van Bra- „ bant behoorde. Geene der Ingezetenen, zoude „ door de Offifieren in Brabant mogen worden „ aangehouden, bekommerd, belaft, of hunne „ goederen, om eenige fchulden, welke de fte- „ den of dorpen, ter zaake van lyf en los ren- „ ten, of andere fchulden, betalen moeften, door „ iemand anders aangefproken worden; gefchied- „ de dit, zoude zulks van onwaarde gehouden „ worden (*a*)."

V. Boek. Filip III. 1494.

De blyde Inkomfte van Hertogin Maria van Bourgondien werd in het laatfte lid dezer blyde Inkomfte geheel vernietigd, zo als ik hier voor verhaald heb.

Het eerfte dat Filip, na het aanvaarden der Regeering verrigtte, was de Staaten zyner Nederlanden te Mechelen by een te roepen. Hier herftelde hy, by hunnen Raad verfcheiden zaaken, welke, door de binnelandfche beroertens, in verwarring geraakt waren: ook floot hy met den Koning van Engeland een verbond, waar door de koophandel hier te lande, met dat ryk, op

1495. Byeenkomft der Staaten van alle de Nederlanden.

(*a*) Blyde Inkomste van Filip de Schoone *van den* 9. *Sept.* 1494. en Additie tot de Blyde Inkomfte van denzelven *van den* . . *Maart* 1496. in het Brabants Plakaatboek *Deel* I. *bladz.* 179—192.

V. Boek. Filip III. 1495. op een beter en vaster voet raakte: Hy vernieuwde mede het Plakaat, dat Filip de Goede voorheen gemaakt had, waar by de hooge Geestlykheid gelast was, zonder zyne toestemming, hunne waardigheden niet te aanvaarden, en de Geestlyken, in het gemeen, den aankoop van eenige goederen, zonder zyne verlof, verboden was. Hy maakte met den Hertog van Gelder een bestand voor den tyd van zes maanden (b). Het geen men wil dat Maximiliaan zo euvel op nam, dat hy daarom Filip by hem in Duitschland ontbood, by welke gelegenheid, de Keizer hem voorstelde, om zo dra mooglyk, het huwlyk met *Johanna*, dogter van *Ferdinand* Koning van Spanje, die reeds eenigen tyd geleden, voor hem gevraagd was, voorttezetten. De zuster van Filip, was toen mede aan *Jan*, zoon van Ferdinand voornoemd, ten huwlyk beloofd (c).

Bestand voor zes maanden met die van Gelderland. Filip begeeft zig naar Duitschland.

Men meend dat Maximiliaan toen zynen zoon mede eene voorslag deed, om het Hertogdom Gelderland, en het geen de Koning van Frankryk van zyne Staaten ontnomen had, te bemagtigen; zig met de Zwitzers te bevredigen, en Filip tot Roomsch Koning te doen verkiezen (d).

1496. Filip kwam, korten tyd hier na, weder in de Nederlanden en werd eerlang binnen 's Hertogenbosch, als Hertog van Brabant ingehuldigd. De Geestlykheid, en de Burgery ontfingen hem aldaar met veel vreugd. Van stads wegen werd hy

Keert van daar te rug en word in 's Hertogenbosch gehuldigt.

(b) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 493 & 494. PONT. HEUTER. Rer. Belg. *Lib.* V. *pag.* 228.

(c) PONTUS HEUTERUS ibi quo supra.

(d) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 495. PONT. HEUT. Rer. Belg. *Lib.* V. *pag.* 230.

hy met twee vette offen, en twee wagens met wyn geladen, beschonken. Den volgenden dag huldigde men hem voor het Stadhuis volgens gewoonte, en leide den eed, by monde van *Johan van Houthem*, Kanselier van Brabant af (*e*), het welk ik niet vinde dat een der Hertogen of Hertoginnen, voor hem, gedaan hebben. Jo. *Johan Heim*, eerste Burgemeester van 's Hertogenbosch, nam hem die, in den naam der stad, af (*f*). Na dat dit verrigt was, begaf hy zig, met een groot gevolg, naar de Hoofd-Kerk, alwaar door *Gysbert de Bie*, Deken des Kapittels van St. Jan, eene Jood gedoopt, en welke *Filip van St. Johan* genaamd werd (*g*).

V. Boek. Filip III. 1496.

Hier voor heb ik verhaald, dat 'er een huwlyk tusschen Filip en Johanna, dogter des Konings van Spanje, gesloten ware. De Bruid die reeds in Spanje, door eene gezant van Filip, in zynen naam getrouwd was, landde in September dezes jaars, met eene vloot van honderd vyf en dertig schepen in Zeeland. Zy begaf zig verder naar Antwerpen, daar zy met veel vreugde ingehaald werd, en kwam vervolgens te Lier, daar de Aarts-Hertog haar ontmoette, het huwlyk werd, binnen die stad, door den Bisschop van Kameryk, ingezegend. De jong getrouwden vertrokken van daar naar Brussel, alwaar de bruiloft, met ongemeene pragt, gehouden werd (*h*).

Huwlyk van Filip voltrokken.

Mar-

(*e*) Mollii Annales Civit. Busc. MSS.
(*f*) Oudenhoven. Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 87. *Edit.* 1649.
(*g*) Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.
(*h*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 495. Pont. Heut. Rer. Belg. *Lib.* V. *pag.* 230 & 231.

V. Boek. Filip III. 1497. Margreet, zuster van Filip, die, als voorgemeld is, aan Jan, zoon van Ferdinand verloofd was, begaf zig in het jaar 1497, met de vloot, die Johanna herwaard overgebragt had, naar Spanje. Filip verzelde haar tot Middelburg. Haar huwlyk werd, in April dezes jaars, te Burgos voltrokken, doch het was van korten duur, alzo Jan, weinig tyds daar na, aan eene heete koorts overleed. Margreet beviel, naar zynen dood van een onvoldragen manlyke vrugt (i).

Oorsprong van den Gelderschen oorlog. Hier voor op het jaar 1481. heb ik verhaald, dat Maximiliaan en Maria door de Gelderschen tot Hertog en Hertogin ingehuldigd waren. Na het overlyden van Maria, wilde men in Gelderland mede beweren, dat de voogdy over Filip, niet aan Maximiliaan, maar aan de Staaten van dat geweest behoorde. Men liet allengskens, zig neigen, om *Karel van Egmond*, zoon van Adolph van Gelder, die zig toen nog te Gend bevond, op nieuws tot Hertog in te huldigen. Maximiliaan hield Karel altoos in het oog, schoon hy hem, in het jaar 1485, meer in het openbaar deed verschynen, en gelegenheid gaf, om den krygsdienst in Henegouwan en Vlaanderen te leren (k). Hy werd in eenen veldslag omtrent Bethune in Artois, gevangen genomen (l), en na Abbeville in Frankryk gebragt. Door toedoen egter van den Graaf van Meurs, die een gedeelte van het losgeld betaalde, geslaakt, kwam hy, op het onverwagtste, in Roermonde en Venlo, daar hy, met

Karel van Gelder komt in Gelderland

(i) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 495. 496 & 497. PONT. HEUT. Rer. Belg. *Lib.* V. *pag.* 232 & 233.
(k) PONTANUS *Lib* X *pag.* 578.
(l) IDEM *Lib.* X. *pag.* 581.

met de uiterste vreugde ontfangen werd (m). Adolph van Nassauw, Stadhouder van Gelderland voor Maximiliaan, deed zyn uiterste best, om de steden in Gelderland, aan de zyde van het Oostenryksche huis te houden, doch te vergeefsch. Die van Arnhem verklaarden hem, dat zy aan Karel, gelyk voormaals aan zynen vader, trouwe gezworen hadden, en dat den eed, aan Maximiliaan gedaan, alleen uit dwang geschied ware; dat zy diensvolgens van geene waarde hielden (n). Karel verdeedigde zyn regt op Gelderland en Zutphen in eenen brief, dien hy aan Keizer Frederik, vader van Maximiliaan schreef (o). Het is egter ligt te begrypen, dat die geene gewenschte uitwerking had: dus vond hy geraden, om door de wapenen zyn oogmerk te bereiken. Om die reden zond hy het Kaas- en Broodsvolk in Holland eenigen onderstand, maakte zig, in het jaar 1493, meester van het steedje Buuren, en nam het Slot te Beest in.

V. Boek. Filip III. 1497.

Aalbrecht van Saxen, de beroertens in Holland gestild hebbende, viel hier op met zyne krygsbende in Gelderland, daar hy met vuur en zwaard alles afliep, Nieuwstad, en de Voogdye van Roermonde bemagtigde (p). Karel, die geen volks genoeg had, om Aalbrecht het hoofd te bieden, week inmiddels naar Lothringen, en onthield zig eenigen tyd by Hertog René, die zyne zuster Filippa in huwlyk had. Voor het einde van het jaar 1493, hield hy met Maximi-

Inval in Gelderland.

(m) Idem *Lib.* X. *pag.* 590 & 591.
(n) Slichtenhorst *Boek* XI. *bladz.* 301.
(o) Pontanus *Lib.* XI. *pag.* 596.
(p) Slichtenhorst *Boek* XI. *bladz.* 303. 304 *en* 305.

V. Boek. Filip III. 1497. miliaan die zederd tot Keizer verkoren, en met *Blanka Maria*, dogter van *Galeas Maria Sfortia*, Hertog van Milaan, in huwlyk getreden was, een gesprek binnen de stad Graave (*q*). Hier kwam men overeen, het geschil over het Hertogdom Gelderland, aan de uitspraak van vier Keurvorsten des Ryks te stellen. Deze verklaarden, in het volgende jaar, dat Karel, noch zyne voorouders, eenig regt op het Hertogdom van Gelderland gehad hadden, vermids dat, na het overlyden van Hertog Reinoud den IV, aan het Duitsche Ryk vervallen was (*r*). Karel moest derhalven zynen toevlugt tot de wapenen nemen.

De meeste steden in Gelderland houden het met Karel.

De meeste steden hielden het met hem, en dreven de Oostenrykſche benden daar uit. De Keizer trok hier op met een leger in Gelderland, en nam, naar weinige tegenstand, de stad Roermonde in, en belegerde vervolgens Nieuwmegen, het welk hy genoodzaakt was, met agterlating van verscheiden stukken geschut, en veel pakkadie, te verlaten. Nieuwkerk, op de Veluwe, dat door den Hertog van Saxen, van tyd tot tyd zeer sterk gemaakt was, werd in het laatst des jaars 1494, stormenderhand, door Karel van Gelder ingenomen (*s*). In het volgende jaar, werd 'er een bestand, tusschen hem en den Aarts-Hertog Filip, voor eenige maanden getroffen, zo als ik hier voor verhaald heb. Kort na het eindigen van het zelve, nam Karel het Slot Baar in (*t*).

Na

(*q*) Slichtenhorst *Boek* XI. *bladz*. 305.
(*r*) Pontanus *Lib*. XI. *pag* 602.
(*s*) Slichtenhorst XI. *Boek bladz*. 306.
(*t*) Slichtenhorst XI. *Boek bladz*. 307.

Na dat Filip in zyne landen gehuldigd was, bemagtigden de Gelderschen het Steedje Leerdam, 't welk zy egter, korten tyd daar na, aan den Hertog van Saxen, genoodzaakt waren interuimen, welke zig zederd ook van het Slot Batenburg meester maakte (*u*). V. Boek. Filip III. 1497.

Tot dit laatste gaf gelegenheid, dat de Graaf van Buuren in dit jaar, met veel gewapend volk uit 's Hertogenbosch trok, en eenige dorpen in den Thielerwaard afbrandde. De Nieuwmegenaars dit verstaande, trokken hier op uit, en sloegen de Bosschenaars, die genoodzaakt waren te wyken. Van wederzyde bekwam men veele dooden, en veele gevangenen (*v*). Inval in de Thieler Waard.

Karel Hertog van Gelder viel hier op in de Meyerye, verbrandde de stad en vryheid *Osch*, en een gedeelte van het dorp *Geffen*. Aalbrecht van Saxen om hier over wraak te oeffenen, deed op kosten der stad 's Hertogenbosch, eene brug over de Maaze slaan, die aan wederzyde met ankers aan de oevers vast gemaakt was (*w*). Men wil dat die zulk een breedte had, dat 'er tien ruiters, naast elkander, met gemak daar over ryden konden, waar door hy, het Slot Batenburg met weinig moeite innam. Op den een en twintigste December van dit jaar, werd 'er een bestand tusschen de Hertogen van Oostenryk, en Gelder getroffen, het welk met den Kerstdag daar aan volgende ingaan zoude, doch zonder bepalinge voor hoe lang. Het stond wederzydsch vry, dit te Van de Gelderschen in de Meyerye. Bestand.

(*u*) Slichtenhorst XI. *Boek blads*. 308 en 309.
(*v*) Oudenhoven. Beschryving van 's Hertogenbosch, *blads*. 192. *Edit*. 1670.
(*w*) Oudenhoven ibi quo supra.

V. Boek. Filip III. 1498. te breken, mids men zes weeken te vooren, zulks elkander opschreef (*x*). Ik heb dit verhaal wat hooger opgehaald, en den oorsprong van deezen oorlog, zo breedvoerig te boek gesteld, om dat die zo landverdervend voor de Meyerye geweest is, dat zy nog veele jaaren daar om heeft moeten zugten, en dat 'er huiden ten dage, nog kerken en andere gebouwen aldaar gevonden worden, die 'er door geschonden zyn, en welke door de dorpen of eigenaars niet hersteld hebben kunnen werden; Ofschoon 'er nu een bestand getroffen ware, bleef egter het oorlogs vuur onder de uitgedoofde koolen smeulen, om na verloop van eenigen tyd sterker uit te breken, zo als ik in het vervolg melden zal.

De Aarts-Hertogin bevalt van eene dogter. De Aarts-Hertogin, Gemalin van Filip, beviel in dit jaar van eene dogter, die *Eleonora* genaamd (*y*) en, in het jaar 1519, met *Emanuel* Koning van Portugal, en na deszelf overlyden, met *François den I.* Koning van Frankryk in huwlyk trad (*z*).

Nieuwe oorlog met Gelderland. Maximiliaan, die besloten had Gelderland aan zig te onderwerpen, wist de Hertogen van Gulik, en Kleef te bewegen, hem hier in behulpzaam te zyn (*a*). Ten dien einde kwam hy zelf uit Duitschland herwaards. Te Aken vond hy een groot heir, daar mede hy in het Overkwartier van Gelderland viel, en Nieuwstad, Stralen, en Erkelens bemagtigde (*b*). De Gelderschen, die eenen bloe-

(*x*) Slichtenhorst XI. *Boek bladz.* 309.
(*y*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 498.
(*z*) Hubner Geslagtrekenkundige Tafel 126.
(*a*) Slichtenhorst XI. *Boek bladz.* 311.
(*b*) Slichtenhorst XI. *Boek bladz.* 311 *en* 312.

bloedigen oorlog te gemoed zagen, begonnen eenigzins naar eene vrede met Filip te neigen, doch wanneer hun door den Koning van Frankryk, eenigen onderstand gezonden werd, beurden zy zig weder op, en maakten het den bondgenooten van Filip zo bang, dat zy zig, in het jaar 1499, door bemiddeling van Frankryk, te Aken met hen verzoenden (c). De Aarts-Hertog werd hier door bewogen, om insgelyk een bestand met den Hertog van Gelder te sluiten, het welk, gelyk het voorgaande, tot weder op zeggen duuren zoude (d). V. Boek. Filip III. 1499. Bestand.

De vier Kwartieren van Gelderland, verbonden zig omtrent deezen tyd, om hunne onderlinge vryheid te beschermen, en zig geheel aan de zyde van Hertog Karel te houden (e). Verbond der Gelderfche Kwartieren.

Veel vreugde, en die genoegzaam algemeen was, veroorzaakte hier te lande de bevalling der Aarts-Hertogin van Oostenryk, die op den vyf en twintigste February des jaars 1500, eenen zoon baarde die *Karel* genaamd werd (f). Deeze heeft naderhand de Keizerlyke en Spaansche Kroonen gedragen, en de zeventien Nederlandsche gewesten byeen gebragt. Hy is doorgaans bekend onden den naam van *Keizer Karel den Vyfden*. Ik zal in het vervolg, dikwerf gelegenheid hebben, om van hem te spreken. 1500. Geboorte van Karel van Oostenryk.

In dit zelve jaar begaf zig Filip naar Luxemburg, alwaar hy, als Hertog, ingehuldigd werd: al- Filip als Hertog van Luxemburg gehuldigd.

(c) PONTANUS *Lib.* XI. *pag.* 613 & 614. SLICHTENHORST XI. *Boek bladz.* 312 *en* 313.
(d) Chartr. de Brabant by MIRIS *Deel* I. *bladz.* 317.
(e) PONTANUS *Lib.* XI. *pag.* 616.
(f) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 503.

V. Boek. Filip III. 1501.

aldaar ſtelde hy den Markgraaf van Baden, tot zynen Stadhouder over dat Hertogdom aan (*g*).

Filip beгeeft zig naar Spanje.

Filip had voor eene reize naar Spanje te doen, om aldaar, uit hoofde zyner Gemalin, als Prins en Prinſes van Kaſtilien, bezit van dat Ryk, en van Arragon te nemen (*h*). De zaken waren in Spanje, zederd zyn huwlyk, merklyk ten voordeele van Filip veranderd; want als hy trouwde, was de broeder der Aarts-Hertogin nog in leven, die met Margreet zuſter van Filip, getrouwd was geweeſt, doch welke, in het jaar 1497, zo als ik hier voor verhaald heb, zonder kinderen natelaaten, overleed. De Aarts-Hertogin had ook toen nog eene andere zuſter, Iſabella genaamd, die met Emanuel, Koning van Portugal, in huwlyk getreden, en hem eene zoon *Michael* genaamd, gebaard had. Deze alle zouden nader tot de Spaanſche Kroon geweeſt zyn, doch zy waren, de een naar den anderen overleden (*i*). De Gemalin van Filip had dus alleen regt, op de erfnis der Spaanſche Staaten. Filip verkoor zyne reis te land door Frankryk te doen. Voor zyn vertrek ſloot hy nog een huwlyk, tuſſchen zyn zuſter Margreet, weduw van Jan Erfprins van Spanje, en Filibert Hertog van Savoye (*k*). Ik vinde dat de Staaten van Brabant aan Margreet, eene huwlyksgave van zeſtig duizend Rynsguldens deeden (*l*). Voor zyn vertrek ſtelde hy Engelbert van Naſſauw, tot alge-

(*g*) IDEM *Lib.* II. *pag.* 504.
(*h*) IDEM *pag.* 506.
(*i*) HUBNER Geſlagtrekenkundige Tafel 126.
(*k*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 505 & 506.
(*l*) REKENING der ſtad 's Hertogenboſch van *St. Remys* 1510 *tot* 1511.

gemeenen Stadhouder der Nederlanden aan. Hy voegde hem *Jan van Hoorn*, Bisschop van Luik, en *Kornelis van Zevenbergen*, Heer van Berselen, toe, zonder welker voorkennis Engelbert niets ondernemen mogt. Ook belastte hy, dat zyne kinderen te Mechelen opgevoed zouden worden, en droeg 'er de zorg van op aan Margreet van Jork, weduw van Karel den Stouten, den Kanselier van Bourgondien, en den Heere van Ravestein. Hier na vertrok hy met zyne Gemalin, nevens eene aanzienlyken hofstoet, en eenigen tyd aan het Fransche Hof, daar hem alle eere aangedaan werden, doorgebragt hebbende, kwam hy in het begin des jaars 1502 in Spanje. Hy was genoodzaakt zig een wyl in een dorp, niet ver van Toledo gelegen, op te houden, om dat hy aldaar van de Mazelen aangetast werd. Op den twintigsten Juny van dat jaar ontfing hy de hulde der Staaten van Kastilien (*m*).

V. Boek. Filip III. 1501. 1502.

Filip, die by na het geheele jaar in Spanje doorgebragt had, keerde weder in het begin des jaars 1503, door Frankryk, naar de Nederlanden te rug. Onder weg hield hy zig lang in Frankryk en Duitschland op; zo dat hy eerst op den negenden November te Mechelen aankwam (*n*).

1503. Hy komt in de Nederlanden te rug.

De Hertogin weduw van Bourgondien, aan welke hy, voornaamlyk, de zorg over zyne kinderen toebetrouwd had, stierf kort na zyne aankomst binnen Mechelen (*o*). In tegendeel beviel zyne Gemalin, welke hy in Spanje hoog zwanger ge-

Dood der weduw van Karel den Stouten.

(*m*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 506 & 507. PONT. HEUTER. Rerum Belg. *Lib.* IV. *pag.* 258—260.
(*n*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 508 & 509.
(*o*) IDEM *pag.* 509.

V. Boek. Filip III. 1503. gelaten had, van eenen zoon die *Ferdinand* genaamd werd (*p*).

Het Hoog Geregtshof te Mechelen hersteld. Hier voor, op het jaar 1473, heb ik verhaald, dat Karel de Stoute, den Raad, dien zyn vader in het jaar 1455 ingesteld had, vernietigde, of immers merklyk veranderde. Vermids dit Geregtshof gestadig den Vorst navolgen moest, sprooten daar uit veele ongemakken. Filip splitste dezen Raad, den twee en twintigste January van dit jaar, in twee deelen, waar van het een te Mechelen bleef, en het ander den Vorst volgde, waar uit naderhand de geheime Raad gesprooten is (*q*).

1504. Nieuwe oorlog met Gelderland. De oorlog met Gelderland begon in het jaar 1504 wederom. Men wil, dat Filip, by gelegenheid zyner te rug reize uit Spanje herwaards, te Inspruk met zynen vader sprekende, deeze hem te kennen gegeven had, dat hy ernstig begeerde, dat hy Karel van Egmond, (dus noemde hy den Hertog van Gelderland) beoorlogen zoude, en dat deeze hem zulks beloofd had. Wat 'er van van zy, Filip besloot 'er toe, en begon, om de Gelderschen te benaauwen, hun allen handel in Holland te verbieden. Te Amsterdam, onder anderen, werd afgekondigd, dat niemand van 's Lands inwoners, die onder Filip stonden, eenigen handel met de Gelderschen zoude hebben te dryven (*r*). Filip had eene heirvaart doen uitschryven, en verzamelde binnen 's Hertogenbosch, de eenige vaste stad, die digt aan de Geldersche grenzen

(*p*) Idem *pag.* 508.
(*q*) Auctor addit. *ad* Miræi opera Diplom. *Tom.* I. *pag.* 1045.
(*r*) Slichtenhorst XI. *Boek blads.* 318.

zen gelegen was, een leger, het welk, onder het beleid van Kornelis Hertog van Zevenbergen, Frederik Heer van Yſſelſtein, en anderen, in Gelderland trok, daar het alles, met vuur en zwaard, verwoeſtte; Filip hield zig inmiddels binnen 's Hertogenboſch op (*s*). Voor en al eer deeze uittogt geſchiedde, werd hier ter ſtede, de oorlogs verklaring tegen Karel, en den lande van Gelder, van de puye voor het Stadhuis, met trompetten geſchal, afgekondigd. Het Slot te Hemert by Heusden werd ingenomen, gelyk ook dat van Middelaar, en de Gelderſchen brandden, in de Maand October dezes jaars, het dorp *Lith*, aan de Maaze, in de Meyerye gelegen, af. De Burgery van 's Hertogenboſch, die binnen *Keſſel* en *Maren* lag, trok om de winterkwartieren te houden, weder naar huis, wanneer Karel van Gelder, die twee dorpen deed brandſchatten. De Heer van Yſſelſtein brandde de dorpen Appeltern, Alphen, en Maasbommel met de Kerk aldaar, af, en nam de Schans te Oyen in; doch hy was genoodzaakt het beleg voor het Kaſteel van Hedel, in den Bommelerwaard gelegen, op te breken. De Gelderſchen, uit Roermonde getogen, vielen in de Meyerye, en verbrandden het dorp Budel. Kort hier na maakten dezelve, met ſchepen over de Maaze getrokken, eenen aanſlag, om in het land van Heusden te roven en plunderen. De Heer van Yſſelſtein bevond zig toen in die ſtad, welke met het trekken der klokken door het geheele land, een menigte volks by een vergaderde, waar mede hy de Gelderſchen tegen trok,

V. Boek. Filip III. 1504.

Oorlogs verklaring en krygsverrigtingen.

(*s*) Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.

V. Boek. F ip III. 1504. trok, van welken hy 'er veelen doodfloeg, en een menigte gevangen nam; ook verdronken 'er veelen: eenige vlugtten naar het huis te Poederoyen, daar zy het ter naauwer nood ontkwamen, vermids zy de fchepen en ponten, waar mede zy de Maas overvaren moeften, niet fchielyk genoeg konden los maaken (u*). Filip hield zig, gedurende den winter, in 's Hertogenbofch op. Maximiliaan kwam met de Keizerin, mede derwaards, zy wierden op de markt, in het huis van zekeren koopman Lodewyk Beys genaamd, gehuisveft. Ter gelegenheid van het aanwezen des Keizers binnen deeze ftad, vervoegden zig veele Grooten, waar onder den Bisfchop van Luik, en de Hertogen van Gulik en Kleef, derwaards, en om hen te vermaaken werden 'er fteekfpelen, wedloopen van paarden, en anderen vermaaken aangerigt, zo dat de ftraaten van het gefchal der trompetten weergalmden: ook verluftigde men zig met kaatfen en dansferyen (u).

1505. Dood van Ifabella fchoonmoeder van Filip. De oorlog met Gelderland werd, in het jaar 1505. weder met veel hevigheid aangevangen, zo als ik hier na verhalen zal. Inmiddels kwam de tyding in deze landen, dat Ifabella fchoonmoeder van Filip, in Spanjen overleden ware, waarom hy naar dat Koningryk tragtte te vertrekken: om de reiskoften daar toe te vinden, was hy genoodzaakt eene Bede aan zyne landen te doen. Ik vind dat de Staaten van Brabant, hem voor zyne reis, tweemaal honderd en tien duizend rynsguldens, in drie jaaren te betalen, toeftonden. Het aan-

(u*) OUDENHOVEN, Befchryving van 's Bofch *bladz.* 192 *en* 193.

(u) MOLLII Annales Civit. Buscod. MS.

aandeel der ſtad 's Hertogenboſch in deeze Bede, liep op zes duizend zeven honderd drie en zeventig rynsguldens, en zeventien ſtuivers (*v*). Dan vermids 'er geen geld zo ſchielyk te krygen was, ſtonden de Staaten aan Filip toe, eenigen van zyne Domeinen te verpanden. In het kwartier van 's Hertogenboſch werden in dit jaar, de hooge en laage Heerlykheden, nevens de jagten, en andere Domeinen van den Hertog, in de dorpen *Berlicum*, *Schyndel*, *Nieuwland*, *Vlierden*, *Bakel*, *Vugt*, *Cromvoirt* en *Rosmalen*, beleend (*w*). De pandpenningen deezer dorpen, zyn naderhand alle te rug gegeven, en dus wederom aan de Domeinen gehegt. In latere tyden zyn 'er eenige van die, erflyk verkogt. De ſtad 's Hertogenboſch loſte, weinige jaaren na deezen tyd, het dorp Rosmalen, voor elf honderd zeſtien rynsguldens zeſtien ſtuivers, en zes deniers; midsgaders Vugt en Cromvoirt, voor dertien honderd zes en zeſtig gelyke guldens, en dertien ſtuivers. Zy kortte die penningen, in het jaar 1511, aan 's Hertogen Bede (*x*).

V. Boek. Filip III. 1505.

In het laatſt der maand April deezes jaars, trok Filip over de Maaze in Gelderland, en belegerde de ſtad Bommel, welke hy geweldig deed beſchieten. Of dit beleg hem te lang in zyn voornemen opgehouden hebbe, of dat hy geene kans zag de ſtad te bemagtigen, weet ik niet: zeker is het, dat hy die belegering, in eene omſingeling veranderde,

Filip valt in Gelderland.

(*v*) Rekening der ſtad 's Hertogenboſch van *St. Remys* 1510. *tot* 1511.

(*w*) Oudenhoven, Beſchryving der Meyerye van 's Hertogenboſch *bladz.* 87. *Edit.* 1670.

(*x*) Stads Rekening voorz.

V. Boek. Filip III. 1505. de, en twee blokhuizen voor de ſtad ſtelde, zo dat 'er niemand in, of uit konde komen. Hy trok met zyn leger weder naar 's Hertogenboſch, daar hy, op den negentienden May aankwam. Den laatſten dier maand, trok hy met het zelve naar de ſtad Graave, werwaards Maximiliaan zig mede begaf. Van hier toog het leger over de Maaze, naar Neer-Aſſelt, daar het zelve in het open veld vernagtte. Vervolgens begaf het zig naar den Eltenberg, alwaar het over den Ryn geſcheept werd. Het kwam voorts op den drie en twintigſten Juny voor de ſtad Aarnhem, die zo ſterk beſchoten werd, dat zy zig op den zesden July overgaf (*y*). Onder anderen bedong men dat Filip daar binnen, gewapend, zelf door den walbreuk indien hy zulks goed vond, komen mogte. De burgery moeſt, op zulke voorwaarden, als Filip hun voorſchryven zoude, vergiffenis van hunnen opſtand verzoeken. Zy zouden hem op nieuw hulde zweren, en beloven zig als getrouwe onderdaanen te gedragen. Op dezelve voorwaarden onderwierpen zig de ſteden Hattem, Harderwyk, Elburg, Tiel, Bommel, Doesburg, Lochem, en Grol (*z*). By de overgaave van het Slot te Hattem, werd de bevelhebber van het zelve, *Reinier*, baſtaard van Gelder, nevens den Graaf van Suffolk, die aldaar in hegtenis gehouden was, gevangen genomen. Filip deed die beiden naar Namen voeren, daar hy ze bewaren liet (*a*).

Ka-

(*y*) Oudenhoven, Beſchryving van 's Hertogenboſch *bladz.* 193. *Edit.* 1670.
(*z*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 510.
(*a*) Oudenhoven ibi quo ſupra.

Karel van Gelder wiens ſtaat wanhoopig was, zogt Filip nu om vrede aan: en begaf zig, ten dien einde, naar het leger by Rosendaal, daar Filip zig bevond. Hy verwierf ſmekende, van hem een beſtand voor den tyd van twee jaaren, beſtaande hier in; „ Filip zoude zyn leger uit „ Gelderland trekken, en tot goedmaking der „ oorlogs koſten, Arnhem, Thiel, Hattem, Har- „ derwyk, Elburg en Bommel bekomen. Het „ geſchil over Gelderland, zoude door goede „ mannen afgedaan worden. Een ieder zoude „ inmiddels behouden, het geen hy bezat. Her- „ tog Karel zoude Filip, tegen alle zyne vyanden „ byſtaan. De Staaten van Gelderland, zouden „ dien voor Hertog erkennen, en hulde doen, „ welken door de voorzeide goede mannen het „ Hertogdom toegewezen ware. De Keizer zou- „ de deeze voorwaarden, ondertekenen. De Her- „ togen van Kleef, Gulik, de Graaf van Meurs, „ de Biſſchoppen van Utrecht en Luik, en *Rob-* „ *bert van der Mark* zouden, indien zy dit goed- „ vonden, in dezelven begrepen zyn. De Schou- „ ten binnen de ſteden, zouden hunne ampten „ blyven behouden. Die gevlugt waren mogten „ te rug keren. De wederzydſche onderdaanen „ mogten hunnen koophandel, onverhinderd ver- „ rigten, en Karel van Gelder, Filip naar Spanje „ vergezellen, en tot goedmaking der koſten „ drie duizend goudguldens van denzelven be- „ komen (*b*)."

V. Boek. Filip III. 1505.

Inhoud van dezelve.

Hier op verliet Filip Gelderland, waar over hy *Hendrik van Naſſauw* Heer van Breda, tot Stad-

Karel ſteld Filip te leur.

(*b*) PONTANUS *Lib.* XI. *pag.* 631.

V. Boek. Filip III. 1505. Stadhouder aanſtelde, en keerde, weinig tyds hier na, met Karel van Gelder, dien hy het beloofde geld te Antwerpen telde, naar Brabant te rug. Karel verliet hem, en ſpoedde zig vermomd, naar Gelderland. Filip, hoewel bedugt dat Karel in zyn afwezen, hem nieuwe moeite in Gelderland brouwen zoude, vond egter geenzins geraden, zyne reis naar Spanjen uit te ſtellen, doch hy ondernam die, na dat zyne Gemalin van eene dogter, *Maria* genaamd, verloſt
1506. was (c).

Filip vertrekt naar Spanje. Filip vertrok, in den beginne des jaars 1506, met zyne Gemalin, en veele Nederlandſche Heeren verzeld, naar Spanje. Zyn reis was ongelukkig, een geweldige ſtorm noodzaakte hem in Engeland binnen te lopen. Hier hield hy zig zo lang op, dat hy, op den vyf en twintigſten April, eerſt in Spanje aankwam (d). Daar hy, als Koning van Kaſtilien en Arragon, ingehuldigd werd. Deeze vreugde was van korten duur, want
Zyn dood. Filip overleed, op den vyf en twintigſten September van dit jaar, en zyn lighaam werd by de Kartuizers binnen de ſtad Burgos, en zyn hart te Brugge, by zyne moeder, begraven (e).

Geſtalte en aard. Filip droeg, naar zyne fraaye gedaante, den bynaam van *Schoonen*. Zyne geſtalte geleek veel naar die zynes vaders Maximiliaan. Hy had, even als die, eene arends neus; doch graauwe oogen, eene gapenden mond, en lange kin, naar zyne moeder (f), het geen men wil dat aan het huis van

(c) Pontanus *Lib.* XI. *pag.* 631 & 632.
(d) Harræus *Tom.* II. *pag.* 514 & 515.
(e) Idem *pag.* 518.
(f) Van Meteren Nederlandſche Hiſtorien I. *Boek* *Fol.* 11.

V. Boek. Filip III. 1506.

van Valois eigen ware (g). Hy was vollyvig, beleefd, gemeenzaam, goed van aard; doch oplopend. Zyne ſchoone gedaante maakte hem by alle vrouwen bemind, daar zyne Gemalin zeer minnydig over was: waar by kwam, dat de menigte zyner byzitten haar zo ter herte ging, dat haar verſtand hierdoor gekrenkt werd. Hy bemoeide zig met geene zaaken der Regeering, maar liet dit op zyne Staatsdienaars afloopen (h). Ik heb ook geene Vorſtlyke hoedanigheden van hem aangetekend gevonden.

KAREL II. Karel volgd Filip op. Oorlog met Gelderland.

KAREL, oudſte zoon van Filip, die noch geene zeven jaaren bereikte, volgde hem in het bewind zyner Staaten op. Eer men hier te lande orde op de Regeering konde ſtellen, viel Karel Hertog van Gelder, in de Meyerye. Op den tweeden October, plunderde hy de dorpen *Heeze*, *Leende*, en *Zomeren* geheel uit, en den zevenden daar aan volgende, kwam hy te *Lommel*, dat hy gedeeltlyk brandſchatte. Voorts leide hy de dorpen Rethy, en Deſſchel, midsgaders alle de Schaapskooyen van Poſtel, in koolen, en brandſchatte het vlek Turnhout, voor negen duizend Rynsguldens, gelyk ook de Meyeryſche dorpen *Eerſſel* en *Bergyk*, keerende met veel buit, naar Roermonde te rug. Rudolph Vorſt van Anholt, werd tot Veldoverſte tegen hem geſteld, deeze trok in het volgende jaar, met twee honderd burgers uit 's Hertogenboſch, naar het land van Valkenburg, daar Hertog Karel met branden bezig was; deeze zulks vernemende, trok naar Roer-

(g) HARRÆUS *Fol.* 581.
(h) VAN METEREN *Fol.* 11. DE LA MARCHE *Livre* II. *Chap.* XVI. *page* 653.

V. Boek. Karel II. 1507.

Roermonde te rug. Die van 's Hertogenbosch waren reeds tot Eindhoven genadert, toen zy dit verstonden, waarom zy zig wederom naar huis begaven (*i*).

Maximiliaan tot Voogd over de kinderen van Filip aangesteld.

De Staaten van de Nederlanden, deeden eene bezending aan Keizer Maximiliaan, en verzogten hem, de landen van zynen kleinzoon Karel, te beschermen. Hy beloofde, spoedig in de Nederlanden te zullen komen, en stelde inmiddels Margreet, weduw des Hertogs van Savoyen, zyne dogter, tot Landvoogdesse aldaar aan. Het bestier over den Jongen Karel, gaf hy aan *Adriaan Florisse* van Utrecht, die naderhand, onder den naam van ADRIANUS den zesden, Paus geworden is (*k*). Deze bezending kwam den landen duur te staan: want ik vinde, dat Brabant alléén daar toe, eene Bede van vier duizend Filips guldens inwilligde (*l*).

Vrugtelooze belegering van het Slot Poederoyen.

De Hollanders ondernamen in dit jaar het beleg, van het sterke Slot Poederoyen, aan de noordzyde der Maaz in den Bommelerwaard gelegen, onder hunnen Veldoverste Jo. *Jan van Egmont*. Het Slot werd door Jo. *Hendrik van Ensse*, genaamd *Zuidewind* of *Sneeuwind*, bewaard, die door de bezetting hun veel nadeel met plunderen, en branden toebragt. Zy bleven daar voor, tot in de maand September, wanneer Karel van Gelder, met zyn leger derwaards aanrukte; en noodzaakte den Heere van Egmont, het beleg op te breken.

(*i*) OUDENHOVEN, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 194. *Edit.* 1670.
(*k*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 520.
(*l*) REKENING der stad 's Hertogenbosch van *St. Remys* 1507 *tot* 1508.

ken. De tyding hier van in 's Hertogenbosch gekomen zynde, trok de Burgery, des nagts, de Orten-poort uit, en nam eenige Gelderſche ſchepen, die te Varik lagen weg; de anderen werden door de Gelderſchen zelf verbrand (*m*). By zommigen vind ik aangetekend, dat de Hollanders zig in deeze belegering zeer lafhartig gedragen hebben, en dat de Heer van Egmont, zyn uiterſte beſt deed, om hun het vlugten te beletten, doch dat hy niets verwerven konde (*n*). V. Boek. Karel II. 1507.

Terwyl het gemelte Slot door de Hollanders belegerd werd, trok de Vorſt van Anholt, met eenige ruiters, en een groot getal burgers van 's Hertogenbosch, naar den kant van Nieuwmegen, daar hy veel ſchade met roven en branden deed. Van daar trok hy naar Wagtendonk, daar hy twee Blokhuizen van Karel van Gelder innam, en ſlegtte, als mede verſcheidene ſterktens daar omtrent gelegen, voorts nam hy Hernen, en Doddendaal in, en brandde het Slot Ooy, omtrent Nieuwmegen, af (*o*). Brabantſche krygsbedryven.

In de maand September dezes jaars, had Karel Hertog van Gelder eenige hulpbenden van den Koning van Frankryk bekomen, die zig by de Gelderſchen omtrent Roermonde, voegden. Deze trokken gezamentlyk in Brabant, doch ſtieten voor de ſtad Dieſt, die door den Graaf van Nas- Karel van Gelder bekomt Franſche hulpbenden.

(*m*) Oudenhoven, Beſchryving van 's Hertogenboſch *bladz.* 194 *en* 195. *Ed.* 1670.
(*n*) Mollii Annales Civit. Buscod. MSſ. Guil. Hermanni Bell. Gelr. *pag.* 333. in *Tom.* I. Analect. Vet. Ævi Matthei.
(*o*) Oudenhoven, Beſchryving van 's Hertogenboſch *bladz.* 195. *Edit.* 1670.

V. Boek. Karel II. 1507. Nassauw verdedigd werd, het hoofd. De stad Thienen werd door hun, stormenderhand ingenomen, egter trokken zy den volgenden dag, daar wederom uit, en namen veele der ingezetenen mede, waar na zy zig verdeelden; keerende de Fransche hulpbenden naar huis, en Karel van Gelder, met veel buit beladen, naar Roermonde. Tot besluit van deezen velttogt nam de Vorst van Anholt het Slot Rosande, stormenderhand, in (*p*).

1508. Poederoyen door de Oostenrykers gewonnen. Het beleg van Poederoyen, dat in het jaar 1507 opgebroken was, werd in het volgende hervat, en wel, zo ik vinde, op ernstig verzoek, en koste der stad 's Hertogenbosch. De dappere Zuidewind was 'er nog bevelhebber over. De Vorst van Anholt bragt, in het voorjaar, een leger hier ter stede by een, en voerde met zig twaalf stukken grof geschut, de *twaalf Apostelen* genaamd, behalven de zogenaamde tuimelaars, (waar van hier onder nader) (*q*). Hy legerde zig op den Maasdyk, waar door Zuidewind verkloekt werd, vertrouwende, dat om de naauwte van den dyk, het Kasteel, aan dien kant, het minst met vestingwerken voorzien zynde, niet zoude aangetast werden (*r*). Om het ontzet des Kasteels te beletten, zonden die van 's Hertogenbosch vier honderd Burgers, op den Ham te Lith, waar by zig alle weerbaare mannen, uit de Kwartieren van Oosterwyk, en Maasland in de Meye-

(*p*) OUDENHOVEN ibi ubi supra.
(*q*) PONTANUS *Lib.* XI. *pag.* 636 & 637.
(*r*) GUILIELMI HERMANNI Bellum Gelr. *pag.* 334. *apud* MATTH. Tom. I. Analect. Vet. aevi.

Meyerye, als mede nog vier honderd, uit het land van Breda voegden. Het Kasteel van Oyen, gelegen aan de Maaz, werd ook door die van 's Hertogenbosch, ten zelven einde, bezet (*s*). OUDENHOVEN wil, dat men gedurende dit beleg, voor het allereerst, zeker zoort van geschut, *Tuimelaars* genaamd, gebruikt heeft. Indien het waar zy, dat dit geschut, anders een *Blide* of *Bleyde* genaamd werd, gelyk MATTHEUS (*t*) en anderen aantekenen, waar mede, zonder buskruit, zwaare steenen in de hoogte geworpen werden; is het gevoelen van OUDENHOVEN niet waarschynlyk; om reden, dat de Bleyden reeds in het jaar 1387, by het beleg van Montfoort, door den Bisschop van Utrecht, gebruikt zyn (*u*). Wat 'er van zy, de zwaare steenen, of kogels, die men uit die Tuimelaars, op het Kasteel deed vallen, smeeten eene zwaaren muur, en eenen balk neder: waar door de dappere Zuidewind het leven verloor. Alles werd hier op vaardig gemaakt, om storm te loopen, en de yzere hoeden waren reeds uit 's Hertogenbosch, in het leger gebragt: doch de Gelderschen gaven het slot over, onder voorwaarde, dat zy met hunne klederen, en pakkadien daar uit mogten trekken, maar dat twaalf overlopers, die zig daar in bevonden, aan den lyve gestraft zouden worden, gelyk geschiedde. Het Slot

V. Boek. Karel II. 1508.

(*s*) OUDENHOVEN, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 195 *en* 196. *Edit.* 1670.

(*t*) MATHEUS in notis ad Chron. auctius JOH. DE BEKA *pag.* 283. in *Tom.* III. Analet. Vet. ævi. LUDOV. SMITS Schatkamer, op het woord Oorlogstuigh. *bladz.* 256.

(*u*) Chron. auct. JOH. DE BEKA *pag.* 283. in *Tom.* III. Anal. Vet. ævi.

V. Boek. Karel II. 1508.

Slot werd hier na ondermynd, omvergeworpen, en de graften gevuld. Die van 's Hertogenbosch deeden, tot dat zulks verrigt was, aldaar twee honderd van hunne Burgers blyven (*v*).

Maximiliaan in 's Hertogenbosch als Voogd gehuldigd.

Op den zes en twintigsten July deezes jaars, kwam Keizer Maximiliaan binnen 's Hertogenbosch, alwaar hy twee dagen daar na als Voogd, over de kinderen zynes zoons Filips ingehuldigd werd. De Regeering beschonk hem, met twaalf vaten wyn, en vyftig mudden haver. De Keizer vergunde de stad, dat zy boven haar wapen, eenen dubbelden Arend mogt stellen (*w*), dien zy ten huidigen dage nog voerd.

Kamerykfche vrede.

In den herfst deezes jaars, was 'er een bestand voor veertig dagen, met den Hertog van Gelder gesloten, deeze tyd werd geschikt om te Kameryk, over een vergelyk met den Koning van Frankryk, en den Hertog van Gelder te handelen, en hoewel men daar ter plaatse, over een verbond tegen den Staat van Venetien bezig ware, werd egter tusschen Karel van Oostenryk, en den Hertog van Gelder, de vrede onder deeze voorwaarden hersteld. „ De Hertog van Gelder zoude „ de stad Weesp, en het Slot te Muiden over- „ leveren. Het huis van Oostenryk zoude be- „ houden al dat geene, het welk het zelve toen „ in Gelderland bezat: En de Koning van Frank- „ ryk, zoude de Hertog van Gelder geen hulp „ meer verlenen (*x*)." Karel ruimde, in het vol-

(*v*) Oudenhoven, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz*. 196. *Edit*. 1670.

(*w*) Oudenhoven ibi quo supra. Mollii Annales Civit. Bucod. MSS.

(*x*) Slichtenhorst XI. *Boek bladz*. 326.

volgende jaar, de ſtad Weesp, en het Slot te Muiden, aan de Ooſtenrykers in (*y*). V. Boek. Karel II. 1509.

In het jaar 1509 vergaderden de Staaten van Brabant binnen 's Hertogenboſch, om over den eiſch van vyf en tagtig duizend Rynsguldens, die wegens den Hertog gevraagd werden, te raadplegen. De Staaten ſtonden hem zeventig duizend Rynsguldens toe; uitgenomen de ſtad 's Hertogenboſch, die, vermids de groote koſten, welke zy ter zaake des belegs, van het Slot Poederoyen, in het voorige jaar had moeten ondergaan, hier in niets geven wilde (*z*), waar door dien eiſch op niet uit liep (*a*). Dagvaard der Staaten binnen 's Hertogenboſch.

De Kamerykſche vrede, was pas gemaakt, of Karel van Gelder gaf voor, dat de Ooſtenrykſche in den Bommelerwaard, ſchattingen gevórderd hadden. Hy verbrak derhalven die vrede, en deed verſcheide kooplieden, waar onder veele uit 's Hertogenboſch zig bevonden, die van Frankfort naar huis gingen, aanhouden, en gevangen zetten (*b*). Hier bleef het niet by, hy liep de grenſen van Brabant af, waarop de Landvoogdes, het krygsvolk deed optrekken: en het beleg voor Venlo ſloeg. Na dat die ſtad, drie reizen hevig te vergeefſch beſtormd ware, werd het beleg opgebroken. De Hertog van Gelder, mede zyn krygsvolk by een getrokken hebbende, nam Hattem, Harderwyk, Tiel, en Bommel in (*c*). Karel van Gelder breekt de vrede.

De

(*y*) Idem *bladz.* 327.
(*z*) Oudenhoven, Beſchryving van 's Hertogenboſch *bladz.* 173. *Edit.* 1670.
(*a*) Molli Annales Civit. Buſcod. MSſ.
(*b*) Oudenhoven *bladz.* 196. *Edit.* 1670.
(*c*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 526.

V. Boek. Karel II. 1511.

De Landvoogdes Margreet kwam, in het jaar 1511, binnen 's Hertogenbosch, nemende haaren intrek in het huis van Jo. *Johan Bacx*, Ridder over de Kapelle van St. Joris. Zy gaf aan de Burgery verlof, om het Slot Oyen aan de Maaz te slegten, om welk te verrigten, twee honderd Burgers, met metselaars en timmerlieden, derwaards, trokken, en bragten van daar, binnen 's Hertogenbosch, zes en twintig wagens met yzerwerk beladen (*d*). Het slopen van dat Kasteel kostte de stad, duizend agt en zestig Rynsguldens, en drie stuivers (*e*).

Het Slot te Oyen versleld.

Middelen tot voortzetting van den oorlog binnen 's Hertogenbosch.

In 's Hertogenbosch vond men in dit jaar goed, om den oorlog voort te zetten, dat ieder aankomende Burgemeester of Schepen, aan de stad eene dubbelde haakbussche; ieder, die in een der gildens aangenomen werd, eene enkelde haakbussche, en die Poorter werd, negen schellingen, tot het inkopen van buskruit zouden moeten geven (*f*). Na het opbreken des belegs van Venlo, vertrok de Landvoogdes, op den agttienden November van dit jaar naar Breda, met drie honderd burgers verzeld (*g*). De Gelderschen verrasten mede in deezen jaare, het steedje Woudrichem, en namen den Heer *van Hoorn*, Heer van Altena, die zig daar binnen bevond, gevangen (*h*).

Na

(*d*) Oudenhoven *bladz.* 196 *en* 197. Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.

(*e*) Stads Rekening *van St. Remys* 1510 *tot* 1511.

(*f*) Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.

(*g*) Oudenhoven. Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 197 *en* 198. *Edit.* 1670.

(*h*) Idem *bladz.* 198.

Na het opbreken van 't beleg voor Venlo, moesten de ingezetenen van 's Hertogenbosch hunne stad, en de Meyerye bewaren, zo als zy best konden. Leuven en Brussel weigerden hen eenige hulp te geven. Antwerpen nogtans deed hun eenigen bystand: deeze was egter te gering, om de Meyerye voor het stropen der Gelderschen te bevryden; want dezelve deeden, uit Roermonde en Venlo, daar in veel schade. Zy brandden het dorp *Brakel* af, en een gedeelte van *Deurne*. *Asten*, *Geffen* en *Nieuwland* werden mede in koolen gelegd (*i*).

V. Boek. Karel II. 1512.

De Geldersche vallen in de Meyerye.

In de Langstraat lagen omtrent duizend of twaalf honderd Soldaaten, doch die, om dat men hun niet betaalde, niet optrekken wilden. De Burgery van 's Hertogenbosch riep derhalven by klokslag, de Opgezetenen der Meyerye, die het naaste aan de stad waren, by een. Twee duizend mannen trokken, by het dorp Hedel over de Maaze; brandden en roofden binnen de dorpen Driel, en Rossem. Over de Waal, in het dorp Tuil, was een blokhuis, dat, onvoorzien, zig aan de Gelderschen had moeten overgeven. Hier door gebeurden het, dat zy in den Bommelerwaard, onverhinderd komen konden, en vielen derhalven op de Bosschenaars aan, die zonder orde, herwaards en derwaards liepen. Hier kregen de Bosschenaars eene volkomen nederlaag, de Gelderschen namen omtrent agt honderd Soldaaten, en vyf honderd Burgers, en Boeren gevangen (*k*). Men zegt, dat zy onmenschelyk van

De Bosschenaars van de Gelderschen geslagen.

(*i*) Idem ibi quo supra.
(*k*) Idem ibi quo supra. Pontanus *Lib.* XI. *pag.* 646.

V. Boek. Karel II. 1512.

van de Gelderschen gehandeld, en veelen van hun ter dood gebragt wierden. De tyding van deeze nederlaag, baarde binnen de stad, eene algemeene droefheid; waarom de Regeering verbood alle vermaaklykheden, tegen den aanstaanden vastenavond aanteregten. Op de Latynsche Schoolen, waren in dezen tyd veele jonge lieden uit Gelderland: welken men gebood binnen drie dagen de stad te ruimen. Eenige, die voorgaven Brabanders te zyn, werden door de burgers aangehouden, en gevangen gezet, men liet dezelve niet vertrekken, voor dat zy, door hunne ouders of vrienden vrygekogt waren (*l*).

Gebrek aan geld.

By dit ongeval kwam het gebrek aan geld. De stad was niet magtig deezen oorlog, die voor een groot gedeelte in de Meyerye gevoerd werd, gaande te houden. De Regeering spande egter al haar vermogen in, tot voortzetting van van dezelve. De stad Antwerpen, zond haar negen honderd zeven en dertig Rynsguldens en tien stuivers, en zy nam, van *Barthold van der Heiden*, koopman te Antwerpen, duizend goudguldens ter leen, tegen zeven ten honderd (*m*).

De Gelderschen trag ten 's Hertogenbosch te verrassen.

De Gelderschen vielen, kort hier op, weder in de Meyerye, en verbrandden het dorp *Rosmalen*, en het gehugt *Hintham*, dat voor de poorten der stad ligt. Eenigen van hun kwamen voor de Hinthammerpoort, en verbrandden daar etlyke molens. De poort was nog open: de poortier, die dezelve meende te sluiten, werd door hun doodgeslagen. Het had hun haast gelukt, ter poorte in te dringen, ware 't niet gebeurd, dat eenige Bur-

(*l*) Molli Annales Civit. Buscod. MSS.
(*m*) Stads Rekeningen *van St. Remys* 1511 *tot* 1512 *en van* 1512 *tot* 1513.

Burgers toegeſchoten hadden, die de poorten ſlooten. Ondertuſſchen geraakte binnen de ſtad alles in rep en roer, de noodklok werd getrokken, en de Burgery trok, gewapend, naar de wallen. De vreeze had egter zodanig de overhand, dat 'er veele zogten over de wallen, door de moeraſſen te vlugten, hebbende hun geld, en andere koſtbaarheden, in putten en kuilen verborgen. De Gelderſchen niet in ſtaat, om de ſtad te winnen, trokken eenigen tyd hier na te rug, en ſtaken verſcheiden dorpen in de Meyerye, nevens de kerken in brand, onder welke *Oſch*, *Schyndel* en *Geldrop* genoemd werden. By gelegenheid deezer voorgenomene overrompeling, gebeurde het, dat 'er in de kruitkelder, onder het Stadhuis geen buskruit of kogels gevonden werden, De Burgery nam hier uit aanleiding, om de Regeering van onagtzaamheid en verraad te beſchuldigen, aangezet door zekere Appelverkoopſter, welke verklaarde: dat zy in het heimlyk, voor eenige der Regenten, brieven naar Bommel gebragt had, zy werd hier om aan de kaak gebonden, daar zy met ſteenen, en drek geſmeten werd. Ook noemde zy eenige der voornaamſte Burgers, welke van de komſt der Gelderſchen voor de ſtad, bewuſtheid gehad zouden hebben. Veelen, door haar beſchuldigd, verlieten de ſtad, en zogten om een goed heenkomen. Zy verklaarde mede, dat de huisvrouw van Jo. *Johan van Vladerakken*, Heer van Geffen en Nieuwland, een der Regenten van de ſtad, welke op de Markt, niet ver van de gevangene poort woonde, ook kennis van dien aanſlag had. De Landvoogdes Margreet, deed derhalven dit Vrouwmenſch gevangen nemen; doch alzo zy haar zeggen niet bewy-

V. Boek. Karel II. 1512.

V. Boek. Karel II. 1512. zen konde, werd zy op vrye voeten gesteld (n).

Inval in den Bommelerwaard. In Maart deezes jaars, bewogen die van 's Hertogenbosch de vyf vaandelen Soldaaten, die in de Langstraat lagen, om eenen inval in den Bommelerwaard te doen, en de stad Bommel te benaauwen. Het kostte de stad vyftien duizend rynsguldens, om dit volk te doen optrekken. Zy deeden niets, dan roven en branden, of schoon zy eene kartouw en agt slangen by zig hadden: zy keerden eerlang weder in hun leger, by de Langstraat (o).

Men tragt te vergeefsch een Blokhuis over Oyen te maken. Omtrent Paasschen trok de Burgery uit 's Hertogenbosch, om Bommel te benaauwen, en over het veer te Oyen aan de Geldersche zyde, een blokhuis op te rigten; het welk, ingeval het volmaakt had kunnen worden, van grooten dienst zoude zyn: doch het werd niet voltooid, deels om de oneenigheden, die men met de Soldaaten had, die eene maand loon voor uit begeerden, dat, om het onvermogen der stad, onmooglyk was te doen, en deels, om dat de Gelderschen het steedje Megen, aan den Brabantschen oever der Maaze, ingenomen, en verbrand hadden (o*).

Inval der Geldersche in de Meyerye. Het Krygsgeluk liep den Bosschenaaren dit geheel jaar tegen. Na het veroveren van Megen, namen de Gelderschen het steedje *Osch* in, dat zy, nevens het dorp *Berchem* in brand staken; en na dat zy de stad Thiel gewonnen hadden, trok-

(n) Molli Annales Civit. Buscod. MSS.
(o) Oudenhoven *bladz.* 198.
(o*) Idem *bladz.* 199.

trokken zy over de Maaze, by het dorp *Keſſel*, over *Rosmalen*, naar het gehugt *Hintham* dat zy nevens zeven molens verbrandden. Van hier trokken zy de geheele Meyerye door, en leiden *Schyndel*, *Lieshout*, *Stiphout*, en *Geldrop* in koolen. In het laatſte dorp, waren veele ingezetenen op den toren gevlugt, waarom zy de Kerk aan brand ſtaken. Van hier, begaven zy zig naar Nederwaard, en keerden, met roof beladen, naar Roermonde (*p*).

V. Boek. Karel II. 1512.

De Hertogen van Brunswyk na 's Hertogenboſch gezonden.

Gedurende het woeden van deezen oorlog, werden 'er eenige gezanten naar Maximiliaan, die zig in Duitſchland bevond, gezonden, welke hem de droevige geſteldheid der zaaken vertoonden. Hy ſpoedde zig terſtond herwaards, en nam de beſtiering deezer landen, binnen de ſtad Leuven wederom op zig. Hy beriep 's Lands Staaten binnen Bruſſel, van wien hy, op voorwendzel des Gelderſchen oorlogs, eene zwaare Bede vorderde: doch of zy iet toeſtonden, vind ik niet aangetekend. Hy zond naar 's Hertogenboſch de Hertogen *Hendrik*, en *Erik van Brunswyk*, deeze trokken, met hun by hebbend krygsvolk, in het Over-Kwartier van Gelderland, daar zy alles met vuur en zwaard verwoeſtten (*q*), nemende de ſtad *Straalen* in, die zy met zes honderd voetknegten, en honderd ruiters bezetteden: deeze derwaards vertrokken zynde, verbrandden de Gelderſchen, de Meyerſche dorpen *Heeswyk*, en *Dinther*, en alle de dorpen in het land van Altena gelegen (*r*).

Hen-

(*p*) Idem ibi quo ſupra.
(*q*) Mollii Annales Civit. Buſcod. MSS.
(*r*) Oudenhoven *bladz.* 199.

V. Boek. Karel II. 1513. Hendrik Graaf van Nassauw werd, in het jaar 1513, tot overste, in den Gelderschen oorlog gesteld. Deeze nam het Slot Amelrooi, in den Bommelerwaard gelegen, in, en verbaandde veele dorpen omtrent Roermonde (*s*).

Vierjaarig bestand met Gelderland. Eindlyk werd 'er in dit jaar een bestand, voor vier jaaren met Gelderland getroffen. Karel van Gelder had zig, kort te voren, van de stad Arnhem meester gemaakt (*t*): zo dat hy nu, verre het grootste gedeelte van Gelderland in zyne magt had.

De Oostenrykſche benden trekken uit 's Hertogenbosch. De Oostenrykſche krygsbenden, die met de Hertogen van Brunswyk binnen 's Hertogenbosch gekomen waren, verlieten, na het sluiten van het bestand met de Gelderschen, die stad. Zy werden zo kwalyk betaald, dat de meeste ruiters genoodzaakt waren, hunne paarden te verkopen, om hunne huiswaarden, en verdere schulden te voldoen (*u*).

1515. Karel als Hertog van Brabant gehuldigd. Maximiliaan ontsloeg zig, in dit jaar, van de Voogdye over zynen kleinzoon, die thans den ouderdom van vyftien jaaren bereikte. Karel werd vervolgens in alle zyne Nederlanden gehuldigd. Ik zal hier niets, van zyne blyde Inkomste, dien hy als Hertog van Brabant bezwoer, melden, vermits die, gedeeltlyk in die zynes zoons *Filips*, begrepen, en deels by de laatste hervormd is. Dit word ook op deeze wyze, in het Brabantsche Plakaatboek aangetekend (*v*), waar uit de voornoemde blyde Inkomste, om die reden, ook gelaten is.

(*s*) Idem *bladz.* 200.
(*t*) Slichtenhorst *Boek* XI. *bladz.* 332.
(*u*) Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.
(*v*) Brabantsch Plakaatboek *Deel* I. *bladz.* 192. *kol.* 2.

is. Vermits, volgens het aloud en bestendig gebruik, de Hertogen van Brabant in alle de Hoofdsteden ingehuldigd werden, begaf zig Karel uit Holland, naar 's Hertogenbosch, en deed, op den twaalfden July van dit jaar, aldaar zyne intrede. De Geestlykheid, en de Regeering ontfingen hem aan de stads poorten, en geleidden hem van hier, naar het huis van den Heer van Zevenbergen in de *Keizersstraat*, schuins over de St. Joris-Kapelle, daar hy zynen intrek nam. Hy was vergezeld van zyne moeye Margreet, zyne zuster Eleonora, Adriaan Florisse van Utrecht, die thans nog zyne Leermeester was, de Graaven van Buuren, en Hoogstraten, en van verscheidene andere Edelen. Op den vyftienden July, de dag tot de plegtigheid bestemd, begaf hy zig naar de Hoofd Kerk, en, na het verrigten van den Godsdienst, van daar, naar de Markt; alwaar hy op eene verhevene plaats voor het Stadhuis, de voorregten van Brabant in het gemeen, en die der stad 's Hertogenbosch in het byzonder, bezwoer. Vervolgens ontfing hy de hulde der Regeering, en werd als Hertog van Brabant erkend. Men strooide by die gelegenheid, veertig Rynsguldens aan geld onder het volk (*w*). De stad schonk Karel, twee voederen wyn, en twee zilvere stoopen, van zeventien marken, en twee onsen gewigt, waar aan schilden hongen, daar de wapenen van Karel, van Brabant, en van de stad 's Bosch op gesneden, en geschilderd waren; en eenen zilveren kop met een dekzel (*x*). Dit zilver kostte de stad zes honderd

V. Boek. Karel II. 1515.

(*w*) Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.

(*x*) Oudenhoven *bladz.* 174. *en* Mollii Annales. Kronyk van 's Hertogenbosch *op het jaar* 1515. MSS.

V. Boek. Karel II. 1515. derd Rynsguldens (*y*). Zyne bediendens werden mede van ſtads wege, met zes en veertig Rynsguldens, en zes ſtuivers, beſchonken (*z*). Karel vertrok kort daar na, naar Breda, om het huwlyk van den Graaf van Naſſauw, met *Klaude*, eenige zuſter van *Filibert*, Prins van Chalons, by te wonen (*a*).

1516. Twiſt tusſchen de Kanunniken en de Burgers binnen 's Hertogenboſch. In het jaar 1516 rees 'er tusſchen de Kanunniken der Hoofd Kerk, en de Burgers van 's Hertogenboſch eenen geweldigen twiſt, over het betalen van den impoſt op de wyn. De eerſte ſteunden op eenen vrybrief der impoſten, door *Filip* de Schoonen hun gegeven. De Burgers, daar tegen hielden ſtaande, dat de Kanunniken hunnen vrydom misbruikten, en dat de voorregtbrief van Filip, zig zo ver niet uitſtrekte, als deeze begeerden. Ter onderzoeking van dit verſchil, werden nog in dit jaar Mrs. *Antony Henkerſtoet*, en *Leonard Vierſſen*, als gemagtigden van wegen den Hove, afgezonden (*b*). Ik heb van hunne verrigtingen geene aantekening gevonden. Zeker is het, dat dit verſchil niet afgedaan is, of dat het zelve naderhand herleefde, en in het volgende jaar vry hooger liep. De Kanunniken hadden in de ſtraat, genaamd den *Papen Hulſt*, eene groote kelder, waar in zy hunne wynen bergden.

1517. De Regeering deed in het jaar 1517, de *Klare Straat*, die tegen den Papenhulſt aankomt, met zwaare houten afpalen, en aan het eind van den Papenhulſt, eene yzeren rooſter ſtel-

(*y*) Mollii Annales Civit. Buſcod. Mſſ.
(*z*) Stads Rekening *van St. Remys* 1514 *tot* 1515.
(*a*) Mollii Annales Civit. Buſcod. Mſſ.
(*b*) Idem.

ſtellen, dus dat geene vaten met wyn in der Kanunniken kelder gebragt konde werden. Alle deze beletſelen werden egter door de Kannunniken weggenomen. De Regeering gebood hier op: dat niemand, op verbeurte van lyf en goed, de Kanunniken, by het invoeren van hunne wyn in den kelder zoude helpen. Deeze kozen hier op de kloekſte uit de hunnen, welke, nevens de Beneficaaten, terwyl men het weiwater in de Kerk ſprengde, en de Hoogmiſſe zong, hunne Koorklederen uittrokken, en den wyn in de kelder bragten, zig niet ſtoorende aan het geſchreeuw van het volk, dat daar by ſtond, en het werk aanzag. Hier mede niet vergenoegd, voegden zy zig by den Biſſchop van Luik, die hun eene opſchorting van den openbaaren dienſt verleende. De Hoofd Kerk werd vervolgens digt gehouden, en zy lazen hunne getyden, en miſſen met geſloten deuren, dit duurde van den negentienden Maart des jaars 1517 tot den witten Donderdag daar aan volgende: men deelde de Kommunie niet uit, voor Paaſchavond van dat jaar. De begraaffeniſſen in de Kerk geſchiedden des nagts, door vrouwen. Dit verdroot de Regeering geweldig. Zy verzogt van den Graaf van Naſſauw, vyftig of zeſtig ruiters, die zy in de huizen der Kanunniken ſtelde, die aldaar ſlegt huis hielden; brekende kiſten, kaſten, en kelders open; en namen daar uit weg, wat hun aanſtond; waar op zy de meiden, en dienaars der Kanunniken ten huizen uit dreven, en alle de glazen verbreizelden, zo dat de laatſten genoodzaakt waren de huizen te verlaten. Na dat dit geſchil eenigen tyd geduurd had, kwam men binnen de ſtad Kameryk eindlyk overeen, dat de Heeren van het

Ka-

V. Boek. Karel II. 1517. Kapittel jaarlyks veertig voederen wyns, en twaalf honderd tonnen biers, zonder impost te betalen, zouden mogen inslaan; onder voorwaarde: dat de ledige vaten, in de rivier de Dieze, ten byweze van twee Kanunniken, twee Schepenen, en twee Deekenen der ambagten, gemeten zouden werden (*c*).

Karel word Koning van Spanje. Ferdinand de *Katholyke* genaamd, Koning van Arragon, Kastilien, en Napels, was op den twee en twintigsten January des jaars *1516.* te *Madrid* overleden (*d*). Karel zyn kleinzoon, was gevolglyk de naaste tot de Kroon. Deeze stak in Augustus van het volgende jaar, naar Spanjen over, en werd op den zevenden February des jaars
1518. 1518. te Valladolid, tot Koning van Spanje gekroond (*e*). Voor zyn vertrek uit de Nederlanden, had hy de algemene landvoogdye aan zyne Moeye Margreet, en zynen geheimen Raad in de Nederlanden, opgedragen (*f*). In Augustus van het zelve jaar, zond hy bevel aan de Landvoogdesse, om alle de Brieven en Plakaaten van zynent wege te tekenen: PAR LE ROY, dat is, *van wege den Koning* (*g*). Dit was een nieuwigheid, die onder zynen zoon Filip verder uitgebreid werd, want deeze ondertekende: YO EL REY, dat is, *ik de Koning*, het welk zeker de vrye Nederlanders vreemd in de ooren geklonken heeft.

Om-

(*c*) OUDENHOVEN, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 101 *en* 102. & MOLLII Annales Civ. Buscod. MSS.
(*d*) PONT. HEUT. Rer. Belg. *Lib.* VII. *pag.* 325.
(*e*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 543.
(*f*) Groot Plakaatboek *Deel* IV. *bladz.* 13.
(*g*) Groot Plakaatboek *Deel* IV. *bladz.* 12.

Omtrent dezen tyd, begon de leer van *Luther*, in de Nederlanden bekend te worden, en het was geen wonder, dat dezelve diepe wortelen hier schoot, alzo men meer dan eene eeuw, naar hervorming verlangd had. In of omtrent het jaar 1430, leefde een Monnik, *Hendrik Wilde* genaamd, in 's Bosch gebooren, welke door zyne aanzienlyke deugden, Prior der Regulieren geworden zynde, zig te Amsterdam en verder in Holland, en te Thienen in Brabant, lustig tegen het woeste leven der Geestlyken, en de wyze waar op de Godsdienst gehouden werd, aankantte. Wanneer zyne Monnikken, hem de jaarlyksche gedagtenis van eenen, die hunne voorbeden, naar den dood begeerd had, overleverden, antwoordde hy: *laas hem voor ons bidden; onze voorbede is hem onnoodig.* In de boeken der Kloosters onder zyn gebied, deed hy veele Liederen, die van ligtvaardige Monnikken, tot wellust van het vleesch, stoutlyk daar in gesteld waren, uitligten (*b*). Thans zat een Bisschop op den Utrechtschen Stoel, die mede het verbeteren van verscheidene misbruiken der Kerk, in den zin had, Hy sprak dikwerf met zyne vrienden om de *Statuten Synodaal* te herzien; de Feestdagen te verminderen; het betomen der knevelaryen van de Provisoiren en Dekens; van zo veel lediglopers tot het Priesterschap niet toetelaten, en van verscheidene andere zaaken, die op de hervorming zagen (*i*). Het lezen der Heilige Schrift hield

V. Boek. Karel II. 1518.

Begin der hervorming.

(*b*) Boxhorn Nederlandsche Historie *bladz.* 235 *en* 236. Brandt Historie der Reformatie I. *Boek bladz.* 34. *Edit.* 1677.

(*i*) Gerardi Noviomag. Philippus Burgund. *pag.* 183. 184 & 185. *in Tom.* I. Analect. vet. ævi Matthei.

V. Boek. Karel II. 1518. hield hy van meerder waarde, dan de levens der Heiligen: deeze kreet hy voor grollen uit, en bespotte de zelven (*k*); ook betuigde hy zeer te verlangen naar den tyd, in welke het huwlyk aan de Geestlyken toegelaten zoude worden, hoewel zommigen dit aan zyne geneigdheid, voor de vrouwen toeschreven (*l*). Van den Paus, de Kardinaalen, en het geheele Roomsche Hof sprak hy met veragting; te Rome geweest zynde, betuigde hy, dat de Heidensche Keizers eenvouwiger geleefd hadden, dan die, welke de Christen-waereld, de wetten van Godsdienst voorschreven (*m*). Hier ter stede, kwam het gewenschte licht der hervorming eerst uit Duitschland over, daar die van 's Hertogenbosch toen ter tyde sterke koophandel dreven. Dit gaf aanleiding, dat die leer by veelen aangenomen, en verscheiden Boeken daar van, herwaards gebragt werden (*n*). Ik heb alhier van het eerste beginzel der hervorming maar met weinige woorden gemeld. Van haaren verderen voortgaug zal ik, in het vervolg van tyd, spreken.

1519. Keizer Maximiliaan sterft. De Keizer Maximiliaan stierf op den twaalfden January des jaars 1519. Na zynen dood, kwam 'er een tusschenryk van vyf maanden en drie weeken. De Koningen, Karel van Spanje, en François van Frankryk verklaarden zig, terstond openlyk, voor mededingers naar de Keizerlyke Kroon. De eerste nogtans: werd met eenpaarigheid van stemmen

(*k*) Idem *pag.* 192—194.
(*l*) Idem *pag.* 203.
(*m*) Idem *pag.* 153.
(*n*) Oudenhoven, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 132 *en* 133. *Edit.* 1670.

men der Keurvorsten verkoren. De nieuwe Keizer bevond zig in Spanje, alwaar hem de tyding zyner verkiezing, door den Keurvorst van de Paltz overgebragt werd. Men konde aldaar, voor eerst, zyne tegenwoordigheid, om de onlusten, tusschen de Grooten en het Gemeen, over het toelaten der Nederlandsche Staatsdienaars, in den Spaanschen raad, gerezen, niet wel missen, deeze werden egter voor zyn vertrek, niet beslist. Hy stak, uit de haven van Corunna, in het laatst van April des jaars 1520, in Zee, landde eerst in Engeland, om met Koning HENDRIK DEN VIII. te spreken, en kwam vervolgens in Zeeland aan, van waar hy zig naar Aken begaf, daar hy op den een en twintigsten van October gekroond werd (*o*).

V. Boek. Karel II. 1519.

1520.

Tot beveiliging deezer kroning, ontbood de Keizer eene menigte krygsvolkeren uit Duitschland, om de Franschen, die men oordeelde dat dit stremmen wilden, in toom te houden. Twaalf honderd derzelver werden binnen 's Hertogenbosch gelegd, alwaar zy slegt huis hielden. De Burgery klaagde hier over aan de Regeering, doch kreeg geen gehoor; waarom zy voornamen geen krygsvolk in hunne huizen te nemen. De vrees voor *Maarten van Rossem* Veldheer der Gelderschen, deed hun egter van gedagten veranderen (*p*).

1521. Duitsche bezetting binnen 's Hertogenbosch.

Kristiaan Koning van Denemarken, die om eenige onlusten, zyn ryk had moeten verlaten, landde in dit jaar in Holland. Hy was getrouwd met

De Koning van Denemarken komt in 's Hertogenbosch.

(*o*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 545—548.
(*p*) MOLLII Annales Civ. Buscod. MSS.

V. Boek. Karel II. 1521. met eene zuster des Keizers, en werd, denklyk om die reden, hier te lande met veel luister ontfangen. Te Amsterdam deed de Regeering hem alle eer aan. Van daar begaf hy zig naar Brabant, daar hy een mondgesprek met den Keizer hield. Terwyl deeze zig tot zyne reis naar Spanje gereed maakte, en met gewigtige zaaken bezig was, kwamen Kristiaan, en de Bisschop van Bremen, die hem verzelde, in 's Hertogenbosch, om die stad te bezien. De Regeering hier van kennis bekomen hebbende, ging hun te gemoet. Zy namen hunnen intrek in de Hinthamerstraat, in de huizinge *de roode poort*. Van stads wegen werden zy, met den eerewyn beschonken, en vrygehouden. Terwyl zy de stad en haare gelegenheid bezagen, beviel hun boven al, het Zusteren- van Orten-Klooster; de groote menigte der Nonnen, die daar in waren, en verscheidene handwerken die men daar oeffenden. Na drie of vier dagen verblyfs, vertrokken zy naar Dordrecht, en van daar naar Mechelen, aan het Hof van de Landvoogdes Margreet (*q*).

Oorlog met Frankryk. In dit jaar ontstond 'er oorlog tusschen Karel, en François den eerste Koning van Frankryk. De Graaf van Nassauw, Veldheer des Keizer, drong door het Hertogdom Luxemburg, in Bouillon, daar hy verscheiden plaatsen bemagtigde. François daar en tegen viel in de Nederlanden, en nam verscheiden steden weg. De Keizerschen namen, in het laatst van dit jaar, de stad Doornik met het Kasteel in, binnen welke stad de Graaf van

(*q*) MOLLII Annales Civit. Buscod. MSS. KRONYK van 's Hertogenbosch *op het jaar* 1521. MSS.

van Naſſauw, in naam des Keizers, gehuldigd werd (*r*). De Hertog van Gelder zat inmiddels niet ſtil, zoekende uit die onluſten zyn voordeel te trekken. Ik vind aangetekend, dat hy vermomd door Holland reisde, om de gelegenheid der grenſen te beſpieden (*s*).

V. Boek. Karel II. 1521.

De Keizer, nu gereed naar Spanje te vertrekken, nam in Mey des jaars 1522, de reis derwaards aan. Voornemens zynde eerſt een keer naar Engeland te doen, vertrok hy naar Calais, van waar hy naar Douvres overſtak. Hendrik de VIII. had, weinig tyds te voren, geweldige ſommen aan Karel geleend, om Frankryk in Italien te beoorlogen. Hendrik had, gedurende de vrede met dat Ryk, jaarlyks van Koning François, dertig duizend goudguldens genoten, die Karel hem ook toezeide: waarop hy aan Frankryk den oorlog verklaarde. Karel beloofde by deeze gelegenheid, dat hy Maria dogter van Hendrik, welke thans den ouderdom van maar zeven jaaren bereikte, ten huwlyk nemen zoude. Naar een maand vertoevens in Engeland, begaf zig Karel naar Spanje, alwaar hy, in de maand July landde (*t*).

1522. Karel reisd naar Spanje.

Het Engelſche krygsvolk, in de Nederlanden overgebragt, verwoeſtte, nevens die van Karel, geheel Pikardyen, daar zy met vuur en zwaard alles vernielden. Zy keerden tegen het einde deezes jaars, naar hun vaderland te rug, na dat zy, door de peſt, en de buikloop veel volks verlo-

Vervolg van den oorlog met Frankryk.

(*r*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 553 & 554.
(*s*) Velius Kronyk van Hoorn *bladz.* 217.
(*t*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 555.

V. Boek. Karel II. 1522. loren, en de ſtad Hesdin vrugtloos belegerd hadden (*u*).

Vergadering der Staaten van Brabant in 's Hertogenboſch. In December deezes jaars, vergaderden de Staaten van Brabant hier ter ſtede. De Regeering, deed alle de Kamers van het Stadhuis, daar de byeenkomſten gehouden werden, met groen laken behangen, uit 's Keizers naam werd aldaar eene Bede gevorderd. De Prelaaten en Edelen ſtonden hem negen duizend Rynsguldens toe, waar by zig de ſteden Leuven en *Antwerpen* voegden; doch Bruſſel, en 's Hertogenboſch weigerden volſtrekt het inwilligen van dezelve. De laatſte ſtad, deed zig, door de Edelen ſterk gedrongen, eindlyk bewegen, om vyf duizend Rynsguldens toeteſtaan, het geene door de andere leden gevolgd werd.

Loterye van zilverwerk. In dit jaar was hier ter ſtede een Loterye van zilverwerk, waar van het hoogſte lot uit zes zilvere kroeſen, ieder honderd guldens waardig, beſtond (*v*). Dit teken ik voorbedagtlyk aan, om dat men, oudtyds, hier van, als eene ongewoone zaak, veel ophef maakte.

1523. Vervolg van den Franſchen oorlog. De Keizerlyken en Engelſchen deeden, in het jaar 1523, wederom eenen inval in Pikardyen, en ſtroopte, tot digt by de ſtad Parys; *doch* wanneer de Hertog van Vendôme, met verſche Franſche hulpbenden toeſchoot, keerden zy te rug. In de maand November betrokken zy de winterlegeringen, na dat de grensveſtingen behoorlyk van bezettingen voorzien waren (*w*).

De

(*u*) Idem *pag.* 557.
(*v*) Mollii Annales Civit. Buſcod. Mſſ.
(*w*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 557 & 558.

V. Boek. Karel II. 1524.

De Gelderschen ondernamen, in het jaar 1524, eenen togt in Brabant, en stelden de geheele Meyerye onder brandschatting (*x*), en verstaan hebbende, dat 'er binnen 's Hertogenbosch geene bezetting lag, namen zy voor die stad te bemagtigen. Het dorp *Orten*, een klein half uur van daar gelegen, was reeds door hun bezet. Het geval wilde, dat op den avond van dien dag, wanneer hun verspieder, in het leger uit de stad te rug gekomen was, dat *Floris*, Graaf van Buuren, met honderd ruiters, uit de Graave, binnen 's Hertogenbosch aankwam. Men nam derhalven voor, de Gelderschen binnen Orten te vernestelen, gelyk op eene vroegen morgen geschiedde. Deeze, denkende dat zy verraden waren, zetten het op een vlugten, waar in veelen gedood, en gevangen werden. Onder de laatste bevond zig de Verspieder, welke, van de Burgery herkend, terstond aan eenen boom opgehangen werd. Doch terwyl niemand der Gelderschen in Orten tegenstand geboden had, vreesde men voor eene hinderlaage: dit was de reden dat de Bosschenaars zig naar de stad vroeger begaven, dan zy anders gedaan zouden hebben; de Gelderschen staken hier op, alle de huizen te Orten in brand, en roofden al wat zy krygen konden; waar op zy, met buit beladen, naar huis keerden (*y*).

Gelderfche ondernemingen.

Om de Gelderschen met magt tegen te gaan, leenden die van 's Hertogenbosch, van de stad Aken eene geweldige somme gelds, waar voor zy eeni-

Toerustingen tegen dezelven.

(*x*) Pontanus *Lib.* XI. *pag.* 714.
(*y*) Oudenhoven, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 200 *Ed.* 1670. Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.

V. Boek. Karel II. 1524.

eenige ruiters en soldaaten wierven. Men beoogde daar mede, de steden Tiel en Bommel, waar uit de meeste rampen de stad en Meyerye overgekomen waren, te vermeesteren. Om die rede werden eenige benden, in de dorpen Veen, Eyl, Giessen, en anderen langs de Maaz, gelegt: ook huurde men eenige schepen, die, wel gewapend, gestadig die rivier op, en neder voeren. De Gelderschen werden hier door zodanig in toom gehouden, dat zy zig buiten hun land niet dorsten begeven: eenige die dit ondernamen, werden met merklyk verlies, te rug gedreven. Die van 's Hertogenbosch deeden eenen togt in Gelderland, daar zy alles met vuur en zwaard vernielden, en het dorp Brakel in den Bommelerwaard in koolen leiden. De Gelderschen, dus eenigzins in het naauw gebragt, en mooglyk voor erger rampen bedugt, vervoegden zig by de Staaten van Brabant, en bragten zo veel te weeg, dat 'er eene zamenkomst te Heusden, om de zaaken te schikken, vastgesteld werd. Na veel overleg, kon men niet meer, dan een bestand, dat één jaar duuren zoude, treffen, waar in de Bosschenaaren traag bewilligden (z).

Oorlog met Frankryk.

Keizer Karel, en Hendrik de VIII. Koning van Engeland, waren thans naauw tegen den Koning van Frankryk verbonden. Zy sloegen het beleg voor Marseille, doch de laatste noodzaakte hen, het zelve op te breken, en naar Italien te wyken. Hier op moest het Keizerlyke leger Milaan ruimen, en zoude denklyk geheel geslagen zyn geweest, indien de Franschen zig

(z) Molii Annales Civit. Buscod. MS.

zig den ganſchen winter niet met het beleg der ſtad *Pavia* opgehouden hadden. By deeze ſtad viel, op den vyf en twintigſten February des jaars 1525, een gevegt voor, waar in Francois den I. Koning van Frankryk, gevangen genomen werd (*a*), men voerde hem naar Spanjen, en het duurde een geheel jaar, eer hy zyne vryheid weder bekwam (*b*). V. Boek. Karel II. 1525.

Na dien tyd werd 'er gelegenheid gezogt om een beſtand, of vrede met Frankryk te ſluiten. Na veel handelens werd de vrede, op den veertienden January van het jaar 1526, te Madrid geſloten, en by dezelven werd bedongen: dat Francois, Karel van Gelder noodzaken zoude, om het Hertogdom Gelderland, en het Graafſchap Zutphen, na zyn overleiden, aan Keizer Karel, en zyne nakomelingen afteſtaan: waar tegen deeze beloofde, dat hy deszelfs kinderen, van wettigen bedde geſproten, met een eerlyk beſtaan voorzien zoude, en ingeval Karel van Gelder, en de Staaten van dat Landſchap, dit niet nakwamen, zoude Francois, hen geene hulp mogen toezenden (*c*). Vrede.

Veel vreugde werd hier te lande over deeze vrede bedreven; in 's Hertogenboſch vierde men die op den agttienden February 1526, zo met het branden van piktonnen als anderzins (*d*).

De aaneenſchakeling der zaaken heeft my genoodzaakt een weinig voor uit te lopen, waarom ik nu te rug keeren moet, om een geweldig Groot oproer binnen 's Hertogenboſch.

(*a*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 561.
(*b*) Idem *page* 562.
(*c*) Idem *page* 565.
(*d*) Stads Rekening *van St. Remys* 1525 *tot* 1526.

V. Boek. Karel II. 1525.

dig oproer, dat binnen 's Hertogenbosch, in het jaar 1525 voorgevallen is, en een geheele verandering in de Regeering dier stad, na zig sleepte, te verhalen. Het volgende geval gaf daar toe gelegenheid. Keizer Karel, had in het jaar 1522, wanneer hy in Engeland was, met Hendrik den VIII. een verbond gemaakt, om Frankryk te beoorlogen, en ook beloofd, *Maria* dogter van Hendrik, in huwlyk te zullen nemen. Hendrik, had Karel, agttien duizend en vyf en dertig kroonen in handen gesteld, op voorwaarde: dat ingeval door zyn toedoen, het huwlyk met de Engelsche Prinses geen voortgang had, hy dat geld te rug zoude geven. Doch toen Hendrik, na het gevangen nemen van Francois den I. door de Franschen omgezet was, en zig aan hunne zyde voegde, en Karel verliet, eischte Hendrik dat geld van Karel te rug. De Keizer, die liever dit weder wilde geven, dan zig in eene oorlog met Engeland, en moogIyk ook met Frankryk, te wikkelen, schreef aan zyn moeye Margreet, en de Regeering in de Nederlanden, dat het zelve geld, binnen zekeren tyd, opgebragt moest worden. Margreet beschreef hier over, onder anderen, de Staaten van Brabant, en deed hun den ongelukkigen toestand des lands openleggen; zy vertoonde hun, dat de Nederlanden gedurig voor de stroperyen der Franschen bloot lagen, en dat, ingeval men daar in niet spoedig voorzag, moord en roof te wagten waren, het welk met eenen algemeenen ondergang verzeld zoude gaan. Het was daarom voor het welzyn des vaderlands vry nuttiger, den Keizer eenig geld toe te leggen, dan gestadig voor die ongemakken bloot te staan. De Landvoogdesse vorderde derhalven, uit 's Keizers

naam,

naam, behalven de reeds ingewilligde, eene jaarlykſche Bede van twaalf duizend Rynsguldens. De Geeſtlykheid en de Edelen, midsgaders de ſteden Leuven, en Bruſſel bewilligden hier in: Antwerpen verklaarde zig naar het gevoelen van 's Hertogenboſch te zullen gedragen. De laatſtgemelde ſtad, zeide eerſt met de drie leden hunner Regeering te moeten raadplegen, en belöofde haar beſt te doen, om in alles wat redelyk en billyk ware, te zullen bewillige, waar op deeze zig naar huis begaven; hier gekomen, en verſlag van den eiſch der Landvoogdes gedaan hebbende, beriep de Regeering de Gildens by een, buiten wiens toeſtemming, men geene Beden vermogt in te willigen, welke, na lang beraad, eindlyk tot het geven in deeze buitengewoone Bede, tot eene ſomme bewilligde, en verklaarden te gelyk, nooit in eene jaarlykſe vaſte Bede, zonder bepaling van tyd, te kunnen ſtemmen: willende liever alles uitſtaan, dan hier toe komen; zy vermeenden, dat ingeval die Bede, met de zegels der vier hoofdſteden, gelyk de Landvoogdes vorderde, bezegeld werd, 's Hertogenboſch ſchoon zy haar gedeelte voldaan had, by wanbetaling der andere ſteden, voor derzelver onbetaald aandeel, aangeſproken zoude kunnen worden. Dit beſluit werd aan de Landvoogdes overgebragt, aan wien het geenzins ſmaakte. Dezelve beval met ernſt, dat de ſtad gemagtigden, thans te Bruſſel, zorge te dragen hadden, dat de gevorderde Bede, terſtond ingewilligd werd. De Regeering dit bevel ontfangen hebbende, ſpande toen haar uiterſte vermogen in, om tot het toeſtemmen der gevorderde Bede de Burgery te overreden. Deeze verweet de Regeering, dat zy meer betragtte 's Keizers

V. Boek, Karel II, 1525.

V. Boek. Karel II. 1525. gunst te winnen, om ampten voor haare kinderen te bekomen, dan stads welzyn te bevorderen, en zeide, dat het nu de regte tyd ware, om zig van den dwang van het Hof, en de onderdrukking haarer Regeering te ontdoen. Men beleide vergaderingen *op de Kerkhoven*, binnen dė stad, en verdeelden dezelve in hopmanschappen, waar by zig veele lediggangers, en allerhande schuim van volk voegden. Op belooken Paasschen deezes jaars, vergaderden alle de Gildens, *in eene weide*, agter het Predikheeren-Klooster, daar zy verscheiden Regenten der stad by hun ontboden: en vorderden, dat de Regeering het maalgeld afzetten, en men van ieder tònne bier vier stuivers minder, dan men gewoon was, betalen zoude. De Regeering werd genoodzaakt dit toetestaan (*e*).

Op den twintigsten Juny deezes jaars, ontboden de Gildens by hen in dezelfde weide, alle de Oppersten der Kloosters, zo binnen, als buiten de stad onder het Vrydom, als ook die van Vugt, alwaar de Regeering mede in dien tyd, de gemeene middelen hefte; en eischten van hun, dat de Kloosters, zo wel als de Burgers, alle de stads lasten betaalen zouden. Alle, behalven de Predikheeren binnen de stad, de Karthuizers te Vugt, en de Bazelaars buiten St. Jans-poort, bewilligden hier in. Zommige Regenten der stad, zogten egter die Paters te bewegen, dat dezelven, om de Burgerye genoegen te geven, hunnen eisch toestemmen zouden: zy wilden hun best doen, dat zy daar in niet gehouden zouden zyn

(*e*) Mollii Annales Civit. Buscod. MS.

zyn (*f*). Hoewel een ander verhaald, dat de Opperften van alle de Kloofters weigerden, hier toe te komen, om dat zy vermeenden, dat dit tegen de voorregten, door den Paus aan hunne Kloofters verleend, ftreed, welke zy niet verbreken wilden, en liever alles afwagten, dan iet daar tegen te ondernemen (*g*). De eerfte getuigenis, komt my egter de waarfchynlykfte voor, om dat de Burgery geene der Kloofters, dan die der Predikheeren, Karthuizers en Bazelaars plunderde, zo als uit het vervolg blyken zal. Floris Graaf van Buuren, fchreef in deezen tyd aan de Burgery van 's Hertogenbofch; zig van allen moedwil tegen de Kloofters te onthouden, doch de Opperften en verdere Kloofterlingen, werden met veel fmaad door de Burgery over hunne weigering behandeld. Deeze had het vooral, gemunt op *Gerard van Deventer*, Overften van het Cellebroeders-Kloofter, welken zy, het zo bang maakten, dat hy de ftad voor een tyd ruimen moeft, egter kwam hy, na het ftillen van dit oproer weder daar binnen, en beftierde veele jaaren hier na zyn Kloofter, waar in hy ook begraven werd (*h*). Van dit alles, is my niets zekers gebleken. Vafter gaat het, dat de Overften der Predikheeren binnen de ftad, de Bazelaars buiten St. Janspoort, en de Karthuizers te Vugt, aan de Burgery, in de weide der Predikheeren vergaderd, eenige dagen hier na, brieven van de Landvoogdes Margreet vertoonden, waar uit bleek, dat zy in

V. Boek. Karel II. 1525.

(*f*) OUDENHOVEN befchryving der ftad 's Hertogenbofch *bladz.* 130. *Edit.* 1670.
(*g*) MOLLII Annales Civit. Bufcod. Mff.
(*h*) IDEM.

V. Boek. Karel II. 1525. in den eisch der Burgery niet toestemmen konden. Hier op liepen de Burgers naar huis, en verschenen vervolgens weder gewapend op de Markt; zig stellende in eenen ronden kring, en koosen een Hoofd, en mindere Offisieren, benevens Vaandragers, die alle beloofden zig van hunne pligt te kwyten. Zy bleven aldaar eenige dagen en nagten: en hingen de vaandelen uit de vensters der herbergen, waar in zy zig lustig met drinken vermaakten. Eenige gingen met stokken, en bylen gewapend door de straaten der stad, doende veel overlast aan die geenen, welke zig by hun niet wilden voegen. Stads poorten werden door hun gesloten, ontsloten, en bewaard. Vervolgens bragten zy eenig geschut op de torens der wallen, dus het niet anders scheen, dan dat zy voorgenomen hadden eene belegering af te wagten. Verscheiden Regenten der stad, wel gegoede inwoners, en andere welmeenende, verfoeiden het gedrag der Burgers, en zogten hen van besluit, te doen veranderen, doch alles was vrugtloos (*t*). De Burgers trokken 's nagts naar het Predikheeren-Klooster, daar zy de deur met een molenkar open stieten, en verder den tyd met lustig te eeten, en drinken doorbragten, waar na zy het geene overgebleven was, vernielden, zy lieten egter de Kerk ongeschonden. Dit alles kon de Predikheeren niet beweegen, om met de Burgery eene overeenkomst te treffen. Des morgens ten vier uuren, trokken zy met slaande trommelen, en vliegende vaandelen uit de stad, naar de Karthuizers, te Vugt, en lieten de Vugterpoort met eenigen van hun volk bezet. Te Vugt ge-

(*t*) Idem.

gekomen, vonden zy de poorten van het Klooster geopend, en op de voorplaats van het zelve, verscheidene tafels met brood, kaas, en bier, hier by gezeeten, bragten zy weder den tyd met vreugde door. In tusschen namen de Karthuizers deeze gelegenheid waar, om wegens de excynsen met de Burgers over een te komen. Waar op deeze wel te vrede, naar de stad trokken (*k*). Tien of twaalf Burgers gingen 's morgens om agt uuren naar het Bazelaars-Klooster, even buiten de St. Jans-poort, op de plaatse thans *de Donk* genaamd, gelegen. Zy werden kort hier na door een groote menigte gevolgd. Daar gekomen, braken zy een gedeelte van den ringmuur af; liepen de poort open, en kwamen dus in het Klooster. De opperste van het zelve, had zig, met eenige Kloosterlingen, nevens het goud zilver en beste goed, naar het Klooster der Reguliere Kanunniken te Eindhoven begeven, zo dat zig maar weinigen daar in bevonden. De Burgers liepen door het geheele Klooster, en roofden daar uit het geen hun aanstond. Zy aten al den voorraad die 'er voor handen was, op. De Kelder waar in verscheiden vaten met wyn lagen, werd opengeslagen, en de wyn elkander in de stormhoeden toegebragt, alle de eet, en drinkwaaren werden weggesleept, en het geene niet opgegeten, gedronken, of vervoerd konde werden, werd verdorven. Veele der gulzigste bleven dood rondsom het Klooster liggen (*l*).

V. Boek. Karel II. 1525.

Het

(*k*) Idem Oudenhoven ibi quo supra.

(*l*) Mollii Annales, *en* Oudenhoven, *bladz.* 130 *en* 131.

V: Boek.
Karel II.
1525.

Het grootste gedeelte der Regeering en de gegoedste Burgers begreepen, dat het gemeen, eens aan het hollen geraakt, en op het smullen verlekkerd, mooglyk genegenheid zoude krygen om hunne huizen te plunderen, zogten hier om de redelyksten uit den hoop te overtuigen, dat deeze levenswyze, met geene mooglykheid van langen duur kon zyn, en dat de stad hier door geheel te gronde zoude kunnen gaan. *Weshalven* zy hun rieden, zig weder aan hunnen arbeid te begeven, en zig met de oproerigen niet verder te moeyen. Veelen lieten zig gezeggen, en zonderden hen van dien woesten hoop af, waar door die ook mer lyk verkleinde.

De Regeering hier door moed scheppende, oeffende meerder gezag, en nam voor, eenige Soldaaten te werven, om hier mede de baldaadigheid van het gemeen te keer te gaan: ook gelastte zy de Schutteryen, zig gereed te houden, om in zo een geval mede te helpen. De baldaadige hoop verminderde door deeze schikkingen meer en meer. Men ontbood de hoplieden, vaandragers en tromslagers van het gemeen op het Stadhuis, en hen werd aldaar, op levensstraf, geboden, zig nimmer by die oproerigen te voegen, ook werden hen de vaandelen, en trommelen ontnomen, en op het Stadhuis gebragt. De muitelingen bleeven voor het Stadhuis hunne Offisieren en tromslagers afwagten. Dan alzo deeze niet weder kwamen, vreesden zy voor eene verrassing. Waarom zy, stil, de een naar den ander, afdropen, en zig naar hunne huizen begaven (*m*).

Een

(*m*) Mollii Annales Civit. Buscod. MS.

Een der Overstens van de Kloosters, doch wiens naam voorbedagtlyk niet gemeld word, had de plundering van dien, by de Landvoogdes op de haatlykste wyze afgeschilderd, en van haar als wreekster van dit ongelyk, om bystand verzogt. De Landvoogdes, en het geheele Hof, namen zulks zo euvel op, dat zy 's Lands Staaten binnen Breda byeen riepen, alwaar die van 's Hertogenbosch, om rekenschap van de verwoesting der Kloosters te geven, gedaagd wierden. Niemand van hun verscheen aldaar, waarom besloten werd die stad te belegeren, en na verovering, de ingezetenen aan lyf en goed te straffen. V. Boek. Karel II. 1525.

De Landvoogdes begaf zig naar Heusden, alwaar zy eenigen tyd bleef, en gelastte aldaar, dat men alle de goederen, welke aan eenige ingezetenen van 's Hertogenbosch, in 's Keizers landen gelegen, toebehoorden, in beslag zoude nemen; de Burgers dier stad als vyanden aanmerken, en men derwaards geene goederen, hoe genaamd, voeren zoude (*n*). Floris van Buuren, stadhouder des Keizers, kwam, met den *Audiencier Montmorancy*, en eene hoop gewapend krygsvolk, op den vyf en twintigsten July te Vugt, alwaar hy veele koopmans goederen, die van Antwerpen naar 's Hertogenbosch gevoerd wierden, in beslag nam. De Burgery stoorde zig, in den beginne, hier niet aan. Zy slooten de stadspoorten zo wel by dage als des nagts. Zo dat niemand buiten komen konde. Hier op verklaarde de Landvoogdes: dat vermids zy ten Hove beschre-

(*n*) IDEM.

V. Boek. Karel II. 1525.

ſchreven zynde, niet verſchenen waren, alle de ingezetenen, lyf en goederen verbeurd hadden (o).

Eenige uit ſtads Regeering, en van de Dekenen der Gilden vertrokken naar Heusden, om met Margreet een verdrag te ſluiten. Deeze weigerde zulks volſtrekt, en begeerde, dat men haar die in handen zoude ſtellen, welke de Kloosters geplonderd hadden. De gemagtigden met het antwoord der Landvoogdes te rug gekeerd, maakten dit de Burgerye bekend, welke hier op eenparig uitriepen: *Dat zy het alle gedaan hadden, en dat de een geen meerder ſchuld dan de ander had*, en verklaarden, liever eene zeven jaarige belegering te willen verduuren, dan iemand van de hunnen aan den willekeur van den Landvoogdes bloot te ſtellen. De Regeering vroeg hen hier op, *of zy haar dan aan de gramſchap van Margreet, en van het Hof wilden opöfferen*, waar op haar toegegraauwd werd: *Dat zy den magt der Landvoogdes niet vreesden, zy konde doen wat haar geliefde; dat de eenvouwigheid hunner zaak hen wel by den Keizer verontſchuldigen zoude* (p).

Deeze weigering en redenen werden aan Margreet overgebragt. Zy beſloot hier op, de ſtad in te ſluiten, gelyk terſtond geſchiedde. De Burgery hield egter goeden moed, en ſcheen het uiterſte te zullen afwagten. Ieder wapende zig zo hy beſt konde, en het voornemen was, ingeval de ſtad niet meer te houden ware, zig met ge-

(o) OUDENHOVEN *bladz.* 131.
(p) MOLLU Annales Civit. Buscod. MS.

geweld door de belegeraars te slaan, en een goed V. Boek.
beenkomen te zoeken. Karel II. 1525.

Binnen de stad woonde zeker ryk, en by de burgery geacht Heer *Jo. Johan van Vladerakken*, Heer van Geffen, welke zig altyd tegen de zamenrottingen, geduurende dit oproer gesteld had. Deeze ondernam met de Burgers te spreken, en droeg hen voor, het gevaar, waar aan zy de geheele stad blootstelden, indien dezelve veroverd werd. Hy deed hen begrypen, dat, offchoon het gelukken mogte, door het leger der Landvoogdes heen te slaan, zy egter gemaklyk agterhaald, en wreedlyk ter dood gebragt konden werden: en dat, ingeval zy het al ontkwamen, zy dan als ballingen, buiten hun vaderland, hun leven zouden moeten eindigen: derhalven gaf hy hen in bedenking, of het niet beter ware, in tyds, zig aan de Landvoogdes te onderwerpen? Deeze voorslag vond ingang, en men zond gemagtigden aan Margreet. Na verscheidene onderhandelingen over en weder, kwam men eindlyk overeen, dat de Dekenen, Gezworens, en andere van de Gilden, tot honderd en vyftig toe, in zwarte kleederen, en bloot hoofds, ieder met eene brandende toorts van twee ponden in de hand, de Landvoogdes buiten de stad, tot aan den laasten slagboom van de poort te gemoet zouden gaan, en aldaar op hunne knieën vallen, en op het ootmoedigste van al het voorgevallene vergiffenis verzoeken; waar na zy alle met hunne toortsen, de Landvoogdes naar de Hoofd-Kerk verzellen, en aldaar voor het Sakrament, Gode om genade bidden, en hunne toortsen in de Kerk laten zouden. De Dekenen der Gilden zouden geene vergaderingen die zy *Kerkhof* noemden, op de Kerkhoven of

V. Boek. Karel II. 1525. elders mogen houden, maar hun zig naar den lastbrief, die de Keizer maken zoude, moeten gedragen. De stad zoude mede ten behoeve der Domeinen van Brabant, alle zulke gedeeltens, als zy daar van zedert het jaar 1505 gekocht had, te rug moeten geven, en haare daar voor uitgeschoten penningen weder bekomen. Ook zouden zy, zonder uitstel, in de gevorderde Beden moeten stemmen, en de stad ten behoeven des Keizers, eene boete van twaalf duizend Rynsguldens betalen (*q*).

Ingevolge dezer overeenkomst, gingen, op den vyfden Augustus van dit jaar, alle de Dekenen van de Ambachten; de oude Dekenen, en alle anderen, welke dit, by loting te beurt viel, elk met eene brandende toorts in de hand, en met zwarte tabbaarden gekleed, tot buiten de Vugter-poort de Landvoogdes te gemoete. Aan den laatsten boom, van de stad gekomen, vielen zy op hunne kniën, en bleven daar eenigen tyd liggen, tot dat de Landvoogdes een teken gaf om op te staan, waar na zy, de Hertogin aan het huis, dat tot haar verblyf geschikt was, vergezelden. Van daar gingen de Dekenen en verdere Burgery naar de Hoofd-Kerk, om Gode vergiffenis te bidden (*r*). Hier mede nam deeze plegtigheid een einde.

De

(*q*) Mollii Annales, Oudenhoven *bladz.* 131 *en* 132. Brieven van Abolitie door Keizer Karel den V. waar by, aan de Ingezetenen der stad 's Hertogenbosch, geremitteerd worden de excessen en mesures, in den oproer in de Maand Juny 1525 begaan: in de Archieven der stad *Inv.* C. No. 21.

(*r*) Oudenhoven *bladz.* 132. Mollii Annales Civ. Buscod. MSS. Bor Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 17 *en* 18.

De geëischte boete van twaalf duizend Rynsguldens werd ook zo dra mooglyk voldaan; egter in drie reizen, te weten op den twee en twintigsten Augustus, op Kersmis van dit, en op St. Jan van het volgende jaar (s). De stad was genoodzaakt om dit geld, by lening op lyfrenten, op een lyf tegen den penning tien, en twee, tegen den penning twaalf op te nemen (t).

De Landvoogdes bleef nog eenigen tyd binnen de stad, om verscheide zaaken te schikken. Zy stelde vier honderd Boogschutters aan, welke by eede beloven moesten, alle zamenrottingen te weren, en de zulken, welken dit ondernamen te vangen, en straffen (u).

De Regeering vertoonde de Landvoogdes, de zwaare lasten, die de stad te dragen had, en dat de Kloosters daar in niets betaalden. Het schynd my toe, hoewel ik hier nergens eenige aantekening van vinde, dat de Landvoogdes haar toestond, met de Kloosters eene overeenkomst te treffen, om dat ik vinde, dat zy hier toe vier uit de Raaden, twee Geheimschryvers, en twee uit de Dekenen der Ambachten, magtigde (v). Volgens hunnen last, zouden zy daar over met alle de Kloosters, dat der *Minderbroederen* en *der Zusteren van Orten* alleen uitgezonderd, moeten handelen. De rede van verschoning dier twee Kloosters zyn my niet bekend. Men kwam derhalven met de verdere Kloosters overeen, dat dezel-

(s) Rekening der stad 's Hertogenbosch *van St. Remys* 1525 *tot* 1526.
(t) Stads Rekening *voorschreven*.
(u) Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.
(v) Oudenhoven ibi quo supra.

V. Boek. Karel II. 1525.

zelve by voorraad voor den tyd van drie jaaren, aan de ſtad, voor de uitkoop der ſtads laſten betalen zouden als volgd: De *Baſeldonk* vyftig Rynsguldens; de *Predikheeren* het beloop hunner renten, die zy op de ſtad hadden, bedragende jaarlyks vier en vyftig Rynsguldens, vyf ſtuivers en agt oort; de *Kruisbroeders*, negen en dertig Rynsguldens en agt ſtuivers; de *Bogaarden* negentien Rynsguldens; de *Cellebroeders* zeven en twintig; het *Klooſter agter de Tolbrug* honderd vyf en zeſtig; dat *op den Uylenburg* honderd en zeſtig; de *Geertruiden*, op voorſpraak der Landvoogdes, twee en zeventig; het *Klooſter op den Windmolenberg*, vier en veertig; de *Klariſſen* twintig; dat van den *Eikendonk*, twaalf, en *de Fraters* honderd en vyftig: mits, dat aan deezen, zes honderd Rynsguldens, voormaals door hun, aan de ſtad, tot afkoping van ſtads laſten betaald, te rug gegeven werden (*w*). Ik heb voorbedachtlyk hier alle de Klooſters opgenoemd, op dat men zoude weten hoe veel 'er in deezen tyd, zo binnen de ſtad, als in haaren omtrek gelegen waren.

De Landvoogdes vertrok den veertienden Auguſtus uit de ſtad. Het maalgeld van rog en terwe, werd ten zelven dage op nieuw gevordert, doch veertien dagen daar na, wederom afgeſchaft, en den vierden van September weder op nieuw, met toeſtemming der Dekenen van de Gildens, ingevoerd. Men moeſt nu tien ſtuivers voor ieder mudde terwe betalen, daar men te voren met agt volſtaan konde; ook de terwe in roode

(*w*) Stads Rekening *voorſz.*

roode zakken naar de molen brengen, om die van den rog te onderfcheiden (*x*). V. Boek. Karel II.

1525. Op den naam van Karel, werd den twaalfden Auguftus deezes jaars, de gedaante der Regeering eenigzins veranderd, en de magt der Gilden merklyk befnoeid: het getal der fchepenen werd, van zeven, tot negen bepaald, en niemand mogt langer, dan één jaar, fchepen blyven, behalven twee der oudften en bekwaamften, welke tot onderrigting der op nieuws gekoren Schepenen, nog voor een jaar, Schepen zoude mogen blyven, zonder meer. Niemand der afgegaane Schepenen, zoude weder tot Schepen kunnen werden aangefteld, ten zy hy, ten minfte, twee jaaren ftil gezeten had. De Dekenen en Gezworens der Gildens, midsgaders de leden van dien, zouden geene vergaderingen op de Kerkhoven, noch op andere plaatfen, over zaaken, de Regeering betreffende, mogen houden, op verbeurte van lyf en goed. De Dekenen en Gezworens over de Gildens, werden op een vaft getal bepaald, en niemand zoude kunnen gedwongen worden, om tegen zynen wille in de Gildens te komen. De Gilden moeften tot de aanftelling van Dekenen en Gezworens, aan de Schepenen, een dubbeld getal, ieder ten minfte voor vyf honderd Rynsguldens, gegoed overgeven, om daar uit de bekwaamften te kiezen. De Dekenen moeften alleen, met de twee andere leden der Regeering te raade komen: zy zouden ook met de gezworens geene agterraad over eenige zaaken, dan alleen over zul-

Verandering in de gedaante der Regeering.

(*x*) Oudenhoven Befchryving van 's Hertogenbofch *bladz.* 132. *Edit.* 1670.

V. Boek. Karel II. 1525. zulken, die den Hertog aangingen, of over eenige geëischte penningen, die boven de honderd guldens liepen, mogen houden. De agterraad gehouden zynde, moesten zy terstond in de Raadkamer komen, en hun gevoelen aldaar te kennen geven, om met meerderheid van stemmen te besluiten. Indien de Dekenen niet over een kwamen, zoude het besluit door de twee eerste leden der Regeering, volgens de meerderheid der stemmen van de Dekenen, opgemaakt worden. Vreemden, Poorters gemaakt zynde, zouden geene vrydom van Tollen genieten, ten ware zy vyf jaaren in de stad gewoond hadden, eindlyk, niemand der Schepenen, Gezworens, Raaden, of Dekenen der Ambachten, zoude eenige stads excynsen mogen pagten: die zulks deeden, zouden in den Raad niet mogen verschynen (y).

Dus eindigde dit geweldig oproer. De Keizer genoot 'er al het voordeel van: want de stad moest niet alleen in de geëischte Bede bewilligen, maar de Keizer bekwam ook de boete van twaalf duizend Rynsguldens. De Regeering en de Burgery waren vry wat afhanklyker van het Hof, dan voorheen, vermids de Regeering door den Hertog veranderd werd. De Regeering stelde nu ook de Dekenen der Gilden, het geen zy voorheen zelf deden. Het is dus ligt te begrypen, dat men hier alles naar den wenk van het Hof kon doen draaijen.

De

(y) ORDONNANTIE van Keizer KAREL op het bestellen der Regeering binnen 's Hertogenbosch, midsgaders van de Dekenen en Gezworens der Gildens, *van den* 12 *Augustus* 1525 in de Archieven der stad 's Hertogenbosch, *Invent.* A. No. 373.

De Hollanders hadden in dit jaar lang met de Oosterlingen in onderhandeling geweest. Deeze weigerden met hun te sluiten, ten zy Brabant en Zeeland daar in mede deel namen. Eindlyk werden de brieven van bestand met de Oostersche steden, waar in het Ryk, en de Koning van Zweden begrepen waren, in Augustus des jaars 1526, uitgewisseld; Het schynt, dat de brieven daar van, door alle de leden der Staaten van Brabant bezegeld moesten worden, om dat ik vinde: dat de Landvoogdes, die met eene bode naar 's Hertogenbosch, ter bezegeling zond. De Regeering dier stad, maakte in den beginne hier in eenige zwaarigheid, doch ging eerlang daar toe over (z). V. Boek. Karel II. 1526. Bestand met de Oosterlingen.

Op den vyfden October, beschreef de Landvoogdes de Staaten van Brabant binnen 's Hertogenbosch. Zy vorderde uit 's Keizers naam van dezelven, eene Bede van tweemaal honderd duizend Rynsguldens, drie jaaren lang. De Staaten stonden haar honderd en vyftig duizend guldens jaarlyks toe, in twee reizen te betalen. De Regeering van 's Hertogenbosch, hoewel zy hier in mede gestemd had, vertoonde ten Hove den slegten staat van stads geldmiddelen, en hoe veel de stad, ter zaake des oploops, onlangs voorgevallen, buitengewoon had moeten betalen, en verzogt om die redenen, met de helft der betaling van stads aandeel in die Bede te mogen volstaan. Het geen zy, niet zonder geldspillinge aan de Hovelingen, verwief (a). Nieuwe Bede.

Ka-

(z) Rekening van de stad van St. Remysdag 1525 tot 1526.

(a) Stads Rekening van St. Remysdag 1525 tot 1526.

V. Boek. Karel II. 1526.

Karel had voorheen, verscheiden huwlyks verbintenissen met eenige Princessen aangegaan. Deeze hadden egter geene voortgang gehad. Hy nam dan in dit jaar tot zyn Gemalin, zyne volle nigte *Isabella*, dogter van *Emanuel* Koning van Portugal (*b*). Zy bragt, op den een en twintigsten May van het volgende jaar, eenen zoon ter waereld *Filip* genaamd, welke hem in het bewind der Nederlanden opvolgde (*c*).

Karel trouwd met Isabella van Portugal.

Onderzoek naar de Hervormden hier ter stede.

Hier voor heb ik verhaald, wanneer, en op wat wyze de hervorming hier te lande begonnen zy. In deezen jaare geschiedde de eerste onderzoeking na de Beleiders dier leer, binnen 's Hertogenbosch. Op den zevenden October deezes jaars, kwamen binnen de stad twee gemagtigden van den Hove, om nevens twee Regenten hier toe door den Hove verordend, onderzoek naar de Hervormden, welke men toen *Lutheranen* noemden, te doen (*d*). Hoe wel ik by een ander schryver vinde (*e*), dat hier toe, geene Regenten, maar eene der Predikheeren, en eenen Kanunnik der Hoofd-Kerk benoemd zyn. Deeze ondervraagden, veertien dagen lang, in tegenwoordigheid des Hooft-Schouts, twee Raaden der stad, en den Geheimschryver des Kapittels, in zekere huizinge, genaamd *de oude Heeren-Kelder*, op den Papenhulst, negen ingezetenen, die van zogenaamde kettery overtuigd waren. Deeze werden hier op, tot de volgende straf verwe-

(*b*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 565.
(*c*) IDEM *pag.* 570.
(*d*) OUDENHOVEN Beschryving der stad 's Hertogenbosch *bladz.* 133. *Edit.* 1670.
(*e*) BOR Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 18.

wezen. Zy zouden in de Hoofd-Kerk op het Oxaal moeten komen, en aldaar ten toon voor de *Processie*, die gereed was om uit te gaan, blyven staan; vervolgens hunne leer verzaaken; tot het Roomsche Geloof wederkeren, en beloven, nimmer, dat van Luther weder aan te neemen: deden zy dit, zouden zy ten vuure gedoemd worden. Zy moesten het vonnis vervolgens ondertekenen, en den Omgang met een brandende waskaars, voor het Sakrament verzellen. Voor het Stadhuis gekomen, zoude men aldaar eenigen tyd vertoeven, tot dat de Luthersche Boeken door den Scherpregter verbrand waren. De hier toe verwezene mannen, moesten over hun opperkleed een geel kruis dragen een geheel jaar lang, doch de vrouwen een half jaar. Zy moesten verder zig alle verbinden, geduurende den tyd van een jaar, niet buiten de stad te trekken, en in alle groote Processien met een brandende waskaars, het Sakrament te volgen (*f*). Dit veroorzaakte wel schrik onder de Hervormden, doch het doofde den yver voor dien Godsdienst binnen de stad, geensins uit: die leer schoot aldaar dieper wortelen, zo als uit het vervolg zal blyken.

V. Boek. Karel II. 1526.

In dit jaar raakte Karel met den Hertog van Gelder in oorlog; de oorzaak zal ik kortlyk opgeven. De Hertog van Gelder had, op het verzoek der burgery van Utrecht, die met den Bisschop aldaar, overhoop lag, eenig krygsvolk binnen die stad gezonden. De Bisschop had by zyne verheffing zig verbonden, het Overstigt, voor

1527. Oorsprong van den Oorlog met Gelderland.

(*f*) Oudenhoven ibi quo supra. Bor Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 18 *en* 19.

V. Boek. Karel II. 1527.

voor zo ver het in de magt der Gelderſchen ware, weder met het Nederſtigt te vereënigen, mids men hen vyftig duizend goudguldens toetelde. De Staaten beloofden dit te zullen doen, zo haaſt men op dien voet, met den Hertog van Gelder eene vaſte vreede getroffen had. De Biſſchop trad hier op met Karel van Gelder in onderhandeling, en beloofde hem, eene aanzienlyke ſomme, ingevalle hy het Overſtigt ruimen wilde. Deeze begreep, dat de ſteden Deventer, *Kampen*, en Zwolle zig zyner magt reeds onttrokken hadden, liet zig hier toe gereedlyk in, mids hem het geld voor af ter hand geſteld werd. De Biſſchop deed zyn uiterſte beſt by de Staaten, doch de ſtad Utrecht weigerde volſtrekt iet te geven. Hy vervoegde zig vervolgens by de Geeſtlykheid, en bekwam van de Kloosters aldaar, een merklyke ſomme. De Biſſchop kwam met een aanzienlyk getal paarden van Wyk te Duurſtede, voor Utrecht. Hy was voornemens daar binnen te komen, doch werd door de burgery buiten gehouden, welke zig by den Hertog van Gelder om onderſtand vervoegden. Deeze nam die gelegenheid waar, om zyn gebied in het Nederſtigt uit te breiden, en zond een goed getal Gelderſchen in Utrecht. Het platte land van het Stigt werd deerlyk door de Biſſchoplyke, en Gelderſche krygsknegten afgelopen (*g*). De Biſſchop, die geen middel wiſt, om zyne verlopene zaaken te herſtellen, zag naar hulp om, en trad in onderhandeling met de gemagtigden der Landvoogdeſſe,

(*g*) HENDR. VAN ERP Annal. vernaculi in *Tom.* I. Analect. vet. ævi. MATTH. *pag.* 100-104. *Edit.* 1738.

desse, en kwam met de Graaven van Buuren en Hoogstraten, gemagtigden van dezelven, overeen, dat deeze hem zestien duizend, en, geduurende vyf maanden, vyf duizend guldens maandlyks, om daar mede duizend voetknegten tegen den Hertog van Gelder in het veld te brengen, geven zoude. De Bisschop zoude daar tegen by den Paus, verlof zien te verwerven, om de Waereldlyke magt over het *Stigt*, aan Keizer Karel, en zyne nakomelingen over te dragen (*b*). V. Boek. Karel II. 1527.

Bede in Brabant gevorderd.

De Landvoogdes beschreef op den agttienden November deezes jaars de Staaten te Brussel, en verklaarde hun, dat zy in deeze omstandigheden de grenzen met behoorlyk krygsvolk voorzien had; dat ook de twee benden van den Kapitein Generaal Graaf van Buuren, en des Graaven van Nassauw, haar de hand zouden bieden. Deeze benden hadden in twee jaaren tyds geene betaling bekomen. Waarom zy, behalven de nog lopende Bede, honderd duizend kroonen, van agt en veertig grooten Vlaams ieder, op den eersten October van het volgende jaar te betalen, van de Staaten vorderde. Deeze beklaagden zig, dat 'er verscheiden voorregten, en blyde inkomsten der Hertogen verbroken waren. Zo dat de dagvaart, tot in de maand January des volgende jaars bleef duuren, wanneer de Staaten haar honderd duizend Karels guldens toestonden. Die van 's Hertogenbosch, de naasten aan de grenzen gelegen zonden gemagtigden naar Mechelen, om hulp. De Staaten werden hier over op nieuw beschreven. Men besloot aldaar, tot de werving van vier duizend voetknegten en dui- 1528.

(*b*) Haraeus *Tom.* II. *pag.* 572.

V. Boek. Karel II. 1528.

duizend ruiters, voor den tyd van drie maanden. Tot betaling derzelven, vond men goed losrenten, tot zes duizend guldens jaarlyks, ten lasten van Brabant, te verkopen, welke men tegen den penning zestien kwyten zoude. Hier op werd 's Hertogenbosch gesterkt, en de werken voor de Koepoort, nu de St. Janspoort genaamd, werden merklyk verbeterd, en voor de Hinthamerpoort werd een nieuw werk gelegt (*i*).

Krygsverrigtingen.

De Gelderschen namen in dit jaar verscheiden geladen Schepen, die uit Holland kwamen en in 's Hertogenbosch t'huis hoorden, by het Kasteel te Loevestein weg. Ook namen zy, in het begin deezes jaars, veele Brabantsche kooplieden, die van de Frankfortsche Misse te rug kwamen, gevangen. De meeste van dien, waren burgers van Antwerpen en 's Hertogenbosch. De Regeering dier steden, hier over gebelgd, bragten in aller eil, eenen hoop volk by een, waar mede zy een stroop in Gelderland deden, en schreven de brandschattingen tot Zutphen toe uit. Bommel, mooglyk bedugt, dat het haar gelden zoude, zond eenige gemagtigden naar 's Hertogenbosch, om een bestand te maken. Deeze werden aldaar kwalyk bejegend, en met dit ruwe antwoord te rug gezonden: *Dat zy eerst hunne vestingwerken en wallen slegten zouden, en dan over een bestand komen spreken.* In het laatst van April deezes jaars, voerden die van 's Hertogenbosch, een groot Blokhuis te scheep uit de stad, om dit te Lith op den Ham te stellen. Men dagt hier mede de stroperyen der Gelder-

(*i*) Stads Rekening van St. Remys 1527 tot 1528.

derſchen in Brabant tegen te houden. Ook trokken drie honderd ruiters, en drie duizend voetknegten uit 's Hertogenboſch, die hunnen weg over Orten namen (*k*). De Graaf van Buuren, en *Georg Schenk*, werden als bevelhebbers der Brabanders geſteld, om de Gelderſche uitlopers aan deeze zyde te ſtuiten (*l*).

V. Boek. Karel II. 1528.

In dit jaar werd eene vereëniging tuſſchen de Staaten van Holland, en de Brabantſche ſteden Antwerpen en 's Hertogenboſch, voor den tyd van drie maanden, geſloten. Bruſſel verklaarde zig ongenegen, hier in te treden. Het verbond werd egter binnen Mechelen op den drie en twintigſten May tot ſtand gebragt, en naderhand, nog voor twee maanden verlengd (*m*).

Vereëniging van Brabant en Holland voor drie maanden.

Op Pinkſteren van dit jaar, vielen de Gelderſchen uit het Over-Kwartier met drie duizend mannen in de Meyerye, en voerden met zig eenen wagen, met haakbuſſen geladen; alsmede veele ſchuppen, zaagen, en hamers, met voornemen, om daar mede de ſteden *Eindhoven* en *Helmond* te bemagtigen. Heer *Floris van Batenburg*, die, by afwezen des Graafs van Buuren, het gezag over het krygsvolk hier omſtreeks voerde, bevond zig in deezen tyde hier ter ſtede. Hy verzamelde, zo dra het gerugt van den togt der Gelderſchen hem ter ooren kwam, al het krygsvolk dat hy konde, by een. Te Helmond, Eindhoven, en Mol lagen omtrent vier hon-

Inval der Gelderſche in de Meyerye.

(*k*) OUDENHOVEN Beſchryving van 's Hertogenboſch *bladz.* 200. *Edit.* 1670. MOLLII Annales civit. Buſcod. MSS.

(*l*) MOLLII Annales civit. Buſcod. MSS.

(*m*) STADS REKENING *van St. Remys* 1527 *tot* 1528.

V. Boek. Karel II. 1528.

honderd ruiters, welke hy alle by een deed trekken. *Zy* voegden zig by het krygsvolk dat in de Peel lag. Om meerder magt te hebben riep men alle de opgezetenen, met den klokslag, by een. Het Brabantsche leger ontmoette de Gelderschen omtrent de dorpen *Heeze* en *Leende*. Alhier viel een klein gevegt voor, waar in de Gelderschen veele wagens met krygsvoorraad verloren, en omtrent negen honderd van hun volk lieten 'er het leven by. De Brabanders vervolgden hun tot aan de Maaze, waar over zy gedreven werden, en waar in veele verdronken. Het verlies der Gelderschen in deezen togt, word op twee duizend mannen gerekend (*n*), doch hoe groot dat der Brabanders ware, vinde ik nergens gemeld.

Tiel vrugteloos belegerd.

Na dat de Graaf van Buuren de stad Hattem ingenomen had, zonden die van Antwerpen en 's Hertogenbosch hem eenige gemagtigden, met verzoek, dat hy de steden Tiel en Bommel, belegeren wilde. *Zy* vermeenden te regt, dat als die steden gewonnen waren, Brabant, meer voor de Gelderschen uitlopers gedekt zoude zyn (*o*). Die van 's Hertogenbosch, welke het meeste belang hier by hadden, beloofden hem van stads wege een geschenk, ingeval hy daar toe verstaan wilde (*p*). De Graaf trok met twintig duizend mannen voor de stad Tiel. De Hertog van Gelder had 'er te scheep, agt honderd mannen we-

(*n*) OUDENHOVEN Beschryving der stad Hertogenbosch *bladz.* 201. *Edit.* 1670. MOLLII Annales civit. Buscod. MSS.

(*o*) OUDENHOVEN ibi quo supra.

(*p*) STADS REKENING ST. REMYS 1527 *tot* 1528.

weten in te brengen, het welk de verovering zeer moeilyk maakte. Men tekend aan, dat de Graaf van Buuren, meer dan vyftien honderd schooten op Tiel deed, en dat de storm tot drie maal toe hervat, doch telkens afgeslagen werd; dat ook de belegerden, met de uiterste vaardigheid, aanvulden en stopten, het geene door het geschut beschadigt was geworden. Dit alles deed hem de hoop, om de stad te bemagtigen, verliezen. Die van 's Hertogenbosch sterk aandringende, om het beleg te vervolgen, beloofden hem, het leger met mondbehoeften te voorzien. Dus hield hy het beleg nog eenigen tyd, doch met geen gewenscht gevolg, slepende. De zieken en gekwetsten in het leger voor Tiel, waren zo menigvuldig, dat het zieken Gasthuis, het Heiligen-Geesthuis, en het Klooster der Zusteren van Orten, hier ter stede, daar mede opgevuld waren. De Graaf was genoodzaakt de belegering op den zestienden Augustus op te breken, na dat hy vyftien honderd mannen daar voor had laten zitten. In het aftrekken leed zyn leger, door het sterk schieten uit de stad, veel schade. De hoop welke die van 's Hertogenbosch hadden, om Tiel en Bommel te winnen, werd hier door geheel verydeld: alle de gemaakte onkosten waren dus te vergeefsch, en de Meyerye bleef voor de Gelderschen bloot liggen. Zy zagen 'er eerlang het bewys van: want het steedje Megen werd door de Gelderschen ingenomen, en verbrand, waar na zy het steedje Osch, en het dorp Nieuwland in koolen leiden (q). Omtrent

V. Boek. Karel II. 1528.

(q) Oudenhoven blads. 201 en 202.

V. Boek. Karel II. 1528.

trent de laatste plaats, werden zy door Jo. *Aard Heym*, Hooftschout van 's Hertogenbosch, welke honderd ruiters uit die stad onder zig had, gestuit, en te rug gedreven. Die van 's Hertogenbosch trokken hier op in den Bommelerwaard, en vermeesterden het huis te Poederoyen, het welk aan den Gelderschen Veldheer, Maarten van Rossem, toebehoorde. Het werd vervolgens ondermynd, en vernield. Door een ongelukkig toeval brandde omtrent deezen tyd de houte Schans of het Blokhuis, op den Lithschen Ham, geheel af, waar uit men de Geldersche veel nadeel toegebragt had (*r*).

Vereeniging met Brabant en Holland vernieuwd.

Die van Holland vernieuwden, in Augustus van dit jaar te Mechelen de vereeniging met de steden Antwerpen en 's Hertogenbosch, nog voor twee maanden. De laatste stad, zond hier op eenige gemagtigden naar de voornaamste Brabantsche steden, om, tot het goedmaaken van den oorlogs last, geld op te nemen (*s*).

Het Stigt van Utrecht aan Karel overgegeven.

Dit waren alle de krygsverrigtingen, welke, geduurende dit jaar, tusschen de Brabanders en Gelderschen voorvielen. Wat de overige in Holland aangaat, de zelve stap ik, als de Brabantsche Geschiedenissen niet rakende, over. Ik moet egter hier melden, dat de stad Utrecht, in deezen jaare, gewonnen, en het gansche Nederstigt aan Keizer Karel overgegeven werd. De reden die my hier toe beweegd, is, om dat die overgifte aan Karel, als Hertog van Brabant, en Graaf van

(*r*) Oudenhoven ibi quo supra. Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.

(*s*) Stads Rekening *van* St. Remys 1527 *tot* 1528.

van Holland, gedaan werd. Paus *Klemens de VII.* bevestigde deeze overdragt, in de maand Augustus des volgenden jaars (*t*). V. Boek. Karel II. 1528.

Men had reeds eenigen tyd geleden, met Karel van Gelder, over eene vrede gehandeld, welke eindlyk, den vyfden October deezes jaars, te Gornichem gesloten werd. De Hertog van Gelder beloofde daar by „ voor eeuwig afstand van het verbond „ met Frankryk te doen; en van alle anderen, „ ten nadele des Keizers gemaakt; en deeze ver- „ bond zig tot het zelfde, met opzigt tot den „ Hertog. Karel van Gelder zoude, voor zig, „ en zyne nakomelingen, van den Keizer, *als* „ *Hertog van Brabant en Graaf van Holland*, „ de landen van Gelderland en Zutphen, ter leen „ houden. By gebrek aan kinderen, zouden die „ landen, aan den Keizer, en zyne nakomelingen „ vervallen. De Hertog moest den Keizer trouwe „ zweren; en hem met de wapenen ten dienste „ staan. Deeze beloofde daar en tegen, de Gel- „ derschen geene schattingen op te leggen. Ka- „ rel verbond zig, zo lang hy leefde, aan den Kei- „ zer, vyftien duizend goudguldens jaarlyks te „ zullen betalen, en twee honderd en vyftig rui- „ ters, voor hem te onderhouden. De Keizer „ zoude mede in Gelderland, vry mogen wer- „ ven (*u*)." Ik vinde, dat by het tekenen deezer vrede, eenige uit de Regeering van 's Hertogenbosch tegenwoordig waren. Dezelve werd, weinig dagen hier na, ter puye van het Stadhuis hier ter stede afgekondigd (*v*). Vrede met Gelderland.

In

(*t*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 577 & 578.
(*u*) PONTANUS *Lib* XI. *pag.* 758.
(*v*) OUDENHOVEN *bladz.* 202.

V. Boek. Karel II. 1529.

In het volgende jaar werd ook de vrede, tusschen den Keizer, en den Koning van Frankryk hersteld. Men had daar over reeds eenigen tyd gehandeld. Eindlyk werd die binnen de stad Kameryk, op den vyfden Augustus des jaars 1529. door het toedoen van den Paus, en den Koning van Engeland, getroffen (*w*).

Fn met Frankryk.

Bede van Brabant gevorderd.

Geduurende de handelingen te Kameryk, deed de Landvoogdes de Staaten van alle de Nederlanden, te Brussel beschryven, en vorderde van Brabant, eene Bede van tweemaal honderd duizend guldens. De Staaten wilden niet meer, dan honderd en vyftig duizend Karels guldens, in twee reizen te betalen, toestaan. De stad 's Hertogenbosch, die zeer veel geld, tot den Gelderschen oorlog verschoten had, kortte dit alles by haar aandeel, in deeze Bede. Tot vergoeding der geledene schade, verkreeg zy eenen afslag in de Bede, van agt honderd vier guldens, agttien stuivers en twee oort (*x*).

Zonderlinge erfmaking van eenen Schoenlapper.

Men tekend, als iets zeldzaams aan: dat in dit jaar binnen 's Hertogenbosch, in het Groot-Gasthuis, zekere *Daniel de Schoenlapper* overleed, welke het Godshuis den Heiligen Geest, en het Gasthuis, tot zyne erfgenaamen aangesteld had. Zyne geheele nalatenschap bestond, uit eene geweldige menigte oude schoenen, en laarsen, die men uit zyn huisje, dat in de oude *Gasthuisstraat* stond, na zyn dood haalde. Tien of twaalf wagens, ieder met twee paarden bespannen, werden vol geladen, en de nalatenschap bragt

(*w*) Harræus' *Tom.* II. *pag.* 579.
(*x*) Stads Rekening *van* St. Remys 1529 *tot* 1530.

bragt by verkoping, over de dertien honderd guldens op (y). V. Boek. Karel II. 1529.

By de vrede van Gornichem was bedongen, dat de Hertog van Gelder, den Keizer met twee honderd en vyftig ruiteren by moest staan. In gevolge van dien, bragt op den elfden July deezes jaars Jo. Maarten van Rossem, drie honderd paarden, met hunne bannieren en trompetten, binnen 's Hertogenbosch, deeze trokken van daar, naar Vilvoorde, in dienst des Keizers. Van hunne verrigting, vinde ik niets aangetekend. De Geldersche Veldheer, die geduurende zyn verblyf binnen de stad, in de herberge, *de roode poort* genaamd, in de Hinthamerstraat, zynen intrek genomen had, werd van stads wege met twintig stoopen wyns beschonken (z). Maarten van Rossem komt binnen 's Hertogenbosch.

In September deezes jaars ontstond 'er in de Nederlanden, en in Duitschland, een nieuwe ziekte, waar van men voorheen niet gehoord had. Men noemde die de *Engelsche Zweetziekte* (a), en word als een zwaare plaag beschreven. Veele door deeze ziekte bezogt, waren binnen twaalf uuren gezond, en dood. De ziekte ontstond met schriklyk zweeten, dat brandend en stinkend was. De okselen werden daar door zo sterk gedrukt, dat men de armen niet op kon heffen. Die den brand niet verdragen konden, en zig in de open lugt begaven, stierven terstond, en die zig warm hielden, om des te meer Zweetende ziekte.

(y) Bor Beschryving van 's Hertogenbosch *pag.* 26. Kronyk van der Fundatie en begin der stad 's Hertogenbosch *op het jaar* 1529. MSS.
(z) Oudenhoven ibi quo supra.
(a) Harræus *Tom.* II. *pag.* 581.

V. Boek. Karel II. 1529. meer te zweten; stikten. Eindlyk vond men, dat de middelmaat, de beste ware (*b*). Sterk woedde die ziekte hier ter stede: de besmetting was in alle de huizen, in veele waren vier of vyf zieken, en men stelde het voor een wonder, als iemand van deeze ziekte genezen werd. Drie Kapellaanen der Hoofd-Kerk, waren gestadig bezig, den zieken de laatste Kerkenregten toe te dienen. Hun getal werd ras te gering; dus men genoodzaakt was, de Kapellaanen *van het groote* Gasthuis, en van het Begynhof, die anders bepaaldlyk voor de zieken dier gestigten waren, mede in de stad te laten komen, om de zieken te bedienen. De Geestlykheid deed daaglyks omgangen, en droeg de overblyfsels eeniger heiligen, het wonderdaadig beeld der *L. Vrouwe*, en dat des Euangelits *Johannes*, Schutsheer der stad, om, al het welke door alle de Geestlyken, gevolgd werd. De gezonde ingezetenen waren by naar altoos in de Kerken, om daar den dood in te wagten (*c*). De ziekte begon, in het laast van September, of het begin van October merklyk te verminderen, en hield eindlyk geheel op (*d*).

Hoge watervloed. Het water klom mede in dit jaar, hier ter stede, tot eene ongemeene hoogte, genoegzaam *alle* straaten, en huizen der stad raakten onder, *zelf* zulke, daar het voorheen nimmer in geweest was.

De

(*b*) OUDENHOVEN Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 176. *Edit.* 1670.

(*c*) MOLLII Annales civit. Buscod. MSS. KRONYK van der Fundatie en begin van 's Hertogenbosch *op het jaar* 1529. MSS.

(*d*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 581.

De meeste dyken langs de Maaze, bezweken, door den drang van het water, en de huislieden, moesten alle naar de zolders vlugten. Veelen zouden door gebrek vergaan zyn, indien men uit 's Hertogenbosch, de noodlydende niet te hulp gekomen was (e).

V. Boek Karel II. 1529.

1530.

Herstelling van de inbreuk tegen eenige voorregten van Braband.

In het volgende jaar vergaderde de Staaten van Brabant, verscheiden maalen, om herstelling van eenige inbreuken, tegen hunne voorregten gedaan, te verzoeken. Die van 's Hertogenbosch bragten voor bezwaar in, dat wegens den Keizer, haar eene verlof-brief ware toegezonden, om eenige penningen op te nemen. De Regeering oordeelde, dat zy volgens stads voorregten, hier toe geen verlof behoefde, en had om die reden op den dertigsten May van dit jaar, daar van plegtig ten Hove kennis gegeven (f). Zy verzogt ook van den Eed, door haar, op het onderhouden van zekere Ordonnantie, door den Keizer, in het vorige jaar, op het bestier van de burgerlyke en lyfstraffelyke zaaken, binnen haare stad gemaakt, ontheven te worden, het welk zy by voorraad, verwierf (g). Op den naam des Keizers, werd op den tweede Juny deezes jaars, een nieuw Reglement, over de behandeling van Regtsgedingen voor

(e) Molli Annales civit. Buscod. MSS. Oudenhoven ibi quo supra.

(f) Protest der drie Leden der Regeering van 's Hertogenbosch, *van den* 16 *May* 1530. in de Archieven der stad. *Invent.* A. No. 42.

(g) Request der Regeering van 's Hertogenbosch, en Appointement, waar by dezelve, provisioneel, ontslagen word van het Reglement op de Administratie van de Politie en Justitie, *op den* 2 *Juny* 1529 *gemaakt*, te vinden als voor, *Invent.* C. No. 80.

V. Boek Karel II. 1530.

voor den Schepenstoel der stad beraamd, het welk, naar zynen naam, gemeenlyk de *Karoline Ordonnantie* genaamd word, gelyk een ieder hier ter stede bekend is. De Regeering deezer stad beklaagde zig ook, dat de Godshuizen binnen de stad, zeer veele vaste goederen bezaten, en daar van niets in 's Hertogs beden betaalden. Dit had tot gevolg, dat de Regenten der Godshuizen gelast werden, den staat hunner goederen over te brengen, om dezelven in de beden te stellen (*b*).

Roode Loop binnen de stad.

De stank, uit een verrotting in het water ontstaan, veroorzaakte hier ter stede in dit jaar, den Rooden Loop, waar door veele menschen in het graf gesleept werden.

1531. Dood van de Landvoogdes, en komst van Karel in de Nederlanden.

Margreet van Oostenryk, 's Keizers moeye, welke de Nederlanden, eenen geruimen tyd, als Landvoogdes, bestierd had, overleed, op den dertigsten November deezes jaars, in het een en vyftigste jaar haares ouderdoms. In de maand January van het volgende jaar, kwam de Keizer, met zyne zuster Maria, weduw van den Koning van Hongarien, te Brussel (*i*). De Regeering van 's Hertogenbosch zond, nevens de andere Brabantsche steden, eenige gemagtigden derwaards, om den Keizer te verwelkomen.

Staaten vergadering, en Bede.

Karel beschreef de Staaten, van alle zyne Nederlanden tegen den zeven en twintigsten February deezes jaars, te Brussel, en eischte van Brabant, eene Bede van twaalfmaal honderd duizend

(*b*) Appointement, waar by de Regenten der Godshuizen gelast worden, staaten van de goeden over te geven, om dezelven in de Beden te stellen, *dato* 12 *Decemb.* 1530 in de Archieven der stad *Inv.* C. No. 51.

(*i*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 586.

zend kroonen, binnen zes jaaren te voldoen. De Staaten stonden hem twaalfmaal honderd duizend Karels guldens toe, binnen den voorschreven tyd te betalen, en verzogten, dat hy verscheidene gedaane inbreuken, tegens 's Lands oude voorregten geschied, wilde te niet doen. Die van 's Hertogenbosch, drongen sterk, dat Ravestein onder Brabant mogt blyven, en daar van niet vervreemd worden (*k*). Vermits dit Land voorheen onder het Kwartier van 's Hertogenbosch behoorde, en thans geheel van Brabant afgescheiden is, zal het noodig zyn, het regt dat Brabant daar van ouds op had, een weinig hooger op te halen, om dus de redenen aan te tonen, waarom de Regeering van 's Hertogenbosch, zo sterk aan drong, dat het zelve, niet van Brabant vervreemd werd.

V. Boek. Karel II. 1531.

Bezwaar van 's Hertogenbosch.

Het land van Herpen, gelegen aan de Maaz, tusschen de Meyerye, en het land van Kuik, het welk eenige dorpen, de stad, en het Kasteel van Ravestein, bevat, was voorheen een vry land. *Hendrik* Heer van Kuik, droeg het, met voorkennis zyner huisvrouwe, en van zynen zoon *Aalbrecht*, in het jaar 1191, aan Hendrik den I. Hertog van Brabant, op, die het aan hem wederom ter leen uit gaf. In het jaar 1234, werd het, aan *Reinier van Kuik*, zoon des gemelten Aalbrecht, voor zyn aandeel, gegeven. Deeze liet, onder andere kinderen, eenen zoon na, wiens dogter Maria, met Jan Heer van Valkenburg, en Sittart, in huwlyk trad. Haar zoon Walleram van Valkenburg, Heer van Borne,

Uitweiding omtrent Ravestein.

(*k*) Stads Rekening van *St. Remys* 1530 *tot* 1531.

V. Boek. Karel II. 1531. ne, Sittart, en Raveſtein, ſtierf zonder kinderen, zyn eenige zuſter *Filippotte*, die aan Jan, Graaf van Salms uitgehuwlykt werd, erfde gevolglyk Raveſtein. Haare zoonen *Simon* en *Jan*, Graaven van Salms, waren door Adolph Graaf van Kleef, in het jaar 1397, gevangen genomen, en moeſten voor hun losgeld, onder andere goederen, het land van Raveſtein aan dien Graaf overgeven. Adolph liet, uit zyne tweede Gemalinne, Maria van Bourgondien, onder anderen twee zoonen na. De oudſte van dien, volgde zynen vader, als Hertog van Kleef, op, en de tweede, mede *Adolph* genaamd, bekwam voor zyn aandeel het land van Raveſtein. Deeze liet uit zyn tweede huwlyk met *Beatrix van Portugal* een eenigen zoon, *Filip* genaamd, na. Filip overleed, in het jaar 1528 kinderloos, zo dat het land van Raveſtein op *Jan den III.* Hertog van Kleef vervallen moeſt (*l*). Het was, gevolglyk, niet vreemd, dat die van 's Hertogenboſch hun beſt deeden, dat dit land, zo na aan hunne grenzen gelegen, met Brabant verknogt bleef. Zy hadden, denklyk om die reden, de ſtad en het Kaſteel van Raveſtein, kort na het overlyden van Filip, den laatſten Heer, bezet. Men wil ook, dat deeze zulks by zynen uiterſten wille, bevolen had. Jan de III. Hertog van Kleef, werd eerſt in het jaar 1533, als Heer binnen Raveſtein toegelaten. Het ſchynd my toe, dat hy dat land, niet van den Keizer, als Hertog van Brabant verheven hebbe, om dat ik vinde, dat zyn

(*l*) Butkens Trophees de Brabant. *Tom.* II. *part.* I. *pag.* 161 & 162.

zyn zoon Willem, na dat hy van den Keizer overwonnen werd, genoodzaakt ware, dit land in het jaar 1543 als een leen van Brabant te verheffen (*m*). V. Boek. Kapit. II. 1531.

De Regeering van 's Hertogenbosch vertoonde verder in de gemelde vergadering, dat haare stad op den zeven en twintigsten May 1458 van Filip den Goede Hertog van Bourgondien, de begeving van alle stads Ampten verkregen had, mids, dat zy hem drie duizend twee honders Rynsguldens betaalde. Wegens het Hof, was onlangs, zekeren *Marten de Greve*, tot Griffier binnen 's Hertogenbosch, aangesteld. Zy verzogt derhalven herstelling van dit bezwaar, en haare gemagtigden lieten niet af, om den Keizer, welken zy zelf tot binnen Gend volgden, hier over ernstig aan te spreken (*n*). Ander bezwaar van 's Hertogenbosch.

De Regeering verzogt den Graaf van Nassauw, dat hy haar, in de herstelling van dit, en andere bezwaaren, gunstig by den Keizer wilde zyn; ten dien einde schonk zy hem, eenen verguldén beker, welke door eenige gemagtigden naar Heusden, alwaar hy zig toen bevond, overgebragt werd (*o*). Het liep egter nog eenige jaaren aan, eer de Regeering, nopens het Griffierschap genoegen gegeven werd, want *Maria*, Koningin van Hongarien, zuster des Keizers, trok, als Landvoogdes, eerst op den twaalfden October des jaars 1536, den lastbrief van het Griffierschap, door het Hof, aan Marten de Greve gegeven, in, en,

(*m*) Teschemacheri Annales Juliæ Cliviæ & Montium *Part.* II. *pag.* 364. *Edit.* 1721.
(*n*) Stads Rekening *voorn.*
(*o*) Stads Rekening *voorn.*

V. Boek. Karel II. 1531.

en ftelde dat ampt wederom open, om van ftads wege vergeven te werden (*p*).

Maria, zufter van Karel, word Landvoogdes.

De Keizer ftelde, in den zomer van dit jaar, zyne zufter Maria, weduw des Konings van Hungarien, tot Landvoogdes over de Nederlanden aan. Eenigen tyd hier na, deed zy een voorflel aan de Staaten van Brabant, om voor vier duizend guldens jaarlykfche losrenten te verzegelen, by wyze van voorafbetaling, van de laatft ingewilligde Bede. De Staaten ftonden haar dit verzoek toe (*q*). De ftad 's Hertogenbofch verkreeg, door haare voorfpraak by den Keizer, afflag van een derde gedeelte, van haar aandeel in de laatfte toegeftaane Bede, om reden, dat zy, nevens de Meyerye, geduurende den laatften Gelderfchen oorlog, zo veel geleden had; voor welke gunft de ftad haar duizend karels guldens fchonk (*r*).

Peft en hongersnood.

Dit jaar was noodlottig voor 's *Hertogenbofch*, want de peft woedde aldaar zo fterk, dat 'er veele ftierven. Ook lieten 'er twee Kapellaanen van de Hoofd-Kerk, die de zieken bedienden, het leven by. Dit was het eenigfte niet, daar men hier ter ftede mede te worftelen had: want de duurte van het koorn was zo groot, dat de arme lieden van rondsomme herwaards toevloeide. Men tekend, als iet byzonder by deeze duurte aan, dat het mud rog, vyf rynsguldens koftte; te-

(*p*) Acte revocatoir der Koningin weduw van Hongarien van de Collatie van het Griffierfchap der ftad 's Hertogenbofch, *dato* 12 *October* 1536; in de Archieven der ftad *Invent.* C. No. 81.

(*q*) Stads Rekening *voorn.*

(*r*) Stads Rekening *voorn.*

tegenwoordig zoude dit zeer goed koop heten. Door de menigvuldige vreemde armen, werden de straaten des nagts onveilig, en men hoorde alom van roveryen en huisbraaken. De Regeering deed derhalven afkondigen, dat alle de vreemden, welke binnen den tyd van een jaar in de stad gekomen waren, zig daar uit zouden begeven, en gebood, dat men geene aalmoesen, aan de zulken geven zoude. De duurte bleef tot het einde van het jaar aanhouden, welke nog door het hoog water, daar de stad en het omliggend land toen mede overstroomd werd, vermeerderde. Het mud rog kostte toen meer dan zes, en de tarwe agt en een halve gulden, dus de armste genoodzaakt waren, het koorn, met garst, zemelen, en andere veldkruiden te mengen (*s*). V. Boek. Karel II. 1531.

Des Keizers verblyf in de Nederlanden duurde tot in de maand January des jaars 1532. Toen begaf hy zig eerst naar Doornik, daar hy eene vergadering des Gulden Vlies hield, en verschei-den nieuwe Ridders aanstelde, van daar vertrok hy naar Regensburg (*t*). 1532. De Keizer vertrekt naar Duitschland.

De Staaten van Brabant, hadden in het laatst afgelopen jaar, zo als hier voor verhaald is, in eene verzegeling van vier duizend guldens jaarlyksche Losrenten, by wyze van voorafbetaling der reeds toegestaane Bede, bewilligd. Het schynd, dat de Keizer hier mede niet te vreden ware, of dat hy meerder geld noodig had: want hy zond in dit jaar zynen Rentmeester *Jan Moys*, naar Verzoek om voorafbetaling der Beden.

(*s*) MOLLII Annales Civit. Buscod. MS.
(*t*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 589.

V. Boek. Karel II. 1534. naar 's Hertogenbosch, met verzoek, dat de stad en Meyerye, haar aandeel in die Bede, voor uit betalen wilden, en dit, het zy by verkoping van erfrenten, of anderzins zo als zy best konden, vinden zouden, en beloofde, het beloop der renten, met eenen redelyken penning, aan de Bede te laten korten. Men bewilligde hier in, onder deeze voorwaarden: „ De stad zoude voor haar „ aandeel, en dat van de Meyerye in de Bede, „ daar aan korten, voor de renten, vier duizend „ zeven honderd agt en negentig guldens, en „ vyftien stuivers; als mede nog vier honderd „ agt en vyftig guldens en negen stuivers, voor „ verschotten, door de stad en de Meyerye, ge- „ durende den laatsten oorlog, ten behoeve des „ Keizers gedaan, waar van men geene betaling „ had kunnen bekomen. En eindlyk stads aan- „ deel, zo in de hoofdsom als in de renten van „ elf duizend guldens, voorheen tot de oorlogs- „ penningen opgenomen, welk aandeel, twee dui- „ zend zeven honderd en vyftig guldens, en vier „ stuivers bedroeg." Het overige, tot vyf en twintig duizend twee honderd en negen Karels guldens eenen stuiver en drie oorten, werd aan 's Keizers Rentmeester ter hand gesteld (*u*). De stad was genoodzaakt, tot de spoedige voldoening van dit geld, duizend en zes en vyftig guldens en twaalf stuivers jaarlyksche renten, tegen den penning zestien losbaar, te verkopen (*v*).

Op

(*u*) Stads Rekening *van St. Remys* 1532 *tot* 1533.
(*v*) Stads Rekening *van St. Remys* 1533 *tot* 1534.

Op den tweeden November van dit jaar, werden veelen van de Zeeuwsche Eilanden, door eenen hevigen storm, uit den noordwesten, overstroomd (w). De Landvoogdes verzogt in February, des volgenden jaars, van de Staaten van Brabant, honderd en zeventig duizend Karels guldens, om daar mede de dyken in Zuid-Beveland te herstellen, en bood aan, de nieuw bedykte landen, den Staaten van Brabant over te geven, en dat de Keizer alleen de Hooge Overigheid, met den aankleve van dien, voor zig behouden zoude. Dit smaakte de Staaten niet: zy wezen het verzoek der Landvoogdes van de hand (x).

V. Boek. Karel II. 1532. Bede tot herstelling der Zeeuwsche dyken.

De Hervormden, voorheen reeds binnen 's Hertogenbosch vervolgd, begonnen omtrent het einde van dit jaar, buiten de stad openlyk in het veld te prediken. De Regeering deed daartegen vertogen ten Hove, met dit gevolg, dat *Goverd de Meyer*, Raadsheer in den Raad van Brabant derwaards gezonden werd, om daar op onderzoek te doen (y). Niet tegenstaande dit, gingen de Hervormden volgens hunne gewoonte, buiten de stad ter Preek. Op maandag na Paaschen des jaars 1533, vergaderden tusschen *Vugt* en *Herlair*, meer dan twee honderd menschen, en een jong Gezel, die een droogscheerder was, las aldaar het Euangelie, dat hy uitleide. De Hooft-Schout der stad, deed, zo ras hy hier van de lugt kreeg, eenigen van die gevangen nemen.

1533. Vervolging der Hervormden.

An-

(w) GABBEMA Nederlandsche Watervloeden *blads.* 239—246.
(x) STADS REKENING *voorn.*
(y) STADS REKENING *van St. Remys* 1530 *tot* 1533.

V. Boek. Karel I. 1533. Anderen, die gevlugt waren, werden ingedaagd; en die niet kwamen, gebannen. Eenige gemagtigden uit den Hove, kwamen met den Prokureur Generaal naar 's Hertogenbosch, waar by negen leden uit stads Regeering gevoegd werden, welke alle eene regtbank voor de Hervormden verstrekten. Eenigen, werden ter dood veroordeeld: zommigen zelfs ten vuure. Veele, die, uit vreeze des doods, den Hervormden Godsdienst verzaakten, werden veroordeeld om op het schavot te staan, en eene toortse van het Stadhuis, tot binnen de Hoofd-kerk voor het Sakrament te dragen. Anderen brandde men een kruis op het aangezigt. Zommigen moesten een geel kruis over hunne klederen dragen, en eindlyk werden 'er veelen in geldboetens verwezen (z). De Regeering oordeelde, dat door de huiszoeking binnen de stad, naar de Hervormden, door die ongewoone regtbank, in dit byzonder geval, eenige krenking aan stads voorregten geschied ware; vertoonde zulks den Keizer, welke hier op verklaarde: dat zulks nimmer by vervolg, ten nadeele van stads voorregten, getrokken zoude worden (a).

1534. Geschenk aan de Landvoogdes. In de maand February des jaars 1534, werd door de Landvoogdes, aan de Staaten van Brabant,

(z) Oudenhoven, Beschryving van 's Hertogenbosch *blads.* 133 *en* 134. *Edit.* 1670. Bor, Beschryving van 's Hertogenbosch *blads.* 21 *en* 22. Brandt Historie der Reformatie II. *Boek blads.* 108. *Edit.* 1677. Kronyk der Fundatie, en begin der stad 's Hertogenbosch *op het jaar* 1533. Mss.

(a) Acte van non præjuditie van Keizer Karel, *van den* 16 *January* 1538, in de Archieven der stad *Invent.* A. No. 138.

bant, te Brussel beschreven, onder anderen, tot een vereering voor haar, de som van vyftig duizend Karels guldens gevorderd. De Staaten stonden haar veertig duizend toe, die in zes jaaren betaald zouden worden (*b*). V. Boek. Karel II. 1534.

De rivieren de *Dommel* en de *Aa*, die thans de stad met veele armen doorsnyden, hadden voorheen haaren loop rondsom dezelve. Veele blyken zyn 'er tegenwoordig nog van overig. Het oude bed der Aa strekt daar van nog tot bewys. De graften van den eersten aanleg der stad, schynen de eenigste wateren daar binnen na haare vergrooting, geweest te zyn. Het kan wezen, en zulks komt my niet onwaarschynlyk voor, dat de rivier de Dommel, haaren loop door de stad, na haare uitleggingen behouden hebbe; naamlyk van de Vugterpoort af, agter den Vugterdyk, dwars door de Vugterstraat, agter dezelve, onder het gewezene Kapusinen-Klooster, agter de Mandemakersstraat, tot in de haven. De reden die my tot dit gevoelen doen overhellen, zyn dezen: dat de natuurlyke ligging en loop der Dommel, en de Aa, dit schynen te kennen te geven, waar uit niet duister kan opgemaakt worden, dat de beschrevene stroom, het oude bed der Dommel zy. De haven zoude buiten dat, geene toevoer van water gehad hebben. Buiten de stad vind men ook geene overblyfsels van het bed des ouden Dommels, en men vind nergens aangetekend, dat de strang agter de Vugterstraat, en Vugterdyk gegraven zy. In volgende tyden heeft men den Dommel en de Aa geheel door de

Rivier de Aa in de stad gebragt.

(*b*) Stads Rekening *van St. Remys* 1533 *tot* 1534.

V. Boek. Karel II. 1534.

de stad geleid. In het jaar 1519 leide men den stroom van den Grooten Hekel af, tot agter het Minderbroeders-Klooster (c), het welk aan de oude vesten lag. Het komt my voor, dat men omtrent deezen tyd, mede eene graft, buiten de stad, uit den Dommel, naar den Grooten Hekel toe, gegraven hebbe, om dat het anders niets gebaat zoude hebben, van dien Hekel (die een waterpoort is) tot aan de Minderbroeders te graven. De eerstgemelde graft loopt van den Hekel af, agter de Ververstraat, tot agter het Stadhuis, daar hy in de oude graften der stad valt: Deeze graften loopen vervolgens regt uit, tot aan de Vugterstraat; daar zy onder de huizinge, daar *het vergulde Harnas* uithangt, en onder de Vugterstraat zelfs, heen loopten, en agter de Snelstraat, tot aan de Minderbroeders, dat de laatste de oude vesten der stad geweest zyn, is onwederspreeklyk. Het word hier door mede bewezen, om dat by de huizinge, het gulde Harnas genaamd, de Lieve Vrouwe poort, een der poorten van de oude stad gestaan heeft. Voorheen liepen die oude graften, van de Minderbroeders, regt toe, door de Mandemakersstraat, en vereenigden zig met de stads haven: doch deeze loop is naderhand gestopt, en het schynd, dat men toen eene doorgraving, van het gewezene Minderbroeders-Klooster, dwars door de Kruisstraat, tot in den stroom, die ik vermeene dat het oude bed van de Dommel geweest zy, gemaakt hebbe. Ik ben van kundige lieden onderrigt, dat 'er onder de hui-

(c) OUDENHOVEN, *Beschryving van 's Hertogenbosch bladz.* 24. *Edit.* 1670.

huizingen ten ooſten der Kruisſtraat, en door de Mandemakersſtraat, verſcheidene gewelven gevonden zyn, die aanduiden, dat voorheen aldaar een waterloſsing geweeſt zy. Deeze moeten, ontwyfelbaar, de oude ſtads veſt geweeſt zyn, die, door de vergrooting, betimmerd en naderhand verlamd is. De loop der Dommel, agter de Ververſtraat, verdeeld zig, onder het huis des Gouverneurs, in twee deelen, waar van de linke, dwars door den Mortel, Keizer- en St. Joris-ſtraaten loopt, en, een weinig verder dan de Kruisbroeders-Kerk, zig met dien ſtroom, dien ik voor het oude bed van den Dommel, houde, vereenigd.

In dit jaar groef men de Aa van St. Antonis-Hekel, tot aan *die Zieken*, dat is het Gaſthuis. Hier ter plaatſe loopt de Aa weder in de oude veſten, en deeze ſtrekken zig van het Gaſthuis uit, tot aan de Geertruide-Kerk. De verdere ſtrang, van daar, langs het plyn, tot in de haven, is in het 1544 gegraven (*d*). Denklyk heeft die voorheen langs de Orten binnepoort in de haven gelopen. OUDENHOVEN, heeft zig merklyk, omtrent deeze gravingen misgrepen. Ik zal zyne misſlagen hier niet op halen, om dat een ieder die de ſtad kend, dezelve gemaklyk ontdekken kan. Ik moet, eer ik van deeze ſtoffe ſcheide, nog melden, dat het de vreemdelingen wonderlyk moet voorkomen, dat alle de ſtroomen hier ter ſtede, niet voor de huizen op de wyze gelyk in Hol-

(*d*) OUDENHOVEN ibi quo ſupra. KRONYK der Fundatie en het begin der ſtad 's Hertogenboſch *op het jaar* 1544. MSS.

V. Boek. Karel II. 1534. Holland, maar alle agter de huizen gegra
zyn, zo dat een onbekende ligtlyk zoude ver
nen, dat 'er geen water door de ſtad liep. De r
den waarom die dus gegraven zyn, is egter ze
begryplyk, als men aanmerkt, dat in deez
tyd, de ſtad reeds volbouwd, en oneindig be
en ſterker bewoond, dan by onzen leeftyd, wa
re; gevolglyk, zoude men de graften daar in
naar de wyze als in de Hollandſche ſteden ma
ken, moeſten de huizen van geheele ſtraaten
weggenomen worden, om de graften midden
door de ſtraat te brengen. Het beſtaan der bur-
gery, het geen alleen in haare handwerken gele-
gen was, vereiſchte, dat men die graften agter
de huizen, daar de werkplaatſen waren, groef.
Ieder ruimde derhalven ſlechts een gedeelte
van zyn erf op, om de rivier daar door te bren-
gen.

1535. Ontwerp van eene vereeniging van alle de Nederlanden.

De Landvoogdes beſchreef in Auguſtus van het volgende jaar, de Staaten van alle de Nederlanden, binnen Mechelen. Men beoogde hier mede, de Nederlanden eene vereeniging met elkander te doen ſluiten, om te weten, wat gedeelte een ieder in de onderſtand gelden dragen zoude. De Staaten van Brakant ſtemden eendragtig hier toe, op den tweeden dier maand (e). Ik vind hier van geene verdere aantekening, dus ik giſſe, dat die vereeniging geene voortgang had.

's Hertogenboſch verſterkt.

In dit jaar werd 's Hertogenboſch merklyk verſterkt. De St. Anthony, anders de Bazeldonkſche Poort, waar door men naar het dorp den Dungen pleeg te ryden, dan welke thans niet meer

(e) Stads Rekening van St. Remys 1534 tot 1535.

meer in wezen is, werd geheel veranderd. Men maakte voor dezelve een Blokhuis, of sterkte, en de weg buiten dezelve werd, gedeeltlyk verlegd. De stad herbouwde mede, ten verzoeke van het Hof, het Blokhuis op den Lithschen Ham, het welk in het jaar 1528, afbrandde, en bezette het zelve met agttien mannen. Deeze voorzorgen schynen my toe, dat uit vreeze voor eenen inval der Gelderschen, in Brabant, genomen werden, want ik vinde, dat de Regeering, op bekomen tyding, van verscheidene bewegingen derzelven, zo ten Hove, als aan den Graave van Buuren, in deezen jaare verzogt, om een zeker getal paarden, binnen haare stad te leggen. Op den vyf en twintigsten Juny kwamen binnen dezelve, vyf en twintig ruiteren, die aldaar tot den elfden September deezes jaars bleven (*f*). V. Boek. Karel II. 1535.

De Hertog van Milaan *Franciscus Storfia*, overleed in deezen jaare, zonder eenige kinderen natelaten. De Koning van Frankryk zond in het begin des volgenden, eenige gezanten naar Keizer Karel, die thans te Napels was. Hy verzogt alde belening des Hertogdoms Milaan, doch hier op geen gewenscht antwoord krygende, bereidde hy zig ten oorlog. Zyne krygsbenden vielen in het Hertogdom Savoyen, om verder in Milaan te dringen De Hertog van Savoye, uit zyne landen door de Franschen verdreven, nam zynen toevlugt tot den Keizer. Deeze zat mede niet stil, en drong met zyn volk van den eenen kant in de Provincie van Lionnois; doch wegens de 1536. Oorlog met Frankryk.

(*f*) Stads Rekening voorz.

V. Boek. Karel II. 1536. de ziektens, die in zyn leger heerschten, liep deeze togt vrugtloos af. Aan de andere zyde, viel de Graaf van Nassauw, met een leger van zes en twintig duizend mannen, in Pikardien; bemagtigde Guize, en sloeg het beleg voor Peronne, dan het welk hy eerlang opbreken moest (g).

Verbond tusschen Frankryk en den Hertog van Gelder. De Koning van Frankryk had, in October des jaars 1534, een verdrag met den Hertog van Gelder aangegaan, waar by deeze zig zelve en zyne landen, Groningen daar onder begrepen, den Franschen Koning opgedragen had. De Koning had hier tegen beloofd, den Hertog en zyne landen, even gelyk zyne eigen, te verdedigen, en derzelver voorregten en vryheden te beschermen, en hem jaarlyksch vyftig duizend ponden tournois te geven. Ook beloofde hy, honderd speerdragers in 's Hertogen landen, en onder zyn bewind, te onderhouden, en maandlyks aan ieder ruiter, twintig goudguldens en tien stuivers, en aan ieder der voetknegten, elf goudguldens en vyf stuivers te betalen (h). Men was hier ter stede, na dat men van dit verbond kennis bekomen had, reeds voor eenen inval der Gelderschen in de Meyerye bedugt, en had, om die reden, in het voorig jaar, 's Hertogenbosch merklyk versterkt.

Nieuwe Bede. Op den elfden Juny van dit jaar, beschreef de Landvoogdes, de Staaten van Brabant te Brussel, en vorderde hunne toestemming, tot eene verzege-

(g) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 602 & 603.
(h) PONTANUS *Lib.* XI. *pag.* 775. SLICHTENHORST XI. *Boek bladz.* 420.

geling van driemaal honderd duizend guldens, op de Domeinen van Brabant, waar van de renten tegen den penning zestien, betaald zouden werden. Twee derde van dit geld, zoude tot betaling van 's Keizers leger verstrekken, en het overige, om den oorlog tegen Frankryk te voeren. Dit verzoek werd door de Staaten, op den vyf en twintigsten Juny, toegestaan (*i*). Doch men kon geene kopers genoeg, tot deeze renten vinden. De Staaten waren hier om genoodzaakt, lyfrenten te verkopen, op één lyf, tegen den penning agt, en op twee, tegen den tienden penning. V. Boek. Karel II. 1536.

De stad 's Hertogenbosch zond, in dit jaar, op aanschryving des Graaven van Buuren, eenige gemagtigden naar het steedje Megen, om te zien, hoe men dat, op de gevoeglykste wyze versterken zoude. Het Blokhuis op den Lithschen Ham, werd mede veel sterker gemaakt, en men waakte hier ter stede nauwkeuriger aan de poorten, hebbende een kwaad vermoeden op de Hervormden, waar van 'er veelen binnen de stad waren, dien men beschuldigde met de Geldersche te heulen (*k*). Ik zal van deezen oorlog met Gelderland, daar Brabant, in het geheel, buiten de onderstand gelden, geenen last van had, niets melden. De vrede werd in de maand December deezes jaars, tusschen den Keizer, en den Hertog van Gelder getroffen, en al het krygsvolk begaf zig hier op terstond, naar het Graafschap Ar- Voorzorg tegen de Gelderschen.

(*i*) Stads Rekening van *St. Remys* 1535 *tot* 1536.
(*k*) Stads Rekening voorz.

V. Boek. Karel II. 1537.

Artois, om tegen den Koning van Frankryk gebruikt te worden (*l*).

Veldtogt in de Nederlanden.

Deeze opende vroegtydig den veldtogt in de Nederlanden, viel in Artois, en floeg het beleg voor Hesdin, het welk, niet zonder veel bloed te plengen, overging. St. Paul en het Kasteel, Liliers, en St. Venant, werden insgelyks door hem bemagtigd. De Graaf van Buuren floeg, korten tyd hier na, het beleg voor St. Paul, en overmeesterde de plaats stormenderhand: ook nam hy Montreuil by verdrag in, en belegerde Terouanne. Gedurende dien tyd, floot men op den dertigsten July een bestand met Frankryk, voor den tyd van drie maanden, om inmiddels eene vrede te bewerken (*m*).

Bestand met Frankryk.

Bede.

De Landvoogdes had na het openen des veldtogts, de Staaten van alle de Nederlanden, in de maand February te Brussel beschreven. Zy eischte van dezelven, gedurende zes maanden, maandlyks twee tonnen gouds. De Prelaaten en Edelen van Brabant, als mede de steden Brussel en Antwerpen, stemden om vier tonnen schats, in zes maanden te betalen. Die van Leuven, en 's Hertogenbosch verklaarden, hier in niet te kunnen stemmen, dan onder voorwaarde, van eene vereeniging met de andere gewesten te maken. Leuven stemde eindlyk met die van Brussel en Antwerpen, waarom 's Hertogenbosch zig hier toe mede liet overhalen. Die stad verkreeg ten Hove, in aanmerking van haare armoede, kwytschel-

(*l*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 605.
(*m*) IDEM *pag.* 605—607.

ſchelding van een vierde gedeelte haares aandeels, doch het welk, niet zonder geldſpilling onder de Hovelingen, bewerkt werd. Zy kortte ook, in haar aandeel, twee duizend guldens, voor het vernieuwen van het Blokhuis, op den Lithſchen Ham, en nog duizend guldens, door haar, tot betaling voor het krygsvolk, dat op de grenzen lag, verſtrekt (*n*). V. Boek. Karel II. 1537.

1538. Vrede met Frankryk.

Het beſtand onlangs met Frankryk geſloten, en naderhand vernieuwd, was nu geëindigd. In de maand Juny des jaars 1538 werd 'er, door bemiddeling van den Paus, tuſſchen de Keizer en de Koning van Frankryk, een nieuw beſtand getroffen. De Paus ſpande, nevens andere Grooten, al zyn vermogen in, om eene duurzaame vrede te bewerken, doch hy kon het daar toe niet brengen. Zederd hield de Keizer met den Koning van Frankryk, te Aigues Mortes, een geſprek, by welke gelegenheid, dit beſtand, in eene altoos durende vrede veranderd werd (*o*).

Dood van Hertog Karel van Gelder.

In de maand Juny van dit jaar, overleed te Arnhem, Karel Hertog van Gelder. Men beſchryft hem als een doortrapt Vorſt, die tot geweld, en bedrog even vaardig was. Hy gaf zyn krygsvolk een gering loon, doch had egter by de wervingen veel toeloop, om den geweldigen buit, die het zelve uit Brabant en Holland haalde. De Gelderſchen beminden hem ongemeen, van hun werd verhaald, dat zy gaarne twee, van hunne drie koebeeſten, om zynend wille

(*n*) Stads Rekening *van St. Remys* 1536 *tot* 1537.
(*o*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 610.

V. Boek. Karel II. 1538.

le tot den oorlog opofferden (*p*). De Keizer verloor aan hem eenen bitteren vyand, daar hy en zyne voorzaaten, tot nadeel der Nederlanden, by na vyftig jaaren agter een, tegen geoorlogd hadden.

Zyn opvolger.

Na zynen dood werd *Willem*, oudste zoon des Hertogs van Kleef, Gulik, en Mark, Hertog van Gelder. Keizer Karel nam dit zeer euvel op, alzo hy vermeende, dat het Hertogdom Gelder en Zutphen hem toebehoorde, en schreef, om die reden, scherpe brieven aan dien Vorst, en aan de Stenden van Gelderland (*q*). De dood van Karel, en de opvolging van Willem, gaven oorzaak tot nieuwe onlusten, zo als ik op zyn plaats verhalen zal (*r*).

Herdopers verbrand.

In de maand Augustus van dit jaar, werden binnen 's Hertogenbosch, zestien of zeventien zo mannen als vrouwen, die men zeide dat Herdopers waren, gevangen; zy waren geringe lieden (*s*), en alle, of immers het grootste gedeelte derzelve, vreemdelingen, onervaren in lezen en schryven. Onder dezelven was een goudsmid *Paulus van Drunen* genaamd, welke zig voor eenen Bisschop uitgaf. Eenige van hun werden te Vugt geworgd en verbrand. Men had aan ieder, een touw met knoopen in den mond gestoken, om dat zy niet spreken zouden. Haar werden twee Minderbroeders, en twee Predikheeren, in de gevangenis toegevoegd, die veel tot hun

(*p*) Oudenhoven, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 202. *Edit.* 1670.
(*q*) Slichtenhorst XI. *Boek bladz.* 433.
(*r*) Oudenhoven *bladz.* 203.
(*s*) Bor, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 21.

hen spraken, doch weinig of geen antwoord bekwamen. Zy vertoonden hun ook een kruis met 's Heilands beeltenis daar aan, doch het welk zy weigerden aan te zien, zeggende: *Dat zy God in hun hart hadden, zy wilden daarom noch hout noch steen aanbidden.* Zy baden zelfs voor die geenen, die hen veroordeeld hadden, en zeiden; *Dat de knegt, niet beter dan de meester ware, en in deszelfs naam zouden zy gewillig stérven.* Korten tyd hier na, werden 'er, op dezelve plaats, nog een man, en drie vrouwen geworgd, waar van een, met den zogenaamden Bisschop getrouwd was. Deeze bad: *Dat God de oogen der Regters verligten wilde, om te zien wat zy haar aandeeden.* En dankte hem: *Dat hy haar waardig kende om zyns naams wille te mogen lyden.* De man riep, op de gerechtsplaats, aan de burgery luid toe: *Dat zy doch het Evangelie lezen zouden; daar naar leven, en het dronken drinken, boevery en kyverye laten.* Zy stierven voorts alle blydlyk (*t*). Het kind van Paulus van Druppen, onder den naam van Bisschop bekend, het geen, schoon negen maanden oud, noch niet gedoopt was, werd de moeder, toen zy in de gevangenis zat, ontnomen. Men deed het in de Hoofd-Kerk hier te stede doopen. De Deken van St. Jan, en de huisvrouwen van twee Regenten der stad, stonden 'er als peters en meters over. Korten tyd hier na werd 'er nog eene der Her-

V. Boek. Karel II. 1538.

(*t*) Bor, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 21 *en* 22. Molli Annales Civit. Buscod. Brandt Historie der Reformatie II. *Boek bladz.* 138. *Edit.* 1677. Kronyk der Fundatie en begin der stad 's Hertogenbosch *op het jaar* 1538. MSS.

V. Boek. Karel II. 1538. Herdopers onthoofd. Zy waren alle door eenen, die hun geloof verzaakt had, verraden, en deeze had aanwyzing gedaan, waar die overige woonden (*u*). Alle de Wederdopers binnen de stad, waren hier mede uitgeroeid (*v*).

1539. Dood der Keizerinne. Isabella van Portugal, Gemalinne des Keizers, stierf, op den eersten Mei des jaars 1539, te Toledo, in het kraambedde, en liet eenen zoon na, die haar maar weinig dagen overleefde. Zy had behalven dit kind, Filip, die Karel, als Heer der Nederlanden opvolgde, en twee dogters, *Maria* en *Johanna* genaamd, die alle thans nog leefden, gebaard (*w*). Haare uitvaart werd binnen 's Hertogenbosch, op den zestienden Juny daar aan volgende, staatlyk gehouden. De ledige kist, met een zwart zyde kleed overdekt, werd van het Stadhuis, door vier Schutters, naar de Hoofd-Kerk, onder het luiden van alle de klokken der stad, gedragen. Voor de kist gingen de Kanunniken en Beneficiaaten van St, Jan, en de verdere mans geestlyken binnen de stad, welke liederen, op de omstandigheid toepaslyk, zongen. Daar agter ging de Hooft-Schout der stad, Jo. *Johan van Brecht*, in zwaaren rouw; vervolgens de geheele Regeering, nevens de vier Geheimschryvers der stad, waar na de vier Schutteryen en de Dekenen en Overlieden van alle de Gildens volgden, welke vier en twintig toortsen droegen. Het Koor der Hoofd-Kerk was met zwart laken behangen, daar het wapenschild der Keizerinne op verscheidene plaatsen op gehegt was. De Lyk-dienst

(*u*) Bor ibi quo supra.
(*v*) Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.
(*w*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 612.

dienst werd door den Deken van St. Jan plegtig, verrigt (*x*).

V. Boek. Karel II. 1539.

De Landvoogdes had in January van dit jaar, de Staaten van Brabant te Brussel beschreven, en vorderde van dezelven eene Bede, van twaalf tonnen gouds, gedeeltlyk tot afiosfing der renten in het voorleden jaar verkogt, en deels om de nog onbetaalde schulden te voldoen. De Geestlykheid, en de Adel; sloegen voor, om die, op alle de goederen en waaren, die uit Brabant, en verder buiten 's Keizers landen gevoerd werden, te vinden. De steden merkten hier op aan, dat na dit voorstel, de twee eerste leden van Staat, tot die Bede niets betaalden, maar dat genoegzaam alles op haare ingezetenen aankomen zoude. Vermits men tot geen besluit kwam, werd de vergadering tot den laatsten February opgeschort, om als dan nader raad te plegen. De Prelaaten en Edelen toen nog by hun voorig gevoelen gebleven zynde, stond het geschapen, dat de dagvaart vrugtloos aflopen zoude. Na dat men hier over by na een maand geraadpleegd had, sloegen deeze voor, om eene Bede, van twee tonnen schats, jaarlyksch, gedurende drie jaaren, in te willigen. De steden verklaarden, dat zy hier in niet konden stemmen, ten zy haare verdere leden eerst op dit voorstel gehoord waren (*y*).

Voorslag van eene Bede.

De

(*x*) BOR, Beschryving van 's Hertogenbosch, *bladz.* 23. MOLLII Annales Civit. Buscod. MSS. KRONYK der Fundatie, en het begin der stad 's Hertogenbosch *op het jaar* 1539. MSS.

(*y*) STADS REKENING *van St. Remys* 1538 *tot* 1539.

V. Boek. Karel II. 1539. Vergadering der Staaten in 's Hertogenbosch.

De Landvoogdes, die besloten had voor 's Keizers aankomst binnen deeze landen, die zaak af te doen, beschreef de Staaten van Brabant, in de maand July, binnen 's Hertogenbosch. Zy kwam, op den elfden dier maand, aldaar. Haar vergezelde de Bisschop van Palermo, de Markgraaf van Bergen, de Hertog van Aarschot, *Adolph van der Noot* Kanselier van Brabant, de Graaf van Espinoi, de Prins van Chimai, de Hertog van Milaan, de Heer van Egmond, de Gezanten van Frankryk en Engeland, de Heer van Molenbais; de Abten van St. Geertruid, van Vilers, van Tongerlo van Bern, van St. Bernard, en van Perk; de Kommandeur van Gemert, en de Aarts-Diaken van Luik. De Landvoogdes bragt met haar binnen de stad, veele gebannenen, die een lange koord vast hielden, 't welk de Landvoogdes aan het einde in de hand had (1). Op haare voorspraak werden drie vrouwen, die in de gevangenis zaten, vrygelaten (2). De geheele

(1) De gewoonte om Ballingen, aan eene koorde, binnen de stad te brengen, had, onder anderen, mede plaats by de Bisschoppen van Utrecht, doch alleenlyk by hunne eerste, of blyde inkomste, en dan nog, met dit onderscheid dat niet alle Ballingen, maar alleen zulke, welkers naamen te vooren aan den Raad der stad waren opgegeven, en in welkers wederkomst zy bewilligd had, die dan, met den Bisschop en zyn gevolg, in de stad, besloten in een gespannen touw of lynde, binnen kwamen. Zo als de geleerde Heer KASPER BURMAN aantekend *in de Utrechtsche Jaarboeken Deel* I. *bladz.* 314.

(2) BOR, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 13. STADS REKENING *voorz.* KRONYK van de Fundatie en begin der stad 's Hertogenbosch *op het jaar* 1539. MSS.

le Regeering, nevens de vier Schutteryen, stonden, by het inkomen der Landvoogdes, aan de Vugterpoort, waar door zy inkwam, en geleidden haar van daar, naar het huis, dat tot haare intrek gereed was gemaakt (*a*). De stad, gaf de Landvoogdes een geschenk van duizend Karelsguldens, en een voeder beste wyn. Aan alle de Heeren, die haar verzelden, werden, insgelyks, van stads wege, geschenken gedaan. De Regeering der Meyerye. zond mede eenige gemagtigden naar 's Hertogenbosch, om de Landvoogdes te begroeten (*b*). De zaak wegens de, Bede werd by haar aanwezen, niet afgedaan, om dat men, wegens de verschillende gevoelens, tot geen besluit komen kon. Zy vertrok derhalven op den een en twintigsten July naar Amersfoort (*c*). Op den vyftienden October deezes jaars, werden de Staaten van Brabant, wegens de Bede, weder binnen Brussel beschreven, alwaar men den voorverhaalden eisch, geheel afsloeg, en alleenlyk aan de Landvoogdes, vyftig duizend guldens eens, toestond, om daar mede een geheel jaar renten, by de Staaten in voorige tyden verkogt, te betalen; egter met deeze voorwaarde, dat het overschot tot betaling der schulden van Brabant besteed zouden worden (*d*).

V. Boek. Karel II. 1539.

Het oproer, binnen Gend in dit jaar voorgevallen, gaf oorzaak, dat de Keizer zig herwaards begaf. Hy nam zynen weg door Frankryk, kwam

De Keizer komt in de Nederlanden.

(*a*) Molli Annales Civit. Buscod. MSS.
(*b*) Stads Rekening *voorz.* Kronyk van de Fundatie *voorz.*
(*c*) Mollii Annales Civit. Buscod. MSS.
(*d*) Stads Rekeningen *van St. Remys* 1539 *tot* 1540.

V. Boek. Karel II. 1540. kwam den een en twintigsten January des jaars 1540 te Valenchyn in Henegouwen aan (*e*), en beschreef de Staaten van Brabant tegen de maand Juny, binnen Brussel. Zy stonden hem twaalf tonnen gouds toe, in zes jaaren te betalen. Die van 's Hertogenbosch verkregen egter, om hun onvermogen, afslag van de helft hunnes aandeels; en de Meyerye een vierdedeel. Dit werd niet zonder geldspilling onder de Hovelingen, te weeg gebragt (*f*).

En binnen 's Herto-genbosch. Na dat Gend in rust gebragt was, kwam de Keizer op den een en twintigsten van Augustus binnen 's Hertogenbosch. De Regeering en veertien honderd Burgers, alle in het harnas, trokken hem, tot in het dorp Vlymen, tegen (*g*). De stad beschonk hem met een voeder wyn, twee vette ossen, en honderd malder haver (*h*). De Keizer reed de geheele stad door, en bezag met naauwkeurigheid, de verbeteringen, die onlangs, aan de vestingwerken gemaakt waren (*i*); hy vertrok, in het laatste deezer maand naar Brussel, en van daar naar Duitschland, om den Ryksdag, die binnen Regensburg gehouden werd, by te wonen, alwaar hy in het begin van het volgende jaar aankwam (*k*).

Groote droogte en ziekten. De hette van de zomer deezes jaars, was by na ondraaglyk. Van het begin van Juny, tot het einde van September, viel 'er geen re-

(*e*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 614 & 615.
(*f*) Stads Rekening *voorz.*
(*g*) Oudenhoven, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 174. *Edit* 1670.
(*h*) Stads Rekeing *voorz.*
(*i*) Molii Annales Civit. Buscod. MSS.
(*k*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 618.

regen, dus het gras verdorde, en het water in de slooten en putten, uitdroogde, en veel vee door gebrek aan water, versmagte. Het koorn was reeds voor St. Jan, of den vier en twintigsten Juny, gemaaid, en in de schuuren gebragt, het welke niemand, die toen leefde, geheugde, door de geweldige droogte, viel het koorn uit de airen, en bleef op het veld liggen, in Augustus begon dit alles wederom te groeien, en de akkers schenen als op nieuws bezaaid (*l*). Hier op volgden heete koortsen, welke besmetlyk waren, verzeld met eilhoofdigheid, en roode loop, waar door veele stierven. De weinigen die 'er van opkwamen, waren zodanig verzwakt, dat zy altoos een kwynend leven leiden (*m*).

V. Boek. Karel II. 1540.

De vrede, in het jaar 1538, tusschen Karel, en François Koning van Frankryk gesloten, belette niet, dat de laatste nieuwe onlusten zogt, waar toe het volgende geval gelegenheid gaf. Wanneer de Keizer, door Frankryk, naar de Nederlande reisde, had hy, by gelegenheid zynes verblyfs te Parys, beloofd, het Hertogdom Milaan, aan den Hertog van Orleans, zoon van François, op te dragen. François had zyne Gemalin naar Brussel gezonden, om de belening van dat Hertogdom te verzoeken, het welk geen gewenscht gevolg had. Hier kwam by, dat twee gezanten van François, waar van de eene naar Konstantinopolen, en de andere naar Venetien ging, door last des bevelhebbers van Milaan, ver-

1541. Oorlog met Frankryk.

(*l*) OUDENHOVEN, Beschryving van 's Hertogenbosch bladz. 176. *Edit.* 1670.

(*m*) MOLLII Annales Civit. Buscod. MSS.

V. Boek. Karel II. 1541. vermoord waren. Karel verklaarde, dat zulks buiten zyn bevel geschied ware; egter gaf dit aanleiding tot nieuwe onlusten, en François, die deezen hoon niet verkroppen konde, was op middelen bedagt, om zig te wreken, en de vyandlykheden tegen den Keizer, by de eerste gelegenheid wederom te beginnen (*n*). De Koning van Frankryk verbond zig, derhalven, met Willem Hertog van Gulik, Kleef, en Gelder, en zond hem zes honderd ruiters, en een goed getal voetknegten, om daar mede in Brabant te vallen (*o*). Die van 's Hertogenbosch, bedugt, dat zy in deezen onlust aanstoot zouden lyden, verbeterden hunne vestingwerken, en maakten, onder anderen, in dit jaar, een nieuw bolwerk, voor de Orten poort (*p*).

1542. Beschryving van alle de Staaten der Nederlanden. De Staaten van Brabant, nevens alle de Staaten van de Nederlanden, waren in het begin des jaars 1542, door de Landvoogdes te Brussel beschreven. Men vorderde van hun eene onderstand in gereed geld. Van Brabant werd honderd en twintig duizend guldens geëischt. De gemagtigden van 's Hertogenbosch, van de dagvaart naar huis gekeert, om het besluit der Regeering daar op, in te nemen, keerden in de maand *Maart* weder te rug, en verklaarden, dat de stad, en Meyerye, onvermogend, en met zwaare schulden beladen was, en dus in de gevorderde Bede, niet konde stemmen. De Landvoogdes, met dit antwoord niet vergenoegd, gelastte hen naar huis te

(*n*) Annales de l'Empire *Tom.* II. *page* 185 & 190.
(*o*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 621.
(*p*) Stads Rekening *van St. Remys* 1540 *tot* 1541.

te keeren, om nader antwoord te rug te brengen. Verscheiden voorslagen werden 'er hier over gedaan, doch de Staaten bewilligden eindlyk in de geëischte Bede (*q*). De stad 's Hertogenbosch kreeg afslag, van een derde, voor haar aandeel in deeze Bede. Om dit te bekomen, had zy honderd en vyftig Karels guldens, aan eenen van 's Keizers Hovelingen geschonken (*r*). V. Boek. Karel II. 1542.

In de maand Juny van dit jaar, zond de Landvoogdes naar 's Hertogenbosch *Filip Dorlay*, Heer van Jennef, Groot Bailluw van Nivelle, met brieven en bevelen, om alles in staat van tegenweer te stellen. Hy was met eenige Heeren van het Hof vergezeld. Men nam in de Meyerye zeven benden volks aan, die men binnen de stad lag. Alle de Gelderschen werden uit de stad gezet, en de huizen die tegen de stads muuren stonden, moesten afgebroken worden, op verbeurte van twee honderd Karels guldens, voor ieder, dat men staan liet. Meer dan twee honderd huizen werden 'er afgeworpen, daar onder het oude mannen en vrouwen huis, door *Adam van Mierden* Geheimschryver der stad, en naderhand Deken van het Kapittel der Hoofd-Kerk gestigt, het welk omtrent de Barbara-Kapelle stond. Op bevel van den Hove, werd tegen de stads muuren, eenen aarden wal, omtrent vier en twintig voeten dik, gelegd. Een ieder was genoodzaakt hier aan, zonder verschoning, te werken. De Regeering gelastte, dat alle de boomen buiten de stad, tot op zekere afstand omgehouwen, en binnen 's Hertogenbosch versterkt.

(*q*) Stads Rekening *van St. Remys* 1541 *tot* 1542.
(*r*) Stads Rekening *van St. Remys* 1542 *tot* 1543.

V. Boek. Karel II. 1542.

nen de stad gebragt moesten worden, en schreef by aanhoudenheid aan de Landvoogdes, om eenig paarden, en voetvolk tot bezetting, doch zy konde hier op, niets verwerven. Die van Antwerpen zonden vyftien honderd mannen naar *Nistelrooy* (zo ik meene,) immers het is klaar, dat 'er maar vyf en twintig omtrent Hintham bleven, dus die van 's Hertogenbosch genoodzaakt waren, zig met hun eigen volk, zo goed zy konden, te bewaren (*s*).

Maarten van Rossem, valt in Brabant.

De Geldersche Veldheer, Maarten van Rossem, maakte zig gereed om in Brabant te vallen. Men wierf, in aller eil, eenig krygsvolk, het welk men in het Kwartier van Peelland, in de Meyerye gelegen, zond, om het Geldersche leger, dat reeds in aantogt was, te stuiten. By hun, voegde men eenige Opgezetenen van Peelland, welke gesaamlyk, de Gelderschen over de Maaze, te rug dreven, waar na die Opgezetenen de wapenen neder leiden, en weder naar huis keerden (*t*).

En verwoest verscheiden plaatsen in de Meyerye.

Op den twintigsten July, trok Maarten van Rossem met zyn leger, veertien duizend mannen voetvolk, en twee duizend ruiters sterk, met agttien stukken geschut, andermaal over de Maaze. Hy begaf zig eerst naar *Erp*. Van daar kwam het leger te *Oedenrode*, alwaar het overnagtte. De Gelderschen gaven by hunne komst voor, dat zy vrienden waren. Des morgens veranderden zy van taal; brandden de plaats af, en plonderden de

(*s*) Oudenhoven, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz* 203. *Edit* 1670.

(*t*) Pontanus *Lib.* XII. *pag.* 823. Pont. Heut. Rer. Belg. *Lib.* XI. *pag.* 535.

de Kerk, doch zulks werd van de Kerk der Kanunniken aldaar, voor drie honderd Ryns guldens afgekogt. Van hier trokken zy naar *Oirschot*, en de *Beerzen*, daar zy alles verwoestten, en verbrandden. Verscheide dorpen in de Meyerye werden gebrandschat. De Vryheid *Oisterwyk* moest, na dat zy verwoest was, vier duizend guldens opbrengen. *Moergestel* werd op vyf honderd, en *Hilvarenbeek* op veertien honderd guldens gebrandschat. Het leger trok vervolgens in de Baronye van Breda, en van daar, naar Hoogstraaten, welkers Kasteel, by verdrag, aan de Gelderschen overging. V. Boek. Karel II. 1542.

De Prins van Orange verzamelde schielyk vyf honderd paarden, en omtrent drie duizend voetknegten, welke, gedeeltelyk door die van Antwerpen, en deels door die van 's Hertogenbosch geworven waren, by een. Hier mede trok hy op de Gelderschen aan, die hem in eene hinderlage lokten, en noodzaakten, naar Antwerpen te wyken. Van Rossem volgde hem derwaards, en deed de stad opeisschen, doch dit werd afgeslagen. Na eenig vertoeven daar voor, werd hy geraden af te trekken. Hy hield zig nog eenigen tyd in Brabant, met roven en plunderen, op, hebbende het oog op Leuven, om die stad te bemagtigen, het welk egter mislukte. Na het roven in Walsch-Brabant, en op het platte land van het Graafschap Namen, vereenigde hy zyn krygsvolk met het Fransche Leger, in het Hertogdom van Luxemburg (*u*). Het leger van Karel geslagen.

Zo

(*u*) Oudenhoven, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 203 *en* 204. *Ed.* 1670. Harræus *Tom.* II. *pag.* 622-625.

V. Boek. Karel II. 1542.

Voorzorgen in Hertogenbosch.

Zo dra men in 's Hertogenbosch de tyding bekwam, dat het Kasteel van Hoogstraaten zig overgegeven had, deed de Regeering, van het Stadhuis afkondigen: dat binnen drie dagen tyds, al het geboomte van de Ortenpoort af, tot aan het eerste huis te Orten; van de St. Janspoort, tot aan de eerste huizen aldaar, en van de Hinthamerpoort, tot aan het Lazarushuis toe, moesten omgehouwen worden, op eene boete van drie ponden payements voor ieder boom, die men staan liet (v). Een half kwartier gaans, buiten de St. Janspoort, op de plaats, thans nog *de Donk* genaamd, stond voorheen een ryk mannen Klooster, van de Orde der *Wilhelmieten*, het welk tegen alle onheilen, met eene muur en graft omringt was. De Monniken werden door de Regeering gelast hun Klooster mede af te breken. Doch zy, met gevouwe handen, en traanen in de oogen baden, dat men hun Klooster spaaren wilde, en booden aan, dat ingeval de vyand de stad naderde, zy als dan het Klooster in brand steken zouden; doch het baatte niets. Men dwong hun, het Klooster terstond te verlaten, en hunnen huisraad daar uit te brengen, dat in het Fraterhuis binnen de stad geborgen werd, alwaar zy mede eenigen tyd bleven, tot dat zy eenen andere plaats gekogt hadden (w). Het Klooster op den Donk, met de Kerk, en het Ziekenhuis, werden met den grond gelyk gemaakt. Onder het afbreken der Kerk, viel 'er een vak neder, waar door twee timmerlieden gedood, en veele zwaar

(v) Oudenhoven *bladz.* 27 *en* 204. *Edit.* 1670.
(w) Molli Annales Civit. Buscod. MS.

zwaar gekwetst werden (*x*). De Stad nam een zeker getal knegten aan, waar over Jo. Aart Heym als Hopman aangesteld werd. Tot het onderhouden van dit volk, waren alle de Kloosters en Geestlykheid, binnen de stad, tot zekere leening van penningen geschat, waar voor hun losrenten brieven, tegen den penning twintig, ten lasten der stad gegeven werden. Vervolgens werden de buitengraften, mede uitgediept, waar toe, gravers uit de Meyerye ontboden waren. De kosten van die verdieping, werd van de stad, midsgaders van die dorpen der Meyerye, welke geene gravers gezonden hadden, gevordert. De reden hier van was, dat de Meyerye, volgens een voorregtbrief van Hertogin Johanna van Brabant, van den negenden September 1387, gehouden was, gravers tot de vestingbouw der stad te zenden. Ik vinde: dat de kosten door de stad, en Meyerye hier voor betaald, zeven honderd zeven guldens en zestien stuivers beliepen, en dat ieder arbeider, een en een halve stuiver daags, voor loon genoot. Op kosten der stad werden mede te Utrecht, twee metaale noodslangen, ieder zeventien voeten lang, en die te zamen elf duizend vyf honderd en agt ponden woogen, gegoten. Zy kwamen op negentien honderd drie en twintig guldens en vyf stuivers, behalven de vragt, te staan. De Regeering was genoodzaakt, om alle deeze kosten, gelyk mede om de jongst ingewilligde Bede goed te maken, van alle de rentheffers, zo van lyf- als losrenten, die ten laste der stad liepen, den tienden penning te korten, waar

V. Boek. Karel II. 1542.

(*x*) Oudenhoven *bladz.* 27. *Edit.* 1670.

V. Boek. Karel II. 1542. waar van ik in Rekening, drie duizend vier en twintig Karels guldens, zestien stuivers en twaalf penningen verantwoord vinde (y). Ik heb dit laatste, voorbedagtlyk hier bygevoegd, om aan te tonen, hoe zwaar de stad in deezen tyd belast ware.

Nieuwe Bede van Brabant gevorderd. De Landvoogdes, had in de maand July deezes jaars, de Staaten van Brabant wederom eenen eisch, van honderd en vyftig duizend Karels guldens gedaan. Deeze werd by de Geestlykheid en Edelen toegestaan, mits men die penningen zoude vinden, uit eene belasting, geduurende drie maanden lang, te heffen, van de dranken, en alle andere koopmanschappen. Leuven en 's Hertogenbosch, waren in het zelfde gevoelen, doch Brussel en Antwerpen oordeelden, dat dien eisch, bedenswyze gevonden moest worden (z). Dus bleef de zaak voor eerst onafgedaan. De Staaten vergaderden in September wederom, en na verscheidene voorslagen, waar in men zig niet vereenigen konde, kwam men eindlyk overeen, dat gedurende een half jaar, ingaande, met het jaar 1543, maandlyks vyf en zeventig duizend Karels guldens zouden gegeven worden. Dit geld moest by eenen honderdsten penning, op alle uitgaande koopmansgoederen, en een tiende, op de jaarlyksche inkomsten, en winsten, gevonden worden. De Regeering van 's Hertogenbosch bedong, by het geven haarer toestemming, dat zy voor haar stads aandeel, in die Bede, de reeds verschotene, en nog te verschieten penningen, voor

(y) Stads Rekening *van St. Remys* 1542 *tot* 1543.
(z) Stads Rekening *van St. Remys* 1541 *tot* 1542.

voor het onderhouden van twee vaandelen knegten, zoude mogen korten (*a*). V. Boek. Karel II.

De Koning van Frankryk opende, in het volgenden jaar, den veldtogt vroegtydig, en bemagtigde verscheiden plaatsen, in Artois en Henegouwen. Maarten van Rossem viel in het Stigt van Utrecht, en overweldigde Amersfoort (*b*). Van hier trok hy naar Brabant; in July zettede hy zyn leger by Ravestein over de Maaze, en het zelve viel terstond aan het plunderen. Verscheidene opgezetenen van *Oisterwyk*, *Haren*, *Vugt*, *Boxtel*, en andere plaatsen, voegden zig ter verdediging der Meyerye, by een, doch vermits zy geene behoorlyken krygstugt onderhielden, werden zy geslagen, en gevangen genomen (*c*). Na deeze overwinning, viel Maarten van Rossem in de Baronye van *Boxtel*, welke hy, nevens de Kerk, daar de opgezetenen veele goederen ingebragt hadden, plunderen liet. De woede des krygsvolks spaarde, by die gelegenheid, de Altaaren niet, de geweide ouwelen werden zelf door hun vertreden (*d*). Van hier, bragt hy het leger naar Vugt, en van daar voor 's Hertogenbosch. Hovaardig op zyne overwinningen, deed hy de stad opeisschen. Die van binnen beantwoordden, zulks, met den geenen, welke dit uit zynen naam deed, dood te schieten. Hy trok kort hier na af; uit weerwraak, lei-

1543. Veldtogt in de Nederlanden.

Inval der Gelderschen in de Meyerye.

(*a*) STADS REKENING *van St. Remys* 1542 *tot* 1543.
(*b*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 617.
(*c*) OUDENHOVEN *bladz.* 204 *en* 205. MOLLII Annales Civit. Buscod. MSS.
(*d*) OUDENHOVEN *bladz.* 205. MOLLII Annales Civit. Buscod.

V. Boek. leide hy het dorp Vugt, het welk in deezen tyd,
Karel II. zeer welvarend, en vry digt bebouwd was, in
1543. koolen. Men tekend aan, dat toen meer dan zes honderd huizen aldaar verbranden (*e*). Dit getal, komt my geenzins vergroot voor, want, van de St. Peters-, nu de *Strooye Kerk* genaamd, tot aan de Halſe brugge, ſtonden, langs den weg, veele huizen, alwaar men thans niet meer dan twee of drie ziet. Het Kaſteel of Slot, van Jo. Aart Heym, bleef onbeſchadigd. Het komt egter uit de aantekening, twyfelagtig voor, of het huis van Jo. Heym, (het geen niet onmooglyk ware geweeſt) door eenige bezetting bewaard, en alzo behouden is, dan of het door de Gelderſchen verſchoond zy (*f*). De eerſte opvatting is egter de waarſchynlykſte; want wat reden zoude van Roſſem bewogen hebben, om het huis van Jo. Heym, die in dienſt zyner vyanden was, en binnen de ſtad een' hoop krygsvolk gebood (*g*), te ſparen? 't Is derhalyen waarſchynlyk, dat Jo. Heym, eenigen van zyne bende uit de ſtad, by voorzorg, op zyn Slot te Vugt zal gelegd hebben, en dat hy dus, het afbranden van het zelve voorgekomen heeft. De Gelderſchen vielen verder in het Karthuizers-Klooſter te Vugt, terwyl den dienſt op dien tyd juiſt in het zelve gedaan werd, de woedende Soldaat rukte den Prieſter, die voor den altaar ſtond, den Kelk uit de hand (*h*). Het Klooſter moeſt de verdere

(*e*) Oudenhoven ibi quo ſupra.
(*f*) Hendr. van Erp Annales vernaculi *pag.* 117. *in Tom.* I. Analect. Vet. Ævi Matthæi *Edit.* 1738.
(*g*) Oudenhoven *bladz.* 204. *Edit.* 1670.
(*h*) Hendr. van Erp ibi quo ſupra.

re verwoesting met zeven honderd guldens afkopen, en de reeds uitgeplunderde opgezetenen van Vugt, moesten, van Rossem nog twee honderd guldens opbrengen. Van Vugt begaf hy zig naar *Boxtel*, dat mede aan hem, na de plundering, zeven duizend guldens betalen moest. Van hier trok hy naar *Oisterwyk*, van het welk hy zeven duizend guldens vorderde. *Hilvarenbeek* moest hem dertien honderd guldens opbrengen, *Tilburg* vier duizend en drie honderd, *Oirschot* zeven duizend, *Vessem* en *Wintelre* drie honderd, *Oirle* met zyne gehugten, twee duizend en vyf honderd. *Esch* twee honderd, *Helvoirt* drie honderd, *den Dungen* zes honderd, *Breugel* vyftien honderd, *Asten*, *Someren*, en *Liedrop* agttien honderd, *Gestel* by Eindhoven, en *Blaarthem*, veertien honderd, *Waaldre* en *Weerde* negen honderd, en *Heeze*, *Leende* en *Geldrop* twee honderd. Na, of gedurende het heffen deezer brandschattingen, belegerde van Rossem de stad *Eindhoven*, welke hy innam, en de geheele bezetting over den kling deed springen, waar onder den Drossard van Kranendonk, Jo. *Daniel van der Aa* geteld werd. Veele van de Burgery werden mede omgebragt. Na dat de Kerk van Eindhoven, en het Klooster *ten Hage*, aldaar geplunderd waren, trok hy van daar naar de stad *Helmond*. Terwyl van Rossem te Eindhoven zo geweldig huis hield, leide de bezetting van Helmond, het adelyk Stift *Binderen*, dat digt voor de poorten dier stad lag, in koolen (*i*). De

V. Boek. Karel II. 1543.

(*i*) OUDENHOVEN *bladz.* 205 *en* MOLLII Annales Civit. Buscod. MSS.

V. Boek. Karel II. 1543. De Jufferen hadden zig, kort te voren naar 's Hertogenbosch begeven, daar men dezelve, eenigen tyd, in het Klooster op den Windmolenberg huisveste. Men plaatste, haar vervolgens te Rosmalen, in het Klooster den Annenberg genaamd (k), alwaar zy, denklyk tot de herstelling van het Stift Benderen, bleven. Binnen Helmond, had *Joost* Heer van Helmond, drie duizend voetknegten gebragt, en een groote menigte opgezetenen waren mede derwaards gevlugt. Van Rossem, die zo het schynd, meer van roven en branden, dan van belegeringen hield, verliet Helmond, en plunderde het omliggend land, waar na hy, met veel buit, en verscheiden gyzelaars, naar Roermonde trok (l).

Nieuwe Bede. De Staaten van Brabant stonden aan de Landvoogdes, in July deezes jaars, eene nieuwe Bede toe, van drie tonnen schats, te betalen, in de drie volgende maanden, om daar mede den oorlog voort te zetten. Het Kwartier van 's Hertogenbosch verkreeg afslag van de helft zynes aandeels, ter zaake van de geledene schade, in dit, en in het voorige jaar (m).

Karel vertrekt uit Spanje. Karel, welke zig thans in Spanje onthield, en op het bemagtigen van Gelderland zeer gesteld was, ging, in het begin van Juny deezes jaars, te Barcelona scheep, landde te Genua, hield zig, in de maand July, eenigen tyd te Spiers op, vervolgens vertrok hy naar Bon, daar zyn leger verzameld werd (n); hier op sloeg hy het beleg voor

Duuren belegerd. Duu-

(k) Molli Annales Civit. Buscod. MSS.
(l) Oudenhoven ibi ubi supra.
(m) Stads Rekening *van St. Remys* 1543 *tot* 1544.
(n) Harræus *Tom.* II. *pag.* 628.

Duuren, de sterkste plaats van Gulikerland. Het beleg dier stad, werd zo yverig voortgezet, dat zy zig eerlang moest overgeven. Waar na zy geplunderd, en vervolgens in kolen gelegd werd. Na het bemagtigen van Duuren, vond de Keizer by na nergens eenigen tegenstand. Gulik onderwierp zig terstond aan hem. Roermonde, droeg hem de sleutels te gemoet, en hy deed aldaar zyne intrede, door den Prins van Orange, en veele Grooten verzeld. Van daar trok hy met zyn leger naar Venlo, het welk hy, na een beleg van weinig dagen, veroverde (*o*).

V. Boek, Karel II. 1543.

Andere plaatsen bemagtigd.

Gedurende de belegering van Venlo, zonden die van 's Hertogenbosch, die in 's Keizers ongunst geraakt waren, een gezantschap naar den zelven. De reden waarom hy op de stad misnoegd was, bestond hier in. Na dat Vugt door de Gelderschen verbrand was, hadden de Brabanders eenige welgeoeffende krygsknegten in dienst genomen, die men *de Zwarte Soldaaten* noemde. Deeze kwamen eerst te Heusden by een, en begaven zig vervolgens naar 's Hertogenbosch. De ingezetenen dier stad, vreesden, dat de soldy van dit krygsvolk, ten hunnen lasten komen zoude, sloten, by hunne aankomst, de poorten, en weigerden dezelven intelaten, zeggende, dat hunne stad, thans niets van de Gelderschen te dugten hadde, maar dat Eindhoven, daar voor meest bloot lage; waar op dit krygsvolk aftrok. Men had den Keizer dit te kennen gegeven, waarom 'er eenige uit de Regeering van

Gezantschap van 's Hertogenbosch naar den Keizer.

(*o*) HENR. VAN ERP Annales venac. *pag.* 117 *en* 118 *in Tom.* I. Analect. Vet. ÆVI MATTHEI *Edit.* 1738.

V. Boek. Karel II. 1543. van 's Hertogenbosch zig in het leger voor Venlo begaven, om den Keizer te begroeten. Met veel moeite, werden zy by den Keizer toegelaten, en bits door hem bejegend. De Heer van *Fallez*, deed egter zyn best, om hem te bevredigen, en de gemagtigden der Regeering, werden na verzogte verschooning weder naar huis gezonden. Het gesprek, dat by de gehoorgeving was voorgevallen, werd door de Regeering geheim gehouden, voornaamlyk, om dat men bedugt was, dat de Burgery, zulks horende, dit op de Regeering wreken zoude. De Heer van Fallez, die 's Keizers ongenoegen op de stad gestild had, kwam weinig tyds hier na, binnen dezelve, alwaar hy door de Regeering op het Stadhuis heerlyk onthaald, en voor zyne gedaane dienst plegtig bedankt werd (*p*).

De Hertog van Gulik onderwerpt zig. Willem Hertog van Gulik, die zig niet in staat bevond, den Keizer langer het hoofd te bieden, werd geraden zig te onderwerpen. Ten dien einde kwam hy voor Venlo, daar hy den Keizer te voet viel, en om genade bad (*q*). Op den zevenden September sloot deeze met hem een verdrag, waar by, Hertog Willem onder anderen, al zyn regt op Gelderland en Zutphen, ten behoeve des Keizers, voor eeuwig afstond (*r*). De Prins van Orange ontfing, na het sluiten van dit verdrag, de hulde in 's Keizers naam in de meeste Geldersche steden (*s*). Karel zag zig nu meester van alle de Nederlandsche gewesten, be-

(*p*) Mollii Annales Civ. Buscod. MS.
(*q*) Henrica van Erp Annales *pag.* 118.
(*r*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 630.
(*s*) Henrica van Erp ibi quo supra.

bekend onder den naam van de *zeventien Nederlandsche Provintien.* V. Boek. Karel II. 1543.

De Keizer beschreef alle de Staaten der Nederlanden, in de maand September deezes jaars, te Diest, en eischte van Brabant eene Bede, van viermaal honderd duizend guldens. Waar van in de maanden September en October deezes jaars de helft, en, in elke volgende vier maanden, vyftig duizend guldens maandlyks betaald zouden worden. De Staaten stemden hier toe, doch de schaarsheid van geld, was oorzaak, dat men die penningen, zo ras als het vereischt werd, niet bekomen konde. Men was derhalven genoodzaakt, tweemaal honderd duizend guldens, ten laste van den Lande op te nemen. De Staaten bedongen by deeze gelegenheid, dat de stad, en burgt van Ravestein wederom aan Brabant gebragt, of wel dat het Slot nedergeworpen zouden moeten worden (*t*). Bede van vier tonnen gouds.

Na dat de Keizer de Geldersche steden behoorlyk bezet had, trok hy naar Henegouwen. Guize en Landrechies werden door hem te gelyk belegerd. De eerste stad veroverde hy terstond. De andere was door den vyand, zodanig van levensmiddelen en krygsvolk voorzien, dat de Keizer genoodzaakt werd, die te verlaten. Hy nam egter de stad Kameryk, en de vesting Chateau en Cambresis in, waar mede de veldtogt voor dit jaar een einde nam (*u*). Einde van den veldtogt.

Keizer Karel, die in dit jaar geenzins naar zyn genoegen tegen Frankryk geslaagd had, bereide zig, om dat ryk in het jaar 1544, met sterker magt 1544. Verbond tegen Frankryk.

(*t*) STADS REKENING *van St. Remys* 1543 *tot* 1544.
(*u*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 630 & 631.

V. Boek. Karel II. 1544. magt te beoorlogen; ten dien einde floot hy een verbond met Hendrik den VIII. Koning van Engeland, als mede met Christiaan de III. Koning van Denemarken, met welk verbond de Nederlandsche Gewesten, welke in de Oostzee hoophandel dreven, zeer in hun schik waren (*v*). Hy stelde zig ook, geduurende deezen winter, door andere verbonden in staat, om Frankryk te beoorlogen. By het verdrag van *Venlo* in het voorig jaar, tusschen hem, en *den Hertog van Gulik* getroffen, was men overeengekomen, om, zo dra mooglyk, een verdrag van vriendschap, en onderlinge bescherming te bewerken. De gemagtigden van Karel, en des Hertogs van Gulik kwamen, tot dat einde te Brussel by een. Men beloofde aldaar elkanderen alle mooglyke hulp te geven, indien de Nederlanden, of de landen des Hertogs van Gulik, vyandig aangetast werden. Ook zoude men geene verdragen, ten nadeele van elkanderen sluiten. Dit verbond werd door den Keizer, den Hertog van Gulik, en de Staaten van Brabant, Holland, en Gelderland bekragtigd (*w*).

Die van 's Hertogenbosch doen zig zelfs regt over het Ingebod.

De stad 's Hertogenbosch had van oude tyden zeker regt, het *Ingebod* genaamd, dat is de beregting over alle zaaken, waar van de voorwaarden * en overgiften † voor Schepenen der stad gemaakt zyn. Dit heeft niet alleen plaats in de Meyerye, maar ook in het land van Ravestein, Uden, en Herpen, zo als uit zeker verdrag in het jaar 1454, tusschen de stad, en den toen in wo-

* Conditien.
† Transporten.

(*v*) PONTANUS *Lib.* XII. *pag.* 838.
(*w*) *Zie* het zelve *in het* Groot Plakaatboek *Deel* IV. *bladz.* 31.

wezen zynde Heer van Ravestein, blykt (*x*). Het welk door Keizer Karel, in het jaar 1537. bevestigd is (*y*). Uit hoofde van dit regt, zyn in dit jaar, de Schout, Schepenen, Raadsheeren, Dekenen van de Gildens, en veele Schutters, des avonds, uit de stad, met agt wagenen en omtrent vyftig paarden, vertrokken naar Herpen, in het land van Ravestein, en hebben aldaar twee lieden des nagts van hunne bedde gèligt, en binnen de stad op de gevangen poorte, gebragt, om dat zy onwillig waren, zig aan het regt van ingebod te onderwerpen (*z*). V. Boek. Karel II. 1544.

De Landvoogdes beschreef, op den zestienden Februàry deezes jaars, de Staaten van Brabant te Brussel, en vorderde van hun eene Bede van zesmaal honderd duizend guldens, in zes maanden te betalen. De Geestlykheid en de Edelen stemden hier in, mids die Bede voor een derde, op de twee tiende penningen van alle inkomsten, en winsten geheven werd, behoudelyk, dat de huurders der huizen en landen de helft, en de eigenaars, de wederhelft betalen zouden. Het twee derde gedeelte, zoude by verkoop van los en lyfrenten, en het overige derde, bedenswyze gevonden worden. De steden waren het hierin met de twee eerste leden der Staaten niet eens. Bede van zes tonnen gouds.

Zy

(*x*) VERDRAG wegens zekere exploicten door den Ingebieder van 's Hertogenbosch in het Land van Ravestein gedaan, *dato* 21 *February* 1454 *in de Archieven Inv.* A. No. 140.

(*y*) OPENE BRIEVEN van Keizer KAREL DEN V., *van den* 24 *May* 1537 *in de Archieven* voorn. *Inv*. C. No. 19.

(*z*) BOR Beschryving van 's Hertogenbosch *blads.* 24. KRONYK van der Fundatie en begin der stad 's Hertogenbosch *op het jaar* 1544 MSS.

V. Boek. Karel II. 1544.

Zy droegen by haare toestemming voor, dat de geëischte Bede, op de inkomste aller onroerende goederen, tot den tienden penning, gevonden moesten werden, en dat de huurders van huizen, en landeryen, den twintigsten penning betalen zouden. Zy wilden mede, dat de eigenaars der moeren of veenen, den tagtigsten penning van de inkomste derzelver, en de kooplieden een tiende hunner winningen, en alle de andere, zelfs ook de Geestlyken, van hun inkomsten mede een tiende betalen zouden. Hier over werd lang getwist. De Landvoogdes nam eindlyk den voorstel der steden voor toestemming aan, waar mede de Prelaaten en Edelen overeenkwamen, in zo verre, dat zy vermeenden, dat op die wyze, een derde der Bede gevonden konde werden. Zo dat de Landvoogdes eigentlyk maar een derde van de gevorderde Bede bekwam (*a*).

Veldtogd in de Nederlanden.

De Keizer was in het begin deezes jaars uit de Nederlanden naar Spiers vertrokken, om onderstand van het Ryk tegen Frankryk te bekomen. Men beloofde hem vier duizend ruiters, en vier en twintig duizend voetknegten, welke geduurende een half jaar, ten kosten van het Ryk dienen zouden (*b*). De Graaf van Furstenberg, werd met een gedeelte des legers, vooruit gezonden, waar mede hy de stad Luxemburg belegerde, die hy, na een beleg van vyftien dagen, door gebrek van lyftogt, tot de overgaaf dwong. De Keizer volgde hem, en nam Commerci, Ligni, en al het geen de Franschen, gedurende den

voo-

(*a*) Stads Rekening *van St. Remys* 1543 *tot* 1544.
(*b*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 632.

voorigen veldtogt, in het Hertogdom Luxemburg vermeesterd hadden, weg. Hier na sloeg hy het beleg voor St. Disier, welke stad lang tegen hield. De Bevelhebber werd dood geschoten. Van de zyde des Keizers, bleef *Reinier van Nassauw*, Prins van Orange, welke door eenen steen, van een voorheen vernield huis afgeschoten, zo getroffen werd, dat hy den volgenden dag stierf; en vermits deeze uit zyne huisvrouwe *Anna van Lothringen*, geene kinderen naliet, stelde hy WILLEM VAN NASSAUW tot zynen eenigen Erfgenaam (*c*). Deeze was de vermaarde, en dappere Willem de I. Prins van Orange, die de eerste grondslagen van het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden gelegd heeft. Wy zullen gelegenheid hebben in het vervolg dikwils van hem te gewaagen.

V. Boek. Karel II. 1544.

St. Disier, gaf zig eerst in het einde van Augustus, na eene belegering van zes weeken, over; en Epternach, daar de Koning van Frankryk een menigte levensmiddelen in verzameld had, als mede Chateau Tierry, werden vervolgens ingenomen (*d*).

Gedurende dit alles, handelde men evenwel om eene vrede te bewerken, welke den agtienden van September te *Crespi* getekend werd. De voorwaarden waren veele, doch betreffende dit ons werk, te lang om te verhalen. Ik teken enklyk maar aan, dat de Koning van Frankryk, aan Karel de opperste magt, die hy over de Graafschappen Vlaanderen en Artois had, afstond; zo als in vroeger tyden reeds bedongen was. Hy deed

Vrede van Crespi.

(*c*) IDEM *page* 633.
(*d*) IDEM *pag.* 634.

V. Boek. Karel II. 1544. deed mede afstand van al het regt, het geen hy zoude kunnen voorgeven, op het Hertogdom Gelderland, en het Graafschap Zutphen te hebben. Voorts werd het regt van *Aubaine*, voor alle de ingezetenen der Nederlanden in Frankryk vernietigd verklaard (*e*).

Bede van Brabant gevorderd. De Staaten van Brabant werden in het laatst van September deezes jaars te Brussel beschreven. Men vorderde van hun, niet alleen het geen aan den tienden penning, tot de somme van zesmaal honderd duizend guldens toe, in de maand February laatstleden geëischt, te kort gekomen ware, maar boven dien, nog twee tonnen schats, te betalen op St. Jansdag naastkomende. Op den eersten eisch kon men, om de verschillende stemmen, tot geen besluit komen. Het liep tot in de maand January des volgenden jaars, eer op het tweede verzoek, by de Staaten, iet besloten werd, het welk men als toen in eene dagvaart, binnen Antwerpen gehouden, toestond (*f*).

1545. Schaarsheid der geldmiddelen in 's Hertogenbosch. De stad 's Hertogenbosch was in deezen tyd, zodanig in haare geldmiddelen ten agter, dat men bedugt was, dat zulks haast niet te redden zoude zyn; voor haar aandeel in 's Keizers Bede, was zy, nog zeventien duizend vier honderd en negentien guldens schuldig. De lyfrenten, die men ter zaake der ingewilligde Bede, en gemaakte vestingwerken der stad, had moeten opnemen, beliepen een en twintig duizend vier honderd een en tagtig guldens, en de losrenten, elf duizend vyf honderd zes en negentig guldens en elf

(*e*) PONT. HEUT. Rer. Belg. *Lib.* XII. *pag.* 564—566.
(*f*) STADS REKENING van *St. Remys* 1543 *tot* 1544 *en van* 1544 *tot* 1545.

elf ſtuivers, alle jaarlyks. De Rentmeeſters der ſtad hadden, twintig duizend zes honderd twee en dertig guldens en veertien ſtuivers, meerder uitgegeven dan ontfangen. De ſtad was, aan agterſtallige renten, en andere zaaken, nog zes en dertig duizend zes honderd zeven en zeventig guldens, en drie ſtuivers ſchuldig. De Regeering zond derhalven, eenige gemagtigden naar den Keizer, welke hem den ſtaat der ſchulden, open leiden, en afſlag van de nog onbetaalde Bede verzochten. Zy verkregen eene kwytſchelding van negen duizend guldens, en uitſtel, om het overige, binnen twee jaaren te betaalen (g).

Keizer Karel komt binnen die ſtad.

De Keizer, die voornemens was, zig als Hertog van Gelderland te laten huldigen, kwam over Antwerpen, op den vierden December te 's Hertogenboſch. Hy werd buiten de Vugterpoort ingewagt, door de vier Schutteryen, en alle de Gilden der ſtad, die hem, met ſlaande trommelen, en vliegende vaandelen, tot aan het huis van *Hendrik van Deventer*, in de Keizersſtraat, ten ooſten der St. Joris-Kapelle verzelden. Zyn byhebbend gezelſchap beſtond, in den Aarts-Hertog van Ooſtenryk, de Prinſen van Piemont, van Salonica, en van Chimay, den Heer van Granvelle, de Graaven van Buuren en Hoorn, en Doctor *Viglius van Zuichem*. De Regeering beſchonk den Keizer, daags na zyne komſte, met twee voeders wyn, twee vette oſſen, en honderd malderen haver; al het welk de ſtad, op vier honderd vyftig guldens en tien ſtuivers te ſtaan kwam.

(g) STADS REKENINGEN *voorn.*

V. Boek. Karel II. 1545. kwam. De Grooten, die met hem waren, werden insgelyks van ſtads wegen beſchonken (*b*). Het gemeen gevoelen is, dat de ſtraat, waar in het huis van Hendrik van Deventer ſtond, alwaar hy zynen intrek nam, ter zyner gedagtenis de *Keizersſtraat* genaamd zy. Zekerder is het, dat boven de poort van dat huis, een geharnaſt beeld, uit ſteen gehouwen, te zien is geweeſt, het geen, denklyk door den eigenaar, ter gedagtenis des Keizers, daar boven geſteld was, dan het welk thans is weggenomen. Van hier vertrok hy op den dertigſten December, naar Utrecht (*i*). Alwaar hy, in de maand January des volgenden jaars, een Kapittel der Ridder Orde van het Gulde Vlies hield, vervolgens in de Gelderſche Hoofdſteden tot Hertog van dit geweſt gehuldigt, vertrok hy over Maaſtricht, naar Duitſchland (*k*). De Staaten van Brabant hadden hem, op den negenden October deezes jaars, eene jaarlykſe Bede, van tweemaal honderd en vyftig duizend guldens, voor den tyd van drie jaaren, toegeſtaan (*l*). Drie jaarlyke Bede.

1546. Nederlandſche krygsbenden naar Duitſchland ontboden. De Keizer, die thans met de Proteſtanten in Duitſchland overhoop lag, beval den Graaf van Buuren, met eenig krygsvolk uit de Nederlanden naar Duitſchland te trekken. Hy begaf zig met vyf duizend ruiters, tien duizend voetknegten, en twaalf ſtukken geſchut derwaards (*m*). Ik zal van dien oorlog, als buiten het beſtek deezes werks

(*b*) Stads Rekening *van St. Remys* 1545 *tot* 1546. Mollii Annales Civit. Buſcod. MſT. Oudenhoven Beſchryving van 's Hertogenboſch *bladz.* 88. *Edit.* 1649.
(*i*) Mollii Annales Civit. Buſcod. MſT.
(*k*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 637.
(*l*) Stads Rekening *van St. Remys* 1545 *tot* 1546.
(*m*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 639.

werks, niets melden. Alleen merk ik aan, dat de Nederlanders, den Keizer in vreemde oorlogen, die hen in het geheel niet raakten, met krygsvolk en geld by moesten staan. V. Boek. Karel II. 1546.

De stad 's Hertogenbosch was genoodzaakt, om den zwakken staat haarer geldmiddelen te herstellen, in dit jaar eene nieuwe belasting, op alle de huizen te leggen. Deeze bestond in eene braspenning, van den gulden, welke ieder huis aan huur deed. De huur der huizen, die de eigenaars zelf bewoonden, werd door den Blokmeesters gewaardeerd. Dit bragt voor dit jaar, twee duizend drie honderd zeven en zeventig guldens en agttien stuivers op (*n*). Waar uit blykt, dat de prys van alle de huuren der huizen, in dien tyd, agt en dertig duizend zes en veertig guldens en agt stuivers beliepen: een geringe som voorwaar, als men aanmerkt, dat het getal der huizen tot op deezen tyd, wanneer ik dit schryve, merklyk, verminderd zy, en dat egter de prys der huishuuren, thans ruim eens zo veel bedrage, zo als uit de waardering der huuren, met opzigt tot het barakken geld, dat men als nu heft, blykt. Die verhooging der huuren, moet egter aan geene meerdere welvaart der stad, maar aan den hoogen prys, waar op het geld in voorige tyden was, toegeschreven worden. De Regeering loste ook, tot voordeel der stad, veele renten af, en nam anderen, die tegen minderen prys liepen, op (*o*). Niettegenstaande alle deeze schikkingen, bleef de stad aan den Rentmeester, by slot van Re-

Nieuwe lasten binnen 's Hertogenbosch op de huizen gesteld.

(*n*) Stads Rekening *van St. Remys* 1546 *tot* 1547.
(*o*) Stads Rekening *voorn.*

V. Boek. Karel II. 1546.

Rekening, nog twee en veertig duizend vyf honderd twee en dertig guldens en vyftien stuivers schuldig (*p*).

De stad met Arrest gedreigd.

De agterstallen der geëischte Bedens door de stad, nog niet voldaan zynde, dreigde de Ontfanger, dat ingeval die, binnen zekeren tyd niet betaald werden, hy eenige Burgers daar voor, zoude doen aanhouden. De Regeering was genoodzaakt, vyf duizend twee honderd guldens, in aller eil, te Antwerpen op te nemen, om de Bede te kunnen voldoen (*q*). Het agterwezen van stads geldmiddelen, duurde nog eenen geruimen tyd, tot dat wegens het Hof daar op, eene *herstelling* gedaan werd.

Duurte binnen 's Hertogenbosch.

In dit jaar was 'er een geweldige duurte binnen de stad. Men tekend als iet zeldzaams aan, dat het mud rog, tien, de boekwyt, negen, en de garst, zes en een halve Ryns guldens kostten, en dat de overige eetwaaren, naar evenredigheid hoog in prys liepen, om dat het pond schaapenvleesch, voor twee blanken, een pond ossenvleesch voor eenen braspenning, en een pond boter, voor twee blanken en een negenmanneke verkogt werden. De gegoeden hier ter stede, wiens inkomsten, het meest uit het koorn hunner hoeven, of uit rogpagten bestond, hielden het koorn op de zolders, zo dat voor geld niets te bekomen was. Op het platte land leed men het grootste gebrek, de boeren, voor al uit Kempeland, en Maasland, begaven zig naar de stad, en kogten zo veel brood op, als 'er te bekomen ware. Vee-

(*p*) Het slot van de voorz. Rekening.

(*q*) STADS REKENING *van St. Remys 1547 tot 1548.*

Veelen egter waren genoodzaakt zonder brood naar huis te keeren, om dat de bakkers, het brood, dat pas uit den oven gehaald was, hun als om ſtryd ontzet werd. De Regeering verbood, allen uitvoer van koorn uit de ſtad, op lyfſtraf, en ſtelde den prys van het zelve, op negen Rynsguldens het mudde, zonder dat men het duurder verkopen mogt: en liet ook te Amſterdam, voor ſtads rekening, koorn inkopen, en weder tegen den geſtelden prys, hoewel met ſchade, verkopen. Na den oogſt van dit jaar, daalde de prys van het koorn, waar mede deeze verdrietelykheden eindigden (*r*).

V. Boek. Karel II. 1546.

Zo even hebben wy van het agterwezen, der ſtad in haare geldmiddelen gewaagt; hier door bleven veele rentheffers onbetaald, en het gevolg daar van was, dat verſcheiden Burgers op veele plaatſen, daar die rentheffers woonden aangehouden werden. Dit veroorzaakte eene geweldige ſtremming in den koophandel. Men zogt derhalven ſtads geldmiddelen, door het geven van den tienden, en naderhand, van den twintigſten penning van alle de goederen der ingezetenen, te herſtellen. De braspenning op den gulden der huishuuren, werd geduurende drie jaaren, geheven. Dit alles was egter, tot voldoening van ſtads agterwezen, dat omtrent vyf en zeventig duizend guldens beliep, niet beſtendig. Men verhoogde derhalven de excynſen ongemeen. De Dekenen der Gilden, vermeenden, dat hier door, de meeſte laſt, op de ſchouderen van het gemeen geſchoven werd, waren hier over zeer te onvrede.

1547. Oproer binnen de ſtad wegens de nieuwe excynſen.

(*r*) Mollii Annales Civit. Buſcod. Mſſ.

V. Boek. Karel II. 1547.

den, en het ſtond geſchapen, dat deswegens eene geheelen opſtand ontſtaan zoude. De Regeering, daar voor bedugt, vervoegde zig ten Hove, en gaf aldaar van dit algemeen misnoegen kennis.

De Landvoogdes komt te 's Hertogenboſch.

Hier op kwam de Landvoogdes binnen 's Hertogenboſch, en ſtilde aldaar het misnoegen der Burgery. Ook veranderde zy, de wyze van invordering van ſtads excynſen, en vond goed, dat die alle verpagt zouden werden. Dit was van zulk een gevolg, dat de bier excyns, die voor heen, veertien duizend guldens op bragt, nu, voor vyf en twintig duizend verpagt werd. De andere ſtads Middelen liepen mede naar maate hooger. De ſtad had in eigendom het huis genaamd *Rodenburg*, het welk op den hoek der Tolbrugſtraat, op de Markt ſtaat, en thans, hoewel van vooren merklyk veranderd, nog te zien is. Aldaar, werden alle ſtads excynſen aangegeven, en betaald, en voor de Rentmeeſters was in het zelve, tot hunner verrigting, een vertrek ingeruimt. Tot het nazien, of de ſtads middelen behoorlyk aangebragt werden, waren zes leden uit de Regeering aangeſteld, welke mede in dat vertrek zaten. Deeze laatſten werden door de Landvoogdes, als onnuttig, vermits de excynſen nu verpagt waren, afgeſchaft. Zy ſtelde in hunne plaats vier Rentmeeſters, twee uit de Regeering, en twee uit de Burgery, aan, op wien het beſtier van ſtads geldmiddelen beruſtte. Waar door de eendragt, immers voor eene tyd herſteld werd (*s*).

Dit

(*s*) Mollii Annales civit. Buſcod. MSS. Kronyk van der Fundatie en begin van 's Hertogenboſch *op het jaar* 1547. MSS.

Dit was de oorsprong der verpagting van stads middelen, welke tot heden toe stand gehouden heeft.

V. Boek. Karel II. 1547.

In het Klooster der Minderbroeders hier ter stede, was in deezen tyd, zekere *Aalbrecht van Kampen*. Deeze, de leer der Hervormden toegedaan, was een welsprekend, en bevallig Redenaar, en wist niet alleen de voornaamsten der stad, maar ook zelf de gansche Burgery daar door in te nemen. Hier op stout geworden, taste hy de Geestlykheid zelve, in zyne Kerkredenen aan, en beschuldigde haar van gierigheid, hoogmoed, nyd en andere afzienlyke hartstogten. Hy keurde het vasten, het aanroepen der Heiligen, en andere Kerkplegtigheden geheel af, en schilderde de gebreklyke levenswyze der Priesteren, op het haatlykste uit, waar mede hy beoogde, het gemeen eene afkeer van dezelve te doen krygen: bewyzende de waarheid zyner gevoelens, op den predikstoel, enkel met plaatsen uit de Heilige Schrift.

Moeielykheid der Burgery tegen de Minderbroeders.

De Geestlykheid, hier door zeer gestoord, vermaande hem van gedrag te veranderen, en drygden hem, uit het Klooster te zetten; in ballingschap te zenden; of in de gevangenis te werpen, indien hy in zyn voorig gedrag volharde. Als dit alles ter ooren van de Regeering gekomen was, begaf zig Mr. *Gooswyn van de Stegen*, regerend Schepen, nevens eenige Regenten der stad, naar het Klooster der Minderbroeders, welken aldaar, in de vergadering van alle de Kloosterlingen verklaarden, dat Aalbrecht van Kampen, by hun, voor een vroom, geleerd, en godvrugtig Prediker bekend ware; men voegde hier by, dat de gansche Regeering en Burgery oordeelden, dat hy, om de waarheid en regtvaardigheid zyner

V. Boek. Karel . II. 1547.

zaak, door de broeders van zyn Klooster; door de onkunde der Priesters, en Kanunniken, welke in ledigheid en overdaad leefden, ook het volk met veel bygelovigheden ophielden, ten onregte vervolgd werd; men beval hen derhalven, dat, indien zy hun eigen welzyn behartigen; de verwoesting van hun Klooster, en den haat des gemeens voorkomen wilden, zy denzelven van Kampen, uit het Klooster niet zouden doen vertrekken. Veele der Minderbroeders door deeze reden verschrikt, verzogten verlof van den *Pater Provinciaal*, om zig naar andere Kloosters hunner Orde te begeven. *Filip van Doorn*, Deken van het Kapittel der Hoofdkerk, vermaande van Kampen, dat hy op dien voet in het prediken niet voortvaren wilde, doch te vergeefsch. De Kanselier van Brabant, door van Doorn, in alles, aangaande deeze zaak onderrigt, zond hier op twee gemagtigden herwaards, om die zaak te onderzoeken. Zy begaven zig naar het Klooster der Minderbroederen, en maakten zig meester, van alle de Boeken, en geschrevene Leerredenen van van Kampen, welken zy met zig naar Leuven voerden, en in handen van den Officiaal stelden. Deeze onderzogt die, met eenige Leeraars der Leuvensche Hooge School, waar na men goed vond, Broeder van Kampen, derwaards te ontbieden, om uit zynen eigene mond te verstaan, of die Boeken hem toebehoorden? De *Guardiaan* van het Klooster in 's Hertogenbosch, werd mede gelast over te komen. De Officiaal zeer gestoord op den Guardiaan, om dat deeze, met te weinig yver, het gedrag van van Kampen had te keer gegaan, beschuldigde hem van lafhartigheid; en zeide verder tegen van Kampen: *Dat hy, uit*

naam

naam van den Paus en den Keizer, herwaards ontboden ware, om uit hem te verstaan of die boeken, (die men hem vertoonde), door hem geschreven waren; en, zo ja, of hy die, voor de zyne erkennen, en verdedigen, of iet daar uit herroepen wilde? Hier op antwoorden van Kampen; *Dat hy die voor de zyne erkende, en het gestelde daar in, ombelzen wilde.* Men vroeg hem verder naar de reden, waarom hy de gemeente door zyn prediken, van den vastgestelden Godsdienst, had tragten af te trekken: waar op hy zeide; *Dat hy hier toe gekomen ware, op het voorbeeld des Keizers, welke de Luthersche Vorsten, en hunne bondgenooten had getragt te keer te gaan; naderhand zig, als van hun overwonnen, gedragen had: dat hy insgelyks, door zyn doen, de agting der Hervormden had tragten te bekomen.* Wanneer hy verder, over de herroeping zyner Boeken onderhouden werd, antwoordde hy daar op niets. De Officiaal voerde hem hier op te gemoet, dat hy zyne Boeken, of zelf verbranden moest, of dat hy ten vuure verweezen zoude werden. Waar op van Kampen eenigzins aarzelende, zyne Boeken op het vuur leide, en, op aandrang des Officiaals, beloofde, in 't toekomende, van zyne voorige predikwyze zig te zullen onthouden. Men voerde hem vervolgens naar St. Truyen, alwaar hy, in het Klooster der Minderbroeders, gevangen gezet werd. De Burgery in 's Hertogenbosch zeer te onvrede., over het gebeurde, met van Kampen; verweet den Minderbroederen, dat zy, meer uit haat, nyd en wraakzugt, dan uit yver voor de deugd, en de waarheid, den waardigen Broeder van Kampen, die uit liefde voor de deugd, en door den Geest Gods gedreven, de Kerklyke

mis-

V. Boek. Karel II. 1547. misbruiken, had tragten weg te nemen, en de zeden te hervormen, vervolgd hadden. Zy overlaadde hen, op de straaten met scheldwoorden, en wanneer die Broeders, aalmoesen by de huizen gingen ophalen, werd hun toegeroepen; *Groote Zot, haald Broeder Aalbrecht uit den stok*, ook schroomden men in deezen tyd niet, wanneer twee der Minderbroederen zeer schielyk stierven, uit te strooijen, dat die door de overigen vermoord waren. De Pater Provinciaal, zond, kort hier na, uit het Klooster te Amsterdam, eenen der eersten Minderbroeders herwaards, die een zeer welsprekend man was. Deeze ging, in zyne daaglyksche Leerredenen, alle de gevoelens der Hervormden, en alles, dat van Kampen voorheen gezegd had, op het kragtigste tegen. Hier door werden veelen omgezet, zo dat zy allengskens Broeder van Kampen vergaten, en de Minderbroederen wederom, de voorige agting toedroegen. Van Kampen werd, eindlyk, uit zyne gevangenis geslaakt, en naar Friesland, in een der Kloosters zyner Orde gezonden, daar hy zyn leven in stilte, en zonder dat van hem eenige klagten ingebragt werden, versleet (*t*).

1548. Overeenkomst tusschen het Ryk, en de Nederlanden over het dragen der Ryks-lasten. Men was reeds eenen geruimen tyd, in Duitschland bezig geweest, om de Nederlanden, of eenigen van dien, voor Leden van het Keizerryk te doen verklaren. Keizer Karel, welke zig nu in Duitschland bevond, maakte hier op, in het jaar 1548. eene schikking. Wat hem hier toe bewoog, is onzeker. Mooglyk is de Keizer daar toe gebragt, om, ingeval Frankryk, de Neder-lan-

(*t*) Molii Annales Civit. Buscod. MS.

landen aantaste, het Ryk daar door, tot bystand dier landen, te noodzaken, immers de Rykslasten gingen enkel den ingezetenen aan, alzo de Heeren dier landen, hier van vry waren. Wat 'er van zy, alle de Nederlanden werden in dit jaar, onder den Bourgondischen Kreits gebragt. Dit maakt zulk een aanmerklyken tydstip, in de Nederlandsche geschiedenissen, en het scheen als toen zulke gewigtige gevolgen te zullen hebben, dat ik genoodzaakt ben, zulks, zo ver als Brabant aangaat, een weinig hooger te moeten ophalen, om aan te toonen, hoe verre dat Land, voorheen onder het Duitsche Ryk gehoord hebbe, en hoe het zelve in het vervolg, van de Leenplegtigheid aan aan het zelve, ontslagen zy.

V. Boek. Karel II. 1548.

Uit het eerste Boek deezer Historie blykt, dat Brabant, voorheen, een gedeelte des ouden Koningryks van Austrasie uitgemaakt hebbe, en dat het naar alle gedagten, een vry land ware, het geen van niemand ter leen gehouden werd. Naderhand bekwamen de Hertogen van dat land, het Hertogdom Limburg, en het Markgraafschap Antwerpen, dat beide leenen van het Duitsche Ryk waren. Ook vind ik, dat Hertog Jan de I. den Keizer, hulde van zyne landen, die onder het Ryk behoorden, gedaan hebbe, zo als hier voor op het jaar 1268 gemeld is. Keizer Frederik de III. ontsloeg in het jaar 1442, de landen van Brabant, van de leenplegtigheid aan het Roomsche Ryk; zo dat het zelve Hertogdom, thans een vry en onafhanklyk land was. Men beweerde, in deezen tyd, dat de Nederlanden mede in de Rykslasten moesten dragen. De Keizer besliste dit geschil, den zes en twintigsten Juny deezes jaars, op den Ryksdag te Augsburg, op de volgen-

V. Boek. Karel II. 1548. gende wyze. „ Alle de Nederlanden , zouden „ onder eenen Kreits , den *Bourgondischen* ge„ naamd, begrepen worden, en zo veel, als twee „ Keurvorsten, in de Rykslasten betalen. Zy zou„ den daar en tegen, onder de bescherming des „ Ryks staan, doch voor het overige haar regt, „ vryheid, en regtsgebied behouden. Viel 'er „ een oorlog tegen de Turken voor, dan zouden „ zy zo veel, als drie Keurvorsten opbrengen." Hier van, werd op denzelven dag, eene overeenkomst gemaakt (*u*). Het schynd egter, dat de Nederlanden, by vervolg van tyd, niets, of immers zeer weinig, in de Rykslasten gedragen hebben, en met 'er tyd, hebben dezelven zig daar van geheel, onttrokken. Immers de Vereenigde Nederlanden, hebben zig niet als een lid van het Ryk, willen aangemerkt hebben, want toen zy in het jaar 1607, met Spanjen, over een bestand handelden, schreef hen de Keizer, dat hy het vreemd vonde, dat de Staaten zig als een vry Gemeenebest wilden doen erkennen, daar het klaar ware, dat deeze landen een Ryksleen uitmaakten. Doch op deezen brief werd door hun weinig of geen agt geslagen (*v*).

1549. Filip als aanstaande Heer der Nederlanden ingehuldigd. De Keizer, uit Duitschland nu te rug gekeerd, hield zig eenigen tyd in de Nederlanden op, en ontbood derwaards zynen zoon Filip, om hem, by zyn leven, als aanstaande Heer der Nederlanden, te doen inhuldigen (*w*). Men had reeds

(*u*) *Zie* dezelve *in het* Brabantsch Plakaatboek *Deel* I. *bladz.* 581. *kol.* 2. *en volgende.*

(*v*) VAN METEREN XXVIII. *Boek bladz.* 573. *vers. kol.* 1. *Edit.* 1623.

(*w*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 652.

reeds in October, des voorgaanden jaars, de Staaten van Brabant te Brussel beschreven, en van dezelven, honderd duizend Filips guldens, tot een hulde geld, voor den jongen Prins gevorderd, het geene by de Staaten toegestaan was (*x*). Filip, kwam in de maand April deezes jaars, te Brussel aan. In July werd hy aldaar, en te Leuven, gehuldigd (*y*).

V. Boek. Karel II. 1549.

In deeze laatste stad, bezwoer hy zyne blyde Inkomste. Die genoegzaam dezelve zaaken, als die van Filip den Goeden, en de volgende Hertogen van Brabant behelsde: dan, alzo 'er by deeze gelegenheid, eenige zaaken in veranderd werden, zal ik alleen zulken, welke in die, der andere Vorsten niet uitgedrukt staan, opgeven. Deeze waren de volgende.

Zyne blyde Inkomste.

„ 's Lands Voorregten, zouden in het Slot te
„ Vilvoorden blyven, onder de bewaring van
„ een eerlyk man, die in Brabant geboren, en al-
„ daar woonagtig zoude moeten zyn. Deeze,
„ zoude met eede moeten beloven, den Vorst,
„ en den Lande getrouw te wezen; 's Lands
„ Voorregten niet te vervreemden, of verdonke-
„ ren. Daar van zoude in tegenwoordigheid der
„ gemagtigden van 's Lands Staaten, en des Kan-
„ seliers, een register gemaakt, en hun overgeven
„ worden. Hy zoude de Staaten, of ieder lid
„ van hun, wanneer zy dat vorderden, toegang
„ tot de oorspronklyke, of wel afschriften der
„ Voorregten moeten geven; egter met voorken-
„ nis van den Vorst of zynes Raads; Filip zoude
„ nim-

(*x*) Stads Rekening *van St. Remys* 1548 *tot* 1549.
(*y*) Harræus ibi quo supra & *pag.* 653, 654 & 655.

V. Boek. Karel II. 1549.

„ nimmer, als Hertog van Brabant en Limburg, „ ter zaake der Heerlykheid van den Lande, „ zig met niemand verbinden, om oorlog te voeren: ten zy by raad en toestemming der Steden „ en des Lands. Hy zoude ook geene zaaken, „ waar door het Land of de Steden in derzelver „ Voorregten gekrenkt, of de Onderdaanen beschadigd werden, geloven of bezegelen. Hy „ zoude vyf goede mannen, uit den Raad van „ Brabant kiezen, om, van zynend wege, eene „ Raadkamer te houden, ter plaatse, daar hy „ zyn verblyf binnen het Land hield. Was hy „ uitlandig, dan zoude die Kamer, op eene andere gevoeglyke plaats, binnen den lande vergaderen, dezelve zoude volkomene magt hebben, „ om alle de grieven, van zynend wege af te „ doen. De Kanselier, zoude een geboren Brabander, van wettigen bedde, binnen den lande „ gegoed, en woonagtig, moeten zyn. Deeze „ zoude den eed, in handen der Staaten moeten „ afleggen. Dezelve, en de leeden van 's Hertogs Raad, de Geheimschryvers, die van de „ Rekenkamer, Klerken, Drossarden, Warand- „ en Woudmeesters, en alle anderen, die eenige „ groote Ampten bekleedden. De Offisieren ten „ platten lande, Burgemeesteren, en *Schepenen* „ der Steden, en alle die regt uit 's Hertogs, of „ der Vasallen naam deeden, moesten zweeren, „ de blyde Inkomste, in alle haare Leden, zo „ veel een ieder aanging, naar te komen, zonder daar iet, met raad of daad, tegen te zullen doen. Kwam iemand, ongelukkig, zonder zyn schuld, ter dood, zoude deeze, zyne „ goederen, niet verbeuren: Geene Abtdyen, „ Prelatuuren, of Kerklyke waardigheden, zon-

„ den,

„ den, in het vervolg Annaten (2) behoeven te „ betalen. Filip zoude al zyn vermogen inſpannen, om vermindering derzelver, van den „ Roomſchen ſtoel te bekomen, voor zulke Godshuizen, welke daar mede bezwaard waren, „ mids, dat zy de koſten, die daar op liepen, „ voldeeden. Hy beveſtigde verder alle de regten, vryheden, voorregten, gewoontens, en „ herkomſten van den Lande, en der Ingezetenen, die door de Hertogen voormaals verkregen waren; zonder dat hy daar tegen, zoude „ mogen inbrengen, dat hy die niet gehouden ware, „ na te komen. Inzonderheid werden de blyde „ Inkomſten, van Filip den Goeden, en zekere „ twee Voorregtbrieven van den zelven, beide „ de Bede rakende, de eene van het jaar 1451, „ en de tweede van het jaar 1457, en eindlyk de „ blyde Inkomſte zynes Vaders Karel, met de „ twee byvoegſelen van dien, beveſtigd." Ik zal het geſtelde, in de gemelde twee byvoegſelen, voor zo ver, als derzelver inhoud, by de voorige Hertogen niet beloofd was, enkel aanroeren, en zulke zaaken alléén, die in het vervolg plaats moeſten grypen, opgeven. Het eerſte byvoegſel behelsde: „ Dat de Beden, aan de Rentmeeſters „ van ieder Kwartier, in zes termynen betaald „ zouden worden. Ook zouden die, volgens „ den Voorregtbrief des jaars 1451 geheven worden. Ieder Stad, en plaats in Brabant, zoude „ het

V. Boek. Karel II. 1549.

(2) De *Annaten* of *Annata*, worden genaamd de inkomſten van een jaar, van alle Kerklyke bedieningen, welke aan den Paus, van alle conſiſtoriaale beneficien, voor het uitryken der Pauslyke Bullen, of toelatingen betaald worden.

V. Boek. Karel II. 1549.

„ het smaldeel, waar voor die, in de Beden aan„ geslagen was, overzenden; en ieder van dien, „ met het betalen zyns aandeels volstaan, en, om „ de wanbetaling van eene andere plaats niet aan„ gesproken kunnen worden. Elke plaats, zou„ de een kwitantie, voor zyn gedeelte, buiten „ eenige kosten, bekomen. De Rentmeesters of „ Bedezetters, zouden niemand mogen uitzen„ den, dan met eene verklaring *waaromme*. Alle „ geschillen ter zaake der Beden, zouden by de „ Hoofdstad, waar onder dit voorviel, beslist wor„ den. Men zoude zig in alle andere zaaken, die „ de Bede raakten, aan den Voorregtbrief des „ jaars 1451 houden."

By het tweede byvoegsel werd vastgesteld: „ Dat de Ingezetenen van Brabant, die onder de „ Bisdommen van Luik, en Kameryk behoorde, „ voor de Geestlyke Geregtshoven, buiten den „ lande niet getrokken mogten werden, maar al„ leen, voor die binnen Brabant waren, zo lang „ zy in den lande wezen zouden. Die Hoven zouden „ alleen, over zaaken van uiterste willen, huw„ lykse voorwaarden, en Geestlyke Goederen, „ kennis mogen nemen. De gene, die eenige „ brieven van vrywaring verkreeg, zoude zig van „ het lyfstraffelyk, of burgerlyk gebied* niet mo„ gen onttrekken, ten zy die geene, welke zul„ ke brieven bekomen had, daar in uitdruklyk „ genoemd ware, en die brieven, aan de Offifie„ ren en Vasallen, had vertoond. Men „ zoude niemand eenige brieven van *respyt* mo„ gen verlenen, dan naar de wyze van het regt, „ en onder den burgtogt daar by gestelt. Ook „ zoude men zulke brieven, maar eens mogen „ verlenen. De zogenaamde Egiptenaaren zou-

* *Crimineele of politieke jurisdictie.*

„ den,

V. Boek. Karel II. 1549.

„ den, op verbeurte van lyf en goed, niet bin-
„ nen den lande mogen komen. De ſtad 's Her-
„ togenboſch, zoude zekere vervallene Sloten,
„ binnen haare ſtad, voorheen getimmerd, mogen
„ afbreken, mids dat de bouwſtoffen, daar van
„ komende, tot ſtads veſtingwerken gebruikt wer-
„ den. De Offiſieren, zouden niemand uit zyn
„ huis mogen halen, vangen, of huiszoeking
„ doen, dan volgens de voorregten van ieder
„ plaats, geoorloofd ware; behoudlyk de breede-
„ re voorregten der ſteden Leuven, Antwerpen,
„ en 's Hertogenboſch. Een ieder zoude, met
„ de betaling zyner goederen, in zulk geld, en
„ tot zulke waarde, als gewoonlyk ware geweeſt,
„ kunnen volſtaan, zonder dat hy belaſt kon wer-
„ den, om die penningen duurder te vergelden,
„ mids dat de brieven, waar by die renten ge-
„ veſt waren, in hunne waarde zouden blyven,
„ ten ware eenige vonniſſen, daar over gewezen,
„ het tegendeel inhielden. De Offiſieren, Wet-
„ houderen der ſteden of dorpen, Tollenaaren,
„ of anderen, zouden niemand, om Heeren dien-
„ ſten voor hun te doen, mogen bemoeyelyken:
„ zy zouden, ten zelven einde, geene herberg
„ mogen houden. De Geeſtlykheid buiten Bra-
„ bant, zoude binnen dat land geene erven, chyn-
„ ſen, renten of pagten mogen verkrygen. Gee-
„ ne leen, chyns, of erfpagts goederen, binnen
„ Brabant gelegen, zouden aan eenige Geeſtlyken
„ mogen verkogt worden, zonder verlof des Her-
„ togs, en toeſtemming der Hoofdſtad, waar on-
„ der die gelegen waren, en geene Schepenen
„ zouden daar over mogen ſtaan, op ſtraffe der
„ verontwaardigings van den Hertog, en de ver-
„ beurte van een Mark Goud. Van gelyke,

V. Boek. Karel II. 1549.

„ zouden geene onroerende goederen, aan eeni- „ ge Kloosters, Godshuizen of doode handen ge- „ maakt mogen werden: geschiedde zulks, het „ zoude van geene waarde zyn. De Drossard „ van Brabant, en de Warandmeesters, zouden „ geene andere aantastingen van lieden, in de ste- „ den mogen doen, dan volgens den inhoud van „ hunne berigtschriften, en de voorregten der ste- „ den geoorlofd ware."

De blyde Inkomste van Karel, die thans door Filip bezworen werd, was van den 24 January 1514; het eerste byvoegsel van den 12, en het tweede van den 26 April, beide des jaars 1515 (z).

Huldiging in 's Hertogenbosch.

Filip werd in de maand September deezes jaars in 's Hertogenbosch gehuldigd. De Regeering, en omtrent twee duizend en vyf honderd Burgers, krygswyze uitgerust, trokken hem op den twee en twintigste September van dit jaar, een half uur van de stad te gemoet, daar zy zig in orde stelden. De Regeering, op paarden gezeeten, steegen, zo dra de Prins naderde, af, groette hem nederig, met aanbieding haares diensts, en trouwe (a). Even buiten de poort, stonden de Kanunniken der Hoofdkerk, en de verdere mansgeestelyke der stad, als mede de Begynen, met wit lynwaad, in plaats van huiken of falien, om hangen (b). Zestien of zeventien stukken geschut,

(z) *Zie* dezelve *in het* Brabantsch Plakaatboek *Deel* I. *bladz.* 192—210.

(a) Oudenhoven, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 174. *Edit.* 1670.

(b) Idem ibi quo supra. Bor, Beschryving van 's Hertogenbosch *bladz.* 25.

ſchut, op de wallen en torens der] ſtad geplant, werden by het naderen van Filip geloſt. In de poort, en binnen de ſtad, ſtonden drie honderd Burgers in het harnas, en langs de ſtraaten omtrent zeven honderd der bejaardſten, waar by men de inwoners van Orten, en, Dungen als onder het vrydom der ſtad gelegen, die Buitenpoorters genaamd worden, gevoegd had. Zy ſtonden van de poort af, tot aan het huis van Hendrik van Deventer, in de Keizerſtraat, daar Keizer Karel voorheen zynen intrek genomen had, geſchaard. Ieder van hun, had eene toorts in de hand (*c*); waar uit het my toeſchynd: dat Filip, met het vallen van den avond, binnen de ſtad gekomen zy. Hem volgden verſcheiden ballingen, naar de oude wyze. Hier op volgde de Regeering te paard, en de Burgery te voet, welke alle voor by het huis van van Deventer, trokken, en door den Vorſt bezien werden (*d*). Den volgenden dag, begaf Filip zig des morgens naar de Hoofdkerk, daar hy by den Godsdienſt tegenwoordig was. Vervolgens werd hy voor het Stadhuis, volgens gewoonte gehuldigd (*e*). De eed werd hem in de Nederduitſche taal voorgelezen, en luidde woordelyk als volgd: „ *Ik* „ *Philip, by der gracien Gods, Prince van* „ *Spaengnen, van beyden Sicilien, Ihem &c.* „ *Eerts Hertoge van Oiſtenrycke, Hertoge van* „ *Bour-*

V. Boek. Karel II. 1549.

(*c*) OUDENHOVEN en BOR ibi quo ſupra. KRONYK van der Fundatie en het begin der ſtad 's Hertogenboſch *op het jaar* 1549. MSS.

(*d*) OUDENHOVEN ibi quo ſupra. KRONYK voorz.

(*e*) MOLLII Annales Civit. Buſcod. MSS. KRONYK voorz.

V. Boek. Karel II. 1549. „ *Bourgoingnen &c. Grave van Hapsburgh, „ Vlaenderen &c. Geloue ende zwere op't heylich „ Euangelie, Dat ick de Stadt van 's Hertogen- „ bosſche, ende d'Ingeſetene van diene, tot myn- „ der aencompſte ende ſucceſſie, totten Hertogdom- „ me van Brabant houden ſal, en doen houden „ wael, en getrouwelyk, als een goet, ende ge- „ recht Heere, zynen getrouwen onderſaten ſchul- „ dich is te doen, alle huere rechten, preuilegien, „ charten, coſtumen, uſaigien, uſancien ende al „ den herbrengen, zulcke als Ick hen beloeft, en- „ de bezworen hebbe, tot mynder huldinge, ende „ receptie van den gemeynen Lande van Brabant, „ onlanx geſchiet, binnen der Stadt van Loeven, „ zonder eenich Inbreke. Soe moet my God hel- „ pen ende alle zyn Heyligen."* De Prins deed vervolgens dien eed in de Latynſche taale; waar na den eed, die de Regeering hem zoude doen, voorgelezen werd. Deeze luidde: „ *Wy Scepe- „ nen, gezwoirne, Raitsmannen, Dekenen van den „ Ambachten, ende gemeyne Ingezetene dezer „ Stad vnn 's Hertogenboſſche, Int gemeyne, en- „ de een yegelyck van ons beſundere voir hem ſel- „ uen gelouen affirmeren, ende zweren U den „ duerluchtichſten Prince onſen genadichſte Hee- „ re, Heere Philips Prince van Spaengnen van „ Sicilien Ihem &c. Eerts Hertoge van Oiſten- „ rycke, Hertoge van Bourgoingnen &c. Graue „ van Hapsburch van Vlaenderen &c. die hier „ jegenwoirdich zyt, endc uwen eedt gedaen hebt, „ als een Hertoge van Brabant ſchuldich is te „ doene, Dat gy nader afflyvicheyt van der Key: „ Ma:teyt onſen aldergenadichſten Heere, Dien „ God Almechtich, een lanck ſalich leuen verlee- „ nen wille, U goet, ende getrouwe zyn ſullen*

„ *ende*

„ *ende in allen zaken onderdanich ende gehoir-* V. Boek.
„ *saem, ende uwe heerlycheyt lande ende palen,* Karel II.
„ *Ende uwe onrecht helpen beseudden ende weren* 1549.
„ *tegen elcker malck ende U dienen ende doen in*
„ *alle zaken als goede getrouwe luyden hunnen*
„ *rechten Heer schuldich zyn te doen. soe moet ons*
„ *God helpen, ende alle zyn heyligen.*" Filip gaf van deeze verrigting eenen opene brief, die hy zelfs, nevens Viglius, en *Verreyken* onderteekende (*f*). De stad schonk Filip twee voederen rynschen wyn, twee honderd malderen haver, en twee vette ossen, die van eene buitengewoone grootte waaren (*g*). Van hier vertrok hy vervolgens naar Dordrecht, en voorts geheel Holland door, en van daar, over Utrecht, naar Overyssel. Naar Friesland en Groeningen zond hy, *Johan van Ligne* Graaf van Arenberg, om de huldiging aldaar in zynen naam, te ontfangen, en kwam over Gelderland naar Brabant te rug (*h*). In de verdere Brabantsche steden, als mede in Vlaanderen, Henegouwen, en Zeeland was hy ingehuldigd, voor dat hy hier ter stede kwam (*i*).

1550. Vervolging tegen de Hervormden en streng Plakaat.

Het vuur der vervolging tegen de Hervormden, ontstak in dit jaar heviger dan ooit. De Keizer, deed op den negen en twintigsten April, een sterk Plakaat uitgaan, het welk in hield, „ dat
„ niemand eenige schriften, of boeken van Lu-
„ ther,

(*f*) FORMULIER van eed, met de eigenhandige ondertekening van FILIP als Hertog van Brabant, zo als die by hem, binnen 's Hertogenbosch aan de Regeering afgelegd is, en de eed door de Regeering aan hem gedaan, in de Archieven der stad *Invent.* C. No. 6.

(*g*) STADS REKENING *van St. Remys* 1548 *tot* 1549.

(*h*) HARRÆUS *Tom.* II. *pag.* 655 & 656.

(*i*) IDEM *pag.* 654 & 655.

V. Boek. Karel II. 1550.

„ ther, of van andere Ketters, zyne leer toegedaan, mogt schryven, of met zyn eigen weten hebben. Niemand mogt ook eenige byeenkomsten, in zyne huizinge, of elders, daar de ketters hunne dwalingen verspreidden, bywonen. Die zulks deeden zouden als oproermakers en rustverstoorders gestraft worden. Die, welke tegen het Plakaat deeden, en de ketterfche leer aanhingen, mogten hunne goederen, by uitersten wille of anderzins, aan anderen niet overgeven; geschiedde dit, was zulks van onwaarde. Vond men iemand, die tegen dit Plakaat misdeed, dan moesten alle, welke daar van kennis hadden, zulks openbaren: deeden zy dit niet, werden zy als begunstigers der Ketters gehouden, en als zodanige zelf gestraft." Men weigerde dit Plakaat te Antwerpen aftekondigen, om dat men, denklyk, voor verloop der koophandel bedugt was, waartoe aanleiding gaf, dat die aldaar, voor het grootste gedeelte, eenigen tyd stil stond (*k*). Het Plakaat werd, op den vyf en twintigsten September deezes jaars gematigd. De Keizer verklaarde, dat het zyne meninge niet geweest ware, hier door den koophandel, en de wettige overgaven van goederen te verbieden, maar, dat alleen zulke overgiften, *die*, om de straffen van het Plakaat te ontgaan geschiedden, verboden werden (*l*).

Vonnis tegen Brabant ten voordele van Holland over de gulde Bulle.

Die van Holland verkregen in deezen jaare een voordeelig Vonnis, ten nadeele der Brabanders, uit hoofde der gulde Bulle, door Keizer Karel den IV. aan de laatst gemelde verleend. Het ge-

(*k*) Idem *pag.* 657 & 658.
(*l*) Idem *pag.* 658.

geding hier over, had eenen ruime tyd, voor den Grooten Raad van Mechelen gediend, en de vraag bestond hier in, of de Brabanders, in Holland, uit kragte der gulde Bulle, om schulden, konden aangehouden werden? By het vonnis van den agttienden April deezes jaars, werd nu verklaard, dat de gulde Bulle geen plaats over Holland had (*m*). V. Boek. Karel II. 1550.

In het volgende jaar ontstond 'er omtrent Sakramentsdag, hier ter stede een zeer zwaar onweder waar door het Geertruide-Klooster veel schade leed. De glazen der Kerk, en van het geheele Klooster, werden daar door gebroken; het dak van de Kerk, en de planken boven het Koor liggende, werden door den geweldigen wind los gerukt. De weêrhaan van den toren werd buiten de stad, op den Donk, nedergesmeten (*n*). 1551. Zwaar onweder in 's Hertogenbosch.

Maurits Keurvorst van Saxen, verbond zig in dit jaar, met *Joachim* Keurvorst van Brandenburg, met *Frederik* Paltzgraaf aan den Ryn, met den Hertog van Wirtenberg, den Markgraaf van Baden Dourlagh, en met meer anderen. *Hendrik de II.* Koning van Frankryk, een jong en ondernemend Vorst, was mede in dit verbond, en maakte zig van Kameryk, Metz, Toul, en Verdun, meester (*o*). De Franschen namen, omtrent deezen tyd, elf Nederlandsche Koopvaardy schepen, die naar Spanjen stevenden, waar op de Landvoogdes, in naam des Keizers, op den vyf en Oorlog met Frankryk.

(*m*) *Zie* het Vonnis *by* Mr. PIETER BORT over de Arresten, in zyne werken II. *Deel bladz.* 492.
(*n*) MOLLII Annales Civit. Buscod. MSS. OUDENHOVEN *bladz.* 177. *Edit.* 1670.
(*o*) Annales de l'Empire *Tom.* II. *page* 210.

V. Boek. Karel II. 1551. eñ twintigsten September deezes jaars, den oorlog aan Frankryk verklaarde (*p*). In het laatst van dit jaar, begon men zig hier te lande te wapenen. Maarten van Rossem kreeg last om eenig volk te werven, hy begaf zig naar Gelderland, alwaar hy een menigte oude Soldaaten by een verzamelde (*q*).

1552. Bede om tegen Frankryk te oorlogen. Op den zestienden February 1552, beschreef de Landvoogdes de Staaten van alle de Nederlanden, te *Brugge*, en *verzogt eene Bede*, om tegen Frankryk te oorlogen. De *gemagtigden* der Staaten van Brabant, keerden naar huis, om daar over te raadplegen, waar na zy haar, op den twaalfden Maart daar aan volgende, viermaal honderd duizend Karels guldens, in twee reizen, de eerste op half Maart, en de tweede op Baafmis deezes jaars, te betalen, toestonden. Hoe dit geld in de verdere Brabantsche steden gevonden werd, is my niet gebleken. In 's Hertogenbosch, werd stads aandeel, dat vier en twintig duizend negen honderd en tien guldens bedroeg, over de huizen omgeslagen. Die omslag konde egter maar een en twintig duizend vier honderd vier en twintig guldens, en drie stuivers uitleveren (*r*), zo dat de stad, uit haare middelen, daar nog eene goede somme by moest voegen. Dit drukte de Ingezetenen geweldig; te meer, om dat ik aangetekend vinde, dat *alles* in dit jaar binnen de stad, tot eenen hogen prys verkogt werd

(*p*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 662.
(*q*) Pont. Heut. Rer. Belg. *Lib.* XIII. *pag.* 629.
(*r*) Stads Rekening *van St. Remys* 1551 *tot* 1552 *en van* 1552 *tot* 1553.

V. Boek. Karel II. 1552.

werd (*t*), waar door de geldmiddelen nog verder agter uit raakten. Want, by het ſlot van ſtads Rekening, tot St. Remys 1553, bleef zy nog aan de Rentmeeſters, over de vyf en zestig duizend guldens ſchuldig (*u*).

Hooge Water-vloed.

In dit jaar rees het water zo hoog binnen 's Hertogenboſch, dat veele ſtraaten met ſchuiten bevaren werden. Ik vinde hier onder de *Poſtelſtraat* en *den Mortel* genoemd. Ook ſtonden de Kloosters der Kruisbroeders, en der Nonnen op den *Uilenburg* onder water. Omtrent Heusden braken de dyken door, en al het land aldaar liep onder (*v*). In het Kwartier van Maasland was het mede ſlegt geſteld, al het land werd overſtroomd, en de inwoners waren genoodzaakt, op de balken, en daken hunner huizen te vlugten. Menſchen en beeſten hadden groot gebrek, aan levensbehoeftens, waar door veelen omkwamen: Grooter zoude de elende geweeſt zyn, indien de ongelukkige buitenlieden, niet door de hulp der ingezetenen verzorgt waren, waar toe de giften van het Armhuis, den Heiligen Geeſt genaamd, tweemaal gebruikt worden, waar over het gemeene volk zeer misnoegd was (*w*).

1553. Nieuwe Bede.

De Veldtogt des jaars 1552 was voor den Keizer ongelukkig afgelopen. Hy moeſt op den zes en twintigſte December, het beleg van Metz, in Loth-

(*t*) OUDENHOVEN beſchryving der ſtad 's Hertogenboſch *bladz.* 176. *Edit.* 1670.

(*u*) Het ſlot van de STADS REKENING *van St. Remys* 1552 *tot* 1553.

(*v*) MOLLII Annales Civit. Buſcod. MSS.

(*w*) OUDENHOVEN, Beſchryving van 's Hertogenboſch *bladz.* 177. *Edit.* 1670.

V. Boek. Karel II. 1553.

Lothringen opbreken (*x*), en was derhalven op middelen bedagt, om in den volgenden veldtogt, beter te slagen. Ten dien einde, beschreef hy de Staaten der Nederlanden te Brussel, en eischte van Brabant, zes tonnen schats. De Staaten stonden hem deeze Bede, in de maand van September deezes jaars, eerst volkomen toe, en vonden dezelve, in eene belasting op de schoorsteenen. Op Baafmis deezes jaars, stemden de Staaten, nog in eene andere Bede, van tweemaal honderd duizend guldens (*y*). 's Hertogenbosch bedong, by het geven haarer toestemming, tot de laatstgemelde, dat de Geestlykheid binnen de stad, den tienden, en twintigsten penning, mede zoude moeten betalen (*z*).

Veldtogt in de Nederlanden.

De Keizer beval den Graaf van Roeux, het beleg der stad Terouanne, in Arthois gelegen, te ondernemen. Zy werd stormenderhand veroverd, en op bevel des Keizers ten gronde toe geslegt. Hesdin werd wat laater overmeesterd, en op gelyke wyze verwoest. De Keizer, deed in het volgende jaar, niet verre van het verwoeste Hesdin, eenen andere stad, van denzelven naam bouwen (*a*).

Huwlyk van Filip, met Maria van Engeland.

Karel, die de grootheid van zyn huis in alles betragtte, trad in onderhandeling, om zynen zoon Filip, aan *Maria* Koningin van Engeland, dogter van Hendrik den VIII. *uit* te huwlyken. Het Engelsche Parlement, dat in deezen egt bewilligde, bedong nogtans, dat niet tegenstaande dit

(*x*) Annales de l'Empire *Tom.* II. *pag.* 216.
(*y*) Stads Rekening *van St. Remys* 1553 *tot* 1554.
(*z*) Stads Rekening *voorz.*
(*a*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 669 & 670.

dit huwlyk, de verbintenissen tusschen de Engelschen, en Franschen stand zouden houden. Karel, die egter met reden hoopte, dat dit wel haast vervallen zoude, stond aan zynen zoon, eer hy naar Engeland overstak, de Ryken van Napels en Sicilien af. Filip werd in de maand July des jaars 1554 met Maria gekroond. De Regeering van het Engelsche Ryk, bleef egter in handen van Maria (*b*). V. Boek. Karel II. 1553.

De Franschen maakten zig, in het jaar 1554, meester van Chimay in Henegouwen. Marienburg, eene nieuwe vesting, door de Landvoogdes Maria gestigt, en naar haar genaamd, ging mede aan hun over, gelyk ook Bouvines, in het Graafschap Namen, als mede Dinand en Binck. Marimond, een lusthuis der Landvoogdes, by de laatstgemelde stad gelegen, werd in brand gestoken. De Franschen keerden toen naar Artois, en sloegen het beleg voor Renti. De Keizer volgde hun tot by die plaats; daar een hevig gevegt voorviel, waar in beide de legers by na even veel leeden, egter waren de Franschen genoodzaakt Renti te verlaten. Hier op trok het Keizerlyke leger over de Somme, en verwoestte verscheiden plaatsen, waar na de wederzydsche legers zig in de winterkwartieren begaven (*c*). 1554. Krygsbedryven in de Nederlanden.

Om de kosten des oorlogs goed te maken, werd aan Brabant, op den vyfden Augustus deezes jaars, wederom eene nieuwe Bede, van viermaal honderd duizend guldens, gedaan, die men op den tienden, en twintigsten penning, der roeren- Bede van viermaal honderd duizend guldens.

(*b*) Annales de l'Empire *Tom.* II. *page* 217.
(*c*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 674–677.

V. Boek. Karel II. 1554.

rende en onroerende goederen, vinden zoude. De eene helft van dezelve, zoude op Baafmis, en de wederhelft, op Kersmiſſe deezes jaars betaald werden. Men verzogt verder, dat de Staaten wilden toeſtemmen, dit geld, by voorraad, op erf- of losrenten te ligten. De Geeſtlykheid; de Adel, en de ſteden Leuven, Bruſſel, en Antwerpen, ſtemden hier in, doch 's Hertogenboſch arzelde tot in October deezes jaars, eer zy hier toe kwam, en het duurde tot in de maand December, eer de zaak zyn volle beſlag kreeg (*d*).

Peſtziekte binnen 's Hertogenboſch.

Het peſtvuur ontſtak in het begin van dit jaar, binnen 's Hertogenboſch, en bleef twee of drie jaaren lang aanhouden. Veele menſchen werden daar door weggeſleept. Het groote Gaſthuis was opgepropt met zieken. Doch het getal der overledene in dit jaar, vinde ik niet aangetekend (*e*).

En hongersnood.

Dit was de eenige kwaal niet, daar men hier ter ſtede mede te worſtelen had. De geweldige regens, die in het voorjaar vielen, hadden al het koorn, op het veld doen verrotten, zo dat 'er niets van opkwam, waar door een groote ſchaarsheid ontſtond. De Regeering, deed een menigte Ooſterſche graanen, in Holland opkopen, waar door zy de ingezetenen voor hongersnood bevrydde. Het natte jaar, was mede oorzaak, dat 'er gedurende deezen zomer, geen torf droogen kon. Het brandhout was ook, om de vogtigheid, van geenen dienſt, zo dat de geringe lieden, des nagts de banken van voor de huizen, en

(*d*) Stads Rekening van *St. Remys* 1554 *tot* 1555.
(*e*) Mollii Annales Civit. Buſcod. Mſſ.

en andere brandstoffen, die zy bekomen konden, wegnamen (*f*).

V. Boek. Karel II. 1555.

De oorlog werd in dit jaar slaauwer, dan in de voorige gevoerd. De Keizer hield zig meest bezig, met het stigten van grensvestingen tegen de Franschen; Hesdin, Charlemont, en Philippeville, werden door de zorg van *Willem van Nassauw* Prins van Orange, in staat van tegenweer gebragt. Men trad ook tusschen Calais en Grevelingen, met de Fransche gemagtigden, over eene vrede, in onderhandeling, doch men kwam, tot geen besluit. De Franschen ziende, dat zy het stigten der nieuwe vestingen niet beletten konden, vielen in het landschap Artois, en dreigden vergeessch de stad Atrecht, te overmeesteren (*g*).

Vrugtelooze vredehandeling.

In dit jaar overleed aan de pest, de beroemde Veldheer, Maarten van Rossem, die lang tegen, en naderhand onder den Keizer gediend had (*h*). Hy werd in zyn Heerlykheid Rossem, onder eene graftombe ter aarde besteld. Vermids die door de beeldstormers vernield werd, deed de Kardinaal van Oostenryk, zyne beenderen, in het jaar 1599, in de Hoofdkerk van 's Hertogenbosch begraven (*i*).

Dood van Maarten van Rossem.

Op den 19 Juny van dit jaar stierf mede Johanna van Arragon, moeder van Keizer Karel. Men hield haaren uitvaart, als geweezen Hertogin van Brabant, binnen 's Hertogenbosch (*k*).

En van de moeder des Keizers.

De

(*f*) Idem.
(*g*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 679 & 680.
(*h*) Idem *pag.* 680.
(*i*) Hist. Episcopat. Sylvaduc. *pag.* 185.
(*k*) Stads Rekeningen *van St. Remys* 1554 *tot* 1555.

V. Boek. Karel II. 1555.

Afflag van de Bede voor 's Hertogenbosch

De staat der geldmiddelen, hier ter stede, was zo bekrompen, dat de Regeering genoodzaakt was, eenen afflag van de laatste Bede voor stads aandeel, te verzoeken, welke zy, niet zonder geldspillinge, verkreeg, en aan haar werd eenen afflag van het twaalfde gedeelte der lopende Bede, en nog eene kwytschelding, van drie duizend guldens, in de agterstallige Bede, toegestaan; gelyk ook een uitstel voor drie jaaren, van gelyke drie duizend guldens, *die de stad nog ten agteren* was (*l*).

Nieuwe Beden.

Op den tienden September deezes jaars, eischte de Keizer, van Brabant wederom eene Bede van viermaal honderd duizend Guldens. Deeze werd toegestaan, en men vond dezelve uit eenen tienden penning, op alle los en lyfrenten, die binnen den lande geheven werden, als mede, uit eenen impost op alle kleine bieren, waar van men voorheen niets betaald had. Hier op kwam egter, in het volgende jaar, een verandering, naamlyk: dat de helft, bedenswyze, en de wederhelft, op den impost, van de vier zoorten van gemeene middelen, welke als toen werden geheven, gevonden zoude werden (*m*).

De Dieze werd binnen de stad geleid.

In het voorige jaar had men reeds begonnen binnen de stad te graven, om de *Dieze* van den grooten Hekel af, tot aan de Bazeldonksche poort toe, te leiden (*n*), het welk, naar myne gedagten, de arm is, welke van den grooten Hekel loopt,

(*l*) Stads Rekening *voorz.*
(*m*) Stads Rekening *van St. Remys* 1555 *tot* 1556.
(*n*) Bor, Beschryving van 's Hertogenbosch *blads.* 25. Oudenhoven *blads.* 24. *Edit.* 1670.

V. Boek. Karel II. 1555.

loopt, tot onder de brug, aan den Paapenhulst; van daar, agter het gewezene Bazelaars-Klooster, langs den wal, tot aan den kleinen Hekel. Een gedeelte hier van, is thans, door het verbreeden van den Wal, omtrent het Kruithuis, by het Bazelaars Bolwerk, weder gestopt. Denklyk is dit werk, eerst in deezen jaare voltrokken. Het komt my niet onwaarschynlyk voor, dat in dit jaar, of in het volgende, mede gegraven zy, de Dieze, welke van den Bleek, die ten oosten van den Walgang, by den Papenhulst, door de Geerlingsche brug, tot aan het gewezene Zuster van Orten-Klooster, loopt.

Overdragt der Nederlanden aan Filip.

Karel had, zedert eenigen tyd gevoeld, dat hy in kragten afnam, waarom hy besloot de Nederlanden, aan zynen zoon Filip afteestaan. Hy beschreef, tegen het einde van October, de Staaten van alle de Nederlanden te Brussel, alwaar Filip zig uit Spanje mede begeven had; en deed aldaar, op den vyf en twintigste dier maand, plegtig afstand, van de Nederlanden aan Filip, welke zulks aannam, en, by monde des Bisschops van Atrecht, aan de Staaten eene redenvoering deed, welke door *Jakob Maas*, Pensionaris van Antwerpen, in den naam der Staaten, beantwoord werd. Eindlyk leide de Landvoogdes Maria, het bewind, dat zy eenen geruimen tyd over de Nederlanden gehad had, neder (*o*). Den volgenden dag, deed Filip den eed aan de Staaten, waar op zy hem alle hulde deeden (*p*). De Gemagtigden, dien de Stad 's Hertogenbosch, tot dee-

Filip doed den eed en ontfangt dien wederom van de Staaten.

(*o*) Annales de l'Empire *Tom.* II. *page* 219. Harræus *Tom.* II. *pag.* 681 & 682.
(*p*) Harræus *Tom.* II. *pag.* 684.

V. Boek. Karel II. 1555.

deeze plegtigheid afgevaardigd had, waaren Mr. *Willem van Os*, Ridder, voorzittend Schepen, Mr. *Hendrik Bloeymans*, Schepen, en Mr. *Roelof Loekemans*, Pensionaris der Stad (*q*).

Karel, nu van zyne waardigheid hier te Lande ontbloot, vertrok naar Rammekens, en van daar naar Spanje (*r*). Hy leefde nog twee jaaren, naamlyk tot den een en twintigsten September des jaars 1558 (*s*). Filip was *de Vierde* van dien naam onder de Hertogen *van Brabant*. *Hy* is best by de Nederlanders, onder den naam van *Filip den Tweeden*, dien hy, als Koning van Spanje droeg, bekend. Zyn Regeering hier te lande, en de onlusten, die 'er in voorvielen, zal ik in het vervolg verhaalen. Zy zullen, gedeeltelyk, het onderwerp van het volgende Boek zyn.

(*q*) Stads Rekening van *St. Remys* 1555 *tot* 1556.
(*r*) E. van Meteren I. *Boek blads.* 18. *Kol.* 2. *Edit.* 1623.
(*s*) Annales de l'Empire *Tom.* II. *page* 223.

VER-

VERBETERINGEN.

Bladz. 16. regel 10. *staat* 1716. *lees* 1714.

Bladz. 41. regel 28. *agter het woord* vereenigen, *is uit het afschrift der Copye het volgende uitgelaaten* : De Abt *Le Paige dit de Laghe* heeft, in zyn nieuw gevoelen, omtrent de eerste nederzetting der Franken, in de Belgische Gewesten, en van het Begin des Franschen Ryks, dit opgehelderd, het welk my het aller beste, en waarschynlykste voorkomt.

Bladz. 42. regel 1. *staat* naar myn gevoelen, *lees* naar zyn gevoelen.

Bladz. 42. regel 29. *staat* Hegem, *lees* Itegem.

Bladz. 43. in de aantekeningen, *staat* Episcoptaus, *lees* Episcopatus.

Bladz. 45. regel 6. *staat* Forestiur, *lees* Forestier.

——————— 29. *staat* myn gevoelen, *lees* naar het gevoelen van den Abt *Le Paige dit de Laghe.*

Bladz. 47. regel 25. *staat* aan de zyde, *lees* aan die zyde.

Bladz. 73. regel 17. en 18. *staat* Henegouwen, *lees* Hespengouwen.

Bladz. 85. regel 1. *staat* BESCHRYVING, *lees* HISTORIE.

Bladz. 103. in het bewys (*t*) *staat* Hertog Hendrik van Gelder, *lees* Hertog Hendrik van Lothryk, en Otto Graaf van Gelder.

Bladz. 177. regel 7. *staat* Bassinghem, *lees* Rassinghem.

Bladz. 222. regel 26. *staat* 1472, *lees* 1372.

Bladz. 223. regel 29. *staat* 1347, *lees* 1374.

Bladz. 232. regel 8. *staat* alle plaatsen, *lees* alle die plaatsen.

Bladz. 295. regel 17. *staat* werden, *lees* werd.

Bladz. 349. regel 1. *staat* gelegen, *lees* geleden.

Bladz. 372. regel 10. *staat* Luxemburg, *lees* Lunenburg.

Bladz. 445. regel 30. *staat* Kooster, *lees* Klooster.

Bladz. 464. regel 2. *staat* Hoofdschout, *lees* Hoogschout en overal, daar dit voorkomt.

